Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca
6-17-

DE CVLTV ADORATIONIS LIBRI TRES.

Autore P. GABRIELE VAZQVEZ Theologo Societatis IESV.

Accesserunt disputationes duæ contra Errores *Fœlicis*, & *Elipandi* de adoptione, & seruitute Christi in Concilio Francofordiensi damnatos, eodē autore.

Ad Amplissimum Dominum ANDREAM PACIECVM *Episcopum Segouiensem.*

137736

CVM PRIVILEGIO.
Ex officina Ioannis Gratiani, apud Viduam Compluti, M. D. XCIV.

EL REY

POR quanto por parte de vos el padre Gabriel Vazquez de la ordé de la compañia de Iesus nos fue fecha relacio, que vos auiades compuesto vn libro intitulado, *de cultu Adorationis*, que era, del que haziadespresentacion, y porque era en seruicio de nuestro señor, y bien de los proximos, y particularmente de los q professlauā Theulugia, nos suplicastes, os mandassemos dar licencia, para imprimir el dicho libro, y preuilegio por el tiempo, que fuesiemos seruido, ocomo la nuestra merced fuesie. Lo qualvisto por los del nuestro consejo, y como por su mandado se hizieron las diligencias, que la prematica por nos vltimamēte fecha sobre la impressiō de los libros, dispone; fue acordado, que deuiamos de mādar, dar esta nuestra cedula para vos en la dicha raçō, y nos tubimos lo por biē. Y por la presente por os hazer biē y merced os damos licēcia y facultad, para q̄ por tiēpo de diez años primeros siguientes, que corren, y se quentā desde el dia de la fecha desta nuestra cedula, podays imprimir el dicho libro, que de suso se haze mencion por su original, que enel nuestro consejo se vio, que va rubricado, y firmado en fin de Pedro Zapata del marmol nuestrosecretario de camara de los que enel nuestro consejo residen: con que antes que se venda, le traygays ante ellos juntamente con su original, para que se vea, si la dicha impresion esta conforme a el: o traygays fee en publica forma, como por corrector nōbrado por nuestro mandado se vio, y corrigio la dicha impresion por su original. Y mandamos al impressor que ansi imprimiere el dicho libro, no imprima el principio y primer pliego, ni entregue masde vn solo libro con el original al autor, o persona a cuya costa le imprimiere, ni a otra persona alguna para el efecto de la dicha correcion y tassa, hasta que antes, y primero el dicho libro este corregido y tassado por los del nuestro consejo: y estando hecho y no de otra manera pueda imprimir el dicho principio y primer pliego, y seguidamente ponga esta nuestra cedula, y tassa sopena de

de caer,e incurrir en las penas contenidas en las pragmaticas,y leyes de nuestros reynos,que en tal caso disponen.Y mádamos,que durãte el termino de los dichos diez años,persona alguna sin vuestra licencia no lo pueda ymprimir,ni vender el dicho libro, so pena que el que lo imprimiere,aya perdido,y pierda todos,yqualesquier libros,moldes,y aparejos,q̃ de los libros tuuiere: y mas incurra en pena de cinquenta mil marauedis por cada vez,quelo cõtrario hiziere.La qual dicha pena sea la tercia parte para la nuestra camara y la otra tercia parte para el juez,que lo sentenciare, y la otra tercia parte para la persona,que lo denunciare.Y mandamos a los del nuestro consejo,presidente,y oydores de las nuestras audiencias,alcaldes,alguaciles de la nuestra casa,y corte, y chancillerias,y a todos los corregidores,asistente,gouernadores, alcaldes mayores,y ordinarios,y otros juezes,e justicias qualesquier de todas las ciudades,villas,y lugares de los nuestros reynos,y señorios,a si a los que agora son,como a los que seran de aqui adelante,que os guarden,y cumplan esta nuestra cedula: y contra su tenor,y forma no vayan,ni passen,ni consientan yr, ni passar por alguna manera,so pena de la nuestra merced,y de diez mil marauedis para la nuestra camara.Fecha en S. Lorẽço a diez y ocho dias del mes de Setiembre,de mil,y quinientos y nouenta,y tres años.

YO EL REY.

Approbatio operis.

EGO FRANCISCVS Porres Prouincialis Societatis Iesu in prouincia Toletana,potestate ad id mihi facta a Reuerẽdo admodũ Patre Claudio Aquaviua Præposito nostro Generali, facultatem concedo, vt typis mandentur libri tres de cultu adorationis compositi a patre Gabriele Vazquez Theologo Societatis Iesu,& grauium,doctorumque hominum iudicio nostrę Societatis approbati.In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas, sigilloque nostro munitas dedimus.Madriti, die 26. Iunij.Anno 1593.

Franciscus Porres.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ALTERA APPROBATIO.

DE cultu adorationis libri tres P. Gabriele Vazquez Theologo Societatis Iesu autore, supremi Senatus iussu, meo examini, & censuræ commissi, quasi gémæ ex fœlici fęlicioris ingenij discursu erumpẽtes, mihi visi sunt. Opus sane est ab omnibus, qui norunt autoris eruditionem, & diligentiam magnopere desideratum: quod non modo nullum habet errorem, verum etiam contra omnes hæreses catholicam doctrinam quasi a sapiente Patrefamilias dispensatã, atque ex adytis & antiquitate Patrum, tam Græcæ, quam Latinæ Ecclesiæ depromptam, denique exactissimo iudicio, & examine naturam adorationis definitã, atque explicatam continet. Poteruntque ab autore plura, ne dicam maiora, in posterum expectari iuxta ipsius indefessum laborem super doctrinã S. Th. Quare cum magno fidelium fructu, & infidelium cõfusione poterit hoc opus typis mandari. In conuentu Sancti Philippi, Madriti, die octauo mensis Septembris, anno Domini 1593.

Fr. Gabriel Pinellus.

TASSA

YO Iuan de Prado escriuano de su magestad residente en su corte enel officio del secretario marmol, y por su indisposició doy fe, que los señores del consejo de pedimiento y suplicacion del padre Gabriel Vazquez de la compañia de Iesus, tassaron vn libro por el fecho, intitulado, *De cultu Adorationis*, que con licencia y priuilegio de su magestad se imprimio a tres marauedis y medio cada pliego en papel y al dicho precio, y no mas mandaron que se venda, y que antes que se venda ningun libro, se imprima esta tassa en la primera hoja de cada volumen. Y para que dello cõste, de pedimiento del dicho padre Gabriel Vazquez y mandamiento de los dichos señores, di la presente, que es fecha en la villa de Madrid a veynte y siete dias del mes de Mayo de mil y quinientos, y nouenta y quatro años.

Iuan de Prado

Universidad de Deusto
Biblioteca

AMPLISSIMO EPISCOPO SEGOVIENSI DOMINO ANDREAE Pacieco Gabriel Vazquez Societatis IESV, S. D.

IN omnibus, quas tractandas suscepi, rebus, hoc mihi semper Platonis consilium sequendum proposui, non vulgaria, & obuia amplectenda, sed in singulis rerum generibus praestantissima esse deligenda. Quare mihi in patrono, & vindice meorũ librorum quærendo, acerrima cogitatione defixo, permultis animo perlustratis, tu, in quo omnia summa essent, inter omnes vnus occurristi. Etenim siquis in patrono suo generis splendorem, & antiquitatẽ desideret, sciũt omnes, te exillustrissima illa Paciecorum familia oriundum, nobiles auos, proauos, abauosque numeraturum. Si officia maiorum requirat erga patriam, erga parentes, erga communem hanc ciuilis vitæ societatem, quorum vnquã rarior in meos Bellemontanos liberalitas eluxit, quam tuorũ maiorum, qui natale solum summis amplificauerunt ornamentis? Et vtè multis vnum recẽseam, quæ nõ

celeberrimus ille Ioannes Paciecus Paciecorum familiæ Decus,& columen,Equitum S. Iacobi princeps, & Magister, fœlicibus auibus Bellomonte tum natus, tum in prima ætate educatus, virtutis suæ monumẽta in posterorum animis impressit?vrbem in primis,vir militari laude præditus, arcibus munitissimis,propugnaculis firmissimis,muris fortissimis, summa omniũ gratulatione, locupletauit. Atque vt inferis,superisque pietatis suę vestigia relinqueret,non modo ædem sacram beati Bartholomęi,vbi ossa progenitorum honorifico Mausoleo condidit,maioribus auctam redditibus, & conuocato egregio Canonicorum cœtu,multo,quam antea,reddidit illustriorem:verum etiam & monialibus cœnobia,&pauperibus Xenodochia,religionis videlicet amplificandæ cupidus,& tenuiorum hominum vindex,ac patronus suo ære ædificauit, redimẽdisque barbarorum,& nominis Christiani hostium manibus captiuis magnam auri vim annuatim persoluendam destinauit.His vero non contẽtus,in suos beneficentiæ officijs longius progressus, munificentiam antiquorum illorum Heroum æmulatus,plebi vniuersæ vectigalium,tributorum,aliorumque publicorum,quæ penduntur, onerum libertatem a Rege,summo posterorum omnium bono,impetrauit.Verum licet hæc singularia,ac plane diuina sint,tibi sunt tamen cum multis alijs communia,imo vt semel dicam tua non sunt.

Nam

Nam genus, & proauos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra puto.

Hæc vero tibi propria, Andrea nobilissime,quod a nobilibus,pijsque progenitoribus nobilitatem,& pietatẽ cum lacte nutricis ita suxisti, vt vtrumque hæreditario iure possedisse,& virtutibus,atq; doctrina non mediocriter auxisse videaris. Equidem de tua illa singulari eruditione,& admirabili morum suauitate,quid necesse habeo dicere?nouimus enim quo acumine,qua facilitate, & fœcunditate ingenij Theologorum salebras,& męandros parui penderes,cum te socij omnes sanguinis claritate moti, vt par erat,venerabantur:tum maxime ij,qui in eodem puluere eisdem Ludimagistris, atque artibus operam nauabant, quoties te de rebus obscuris dilucide,de incognitis aperte,de reconditis mysterijs subtiliter differentem contuebantur, in summam adducti admirationem, vno sensu prædicabant, Andream Paciecum cæteris candidatis non sanguinis fama, sed ingenij fœlicitate,seruata iustitiæ regula, primam lauream præripuisse?: cuius laudis præconium ego ipse sæpius tanquam testis oculatus mea sententia comprobaui, nimirum a primo studiorum tuorum exordio in quotidiana disputatione, non mediocri cum fructu meo, tua consuetudine, tanta familiaritate vsus, quanta excogitari posset maxima. Quæ cum ita

Universidad de Deusto
Biblioteca

sint;profecto ego cum a meis moribus, tum ab ea, qua me in studijs prosequutus es,beneuolētia alienus essem,si immemor illius,hoc opusculum qualecunque tandem futurum sit, alij potius,quam tibi dedicarem. Nam cum antequam ex hac Complutensi Academia Romam Theologiæ profitēdæ gratia vocarer,amorem tuum mihi non semel aperuisles:certe post meum ex Italia reditum te veteris amicitiæ memorem literis,verbisque declarasti. Quippe qui non semel,atque iterum ad te inuisce-dum humanitate,qua soles, inuitasti; verumetiam prouocasti. Itaque ne ingratitudinis crimen incurrerem,nolui vacuis venire manibus, sed vna cū salute,quam tibi longissimā precor, hoc opusculum offerre deliberaui.Quod tu, si me,meaque diliges, accipies tanquam sempiterni in te amoris symbolum,tuæque nobilitati, eruditioni, atque doctrinæ debitum. Vale: & me,vt soles,complectere.

S.AEPE.

AD LECTOREM.

SAEPE à me,studiose Lector,tū auditorū meorum precibus,tū etiā amicorum petitum est, ne ea, quæ publice docueram, quæque illi (pro suo fortasse in me studio) communi vtilitati profutura sperabant, de cursu temporis paterer interire, vel certe aliqua,quorum ipsi fructum sua volūtate metientes cumulatissimum fore putabant,typis mandari non grauarer. Rationes non vulgares afferebantur, quæ meum animum vehementer commouebant. Sed res plena difficultatis, plena molestiæ, addo etiam periculum, me à suscipiendo negotio deterrebat. Verebar enim plurimum, ne dum fœtus mei parum formati in publicum prodirent, parere prius, quam parturisse viderer. Nā illud Horatij consilium mihi quidem semper maxime placuit; vt opus non antea in oculis hominum poneretur, quam domi ad nonum vsque annum premeretur: & persectum decies castigaretur ad vnguem. Id autem quo minus à me præstari posset,obstabant lectionum,& exercitationum theologicarum occupationes perassiduæ,quibus si pro officij mei ratione vellē satisfacere,nihil temporis,nihil otij omnino relinquebatur perspiciendis scriptis,nedicam limandis,ac perpoliendis. Accedebat id, quod facile cuiusuis ad eam rem studium retardaret,multos insigni doctrina tum subtiliter, tū etiā grauiter eisdem de rebus scripsisse, vt meus quantuluscūque eo in genere labor frustra susceptus videretur. Sed rationibus ijs, quæ vel apud alienos suum sine dubio pon-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dus habuiſſent, nihil diſcipuli, nihil amici commouebãtur. Itaque commodius otium tandem aliquãdo nactus, honeſtæ illorum voluntati (viderint ipſi, quam iuſtæ) mihi parendum putaui: ac vt idem iubet Poeta, commentarios ſtatui male tornatos incudi reddere, quos in B. Thomæ Aquinatis partes è ſuggeſto peruulgaueram, vt caſtigatos, & politius paulò limatos publicæ vtilitati conſecrarem. Qui ſi in commentariorum hac noſtra ætate editorum numerum minus venire poſſint, nec tam vberes ex illis fructus mihi pollicear, quam mei ſtudioſi permulti cupiãt ac ſperent, tamen quoad paſſim, ne (quod in prouerbio eſt) actum videar agere, ad ſanioris & antiquioris veterum Patrum, & Scholaſticorum doctrinæ explanationẽ, nouas aliquas lucubrationes aliorum commentarijs adijcere conabor: quæ ſi cum illis diligenter conferantur, parient profecto ingenioſis emolumentum non vulgare. Verumenimuero dum ad hanc iucundam quidem, tametſi longam nauigationem, armamenta omnia compararem, non potui non tantisper ſubſiſtere, vt quorundam ſtudioſorum deſiderio, qui meam de adoratione rerum ſacrarũ ſententiã ſcire cupiebant, ſatisfacerem. Quamobrẽ quaſi aliud agens & proludens, hos tres, quos in manibus habes ſtudioſe Lector, nõ tam formaui, quam effudi libellos. In quibus, qua potui breuitate, dum 3. p. S. Thom. aggredior, meam de propoſita quæſtione interpoſui ſententiã. Quos ſi tibi gratos, & acceptos fuiſſe intellexero, dabo operam, vt propediem melioribus, pretioſioribusq; mercibus confecta nauigatione potiaris. Vale: & laborem noſtrum boni conſule.

CATA-

CATALOGVS AVTORVM, ET CONCILIORVM, quæ in libris de cultu adorationis allegantur.

A
Abbas Vſpergẽſis
Abulenſis.
Adamus.
Ado Viẽnenſis.
Adrianus Primus.
Adrianus Sextus.
Alanus Copus.
Albericus.
Albertus Magnus.
Alciatus.
Alexander Alenſis.
Algerus.
Almainus.
Alphonſus à Caſtro.
S. Ambroſius.
Ambroſius Morus.
S. Anaſ. Epi. Theop.
Angelus.
Annonius vel Aimoinus.
S. Anſelmus.
Anſelmus Riddus.
S. Antoninus.
Ariſtoteles.
Ariſtarchus Gramm.
Armilla.
Arnobius.
Aſconius Pædianus.
S. Athanaſius.
S. Auguſtinus.
B
Bartholomeus Carr.
Baſilius.
Baſilius Ancyranus.
Beda.
Bellarminus.
S. Bernardus.
Blondus.
S. Bonauentura.
C
Caietanus.
Camiſius.
Canus.
Capreolus.
Carolus Magnus.
Caſſiodorus.
Catherinus.
Cedrenus.
Claudius Sainctes.
S. Clemens Romanus
Clemens Quintus.
Clemens Alexandr.
Clichtoueus.
Cochlæus.
Coſtãtianus Diaconus.
S. Cornelius Papa.
Conarrupias.
S. Cyp. Epiſt. Carth.
S. Cyrillus Hieroſol.
S. Cyrillus Alexand.
D
S. Damaſus Papa.
Demetrius Diaconus.
Demochares.
S. Dionyſ. Areopag.
Dionyſius Cartuſian.
Dominicus de Soto.
Durandus.
E
Eginardus.
Ælius Lampridius.
Elias Cretenſis.
S. Ephren.
S. Epiphanius Epiſc.
S. Epiphan. Diacon.
Eraſmus.
Euarius.
Euodius.
Euſebius Cæſariẽſis
Euſebius Emiſſenus.
Euthymius.
Euſtbathius Gramm.
Eutropius.
F
Ferrarienſis.
Franc. Feuardẽtius.
Franciſcus Horãtius.
Frãciſcus Turrianus
S. Fulgentius.
G
Gabriel.
Gagneius.
Garſias Loayſa.
S. Germ. Patr. Conſt.
Gloſſa ordinaria.
Gilber. Genebrardus
S. Gregorius Magnus
S. Gregorius Nyſſen.
S. Gregorius Naz.
H
Henricus Stephanus.
Henricus de Gãdauo
Heſichius.
S. Hieronymus.
Hieronym. Angeſtus
Hieremias Pat. Cõſt.
Hincmarus.
S. Hilarius.
Holcot.
Homerus Poeta.
I
Iacobus Paina.
Ianſenius.
Idiota.
Innocentius Papa I.
S. Irenæus.
S. Iſidorus.
Iſichius.
S. Ioannes Damaſc.
S. Ioannes Chryſoſt.
Ioãnes Epiſc. Gabalõ
Ioannes Epiſc. Theſ.
Ioannes Heſſelanus.
Ioannes Auentinus.
Ioãnes Cãtacuzenus.
Ioannes Maior.
Ioãnes Turrecremata
Ionas Aurelianenſis.
Ioſephus.
Iuo Carnotenſis.
S. Iuſtinus Martyr.

Iuſti-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iustinian. Imperator
L
Lactant. Firmianus.
Laurentius Surius.
Laurentius Valla.
Leo Primus.
Leontius Episcopus.
Lindanus.
Lucas Episc. Tuden.
Lucianus.
Lucanus Poeta.
Ludouicus Viues.
M
Magist. Sententiarũ
Marcus Varro.
Marsilius.
Marianus Victorius.
Marius Victorinus.
Martinus Ayala.
S. Maximus.
Metaphrastes.
Minutius Fœlix.
N
Nauarrus.
Niceph. Pat. Cõstãt
Nicephorus Calistus.
Nicolaus Lyranus.
Nicetas.
O
OEcumenius.
Onuphrius Panuinus.
Origenes.
Osius Cordubensis.
P
Paludanus.
Pamelius
Paulinus Episcopus.
Paulus Diaconus.
Paulus AEmilius.
Paulus Burgensis.
Petrus Damianus.
Petrus Cluniacensis.
Petrus Galesardus.
Petrus Bergomensis.
Photius Patriarcha.
Picus Mirandulanus
Pierius.
Platina.
Prateolus.
Primasius.
Priscianus.
Procopius.
Prosper.
Prudentius Poeta.
R
Rabanus.
Regino.
Ricardus Victorinus
Ricar. de mediauilla
Rodulph. Flauiacẽsis
Rufinus.
Rupertus Abbas.
S
Sabellicus.
Sanderus.
Scotus.
Sedulius.
Seneca.
Seuerus Sulpicius.
Sigebertus.
Simon Stilita.
Simon Maiolus.
Siricius Papa.
Sixtus Senensis.
Socrates.
Sozomenus.
Steph. Episc. Bostrorũ
Suetonius.
Syluester.
T
Tertullianus.
Tharasius.
Theoph. Episc. Nyceę
Theodoretus.
Theophylactus.
Theodorus Hierosol.
Theodorus Balsamõ.
Theodor. Grãmaticus
S. Thomas Aquinas.
Thomas Vualdensis.
Thomas de Argẽtina
Tritemius.
V
Vrbanus IIII.
Vuillelm. Antisiod
X
Xenophon.
Z
Zonaras.

Concilia.

A
Alexandrinum.
B
Bracharense.
C
Colonienſe ſub Carolo. 3.
Constantinop. 2. quod est quinta Synodus generalis.
Constãtinopolitanum 3. quod est septima Synodus generalis.
Constãtinopolitanum 4. quod est octaua Synodus generaliꝫ.
E
Eliberitanum.
Ephesinum.
F
Francofordiense.
G
Gangrense.
Gentiliacense.
M
Moguntinum.
N
Nicenum 2. quod est septima Synodus generalis.
R
Rom. sub Greg. 5.
Rom. sub Stephano 3.
S
Sardicense.
Senonense.
T
Toletanum 1.
Toletanum 3.
Tridentinum.

FINIS.

IHS
PRAEFATIO ET DIVISIO TOTIVS OPERIS.

SI Maiorum monumẽta iam à priscis ducta temporibus, & sacris cõsignata literis cõtẽplemur, nihil prius, quàm de religione cogitasse Hebręæ gentis vel autores, vel vindices reperiemus. Atq; vt alios omittam, quos iure optimo eo nomine celebrauit antiquitas, quid, quęso, Moyses sibi prius faciendum putauit, quàm vt nascẽtem Rempublicam sanctissimis de religione legibus institueret? Ratus videlicet non sine cœlesti numine, nullum imperium fore stabile, atq; diuturnũ, quod non esset in religione fundatum. Quorsum multiplices de colendo Deo leges datæ, tot ritus, & sacrificãdi institutæ sanctiones, quas cum Gens illa pro dignitate coluit, & sartas, tectasq; seruauit, cunctis mortalibus formidabilis inimicorum arma pesumdedit? Iosias deinde ille æterno dignus imperio, vt collapsam, & penè extinctã

Universidad de Deusto
Biblioteca

Rempublicam in lucem vindicaret, à religione, quæ iam interierat, sibi sumẽdum exordium, quasi ad gloriam pristinam, nullà præter religionem, patèret aditus, existimauit. At verò tanta est eius virtutis necessitas, & tam illustris natura; vt vel ipsos ethnicos in summa rerum ignoratione versantes non prorsus latuerit. Quamob rem primi illi, qui nouas respublicas, inter populos nondum ciuili viuendi societate perpolitos, excitarunt, aut ab alijs erectas, sedmoribus minus cõgruentibus, ex antiquo dignitatis fastigio deturbatas, in auitum splẽdorem restituerunt, hoc vnum sibi rei communis omni ex parte muniẽdæ præsidiũ proposuerunt: vt de procuranda religione, & placando numine par ab omnibus cura susciperetur. Et quanquam in eo allucinabantur, quod falsis, atque ementitis Dijs diuinos tribuebant honores; non aspernãda tamen videtur illa eorum animis insita de religione cogitatio. Porro autem clarius id in hac nostra Christiana republica à Christo domino salutis communis vindice, & autore profecta, licet intueri. Quandiu enim auitus religionis cultus tum Deo, tum Sanctis iure suo debitus, pro eo ac res tanta postulat, fuit pertractatus: tandiu influentes in aream Ecclesiæ hæreses compressæ, hostes debilitati, gentes immanitate barbaræ subiugatæ fuerunt. At vbi negligentius augustæ, principisque virtutis leges aut coli, aut intelligi cœperunt; maiestas illa reipublicæ Christianæ subita ruina dilapsa, pene tota concidit: & de lato illo, & amplo Asiæ, atq; Africæ patrimonij fastigio eiecta, tenuioribus Europæ angustijs, tanquam in gyrum compulsa, cœpit terminari. Hoc est tutissimum propugnaculum, in quod populi Christiano nomini infensi, primã omnium impressionem fecerunt. Hæc munitissima arx, quam hæretici prima irruptione expugnare tentarũt. Hoc sacrum Asylum, quod Apostatę primo impetu violarunt. Permagni ergo retulerit, virtutum clarissimam, atq; splẽdoris omnis parentem, & ab inimicis pro virili parte defendere, & amicis, qui de illa, secus quam oporteret, sentiunt, quam habeat vim, & naturam, ex maiorum placitis, quos

quos vt columina vniuersalis colit Ecclesia, definire. Et ne incerta huc, & illhuc nostra vagetur disputatio, eam in partes tribuere, certis limitibus circunscribere, ipso primo aditu, & vestibulo visum est consentaneum.

Ratio, & excellentia sunt fundamentũ adorationis.

Itaque cum eorum, quibus cultum, & honorem deferimus, quædam sint rationis, & dignitatis gloria prædita; quædam verò neque excellentiam, neque vitam vllam habeant, placuit primo libro de rationalium rerum adoratione disputare, quod ea sit totius cultus, & adorationis basis, ac fundamentum. Nulla etenim res inanima venerationis capax esset, nisi ad aliam in dignitate constitutam referretur. Verum quia multa, eaq; difficilia, de rerum animæ expertium cultu dicenda sunt, perspicuitatis maioris gratia, atq; vitandæ prolixitatis studio, disputationem de ipsarum adoratione in alios duos libros diuidere decreuimus. In secundo igitur de solo imaginum cultu: in tertio deniq; de reliquiarum, atque aliarum rerum omnium veneratione differemus. Iam vero propositam nobis in hoc primo libro materiem, Deo duce, aggrediamur.

(.˙.)

Universidad de Deusto
Biblioteca

DE ADORATIONE DEO, CHRISTO, ET SANCTIS DEBITA

LIBER PRIMVS.

De natura adorationis. Disput. 1.

Variæ nominum significationes. cap. 1.
Quid sit adoratio ex sentētia Alberti, Alex. & aliorū. c. 2.
Quid S. Thom. senserit de natura adorationis. cap. 3.
Vera opinio. Adorationis affectus circa actus externos, tanquā circa proprium obiectum versatur. cap. 4.

Variæ nominum significationes.

CAPVT I.

DE RE DIFFICILIS, & perobscura quæstio (quod nullus ignorat) in Ecclesia Dei semper fuit de sacrarum rerum cultu, & veneratione, quæ & ad agnitionem animi pulcerrima, & ad moderandam religionem maximè necessaria est. Atque mea quidem sentētia, eò in dies difficilior euasit, quò natura, & ratio adoratio-

Materia hujus difficultatis ex ignoratione definitionū oritur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nis minus inuestigata,intellecta,& explicata fuit. Iccirco in ipso statim totius nostræ disputationis exordio eã indagare, & quoad eius fieri poterit, dilucida definitione complecti,nobis,propositum.Id quod Philosopho atq; Theologo quauis de re differenti summæ curæ esse deberet:ne si id ignoret,de quo suscipitur disputatio, in errorem turpissime labatur. Ex quo sanè factum est,vt ethnici non satis perspectam habentes adorationis naturã, rebus sacris,quæ ratione carent, nimium honoris tribuerint. hæretici verò multum detraxerint:atq,ita à recta via vtriq; aberrantes,errorum scopulis illisi naufragiũ fecerint. Nos igitur Dei præsidio præcipuè innixi hanc totius controuersiæ regulam,præsenti disputatione statuere cõtendimus:veram scilicet adorationis naturam ob oculos mentis proponere, vt omnia errorum pericula superare, & veritatis portum secundo vento tenere possimus.

Definitio - unnecessitas.

Autoris propositum circa methodũ disputationũ

In quæstione verò proposita,reliquisq, omnibus,eũ modum tenere decreuimus , quem Aristoteles, B. Thomas, cæteriq, Philosophi , atque Theologi secuti sunt : vt primum aliorum sententias annumeremus, atq; si opus fuerit,cum suis fundamẽtis statim conuellamus: demum nostram explicantes proprijs rationibus confirmemus:interdum etiam eodem pondere rationum nostram stabilientes sententiam,oppositas refutare necesse duximus.

A definitione nominis, seu Ethymologia inchoandum.

Nec solum oportet , ad veram reliquarum disputationum intelligentiam , propriam adorationis definitionem præmittere:verum etiam,ne ipsa nominum ignoratio nobis pariat cõfusionem,varias eorum significationes annumerare. In primis ergo obseruandum est id,quod præclarè notauit S. Thom.2.2.quæstione.130.ar.1.ad.3.inter laudem,&honorem multum interesse.Primum quia laus solum in verbis,honor verò in alijs quoq, signis externis cõsistit quocirca honor latius patet,quam laus. Tum etiã quia honor,qui alteri defertur,testimonium est excellentiæ, & bonitatis ipsius , quæ absolutè & propter se bonitas est:laus autem, testimonium reddit de bonitate alicuius ad aliquem finem. Quam sane differentiam assignauerat

Laus qui differat ab honore,

uerat Aristoteles.1.Ethicorum,ca.12.his verbis:*Omne autem laudabile ex eo laudari videtur , quia est affectum aliqua qualitate, & aliquo modo sese habet ad aliquid.* Hinc colligit, laudari viros,quod sint idonei ad cursum,ad virturem & ad alias actiones : Deos autem,hominesque diuinos, qui felices sunt , nõ laudari , sed honorari:quia nemo laudat (inquit ille) beatitudinem, & iustitiam, sed aliquid maius eis exhibet,scilicet honorem : ait ergo honorem esse optimorum , & qui in se perfecti,& beati sunt. Ea tamẽ differentia non videtur vsu recepta , cum etiam Deus, qui est absolute bonus , verè & proprie laudari dicatur. Gloria verò à laude , & honore eò differt , quod illa est notitia clara bonitatis alicuius , quæ ex ipsa laude ortum habet , quare recte definitur,clara cum laude notitia.

Gloria quid sit,& in quo differat ab honore & laude,

Hæc tria , quæ diximus , sic explicat sanctus Doctor loco allegato, & cum eo conueniunt Henric.quodlib.10. quæst.6. in principio, & Paludanus in.3. dict. 9. quæst.1. art.3. principali, in principio, qui tamen aliarum quoque duarum vocum significationes,nẽpe *adorare*, & *reuereri* in hunc modum distinguũt, vt reuereri internum animi affectum significet:est enim(inquiunt)reuereri,bonum alicuius magnum reputare.Huius autem interioris reuerentiæ seu æstimationis signũ esse dicunt honorem , qui verbis,& rebus exteriùs exhibetur : adorare verò his verbis definiunt. *Adorare,est id,quod est reuerendum , laudandum, honorandum,& glorificandum propter eminentiam suæ sanctitatis,& virtutis,totam spem atque fiduciam,subijciendo se illi proijcere.* Hi ergo Doctores videntur hæc duo ita distinguere, vt reuerentia in affectum solùm,adoratio tamen in signis etiam externis inueniatur. Ego verò,inter has duas voces nullum significationis discrimen constituerem, siue vtraque internũ affectum,siue externum signum tantùm , siue vtrũq; simul significet:idem ergo est reuerentia, atq; adoratio:an autem hæc,non solùm in signis,sed in affectu quoque esse dicatur,paulò post dicemus.

S. Tho. Henr. Palud. 4

Adorare & reuereri ex sentẽtia H ẽ ri.& Palu.

Sententia autoris idẽ est reuerentia , & adoratio.

Aug. 5 Cæterùm bene August.lib.contra sermonem Arrianorũ, cap.23.inquit,non esse omnino idẽ honorare atq,adorare.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Honoris & adorationis discrimen ex Auguſt.

Namhonorare latius patet, atque idem eſt, quod colere, ita enim inferiores, atq; ſuperiores, iuxta cuiuſq; virtutẽ, honoramus, & colimus: at venerari, reuereri, aut adorare nõ dicimur, niſi in dignitate conſtitutos, quos nobis ſuperiores cognoſcimus: cultus vero adorationis, & reuerentiæ rurſus diuiditur iuxta varias eorum excellẽtias, quos adoramus, vt mox apparebit.

Tam apud Hebræos, quam Latinos vox nulla eſt, quæ cultum erga Deum tantum ſignificet.

Secũdo obſeruandum eſt, Hebræis non eſſe pęculiare nomen, quo ſignificent cultum religioſum erga Deum: eſt enim verbum עָבַד *Gabad*, quod ſanè ita ipſis commune eſt, ſicut *ſeruio* Latinis: ſed neq; Latinis propria aliqua vox eſt, ſi enim aliqua, ea eſſet *religio*, verùm, vt optimè notauit Aug. 10. de ciuit. cap. 1. cui conſentit Ionas Aurelian. 1. lib. de cultu imaginum longè à principio in. 5. tom. Bibli. ſacræ cum latini autores ea voce ſignificent cultum, & honorem etiam conſanguineis, affinibus, & amicis exhibitũ, propria non erit ad ſignificandum ſolum cultum, & honorem Deo debitum, tametſi iam vſu Eccleſiaſticorũ Doctorum ad id tantùm videatur accommodata. Vox etiam *adoro*, ſeu *adoratio* Latinis communis eſt, & paſſim in Scriptura denotat honorem reuerentiæ, qui hominibus tribuitur: latini tamen patres interdum Deo ſoli eam accommodant, dum aſſerunt ſolum ipſum eſſe adorandum. Sic Hieron. in Epiſt. 13. ad Riparium, & Aug. de vera, & falſa religione cap. 55. & Fulgentius lib. ad Donatum cap. 4. & alij, quos diſput. 3. cap. 2. in. 4. argumento hæreticorum referemus: videntur ſanè verbum *adoro*, in eadem ſignificatione vſurpare, quam apud Græcos habet verbum λατρεύω *latreuo*, de quo ſubinde dicemus: nonnunquam etiam dicunt, reliquias, & alia, præter Deum, adorari oportere, vt idem Hieron. in. 1. lib. contra Ruffinum ait, *veni Bethleem præſepe Domini, & incunabula adorauit*, & alij ſæpiſſime, vt in toto huius operis curſu patebit.

Aug. Ionas. Aurel.

Adorare vox eſt communis Deo, & alijs rebus.

Hieronym. Aug.

Apud patres verbum adorare quid ſignificet.

Græcis autem ſunt quinque nomina, vt refert Auguſt. & ex eo Ionas Aurelianen. nempe θεοσέβεια *Theoſebia*, quæ peculari ratione cultum Dei ſignificat, atq; in hac ſignificatione, in quibuſdam ſcripturarum locis vſurpatur, apud

Quid ſignificet Theoſebia.

Aug. Ionas.

apud Eccleſiaſticos tamen ſcriptores, præſertim eos, qui de cultu, & veneratione Dei, aut rerum ſacrarum diſputant, non eſt frequens vſus huius nominis: imo vero idem Aug. in Enchiridio. cap. 1. hoc nomen accipit non pro peculiari Dei cultu, quẽ nos virtuti religionis adſcribimus, ſed pro generali quadam ratione colendi Deum, quæ in quocunque bono opere virtutis reperitur, de quo inferius. Secundum nomen eſt Εὐσέβεια *Euſebia*, quod cum pietatem erga Deum, & parentes etiam ſignificet, vulgò tamẽ (vt inquit Augu.) opera quoque miſericordiæ in vniuerſum denotat, quod ea, aut loco ſacrificij, aut pluſquam ſacrificium Deo placeant, iuxta illud Oſeæ. 6. & Matth. 9. *Miſericordiam volo, & non ſacrificium*. Tertia vox eſt θρησκεία *Thriſkia*, quæ religionem cœremonias, & cultum ſignificat, ſed (vt ex probatis autoribus conſtat) tàm in bonam, quàm in malam partem vſurpari ſolet, vt & ſuperſtitioſam religionem denotet: ſunt alia duo nomina λατρεία *Latria*, & δουλεία *Dulia*, quæ prima ſui impoſitione, ſeruitutem generatim ſignificant: ex vſu tamen Eccleſiaſtico Scripturæ ſacræ, & antiquorum Patrum nomen λατρεία *Latria* ad cultum ſolius Dei ſignificandum accommodatum eſt: atque latini Doctores, præſertim ſcholaſtici, hoc nomen latinum factum, in ea ſignificatione ſemper vſurpant. Idem de verbo Græco λατρεύω *Latreuo*, dicendum eſt, componi autem quidam putant ex particula λὰ, quæ perſe nihil ſignificat, in compoſitione verò vehemẽtiam affert, & à verbo τρέω, *Treuo* quod tremo, aut metuo denotat.

Oſea. 6.

Quis ſit vſus huius vocis Euſebia, et quæ eius ſignificatio.

Deuote Thriſkia.

Latria, & Dulia ſeruitutem in vniuerſum ſignificant, licet vſus diſtinguat.

8

Valla. Viues.

Cæterum Laurentius Valla, cuius ſententiam refert, & amplecti videtur Ludouicus Viues, in caput 1. lib. 10. de Ciuitate Dei, cenſet λατρείαν *Latrian* & δουλείαν *dulian* idẽ omnino eſſe, atque his nominibus, mercenariam ſeruitutem eodem potius modo ſignificari, cũ quibus facit Suidas in ſuo Lexico: probant ex Xenophonte in 7. libro. de Pædia Cyri, vbi verbum λατρεύω *Latreuo*, ex quo λατρεία *Latria* deriuatur, in ea eſt ſignificatione. Deinde ex Scriptura Leuit. 23. nam vbi latine legimus, *Omne opus ſeruile non facietis*, græcè pro *ſeruile* habetur λατρευτὸν, *Latreuton* ab

Suidas.

Latria ex primaria ſignificatione ſeruitutẽ denotat.

Leuit. 23.

9

Universidad de Deusto
Biblioteca

eodem verbo,& eodem cap.vbi legimus,*De semine tuo non dabis seruire principi* græce pro *seruire*,est λατρεύειν *Latreuein*.

Latriæ nomen accommodatum est solius Dei.

His tamen solum probatur,iuxta primariam nominum significationem,nullum esse discrimen inter ea.scholastici verò solùm contendunt cũ Aug.nomẽ λατρεια *Latria*, ex vsuScripturæ,& Doctorum Ecclesiasticorum ad cultũ solius Dei esse accommodatum.Ex Scriptura quidem, tũ quia(vt optime notauit ipse.10.de ciuit.cap.illo . 1. ante medium)in ea,aut semper,aut tam frequẽter,vt fere semper in hac vsurpetur significatione: tum etiã quòd in nouo testamento nusquã in alia inueniatur.Ideoq; notauit Anastasius Episcopus Theopolios,in epistola, quæ refertur in septima Synod.actione.4.& Tharas.in epistola ad Constantinum,& Irenẽ,quæ habetur actione.7.& Augu. quæst.61.in Genesim,hac de causa Deuter.6.dixisse Moysem,cuius sententiam Christus assumpsit Matth.4.*Dominum Deum tuum adorabis ,& illi soli seruies*,græce λατρευσεις *Latreusis*,idest,& illi soli latriam præstabis.non *illi seruies*, sed *illi soli*: quia soli Deo,non alteri latria exhibenda est, de quo fusius dicemus lib.1.dispur.8.cap.12.& quanquã in Hebræo est verbum עבד *Gabad*,quod diximus Hebræis commune esse,& seruitutem aut obsequium cõmune significare,ipsi tamen iuxta vsum Ecclesiasticum optime notarunt recte coniungi *Latriam præstabis* cum *illi soli*.

Anastas. Tharas. Augusti. Deute.6 Matt.4.

Ex Patribus verò,tam Græci,quam latini affirmant, nomen λατρεία *Latria* in ea significatione accipi,sic Augustlocis allegatis,& 10.li.contra Faustum Manichæum cap. 21.&.1.de Trinit.cap.6.post medium,Isidorus.li.8.Ethymo.cap.vltimo,Beda in illud Luc.4.dominum Deum tuũ adorabis,& Homilia quarta quadragesimali explicans eadem verba,Jonas Aurelian.in.5.tom.Biblio.sacræ libro.1. de cultu imaginum,post primũ folium, Germanus Patriar.Constanti.in epistola ad Thomam Episcopum Claudiopoleos non longe a fine,habetur in septima Synodo, action.4.Damascen.oratione prima & 3. de imaginibus: & passim septima Synodus. Quoccirca, vt ait Augstuin,

Aug. Isidor. Beda. Ionas. Germã. Damasc. Aug.

quæst.

quæst.illa.61.& primo de Trinitate capit.7.& Beda locis citatis idololatræ dicti sunt, qui latriam , hoc est cultum Deo debitum,idolis adhibent,ac proinde ille cultus idolorum idololatria nuncupatur.

Vnde dicti, idololatræ.

11 Nomẽ vero δουλεια *Dulia*,nullus ex anti juis Patribus decet vsu Ecclesiastico esse applicatum ad significandũ cultum & honorem Sanctorum:sed Augustinus,& Beda locis citatis asserunt,eo significari communem seruitutem, non tantùm,quæ Sanctis,sed etiam quæ dominis seculatibus,atq; ethnicis debetur.Sic ad Ephesio.6.vbi Apostolus præcipit seruos subditos esse dominis suis,est verbum δουλευω *Duleuo*:vsu tamen scholasticorum in 3.di.9.ad significandum cultum Sanctorum accommodatum est : verùm ea accommodatio nominis non probatur Martino Ayalæ,in opusc.de traditionibus,par.3.consideratione.7. cap.1.5.*Tertio quod*, circa finem.eò quòd nomen *Dulia* videtur significare seruitutem,& honorem, quem serui deferunt dominis suis:nos autem non sumus serui,sed conciues Sanctorum omnesq; serui,& domestici Dei:immerito tamen communem vsum scholasticorum friuola illa ratione improbat.Nam,& nomen δουλεια, *Dulia* sicut verbum δουλευω *Duleuo*,non solam mancipiorum seruitutem, sed honorariam, etiã submissionẽ,& reuerentiam ex caritate,denotat,ad Galat.5.*Sed per caritatem seruite invicem*, vbipro *seruite*,grẽce est verbũ δουλευετε *duleuete*.Adde etiã quòd licet sanctis viris in gloria beatitudinis constitutis, ratione caritatis simus conciues:ratione tamen maiestatis & gloriæ,quã possidẽt,quia adhuc peregrinamur a Domino,multo eis sumus inferiores . Quare,sicut maiores nostros in hac Ecclesiæ Republica,virtute obseruãtiæ,& dulix nos vtinferiores,& serui suspicere debemus,& colere. Optime ergo Alanus Copus in dial.5.ca. 9.& Petrus Canisius libro quinto de beata Virgine capite 15. impudentiæ notant Caluinum , & Laurentium Vnfredum quòd asserant distinctionem hanc latriæ, & dulix ex imperitia græcæ linguæ profectam. Nam tametsi primaria

Ayala.

Galat. 5.

Dulia honorariam denotat subimissionem.

nũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

nominum significatione, quod nullus negat, non distinguantur, meritò tamen, vt probatum est, vsu Ecclesiastico, ad diuersa significandum accommodata sunt.

Quid sit adoratio ex sententia Alberti, Alex. & aliorum. 15

CAPVT II.

Adoratio Dei opus religionis.

HActenus varias nominum significationes exposuimus, iã verò, vt ad ipsam adorationis naturam propius accedamus, quædam in primis apud omnes indubitata supponenda sunt. Primum est, adorationem Dei esse opus religionis, an verò adoratio Sanctorum ad eandem pertineat virtutẽ, disputatione vltima huius libri dicetur: quanuis ergo adoratio non assignetur peculiaris virtus, ponitur tamen à beato Thom. 2.2.q.84. peculiaris actus religionis, sed qualis ille sit, & quæ sit ratio formalis obiecti ipsius, non est ita manifestum.

Adoratio peculiaris actus religionis, non peculiaris virtus.

Deinde certum esse debet, actum adorationis primariũ esse in voluntate, & affectu, secundariũ verò elici ab alia facultate, vt inferiùs explicabitur. Sic tradit Antonius de Corduba lib. 1. q. 5. notatione. 2. & putat, ita Ioannem Medinam docuisse contra Sanctum Thomam, & Gabrielem, codice de oratione. q. 2. verùm in eo loco ille autor, non de adoratione, sed de oratione loquitur, & asserit, non esse opus elicitum ab intellectu, sed à voluntate, in quo plane deceptus est, vt ostendam. 1.2. q. 17. art. 1. Nam quanuis opus orationis supponat affectum religiosum in voluntate erga Deum, desiderium nempe obtinẽdi ab ipso aliquid, ex apprehensione propriæ indigentiæ, & diuinæ liberalitatis, potentis remedium afferre, ille tamen, vt manet in voluntate, nondum dicitur oratio, quousque opere intellectus loquentis cum Deo exprimatur: atq; hoc proprie est à Deo petere, nempe desideriũ aliquid ab eo obtinendi,

Corduba.

Nota obiter de natura orationis.

nendi tanquam à superiori, ei manifestare. Orationẽ autem procedere ex affectu in voluntate, dubium esse non potest. Nã omnis virtus moralis primò est in affectu, quãuis habeat actum, etiam elicitum ab alia facultate: oratio ergo, licet ab intellectu primo eliciatur; supponit tamen primarium actum in affectu, & voluntate, vt prædictũ est.

Omnis virtus moralis, primò est in voluntate.

15 Adoratio verò ita est primò actus voluntatis, vt non consumetur, & perficiatur deinde in intellectu; sed opus alterius potentiæ sibi subijciat, vt inferiùs patebit. Superest igitur difficultas in hac quæstione, quod nam sit obiectũ adorationis, & vtrum in solo affectu consumari possit, in quo Doctores variè sentiunt.

Adorationis & orationis discrimen.

Prima sententia sit eorum, qui affirmant materiam seu obiectum adorationis non tantùm esse signa exteriora, nẽpe inclinationem corporis, thurificationem, &c. sed etiã, interiorem cultum, qui fide, spe, & caritate Deo exhibetur. Eam tradiderũt Alexander. 3. p. q. 30. in. 1. art. 2. Henricus quodlibet. 10. q. 6. parùm à principio, Albertus in. 3. d. 9. art. 1. ad. 5. Ricard. art. 1. q. 3. ad. 5. Paluda. q. 1. artic. 2. Thomas de Argentina. art. 1. col. 3. Gab. q. vn. art. 3. & in canonẽ lectione. 20. litera K. Corduba lib. 2. q. 5. notatione. 2. Martinus de Ayala de traditionibus. p. 2. consideratione. 7. cap. 1. 5. *tertio quod.* Imò verò Albertus, & Corduba id ipsum docere videntur de alijs omnibus virtutum operibus: eã nimirum esse adorationis materiam, id quod cæteri quoq; eadem omnino ratione concedere debent.

Prima opinio, materiã adorationis esse interiorem cultum fidei, spei & caritatis.

Alex. Henr. Alber. Ricard. Argẽ. Gab. Cordub. Ayala.

Hæc opinio, in primis probatur ex Patribus, Damas. lib. 4. de fide. c. 3. inquit, *quia nos constamus ex natura visibili, & spirituali seu inuisibili, Deum summum opificem dupl. ci genere adorationis afficimus.* Intelligit interiorem, & exteriorem; id quod sanctus Thom. disertè tradit. 2.2. q. 84. art. 2. atq; de spirituali adoratione videtur intelligendũ, illud Ioan. 4. *Spiritus est Deus & eos, qui adorant eum in spiritu & veritate oportet adorare.* Sed non videtur, quæ alia interior adoratio esse possit, quàm illis tribus virtutibus Theologicis, aut id genus alijs: illæ ergo sunt materia adorationis, quæ fit in spiritu & veritate. Quam sententiam sequutus Aug. in

Damas.

Ioann. 4

Probatur auctoritatibus sanctorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

in Enchiridio.cap.2.&.3.docet, θεοσεβειαν Theosebiam, quã dixit esse virtutem,quæ Deo cultum tribuit,in his præcipuè virtutibus consistere, &.10. de ciuitate cap.9. de dilectione Dei,inquit,*Hic est Dei cultus,hæc est vera religio*, & cap.6. *Cum igitur vera sacrificia opera sint misericordiæ siue in nos,siue in proximos*,&c. Demum, Athanasius quæst.60. ad Antiochum,Chrysost. homil. 32. in Ioan.Cyrillus lib.2.in Ioan.cap.93. Hilarius lib.1.de Trinitate,ad hæc ipsa opera virtutum, quæ commemorauimus, referunt adorationem in spiritu,& veritate. 17 *Athan. Cyrill. Chrys. Hilari.*

Deinde probatur ratione.Nam si hi Doctores assererẽt, opus illarum trium, aut omnium aliarum virtutum esse ipsum opus elicitum virtutis religionis,quẽ dicimus adorationem, sine dubio opinio eorum probabilis non esset: confunderent namq; omnia virtutum opera, in vnam religionem:at non ita docent,sed solùm affirmant,hæc opera virtutum esse materiam, & obiectum actus adorationis, ipsum verò adorationis actum à religione in volũtate elicitum,esse alium affectum (quem tamen ipsi non satis explicant)vt quem ad modum specialis virtus pœnitẽtiæ,suo loco à nobis assignabitur, voluntas Deo satisfaciendi pro culpa;per actum contritionis, quæ contritionẽ pro obiecto habeat, atque ipsa contritio sit actus imperatus ab speciali virtute pœnitentię, qui tamen est elicitus à caritate:sic etiam affectus interior adorationis,qui est elicitus à religione, habeat pro obiecto illarum virtutum opera,eaq; sint ab ipsa religione imperata. An verò illi actus,quatenus à religione imperati,habeant aliquam bonitatem ab ipsa, & contritionis actus imperatus similiter,ab speciali pœnitentia, quæ est voluntas satis faciẽdi Deo, quæstionem habet, quæ hoc loco non est examinanda. Nũc enim satis est,si in simili demonstremus,actũ interiorem elicitum ab vna virtute, esse posse obiectum alterius,ac proinde opera illarum trium virtutum, non ineptè assignari obiectũ,& materiã affectus adorationis. 18

Explicatur opinio præcedens.

Ponitur opinio specialis virtutis à contritione.

Refutatio primæ sententiæ.

Hæc sententia non probatur Bonauent. Durando, & Marsilio,quorum opinionem inferiùs referemus,atq; hac ratio- *Bonau. Durand. Marsil.*

19 ratione,refelli potest. Primum si in iliarum trium virtutum operibus esset peculiaris cultus religionis, quẽ adoratio interior pro obiecto haberet, esset quoq; in quouis opere etiam exteriori aliarum virtutũ,quod affectus adorationis posset pro obiecto habere. Nam si actus temperantiæ est quędam Dei exterior adoratio, affectus circa illum erit etiam interior adoratio : at hoc est ridiculum: neque enim Deus quouis opere dicitur adorari proprie cultu religioso, sicut etiã non quouis opere virtutis Deo propriè sacrificiũ offerimus, nec propriè quouis actu ipsum oramus,nec laudamus.Quia sicut opus sacrificij est protestatio facta Deo,tanquam autori omnium,præcipuè vitæ,& mortis:oratio est petitio, quæ voce,vel intellectu fit:laus est expressio quędam,& prędicatio diuinæ perfectionis, quæ voce quoque aut intellectu solùm fieri potest:sic etiam adoratio est nota submissionis,quæ in omnibus operibus virtutum,non reperitur, sed solùm in genu flexione,inclinatione corporis,& id genus alijs.

Omnis actus virtutis, non est obiectum adorationis.

20 Dices,sicut quouis opere virtutis potest Deus coli cultu proprie religioso,quoties quis ex voto illud facit, nec hoc habet actus exterior ex se,sed ex affectu solo interiori:cur etiam non potest ex peculiari affectu,quouis opere adorari? Verùm hæc ratio infirma est : neque enim possumus,singulis virtutum operibus,cum peculiarem affectũ, qui est reuerentiæ,assignare,vt sint opera adorationis: sicut possumus peculiarem affectum religionis, qui est fidelitatis erga Deum,semel facta promissione; quo quidẽ affectu Deus colitur etiam religiosè, licet non adoretur. (Cultus enim,& honor latiùs patet,quam adoratio,vt primo capite notauimus).Nam vt in.3.&.4.cap.patebit, sine ordine ad exterius signum seruitutis, nequit interior reuerentia ita explicari, vt talis interior affectus sit peculiaris virtutis religionis, ab omnibus alijs virtutum operibus distinctus.sicut neq, voluntas sacrificij, aut orationis,aut laudis,sine ordine ad opus propriũ ipsarũ, vt explicatum est.Nullus enim est affectus reuerentiæ interiùs consummatus,sed omnis circa aliud opus, quod ex se est nota

Obiectio.

Solutio.

Cur omnia opera virtutis religiosè fieri possint non tamen ex adorationis affectu proficiscoi

Universidad de Deusto
Biblioteca

nota submissionis, versatur: at promissionis, & voti materia esse potest quoduis opus virtutis, vt satis constat. 21

1 Obiectio. Sed obijcies secundò. Posset quis velle, elicere actũ credendi, motus ab excellentia Dei, vt ea ratione ei se submitteret; tunc autem esset cultus adorationis propter directionem, quam habet ab affectu circa excellentiam ipsius. Respondeo. Quãuis possit actus fidei esse materia actus caritatis, & obedientiæ, quæ sunt generales quædam virtutes: non tamen potest esse religionis, ad adorandum, quæ non est virtus tam latè patens, sicut aliæ duæ; ad caritatem quidem, quia potest cogitari actus fidei, vt placet Deo, & vt quoddam bonum illius est, eius obsequi volũtati, & tunc si placet, quia bonum illius est, & propter ipsum, erit materia caritatis: si verò apprehendatur solùm quatenus à Deo præcipitur, cui honestũ est parere, & sub illius imperio esse, est specialis obedientiæ actus: qua ratione hæc virtus omnes alias, tanquam materiam, habere potest, vt bene sanctus Th. 2.2.q.104.art.2.ad.1. & caritas eodem modo vt cap. 4. notabimus. At in ipso actu fidei non potest apprehendi aliqua submissionis nota exhibẽda ipsi excellẽtiæ Dei, sicut nec ratio sacrificij, aut laudis: Licet ergo possint aliæ virtutes caritas nẽpe, & obedientia, circa actum fidei, vt obiectum, versari; quia in ipso cogitari potest propria ratio obecti ipsarum; adorationis tamen affectus nõ potest. Quia ratio obiecti adorationis in ipso actu fidei nequit apprehendi, cum non sit nota aliqua submissionis, quæ est propria materia affectus adorationis. 22

Solutio.

2 Obiectio. Secũda ratio. Tribus illis virtutibus Theologicis, ea solùm ratione Deus dicitur adorari, quia illæ ipsi placent, sicut quodcunq; virtutis opus: hæc verò non est peculiaris ratio honoris & cultus, sicut neque is, qui facit ea, quæ principi placent, honore peculiari, qui pertinet ad obseruantiam, & duliam, ipsum afficit: id quod à cõtrario perspicuum est. Nam quem ad modum non fit iniuria Deo, contra virtutem religionis, si quis contra aliquam illarũ virtutum delinquat, neq; Principi contra obseruantiam, & duliam, si quis eius transgrediatur præceptum: sic etiã nullus Deo per illas virtutes, nec principi, ipsius solùm mandatis obsequendo, specialem defert honorem.

23 Durand. Marsi. Ex his verò facile diluũtur, quę adduximus pro hac opinione. Ad testimonia patrũ (excipio Damascenum.) Respondet Durand. in 3. d. 9. quæst. 1. num. 8. Et Marsilius in 3. quæst. 8. art. 1. in. 2. dubio, caritatem appellari verũ Dei cultum, quia ab ea interdum imperatur actus religionis, quo quis se, suaq; Deo consecrat. Cæterùm Augustinus alio modo videtur loquutus: fẽtit enim ipsomet actu caritatis, non autem effectu aliquo ipsius, verè Deum coli eumq; actum veram esse religionem. *Satisfit autoritatibus patrum. Prima solutio.* *Quomodo certus dicatur à Deo verus cultus.*

Bonau. Quare respondeo cum Bonauentura in 3. d. 9. artic. 2. quæst. 2. ad primum, tribus Theologicis virtutibus, alijsq; omnibus coli Deum non cultu peculiari religionis, sed communi quadam ratione, vt prędictum est: ea verò de causa caritatem ab Augustino appellari veram religionem, quia plusquam omnis cultus religiosus Deo placet. In quem sensum idem Augustinus cap. illo. 6. opera quoque misericordię vera sacrificia nuncupauit, quòd Deo plus placeant, quam sacrificia & holocausta, iuxta illud Oseæ. 6. & Matthæi. 9. *Misericordiam volo, & non sacrificium*: cum tamen opera misericordię non sint propriè sacrificia, imò nec opera religionis. Quare non video, cur sanctus Thomas 2. 2. quæst. 85. art. 2. dixerit sacrificiũ, quod exteriùs Deo offertur, esse signum interioris sacrificij, scilicet contritionis. Licet enim cor contritum dicatur Psalmo. 50. *Sacrificium Deo*: latiori tamen significatione sic vocatur, nõ quòd propriè ad religionem pertineat, cuius opus inter alia sacrificium est. *Altera solutio.* *Quomodo vir tutibus Theologicis vel aliis virtutibus Deus dicatur coli.* *Contritio nõ est opus religionis nec dicitur sacrificium ipsius.*

Aug. 24 Osee. 6. Matt. 9. D. Tho.

Denique, si velimus sequi illorum Patrum, quos retulimus, interpretationem, eodem modo dicemus loquutum Christum Ioann. 4. de adoratione in spiritu & veritate, non de ea, quę propria virtutis religionis est, sed quæ communi quadam ratione, in operibus caritatis, & fidei consistit; quam Christus dixit esse in spiritu, quia virtute Spiritussancti, aut Spiritus gratię in nobis fit: & in veri- *Locus Ioan. 4 exponitur quid sit adorare in spiritu & veritate.*

Ioan. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tate, quia illa opera vero Deo placent. At si velimus sequi interpretationem Patrum 7. synodi, quæ mihi sumopere placet, alius erit sensus illius loci, & cõtextui Euangelistæ non minus accommodatus. Intelligunt ergo passim illi patres, vt referemus secundo libro disp. 8. cap. 12. adorationem in spiritu, affectum internum seruitutis, & submissionis, ex quo genuflexio, aliaq; signa procedunt, quẽ ipsi vocant *latriam in spiritu, & veritate.* Appellant *latriã* quia est seruitus; addunt *in spiritu*, quia non est in signo tantùm externo, sed etiã in affectu: subiũgũt *in veritate*, quia est veri, non falsi Dei. Dixerat enim Christus Samaritanæ eodẽ cap. *vos adoratis, quod nescitis*, id est falsos Deos ex errore adoratis: *nos adoramus, quod scimus*, id est verũ Deum, cuius veram, & sine errore notitiam habemus. Cum verò eos dicit esse adoratores, quos Deus quærit, qui in spiritu, & veritate ipsum adorant, non intelligit eos, qui solo affectu, & nullo externo signo Deo exhibent honorem reuerentiæ: sed eos, qui non solo signo, vt exteriùs tantùm appareant, sed vero etiam affectu latriæ, qui in signa quoque prorumpit, eum adorant. Dicit etiam *in veritate*, quatenus veritas distinguitur à signo. Nã spiritus interior adorationis, qui est ipsa vita & anima adorationis exterioris, appellatur quoq; ipsa veritas adorationis: ad quem modũ loquendi alludit Hieremias patriarcha Constantinopolitanus citatus à nobis lib. 2. disp. 8. c. 6. in fine. Quo modo vero spiritus sit ipsa vita, & anima adorationis explicabitur in ea disput. cap. 12. & 14. Atq; vno ex prædictis modis intelligendus est Damascenus, dum adorationem distinguit in exteriorẽ, & interiorẽ. Si enim loquatur de adoratione secundum cõmunẽ rationẽ, interiorẽ quidẽ intelligit, opera caritatis, fidei, & spei, & similia, quę in affectu sunt: si verò de adoratione propria, eã quoq; meritò diuidit in interiorẽ, nẽpe latriã in spiritu & veritate, vt explicata à nobis est, & exteriorẽ, quę signis exhibetur. Ad rationẽ, respõdeo, verũ esse, vt Deo fauente in 3. p. S. Th. q. 85. ar. 1. explicabimus, specialẽ virtutẽ pœnitentiæ posse cõstitui, quę pro obiecto habeat cõtritionẽ, opus verę caritatis.

Notetur expositio. 25

Adoratio signis externis cõiuncta.

Damasceni sensus quis fuerit. 26

Differentia inter pœnitẽtiã & adorationem.

tatis. Cũ enim ipsa cõtritio perfecta circa Deum, ex ipsius gratiæ auxilio profecta, vim habeat cõpensandi Deo offensam peccati, vt in 1. 2. q. 113. ar. 2. & in 3. p. q. 1. art. 2. demonstrabimus: & pœnitentia specialis virtus sub iustitia, tãquã pars eius potestatiua ad hoc cõstituatur à S. Th. vt Deo iniuriã, & offensam peccati cõpensare velit; optimè potest affectus ille satisfaciẽdi pro iniuria, habere pro
27 obiecto contritionẽ, qua re ipsa fit satisfactio: at affectus adorationis, qui ponitur specialis actus religionis, debet necessariò vt obiectũ, respicere opus, quo quis Deo, tanquã principi, & superiori, se subijcit, id quod operibus caritatis, fidei, aut alterius virtutis, cõuenire nequit; sed ijs tantùm peculiariter, quæ inferiùs assignabimus. Perperã ergo hęc opera, omniũ ve aliarũ virtutũ dicemus esse obiectu adorationis, aut ipsammet adorationẽ à religione elicitã; sed solùm cõmuni quadã ratione, eis cõuenire rationẽ cultus, aut adorationis, aut etiã sacrificij, vt probatũ est.

Quid. S. Thomas senserit de natura adorationis.

CAPVT III.

SEcunda sententia annumerari potest, quam indicare videtur S. Tho. 2. 2. q. 84. art. 1. in corpore, & clariùs in solutione. 2. & Scot. in 3. d. 9. q. 1. §. *de primo.* Ea verò est, duplex inueniri opus
28 adorationis; proprię, quoddã interius, aliud exterius: nõ sicut in omnibus alijs virtutibus (sic enim nõ esset propriũ adorationis) sed ita vt interior adoratio intus consummetur, nec pro obiecto habeat opus externũ, quo tandẽ perficiatur, sicut aliæ virtutes exteriùs consummantur: atque ea sit interior erga Deum reuerentia, quę alio modo non videtur posse explicari, quàm si dicamus, esse cõplacentiã quandã diuinæ excellentię, quatenus nobis placet, eũ habere principem, & dominum: exterior autem sit genuflexio, inclinatio corporis, thurificatio, & id genus alia.
S Tho. Interiorem videtur appellare S. Thomas. 2. 2. quæst. 84. art. 1. ad. 2. primarium actum, exteriorem vero secundarium.

Quæ sit adoratio interior & exterior, secundum eã sententiam, quæ adscribitur S. Thomæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quod si ita est, non se habent istę duę adorationes, sicut actus interior temperantię, & exterior. Interior nanque actus huius virtutis habet pro obiecto exteriorem, & ad illum mouet desiderio illius: sed erunt instar duorum actuum fidei diuinę, videlicet credere, & confiteri fidem. Nã credere primarius actus est, nec ipsam professionem fidei habet pro obiecto: hæc autem est signum interioris assensus credendi. Sic ergo se habebũt adoratio interior, 29
& exterior. Illa enim, si interius consummatur, non habebit pro obiecto signum exterius submissionis: exterior autem erit signũ illius. Erit quoq; duplex voluntas, quædam reuerentiæ interius consummatę in cõplacentia, quã diximus, alia verò ostẽdẽdi exterius eam animi seruituté.

Ex locis citatis suspicari posset aliquis, sententiã hãc esse Doctoris Angelici: verum ex alia parte oppositum colligi videtur. Nam ipse 2. 2. q. 84. in initio, adorationem annumerat inter actus religionis exteriores. Quare forsan ipse interiorem adorationem appellat voluntatẽ exterius adorandi. Nam si esset aliquis actus adorationis interiùs consummatus, adoratio non esset potius constituẽda inter actus exteriores, quàm interiores. Sicut ob eandem rationem oratio non ponitur à S. Thoma inter exteriores, sed interiores actus religionis, vt constat ex initio quęstionis. 82. quod habeat non solum exteriorem operationem, sed etiam internam, quę interius consummatur: si vero omnis actus adorationis exterius perficitur, merito inter opera externa religionis refertur. Quando verò 2. 2. q. 103. ar. 1. dicit honorẽ relatũ ad Deum, non postulare actũ exteriorẽ, sed in solo interiori reperiri, cũ tamen honor erga homines postulet exteriorem, contrariũ non docuit. Tum quia honor latius patet, quã adoratio. Defertur enim Deo oratione, laude, gratiarũ actione, & votis, quæ omnia sine exteriori opere possunt cõsummari, licet adoratio non possit. Tum etiam quia ibi solum assignat honorem erga Deum in apprehensione excellentię: hęc autẽ sola sine affectu non est peculiaris actus honoris.

Examinatur mẽs D. Th. de adoratione interiori.

S. Tho.

30

Hęc sententia, cuiuscunque ea sit, quanuis probabiliter satis

satis explicata videatur, hac ratione cõfutari potest. Actus ille interior adorationis, qui intus consũmatur, siue dicatur reuerentiæ, siue adorationis circa Dei excellentiam, cũ sit affectus voluntatis, nihil aliud esse potest, quàm cõplacentia aliqua. Omnis enim voluntatis actus aut est cõplacentia, seu amor; aut odium, seu displicentia: cum ergo hic affectus adorationis non sit odium, necessario erit cõplacentia. Si vero respicit, vt obiectum, diuinam excellẽtiam, & dignitatem, vt necessario dicendum est, debet esse complacentia de illa: hic autẽ affectus nulla ratione ad virtutem religionis: sed ad varias alias virtutes pertinere potest, vt mox inductione patebit: aut erit communis quidam affectus ad nullam specialem virtutem pertinens.

Efficax ratio, qua refutatur præcedens sententia de interiori adoratione.

In primis enim aut placet Dei excellẽtia propter ipsum, cuius & est, vt eius bonũ, & hoc modo erit actus caritatis erga Deum, sicut complacẽtia cuiusq; alterius perfectionis Dei, tanquam boni ipsius, propter ipsum: aut secundo 31
placet, vt est bonum nostrum, atque totius humani generis; sicut cum aliquis gaudet, quod habeat iustum, & prudentem Regem, ob suum, & totius regni bonum. sic verò erit actus caritatis erga totum humanum genus, cuius bonum placet propter ipsum: qui aut est actus beneficientię, aut ad misericordiam pertinet, qua non tolum volumus miseriam alijs subleuare; sed etiam volumus bonum, & illud nobis placet, vt bonum ipsorum est: aut certe quatenus nobis metipsis illud volumus, & placet vt bonum nostrum est; & ita non ad aliquam peculiarem virtutem, sed ad communem quandam rationem affectus spectabit, quo scilicet in vniuersum nobis placet, quicquid vt bonum nostrum cogitatione apprehendimus. Et à contrario in vniuersum probari potest, nullo ex prædictis complacentiam illam esse actum religionis. Quoniam opposita displicentia, vel odium non esset sacrilegij peccatum contra ipsam, vt inductione constat: ergò nulla talis complacentia erit religionis opus. Adde, quod neutro modo iste affectus posset esse religionis specialis. Hæc

In Dei excellentia cõplacere, interna adoratio constituit nequit.

Religio non est proxime circa Deum, sed circa cultum Dei.

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim virtus nunquam circa Deum proximè versatur, sed circa cultum ipsius,qua ratione à Theologicis virtutibus distinguitur,vt bene notauit S. Th. 2. 2. q.81.art.5. Hæc autem complacentia diuinę excellentiæ, quocunq; ex his duobus modis,nõ circa cultum aliquẽ, sed circa ipsummet Deum versatur,vt sequẽti cap.explicabitur. Aut deniq; tertio hic affectus cõplacentię esse potest,non de Dei excellentia directè,sed talis vt placeat nobis esse sub Deo tanquam principe,ipsi inferiores: hic autẽ directè & proximè in nostram humilitatem, remotè verò in Dei excellentiam fertur. Quare ad virtutẽ humilitatis,quæ moderatur affectum propriæ excellentiæ,& dignitatis, & intra suos limites continet,ne vlterius procedat, non ad religionem,quę cultum Deo tribuit,& honorem,pertinebit. Id quod à contrario etiam demonstrari potest. Nã si alicui displiceret,se esse Deo inferiorem, & sub illius potestate,& imperio,esset superbię: quod si Dei excellentia ei displiceret,quatenus suam diminueret, esset inuidię peccatum:quę duo non religioni,sed humilitati opponũtur: ille ergo affectus,quo alicui placet se Deo esse inferiorẽ, & ab eo dignitate,& imperio superari, humilitatis est,nõ religionis:alius verò modus excogitari nequit, quo complacentia illa de diuina excellentia, ad religionem reduci possit:nulla ergo est adoratio, quę solo affectu interiori consummetur.

Humilitatis obiectum,& qui differat à religione.

32

33

Vera opinio. Adorationis affectus circa actus externos,tanquam circa proprium obiectum versatur.

CAPVT IIII.

NVlla alia videtur sentẽtia supereſſe, quàm eorum,qui censent,opus, & affectum adorationis circa actus exteriores, tanquam circa propriũ obiectũ solùm versari. Opinio est Bonau. in.3. d.9.art.2.quęst.3.in corp.& ad argumenta, & quęst. 4. Almain ibidem,q.1. à principio,Maioris.q.1. Pro hac sententia referri posset sanctus Thom. vt paulò ante vidimus,& Marsil.in.3.q.8.art.1.ad.3. vbi probat sententiam Bonau. contra primam,quam nos superiùs retulimus: id ipsum videtur docuisse Durand. cap. d.q.1.num.7. &.8. Obseruandum tamen est, horum Doctorum sententiam in eo nobis probari,quòd asserit omnem affectum adorationis circa opus aliquod exterius, vt obiectum, versari: quod tamen aliqui ex ipsis,nempe Bonau. Almai. & Maior,idem de latria,& religione in vniuersum vidẽtur docere,minimè placet.Optimè enim S.Thom.2.2.varios actus religioni assignãs,quosdam dixit esse interiores,quòd interiùs consummentur:hos enumerauit quęst. 82. &.83. nempe deuotionem, & orationem: quos, & primarios actus religionis esse dixit, tametsi oratio aliqua exteriùs etiam prodeat,nec in sola mente permaneat: quosdã verò exteriores,quos subinde à q.84. numerat,&natura sua exteriùs consummantur.hi sunt adoratio, sacrificia,oblationes,decimæ,vota,iuramenta,& laudes, quibus modis Deum religiosè honorare consueuimus. Ex quo etiã cõstat,adorationem ab oratione,& reliquis distingui, sicq; in Scriptura oratio & adoratio tanquam diuersa ponũtur 2.Regum.14. *Adorauit & dixit seruaime Rex*:Matth.20. *Accessit mater filiorum Zebedæi adorans,& petens aliquid ab eo*. De aliorum verò distinctione,non video, aliquam esse quæstionem:solùm de adoratione,& sacrificio aliquis posset dubitare.Quia *adoro*,autore Prisciano,dictum videtur ab *ador*,id est, frumento sacrificijs destinato: significat ergo latrię cultum, qui Deo sacrificijs tribuitur.Verùm quantuis hoc ita sit, vsu tamen communi, verbum *adoro* accommodatum est,non ad significandum sacrificium, sed alium peculiarem cultum, & honorem, de quo nobis est disputatio. Quem ad modum Valla existimat verbum *adoro* deriuatum ab, *oro*, quod est ore precor, & *supplicare* à *plico* quod genu aut poplitem plicamus, cum aliquid à potentiori petimus: vt tamen inquit ipse, adorare sine

Bonau.

Alma. Maior.

Durãd.

Bonau. Alma. Maior. S.Tho.

Adoratio & oratio distinguũtur.

2.Reg.14 Mat.20

Prisci.

Adoro dicitur ab ador.

Valla.

Universidad de Deusto
Biblioteca

voce fit, nō ſine plicatione genuū,& geſtu corporis, ſupplicare vero ſine plicatione,& geſtu,non tamen ſine voce:parùm ergo curandum eſt de vocum Ethymologia, quando ad aliam ſignificationem,nomina ſunt vſu accōmodata.

Adoratio ſubmiſſionis & honoris nota;

Hic ergo adorationis actus,inter alios virtutis religionis, habet opus exterius pro obiecto,vt prædicti tradūtDoctores.Illud autem eſt,quod paucis explicauit Dama.orat.1. de imaginibus pag.5.ante medium,*Submiſſionis,& honoris nota*.Nō dixit eſſe ſignū cuiuſuis honoris ſic enim ſolūcultus in genere definiretur,ſed addidit,*ſubmiſſionis*,qua ſcilicet cū honorē nō cuilibet,ſed ſuperiori deferimus,qui eſt ſeruitutis,&ſubmiſſionis.Hę vero notę exteriores ſūtcorporis inclinatio,genu flexio,proſtratio,percuſsio pectoris palmarum coniunctio,thuriſicatio,oſculum, accenſa luminaria,& id genus alia. Eſt igitur adoratio affectus, & voluntas exhibendi Deo hæc ſigna ſeruitutis, & ſubmiſſionis.Eodem modo per ſignum externum definit adorationem Anaſtaſius EpiſcopusTheopoleos citatus in 7. Synodo Act.4.his verbis.*Quid enim aliud eſt,quam honoris alicui exhibiti veluti Emphaſis*.(1.Symbolum) *adoratio*? de quo teſtimonio plura 2.lib.diſp.8.ca.12. tametſi hic autor honoris nomine,quod generalius eſt,non tā expreſsit naturā particularē huius actus quā Damaſc.nihilominus honorē ipſe intellexit,non quemcunque ſed eum,quem nota ſubmiſsionis exhibemus,qui proprie eſt adorationis, nō laudis,aut alterius rationis.

Vera adorationis definitio.

56 *Damaſc.*

Anaſt.

Maioris tamen explicationis gratia,duo nobis obſeruāda ſunt:primum cum hæc ſigna exteriora communia ſint, & latriæ,& duliæ,quæ ſunt virtutes inter ſe diuerſæ, vt mox dicemus,ex ſolo ſigno exteriori,vix inueniri diſtinctionem adorationis,qua videlicet opus latriæ ab adoratione duliæ diſcernamus:niſi quis vellet dicere, proſtrationem eſſe peculiarem notam latriæ, quæ ſoli Deo tribuitur.Iuxta quem modum vt tertia diſp.ca.1.referemus, quidam dixerunt,non debere nos,adorare humanitatem Chriſti proſtratos in terrā,quod ea videatur maxima nota,&

57

ta,& ſignum honoris ſoli deitati exhibendum. Hanc tamen diſtinctionem non video vſu receptam,cum etiā homines ſoliti ſint in terra proſtrati,alios etiam indignitate cōſtitutos ſic adorare:id quod in ſacra Scriptura paſsim reperitur,vt loco ſuo notabimus. Quare tota adorationis diſtinctio ex affectu interiori, adhibendi ſigna illa exteriora,deſumeda eſt.Homo enim fertur in opus ipſum externum ex apprehēſione maieſtatis, aut excellentiæ eius, cui ſignum illud exhibere,iudicat honeſtum,& ea ratione ei placet,quatenus eſt cultus quidam illius, cui ob ipſius excellentiam deberi iudicat. Ex quo etiam perſpicuū eſt, affectum adorationis, qui eſt religionis actus, non circa Deum,ſed circa cultum ipſius proximè verſari; vt ipſum Deum in obliquo(vt aiunt) reſpiciat,tanquam id,cui cultum volumus ex affectu exhibere, cultum autem vt proximum,& proprium ſuum obiectum.

Quomodo diſtinguantur latria, & duli a. cū ſigna externa ſint eadem.

Dicet aliquis,ſicut caritas verſatur circaDeum proxime, & ipſum habet vt obiectum: quia vult Deo bonum: cur etiam religio non reſpiciet proxime Deum,vt obiectum, cum ei deferat cultum & honorem? Reſpondeo eſſe latū diſcrimen interaffectum caritatis, & affectum religionis, cum tamen vterq; ſit actus quidam amoris,nō odij. Quia affectus caritatis conſtituit, peculiarem virtutem, quatenus eſt amor amicitiæ: hac vero ratione nullum aliū reſpicit, quam Deum; cui vult bonum ex complacentia ipſius. Nam bonum, quod concupiſcit Deo, reſpicit vt eſt amor concupiſcentiæ:hoc autem bonū poteſt eſſe, quodcunq; obiectum virtutis,conſideratum quatenus eſt bonū Dei; & hoc pacto caritas circa materiam cuiuſcunq; virtutis poteſt operari. Aliæ verò virtutes, quæ Deo aliquid deferunt, vt cultum, & obedientiam non verſantur proximè circa Deum,tanquam circa proprium obiectum,ſed ipſum reſpiciunt in obliquo; & ideò non ſunt Theologicæ,ſicut caritas. Nam ſi circa Deum verſarentur, ſicut caritas,ideo eſſet,quia Deo volunt aliquid deferre,ſicut caritas vult ei bonum: hoc autem non ſatis eſt: alioqui confunderentur religio, & obedientia cum caritate.

58

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quia hæc sola ad illa omnia præstandum sufficeret. Ratio vero à priori est. Quia omnis virtus, præter caritatem amat obiectum suum, quod iudicat honestum, etiam si iudicet honestum, quatenus est debitum alteri: amat inquam ipsimet operanti, tãquam illi bonum, & honestum, ex cõplacentia eius. Quare omnis affectus alterius virtutis, præter caritatem, est amor amicitiæ operantis: ac proinde ex hac parte non constituũtur diuersę virtutes, sed ex diuersitate boni honesti, quod cõcupiscitur. Iccirco cum quis amat ex religione cultum Dei, quia iudicat honestũ, amor illius non respicit Deum directe, & proxime, neque tanquam rem concupitam, quia hæc est ipse cultus, neq; tanquam eum, cui cultus vt bonum amatur, hic enim est ipse operans. Atqui omnem affectum alterius virtutis versari circa ipsum operantem, vt obiectum amoris amicitię, constat, quia in omni amore est respectus amicitiæ, & concupiscentiæ ex S. Thom. & Caiet. 1.2. q. 26. art. 5. amicitiæ vero est erga eum, cui volumus bonum: sed cum volumus cultum deferre Deo, Deus non est, cui volumus bonum, ex complacentia ipsius: alioqui esset affectus caritatis erga ipsum, nec alius esse potest, præter ipsum operantẽ: ergo in operantem terminatur, vt est amor amicitiæ: id quod in cæteris affectibus aliarum virtutum, eodem modo demonstrari potest. 39 S. Thom. Caietan.

Neq; vero propterea quod signa externa adorationis, ex affectu solum interiori distinguantur, licet colligere, opus adorationis interius, non autem exterius consummari. Nã multa sunt opera virtutis, vt iustitiæ, & misericordiæ, quæ ex solo affectu distinguuntur. Vt si quis det alicui pecuniã vel quia illi debitam, vel ad subleuandam illius miseriã: nihilominus hæ duæ virtutes exterius consummãtur: & in vniuersum omne virtutis opus habet rationem studiosi, ex affectu, quo fit, scilicet propter ipsam honestatem virtutis, cum tamen multæ virtutes exterius dicantur consummari. Illæ namq, exterius consummari dicuntur, quæ pro obiecto habent opus externum, & affectus illarum ad opus procedit, tametsi ratio formalis virtutis ex affectu ipso dependeat. Deinde

40 Deinde notandum est ex sententia Doctoris sancti adorationem, & latriam nõ esse omnino idem, nec adorationem, & duliam; eadem tamẽ proportione inter sese comparari. Latria nãq, idem est apud ipsum, quod ipsa virtus religionis: ac proinde omnes religiosos cultus comprehẽdit, inter quos vnus est adoratio, vt prædictum est. Sic S. Thom. 2.2. q. 84. art. 1. in principio latriam pro religione vsurpat, dum quærit: *Vtrum adoratio sit actus latriæ, siue religionis.* Cum ergo dicimus, adorationem latriæ, non significamus adorationem, quæ est idem, quod latria, sed quæ ad latriam, seu religionẽ pertinet. Ea vero est solius Dei, ex cuius maiestatis apprehensione, signa submissionis ipsi exhibemus. Dulia vero non est aliquis religionis actus, nec idem cum ipsa, sed alia virtus. Est enim obseruantia, quam maioribus honorem deferimus, de qua S. Thom. q. 102. & dulia quæ dominos colit de qua quæst. 103. agit. An autem alia peculiaris, vel hæc eadem virtus sit, qua sanctos Dei honoramus, & vtrum ipsa obseruantia distinguenda sit, dicemus in hoc lib. disp. 6. Cultus autẽ seu honor duliæ latius patet, quàm adoratio. Hęc enim solum 41 in signis submissionis sita est, vt iam diximus. Honor autem pluribus alijs modis, quàm adoratione, maioribus, & dominis, sicut Deo fieri potest, nempe laude, deprecatione, tributis feudorum, & id genus alijs. Cũ ergo dicimus adorationem duliæ, eam significare volumus, quę a virtute obseruantiæ, seu dulię, maioribus, aut dominis exhibetur: non tamen propterea asserimus, ipsam adorationem idem esse cum dulia. Patres vero septimæ Synodi, vt videbimus. 2. libro. disputatione. 8. cap. 12. non vsurpant latriam pro quouis opere religionis, sed pro affectu internę seruitutis erga Deum, qui in adoratione, aut in quouis opere religioso reperitur.

Latria idem quod religio.

Dulia nõ est aliquis religionis actus.

His duabus notationibus existimo satis explicatam, & confirmatam esse nostram sententiam: videlicet adorationis actũ in vniuersũ esse affectũ exhibẽdi signa submissionis, cuilibet in dignitate cõstituto, siue Deo, siue etiã homini. Eã vero esse latriæ & religionis adorationem, nõ quæ in ali-

Universidad de Deusto
Biblioteca

in aliqua peculiari nota consistat, sed quæ ex apprehẽsione excellentiæ,& maiestatis Dei, & affectu exhibendi ei, tãquam digno,exterius illud signum, procedit: hic autem affectus,quatenus est circa excellentiam eius,cui volumus exhibere notam submissionis,est seruitutis cuiusdam,qua placet excellenti illam deferre.

Ex hac doctrina intelligitur lapsum fuisse Antoniũ de Corduba lib.1.q.5.dubitatione.6.dum asserit, esse quosdam exteriores adorationis actus cultui Dei designatos, videlicet sacrificium,martyrium,collationem, & susceptionem sacramentorum,petitionem veniæ,petitionẽ gratię,percussionem pectoris,templorum cõstructionem, institutionem factorum,vota deniq;, & iuramenta. Lapsus ergò fuit hic autor:ex his enim operibus licet aliqua ad cultum religiosum pertineant, omnia tamen adorationis non sunt. Inter ea quoq; est martyrium,quod non est religionis,sed fortitudinis, & caritatis actus, ideoq; in.3. p.q.22.art. 2. dicemus sanctorum martyrum passionem, non fuisse sacrificium:quãquam mors Christi ex alio respectu,quem martyrum passio non habuit, veram subijt rationem sacrificij. Ea verò opera nõ esse adorationis inductione facile apparebit. Hic ergo autor cõfundit opera cuiusuis religiosi cultus, cum adoratione, cum præter illam multos alios modos colendi Deum religio habeat. Quare immerito enumeratinteractusadorationis,sacrificium,cum sit actus religionis,distinctus ab adoratione,vt supra ex S. Thom.retulimus. Deinde susceptio, & collatio sacramentorum est cultus quidam rei sacræ, cum ea dignè tractantur, sed nullius est adoratio, petitio verò quæcunq; ad orationem pertinet, quæ vt prædictum est, ab adoratione differt. Templorum autem constitutio, & institutio,aut obseruatio festorũ, est actus religiosus, qui ad sacrificium,vel orationem refertur,nullo tamen modo est adoratio,vt ex definitione constat. Deniq; vota,& iuramenta enumerantur à S. Thoma,vt opera quidem religionis,sed ab adoratione distincta, & sane si omnia hæc essent adorationis opera,posset etiam laus,quæ ponitur religionis,

Corduba

Martyrum passio nõfuit sacrificium sicut passio Christi fuerit.

42

Sacrificium non adoratio sit, sed religionis est actus.

S. Tho.

ligionis actus,& gratiarum actio,ad adorationem spectare:solum ergo inter illa,quæ connumerat hic autor, percussio pectoris,proprie est adorationis actus,cum sit quędam submissionis nota:sed non videtur peculiari ratione ad latriam pertinere. Hac enim quis se exhibet alteri quẽ offendit,inferiorem,& dignum supplicio, quod sane est reuerentiæ & submissionis signum. Sed tam Deo,quam Sanctis,& homini offenso potest deferri:frustra ergòCorduba soli Deo dicit esse tribuendam. Est etiam signum petendi veniam:sic autem pœnitentię nota est, & tam Deo, quam homini,à quo etiam petitur venia iniurię, exhibetur.

Percussio pectoris potest esse adorationis actus.

43

Vualden. Thom.Vvald.tom.3. cap.117.num.4.eosdem ferè actus recensет,verumtamen non dicit eos esse adorationis, sed generatim seruitutis,& cultus erga Deum: inter eos vero ponit martyrium, caritatis,& contritionis actum, sicut etiam Damas.orat. 3. de imaginibus: intelligendi tamen sunt de cultu religioso non prese,sed communi quadam ratione.

Damasc.

Sed occurrit dubitatio. Signa illa exteriora,nempe genu flexio,& corporis inclinatio videntur esse signa humilitatis,quę est distincta virtus à religione:circa illa ergo non potest adorationis affectus versari. Respondeo quidẽ,signa illa esse humilitatis,& ad hanc virtutem tunc pertinere,quo modo ex affectu proprio huius virtutis exhibentur. Is autem est complacentia in propria excellentia iuxta mensuram debitam; ita vt cohibeat nimium appetitũ excellentię,supra propriam dignitatem,de quo in 1. p.q. 63.art.2.& 3.fusius dicemus. Sunt vero hęc signa adorationis,quando ex affectu latrię,aut dulię,hoc est seruitutis,& subiectionis,procedunt: hic autem affectus non circa propriam,sed circa Dei excellentiam versatur, quatenus quis eum sibi superiorem, & dominum cognoscens, vult, maiestati ipsius, signis seruitutis honorem deferre. Hoc enim religio iudicat iustum & honestum,&Deo debitum. Quocirca religio ponitur pars iustitię potestatiua,sicut obseruantia erga maiores,& dulia erga dominos quę

Humilitas circa propriã adoratio circa alienam excellentiã versatur.

44

Religio pars iustitiæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

que cum deficiat à propria ratione iustitiæ, & æqualitatis, retinet aliquem modum illius, cum obseruet debitum alteri aliquo modo: humilitas verò constituitur pars temperantiæ, ac pro inde non est ad alterum. Quare cum quis ex humilitate adhibet illa signa, ea solum respicit, quatenus ad propriam vilitatem, & moderamen appetitus nimiæ excellentiæ propriæ referuntur. Communi tamẽ ratione adoratio solet appellari quiuis actus religionis, quo Deum vt superiorem, & excellentẽ agnoscimus.

humilitas pars temperãtiæ.

45

Ratione cuius perfectionis, aut beneficij Deo debetur adoratio latriæ. Disput. 2.

46

Proposita certa doctrina, sententia Cordubæ exponitur. cap. 1.
De adoratione latriæ Deo debita variæ Scholasticorũ rationes. c. 2.
Ratione diuersorum attributorum aut beneficiorum, non deberi Deo diuersum adorationis cultum, optima ratione probatur. c. 3.

Proposita certa doctrina, sententia Cordubæ exponitur.

CAPVT I.

QVæstio proposita supponit id, quod omnibus Catholicis, & hæreticis certissimum est, Deo scilicet cultum supremum adorationis latriæ deberi, iuxta consuetam nominis *latriæ* significationem. Nam cum adoratio sit submissionis, & seruitutis interioris nota, seruitus verò non nisi in dignitate, & excellentia constituto, aut ei, qui, vt talis apprehenditur, debeatur, fit, vt Deo, qui excellentissimus est, supremus quoq; adorationis honor sit exhibendus, cunque ex parte signi exterioris non sit vlla differentia, vt cap. 4. superioris disputationis notatum est, ex affectu interiori debet expẽdi. Quare maxima nota submissionis ea est, quę ex maximæ dignitatis (videlicet diuinæ) apprehensione, & affectu circa illam procedit: ac proinde alteri, quam Deo tribui non potest. De hoc genere adorationis Patres septimæ Synodi, & Aug. intelligunt illud Deut. 6. & Matth. 4. *Et illi soli seruies.* Hinc etiam fit, vt creaturis, siue idolis, sine falsa aliqua existimatione, hic cultus deferri nequeat. Nam quanuis exteriora signa possint exhiberi, cum tamẽ natura adorationis in ipsis signis ab affectu dependeat, & sine falsa existimatione, creaturæ, aut idolo, suprema excellentia nõ tribuatur; neq; adoratio latriæ, quæ maxima est, exhiberi poterit. Quo circa Philosophi illi ad Roman. 1. *Qui cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt: & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem corruptibilis hominis:* aut plures Deos, cum vero Deo esse dicebãt, quibus latriæ cultum deferrent: aut certe lapidi, & idolo, numen, & dignitatem inesse credebant, quibus adoratio deberetur: quod si non supremum numen in ipsis esse putabant, nec maximam exhibere poterãt eis adorationem. Quanuis autem interior affectus latrię circa creaturam esse non possit, quando illa, vt inferior Deo, cognoscitur, posset tamen quis ita de prauato animo esse, vt desideraret non vero Deo, sed lapidi talem honorem deberi.

Distinctio inter adorationem Dei, & sanctorum ab affectu interno petẽda est.

47

48

Tota autem huius quæstionis difficultas est, quam in titulo proposuimus: ratio vero dubitationis est huiusmodi. Sicut ob diuersa Dei attributa, diuersæ quoq, virtutes cõstituuntur, veracitas enim, fidem, qua Deo credimus, fidelitas in promissis spem, qua ab ipso speramus, bonitas Dei in se, caritatem, ob quam ei volumus bonum, constituit: diuersis similiter attributis, diuersus quoq; latriæ cultus respondebit; aut saltem cum omnis adoratio ob aliqua beneficia debeatur, si diuersa sunt à Deo accepta beneficia, diuersus etiã erit cultus adorationis. In hac sanè cõtrouersia, nullus est sæcolasticorũ, qui ob diuersa attributa, sed neq; ob diuersa beneficia, diuersas dicat deberi adorationes. Variãt tamẽ in reddẽda ratione, vt paulo post videbimus. Vnũ excipio Cordubã, cuius sẽtẽtiã statim referemus.

49

7. synod. Aug. Deut. 6. Mat. 4.

Idololatriæ non sine falsa existimatione

Rom. 1.

Anto. Cord.

Antonius ergo de Corduba lib. 1. q. 5. dubitatione. 2. asserere videtur, ob diuersa beneficia, diuersum quoq, modũ ado-

Opinio Cordubæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

adorationis,intra eandem tamen ſpeciem, Deo deberi. Ait enim,ſi eſſe poſſent tres Dij,quorũ vnus creaſſet nos, alius redemiſſet,varijs modis intra eandem ſpeciem latrię eſſent adorãdi. Refert etiam Scotum fuſius de hoc diſputantem in.3.d.3.nihil determinaſſe. Vbi ſane Scotus quęſt. vnica §.*Sed contra hoc*,&.§.*reſpondeo,& dico*,hanc difficultatem ex profeſſò non examinat:ſed argumento cuidã propoſito contẽdit ſatisfacere. Docuerat ipſe Chriſtũ ſecundum humanitatem non adorari latria:ſi particula *ſecundũ* denotet rationem adorandi, nam humanitas nequit eſſe ratio,vt latria adoretur. Contra hanc vero doctrinam objcit in.§.*ſed contra* in hũc modum. Si Deus ratione dominij creatoris,quod ex tempore ipſi conuenit,debet adorari latria:eadem quoq; adoratione redemptor,vt redemptor eſt,iure redemptionis eſſet adorandus:ſed humanitati conuenit dignitas redẽptoris:ergo ei debetur latrię adoratio. Reſpondet ipſe bifariam §.illo *Reſpondeo*, primum ſi dicamus,tantum eſſe beneficium redemptionis,quantũ eſt creationis,vt ipſe probauerat §.precedenti, & adoratio debeatur,non ratione maieſtatis, & diuinę excellentię in ſe,ſed ratione beneficij;tunc propter beneficium redemptionis,honor latrię deferendus eſſet principali redẽptori,ſcilicet Chriſto,quatenus Deus eſt, non humanitati,hęc namq́, nonfuit pręcipua cauſa redemptionis:quocirca Deo tribueretur idem honor latrię, duabus de cauſis. Deinde reſpondet, ſi dicamus deberi adorationẽ non ratione beneficij,ſed maieſtatis,& excellentię in ſe, nihil omnino probari eo argumento. Licet enim ſit ęquale beneficium,non eſt ęqualis maieſtas diuinitatis, cuius opus eſt creatio,&humanitatis,cui tribuitur redemptio. Quocunque ex his modis ſatisfacit ipſe argumento propoſito,nec aliud contendit. Quare non diſputat, Vtrum Deo debeatur adoratio ratione huius, vel illius attributi, huius aut illius beneficij.

Vtrũ debeatur adoratio humanitati Chriſti:doctrina Scoti.

Scotus.

50

(.?.)

De ado-

De adoratione latriæ Deo debita variæ Scholaſticorum rationes.

CAPVT II.

Alenſ. *Gabriel.*

DE hac eadem re diſputãtes Alex. 3.p.q.30. in.1. ar.3.§.2. &.3. & Gabriel ſuper 1.cano. lect. 49. litera M. affirmant,excellentiæ Dei inſe deberi latriæ adorationẽ eiuſdẽ prorſus ſpecici, ſiue,vt inquit Alex. ea tribuatur ratione diuerſorũ beneficiorũ,redẽptionis,ſcilicet,& creationis,ſiue diuerſorũ attributorũ,vt inquit Gabriel. Quare verò ob diuerſa beneficia,nõ ſit diuerſũ adorationis genus,optima ratione probat Alex.§.illo 2.ad.2.3.&.4.&.§.illo 3. Cũ n. adoratio ſit nota ſubmiſſionis, ſit,vt ex affectu interiori directe reſpiciat ſuperiorẽ indignitate cõſtiturũ:ipſa ergo excellentia eſt,in quã fertur adoratio, nec aliã rationem perfectionis reſpicit in re,quam adoramus: latriæ igitur adoratio directè tendit in Dei excellentiam,quæ cũ vna ſit,ſiue ad illam moueat beneficium redemptionis,ſiue creationis,ſiue aliud:nõ erit diuerſa,cum ratio ipſa,in quam fertur, vnica ſit,& eiuſdem rationis. Nec verò ſolũm adoratio non reſpicit beneficium,tanquã rationem illius,cui cultus exhibetur,ſed neque ipſum habet,tanquam materiã aliquo modo,ſicut habet gratiarum actio. Hæc enim, referendo ipſum beneficium in Deum à quo proceſsit, verſatur circa beneficium,tanquam materiã cultus,& honoris. ipſum verò Deum,cui acceptũ refert, ac proinde honorem tribuit,reſpicit (vt aiunt) in obliquo, ſub ratione liberalis, & magnifici, in quem adoratio tendit, vt excellentem, & ſuperiorẽ. Atque hinc confutata manet Cordubæ opinio. Sed quamuis in Deo ratio,cui formaliter adoratio exhibetur,non ſit liberalitas beneficij, vel ipſum beneficium, ſed excellentia:ſi tamen ex cogitari poſſet Deus, qui nec nobis aliquid contuliſſet,nec largiri poſſet,nõ eſſet adorãdus:nõ quia largitio ſit ratio rei adoratę,ſed quia nulla in eo poſſet excellẽtia excogitari, in quo nec potẽtia benefaciẽdi intelligi poſſet. Hac ratione Alexãdri,optimè pro-

Sententia Alexandri & Gabrielis.

Cur Deus mea latria adoratione colendus,licet illa non ſit prouenientes ab eo beneficia.

52

Adoratio prater excellẽtiam requirit poteſtiam beneficiendi in eo qui adorat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

batum manet, ob diuersa beneficia,nõdeberi Deo diuersumgenus adorationis:cur autẽ ratione diuersorũ attributorũ,nõ tã apertè probatur,si tamẽ ipsa verè explicetur, vt sequenti cap. fiet,id ipsum optimè confirmabitur. Gabriel reddit rationẽ, existimans attributa nullo modo, nec ratione nostra distinguí:hanc tamen eius sententiã confutabimus in.1.p.q.28.art.2. Porrò quis neget, apprehensione nostra,vnũ sine alio cogitari posse? Cũ ergo adoratio affectu nostro feratur in rẽ,prout à nobis apprehẽsam, cur nõ poterit vnũ genus adorationis ferri in Deũ,subvna perfectione,& attributo cogitatũ,& aliud in eũdẽ alia ratione. *Gabr.* 53

Ratione diuersorũ attributorum,aut beneficiorum, non deberi Deo diuersum adorationis cultum, optima ratione probatur.

CAPVT III.

Ommunis sententia, quæ asserit eũdẽ honorem adorationis, atq; eodẽ modo Deo esse deferẽdũ,etiã si varia sint ipsius beneficia,& attributa vnica sancti Thomę ratione,videtur optimè co probari;quã affert 2.2.q. 81. art.3.ad.1.&.84.art.1.ad.2. in hunc modũ.Diuersæ rationes attributorũ,ad cõstituendũ vnum primum principium rerũ omnium concurrunt, id enim appellamus principium rerum, quod ex se omnem habet perfectionẽ,& fons est totius esse: huic autem sub ratione primi principij vnica virtus religionis varijs modis cultum adhibet,ex quibus vnus est adoratio: cum igitur sit vna ratio primi principij,vna quoq; erit ratio adorationis, tametsi in eo variæ perfectiones cõsiderentur. *Ratio ex S. Thomade prompta.* *S.Tho.*

Verùm quamuis honor quicunq; religiosus,vni, & eidẽ Deo,qui variè perfectus intelligitur,deferatur, sicut honor obseruantiæ vni & eidẽ homini,qui varijs quoq, modis perfectus est;videtur tamẽ quædã peculiaris ratio cõsideranda in eo,cui honorẽ adhibemus,quę ad ipsum honorãdũ, & colendũ impellat,ex cuius varietate,variè etiã colẽdus est:ad quod in operibus religiosi cultus sigillatim videre 54

videre licet. Sacrificiũ enim offertur Deo, quatenus Domino omniũ,nõ quatenus sapiẽti,aut iusto: victima quoq; mactatur Deo,& occiditur aut immutatur,vt Domino vitæ & mortis,qui liberè,&occidere,&viuificare potest:oratio autẽ in ipsum fertur,vt potentẽ,& liberalẽ,qua quidẽ ratione,facere potest,quod petitur: de decimis, constructione tẽplorũ, & festorũ institutione, idẽ quod de sacrificio,vel oratione dicẽdũ,cũ hæc omnia,ad vnũ ex his ordinẽtur,vt præcedẽti disp.c.4.notatũ est. Vota quidẽ ex fidelitate promissionis,per soluuntur Deo, non tamen sub peculiari ratione considerato,sed quatenus Deus est, cui promissum est aliquid iuramenta verò Deum respiciunt, vt fidelẽ,& veracẽ;ideò enim in testẽ adducitur, vt veracitate ipsius,tanquã testis;& fidelitate,tanquã fideiussoris, quo melior esse nõ potest,assertiones,& pacta nostra cõfirmentur. Nec ob id iuramentũ confunditur cum fide, quæ Deum respicit,vt veracem: hæc enim respicit Deum tanquã eum,cui creditur,qui sanèin recto est obiectũ fidei,& ideo fides virtus Theologica cõstituitur. Res enim quã credimus,nõ est obiectum formale fidei,sed cui credimus,& fidem adhibemus: iuramẽtũ autẽ respit Deum tãquã testẽ veracẽ,vt ratione illius, iuramẽto credatur habetq; actus interior iurandi pro obiecto;iuramentũ ipsum, & protestationem externã,quæ est quidã Dei cultus: quare Deum respicit in obliquo,tanquã eum,cui honor defertur,ideoque nõ est actus Theologicæ virtutis. Laus autẽ per varias Dei perfectiones discurrit,&dũ eas sigillatim prędicat,eidẽ Deo,vt Deus est,eundẽ honorẽ tribuit,licet ad id, varijs perfectionibus ipsius moueatur. Postremò deniq;,adoratio,de qua nũc est cõtrouersia, respicit Deum,cui exhibetur:ratio verò,quæ mouet ex parte Dei, est excellentia dignitatis,id ꝙ signo illo exteriori submissionis protestamur:meritò ergo,vt dixit Alex.,licet sint diuersa ipsius beneficia(adde etiã,& attributa,in nostra cõsideratione)quia tũvnica est excellẽtia dignitatis supra omnes,vnicus est,& eodẽ modo cultꝰ adorationis,quia vnica est excellẽtia dignitatis,quę mouet. Hãc rationẽ attigit Alex.vt paulò ante vidimus, 55 56 *Sacrificiũ, oratio,templa vota,iuramẽta Deum quo modo respiciant.* *Iuramentum & fides Deũ varia respiciunt.* *De obiecto fidei nota & de iuramẽto.* *In Deo est vnica excellentia ideo circa eũ est vnicus cultus adorationis.* *Alex.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

vidimus,quæ ex notatis in hoc 3.c. satis illustrata manet.

Obiectio contrà supradicta.

Sed occurrit glossa in illud Psal.7.*Domine Deus meus in te sperani*,cuius verba sunt,*Domine omnium per potentiã,cui debetur dulia: Deus omnium per creationem,cui debetur latria.* Ex quibus sequitur,& cõtra id,quod modò dicebamus,videlicet Deo nõ exhiberi diuersum genus adorationis, ob diuersa ipsius attributa,& cõtra illud,quod nuper tanquam certũ statuimus, nẽpe Deo nõ alium cultũ, quã supremũ latriæ deberi, glosa verò est Aug.q.94.super Exod. S.Th. 3.p.q.25.art.2.adducit hanc glossam,vt probet,Christo deberi adorationẽ latriæ,vt Deus est,& duliæ,vt homo,hoc est humanitati ipsius(quod vtrũ verum sit videbimus disputat.4.) siquidẽ Deo ipsi,sub diuersa ratione considerato,tribuitur modò latria,modò vero dulia. Ex quo videtur sanctus Doctor,duplex genus adorationis Deo cõcedere:sed ad glossam respõdet Alex.5.illo.2.& Dur.in.3. d. 9.q.3.ad.2.quos sequitur Caiet. in eo art.(atq, in eundem sensum B. Thom. perrahere contendit)nomine *duliæ* nõ intelligi ab August.eam in specie adorationem, quæ Sanctis exhibetur,sed genericã,& communem rationem adorationis,quæ generatim seruitus dicitur: hæc enim debetur Deo domino, vt dominus est: cumque ratio dominij creaturis secundum analogiam communicetur, eodẽ modo,& duliæ adoratio in ipsas derivatur: latriã verò vsurpari pro speciali honore seruitutis, quæ Deo defertur,vt Deus est,quæ quidem etiã secundum analogiam,creaturis non communicatur,sicut nec ratio deitatis,cui exhibetur. Et sanè non video,quo alio meliori modo,glossæ Aug.satisfieri possit,ne ipsi errorem tribuamus manifestum.

Gloss. Psalm.

Aug. S.Thom.

57

Solutio obiectionis.

Alex. Durand. Caiet.

Dulia Deo conuenire potest & creaturis latriata men solis Deo

Quod verò Caietanus cõtẽdit,hic quoq; fuisse mẽtẽ S. Th.mihi sẽper difficile est:affert.n.ipse eã doctrinã glossæ vt probet,personęChristi deberi duplicẽ specie adorationis,ratione duplicis naturę,cum Deo etiam tribuatur,ratione duplicis excellentiæ, & dignitatis: at si ipse intelligeret alterã illarum, quæ Deo exhibentur, non esse duliæ adorationem in specie, sed genericam quandam rationem cuiusuis adorationis; inde non probaret, in Christo

58

Caiet.

Caie.non bene explicauit D.Thom.

posse

posse esse duplicem specie adorationis, quod ipse contẽdebat,sed genericam rationẽ duliæ,& specie latriæ, quod nullus negat,nec ipse curat: quinimo neq, dulia, quæ poneretur generica ratio,non conueniret Christo ratione solùm humanæ naturæ,sed etiã ratione dominij, sicut Deo: cur ergo duliam humanitati,& latriã deitati ipse tribuit? Respondet Caiet. glossam allaram fuisse,vt nonnulla huius doctrinæ consonantia,cum antiquis patribus mõstraretur,quòd clarissimum esset,personam Christi duplici adoratione posse adorari,nec maiori probatione opus esset.

59 Verũ nec res illa manifesta est,sed admodùm difficilis,vt disput.4.apparebit:nec ex illa glossa,eo modo intellecta, id confirmari posset:quare vix credo in eũ sensum, à Doctore sancto allegari.

De adoratione Christo debita. Disput.3.

Sententia quorundam Catholicorum.cap.1.
Humanitatem Christi simul cum Verbo eadem adoratione esse colẽdam,Conciliorum & Patrum doctrina probatur.cap.2.
Eadem opinio ratione confirmatur.cap.3.
Argumenta,quibus aduersarij probant,humanitatem non adorari eadem cum Verbo adoratione,diluuntur.cap.4.

Sententia quorundam Catholicorum.

CAPVT I.

HActenus de primo,quod in hoc libro tractãdũ proposuimus,nempe de adoratione Dei, satis dictum est:nunc de secundo,scilicet de adoratione Christo debita,est nobis disserẽdum. sed cum Christus verus Deus & homo sit, non de ipsius adoratione,quatenus Deus,sed quatenus homo est,disputãdũ erit. Cæterùm ante,quàm controuersiam propositam,collatis vtrinq, rationibus,examinemus, duo sunt nobis præ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Error Vvicleffi, circa adorationem humanitatis Christi.

mittenda, primũ fuisse manifestum errorem Ioannis Vuicleffi, quem refert Thom. Vvalden. tom. 1. doctrinalis fidei *Vvald.* art. 3. c. 99. num. 1. asserentis, Christi humanitatem à Verbo *60* dimissam, in propria persona adorandam esse, adoratione latriæ, & diligendam, vt redemptorẽ. Quocirca humanitati illi secundũ se, quòd aliquando fuisset assumpta, adorationem latriæ tribuere videbatur. Qui sanè est manifestus error, & latriæ nomẽ, vt ipse quoq, Ioannes supponebat, seruitutem peculiarẽ, Deo debitã, significet: ratio verò ex dictis superiori disputatione liquet. Quoniã in humanitate illa dimissa, nõ est diuina excellentia, ei ergo latria nõ est exhibenda. Et quanuis pro beneficio redemptionis ea deberetur, nõ ipsi, quæ solùm fuit instrumẽtũ, sed diuinitati, tanquã præcipuo autori, tribuẽda esset: humanitas ergo dimissa, secũdùm se, nõ est adoranda latria. (Dixi secũdùm se, nã si ad Deum referatur in eũ modũ adorari potest latria, quo res quæcunq, huius mũdi, de quo dicemus 3. lib. disp. 1.) id quod expresse tradit Aug. serm. 38. de verbis Domini, his verbis. *Ego dominicam carnem, imo perfectã in Christo humanitatem, propterea adoro quod a diuinitate suscepta, atque deitati vnita est. Denique si hominem separaueris a Deo, vt Photinus, vel Paulus Samosatenus, illi ego nunquam credo, nec seruio. Velat si quis vestrum aut purpuram, aut diadema regale iacẽs, inueniat nunquid conabitur ea adorare? Cum vero ea Rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit si ea simul cum Rege, adorare quis contempserit.* Hæc Augustinus.

Humanitati separatæ à Verbo non debetur latria nisi ad Deum referatur.

Aug.

Notandum ex August.

61

Deinde obseruãdũ est (id quod attigit Marsi. in. 3. q. 8. ar. 2. in principio) præsentẽ quæstionẽ nõ esse, an per communicationẽ idiomatum, hic homo, qui est Christus, dicatur adorari latria, de quo sanè nũquã Patres disputationẽ instituerũt, aut Ecclesia peculiare aliquid definiuit, præter id, quod in vniuersum de idiomatũ cõmunicatione tradidit. Iuxta quã doctrinã, vt à nobis explicabitur in. 3. p. S. Th. q. 16. ar. 4. sicut hic homo dicitur Deus, & cæteræ voces naturarũ in Christo, in vicẽ de ipsis naturis, in cõcreto prædicãtur, sic etiã hic homo dicitur adorari latria: sed cũ de naturis in abstracto voces mutuò nõ prędicẽtur, dici nõ potest

Marsi.

Quæ sit quæstionis cardo.

testis humanitatẽ Christi adorari latria, ratione cõmunicationis idiomatũ. Alia ergo via nũc inquirimus, vtrũ humanitas eo pacto debeat adorari, in quẽ sẽsũ Patres, & Concilia expresse loquũtur. Quocirca recẽtiores, qui putãt doctrinã Patrũ, & Cõciliorũ intelligẽdã solũ per idiomatũ cõmunicationẽ, manifestè errãt, vt ex ijs, quę dicemus apparebit.

62

Est igitur difficultas, vtrũ nõ solũ homo, sed etiã humanitas verè adoretur adoratione latrię, hoc est, in ipsã quoq,, quatenus est distincta natura à deitate, hęc adoratio ferat.

Quæstionis propositio.

In quæstione verò proposita prior sentẽtia est, Christi humanitatẽ etiã Verbo vnitã, nõ adorari adoratione latriæ, proprie accepta latria, sed latiori quadã significatione. Eã tradit Alex. 3. p. q. 30. in. 2. atq; in eandẽ citat Rabanũ, qui dixit, Christi humanitatẽ adorandã esse latria, sed nõ omni. *Non enim adoramus* (inquit) *eã omnino in terram prostrati nec sacrificamus, sicut Deo quod nos ex nihilo creauerit; sed quod per ipsum redempti sumus: ideoq; dicitur latria communi quadam significatione.* Hęc Alex. qui etiam. 4. p. q. 2. m. 3. art. 1. ad vltimũ, adorationem̃ debitam humanitati, appellat hyperduliam.

Alex. Raba.

Prima opinio humanitatem non esse adorandã latria.

Gabr. Cordub.

Cum Alexandro faciunt, Gabr. in. 3. d. 9. q. 1. art. 2. concl. 3. & 4. Et in canonẽ, Lect. 30. indubitatione de hac re, Antonius de Corduba lib. 1. q. 5. dubitatione. 3. Quãuis enim ipse ibidem dicto. 3. Et Gabr. locis citatis, affirment Christi humanitatẽ adorari adoratione latriæ propriè dicta, simul cũ personaVerbi; hoc tamẽ intelligunt de ipsa in cõcreto significata, scilicet de hoc homine, quem ipsi putant

63

Palud.

supponi pro persona: ipsam tamẽ in abstracto nũquã cõcedunt adorari latriæ adoratione, de qua solùm est nobis cõtrouersia. Eorũ sentẽtiã sequutus videtur Palud. qui in 3. d. 9. q. 1. ar. 3. principali, videtur solùm cõcedere humanitati Christi adorationem hyperduliæ, nũquã verò, nec per accidens, latriæ: eamq; censent Gabriel, & Corduba, humanitati Christi, etiã sub vnione cõsideratę, esse tribuẽdã.

Fundamẽtũ huius sententiæ vnicũ est huiusmodi. Latria proprie accepta, soli Deo debetur, & ei soli tribui potest, vt ex duab' præcedẽtib' disputationib' patet: sed humanitas nõ est Deus: ergo ei nõ potest latriç adoratio exhiberi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Humanitatem Christi simul cum Verbo eadem adoratione esse colendam, Conciliorum, & Patrum doctrina probatur.

CAPVT II.

Posterior opinio præualens oppositæ.

POsterior sententia, Scholasticis antiquis, & recentioribus communis, asserit, Christi humanitatem, eadem adoratione latriæ, simul cũ Verbo esse venerandam. Eam tradunt S. Thom. Cajetanus, & recentiores, 3. p. q. 25. art. 1. & 2. Henricus quodlib. 10. q. 6. Mag. in 3. d. 9. atq; ibidem Albertus art. 9. Bonauẽt. ar. 1. q. 1. Ricard. art. 2. q. 1. Scot. q. 1. §. *de tertio articulo.* Durãd. q. 2. num. 7. Thom. de Argẽti. art. 1. in fine. Capreol. q. 1. art. 1. concl. 1. Almai. q. 1. (qui sententiã quoq; Alexandri, & Gabrielis in bonum sensum interpretari conatur) Maior. q. 1. conc. 4. Marsil. in 3. q. 8. ar. 2. concl. 1. & 2. Thomas Valden. tom. 3. qui est de sacramentalibus cap. 119. Quocirca mirandum est, quod Thomas de Argentina in art. 9. circa finem asserit, scilicet non esse concedendum, Christum in quantum est homo, adorari adoratione latriæ, etiã si particula, *inquantum*, solùm sit nota distinctionis, & (vt aiunt) specificationis. Si enim verum est, vt ipse fatetur, Christi humanitatem in abstracto, adorari latria, cur non Christus, in quantum homo, nota illa solùm distinguente, & specificante, dicetur adorari.

64

S. Tho. Caiet. Henr. Mag. Alb. Bonau. Ric. Dur. Thomas Argẽ. Capre. Alm. Maior Marsi. Thom. Vual.

Probatur posterior sententia ex concilijs & Patribus.

Hæc sententia meo quidem iudicio definita est ab Ecclesia, & à Patribus tradita. In primis Concilium Alexandrinum in Epistola ad Nestorium, quæ approbata fuit, in Concilio Ephesino, atq; 10. est inter Epistolas Cyrilli, reprehẽdit asserentes, *propter eum, qui homin induit veneror cũ qui indutus est*: hic enim modus adorationis, Christũ di uidit: subiungit deinde, *sed vnus intelligitur Christus Iesus, filius vnigenitus, qui vna adoratione, propria cum carne, adoratur*: id quod in. 8. anathematismo definitur, quem explicans Cyrillus in libro declarationum, & in apologetico in declaratione,

65

Concil. Alex. Cyril. Cyril.

ratione, & defensione illius, inquit, *vtpote vnus existens filius* (scilicet Verbum diuinum) *non absque sua carne, sed cum illa potius adorandus est*, &c. Id ipsum clariùs dicit circa finem, vt sequenti disputatione referemus, idem definitur in 5. Synodo Constantin. collatione. 8. cap. 9. Et in Concilio Trident. sess. 13. cap. 5. & Canon. 6. vbi decernitur, sacramentum Eucharistiæ latriæ adoratione venerandũ esse, ob præsentiam ipsius diuinitatis: si ergo sacramentum, quia verè continet deitatem, latria est adorandum, eodẽ quoq; modo humanitas, in qua habitat tota deitatis plenitudo corporaliter, colenda est.

Synod. Const. Trid.

Eucharistia adoranda.

66

Est etiam constans doctrina Patrum, præsertim Græcorum. Athanasij oratione. 5. contra Arrianos ad Adelphiũ fratrẽ, cuius verba sequẽti disputatione c. 5. recitabimus & libro de incarnatione Verbi, post primũ folium, vbi de Christi carne ait, *& quia increati corpus factum est, ideo eius corpus dicitur eius factum est. Ac proinde illi sacra offertis, adhibetisq; vestram adorationem, eaq; de causa, rite, legitimaq; ratione adoratur, & diuina adoratione colitur.* Quid est diuina adoratione coli, nisi latriæ? Et in hũc sensum explicat illud Ioã. 20. *quæ accedentes, tenuerũt pedes eius & adoranerũt*, hoc est, diuinam, seu latriæ adorationem ipsi exhibuerunt. Epiph. in Anchorato, post. 7. folia, inquit in hæc verba, *adoras Saluatorem incorporatum, aut non adoras? Quo modo vero non adoraueroi si enim non adorauero, non habebo vitam. Ecce igitur creaturam adoras, ipsum corpus. Ingens autem est vesania eorum, qui talia dicunt. Nam Rex purpura indutus, ab omnibus adoratur. Nunquid ergo purpura adoratur, aut Rex? manifestum est, quod Rex: coadoratur autem cum ipso, etiam purpura, quam gestat: vbi antẽ Rex hanc exuit & in locum reposuit, non amplius vestis purpura adoratur.* Hactenus Epiphanius, qui non solùm hanc sententiam nobis tradidit, sed pàucis etiam indicauit, modũ huius adorationis, quem sequenti cap. explicabimus. Cũ verò dicit, purpuram separatam à Rege non adorari, nõ ideò asserit, quia nequeat separata adorari, id enim optimè fieri posse patebit, sequenti libro disputat. 8. cap. 5. sed quia semel depositam vestem non consueuimus venerari: sicut

Ex his & sequẽtibus probatur, Christum vnica adoratione adorandum cũ carne sua.

Ioan. 20.

Epiph.

Vulcer locus Epiphanij.

67

Universidad de Deusto
Biblioteca

coniunctam, Adducit quoq; Epiphanius exemplum throni Regis, quem simul cum Rege, eadem adoratione veneramur. Sententiam Epiphanij mutuatis fere verbis, desumsit ex ipso Damascenus lib.3. de fide cap.8. & lib.4. ca.3. & oratione prima de imaginibus, pagina secunda, vbi constanter docet vna adoratione Christi carnem, cum diuinitate esse colendam. Affert autem aliud appositissimum exemplum ferri igniti, *quod* (inquit) *timeo tangere, propter ignem coniunctum, atque simul fusi in ferrum & ignem*. Ferro comparat ipse (vt alibi sepenumero) humanitatem; igni vero diuinitatem. Id ipsum docuit Cyr. in scholijs de incarnatione cap.26. & lib.1. ad reginas, aliquantulùm à principio: refert autem hęc verba ex Athanasio, in libro de incarnatione Christi, quę modò in eius operibus non habentur. *Confitemur etiam ipsum* (nempe Christum) *esse filium Dei, & Deum secundum spiritum & filium hominis secundum carnem, non duas naturas vnum filium; vnam, quæ adoratur, & vnam, quæ non adoratur: sed vnam naturam Dei Verbi incarnatam, & adorabilem cum carne sua vna adoratione.* Quorum verborum omissa difficultate illa, quę tempore Cyrilli exagita fuit, quod ipse dixisset cum Athanasio, *vnam Verbi naturam incarnatam*, cuius occasione apud aliquos male audiuit, de qua in tertiâ partem S. Thomę. q.2. art.1. fusius disseremus, quod ad nostrum attinet institutum, patet ex Athanasij sententia, non esse asserendum, ita duas in Christo esse naturas, vt vna adoretur, alia non adorerur: loquitur verò de adoratione latrię, in quem sensum, superiori disputatione cap.1. notauimus, aliquos Patres, interdum docere, solum Deum esse adorandum: sed esse in Christo naturam Verbi incarnatam, cum carne sua, vna & eadem adoratione colendâ. Eandem sententiam expresse habet Elias in orationem, 51. Nazianz. in illa verba, *Quo circa mens nostra*. Ex patribus latinis Aug. in illud psalm.98. *Adorate scabellum pedum eius*, & inibi Cassiodorus, qui per scabellum, intelligêres Christi humanitatem, dicunt propter vnionem, quam habet cũ Verbo ipso, & deitate, simul eadem adoratione esse venerandam. Desumpserunt autem ex Ambr. lib.3. de Spiritu sancto

Humanitas in Christo fero ignito comparatur.

Damasc.

68

Cyrillus.

69

Humanitas Christi scabellum Dei.

Elias in Nazian. Augustin. Cassiod.

Ambr.

sancto cap.12. Accedit Leo.1. in sermone.1. de Ascensione circa finem, vbi de Christi humanitate in cœlũ ascẽdẽte, sic ait. *Nec vllis sublimitatibus modum suæ prouectionis habitura, nisi æterni patris recepta confessu illius gloriæ sociaretur in throno, cuius naturæ copulabatur in filio.* Cum ait Christi humanitatẽ in eodem throno cum patre sedere, & glorię ipsius participem fieri; plane indicat eadem cum ipso adoratione coli. Cum ergo ex sententia Patrum, & Conciliorum vna sit vtriq; naturę in Christo debita adoratio, & diuinę tribuatur adoratio latrię, sit, vt humana cultu etiã latrię adoretur.

70

Sed respõdet Gabriel, ideò Damasc. dixisse, vna adoratione humanitatẽ cum Verbo esse adorandam, non quod ipsa quoq; adoretur, & cũ eo sit terminus adorationis: sed quia vna, & eadẽ persona, subsistẽs in natura humana & diuina adoratur vna adoratione: quare ipse nũquã vult cõcedere naturã humanã adorari Verbi adoratione. Sed eius respõsio friuola est, cũ diserte Patres citati, nõ tãtum personam, quę est in duabus naturis, sed etiã naturã humanã, simul cũ Verbo, dicãt adorari. Epiphanius dixit, coadorari carnem Christi cum ipso: & ipsam vt vnitam Verbo, adorari, Athanasius citatus à Cyril. naturam Verbi, adorabilem cum carne sua: idem Concilia citata. Dama.3. de fide cap.illo.8. tandẽ cõcludit, vtranquam Christi naturam simul adorari. Elias autem, vnã, & eandem earum (scilicet naturarũ in Christo) esse adorationem. Adde quòd Christi humanitatẽ, hi Sãcti comparant purpurę, & diademati, aut throno Regis, quę omnia (inquiunt) à rege separata, nõ cõsueuerũt adorari, cõiũcta verò adorãtur: sed hæc omnia sunt terminus adorationis, ergo eodem modo humanitas in Christo. Ex quo etiã apparet, nõ loqui Patres de adoratione humanitatis, per cõmunicationẽ idiomatũ, cũ humanitatẽ cõparent purpuræ, quę per hãc cõmunicationẽ nõ dicit adorari eo ipso q̃ Rex adoretur, sed tãquã aliquid illiusqui adoratur. Cęterũ nõnulli recẽtiores, ita hãc nrã opinione probabiliorẽ putãt, vt tũ existimẽt, eã nõ esse aperte ab Ecclesia definitã, q̃ Cõcilia, & Patres cõtra Nestoriũ solũ cõtẽdãt, nõ esse diuidẽdũ Christũ in duas personas, nõ aũt esse adorãdã vtram-

Respõsio Gabrielis ad patres suprà dict. refellitur.

Epiphan. Athan.

Damasc. Elias.

71

Humanitas in Christo est terminus adorationis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vtrãq; in ipso naturam, eadem adoratione. fallũtur tñ manifestè. Nestorius nanq; duo dicebat, nempe in Christo esse duas personas, deinde duas adorationes ei esse adhibẽdas: ideoq; in Concilio Ephes. Anathematismo. 8. illius Epist. 10. Cyrilli, damnatur, qui dixerit, (scilicet cum Nestorio) vnum cum alio adorari, & qui non vna adoratione adorat Verbum, cum carne sua. Non solùm ergo Concilia definire voluerunt, vnitatem suppositi in Christo: verùm etiam vnitatem adorationis, & Nestorianorum modum adorandi, & loquendi de adoratione, corrigere.

Quis fuerit error Nestorij contra Christi adorationem.

Concil. Ephes.

72

Eadem opinio ratione confirmatur.

CAPVT III.

VT hanc opinionem ratione confirmemus, duo nobis præmittenda sunt. Vnum est, adorationem duobus constare, exteriori scilicet signo submissionis, & interiori affectu exhibẽdi illud alicui, ex apprehensione excellentiæ, & dignitatis ipsius: vt disputatione. 1. explicatum est. Affectus verò circa excellentiam personæ, & signum exterius, nõ sunt duæ adorationes, vt lib. 2. disp. 8. cap. 12. fusiùs probabimus, sed ex vtroque vna conflatur adoratio. Signum enim, quod non procedit ex affectu, nec habet rationem veræ adorationis, neq; cultus. Alterum est, quod annotauit Durand. loco allegato, bifariam nempe aliquid adorari, aut per se, aut per accidens. Per se illud dicitur adorari, in quo est excellentia dignitatis, mouens ad exhibendam notam, & signum submissionis, quæ est exterior adoratio. Per accidens verò, illud, cui non conuenit per se excellenita dignitatis, habet tamen ordinem, & habitudinem aliquã ad id, in quo ea primò reperitur. In eo etiam, quod per se dicitur adorari, considerare possumus, & causam adorationis, & id quod adoratur. Causa est excellentia, & dignitas aliqua: quod adoratur est persona ipsa, in ea dignitate cõstituta: partes verò, si quas habet, non per se, sed per accidens,

Duo esse in adoratione, signum externum, & affectũ internũ.

Adorari per se & per accidẽs quid sit

73

Quid sit in adoratione quo, & quod vt dicunt.

dens, hoc est cum ipso supposito coadorãtur cultu, & veneratione totius. Hoc pacto, cum Pontificem adoramus osculo pedum, pedes quoq; adoramus, vel potius, eadem adoratione coadoramus: totus autem Pontifex est, cui honorem illũ primo deferimus: dignitas vero ipsius est ratio, quæ mouet ad cultum exhibendum.

Ex his perspicuè explicari, & confirmari potest, hæc posterior sententia. Nam cum dicimus, humanitatem Christi adorari latria, non intelligimus, in ipsa esse rationem, quæ mouet ad cultum; aut circa ipsam, primò affectũ adorationis versari; cum in ea per se non sit excellentia, quæ mouet, & cui per se adoratio exhibetur; sed tota sit deitatis, quam primò latria in spiritu, & veritate respicit, vt lib. 2. disp. 8. cap. 12. & 13. videbimus. Neq; intelligimus exteriorem adorationẽ, quæ ex affectu interiori latriæ procedens, eundem cum ipsa honorem constituit, ad solã humanitatem referri, cum etiam comprehendat, quidquid in ea persona est: sed docere volumus, vna, & eadem adoratione, quæ ex affectu circa excellentiam deitatis, & personæ, atque signo exteriori submissionis coalescit, comprehendi totum, quod in Christo est. eumque illa sit latriæ adoratio, fit, vt humanitas sub adoratione latriæ, quæ toti Christo exhibetur, contineatur, & hac ratione, tanquam aliquid illius, eadem veneratione coadoretur. Atque in hũc modum loquutos fuisse Patres, perspicuum est. Ideò namque dixisse videntur, carnem Christi, non nudam, sed vt deitati vnitam, simul adorari, aut coadorari. Imò dixit Epiphanius, ipsam humanitatem Christi, & purpuram Regis, non adorari, sed coadorari. Negat verò vtranque adorari: quòd hic modus loquendi, adorationem per se, indicare videatur: coadorari tamen concedit, quia adorationem vnius simul cum alio, denotat. In eundem sensum, Cyrillus in Apologetico, pro 12. capitulis, in defensione 8. circa medium, dixit, Dei Verbum ita adorari cũ carne sua, sicut animam hominis cum corpore suo: subiungit illico; *Vna autem appellatione, quod ex vtriusq; constat, appellatur animal.* Ac si diceret, illud vnum animal rationale, est totũ quod adoratur;

Humanitas Christi coadoratur latria.

74

Epiph. 75

Exponitur Epiphanius.

Cyril.

Universidad de Deusto
Biblioteca

adoratur:corpus vero adoratur,vt aliquid illius, simul cũ eo.

Durandus defenditur contra theologos quosdam.

Ex eadem doctrina infert Durandus,totum Christũ per se adorari latria,eius autem humanitatem per accidens, eadem tamen latriæ adoratione:quem modum loquendi aliqui Theologi acriter notant. Putant enim ideo Duran. dixisse,Christi humanitatem per accidés adorari, quia fẽsit,etiam vnionem illius cum Verbo esse accidentariã, id quod merito ab omnibus reprehẽditur,vt in tertiam partem S.Tho.q.25.ar.5.dicemus.Probãt vero,per se esse adorandam. Quoniã si Christi humanitas est perse, & substãtialiter vnita Verbo,non accidentarie: ergo per se adorãda est,non per accidens. Verum hi Doctores mentẽ Durãdi in præsenti quæstione nõ sunt assequuti. Quãuis enim merito notari debeat eius sententia,de vnione humanitatis cum Verbo:id tamen quod dixit de adoratione illius, nulla nota dignum est. Nam quod de humanitate Christi docuit,idem etiam de partibus substatialibus alicuius asserit,hoc est de manu,pede,imo de toto corpore,eas nimirum per accidens cũ toto adorari,ob id tamen nõ docuit, nec vllo modo sensit,eas accidentaria vnione toti cõiunctas esse. Quamuis ergo idem de vnione humanitatis cum Verbo,docuisset,nihilominus affirmaret eam per accidẽs, cum tota persona Verbi adorari. Sed neq; ratio illorum, quidquam roboris habet. Vt enim constat ex Ari.5. Phy-

Durand. 76

Moueri aliquid per accidens dupliciter.

Aristo.

sicorum ca.1.non solum ea dicuntur moueri per accidens motu alterius,quæ vnione accidentaria cõiuncta sunt toti,sicut musicum,& album:verum etiam partes substãtiales illius,quę ipsi substãtiali vnione adhęrescũt. Sic igitur licet humanitas substãtiali vnione cõiũcta sit Verbo,quia tamen comparatur toti suppositio,vt pars illius,in qua, & ex qua subsistit,per accidẽs cum illo dicetur adorari,sicut pars cũ toto moueri:alio enim modo illud,*per accidens*,accipitur,cũ de vnionedicitur,quã cũ de adoratione. Vnioni nãq; tunc solùm cõuenit,quãdo id quod alteri vnitur,accidens illius est,& vnione accidẽtaria illi adhęrescit:de adoratione vero dicitur nõalia ratione,quàm quod aliquid

Quomodo Christihumanitas dicatur per accidens adorari.

77

non

nõ seorsum,sine alio:sed cum eo,cui comparatur vt pars, & vt aliquid illius,coadoratr. Ex vno ergo modo per accidẽs,nõ licet aliũ inferre. Id autẽ,quod Durã.per accidens dixit adorari,Bona.ad 5.Ricar.ad.1. & Thomas de Argẽtina locis citatis,dixerũt ex cõsequẽti adorari:sed siue vno siue alio modo loquamur,idem sensus verus,& catholicus est.

Durand. Bonauen. Ricard. Thom. de argenti.

Argumenta,quibusaduersarij probant,humanitatem non adorari eademcum Verbo adoratione,diluuntur.

CAPVT IIII.

1. Obiect.

SED contra hanc opinionem obijcere aliquis potest primò . Diuinitas cum toto Christo ex duabus naturis cõposito, se habet ad modum partis,& partes per accidẽs,totum verò per se adoratur:diuinitas ergo per accidẽs erit adoranda, sicut humanitas;cum neutra habeat in Christo rationẽ totius, sed vtraq; sit ad modũ partis,& aliquid ipsius Christi. At hoc est absurdum:nã diuinitati per se tribuitur latria, cũ ratione sui sit ipsi debita:atque idcirco nunquam Patres, aut Cõcilia dixerunt,diuinitatẽ coadorari cum corpore, nec cum ipso Christo:sed diuinitatem aut diuinã personã adorari cum carne sua.quo modo loquendi,apertè denotant ipsam carnem coadorari,non tamen diuinitatẽ.Respondeo,non solum totum ipsum per se adorari,sed etiam partem illam,in quam primo conuenit excellentia,quæ est ratio exhibẽdi adorationem. Talis enim naturæ est,vt ipsa sine alijs adorari possit,quod in se habeat omnem dignitatem:aliæ vero sine ipsa nequeant, cum nullum habeat respectum excellentiæ,nisi ratione coniunctionis cum illa. Ea de causa optimè Cyrillus in defensione 8.anathem. citata dixit, animam adorari cum corpore : loquebatur autem de adoratione toti homini exhibita, vt præcedenti cap.notauimus:quod in anima sit sanctitatis , & aliarum

Quomodopartes dicuntur per se adorari & quando.

Solutio.

Cyrillus.

78

79

virtutũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

virtutum excellentia, cui primò cultus adorationis defertur: aliter vero esset, si alicui ob excellentes corporis dotes, vt propter robur, honor, & reuerentia exhiberetur. Sic enim nec corpori per se, nec animæ, sed toti composito, cui primo illa virtus inest, tribueretur: animæ autem, & corpori, per accidens, vt partibus illius. Cum ergo in persona Christi insit primò deitatis excellentia, cui latria debetur, etiam si ipsa toti Christo comparetur, vt pars: nõ per accidens, sed per se adoratur: humanitas verò, cũ non habeat illam excellentiam sibi propriam, & solùm colatur, quia diuinitati coniuncta est, non dicitur per se, sed per accidens adorari, aut coadorari, quod idem est.

Cur diuinitas in Christo per se adoretur, non autè humanitas.

Secundò contra idem arguet aliquis, hoc modo. Sicut partes moueri dicuntur per accidens motu totius: sic etiã contrà, totũ aliquando per accidens mouetur motu partis, vt docuit idem Aristot. 5. Physicorum c. illo 1. Si ergo humanitati primò exhibetur adoratio: totus etiam Christus per accidens dicetur adorari: sed primò adhibetur adoratio eius humanitati, aut tenendo pedes eius, & osculando, aut ei corpus inclinando: ergo ratione illius, secundò, & per accidens toti Christo tribuetur. Verum argumentum hoc nihil momenti habet. In qualibet namq; adoratione duo sunt, vt cap. præcedenti notauimus. Vnũ est nota exterior submissionis, quæ sanè primò adhibetur humanitati, & ratione illius, diuinitati, & personæ Christi. Nam qui osculatur pedes Domini, infigit primò osculum humanitati quod ratione illius, quodam modo inditum humanitati quod ratione illius, quodam modo inditum diuinitatem transit; & eam secundò, & per accidens tãgit. Sed hæc exterior nota, secundum se, non habet copletam rationem cultus seruitutis; ita enim fieri potest, ex affectu submissionis, atq; irrisionis & ioci. Alterum & præcipuũ in adoratione est affectus seruitutis, ex quo signum illud exterius procedit, qui, quanuis habeat pro obiecto notã illam submissionis, eam tamen respicit, ex apprehensione dignitatis, cui, tanquam excellenti illam cupimus exhibere: & hæc est potissima, & formalis ratio cultus adorationis. Licet ergo exterior illa nota, vt exterior est, primò

2. Obiectio.

Solutio.

80

Solutio.

Duo in adoratione affectus interior, & signum submissionis ex terius.

Nota exterior adorationis.

81

huma-

hnmanitati, & ei, quod videtur, exhibeatur, secundò vero excellentiæ, quæ non videtur, affectus tamẽ, qui est veluti animus adorationis, primò fertur in excellentiam inuisibilem, & ratione illius, medio signo exteriori adorationis in id, quod sub aspectum cadit. Quare perfecta, & absoluta adoratio latriæ primò cõueniet deitati Christi, cuius excellentia inuisibilis est, & ratione illius carni visibili.

Atha. Arq; in hunc sensum, Athanasius libro de incarnatione Verbi, post primũ folium, videtur intellexisse illud Ioan.

Ioan.20 20. *accedentes*, nempe mulieres, *tenuerunt pedes eius, & adorauerunt*, vt manibus suis pedes Christi, non eius diuinitatẽ, nisi secundò & per accidens, tenuerint: sed eam primò affectu suo latriæ adorauerint: corpus verò ipsius, & pedes secundò & per accidens.

Tertio superiori doctrinæ obstare videntur verba Damas. oratione 1. de imaginibus, pag. 5. circa finem, qui de Christi humanitate sermonem faciens, inquit, *Non materiã, sed materiæ autorem adoro, qui propter me materia factus est, & in materia voluit habitare, vt per materiam mihi salutem præberet: materiam vero, per quam mihi salus parta est, colere non desinam non tamen vt Deum, absit.* Hæc Damasc. Qui cum asserat carnem, & humanitatem Christi, quam ibi materiam appellat, non esse, vt Deum, adorandam: docere quoq; videtur, latriæ adorationem ei non esse deferendam. Respõdeo Damas. nõ negasse, humanitatem Christi, eadem adoratione, & cultu latriæ, cum diuinitate adorari, id quod ipse alibi sæpenumero docuerat, vt vidimus capite præcedenti, sed solùm dixit, ipsam nõ adorari vt Deum, quod per inde est, arq; ei nõ deferri primò, & ratione suæ excellentiæ cultum adorationis; aut affectum seruitutis in ipsam non ferri, sed in deitatem, cuius excellentia est ratio, vt omnia ei coniuncta, simul cum ipsa, eadem adoratione, & nota submissionis ab illo affectu profecta veneremur.

Epiph. Id ipsum voluit Epiphanius citatus cap. 1. cum dixit, Regem adorari, non purpuram illius, sed purpurã solùm coadorari, ac si dixisset, purpura non adoratur, vt Rex, sed coadoratur cum Rege, vt aliquid illius, ratione dig-

3. Obiectio: Locus ex Damasceno.

82

Solutio.

Expositio Damas.

83

D nitatis

Universidad de Deusto
Biblioteca

nitatis non ipsius purpuræ, sed Regis.

Satisfit argumentis contrarijs positis in capite 1. huius disputationis

Iam verò fundamentum prioris sententiæ conuellere opus est, cuius sanè infirmitas ex superiori doctrina, perspicuè satis apparet. Concedimus ergo, humanitatẽ Christi non esse creatorem, ac proinde excellentiam summam, quam latriæ adoratio in obliquo primò respicit, non esse ipsius propriam, sed deitatis. Hinc tamen solùm fit, vt ea adoratio ex affectu latriæ profecta non feratur primò in ipsam, sed in deitatem, & personam Verbi. Nihil tamẽ obest, quominus in ipsam humanitatem secundò tendat, atque sub nota illa submissionis, quæ ex affectu latriæ procedit, & ob id eádem adorationem cum affectu ipso constituit, humanitas ipsa, tanquà aliquid illius personæ, cõprehendatur, & cum diuinitate, cui est coniuncta, eodem cultu coadoretur. Ex quo etiam sequitur, vt ab vna, & eadem adoratione, quæ interiori affectu submissionis, & signo exteriori cõstat, alio modo denominetur humanitas, quàm deitas, & ipsa Verbi persona. Ea nimirum ratione, 84
quia eadem adoratio diuerso modo respicit vnã atq; aliã naturam: humanitas enim per accidens dicitur adorari, aut coadorari, quoniam affectus latriæ in ipsam non fertur ratione sui, sed per notam & signum exterius, quod ad eandem pertinet adorationem, & ab ipso affectu procedit: diuinitas vero per se, & primò: nam affectus ipse, qui est latriæ in spiritu, & veritate, in ipsam directe, & per se tendit. Quocirca decepti videtur Alex. Gabr. & Cordub. *Alex. Gabr. Cordub.*
locis allegatis, vt assererent, inferiori quadã adoratione, eaq; distincta ab adoratione deitatis, humanitatem adorari; quòd viderent, alio modo ad humanitatem, quàm ad diuinitatem adorationem referri; cum tamen vna eademque sit adoratio totius, & partis; & nihilominus ab eadem adoratione alio modo dicatur pars adorari, quàm totum. Tum etiam in vniuersum eadẽ est adoratio affectu interiori, & signo exteriori constans: affectus tamen fertur in excellentiã ipsam Regis v.g., aut alterius primò & ratione sui; secundò verò, & per signũ exterius, fertur in purpurã eius, & in alia, quæ sunt in ipso, vt lib. 2. disp. 8. c. 12. de ima-

Humanitas in Christo nõ primario, sed secundario adoratur, quãuis eadẽ adoratione.

Quæ fuerit occasio erroris Doctorum huius.

de imaginum adoratione agens, declarabo: eadem namq; 85
proportione dicendum est. Eodem quoque libro, disput. 9. differemus, de variis modis loquendi circa adorationẽ imaginum, an dici possit, ipsis deferendam esse latriam, & similia: vbi etiã de humanitate Christi quo modo loquendum sit, perspicuum erit. An verò possit humanitas per se adorari peculiari adoratione, quæ non tendat in personam, & an esset virtutis religionis, vel alterius, sequenti disputatione patebit.

Refertur à multis scholasticis, pro priori sentẽtia glossa quædam in illud Psalm. 98. *adorate scabellum pedum eius,* *Gloss. Ambr. Aug.*
quæ dicit, cum Ambr. & August. scabellum esse Christi humanitatem; eamq; esse adorandam non latria, sed dulia: eam tamen glossam in venire non potui, & puto non esse alicuius antiquioris Patris; quare de ea non est multũ curandum. Postremò deniq;, quod Rabanus dicebat, nos scilicet non adorare Christum prostratos, ac proinde ipsum nõ adorari adoratione latriæ, friuolum est. Primùm *Raban.*
quia signum hoc non est peculiare latriæ, sed commune 86
cuilibet affectui adorationis, etiam dulię. Nã licet sæpius in Scriptura ad colendum Deum id factũ referatur, Iudith. 4. & 10. tamen 2. Regum 19. Semei prostratus adorauit Regem Dauid, nec ob id reprehensus ab eo est: & Iudith, quæ cultum Dei optime nouerat, adorauit Holophernem prostrata in terram: credendum verò non est, honorem Deo debitum ei detulisse; cum nec cibis gentilium, ne secundum legem contaminaretur, vesci voluerit. Tum etiam alij, vt referemus disp. 5. cap. 3. arg. 3. prostrati in terram homines adorauerunt. Deniq; multi ex ardenti affectu religionis erga Christum, in terram prostrati, Eucharistiæ Sacramentum quotidie venerantur, nec ob id reprehensione digni sunt. Inde ergo non recte probat Rabanus, humanitatem Christi non adorari adoratione latriæ.

Prostratio nõ est signum peculiare latriæ

(.·.)

Universidad de Deusto
Biblioteca

An humanitati Christi per se possit peculiaris adoratio exhiberi. Disput.4.

Prior opinio.cap.1.
Declaratio,& defensio præcedentis opinionis ex mente Caietani, & aliorum cap.2.
Eadem opinio duobus aliis modis defenditur cap.3.
Humanitatem per se sine Verbo non posse adorari Conciliorum testimonijs probatur cap.4.
Testimonia Patrum pro eadem sententia cap.5.
Rationes eiusdem sententiæ cap.6.
Solutio argumentorum prioris sententiæ cap.7.

Prior opinio.

CAPVT I.

87

MAior de hac re inter scholasticos dissensio est, nã etiá illi,quos superiori disp.pro 2. opinione commemoraumus,interse diuisi sunt,cum tamen,mea quidem sententia,perspecta diligenter Patrũ,& Conciliorum doctrina,non minùs hæc quæstio definita videatur , quã præcedens. Duæ nihilominus in ea sunt oppositæ sententiæ. Prior eorum, qui affirmãt, præter adorationem latriæ,qua humanitas cũ Verbo adoratur, posse quoq; eam à nobis coli peculiari adoratione, quæ inferior sit adoratione latriæ,& sub qua Verbum ipsum non comprehendatur. Id docent Caiet. & multi recẽtiores in 3.p.S.Th.q.25.art.2.Scot.in 3.d.9. q.1.§.*præsiat vna*, & §.sequenti.Dur.q.3.n.7.Palud.q.2.Almai.q.1.cõc. 4.Henricus quodlib.10.q.6.aliquantulũ à principio , Picus Miradulanus in Apologia q.3. non longè à principio, Canisius lib.5.de beata Virgine cap.15.§.*verum ad hyperduliam* Cordub.lib.1.q.5.dubitat.3. puncto,4.Gabr.locis superiori disputat. citatis.Qui duo licet defendant, humanitatẽ nõ adorari propriè adoratione latriæ, sed quadá latria inferiori:affirmãt nihilominus,eã posse per se propria adora-

Prior opinio inferiorẽ adorationem latriæ deberi humanitati Christi.

S.Tho. Caiet. Scot. Duran. Palud. Almai Henr. Picus. Canisi. Cordub.

87

adoratione,quæ non comprehendat deitatem,adorari,eãque hyperduliæ adorationem appellant.

Hyperduliæ humanitati per se sine Verbo debetur.

Hac ratione,in vniuersum probari potest hæc opinio. Humanitas vnita Verbo habet dignitatem sanctitatis, & excellentiam distinctam à sanctitate , & dignitate Verbi: sed cuilibet excellenti,& in dignitate constituto debetur adoratio per se,& ad ipsum primò referri potest , quòdsi distincta sit excellẽtia,& dignitas,diuersa quoq; erit adoratio:ergo humanitati,quę excellentiam in se habet,à dignitate Verbi distinctã,exhiberi potest , & debetur adoratio distincta à Verbi adoratione,quæ intra se Verbum nõ comprehendat:hæc autem non poterit esse latriæ,quæ soli deitati debetur:erit ergo inferior , quam multi hyperduliæ vocant. Atque hic modus adorationis facilis est. Cum enim,vt notatum est disputatione.1.cap.4. non signis externis, sed solo affectu adorationes distinguantur: & cogitatione facile possimus, dignitatẽ humanitatis apprehendere nõ cogitando Verbi excellentiam:facilè quoque in ipsam possumus signa externa submissionis , affectu nostro ita referre,vt nullo modo Verbum , tãquã terminum adorationis,respiciant:sicut cũ sanctos viros adoramus,licet eos propter Deum veneremur , ipsum tamen sub termino adorationis,non comprehendimus. Est autem longè alia ratio purpuræ,quæ cum Rege adoratur,& humanitatis,quæ cum Verbo colitur.Purpura namq; nullam sibi propriam habere potest excellentiam,& dignitatem,sed tota est regis,cui adhęret,& ideo , nisi coniuncta cũ Rege,re ipsa,vel saltẽ cogitatione,adorari nequit.Humanitasverò habet dignitatẽ sibi propriã,ratione cuius separata à Verbo saltẽ cogitatione, postulat per se adorari.

88

Distinctio humanitatis Christi & purpuræ.

Declaratio , & defensio præcedentis opinionis , ex mente Caietani,& aliorum.

CAPVT II.

AVtores huius sententiæ variè eam explicant , & defendunt:quare vel hac sola ratione , robur illius , in tot partes diuisum , debilius redditur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Expositio Caiet. Corduba & Canis.

Primum quidem eam explicãtes Caietanus, Antonius de Corduba,& Canis.dicunt,Ecclesiam quidẽ exteriùs merito abstinere ab hoc genere adorationis,ne detur occasio Nestorianis diuidendi Christum:atque ideo sacerdotẽ sumpturum Eucharistiam latria Christum adorare,cũ dicit,*Domine non sum dignus vt intres subtectum meum* : nec vnquam Ecclesiã Dei, cum Christo loquentem consueuisse ab eo petere,vt pro nobis oret,& intercedat, sed tãquam verum Deum omnipotentem,ipsum deprecari , vt petita concedat:quinimò oratione ad ipsamChristi animam solùm directa,cum dicimus,*anima Christi sanctifica me*, ab ea postulare,vt faciat,non tamen,vt pro nobis oret . Deinde dicunt nihil obesse,quo minus interiori mentis affectu ab ea postulemus,vt oret,& pro nobis intercedat , & ipsam non latriç,sed duliç,aut hyperduliç adoratione colamus.

89 *Caietan. Corduba Canis.*

Postulari à Christo possevt oret pro nobis.

Refellitur Caietani Cordub. & Canisij sententia.

Verùm si ea,quę à nobis dicta sunt disputatione prima, rectè aliquis cõsideret,videbit procul dubioCaietani subtilitatem parum momenti habere.Cum enim nulla adoratio ex nota exteriori discerni possit,an sit latriæ,velduliæ,vt inibi probatum est; sed tota differentia , ex affectu interiori pensanda sit,sit,vt exteriùs nullum periculum appareat,necvlla Nestorianis detur occasio,si vir catholicus, & pius,cogitatione solùm diuidens humanitatem a Verbo,hoc est,sine illo eam considerans , hyperduliæ adoratione ipsam adoret, secùs esset,si signum aliquod peculiare latriç esset designatum.In cultu tamẽ orationis est peculiaris modus orandi exteriùs ex religione,& latria,quæ solum Deum respicit;& ex dulia,quæ ad sanctos viros refertur.Quare posset exteriùs periculum apparere:, si quis nunc humanitatem Christi tanquam aliquem ex sanctis hominibus deprecaretur,vt ipsa pro eo apud Deum intercederet,& postulata impetraret:& hac forsan ratione, Ecclesia nunquam eo modo orat,sed Christũ semper deprecatur tanquam Deum,qui potens est perita facere , & nobis concedere. Quocirca ex eo , quòd semper oramus Christum tanquam Deum,nec vnquam ad illius humanitatem,prout à Verbo diuisam orationem dirigimus,propter pe

90

pter periculum,non rectè inferunt,eadem de causa, nunquam à nobis posse adorari separatam . Siquidem cultus, orationis alius est ab adoratione:& hæc nullum peculiare signum latriç, aut duliæ exterius habet; ac proinde nullũ ex ea incommodum,aut scandalum oriri potest, sicut ex oratione,quę exteriùs optimè apparet,an sit latriç ad Deũ, an verò duliç ad aliquem Sanctorum. Porrò oratione Ecclesiæ,*Anima Christi sanctifica me*,nõ postulamus à sola anima per se,tanquam ab autore sanctificationem , quæ est opus Dei,sed ab ipso Christo,propter meritum animæ ipsius:sicut etiam à sanguine Christi petimus,vt abluat nos, hoc est ab ipso Christo,per meritum passionis,in qua sanguinem effudit,aut per sacramentum ipsius, sub quo anima,sanguis,& caro eius continentur.Cæterum alia quoq; optima ratio est,ob quam Christum post eius mortẽ non deprecamur,vt pro nobis oret,quã explicabimus in 3.pa. S.Tho.q.21.art. 1. Quia scilicet Christus peracto negotio redẽptionis nostrę,nihil noui à Deo postulare potest.Omnia enim,& singula,quæ ad nostram iustificationem pertinent,minutim,& sigillatim cum ipso optimè cõposuit:& hanc esse ferè omnium grauissimorum Patrum doctrinã, ex quibus,multi non recte à recentioribus intellecti sunt, non obscure inibi demonstrabimus. Quocirca non solùm exteriori,sed nec interiori oratione,ex qua scãdalum nequit oriri,Christi humanitatem nũc deprecari possumus, vt ipsa pro nobis oret,cuius oppositum immeritò docuerunt Caiet.& alij in hac sententia.Postremo deniq;,quod asserunt,nos quoque posse Christi humanitatem per se adoratione duliæ interiùs venerari,quia omne periculum, &scandalum re ipsa cessaret,falsum etiam est.Tum quidẽ si existimant adorationem illam interiùs consummari:huiusmodi enim nulla esse potest,vt disputatione prima probauimus:quare si interiùs esset adoranda,affectus deberet aliquod exterius signum,in apprehensione saltem , respicere:tum etiam,quia nulla ratione humanitas per se adori potest:vt contra alios Doctores prioris sententiæ subinde demonstrabimus.

91

Distinctio. inter orationẽ & adorationem.

92

Cur non deprecemur Christum vt oret pro nobis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Eadem opinio duobus alijs modis defenditur. 93

CAPVT III.

Humanitatẽ per se posse adorari propria adoratione, etiãsi prout deitate sanctificatam.

ALij verò, absque vlla distinctione interioris, & exterioris adorationis asserunt, posse humanitatem etiam coniunctam Verbo, & pro vt ab eo sanctificatam, peculiari adoratione, quę non cõprehendat ipsum Verbum, per se adorari. Id tradunt Hẽricus, Almai. & Paludanus, qui alias humanitati Christi latriæ adorationẽ non concedit. Nec obstat quod Almainus, hanc adorationem dicat esse latriæ latiori significatione, statim enim subdit, *quæ nihil aliud est, quam hyperduliæ.* Nonnulli etiam scholastici recentiores dicunt, esse latriæ, elicitam à virtute religionis, alterius tamen rationis, & distinctam ab ea, quæ Deo exhibetur, sicut ab eadẽ virtute caritatis, & Deus diligitur propter se, & proximus propter Deum: qui duo amores inter se differunt. Nihilominus concedunt, hanc adorationem posse appellari hyperduliæ.

Heur. Alma. Palud.

94

Ratio prima

Probatur hæc opinio, primum hac ratione. Si quis humanitatem, etiam Verbi vnione sanctificatam oraret, non liceret ab ea, tanquam à Deo, petere sanctitatem, & alia id genus; sed solum tanquam creaturã, perfectissimè sanctificatã deprecari, vt eius fauore, id posset à Deo obtinere: & si quis, ipsam laudare vellet, aut etiam gratias agere, non tanquam Deum eam prædicare, nec tanquam Deo gratias ei reddere, liceret. Si ergo nec laudis, nec orationis cultus ex latria, tanquam Deo, humanitati hoc modo deferri potest, sed alius inferior: sit, vt adoratio latriæ, quæ Deo debetur, ipsi nequeat exhiberi. Sic igitur inferiori adoratione per se adorabitur, non adorato Verbo, cui est coniuncta. Deinde alia est ratio excellentiæ humanitatis, cui hoc modo cultus exhibetur, quã ipsius Verbi. Ea enim est eius sanctificatio, quæ licet proueniat à deitate, tanquã à forma, sicut album ab albedine, non tamen est ipsamet excellentia deitatis, ac proinde alia est humanitatis, hoc modo

Ratio altera

modo sanctificatæ, quam ipsius deitatis, & Verbi secundũ se: sed peculiari excellentię, peculiaris debetur adoratio:
95 ergo humanitati sic vnitæ, & sanctificatæ ab ipso Verbo, debetur adoratio distincta à Verbi adoratione. Sub hac igitur adoratione Verbum, cui vnita est humanitas, non comprehenditur, etiam si propter ipsum quodam modo dicatur adorari, sicut Sancti propter Deum, quorum adoratio non fertur in ipsum Deum, vt terminum, cui proximè cultus exhibetur.

Hęc sententia, preterquam, quod manifestè Conciliorum, & Patrum doctrinæ aduersatur, vt sequẽti capite patebit; contradictoria quoque aperte docet. Quoniã si hæc adoratio, quæ tribuitur humanitati per se, Deo non exhibetur, sequitur non esse opus elicitum à virtute religionis. Hęc enim soli Deo cultum defert, vt omnes fatentur. Nam veluti obseruantia debitum reddit honorem hominibus, sic religio Deo. Cũ ergo adoratio illa non sit Dei, sequitur non esse cultum ipsius, ac proinde nec obiectum religionis. Tum etiam frustrà illa adoratio hyperduliæ vocatur, si ea est opus religionis. Nam si vere dicitur hyper-
96 dulię; potius erit virtutis dulię, quæ est pars obseruantiæ circa dominos, cuius aliquod opus, etiam hyperdulia appellatur, quę nimirum est eximia quędam reuerentia, & cultus, nõ circa Deum, sed circa homines, qua etiam beata Virgo dicitur adorari, cum tamen ipsi non exhibeatur cultus ex virtute religionis, vt disputat. 6. videbimus.

Refutatur præcedens modus.

Religio solũ Deo cultũ defert.

Quod verò pro hac sentẽtia adducitur, de duplici amore proximi & Dei, ab eadem virtute caritatis profecto; magni momenti non est. Nam amor proximi, ex virtute caritatis, quæ constituitur Theologica virtus, mea quidẽ sententia, nõ est velle proximo bonum, vt bonum illius est, sed vt bonum Dei est, qua ratione obiectum amoris, vt est amicitię, non est proximus, sed Deus, id quod fusiùs explicabimus libro 3. disputat. 1. cap. 4. Quanuis autem, secundum aliquorum opinionem, dicamus etiam amore proximi, quo volumus ei bonum, vt bonum illius est, esse elicitum a virtute caritatis, & actum secundarium illius

Nota obiter de amore Dei & proximi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

(quem tamen ego arbitror esse beneficientiæ) nullus tamen hactenus ex scholasticis, docuit esse aliquem actũ secundarium virtutis religionis, qui alteri, quam Deo, etiã propter Deum, cultum exhibeat. Nam si hoc verum esset, non sola humanitas hoc actu secundario ex religione esset colenda: sed omnes etiam Sancti Dei, propter ipsum, cum tamen eorum cultus specialis, virtuti duliæ, aut obseruantiæ, tribuatur. 97

Religio solũ Deum nõ sanctos respicit.

Quomodo autem hæc sententia doctrinæ Conciliorũ, & Patrum contraria sit, sequenti capite latiùs ostendemus: vbi in vniuersum probandum nobis est, humanitatem, sine diuina persona adorari non posse, hoc est, non includendo ipsam personam sub eadem adoratione: in quo hæc sententia, aut modus explicandi priorem, cum omnibus alijs conuenit. Nunc autem contra hunc modum sufficiant nobis Damasc. & Nicetas, atq; vnica ratio, ex concessis deducta. Nicetas in oratione. 51. Nazia. in illa verba, *Quo circa*, ait, *quemadmodum igitur, si totus aer igneus esset, vel potius ignis esset, & granum quoddam ferreum in eum conceretur, necesse profecto esset, hoc quoq; eadem qualitate affici, qua id quod excellit ac superius est: & quidem ita, vt meo quidem iudicio, nihil aliud quam ignis esse videretur, tametsi essentiæ ratiõ, integra ipsi, & incolumis esset: eodem modo humana natura, diuinæ copulata vsque adeo superata est, vt hominis natura, ne manere quidem videretur, tametsi alioqui proprietates suas retineret. Ac propter ea sancti quoque Patres, deificatam ipsam dixerunt, nimirum ad id, quod præstantius, & valentius erat, respicientes. Vnde etiã vna & eadem earum adoratio est, propter vnam harum naturarum hypostasim & diuisionis omnino expertem.* Eodem exemplo ignis, vtitur Damasc. 4. de fide cap. 3. Nam quẽadmodum non audemus accedere, sed fugimus ferrũ, aut lignũ ignitũ: sic etiã humanã naturã ignitã, & deificatã deitate, veneramur. Qui autẽ fugit, aut tãgere nõ audet ferrũ ignitum, simul tãgere nõ audet ignẽ, imo ipsum ignẽ præcipue fugit: ergo qui adorat humanitatẽ, nõ cogitatã secundum se, sed ignitã, & penetratam, ac proinde sanctificatã deitate, nõ potest nõ eius adoratio in ipsam quoq; deitatẽ proxime referri. 98 99

Pulchra comparatio ignis & ferri, & diuinitatis cum humanitate.

Damas. Nicetas

Damas.

Eleganti ratio Damas. de adoratione humanitatis Christi.

Dicet

Dicet quis, diuersam esse rationẽ igniti ferri, vt ignẽ necessariò cũ ferro fugiamus, & humanitatis deificatæ, vt ipsam deitatẽ cum humanitate necessariò veneremur. quia tactus fit re ipsa, nõ cogitatione, ferrũ autẽ & ignis re ipsa cõiuncta sunt, quare qui fugit vnum, fugiet & aliud: adoratio verò fit cogitatione, qua separari potest humanitas, & sine deitate cõsiderari. Verùm hæc obiectio nihil fauet prædictæ opinioni. Nũc enim agimus cõtra eos, qui dicũt humanitatẽ deificatam, & ignitam deitate, adorari posse ratione deificationis, nõ adorata ipsa deitate, quod ita videtur impossibile, atq; fugere ferrũ, qua ratione ignitum, nõ fugiendo ignẽ. In quo sane doctrina, & exẽplũ horum Patrũ mirum in modum nostræ sententiæ fauet, id quod sequens ratio magis perspicuum faciet. 100

Obiectio notanda.

Sentio.

Ad eã vero præmittendũ est id, in quo Doctores oppositæ sententiæ cõueniunt: nẽpe Christi humanitatẽ, propter coniũctionẽ cũ Verbo, ita deitate deificari, vt etiã si nulla esset in ea gratia habitualis, aut aliud creatũ donũ, præter ipsã vnionẽ, ab ea sola, ac si esset forma inhærẽs, sanctificaretur: vt in 3. p. S. Th. q. 7. ar. 1. ex doctrina Patrũ ostẽdemus. Quo circa permulti Patres, quos ibi cõmemorabimus, ipsam deitatẽ dicunt esse vnguentũ, quo delibuta, & vncta est humanitas, vnde dicitur Christus. Hoc posito, facile iã apparet, non posse humanitatẽ deificatã adorari, non adorata deitate, nec sub eadẽ adoratione cõprehẽsa. Nã si iptionis, & sanctificationis, & vnctionis, quã à deitate, vt à forma habet, & ad hũc effectũ quasi formalẽ, cultus termi natur: ergo eadẽ ratione, ad formã ipsam deificãtẽ, sanctificantẽ, & vngentem, quæ est ipsa deitas terminari debet. Nã qui fieri potest, vt homini iusto, tãquã excellẽti, rationе iustitiæ adoratio exhibeatur, & nõ cõprehendatur sub ea adoratione ipsa gratia, quæ est forma huius effectus excellentis, & dignissimi, cui cultus adhibetur? Ea vero differentia est, quod cum gratia habitualis sit res inanima, & per se non sit capax adorationis, ipsa quidem comprehenditur sub adoratione, quæ tribuitur homini iusto, tanquam 101

Cur deificata humanitas nõ possit adorari deitate non adorata.

Cur deitas cum humanitate necessario adoretur non item excellentia creata sine gratia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tanquam excellentia,ob quam ipsi iusto, vt excellenti honor defertur,per se tamẽ nõ adoratur:si tñ ipsa per se esset rationis capax, non tantùm comprehenderetur sub adoratione,sed etiam ei tanquam digniori, quòd inse nõ modo haberet dignitatem,sed eã quoq; homini iusto , vt forma communicaret,eadem adoratio tribueretur. Diuinitas verò non solùm nequit sub adorarione humanitatis deificatę non contineri;sed etiã ipsa per se digna est adoratione;cumq; suam excellentiam, & dignitatem per modum formę humanitati communicet,vt prædictũ est ; eadem adoratio,quę humanitati deificatę tribuitur , primò ad ipsam deitatem refertur;ac proinde humanitas ita deitate penetrata,sicut ferrum igne, diuina adoratione colitur;non quòd ipsa secundùm se Deus sit , sed quia in ipsa sic deificata,non possit nõ Deus includi,sicut ignis in ferro ignito non apparere. 102

Deificatam humanitatẽ, sine deitate velle considerare,frivolũ.

Ex dictis patet solutio posterioris argumenti pro hac sententia.Nam quanuis dignitas humanę naturę,etiã deificatę,non sit ipse Deus in se,quia tamen est efectus quasi formalis ipsius deitatis,& eam non potest non ita in se includere,vt nec cogitatione possit separari,sit,vt sine diuinitate adorari nequeat;ac proinde ipsa deitas , primo ea adoratione colatur.Nam quo pacto deificata cogitari potest humanitas,quin secum habeat deitatem,& ipsa veluti ferrum igne penetrata sit ? Quemadmodum , & homo iustus,qui adoratur,sine gratia & iustitia nequit cogitari; quod ipsa sit ratio excellentię,cuius intuitu ei honor defertur. Supererat vt responderemus ad prius argumẽtum eiusdem sententiæ,sed quia communem cõtinet difficultatem,&afferri potest pro opinione aliorum,quam statim referemus,ideo in fine disputationis diluetur.

Alter modus exponendi priorẽ opinionem. Humanitatẽ ratione solę gratiæ habituali per se posse adorari

Est alius modus explicandi opinionem priorem,quem tradunt recentiores Theologi, Scotus, Durandus, Marsilius,& Gabriel vbi supra; videlicet humanitatem Christi per se posse alia adoratione coli,quam deitatem,si considereturs olum sanctificata gratia habituali , & alijs donis creatis,non tamen ipsa deitate,vt paulo ante dicebamus. 103

Scot. Duran Marsi. Gabr.

Id ip-

Id ipsum concedit Caietanus, & Corduba , quod attinet ad interiorem adorationem;nam de exteriori eorum sententiam Paulo ante explicuimus:& fortiori ratione cum his facient Henricus,Paludanus,& Almainus ; qui superiorem modum dicendi sunt sequuti . Nam si concedunt humanitatẽ sanctificatam ipsa Deitate posse adorari alia adoratione,quàm Deitatem,necessario etiam dicent,sanctificatam gratia habituali, eodem modo posse. Pro hac opinione afferri potest prius illud argumentum,quod fecimus pro præcedenti. Deinde cõfirmatur,quoniam cum adorationes distinguãtur,non signo exteriori,sed affectu, & cogitatione;& quisque possit cõsiderare in Christi humanitate sanctificationis excellentiam ex gratia habituali,& alijs donis,non considerata deificatione , quæ à deitate prouenit;facile quoque poterit ipsam adorare , non adorata deitate.Hactenus de priori opinione , quam varijs modis explicatam,placuit referre. Nam cum diuerso modo ab autoribus defendatur,non eodem pacto impugnari debet. Supereſt ergo , vt sequenti capite veriorem sententiam exponamus,& vniuersè probemus nunquam humanitatem sine deitate decenter adorati,& ob id semper latria cum Verbo esse venerandam.

Henric. Paludi Almai.

Probatur hic modus.

104

Humanitatem per se sine Verbo non posse adorari, Conciliorum testimonijs probatur. 105

CAPVT IIII.

MIhi sane summopere semper placuit sententia, quæ affirmat in vniuersum , humanitatẽ Christi nunquam decenter adorari, nisi adorata simul deitate,& ipso Verbo,cui est vnita.Iuxta quam non solum dicendum est, non posse humanitatem, vt deificatam Verbo,per se coli sine illo,vt præcedenti capite probatum manet:sed etiam nõ posse decenter adorari,considerata solum sanctificatione gratię habitualis , & aliorum donorum.Hãc opinionẽ sequitur Thomas Vvalden.

Decenter humanitas non adoratur sine Verbo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

den.tom.3.qui est de sacramentalibus cap.119.prope finē, Catherin.opus. de adoratione Imag. colum. 4. Claudius Sainctes de rebus Eucha.repetitione 9.c.3. satis ante medium,Clichtoueus lib.2.de Euchar.c.10. numer.5.& 6. & Bonauēt.in 3.d.9.art.1.q.1. Docet enim humanitati Christi secundum se,cum donis alijs gratiæ consideratæ deberi duliæ tantum adorationem; si tamen esset re ipsa separata à Verbo: at quia coniuncta semper est, sic esse semper apprehendēdā,& simul cum Verbo adoratione latriæ adorādam. Fauet eidē sententiæ Mai.eadē d.q.1.ad 4.cōtra 4. concluſ. qui asserit,humanitati secundum se hyperduliæ adorationem fore assignandā, si à Verbo dimitteretur. In tota vero q. nullam aliam ei nunc assignat, quā latriæ simul cum Verbo. Et Ricard.qui cū eadem d.art.2.q.1.nullam aliā quā latriæ ipsi simul cū Verbo concedat,in solut. 2. solū docet primò & per se non deberi humanitati cultū latriæ,ei tamen per se consideratæ nullā aliam tribuit: imo in solut.3.eadē cū diuinitate adoratione dicit adorari.Fauet deniq; Albertus eadem d.art.9.dum asserit,bifariam posse humanitatē considerari.Primum,vt est aliquid personæ Verbi, & sic adorari latria : tum etiam vanè nudam sine deitate,& sic hyperduliam ei deberi : cum dicit *vane*,intelligit sine dubio non decenter apprehēdi, vt status illius postulat:id quod in præsenti quæstione solū cōtendimus. Neq; enim dicimus,humanitati ratione donorum,non considerata vnione,deberi latriam,sic enim sola hyperdulia esset tribuenda:sed non decenter apprehendi, vt adoretur,nisi cum ea,qua re ipsa prædita est, excellentia deitatis:sic autem apprehensam, iam demonstrauimus superiori capite,nō posse non latria adorari.Quarę dicēdum est, debitū honorem humanitati eos nō deferre,qui nudā sine Verbo eā venerantur,& colunt. Nec oppositum sensit beatus Th. etsi aduersarij pro se ipsum allegent,vt in fine capitis ostendemus.

Vrsill. Cather. Claud. Clichto. Bonau.

106

Maior.

Richar.

Gemina adoratio humanitati vana.

Alber.

107

Conciliorum autoritate præcedēs sententia confirmatur,

Hanc sententiā sic explicatam,videntur mihi Concilia,& Patres tradidisse.In primis in illa Epist.10.Cyrilli,quæ est Concil. Alex.& approbata in Ephesino,in medio illius sic dicitur.

Concil. Alex. Concil. Ephes.

dicitur.*Recusamus autē & hoc vt de Christo quisquā dicat propter eum,qui hominem indut eum,qui indutus est veneror propter inuisibilē,adoro visibilem.* Et in eadē Epistola, anathematismo 8.ita scribitur. *Si quis audet dicere, assumptum hominem,*

108 *vnā cum Deo Verbo adorandum,& glorificandū,& Deum tanquā alterū cū altero appellandū esse(illud enim particula C V M perpetuo si adiungatur intelligere cogit)& non magis,vna adoratione Emanuelem honorat,& vnam illi glorificationē, sicuti Vernum caro factū est,adaptat,anathema sit.* Et Conc.5.Constantinopolitanum,quod germanū dicitur,collatione 8.canon. 9.ita definit. *Si quis in duabus naturis adorari dicit Christum, ex quo duas adorationes introduxit, separatim Deo Verbo, & separatim homini,vel si quis ad interemptionē, vel ad confusionē deitatis,& humanitatis,vnā naturā,siue substātiā eorū quæ conuenerunt,introducens,sic Christum adorat:sed non vna adoratione, Deū Verbum incarnatum cū propria ipsius carne adorat, sicut ab initio Dei Ecclesia traditū est,talis anathema sit.* Quibus in locis,nō tātùm loquendi modū Concilia definiunt, sed etiā verum genus adorationis debitæ tradunt. Cum ergo Concilium Alex.reprehendit eos,qui dicunt,*adoro visibilē propter inuisibilē & hominē quem induit propter eum* (scilicet filium Dei) *qui ipsum induit*,damnat duas in Christo adorationes,etiā si vnus adoratio sit propter aliud.Nam si duas in Christo adorationes introducimus ; verè dicere possumus, adoro humanitatē propter Verbum,ac proinde visibilē propter inuisibilē:sicut cū Sanctos adoramus,alia quidē adoratio-

109 ne,quā Deum, ipsos propter Deum colere dicimur. Hominē autē posuit Concilū,pro humanitate, non pro suppositō;id quod Patribus familiare est. Loquitur enim de homine assumpto, qui non erat suppositum , sed sola ipsa natura humanitatis. Non solùm autē suspectum modum loquendi,ex quo videtur sequi in Christo diuisio,Cōcilia damnāt,sed etiā adorationis modū nobis tradūt,quia statim adijciunt,non tantùm eos damnādos,qui dicunt, vnū propter aliū in Christo adorandū,verū etiam eos,qui non potiùs vnā toti Christo exhibent adorationē, sed duas introducunt. At si possent duæ adorationes ipsi tribui,etiā si suspe-

Humanitatē non diuidi à deitate in adoratione.

Universidad de Deusto
Biblioteca

si suspectus esset hic modus loquendi, *adoro visibilem propter inuisibilem* adorationis tamen modus damnari non posset: nec necessarium videretur, vnam tantùm Christo adhibere adorationem, cum id ex nostra cogitatione pendeat, ex qua varius modus adorationis sequi potest. 110

7. Syn. Præterea in 7. Synod. Generali actio. 4. tom. 6. refertur definitio septimæ Synodi generalis, sic falsò nuncupatæ, quæ, vt auferret omnem cultū imaginum, damnabat eos, qui Christi humanitatem depingebant, quo facto ipsam à deitate separari dicebat, quod deitas depingi non posset. Respondet autem septima Synod. Nicena ibidem his verbis. *Cum Ecclesia catholica Christum pingit humana figura, non diuidit eum a diuinitate illi vnita.* Subditque exemplum, *Sicut qui hominem depingit, non inanimatum depingit.* Cū Synodus dicit, non diuidi Christum intelligit, nec cogitatione diuidendum proponi, quinimò, vt per id, quod videtur, inuisibile etiam simul colamus; quod si sola cogitatione, ad adorandum diuidere liceret, vt oppositа sententia docet, non responderet ita Synodus, sed concederet saltem posse cogitatione separari, vt adoretur. Et Theodorus Patriar. Hieros. in epistola, quæ habetur in eadem synodo, actio. 5. prope finem ipsius, inquit, *Adoramus Christi imaginem quemadmodum facies eius visa est non tamen à deitate separata, absit, vt ita sentiamus, cum ab ipsa prima conceptione cum deitate vnita sit.* Ac si dicat, sic non diuidimus imaginem Christi à deitate, cum eam adoramus: sicut qui videbant faciem Christi, ipsum non sine diuinitate adorabant. Reddit rationem: quia semper coniuncta fuit: quam rationem cap. 6. latiùs explicabimus.

Nota argumenti consequentiam.

Theodo.

11

Solutio ad aduersariorum.

1. *Solutio aduersariorum efficitur esse nulla.*

Respondent aliqui hunc modum loquendi, *Adoro visibilem propter inuisibilem*, damnari tantum in sensu Nestorij, qui duo suppositа in Christo introducebat: at in sensu, quem sequitur prior sententia, non reprehēdi. Verùm cōtra hoc est manifesta ratio. Nam si hic modus loquendi, *Adoro visibilem propter inuisibilem: & eum, qui assumptus est, propter eum qui assumpsit*, ex se nō significat adorationēvnius suppositi propter aliud (vt volebat Nestorius) atq; catholico

lico sensu ad ipsas naturas potest referri, ex quibus vna sine altera adorari possit, quamuis nō propter se, sed propter alteram adoretur, vt ipsi dicunt, nō deberet Cōcilū, ita absolute damnare, sed tanquam suspectum declarare id, quod in malum sensum retorqueri posset. Cum ergo ita acriter damnet, quia ex modo significationis introducitur diuisio, fit, vt in eodem supposito vna natura non possit propter aliā adorari, nec vna separatim ab alia; sed vna simul adoratione ambæ cū supposito venerandæ sint. Imo in Anathemat. illo 8. reprehenditur hic loquendi modus, *assumptus homo*, id est humanitas, *vna cum Deo Verbo adoratur.* Quia particula *cum*, vt ibidem dicitur, perpetuo cogit intelligere, tanquam alterum cum altero, humanitatem cum Verbo adorari; ac proinde tanquam duo suppositа: *alterum* enim, *& alterum* cum masculinè accipiuntur, suppositа significant, vt in 3. par. S. Tho. quæst. 17. art. 1. dicemus. Sicut si aliquis dicat, se simul Regē cū Regina adorasse, intelligitur suā vnicuique adorationem tribuisse. Si igitur particula *cum*, perpetuo cogit sic intelligere, sequitur ex vi suæ significationis id denotari, ac proinde illum loquendi modum in bonum sensum, salua vocum significatione, explicari non posse: & hæc de modo loquendi. 112

Altera aduersariorum solutio nullius momenti esse ostenditur

Respondent deinde nonnulli circa modum ipsum adorationis, mentem Conciliorum esse duas adorationes ita negare, vt vna tribuatur Verbo separatim, alia verò carni seorsum; non tamē prohiberi duas, quarum quælibet tribuatur toti Christo; diuersas quidē, propter diuersam naturam: vt ita per duas naturas, quæ sunt vnius Christi, ipse diuersa adoratione colatur. Quocirca asserunt eidem supposito Christi, & latriæ, & hyperdulīæ adorationem separatim exhiberi. Responsio hæc videtur ex Sanct. Thoma desumpta 3. part. quæst. 25. art. 2. quam tamen non esse iuxta mentem ipsius, & Conciliorum mox apparebit. Primum, quia si humanitas coniuncta Verbo, & nō omnino separata, cogitatione nostra apprehenditur, non poterit non adorari latria: sic enim non potest non ap-

1. *Impugnatio.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

parere deificata, & ignita, & ita multo excellentior, & nobilior, quam solo dono gratiæ habitualis, & alijs huiusmodi: vt talis ergo veneranda est: nec decet vlla ratione relicta maxima dignitate, & excellentia, minori tãtum cultum deferre. Tum etiam hinc saltem habemus, non posse humanitatem per se adorari propria adoratione, nisi Verbo coniuncta apprehendatur: si Verbum etiam per illam adorandum est, vt prædicti Doctores affirmant: qui ergo saltem introduceret duas adorationes, alteram humanitatis sine Verbo consideratæ, alteram Verbi, damnaretur in Concilijs citatis. Ad hæc, si tantum vellent Concilia negare duas adorationes eo modo explicato, nõ deberent definire, vnã tantum esse exhibendam, cum duæ quoque sano modo tribui possent: at definiunt, vnum esse deferendum honorem, vnam adorationem, quam proculdubio intelligunt esse latriæ, & diuinam, vt Athanasius appellauit, de qua in præcedenti disputatione satis dictum est: ergo tollere contendunt duas diuersas adorationes. Atq; hinc etiam colligitur non solum negari duas adorationes tanquam duorum suppositorum, vt volebat Nestorius, sed duas absolutè, quia ex illis sequitur suppositorum diuisio: alioqui non putarent Concilia necessarium vnam tantum duabus naturis in Christo adorationem exhiberi.

2. *Impugnatio.*

3. *Impugnatio.*

Explicatur locus.

115

Athan.

Quod si verba S. Thom. 3. p. quæst. 25. art. 1. & 2. rectè expendamus, non docuit Christi humanitatem per se sine Verbo posse adorari, nec posse Christo duas exhiberi adorationes seorsum, alteram hyperdulię ratione gratiæ habitualis, & donorum; alteram latriæ, ratione diuinæ naturæ, & suppositi, vt quandoq; suppositũ vna illarum solũ, quandoq; altera tãtũ adoretur: imo plane asseruit, vnã esse debere Christi adorationem, hoc est vnũ motum adorationis tam affectu, quam signo exhibitum vni Christo, atque ita putat in Concilijs definitũ. Quo fit, vt secundum mentẽ B. Tho. & Concil. in hoc motu adorationis semper habeatur respectus ad deitatiẽ Christi, & suppositi: tum quia vt c. 6. probabitur sine excellentia deitatis numquã apprehenditur: tum etiam quia in adoratione semper debemus attendere ad maiorẽ dignitatẽ illius, quẽ colimus. Solum addit S. Doctor id, quod non inficiamur, videlicet hanc adorationem delatam Christo, duplici titulo ipsi deferri, & ratione gratiæ habitualis, & donorum; & ratione deitatis præcipue. Quia vtramq; apprehendimus, & ratione vtriusq; adoratione dignus est: sed vnam ab alia nõ separamus, aut vni seorsum adorationem exhibemus. Sicut eidem homini vna defertur adoratio interior, & exterior, etiãsi in illo rationẽ Ducis, Regis, & Imperatoris, aut alias varias excellentias apprehendamus. Erit ergo Christi adoratio vna: ex varijs tamen dignitatibus, quas in eo apprehẽdimus, diuersam habebit rationẽ: id quod nec Patres, nec Concilia negarunt. & in hoc sensu dici poterit humanitas Christi adorati latria, & hyperdulia, simul tamẽ, eodemq; motu adorationis.

D. Thom.

114

Testimonia Patrum pro eadem opinione.

CAPVT V.

Cyrill.

IN confirmationẽ eiusdem sentẽtię occurrit nobis in primis Cyrill. Alex. in libro apologetico pro 12. capitibus defensione 8. quo hactenus notãtã opinionẽ præcipue cõprobauimus: vbi docet, vnum Dei cũ carne sua, vna confidentia, esse honorãdum, & adorandum non duabus, ita vt vna corpori tribuatur, altera Verbo: ex quo etiam Thom. Vvalden. superius citatus optimè colligit, vnã solũ esse adorationẽ, humanitatis, & Verbi, quia eadẽ est sedes Dei, & agni, Apoc. 22. id quod ipse quoq; ex Aug. confirmat. Cum ergo confidẽtia sit ratio adorationis, quia scilicet humanitas sedet à dextris Dei in throno deitatis, & vna, non duabus confidẽtijs Christus sit adorãdus, vna erit in ipso ratio adorationis, nõ duę, licet in eo duæ sint naturæ, atq; humana nõ ola deitate sanctificata sit, sed etiã ornata gratia habituali, & alijs donis. Si autẽ duæ possent Christo seorsum exhiberi adorationes, & natura humana in ipso duabus adorationibus:

115

Vvald.

Ex mente Cyrilli vnã esse in Christo confidentiam, & eã esse rationem adorationis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rationibus: tum ratione deificationis, tum ratione gratiæ habitualis, & donorũ tantũ, sequeretur, duas in ipso esse cõsidentias. Alio namq, modo sederet ratione vnionis ad dexterã Patris: alio verò sola gratia habituali, & alijs donis: sicut Sancti, qui etiam sedent cum Deo in suis sedibus iudicantes 12. tribus Israel. Sentit ergo Cyrillus nullam esse humanitati considentiam, quæ cum Verbo communis non sit in eodem throno maiestatis, quia est in eadem persona: cumq; considentia necessario sit ratio adorationis, existimat, vnam tantum ipsi exhiberi posse. Quare qui plures introducit adorationes seorsum, plures etiã debet concedere considentias humanitatis, ac proinde Christum in duos diuidere: ideoque Patres, & Concilia duas adorationes semper damnarunt. Doctrinam Cyrilli habet quoque Damasc. lib. 4. de fide cap. 2. vbi cum docuisset corpus Christi sedere ad dexteram Patris, & nomine dexteræ intelligendum esse deitatis honorem, & gloriam, subiungit. *In eandem nimirum gloriam ascita ipsius carne vna etenim eademque cum sua carne adoratione ab omnibus rebus conditis afficitur.* Vbi pro eodem accipit Damascen. considentiam humanitatis, atque honorem ipsius: quòd ipsa considentia non possit non esse ratio adorationis, & honoris: cumque ea sit vnica ad dexteram Patris, in eodem throno cum Filio, consequitur, eadem cũ ipso adoratione, & non alia adorandam esse. Idem plane inquit Leo 1. sermone 1. de ascensione, cuius verba retulimus disputatione 3. cap. 2. Atque hæc testimonia cõtra eos præcipuè probant, qui duas introducunt adorationes, etiamsi humanitas coniuncta Verbo intelligatur.

116

Damasc.

Dextera Patris honor est deitatis in Christo.

Leo 1.

Testimonia Athanasij ad idem probandum.

Accedit Athanasius oratione illa citata contra Arrianos ad Adelphium fratrem aliquantulum à principio, vbi ait. *Nec istiusmodi corpus* (scilicet Christi) *seorsum discriminatum à Verbo, adoratione prosequimur, neque Verbum adoraturi Verbum à carne longe seponimus: sed cum sciamus, vt dictum est, Verbum carnem esse factum, illud iam in carne situm Deum agnoscimus.* Non ait Athanasius cum adoramus corpus Christi, non asserimus esse à Verbo separatum: sed ait, non discri-

Athan.

117

discriminatum adoramus. Quare non solum reprehendit eos, qui dicunt, re ipsa non esse coniunctum, id enim satis manifestè falsum erat, sed eos etiam, qui ipsum seorsum sine diuinitate, vel sola cogitatione diuisum adorant. Adoratio enim tẽdit in rem, prout à nobis cogitatam. Nec minus diserte id tradit Ambrosius libro de incarnationis dominicæ sacramento cap. 7. post mediũ his verbis. *Nunquid, cum & diuinitatem eius adoramus, Christum diuidimus? Nũquid eum in eo imaginem Dei, crucemq, veneramur, diuidimus eũ?* quasi dicat, minimè. Per imaginem Dei non intelligit depictam coloribus, sed viuam ipsius imaginem, scilicet filium eius, qui est Christus: per crucem verò, non intelligit lignum, in quo Christus pependit, aut figuram illius depictam, sed eius humanitatem crucifixam: quę omnia ex contextu facile constant. Cum ergo nó admittat Ambrosius in Christo diuisionem, quando ipsum adoramus, nullo modo concedet crucem, id est, naturam humanam sine imagine, id est, sine filio Dei, vel sola cogitatione diuisam adorari. Diuisio namque, quę fit in adoratione, ad solam cogitationem refertur.

Ambr.

Pulcra Ambrosij explicatur auctoritas Imago Dei, filius Dei.

Theodor. 118

Deinde Theodoretus, qui antè Nestorianus fuerat in illud ad Ephe. 1. *Secundum operationem virtutis*, ait, *Quod autẽ assumpta ex nobis natura, eiusdẽ honoris cũ eo, qui sumpsit sit particeps nulla videatur adorationis esse differẽtia, omne miraculũ superat.* Quisane dũ nullã adorationis differẽtiã, hoc est, pluralitatem admittit, nostram plane opinionem confirmat.

Theodo. confirmat suã praedicta.

Aug.

Adde August. in expositione Psal. 98. qui explicans illud, *adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est*: docet scabellum esse humanitatem Christi, quã etiam terrę nomine significari arbitratur Esai. 66. cum dicitur. *Terra scabellum pedum meorum.* De terra igitur, & de scabello pedũ Domini, nempe de humanitate, sic ait. *Ipse Dominus dixit, cum de commendatione ipsius terræ loqueretur, Spiritus est, qui viuificat, caro autem nihil prodest. Ideo & ad terram quamlibet cum te inclinas, atque prosternis non quasi terram intuearis, sed illum Sanctum, cuius pedum scabellum est, quod adoras: propter ipsum enim adoras. Ideo & hic subiecit, adorate scabellum pedum eius,*

Augustinus testimonium

Esai. 66.

Cognitionẽ esse remanendum in carne Christi, unde adoramus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quoniam sanctum est. Quis sanctus est, in cuius amore adoras scabellum pedum eius? Et cum adoras illum, ne cogitatione remaneas in carne, & à spiritu non viuificeris. Hactenus Aug. Qui autē adorant humanitatem non considerata diuinitate, & deificatione illius, remanēt in carne: nec sanctū illum intuentur, & adorant, cuius scabellum est caro illa. Non ergo mirum, si nō viuificētur. Spiritus enim huius carnis ex 119
mente Aug. est Deus, cuius ipsa scabellū est. Id ipsum testātur Patres citati in præced. disp. quos tū breuitati studens prætermitto, tum etiā, quod manifesta sint eorū testimonia pro hac sententia.

Obiectio. Sed occurret aliquis, & dicet: iuxta modū philosophādi recentiorum Theologorum, ita humanitatem hyperdulia adorari, ratione donorum, & gratię habitualis; vt nec cogitatione à Verbo separetur: imo etiam Verbum ipsum, ratione humanitatis hyperdulia colatur. Verum hanc rationem infirmam esse, si cum verbis Athanasij attentè

Solutio. conferatur, illico apparebit. Nec enim solum dixit, corpus adorari non discriminatum à Verbo, sed etiam eadem, & diuina adoratione cum ipso Verbo, cuius est, adorari: adorato nimirum Deo in carne, ita vt propter coniunctionem, quæ etiam in cogitatione manere debet vna sit vtriusque adoratio, non duæ. Nam, vt dixit Nicetas *Nicetas.*
à nobis citatus cap. 3. disputationis cum coniuncta consideratur humana natura Verbo, ita est quasi igne quodam tota accensa, & deitate penetrata, vt hominis natura ne manere quidē videatur: tametsi alioqui proprietates suas retineat, & ideo deificata à sanctis Patribus dicatur: vnde (inquit) etiam vna, & eadem earū adoratio est: quod fu- 120
sius cap. illo tertio prosequuti sumus. Demum Germanus *Germanus.*
Patriarcha Constanti. in Epist. quæ habetur in 7. Synodo act. 9. ante medium, sic ait. *Hanc ob causam in fide certi sancti illius carnis characterē* (id est imaginem) *delineantes salutamus, & cultu & honore omni quo decet dignamur: nec ob aliud, nisi in recordationem diuinitatis illius.* Non ait, humanitatis, sed diuinitatis, vt ostendat necessariam rationem adorandi imaginem Christi, ac proinde eius quoq; humanitatem, esse

esse deitatem illius, de quo testimonio iterum redibit sermo lib. 2. disputatione 8. cap. 6.

Rationes eiusdem sententiæ.

CAPVT VI.

RElíquum est, vt ratione quoq; opinionem nostram roboremus, qua simul etiam oppositam refutare necesse erit. Cum verò bifariam ab au-
121 toribus defendatur. Primum vt humanitas cōiuncta Verbo, & prout ab ipsa deitate sanctificata, possit per se, sine deitate adorari: deinde vt non considerata vnione cum Verbo, aut saltem non attendendo ad illius deificationem; sed ad sola dona habitualia, quibus ornata est, etiamsi coniuncta Verbo apprehendatur, peculiaris, & distincta ei tribui possit adoratio; probandum nobis supereſt hoc posteriori modo non posse per se adorari: ex quo perspicuum fiet, nullo modo per se venerandam, & colendam esse. Nam contra primum modum cap. 3. huius disputationis satis pugnatum est; nec alius excogitari potest, quo per se humanitas adoretur.

Prior ratio. Quando humanitas peculiari cultu adora- *1. ratio huiusmodi.*
tur, non adorato Verbo, aut ipsa cogitatur sine illo, *1. Membrum.*
cum sola gratia habituali, & alijs donis, aut coniuncta: si coniuncta, vt videntur docere nonnulli recentiores, ita vt ratione solius humanitatis, quam colimus etiam Verbum sola hyperdulia adoretur; est sane modus ineptus, & incongruens adorationis. Cum enim, humanitas apprehendatur, vt pars, adoratio respicere debet totum suppositum, & ratione ipsius etiam humanitatem, vt aliquid ipsius: vt ita ratione maioris dignitatis suppositi humanitas potius in eandem adorationem reuocetur,
122 quàm Verbum ipsum ad solam inferiorem sibi debita inepte trahatur.

Nec refert, quod abiecta prædicata humanitatis Verbo

Universidad de Deusto
Biblioteca

tribuamus,vt eadem ratione adorationem, & honorem solum inferiorem deferre quoque possimus. Nam prædicata mutuò communicantur ratione vnionis, etiamsi vnã tantum naturam afficiant;hoc enim sufficit,vt prędicatione ab vna in aliam refundantur:at cum hi autores dicunt adorationem,quę tribuitur humanitati secundum se ratione illorum donorum,ad suppositum quoque referri, docent etiam,ipsum Verbum ea adoratione affici,nõ sola idiomatum communicatione;sed etiam quia affectus, & cogitatio venerationis,seu ipse cultus, & adoratio externa Verbum quoq, respicit,vt id, quod adoratur & colitur. Decens igitur,& congruens modus adorandi suppositum est ille, qui debetur ratione maioris dignitatis, quam in ipso apprehendimus,&qui sub eadem adoratione humanitatem,vt aliquid ipsius suppositi complectitur. Et quidem de mente S. Thomæ dubitari nõ potest,ipsum nũquam asseruisse duas Christo deberi adorationes:id enim expresse negauit,vt c.4.notauimus;solumque contẽdit,vnam esse adorationem vtrique naturę exhibitam in eodem simul supposito,sed duobus titulis debitam. Exemplum autem,quo S. Thom. probat eidem Christo, ratione duarum naturarum,tanquam duobus titulis eandem deberi adorationem quia scilicet eidem Deo dulia,& latria tribuitur,ratione diuersarum perfectionum, iam à nobis impugnatum est,disputatione 2.cap.2.

Cur obiecta prædicata naturæ humanæ tribuantur diuinæ,nõ ité adoratio

Alterũ mẽbrũ rationis.

Aut humanitas apprehenditur,non considerata coniũctione cum Verbo,sed sola gratię habitualis sanctificatione. Et quanuis hic modus adorandi esset possibilis,atque si hoc modo à nobis humanitas illa coleretur, non deberet maiori veneratione,quam hyperdulia adorari; verùm nec decenter,nec vt oportet,hoc modo eam nunc veneraremur. Liceat enim cultus & honor rebus deferatur,media cogitatione;vt tamen digna sit illis adoratio, debent apprehendi,secundum maiorem dignitatem, quam in se habent. Quemadmodum si aliquis haberet titulos Regis, Ducis,& Comitis,ratione quorũ diuersi ei deberẽtur honores, nisi cultu regio coleretur, valde inniquũ esset, nec vl-

Adoratio semper ferri debet in maiorem excellentiam eius qui adoratur.

nec vllus debito satisfaceret, si tanquam Comiti inferiorem cultum,quam regium exhiberet; nisi forsan vna eademque persona,in vno regno,aut publico conuentu,iure regio solùm gauderet,in alioverò,iure Comitis,aut Ducis. Sicut imperatrix Maria,anno 1585. Madriti in Ecclesia Diui Hieronymi,cum Philippo 3. Hispaniarum Principi ab omnibus regni Episcopis,& Dynastis iuramentũ præstaretur obedięntię,ipsa quoque & homagij iuramento,eũ principem agnouit,non iure Imperatricis, quo non erat inferior,sed iure Infantis,vt loquuntur Hispani, quo hac in re in Hispania solùm potiri potest. Ita ergo qui Christi humanitati honorem defert,ratione gratiæ tantùm habitualis, nec considerat excellentiam deificationis, quã habet ab vnione,non adorat ipsum,vt decet,quia non considerat in ipso,maiorem dignitatem,quam habet, ratione
124 cuius maiorẽ quoque ei exhibeat adorationem. ac proinde facto suo videtur inducere in Christo diuisionem. Qui enim naturæ humanę non tribuit honorem debitũ supposito,in quo est,&si non dicat,ab eo separatã esse,ipse tñ separare videtur,cum adoratione sua protestari videatur, ei nullã aliã inesse dignitatẽ,vt maior cultus & honor deferatur. Atque idcirco Concilia, & Patres adeo execrantur duas adorationes. Existimant enim suppositi dignitatem humanitati communicari;sicut dignitatẽ totius partibus;& cum ea necessario esse considerandã,quãdo adoratur,vt dignè eam veneremur. Sic autem consideratam, eodem honore,& cultu,non posse non adorari, satis su-
125 pèrque probatum manet. Id quod optimè notauit contra Oecolampadium Clichtoue. lib.2. de Eucharist. ca.10. numero.4.& 5. Dicebat enim Oecolampadius in hæc verba. *Imo non satis adhuc iustificabitur adoratio etiam si corpus adesse concipiat. Quis enim corpus seorsum cogitat,vt sancta illa verba dicãt hoc est corpus meum,non implet quod dicit Deus Deuter.6. dominum Deum tuum adorabis. Neque solutũe credimus Christũ legem de adorando patrem in spiritu,& adoratorem ad carnem suam transmissse à qua semper reuocauit.* Respõdet autẽ Clichtoue. *Cæterum non adoratur illic corpus Christi cogitatione separatum à*

Qui adoraret humanitatem Christi propter creatas excellentias videretur inducere duas sionẽ in Christo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Verbo, vt subinsinuat hic OEcolamp. sed ne ipsi Verbo indiuiduè, & inseparabiliter vnitum, & paucis interiectis, *Quare adorans Sanctum illud corpus in Eucharistia, verè & pie Deum adorat.*

Altera ratio humanitatē Christi nō posse a nobis sine deitate considerari.

Posterior ratio. Non tantùm indecens est, Christi humanitatem hoc modo apprehendere, & adorare, verumetiā, si adsit recta, & sincera fides, & ignoratio non impediat, non possumus humanitatem Christi vnitam Verbo non considerare, cum eam adoramus. Aut enim loquimur de ijs, qui oculis corporalibus ipsum intuebantur, hi autem, si credebant ipsum esse Deum, nunquam ipsum, vt purum hominem, sed vt Deum venerabantur: nunquā ergo, nec cogitatione humanitatem à diuinitate separabant. Si verò sermo sit de alijs, qui fide solū, ex auditu credūt esse Deū, id ipsum patet. Quia nunquā illius recordantur, aut visa 126
eius imagine, aut alio modo, cogitantes solùm naturā humanā in vniuersum, sed particularē: nec alio modo eā ab alijs singularibus distinguunt, nisi quia illa est Christi, qua mūdum redemit. Nos enim, quod nesciamus rerum essentias, per notissima accidentia propria vnam ab alia distinguimus: sic autem necessariò vnita iam consideratur, & dignitate deitatis ornata: vt talis ergo veneranda est. Veluti cum quis videt imaginem Philippi II. Hispaniarum Regis, statim in eo apprehendit simul regiam dignitatē; imò ratione illius, ipsum ab alijs distinguit: nunquā ergo humanitas Christi potest sine deitate considerari, ac proinde nec per se coli.

Obiectio ex Damasceno.

Sed obijcies Damascenum, qui lib. 4. de fide cap. 3. in- *Obiectio Damasc.*
quit, *Si diuidas subtilibus conceptibus, quod videtur ab eo, quod intelligitur, inadorabilis est, vt creatura.* Id quod intelligit S. Thomas de adoratione latriæ, vt sit sensus. Si humanitas diuidatur à Verbo, non potest adorari latria: tunc autem adorari potest ratione alicuius excellentię: ergo inferiori cultu, quàm latriæ. *Respons.* Respondeo, eo loco Damascenum nō esse solicitum, an humanitas illa separata à Verbo, cū alia

Expenitur Damascenus

solum inferiori dignitate cogitari possit, & inferiori cul- 127
tu, quàm latriæ solùm adorari: sed contendit, ostendere vnde

vnde ei adoratio latrię conueniat, nempe ex vnione cum diuinitate. Quare optimè dixit sub conditione, si subtilibus cogitationibus ab ea separetur, non posse hoc modo coli. An verò ita possit considerari hæc indiuidua natura, non determinat: neque vtrum ille esset decens modus adorationis. Mitto rationem Claudij Sanctis, qui ideo putat humanitatem non per se decenter sine deitate adorari, quia adoratio terminatur ad id, quod exsistit: humanitas autem non habet aliam exsistentiam, quam deitatis: nam quod hæc ratio assumit in maiori, & minori propositione, satis difficile est.

Cur humanitas non sine Verbo, Verbum tamē si ne humanitate adoretur.

Obseruandum verò est, non esse eandem rationem de Verbo, vt possit sine sua carne, & de humanitate, vt possit sine Verbo adorari. Tum quia caro, vt est Christi, non potest sine deitate à nobis considerari, vt probatū manet: tū etiam quòd in ea maxima dignitas cōsideranda est, vt digne à nobis colatur, sicut prædictum est: hæc autē non potest sine Verbo cogitari. Verbum autē diuinū, primū quidem optimè cōsiderari potest vt secunda persona Trinita- 128
tis, sicut ante incarnationem, non considerata ipsius carne; nec enim per hanc ipsum ab alijs distinguimus personis. deinde, cum maximam dignitatem, secundum quam adorari debet, ex se habeat, & non a carne; ac proinde ratione sui sit colēdū, optimè sine carne potest adorari. Qua- *Athan.* re cum Athanasius oratione illa supra sæpius citata dixit, *Locus ex Athanasio declaratus.*
nec Verbum sine carne, nec carnem sine Verbo coli, non putauit æquā esse vtriusq; necessitatē. De Verbo quidē ideo dixit, sine carne nō adorari, quoniā caro illius, non est reijcienda ab adoratione, ac si impediret, non quia sine illa Verbum cogitari nequeat, nec adorari: de ipsa verò carne eò asseruit, sine Verbo non adorari, quòd non deceat vllo modo, sine maxima eius dignitate, ipsam venerari, vt explicauimus.

(.*.)

Solutio

Universidad de Deusto
Biblioteca

Solutio argumentorum prioris sententiæ.

CAPVT VII.

RElinquũ est, vt duo argumẽta diluamus, quæ ex priori sententia tertio modo explicata c.3. huius disputationis in fine supersunt. Ad primũ, quod ita vniuersum, iuxta quemlibet modum probare videtur, respondemus: aliam esse rationem orationis, & laudis, quam adorationis. Licet enim hi omnes tres actus sint latriæ, & religionis, sunt tamen inter se diuersi, vt ex disputat.1.cap.4.perspicuum est. Quare nõ est necesse, vt eodem modo referantur in eum, cui cultus ipsarum exhibetur. Concedimus ergo orationem, & laudẽ dirigi posse ad solam humanitatẽ; ita vt ipsam solùm laudare dicamur, & orare: non tamen adorationem, nisi etiã Verbum simul cum humanitate eadem adoratione colatur. De oratione constat: quia cũ hac postulemus aliquid pro nobis fieri, & humanitas per se sola possit pro nobis facere aliquid, quod non facit Verbum (nisi communicatione idiomatum, de quo non est quęstio) scilicet pro nobis deprecari, & intercedere apud ipsum Verbum: fit vt oratio dirigi possit ad ipsam humanitatem: ita vt non nisi sola communicatione idiomatum Verbum afficiat: tũc verò oratio non erit actus religionis, & latrię, sed duliæ. Oratio namque, quæ constituitur actus religionis, distinctus ab adoratione, & laude, ea solùm est, quæ fit ad Deũ, hæc enim est cultus Dei, quem solum respicit religio: quæ verò fit ad Sanctos, non est cultus Dei proximè, sed Sanctorũ, quos ex dulia varijs modis, sicut Deum ex religione colimus, vt disput.1.cap.4.notauimus. Cum autem dicimus, orationem fieri posse ad humanitatem, vt pro nobis intercedat, intelligimus iuxta notata in hac disputat. cap.1. non post mortem suam, sed ante illam potuisse, atque ex se minimè id repugnare. Eodem pacto & laus ad solã humanitatem dirigi potest, quę tñ nõ erit religionis, sed dulię opus, vt de adoratione diximus. Quia quãtumuis

Fusè explicatur quomodo oratio, & laus humanitati soli competat non tamẽ adoratio.

Humanitas per se sola potest intercedere apud Verbum.

Distinctio orationis quæ fit ad Deum & Sanctos.

uis eius excellentiam, etiam deificationis, prædicemus nũquam ipsam Deum esse dicemus: quare nec diuinis laudibus, sed quę superant omnes alias humanas, commendabimus. Cum enim laus sit prædicatio quædam, & enuntiatio dignitatis, & glorię eius, quod laudatur; dignitas verò humanitatis, etiam deificatę, non sit esse Deum, aut esse ipsammet deitatem, sed sit quasi effectus eius, etiam si deitatem, veluti causam formalem, extrinsecam tamen, includat: fit, vt laus tantum afficiat humanitatem, tãquam id, quod laudatur, non Verbum, aut deitatem. Adoratio vero non potest solam humanitatem afficere, quin etiam comprehendat, & afficiat ipsum Verbum: ius namque alia diuersa omnino ratio est, atque natura. Nam adoratio est voluntas exhibendi alicui notam submissionis ex apprehensione dignitatis, & excellentiæ illius: eumque vt aliquem dignè adoremus, debeamus ad maximam illius dignitatem attendere, etiamsi alias simul excellentias illius cogitemus, & ratione omnium submissionis ei notã tribuamus, fieri non potest, vt Christũ ratione solius gratię habitualis, & aliorum donorum dignè adoremus, nisi simul deitati illius cultum deferamus. Cum verò laudamus rem aliquam, non opus est, ad maximam illius dignitatem animum conuertere, sed circa omnes illius dotes, & dignitates singulatim laus nostra versari potest. Quare nulla mentione facta Verbi, & deificationis, laudare possumus gratiam habitualem, scientiam, & reliquas dotes humanitatis. Præterea cum deprecamur, oratio non fertur in purpuram Regis, aut thronum, sed in solam personam, vel naturam, quæ sola præstare potest id, quod postulamus. Eadem quoque ratione sacrificium, quod est aliud religionis opus, non dicitur offerri ijs, quæ coniuncta sunt Deo, neque humanitati, neque imagini eius, sed ipsi soli quatenus Deus est; cum tamen adoratio tribuatur humanitati, & imagini etiam ipsius Christi: quia nota illa submissionis ex affectu submissionis hæc omnia cõprehendimus: sacrificium verò cum sit solum protestatio diuinę potestatis, & dominij, qua ipsum colimus, vt vitæ & mor-

131

132

Discrimẽ adorationis & laudis, respectu humanitatis deificatæ.

Sacrificiũ humanitati Christi non potest offerri.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& mortis autorem,non potest alium,quàm Deum ipsum, vt Deus est,respicere. Iccirco neque eius humanitati sacrificium offertur,ita vt ipsam respiciat,licet per communicationem idiomatum homini etiam dicatur offerri. Verum,vt supra notauimus,præsens quæstio non est, an per idiomatum communicationem honor latriæ humanitati tribui dicatur;sed vtrum ita humanitatem afficiat,vt in eã quoque feratur, & adorationis latriæ aliquo modo ipsa sit particeps. Dicimus ergo,sacrificij nullo modo participem effici Christi humanitatem,vt aliqua ratione ei dicatur offerri,ob rationem prædictam; tametsi sub adorationem,quæ defertur deitati, ipsa quoque humanitas cadat. Sic August.10.de ciuitate,cap. 20. de Christo homine inquit. *Cum in forma Dei sacrificium cũ Patre sumat : tamẽ in forma serui sacrificium maluit esse quam sumere; ne vel hac occasione quisquam existimaret, cuilibet sacrificandũ esse creaturæ.* Nec verò ex his verbis colligere licet, Christo potuisse sacrificium offerri, quatenus homo erat;illud autem sibi offerri noluisse,ne alijs occasionẽ præberet cuicunque sacrificandi:sed cum alias soli Deo natura sua debitũ sit sacrificiũ, nec alteri dignè,quàm ipsi possit offerri, vt docet S. Tho. 2.2.q.85.art.3.plane affirmat Aug.humanitatẽ Christi(quę sua erat humilitas) noluisse sibi illud arrogare, ita tamen, vt nec velle potuisset, sicut neque peccare; atque hac sua humilitate exemplum nobis præbuisse, ne vllus sibi sacrificium vsurpare vellet.

133

134

Aug.

S.Thom.

Neq; oppositum infertur ex verbis Athanasij in lib. de incarnatione Christi post primum folium; vbi, vt retulimus disput.3.cap. 2. de Christi corpore, quod vnitum sit Verbo,inquit: *Ac proinde illi sacra offertis,adhibetisque vestrã adorationem.* Nam cum dicit,*sacra offertis*, non intelligit sacrificium,sed signa adorationis, quæ sacra merito dicuntur,sicut in 7. Synodo act.7.in definitione fidei, definitur imagines colendas esse oblationibus suffituum,&luminariũ,de quibus lib.1.disp.9.c.4.dicemus:sed de differentia inter laudẽ,orationem,sacrificium ex vna parte,& adorationẽ ex alia iterũ ibidẽ. Ad secũdũ verò, ex prædicta doctrina

Athan.

Exponitur locus Athan.

7.Synod.

ctrina totius disputationis,quid sit respõdẽdũ pater. Nam humanitas Christi,ratione gratiæ habitualis, sine vnione, ideò nequit,vtoportet,adorari;tum quia indecens est,sine maxima dignitate ipsius,& suppositi, cuius est natura, eã apprehendere.tum etiam quia sine Verbo nunquam à nobis cogitatur,vt notatum est.

135

Solutio.

Sed obijciet adhuc aliquis,frustra reprehendi à Concilio Alexandrino,& Ephesino,in illa Epistola 10.apud Cyrillum,& in illo Anathematismo 8. modum illum loquẽdi,*Assumptum hominem,vnà cum Deo Verbo adorandum & glorificandum.* Eò quod particula *cum*, cogit intelligere, tanquam alterum cũ altero adorari,& glorificari. Qui enim diceret hominem seu humanitatem assumptam,cũ Verbo adorari,nec adderet *tanquam alterum cum altero*,non censeretur notam aliquam mereri. Quia particula *cum* non videtur necessario denotare, tanquam alterum cum altero, quandoquidem ex sententia Patrum (præcipue Epiphanij)quos citauimus disputatione 3. cap. 2. purpura Regis non dicitur adorari,sed coadorari cum Rege.non tanquã alterum cum altero,sed tanquam pars, vel aliquid ipsius: & similiter humanitas Christi cum Verbo. Potiùs ergo notari deberet modus ille loquendi, quod concretum *homo* indicare videatur illam diuisionem,cum dicimus,*homo adoratur cum Deo*, tanquam si homo in alio esset supposito,simulq; cum Deo adoraretur. Respondeo,non reprehendi modum illum loquendi,quod vtatur concretis,his enim vtuntur Patres frequenter pro abstractis:atque manifestum est, eo loci hominem pro humanitate vsurpari, cum dicatur homo assumptus,qui nõ fuit nisi humanitas: sed notatur modus ille ratione particulæ, *cum*, vt Concilia ipsa fatẽtur,verbis superiùs citatis cap.4. quia ea particula, vt dicitur in eo Anathematismo ex vi sua cogit, tãquam alterum cum altero intelligere. Nihilominus tamen idemmet Cyrillus in Apologetico, in defensione illius Anathematismi,ea ratione cõcedit optimè dici posse, *Verbum cum carne sua propria adoratur* : quia sic particula *cum*,non denotat,tanquam alterũ cũ altero,coli,si quidem

136

Apud patres concretanomina poni pro abstractis.

Solutio.

Cyrill.

Excusat Cyrillus modum loquendi quo vsus videbatur contra anathematismum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dē iā additur,*cū carne sua*. Qui enim dicit suā esse, dicit eā sibi substantialiter vnitam. Quemadmodum etiam optime dicimus(inquit Cyrillus) anima hominis adoratur cū carne sua:sic enim denotamus, animam conuenire cum corpore ad hominis constitutionem, & Verbum cū carne sua ad compositionem eiusdem personæ. Secus esset si diceremus, Ioannes ascendit simul cum Petro : sic enim (ait Cyrillus) tanquam alter cū altero significaretur. Hoc acto,& his exemplis respondet Cyrillus ad obiectionem Orientalium, qui ipsum fugillarunt, quòd dixisset, 137
Verbum cum carne sua adorandum: ex quo ratione particulę *cum*, in Anathematismū incidisse videbatur. Cōcedit ergo hanc propositionem, *Christus adoratur, vel Verbum, vel Deus cum carne sua*. Cū enim additur *sua*, conuentus in vnam personam indicatur. Qua ratione, & purpura Regis cum Rege recte dicitur adorari. Nequit tamen dici, humanitas vel homo adoratur cum Deo, vel cum Verbo, aut coadoratur cum eo. Tunc enim, cum aliunde non denotetur vnio, quia non adijcitur particula *sua*, inducitur diuisio suppositorum, quod vnicuique sua videatur tribui adoratio,& particula *cum*, non vnitatem adorationis, sed plurium adorationum concursum significet.

Recte dicitur Verbum adorari cum carne sua, mente tamen humanitas vel homo cum Verbo.

Obiectio.

At vrgeat quispiam vlteriùs in hunc modum. Humanitas secundum se perfectius adoraretur, quàm per accidens,& vt Verbo coniuncta: cur ergo hic modus adorationis perfectissimus humanitati denegandus est? Respōdeo, perfectius esse ratione coniunctionis arctissimæ, vt aliquid Dei,& cum sua persona honore diuino adorari, 138
quā per se coli inferiori aliquo cultu,& honore: & quamuis imago eodem modo per se non adoretur, sed coniūcta exemplari, sicut humanitas Verbo. hæc tamen eò perfectius, hoc modo diuino honore colitur, quò perfectior est coniūctio eius cum Verbo,& potiori ratione aliquid illius esse dicitur, quàm imago exemplaris. Imago enim sola cogitatione cum prototypo coniungitur, & secundum se capax non est honoris sine exemplari, vt lib.2. dispu.3.cap.8.& 9. mōstrabimus: humanitas verò est natura ipsius

Solutio.

Cur humanitati Christi non duæ adorationes, sed vna tribuatur

ipsius Verbi, ipsi hypostaticè vnita, secundum se rationis, & honoris capax, quæ licet non sit per se honore diuino veneranda; ratione tamen personæ, perfectiùs illum participat, quam imago cultum exemplaris: & hoc satis est, vt perfectius humanitas, prout deificata, & Verbo cōiūcta, diuina adoratione colatur, quam per se inferiori aliquo cultu adoretur. Adde, quòd humanitas ita per accidens adoratur cum Verbo adoratione latriæ, vt simul in ea apprehendamus excellentiam gratiæ habitualis, & donorū, quibus digna etiam redditur adoratione; & ratione quorum simul ipsi ex affectu honor defertur: non quidem diuersa adoratione, sed eadem, quæ duobus titulis exhibetur, vt cap. 4. explicatum est, in quo etiam humanitas imagini depictæ antecellit. Eā vero nō posse per se sine Verbo decenter adorari non derogat eius excellētiæ, sed mirum in modum eam auget, quòd in eo supposito sit, in quo maior excellentia sit attendenda.

Humanitatis Christi et imaginis discrimen.

Duplici titulo humanitati Christi vna simul adoratio defertur.

159 ## De adoratione Sanctis debita. Disput. 5.

Qui negauerint, Sanctos esse adorandos. cap.1.
Sanctis deberi sacrum cultum adorationis. cap.2.
Diluuntur hæreticorum oppositiones. cap.3.

Qui negauerint, Sanctos esse adorandos.

CAPVT I.

HActenus eò difficilior fuit disputatio, quòd cū Catholicis, qui maxima probabilitate, & prętextu religionis nobis aduersantia docuerunt, pugnatum est. Nunc verò cū Ethnicis, & Hæreticis facilior supereſt pugna; cùm tam manifestè pugnātia veritati,& pietati asserant, vt eorum falsitas, & absurditas

F

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dulia adorationem laudē & adorationem Sanctorum cōtinet.

ditas, imperito etiam vulgo statim appareat, sed ne videamur ipsorum congressum effugere, catholica veritas contra ipsos probanda, atque imperitis, & inconcinnis eorū rationibus respondendum est. Cum verò dulia, quæ pars obseruantiæ erga dominos constituta à nobis est, disput. 1. cap. 4. non vno solùm modo Sanctos colat; nam ipsos 140
inuocando, aut adorando, aut laudando honore prosequitur: hac disputatione non de laude, quòd nullam habeat difficultatem; nec de inuocatione Sanctorum, quia peculiarē postulat tractatum; sed de adoratione ipsis debita (quæ 3. loco proposita fuit) differere instituti nostri rario postulat. Est igitur quæstio nobis examinanda, an Sancti non modo vtcumq; honorandi, & colendi, sed etiā peculiari honore adorationis afficiendi sint.

Qui primi adorationem Sanctorū reprehenderint

Nullus hactenus fuit, nisi Ethnicus, Mahumetanus, aut hæreticus, qui Sanctis ob ipsorum sanctitatem peculiarē adorationis cultum plusquam ciuilem denegarer. Ex hæreticis verò primum autorem huius erroris fuisse Eustathium Sebastiensem putarunt, Alphonsus de Castro libro aduersus hæreses, verbo *Sancti*, & Gabr. Prateolus verbo *Eustathius*: imo addit Alphonsus damnatum fuisse in Concilio Gangrensi: allegant verò in suam sententiam Socratem lib. 2. ipse tamen eo libro cap. 43. & Nicephorus libro 9. cap. 16. & 45. vbi errores Eustathij recensent, huius nullam mentionem fecerunt. Nec in canonibus illius Concilij talis error expresse damnatur. In præfatione tamen illius similis error Eustathio ascribitur. De ipso namque dicitur, loca Sanctorum martyrum contemnere, & omnes, qui illhuc conueniunt reprehendere, & can. 5. qui refertur cap. *si quis docet*, dist. 30. definitur in hæc verba. *Si* 141
quis dicit domum Dei contemptibilem esse, & conuentus, qui in ea celebrantur, anathema sit. De eodem inquit Socrates, *& illis qui Ecclesias detestabantur, persuasit, vt in ædibus suis communionem facerent.* Ex quibus non satis deducitur, adorationem Sanctis debitam abstulisse; sed conuentus solùm in Ecclesia, communionis & cœnæ causa, damnasse. Quam etiā ob rem Concilium de eodem dicere potuit, loca Sanctorum

Alphus à Castro Prateol.

Communionē in priuatis domibus sua sit Eustathius.

ctorum martyrum contempsisse. Sicut enim ex eo, quòd loca Sanctorum martyrum, & Ecclesias spreuit, non sequitur, adorationem Deo debitam denegasse: sic etiam nō licet colligere, Sanctorum adorationē abstulisse. Ad hæc

Ionas, Aurel.

cū Eustathius, teste Iona Aurelianensi, tom. 5. Biblioth. sacræ lib. 1. de cultu imaginum, ante mediū, reliquias martyrum contempserit, sicut Vigilantius, forsan hac sola ratione, Ecclesias, & loca martyrum, in quibus corpora eorum condita erant, spernebat. Inde tamē, non licet inferre, adorationem ipsis martyribus exhibendam, sed cultū 142
solùm reliquiarum abstulisse, id quod longè diuersum est. Deinde in eodem errore fuisse videtur Vigilantius, Barchinonen. vt est apud Hieron. Epistola 53. Verùm ex Hieronymo nō colligitur, Vigilātiū ita docuisse, solùm ille refert negasse reliquiarum venerationem, & ideo Christianos cinerarios, & idololatras appellasse. Idem error aseribitur Claudio Taurinensi. ex Iona tamen Aurelian. lib. 1. & 2. de cultu imaginum solum constat id, quod ex Hieronymo de Vigilātio, dicebamus: nempe cultum reliquiarum, crucis, & imaginum impugnasse: ex quo non potest inferri, contra ipsam quoq; Sanctorum venerationem, & adorationem aliquid docuisse. Nam hæretici nostri temporis Caluinistæ, qui negant crucem Christi, imaginem, & reliquias ipsius adoratione prosequēdas, non statim hoc ipso docēt, Christum ipsum nō esse adorādū; imò ei latriæ honorem, & adorationem exhibent; cum tamen eius cruci, reliquijs, & imagini nullam concedant. Sic ergo, qui martyrum, & aliorum Sanctorum reliquias, vt Vigilātius, vel etiā imagines exsecrātur, vt Claudius Taurinens. nō proinde negant, adorationē ipsismet Sanctis in propria persona debitam. De imaginibus namq;, & reliquijs peculiaris est 143
difficultas, & quoad modum attinet adorationis, & cultus, intet Catholicos adhuc non satis definita. Atq; forsan nihil aliud docere voluit Faustus Manichæus apud Aug. lib. 20. cōtra ipsum Faustū c. 21. dū Christianos reprehēdit, quòd martyrū memorias honorarēt, & idola in martyres cōuertissent, vino & dapibus defunctorū vmbras placātes;

Reliquiarum veneratio sublata ab Eustathio & Vigilantio, & Claudio Taurinensi, nō autem sanctorū adoratio.

Ion. Aur.

Manichæus cur in sectatores inuectus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

negans nimirum cultum, & venerationem reliquiarum, & sepulcrorum, non ipsorum martyrum. Demum Lindanus in suo dubitatio dialogo 2. hunc errorē tribuit Porphyrio, quoniam teste Augustino 19. de ciuit cap. 23. ex quo desumpsit Thom. Vvaldens. 3. tomo cap. 118. numero 1. Christianos insimulabat, quia dæmones adorarent. Cæteram apertè non constat, an solùm dæmonum malorum cultu Christianos notaret: vel quòd omnes etiam Angelos, & Sanctos colerent. *Lindan. Aug.* *Vvald.* 144

Iulianus apostata primus obsor cultus sanctorum.

Primus igitur, qui absque dubio cultum, & adorationem Sanctorum negauit, videtur Iulianus apostata, qui apud Cyrillum lib. 6. cōtra ipsum §. *quid tale*, obijcit Christianis, quòd multos miseros homines vsos quadam lege dura, & aspera, agrestemq; barbariem spirante (intelligit martyrium, & pœnitentiam) colerēr. Eiusdem erroris Iuliani meminit Nazian. orat. 3. num. 27. & ibidem Elias in illa verba, *Non victimas pro Christo*. Idem opponebat Augustino Maximus Madaurensis in Epistola ad ipsum, quæ est inter alias August. 47. *Cyrill.* *Nazian. Elias.*

Qui prohibuerint cultum sanctorū edicto publico.

Verùm his omissis, qui Gentiles erant, aut Gentilium superstitionem sectabantur, relictis etiam Mahumetanis, qui in eodē versantur errore; ex hæreticis primus fuit Leo Isauricus, quē sequutus est Cōstantinus Copronymus; qui publico edicto omni cultu, & inuocatione Sanctorum, populo interdixerunt, vt refert Cedrenus in vitis ipsorū, & est apud Nicephorum lib. 13. in fine ex Suida. Quocirca de beata Virgine, vt refert Nicephorus, asserebant; eā solùm honore, & reuerentia sacra dignam fuisse; quandiu Christum in vtero gestauit: posteà verò, nihil alijs fœminis dignitate præstitisse, vt ei cultus sacer, & plusquam ciuilis tribueretur. Atque hoc modo communem adorationis cultum Christo in vtero Virginis tribuebant, nullum autem ipsius Virginis sanctitati. Eundem errorē, post multos annos suscitarūt Vvicleffistæ, vt narrat Vvaldens. tom. 1. c. 118. num. 2. eumq; tribuere videtur magistro eorū Vvicleffo cap. 130. tametsi dicat, hos hæreticos aliquam salutationē Sanctis concessisse, forsan vt hæreticos *Cedren. Nicepho.* 145

nostri

nostri temporis, ciuilem tantùm, non tamen magnificā illam, maiorem quam ciuilem, quæ ob ipsorum sanctitatē eis debetur. Quocirca Caluinus, lib. 1. institutionum cap. 11. §. 11. & cap. 12. §. 1. & 2. & Centuriatores centuria 1. lib. 2. cap. 4. qui sacram adorationem, & honorem, quem Sanctis deferimus, idololatriā appellant, antiquiores hæreticos, quos imitarentur, non habuerunt, quam Leonē Isauricum, & Constantinum Copronymum Imperatores: secuti sunt tamen antiquissimos Gentiles, & Mahumetanos, præcipuos huius erroris autores: rationes verò, quibus hanc suam hæresim confirmant, cap. 3. referemus. *Calu. Centur.* *A Caluino Sanctorū cultus idolatria dicitur.* 146

Sanctis deberi sacrum cultum adorationis.

CAPVT II.

Oppositа sententia catholica est, perpetuo Ecclesiæ vsu, & traditione confirmata: nempe Sanctis deberi sacram adorationem, & cultum maiorē quam ciuilem, quem ciues sibi mutuò exhibēt; minorem tamen, quam latriæ, quem soli Deo tribuimus: eam verò adorationem Sanctis debitā scholastici meritò duliam appellarunt, vt disput. 1. cap. 1. notauimus. Hanc doctrinam contra hæreticos latissimè confirmant Thom. Vvaldens. & Alphonsus de Castro locis allegatis, Martinus de Ayala opus. de traditionibus 3. par. consideratione 7. de cultu Sanctorum, Alanus Copus dialogo 3. à cap. 21. Canisius lib. 5. de beata Virgine a cap. 14. *Thom. Vvald. Castro. Ayala. Alan. Canisius.*

Primum autem ex Scriptura probari potest; Numerorū 22. Balaam adorauit Angelum pronus in terram: Iosue 5. cap. Angelum quoque eodem modo adorauit: 1. Regum 28. Saul animam Samuelis: 3. Regum 18. Abdias Eliam, cum tamen ipse esset in maiori dignitate ciuili constitutus: 4. Regum 2. filij Prophetarum Eliseum: qui tamē, ob id non reprehendūtur in Scriptura: imò id, quasi aliquid egregiè ab ipsis factum, narratur: adoratio ergo Sanctis exhibita, laudanda potiùs, quam reprehendenda est. Illum *Num. 22.* 147 *Ios. 5.* *1. Re. 28.* *3. Re. 18.* *4. Re. 2.* *Loci ex scriptura.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

verò cultum non fuisse ciuilẽ solum, quo ciues ęqualis dignitatis mutuò se prosequũtur, nec qui deferri solet ciuibus in maiori dignitate ciuili constitutis, ratione, quam paulò inferiùs adducemus, facilè patebit.

Ex definitione Ecclesiæ idẽ probatur.

Secundo eadem veritas ab Ecclesia definita est, & primum etiam ab Iconomachis in sua 7. Synodo generali, sic falsò nuncupata, quæ refertur in 7. vera Synodo Nicena. 2. actio. 6. tomo 6. Hi enim cum definissent, vt volebat Constantinus Copronymus, imagines non esse colendas: in hoc tamen articulo, ei noluerunt assentiri, qui cultum omnem Sanctorum auferre eodem pacto moliebatur. Ipsi ergo definierunt, vt constat ex 7. Synodo actione 6. tomo 6. in definitione 17. Sanctos, & adorandos esse, & inuocandos: quod dixerim, vt pudeat Caluinum, alioſque hæreticos nostri temporis, qui contra imaginum cultum, definitionem illius Synodi proferunt: cui tamen in articulo de cultu Sanctorum nullam omnino fidem habent. Eadem veritas expressè recepta & definita fuit in 7. Synodo Nicena 2. actione 2. in Epistola Adriani 1. ad Constantinum, & Irenen: & actione 3. in Epistola Theodori, & actione 4. in Dialogo Leontij Episcopi Neapoleos lecto in eadem sessione, & in Epistola Germani Patriarchę demum actione 7. in definitione fidei, in Concilio Tridẽtino, sessione 25. cap. de inuocatione, & veneratione Sanctorum. Accedunt Concilia omnia, quæ 2. lib. disputat. 6. cap. 2. pro adoratione imaginum, & quæ 3. lib. disputatione 3. cap. 2. pro reliquiarum veneratione, allegabimus: in quibus cum definitur, imagines, & reliquias Sanctorum colendas esse, & adorandas; idem fortiori ratione, de ipsis Sanctis decernitur. Loquuntur autem Cõcilia omnia de cultu illo, & adoratione sacra, maiori quã ciuili, de qua cum hęreticis erat controuersia. Nec video aliam peculiarem in Ecclesia de hac re definitionem vnquam fuisse, quòd res adeò nota esset, vt ea, nisi ad Imperatorum, & hæreticorum insolentiam, & procacitatẽ reprimendam, necessaria non videretur.

7. Syn. 148 149

Adr. Theod. Leontij Germani Concil. Trid.

Tertiò, id ipsum Patres permulti tradiderunt ex Græcis

Iustin. Origen. Euseb. Athan. Basil. Nazi. Nysse. Epiph. Cyrill. Chrys. Theod. Tertul. Cyprian. Ambr. Max. Aug. Ber.

cis quidem Iustinus in 2. Apologetico pagina 1. Origen. homil. 5. in diuersos, Euseb. 13. de præparatione Euangelica cap. 7. Athanas. lib. de virginitate circa finem Basilius orat. in S. Mamantem & orat. in 40. marty. Nazi. in orat. 1. in Iulianum, quæ est 3. in ordine Nyssenus orat. in Theodorum martyrem, Epipha. hęresi 79. vbi solùm de honore beatę Virginis agit, Chrysost. homil. de Sanctis Iuuentino & Maximo, Cyrill. 6. lib. in Julianum, Theodoretus libro 8. Gręcanicarum affectionum, Damasce. 4. de fide cap. 16. & 17. Ex Latinis verò Tertullianus libro de corona militis, Cyprianus Epistola 34. Ambros. sermone 6. Maximus sermone de natali Sanctorum Octauij, Aduentoris, & Solutoris, Hieronymus Epistola 53. August. sermone 1. de sanctis Petro, & Paulo, & Epistola 44. & lib. 20. contra Faustum, cap. 21. Bernard. sermone in illud Apocalypsis 12. *Signum magnum*, &c. Ex quibus omnibus Iustinus, Athanasius, Augustin. sermone illo 1. & Bernardus, loquuntur non solùm de honore in vniuersum, sed etiam de cultu adorationis, de quo nunc est difficultas. Cęteri verò licet de honore vniuersè loquãtur, eadem ratione de peculiari illo, qui est adorationis, intelligendi sunt. Qui enim semel concedit, Sanctos esse honore afficiendos, adorationem quoque eis non denegabit. Honor enim ideò latius patet, quòd etiam ęqualibus, & maioribus, atque alijs signis, quam submissionis, in quibus solùm adoratio sita est, deferri potest. Cum ergo in Sanctis sit dignitas excellentię, qua ipsos maiores, & superiores nobis agnoscere debemus; ea etiam sufficiens est, vt nota exteriori submissionis eis adorationem exhibeamus. Hunc verò honorem, ac proinde adorationem Sanctis debitam, maiorem esse, quam ciuilem, quod contra hæreticos probare contendimus, facili ratione mox apparebit: interim tamen nobis illud sufficiat, si semel concedimus Sanctis honorẽ & cultum, adorationem quoq, tribuere opus esse, cum ipsi superiores nobis sint. Nec nomine adorationis, aliquẽ offendi iure posse, vt optimè notauit 7. Synod. act. 4. ex S. Anastasio. Nec enim idẽ est quod

150

Testimonia Patrum.

Et honorari, & adorari Sanctos.

Universidad de Deusto
Biblioteca

latria, vt idem Pater ibidē dixit: quinimò, vt scribit Tharasius ad Constantinum, & Irenen, cuius Epistola habetur in 7. Synod. actio. 7. adorationis vox ad cultum Regibus etiam exhibitum extenditur. Quare & hæretici nostri tēporis, qui cultum ciuilem Sanctis concedunt, adorationē etiam ciuilem non denegabūt: eam verò debere esse sacrā, & plusquam ciuilem hac ratione probatur.

Adorationem Sanctorum esse plusquam ciuilem contra hæreticos ratione probatur:

Cum adoratio, quæ est submissionis nota, exhibeatur semper alicui ratione excellentiæ, vt disput. 1. explicatum manet: quò maior fuerit excellentia, eò maior esse debet adoratio, siquidem perfectio adorationis ex apprehēsione excellentiæ expendi debet: quo fit, vt eadem corporis inclinatio, interdum latriæ, nonnūquā verò sit duliæ adoratio. Sed in Sanctis, siue inter nos degāt, si vt Sancti habeantur, siue mortui sint, & cū Deo iam esse credantur, vel in eius gratia ex hac vita migrasse, apprehendimus excellentiam quandam maiorem, imò alterius ordinis, cū eos adoramus, quam sit quæcumq, ciuilis dignitas, nimirum sanctitatis, filiorum Dei, & hęredum Regni cœlestis: ergo nota submissionis, quam ipsis ea ratione exhibemus, maior adoratio est, quam quæ tribuitur cuilibet in dignitate ciuili constituto: & idem de quouis cultu & honore dicēdum est. Cum ergo Scriptura, & Patres loquātur de cultu, & adoratione Angelis, & alijs Sanctis exhibita ratione sanctitatis, non alicuius ciuilis excellentiæ, fit vt de maiori honore, & adoratione, quam ciuili intelligantur. 151

Diluuntur Hæreticorum oppositiones.

CAPVT III.

Prima hæreticorum obiectio.

AEterum pro sententia hęreticorum, sunt aliqua argumenta nobis diluenda: primū est. Non videtur medius aliquis cultus inter religiosum, qui est à virtute religionis erga Deum, & ciuilem, aut ex virtute obseruātiæ erga maiores in dignitate cōstitutos, de qua sanctus Thomas agit 2.2.q.102. aut ex virtute duliæ, de qua sequenti quęstione disputat, qua serui dominis suis debitum honorem deferūt: ergo plusquam ciuilis cultus Sanctis non est exhibendus. siquidem præter ciuilem, alius non est quam religiosus, qui cum sit veræ latriæ, vt sequēti disputatione patebit, soli Deo adhiberi potest. Respondeo, tametsi virtus, qua Sanctos colimus, & adoramus non sit virtus distincta à virtute dulię, quæ respicit sæculares dominos; vel ab obseruantia, quæ maiores in dignitate constitutos honorat: actus tamen, & cultus erga Sanctos omnino diuersus est a cultu ciuili. Natura enim & ratio cultus, ex dignitate & excellētia eius cui defertur, pensanda est. Vel ergo ab eodem habitu virtutis, aut obseruantię, aut duliæ, erūt diuersi actus cultus, & honoris, aut constituenda est specialis virtus duliæ erga Sanctos: de quo sequenti quæstione fusiùs tractabitur. Nullo tamen modo cultus Sanctorum cum ciuili confundi debet, cum diuersa omnino sit excellentia, cui exhibetur. 152

Solutio. Qua virtute sanctos colamus.

Secundò ex Scriptura opponunt nobis aliqua testimonia. Deuteronimij 6. dicitur, *Dominum tuum adorabis, & illi soli seruies*, 1. ad Timotheum 1. *Soli Deo honor & gloria*, & cū diabolus Mat. 4. a Christo postulasset nō λατρειαν, *Latriam*, sed προσκυνησιν, *Proskynisin*, hoc est, adorationē: Dominus respōdet, illis verbis Deutero. *Scriptū est, Dominū Deum tuū adorabis, & illi soli seruies*: ostēdit ergo sine crimine idololatrię creaturæ non posse exhiberi cultum adorationis, itē ad Galat. 4. *ijs, qui natura non sunt Dij, seruiebatis*, Græce est ἐδουλεύσατε, *Eduleusate*: ergo nec licebit ijs, qui nō sunt Dij, duliam adhuc deferre. 153

Deut. 6. 1. Tim. 1. Mat. 4.

2. Obiectio.

Cæterùm his omnibus facilè occurrere possumus. Ad illud Deuteronomij dicimus, sicut supra disput. 1. cap. 1. ex sententia Patrum, quos ibi commemorauimus; cum Scriptura dixit, *Dominum Deum tuum adorabis*, non addidisse *solum*, quia alteri, quam Deo adoratio exhiberi potest: sed cū dixit, *seruies*, Græce λατρεύσεις *Latreusis* addit *soli*, quia sermo erat de seruitute latriæ, soli Deo debita. Et quāuis

Solutio. Exponitur locus scripturæ cum dicitur illi soli seruies Deute 6. & Matth. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Græcè non esset verbum illud, quod peculiarem cultum Dei, sed δουλεύσης *Duleusis*, quod communem seruitutem significat, sicut in Hebreo est verbũ עָבַד *Tagabod*, quod etiam communẽ seruitutem denotat, vt ibi diximus: quia tamen eo loco sermo erat de cultu Deo debito, pro eo tantùm verba hæc, aliàs quidem cõmunia, vsurpãda sunt. Cũ verò dæmõ Matt. 4. solùm προσκυνήσης *Prosuynisis*, hoc est adorationem postulauit, etiamsi nomen ad omne adorationis genus commune sit, non communem quomodocunque popposcit, sed diuinam, vt scilicet ipsum tanquam Deum, Christus agnosceret. ideòque meritò dominus respondit, sententia illa Deuteronomij 6. *Dominum Deum tuũ adorabis & illi soli seruies.* Cum ergo his verbis, adorationẽ illi denegandam esse protestatus est, de diuina, quam ipse Dæmon postulabat, intellexit: tametsi nulla alia ei possit exhiberi, quippequi nullam in se excellentiam, sed summam habeat abiectionem, & vilitatem. 154 Matt. 4.

Exponitur ille locus soli Deo honor & gloria ex prima ad Timotheum cap. 1.

Illud quoque 1. ad Thimoteum 1. quidam interpretantur de gloria, & cultu diuino, ideòque dixisse Paulum soli Deo exhibendam esse. Nam alia gloria inferior debetur omni homini operãti bonũ, Iudæo primũ & Græco ad Romanos. 2. Verùm cum Apostolus eo loco gratias agat Christo, quòd venerit in hunc mundum, vt peccatores saluos faceret, inter quos ipse eius merito misericordiam consequutus fuerat, subiũgit statim. *Regi autem sæculorum immortali, & inuisibili soli Deo honor, & gloria*, vt ostẽdat, tantæ misericordiæ Deo deferendas esse gratias, & omnem gloriam, & honorem, non meritis hominum, sed ipsi Deo tribuendum esse. Loquitur ergo Paulus ibi de cultu latriæ, non in vniuersum, sed laudis, & gratiarum actionis, quam ob misericordiam redemptionis, soli Deo & Christo debemus. Denique tametsi ad Galatas. 4. verbum *Seruiebatis* latinũ, Græcè sit, ἐδουλεύσατε *edouleusate*, quod ex se cõmunem seruitutem denotat: ibi tamen ad cultum Dei significandum vsurpatur. Iis enim, qui non erant Dij, Galatæ tanquam dijs seruiebant: quare ex Scriptura nihil obstat, quo- 1. Tim. 1. Ad Rom. 1. 155 Galat. 4.

Ex cap. ad Gal. 4. expositus.

quominùs cultus seu adoratio duliæ, vt à nobis explicata est, alteri, quam Deo exhibeatur.

Hest. 3. & 13.

Tertio argumentãtur hæretici exemplis. Primùm Mardocheus Hester 3. noluit flectere genu Amano, & cap. 13. idem Mardochæus ad Deum sic ait. *Scis quia non pro superbia, & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate fecerim hoc, vt non adorarem Aman superbissimum (libenter enim pro salute Israel, vestigia pedum eius de osculari paratus essem) sed timui ne honorẽ Dei mei transferrem ad hominem, & ne quenquam adorarẽ excepto Deo meo.* Secundo Acto. 10. cum Cornelius adoraret Petrum, *Surge* (inquit) *& ego ipse homo sum.* Tertio actorum 14. Paulus, & Barnabas reculârunt à Lycaonibus adorari 4. Apocalypsis 19. Angelus domini, Ioanni ipsum adoranti dixit, *Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum Deum adora.* Porrò in nullo ex his exemplis, sermo est de adoratione latriæ, sed de communi veneratione, ratione alicuius excellentiæ. Aman enim noluit diuino honore adorari, nec Cornelius Petro diuinum honorẽ deferebat, optime nãque nouerat non esse Deum, nec Angelus putabat, sibi à Ioanne latriam exhiberi, nullum ergo genus adorationis hominibus tribuendum est. 156 Act. 10 Act. 14 Apo. 19

3 Obiectio.

Sed hæc quoq; friuola sunt. Ad primum respondent aliqui catholici Aman latriæ adorationem, & cultum diuinum postulasse, quod quidem colligunt ex verbis citatis Mardochæi, ca. illo 13. Dixit enim, *Sed timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem.* Sic Sanctus Thomas secunda secundæ, quæst. 84. articulo. 1. & Lyranus in eum locum, allegans in hanc sententiam glossam quandam Hebraicam. 157 S. Thom. Lyran.

Respondetur exemplis hæreticorum. Verum Amã voluerit vt Deus adorari & cur eius Mardocheus noluit adorare Hest. 3. & 13.

1. Expositio Tho. & Lyrani.

Verùm id mihi non satis habeo persuasum: primum quoniam si Aman voluisset diuino cultu a populo adorari, debuisset illud palam proponere, alioquin, si ipse solũ affectu interiori desiderasset, etiamsi populus, & Mardocheus genuflexione eum adorassent, solum tanquam principem, nó tanquam Deum coluissent: at ipsum Amanum talem honorem postulasse, in Curia, & Palatio Regis Assueri, cui seruiebat, credi nõ potest. Primũ quia sũmã Regis

Refutatio eiusdem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Regis indignationē sibi cōciliaret: tum etiam, quia si Rex Assuerus nunquam illum honorem sibi voluit, cur dicere debemus, Aman famulum, seu seruum ipsius, illum postulasse? Porrò Assuerum, nunquam diuinum honorē, sed solum cultum regium sibi arrogasse, ex eo facile apparet, quia Hester semper ipsum consueta reuerentia, & cultu 157
adorauit, quod nō feciſſet, si Rex voluisset signū illud exterius, & notam submissionis tanquam Deo, sibi exhiberi, ipsaque Hester pateretur, millies a Rege repudiari, sicut Regina Vasthi reiecta fuit, quam exteriùs simile quid profiteri. Si ergo Assuerus nunquam postulauit, nec voluit, vt Deus adorari: cur id de aulico ipsius, in ipsomet palatio dicere debemus? Ad hęc, vt cōstat ex cap. 3. ex Regis Assueri mandato, Aman adorabatur a populo: at quis credat, Aman propositum fuisse a Rege, tanquam Deum adorandum, qui similem honorem sibi nunquam vsurpauit: præceptum igitur Regis tantum fuit, vt a populo sicut Princeps, & primus post Regem in Regno coleretur.

Deinde probatur Mardochęum non denegasse cultum latrię, nec eum ab Amano vnquam fuisse requisitum. Nā sicut Mardochęus fatebatur, se noluisse Amano flectere genu, sic etiam dixit, se paratum fuisse aliquod maius reuerentię signum ipsi exhibere, nimirum osculari vestigia pedum illius, si pro salute Israel opus fuisset. Sicut ergo exhibere noluit adorationem genuflexionis sine causa: sic etiam dixit, se paratum esse, maiorem adorationē ipsi 158
tribuere, si causa liberationis sui populi id postulasset: at neq; pro liberatione populi erat paratus, signa latrię ipsi exhibere, sed solùm tanquā Principem in eo Regno adorare: ergo neq;, vt latrię signum, genuflexionem negauit; sed tanquam nimium cultum humanum, & reuerentiam deferre noluit.

Vera expositio facti Mardochei Hester 3. & 13.

Ea igitur ratione, vt optimè notauit Caiet. 2. 2. q. 84. art. 1. noluit illud signum honoris prębere, quia indignum ei videbatur, vt solū reuerētię ciuilis gratia, nisi magna aliqua causa exigente, homini quotidie signum illud exhiberetur; non quòd lege Iudaica id prohibitum esset, sed quia *Caiet.*

quia ex communi consuetudine, nō nisi magna aliqua ex causa Regibus, & Principibus illud signum exhibebatur: sed soli Deo, tanquam supremum communiter reseruatum erat. Atq; hac ratione dixit Mardochæus, *Timui ne honorem Dei*, id est signum, quod consuetudine populi nostri Dei cultui applicatum est *in hominem transferrem*. Quocirca in Scriptura non legimus, consuetum modum adora- 159
tionis, quæ Regibus tribuebatur, fuisse genuflexionē: cōtra vero passim inuenitur, Deum adorari solitum vtroq; genu in terram fixo, 3. Regum. 8. 2. Paralip. 5. 1. Esdrę 9. & alibi sępenumero. Neq; obstat, quòd in Scriptura legamus, homines in terra prostratos, vel vtroq; genu flexo, Regem, vel alium hominem excellētem, adorasse. Id enim nec frequenter, nec sine magna causa fiebat, vt indicium esset aut doloris eximij, aut magnę gratitudinis. Sic Ruth. 2. cap. adorauit Booz; Iudith 10. Olophernem 1. Reg. 25. Abigail Dauidem, 2. Regum 9. Miphibosęth etiam Dauidem, & 4. Regum 1. Quinquagenarius vtroq; genu flexo, adorauit Eliam, & Mardochęus paratum se esse dixit, si opus esset, osculari vestigia Amani: quantò magis ipsum flexis genibus adorare. Cęterum absq; alia causa, ex consuetudine sola, tale signū quotidie prębere, videbatur illi superuacaneum: quòd soli Deo ex consuetudine reseruatum esset: atq; adeò, in contemptum diuini cultus cedere, alijsq; Iudęis scandalum futurum, si tunc Amano exhibe- 160
retur, iudicabat. Qua ratione cap. 7. cum alij ab ipso Mardochęo peterent, cur honore genuflexionis Amanum nō prosequeretur, subiūgit Scriptura, *Et ipse nollet audire*, &c. *dixerat enim, se esse Iudæum*, nimirum morem Iudaicum, tāquam rationem prætendens, ne signo ex consuetudine ipsorum diuino cultui applicato, homini cultum & honorem deferret.

Genuflexio olim exhibita magnis viris sed raro, quotidiana & frequens ad Deū pertinebat.

Ruth. 2
Iud 10.
1. Re. 25.
2. Reg. 9
4. Reg. 1

Alan.

Ad secundum exemplum respondet Alanus Copus Dialogo 3. cap. 7. ex Hiero. contra Vigilantium: ideo Cornelium à Petro subleuatum, ne ipsum adoraret, quia diuinum cultū ei prębere vellet, sicut Barnabas, & Paulus detinuerunt Lycaones, quòd ipsis, tanquam Ioui, & Mercurio, im-

Cur Cornelius prohibitus sit adorare Petrum Actor. 10.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rio immolare volebant. Sed licet hoc de Lycaonibus verum sit, vt ex ipso textu apparet, ex quo etiam ad tertium exemplum responsum est: de Cornelio tamen, non video cur id dicere debeamus, cum verum Deum, antequam ad ipsum veniret Petrus, optimè cognouisset. Respondeo ergo cum Chrysostomo in eum locum Actorum 10. Petrum ex modestia honorem illum recusasse, vt inter homines quotidie fieri solet, quod nihil impedit, ei alioquin cultū & adorationem ratione sanctitatis iure debitam fuisse. 161

Ad quartum exemplum respondet primum Alanus Copus eodem c. cum Augustino. q. 61. in Genesim, talē apparuisse Angelum, vt pro Deo adorari posset: *vnde corrigēdus fuit adorator*, inquit Augustinus: ac si dicat, corrigēdus fuit ne ob errorem personę, diuinum cultū ei tribueret. Deinde melius respondet idem autor, Ioannem verè cognouisse illum esse Angelum, non Deum. Nam postquam eo capite dixit, audiuisse vocem quasi tubarum multarum dicentium, alleluia, subdit, *& dixit mihi scribe: beati qui ad cenam nuptiarum agni vocati sunt. Et dixit mihi: hæc verba Dei vera sunt. & cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum, & dixit mihi, vide, ne feceris*: ex quibus ea verba, *& dixit mihi hæc verba Dei vera sunt*, non possunt ad ipsum Deum ita dicētem, sed ad Angelum commode referri. Iam ergo cognouit Ioannes esse angelum, qui dicebat, verba Dei vera esse, & ipsum voluit adorare: ergo non tanquam Deum, cum ipsum optimè nosset. Accedit quòd cap. 22. cum iam plene cognouisset Ioannes, angelum esse, quem etiam capit. 21. dixerat esse Angelum, & ab eo iam esset prohibitus eum adorare, iterum voluit ei adorationem exhibere, *cecidi* inquit Ioannes *ante pedes Angeli, vt adorarem*. Et nihilominùs, iterum prohibitus est: non ergo quia errore deceptus illi veller latriā exhibere. Itaque ratio, ob quam Ioannes ab Angelo prohibitus fuit, vt optimè tradunt Beda, Ricardus de Sancto victore, Anselmus, & Rupertus in eum locum, ea est, vt indicaret scilicet quanti ab Angelis homines fierent, ob dignitatem naturæ ipsorum à Deo assumptę, præsertim verò Apostoli ipsius Christi, & principes Eccleſ, qualis erat Ioan-

Alexā. Aug.

Cur Ioann. prohibitus sit ab angelone adorare se, Apocal. 19.

162

Angelorū, ergo homines venerēt propter Verbū incarnatum.

Beda. Ricardus Victorin. Anselm. Rupert.

Ioannes. Idque maximè confirmatur, quia cum hæ visiones fuerint in spiritu, nec exteriùs res illæ gererentur, vt constat ex cap. 1. & cap. 4. vbi dicitur, *& fui in spiritu*, Ioannes nunquam exterius signum illud re ipsa exhibuit, vt adoraret, sed in spiritu visus est sibi adorationem voluisse exhibere, & ab Angelo prohibitus fuisse, vt inde cognosceret Angeli modestiam, & dignitatē Apostolatus. Ad hoc enim omnes visiones Apocalypsis videtur ordinatæ, vt dignitas agni, idest Christi, & Ecclesiæ ipsius manifesta fieret. 163

Ioannes in spiritu visus est sibi angelum adorare

Quarto obijciunt hæretici testimonia quædam Patrum: aliqui enim dicunt, nec homines, nec Angelos a nobis esse adorandos. Sic Athanasius serm. 3. contra Arrian. Ambro. in cap. 1. ad Roma. Aug. lib. de vera, & falsa religione c. 55. Leo primus in sermo. 2. natiuitatis in fine, qui ait non creaturā, sed creatorem esse adorandum. Demum Epiphanius hęresi. c. 9. dixit beatam Virginē non esse adorandam. Respondeo tamen, hos Patres loqui de adoratione latriæ, quæ soli Deo debetur, quam simpliciter adorationem voluerūt appellare, vt notauimus disp. 1. capit. 1. Vt enim constat ex Tharasio, loco allegato in secundo argumento, græcum nomen Προσκύνησις, *Proskynisis*, latinè adoratio apud Patres, & Scripturam, non tantùm communem cultum, sed etiam latriam aliquando significat. vt 2. lib. disp. 8. cap. 1. dicemus. Atq; in hunc sensum Damas. li. 4. de fide c. 3. dixit humanitatē Christi, si cogitatione a Verbo separetur esse inadorabilē: & Cōcilium Antiochenū in cōfessione fidei, quę habet in Cōci. Ephe. tō. 6. c. 1. in fine, de Christo sic ait, *Totū rursꝰ adorabilē etiā cū corpore sed nō secūdū corpꝰ adorabilē*

Quarta obiectio hæreticorum ex patribus desumpta.

Athan. Ambr: Aug. Leo. 1. Epiphan.

Solutio.

164

5. Obiectio.

Quinto allegant pro se hæretici canonem 35. Concilij Laodiceni, vbi sic dicitur. *Non oportet Christianos derelictā Ecclesia abire, & ad Angelos idololatriæ abominandæ congregationes facere: quicunque autem inuentus fuerit occultè hunc idololatriæ vacans, anathema sit. Quoniam derelinquens Dominum nostrū Iesum Christum filium Dei, accessit ad idola.* Verum cum canone 34. cultum Sanctorum martyrum idem Concilium admittat: manifeste colligitur, canone illo 35. non damnasse veneratione Sāctorum Angelorū, sed malorū, q: os aliqui magię causa inuocare solebāt, & venerari, vt testatur Tertull. in Apologetico, c. 23.

Tertull.

Sexto

Universidad de Deusto
Biblioteca

6. Obiectio.

Sextò posset aliquis nobis opponere verba Adriani, in Epistola ad Constantinum,& Irenen, aliquantulum ante finem,vbi de Sanctorum adoratione,inquit, *Qualis verò iste est adorationis honor:profectò non alius quã is,quo nos peccatores quoque inuicem prosequimur salutantes nos inter nos per honorationem,& dilectionem:* sed ciuili tantùm salutatione, & honore invicem nos honoramus:ergo Sanctis etiam non debemus maiorem,quã ciuilem adorationem exhibere. Respondeo Adrianum paulo ante dixisse, Sanctis cultum & honorem deferendum,propter eorum iustitiam,vt omnes qui viderint eos,in imitationem illorum ducantur:nõ ergo putauit esse purè ciuilem, quem dixit esse exhibẽdum, non ob ciuilem aliquam dignitatem,sed propter sanctitatem, & iustitiam. Comparauit ergo cultum Sanctorum cum ciuili; quo se mutuò ciues prosequuntur, solùm vt ostendat,nõ esse latriæ,nec ipsos,vt Deos,sed vt domesticos Dei,venerandos esse,& colendos: sicut eriã ciues nostros ciuili cultu honoramus,non vt Regem, & principẽ, sed vt conciues,& fratres nostros.

166 *Solutio.*

Solutio, in qua difficilis ex Adriano locus exponitur.

An sit de fide Sanctos esse adorandos.

Cæterùm,vt probent aliqui Catholici, non esse certum secundum fidem nostram,Sanctos esse adorandos, vtuntur hoc argumẽto.Nõ est de fide omnes,quos colimus,esse Sanctos:ergo nõ est de fide eos, vt Sanctos, esse à nobis honorandos.Ratio tamẽ futilis est,& inanis.Vt enim certum sit de fide Sanctos esse colendos honore,plusquam ciuili, non opus est, certum esse & de fide, ipsos esse Sanctos;sed satis est,eorum sanctitatem indubitatam esse.Est enim fidei dogma,piũ esse,colere,& venerari cultu maiori,quam ciuili eos, quos non dubitamus esse Sanctos: tametsi,vt publice eorũ sanctitatẽ celebremus, opus sit autoritate publica Ecclesiæ eã nobis celebrandam proponi. Quare etiã laudabile & piũ est,secundum fidẽ nostrã, eos, quos in hac vita Sanctos esse credimus,hoc modo venerari,vt affirmat Aug.lib.20.cõtra Faustũ c.21. vbi sic ait, *Colimus ergo martyres eo cultu dilectionis, & societatis, quo & in hac vita coluntur Sancti Dei homines,sed illos tanto deuotiùs,quãto securius,post incerta omnia superata.*

167

Aug.

Adorati

Adoratio Sanctis debita cuius virtutis opus sit Disputat. 6.

Non esse opus virtutis religionis,sed duliæ.cap.1.
An eadem caritate diligamus Deum, & proximum; & eadem religione colamus.cap.2.
Obiectio contra superiorem doctrinam.cap.3.
Corollaria præcedentis doctrinæ.cap.4.

Non esse opus virtutis religionis,sed duliæ. CAPVT 1.

VM inter Catholicos certum sit, Sanctos Dei cultu aliquo sacro,& plusquam ciuili colendos esse: est tamen non leuis dissensio de ea adoratione, cuiusnam virtutis sit opus. Marsilius in 3.q.art.1.ad 3. dubitationem, circa finem articuli existimat,eandem virtutem re ipsa esse latriam,quam dixit versari circa cultum Dei; & duliam circa cultum & honorẽ Sanctorum:solùm autẽ differre,per diuersa connotata. Ac si diceret,eundem esse habitum virtutis religionis, qui latria appellatur,ex ordine ad cultum Dei,& dulia ex respectu ad cultum Sanctorum: cuius sententia vnica ratione efficaci probari videtur. Nam sicut eadem caritate secũdum rem, & Deus diligitur propter se, & proximus propter Deum: eadem quoq; religionis virtute, Deus potest coli,& adorari propter se,& Sancti propter Deum.

Marsil.

168 *Marsilij opinio.latriã & duliam esse eundem habitum.*

Verior tamen sententia est,duliam peculiarem esse virtutem,à latria aut religione distinctam, qua Sanctis adoca cultum solius Dei versari.Sic tradunt,& tãquam certũ supponunt, Albertus in 3.d.9.art.6.in corpor.ad 3. & art. 7. Bonau.art.1.q.4.Gabr.q.1.art.1.notat.1. Almai.q.1.ante mediũ,Durand.q.3.Ricar.art.3.q.1.Palud.q.2.art.1.deniq; S. Th.2.2.q.103.virtutem duliæ, sub obseruantia constituit;& vtranq; distinguit à religione,& locis inferius citandis idem S. Th. contendit, non eadem religione adorari Deum & Sanctos;sicut eadem caritate diligitur Deus

Albert. Bonau. Gabr. Almai Durand. Ricar. Palud. D. Tho.

Dulia nõ est actus religionis,religio enim solũ Deũ respicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& proximus. Omnes igitur affirmant, ad aliã virtutẽ, quã religionis, cultũ Sanctorum pertinere. Cum enim religio circa cultũ Dei solùm versetur, cultus & honor, qui proximè Sanctis defertur, ad ipsam non poterit referri; alioquin si esset actus religionis, latriæ quoq; diceretur: latria enim, & religio idem sunt, vt notant disp. 1. cap. 4.

An verò sit vna & eadem virtus, quæ Sanctis, & omnibus in dignitate ciuili cõstitutis honorẽ adhibet, non satis cõuenit inter Doctores allegatos. Aliqui videtur sentire, vnã, & eandẽ esse virtutem. Sic Bonau. Albert. Gabr. qui solùm virtutẽ duliæ, ad exhibendum cultum hominibus, à religione, & latria, quæ cultum Dei respicit, distinguunt: nec amplius ipsam duliam diuidunt, sed sub ea, omnem cultum debitum hominibus, siue in ciuili dignitate constituris, siue Sanctis, comprehendunt. Imò vero Albertus varios hominum cultus, solùm secundum magis & minus intra eandem speciem differre putat. Almainus autem solùm distinguit cultũ duliæ, & hyperduliæ: non tamen satis explicat, an specie differant. Et vtrum virtus duliæ nõ solum Sanctis, sed etiam in ciuili dignitate constitutis, debitũ honorẽ exhibeat. S. Th. nullam planè virtutem peculiarẽ cultui Sanctorũ assignat: sed cũ q. 102. ponat obseruantiã erga maiores, sicut antè posuerat pietatẽ erga parentes colẽdos; statim q. 103. constituit duliã erga dominos tẽporales, & ciuiles. De ea verò, qua honorẽ Sanctis deferimus, nullam aliam peculiarem facit mẽtionem, præterquã in ea q. 105. ad 2. vbi omnẽ cultũ Sanctorũ vocare videtur hyperduliã: & dicit esse, nõ virtutẽ specialẽ, sed speciẽ quandã præcipuã duliæ cõmuniter acceptę: duliã autẽ cõmuniter acceptã, dixit in corpore art. esse, quę sub se cõplectitur pietatẽ, & obseruãtiã, qua maioribus, & in dignitate cõstitutis honorẽ deferimus. Nã duliã proprie existimat esse seruorũ erga dominos. Quare vel ad duliã cõmuniter, vel ad obseruãtiã peculiariter cultũ Sanctorũ pertinere putat. Tamẽsi in 3. d. 9. q. 2. ar. 2. plures duliæ habitus distinguat, vt Durandus, secundũ varios gradus dignitatis eorũ, quos colimus. Paludanus tres species hyperduliæ distinguit:

Quid sentiat Bona. Alber. & Gab.

Bonau. Albert. Gabr.

Quid Alma.

Almain.

168

Quid Beatus Tho.

S. Tho.

Palud.

169 stinguit: primã, quã dicit deberi Christi humanitati secũdũ se: secũdã beatę Virgini, tertiã generatim cuilibet Sancto: virtutẽ vero duliæ ad id tantũ dicit esse constituendã, vt debitũ cultum omni creaturę rationali, præter damnatos, tribuamus. Deniq; Durandus aut distinguit virtutem duliæ, qua Sanctis honorem deferimus ab ea, qua reueremur homines in ciuili dignitate constitutos, aut saltem, si putat esse eundem habitum virtutis, actus reuerentiæ erga Sanctos, & cica alios homines existimat differre: imo secundũ varios gradus dignitatis, cultus etiam distinguit. Quare aliũ putat deberi honorẽ magistro, aliũ gubernatori, alium duci in bello, &c. duliã verò proprie, putat esse seruorum erga dominos tantum. Id quod probabile putat Ricardus loco allegato.

Tres species hyperduliæ ex Paludano.

Durand.

Opinio Durandi.

Ricard.

Posset sanè aliquis in hac q. probabiliter existimare, nec distinguẽdos plures habitus, neq; varios actus honoris omnino cõfundẽdos esse. Quare nõ ineptè cõstitui posset vna & eadẽ virtus, siue eã obseruãtię, siue duliæ velis appellare, qua debitũ cultũ, & honorẽ maioribus, & in dignitate cõstitutis deferremus, dominis videlicet, ducibus, gubernatoribus, senatoribus, & sacerdotibus, siue etiam Sanctis hominibus. Cũ enim rario exhibendi reuerentiã, sit creata excellentia & dignitas, nõ videtur diuersa ratio cõstituenda virtutis. Neq; vero dicendũ est, tot actus reuerentiæ, & cultus specie differre, quot putauit Durandus, sed

170 quotquot debentur, ob excellentiã aliquã ciuilẽ, siue ea sit domini, siue gubernatoris, & senatoris, siue ducis, sub eadẽ specie cõmodius cõstituũtur: cultũ autem & honorem, qui Sanctis debetur, ad aliã prorsus speciẽ pertinere, existimãdũ est. Excellentia enim sanctitatis, est alterius, & lõgè diuersę rationis, quam quęuis ciuilis dignitas: quocirca & honor illius differre debet: ideoq; hic honor sacer, & plusquã ciuilis, cęteri autem, cuicunq; dignitati tribuãtur, ciuiles tantum merito nuncupantur. Quare non videretur necesse, duliam, & obseruantiam distinguere, dum modo ei non solum cultum quemlibet ciuilem, sed etiam sacrum, tanquam varios actus eidem virtuti assignare-

Auctoris opinio.

Duliam sanctis exhibitã esse plusquam ciuile

Universidad de Deusto
Biblioteca

mus:ſicut religio non vnũ tãtũ, ſed plures actus cultus & honoris complectitur,quos diſp.1.c.4.annumerauimus.

Mihi tamen magis placet ſpecialẽ habitũ virtutis circa cultũ Sanctorũ, & ſacerdotũ cõſtituere, ꝙ in his ſpecialis quędã ratio dignitatis,alterius quidẽ generis,quã ciuilis, moueat ad venerationẽ:quã quidẽ virtutẽ videtur S.Tho. vocaſſe hyperduliã,vt ſupra retulimus. At cũ Durãdo nullo modo ſunt tot ſpecies obſeruãtiæ aſsignãdæ,quot ſunt in Republica gradus ciuilis dignitatis,& excellentiæ,cum omniũ eadẽ ſit ratio honoris,& adorationis. Addendum tamen eſt, cultũ Sanctorũ nõ ſolum dicendũ eſſe ſacrum, ſed religioſum vocari poſſe:nõ quia ſit ex ſpeciali virtute religionis, quã ſcholaſtici diuerſam cõſtituunt ab obſeruantia,& hyperdulia,ſed quia cum diuino cultu maxime coniunctus eſt. Eiſdẽ namque rebus,& cœremonijs ſacris honorẽ Sanctis deferimus,& Deo, tẽplis nimirũ, hymnis luminaribus,& ſimilibus, quibus non liceret homines in ciuili dignitate conſtitutos honorare. 171

An eadem caritate diligamus Deum,& proximum, & eadem religione colamus.

CAPVT II.

DIfficilis ſanè videtur ratio,quam pro ſententia Marſilij cap.1.adduximus, vt probaremus, eadẽ religione coli Deum & proximũ,ſicut eadẽ caritate diliguntur. Atq, difficilior multo redditur,ſi opinionẽ S. Th.2.2.q.25.art.1.ſequamur. Qui docet virtute caritatis,qua Deum diligimus, volẽdo ei bonum,vt bonũ eius eſt,ex ipſius cõplacentia,diligi etiã fratrẽ,volẽdo ei quoq; bonũ,vt bonum ipſius eſt:vt ita obiectũ proximũ amoris, quatenus amicitiæ eſt, quandoq; ſit Deus,nonnunquã etiã frater. Hac ergo ſuppoſita doctrina,ratio illa multo difficilior redditur: nihil enim obeſſe videtur,quo minus & Deus eadẽ religione, & homo etiã proxime colatur. *Marſ.* *Ratio dubitãdi difficilis ſecundũ S.Tho.*

Adhuc tamẽ S.Th.in eo ar.1.ad 2.aſsignare nititur diſcrimẽ inter caritatẽ & religionẽ,vt defendat,etiã ſi diligatur homo *S.Thom.*

homo eadem caritate propter Deum nunquam coli eadẽ religione propter ipſum. Aſſerit ergo, amorẽ verſari circa bonum in vniuerſum.honorem verò circa bonum proprium eius,quem colimus:ideo amorem non eſſe ſpecie diuerſum,propter diuerſas bonitates particulares, dummodò omnes illę referantur ad aliquod vnum commune bonum. Quocirca,inquit,caritate eadem diligimus Deũ, & proximum, etiãſi reſpiciamus in proximodiuerſam bonitatem particularem. Quoniam bonũ proximi, quod ei volumus,ad cõmune bonum,quod eſt Deus,refertur. Honor verò diſtinguitur ex diuerſis bonis particularibus eorum,quos honoramus;quia in bonum particulare ſemper tendit;ac proinde,cum latria reſpiciat bonum Dei: dulia autem bonum hominis particulare,ſit,vt cultus Dei,& hominis,ad diuerſas virtutes,non ad vnã religionẽ pertineat. *Diſcrimẽ S. Thomæ inter religionẽ, & caritatem.* 172

Ego ſanè fateor meam ingenij tarditatem. Vix enim diſcrimen hoc mente concipere poſſum,nedum de illo iudicium ferre:in ea tamen doctrina,primũ illud mihi eſt difficile,quod aſſerit,amorem tantùm ferri in bonum vniuerſẽ,cũ re vera etiã particulare ipſius dilecti reſpicere poſſit. Deinde non ſatis apparet, quo pacto bonum particulare,quod volumus proximo,cũ ipſum diligimus, referatur in bonum vniuerſum,quod eſt Deus:ſed cultus particularis Sancti in cultum & honorem ipſius Dei non referatur;cum verum ſit,eum,qui martyrẽ adorat,ipſum quoque Deum & dominum martyris quodammodo adorare: de quo ſecundo libro diſput. 8.cap.4.dicemus. *Iudicium authoris de præcedenti diſtinctione.* *S.Thomæ.* 173

Alio modo eidem difficultati ſatisfacere conatur ſanctus Doctor.2.2.q.81.art.4. Aſsignat ergo differentiã,quia obiectum amoris eſt bonum; obiectum verò honoris, & cultus eſt excellentia,cui defertur: bonitas autem Dei cõmunicatur creaturæ,non tamen excellẽtia bonitatis:quare,non mirum, ſi eadem caritate, qua diligitur Deus ob ſuam bonitatem diligatur etiã proximus, propter ipſam: non autem,eadem religione colatur homo,qua Deus ipſe. Verùm neq; hæc ſolutio propoſitæ difficultati ſatisfacit. Aut enim nomine bonitatis Dei,quã dicit beatus Tho- *Alterata ſponſio S.Thomæ.* *Examinatur*

Universidad de Deusto
Biblioteca

mas,proximo communicari intelligit dona creata, atque hoc non satis videtur. Nam sicut nõ communicatur creaturæ ipsamet excellentia Dei,sed quædam ab eo participata:sic etiam,nec bonitas ipsa Dei,sed aliquod illius ve- 174
stigium,& participatum bonum.Sicut ergo,illa excellentiæ cõmunicatio non sufficit,vt homo virtute religionis, propter illam honoretur:ita non satis erit illa cõmunicatio bonitatis,vt propter ipsam,eadem, qua Deus, caritate diligatur. Aut intelligit S.Doct.bonitatẽ ipsam Dei creaturæ communicari,cum ipsemet Deus communicari, & donari dicitur.Et hoc non satis est,vt dicamus eadẽ caritate diligi Deum,& proximũ.Amor enim amicitiæ,quatenus amicitiæ est,non respicit bonũ,quod volumus, aut desideramus alicui : nam circa illud,dicitur amor concupiscentiæ:habet ergo rationẽ caritatis ex eo,cui volumus bonum.Caritas enim & amor amicitiæ idem sunt. Si er- 175
go volumus proximo,bonum ipsius Dei,quatenus ei dicitur ipse Deus communicari:hic amor no est caritatis Dei, & amicitia illius,sed proximi:circa Deum verò, quẽ proximo concupiscimus,rationem potius habet concupiscẽtię. Quodsi Deo ipsi in proximo,cui se communicat, volumus bonum;ille non est amor amicitię proximi,sed Dei: vel ergo nunquam proximus diligitur, vel tunc tantùm, quando illi volumus bonum,vt bonum illius est.Sic autẽ parùm refert,si velimus illi Deum;vel aliud bonum,vt ratione bonitatis Dei ipsi communicatæ, dicatur ex eadem caritate,qua Deus,diligi.

Nota obiter de caritate Dei & proximi.

Facilior multo solutio esse potest argumenti positi,si sequamur doctrinam,quam 3.lib.disp,1.cap.4.ex aliquibus scholasticis,latius referemus:nẽpe , quoties proximo volumus bonum,vt bonum ipsius,non diligi tunc ex speciali caritate,quę ponitur virtus Theologica erga Deum,sed ex generali quadam caritate & amore , qui quatenus ad proximos extenditur,beneficẽtia dici potest.Specialis nãque caritas Theologica solum Deũm respicit,tanquã amicum , & dilectum; non autem,vt rem concupitam: cũ verò Deo,quem in se,aut etiam in proximo considerамus, volumus

Alio amore diligitur proximus,quam Deus.

volumus bonum:aut absolute,aut etiam in ipso proximo, *Quomodo proximus caritate amari possit.*
176 cui bonum quoque desideramus,non quia bonum illius, sed Dei est:tunc,solum Deum,caritate theologica diligimus;proximus autem se habet vt materia dilectionis , in quo Deo volumus bonum,vt bonum ipsius est. Sic ergo, cum colimus proximum considerantes in ipso propriã excellentiam,& ei honorem deferimus,non ex religione,sed ex alia virtute,duliæ nempe,aut obseruantiæ,ipsum colimus:si tamen in proximo Deũ considerамus,sicut in quauis alia re possumus considerare,& ipsi in proximo adorationem adhibeamus;ex religione,&latria ipsum colimus. Tunc autem proximus nõ per se,sed vt aliquid Dei, sicut imago cum suo exemplari,honoratur,vt latius lib.3.disp. 1.cap.9.dicetur.

Quomodo solus Deus latria sit colendus nec creatura possit exhiberi.

Obiectio contra superiorem doctrinam.

CAPVT III.

Danie.2. Contra ea,quæ hactenus diximus,videtur essẽ id quod Danielis secundo narratur.Nam postquã Daniel interpretatus est Regi somniũ, quod sapientes Babylonici explicare nonpotuerunt:ce cidit Nabuchodonosor in faciem suã,& Danielem adorauit,atque præcepit,vt hostias, & incensum ei sacrificarẽt: quæ ad religiosum cultum pertinere videntur.Nec quidquam refert,quòd Nabuchodonosor,gentilis cum esset,in
177 hoc errare potuit.Nã si error erat, Daniel deberet ipsum corripere,& impedire:ne simile quid faceret:at non legitur,Danielẽ quidquam dixisse:ergo passus est se adorari,& coli,cultu non solum plusquam ciuili,& sacro, sed etiam religioso.Signum ergo est,virtute religionis,Sanctos Dei colendos esse.Respondeo,in primis catholici omnes fateri *Solutio.* tenẽtur,licet aliquis cultus,ex religione debeatur Sanctis, nonposse quemcunq; exhiberi nã sacrificium,nõ solùm sactis offerri nequit,sed neque Christi humanitati : vt disputat. 4. capite. 7. teste Augustino. libro.10. contra Faustum capite 21. diximus.In hoc enim errore,nimirum hominibus sacrificandi,solùm fuerunt Gentiles:hæretici ve-

Sacrificium sanctis non potest offerri

Universidad de Deusto
Biblioteca

rò ingenuè nobiscū fatentur, id fieri nulla ratione posse.

Quęrēdū ergo est, quid fecerit Nabuchodonosor Daniel 2. ne manifestum errorem ipsi Danieli imponamus. Hunc locum, vt refert Hieron. ibidē, calumniabatur Porphyrius,& mendacio notabat, quòd nunquam superbissimus Rex captiuum adorauerit. ipsum tamen redarguit Hieron. exemplo Lycaonum, qui Paulo, & Barnabæ immolare voluerunt. Est enim, inquit, error Gentilium, omne, quod super se est, Deum putare. Refert ergo Scriptura simpliciter, quæ gesta sunt, absque vlla falsitate, &mendacio. Verùm, quia hac ratione notaretur Daniel, cum permisisset fieri id, quod ex errore nascebatur, respondet Hieron. causam immolandarum hostiarum, & incensi à Rege ipso optimè expositam fuisse, cum dixerit, *Verè Deus vester Deus Deorum est*: atque adeò non tam Danielem, quā in Daniele Deum, qui mysteria reuelauit, adorasse: quod etiam Alexandrum Magnum in Pontifice Ioiada fecisse, legimus teste Iosepho 11. antiquitatum cap. 8. Sic ergo dicendum est de sacrificio: nempe, illud Deo in Daniele, nō tamen Danieli obtulisse: aut, si hoc displicet (inquit Hier.) asserendum est, magnitudine signorum, & stupore Regem confusum id fecisse: sic autem necesse est dicamus, cū Nicolao & Dionysio Carthus. Danielem, nihil horū permisisse, licet Scriptura id non referat.

178

1. Solutio Hieronymi.

Hieron.

Quomodo Nabuchodonosor Daniels incensum obtulerit.

Ioseph.

Nicola. Dionys. Carth.

Verum, quia Nabucodonosor non putauit ipsum Danielem Deum esse, cum dixerit, Deum ipsius esse Deorū Deum,& omnium potentissimum: credi non potest, aliqua perturbatione confusum, voluisse ipsum Danielem, vt Deum, adorare. Frustra enim Nicolaus inquit, hæc verba dicta fuisse à Rege, postquā à Daniele admonitus fuit. Nam sicut absque vllo fundamento asseritur: sic etiā absque alia ratione optimè reijcitur.

179

Authoris resp̄sio ex Theodoreto.

Mihi ergo placet expositio Theodoreti in eum locū, iuxta translationem 70. in qua, hoc modo legitur. *Mannaa, & bonum odorem dixit libare ei. Mannaa* vero interpretatur Theodoretus *Thus*. Consonat autem hæc interpretatio hebraico textui: nam vbi nostra vulgata legit *hostias*,& 70. transtu-

Theodor.

180 transtulerunt, *mannaa*, in Hebræo nō est דְּבַת *Debah*, quod sacrificiū animalium significat, sed מִנְחָה *minchah*, quod munera denotat, quæ etiam hominibus offerri solēt, quare 1. Regum 10. vbi dicitur, quosdam noluisse agnoscere Saulem Regem, nec ei dedisse munera, Hebraice est hoc nomen, *minchah*: sic ergo Rex Nabuchodonosor admirans sapientiam,& spiritum Danielis, in signum honoris & reuerentiæ, iussit ei offerri munera odorum,& suffitum, id quod nos etiam secundum fidem nostram imaginibus facere cōsueuimus; vt definitur in 7. Synodo art. 7. in cōfessione fidei,& notauimus disp. 4. cap. 7. Vulgata verò editio, cum trastulit, *hostias*, non ideo fecit, vt significaret propriam oblationem, quæ habet rationem sacrificij, sed cō munem, quę hominibus,& imaginibus offerri consueuit. Hęc enim donaria nō proprie, sed communi quadam ratione oblationes dicuntur, vt docet S. Tho. 2. 2. quæst. 85. art. 3. ad 3.

Thus secūdum fidem imaginibus offerri.

7. Synod. Editio. Vulgata.

S. Tho.

Corollaria præcedentis doctrinæ.

CAPVT IIII.

1 Corollariū.

181 EX dictis nō omnino improbanda ratione colligi videtur, iniuriam, quæ fit personis sacris, qualis est clerici, aut monialis percussio, nō reputari inter species sacrilegij oppositas peculiari virtuti religionis. Si enim ei opponeretur; cultus quoque, & honor, quem deferimus sacerdotibus, ad virtutē religionis pertineret: quod si sacerdotum,& ministrorum altaris cultus esset virtutis religionis opus; multo melius esset cultus Sanctorum, & martyrum Dei. Cæterū cum Sancti non sint colendi ex virtute religionis, vt probatum est; Sacerdotes,& ministri, non ex eadem religione, sed ex dulia, sicut Sancti, sunt venerandi: nam vtrorūque dignitas,& excellentia creata est. Quare religio, quæ est peculiaris virtus, non potest ipsis honorē deferre, quæ solum increatam Dei excellentiam, non autem creatam

Percussio clerici est sacrilegium, non tamen religioni oppositum.

Honor quidā fertur sacerdoti, non pertinet ad religionem, sed ad duliam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

proximè respicit. Iniuria ergo ipsis facta nõ est cõtra virtutem religionis,sed contra duliam. Erit ergo peccatum sacrilegij,non quia virtuti religionis opponitur, sed quia est iniuria rei sacræ, quæ tamen revera duliæ, aut obseruantiæ contraria est,& specialem rationem peccaticonstituit,in confessione explicandam. Videtur autẽ poni à S. Th.2.2.q.96.art. 2. inter species religioni oppositas, propter affinitatem,quam habent cultus Sanctorũ, & Sacerdotum cum religione. Mirandũ tamen est,cur S. Thomas postquã 2.2.q.102.& 103.egit de obseruãtia, & dulia, non disputet de vitio peculiari ipsis opposito,sicut egit q. 96. de peccato sacrilegij,quod oppositũ est virtuti religionis. Est enim peculiare vitium obseruantiæ, & duliæ contrarium,licet nomine careat. Iniuria namq; simpliciter facta Sanctis,& Sacerdotibus duliæ potius, quam virtuti religionis opposita est ac proinde nõ sacrilegiũ, virtuti religionis contrariũ,sed peculiare peccatũ sacrilegij, duliæ, aut obseruantiæ oppositũ,vt diximus,debet constitui. Dixi iniuriã simpliciter factam : interdũ enim potest Sacerdotum,& Sanctorum iniuria esse sacrilegiũ virtuti religionis oppositũ;quando videlicet nõ simpliciter fieret,sed ex odio peculiari ministerij,& institutionis: sicut contingit hæreticis,qui Sacerdotes infectantur, quod putent ipsorũ ordinationẽ superstitiosam . Illa enim iniuria,licet fiat Sacerdotibus,qui iniuriæ,& honoris incapaces sũt, transit tamen ad Deum,in cuius cultũ sunt instituti, etiãsi expresse in Dei iniuriam animum non intendant. Parum autẽ refert,si illa iniuria, quę fit Sacerdoti , quatenus est iniuria Dei,sit coniuncta cum iniuria ipsa , prout est Sacerdotis,& ab ea separari non possit,vt proinde dicamus, illam non esse peculiarem iniuriam contra virtutem religionis, in specie sacrilegij. Vt enim in specie sit sacrilegij contra religionis virtutem , satis est si peculiarem respectum habeat contra Deum,in cuius opprobrium illud cedere videtur : sic etiam contra, venerari possumus ipsos Sacerdotes cultu religionis,non quidem excellentiæ, quam in se propriam habent , honorem deferentes , sed

Quando iniuria sacerdoti facta , vel sancto, sit sacrilegium contra religionẽ.

5 *Thom.*

182

183

Deo

Deo in ipsis,cuius ministros esse cõsideramus, de quo fusius tractabimus,lib.3.disp.1.

Ex hac eadem doctrina,& his,quæ dicemus,lib.1.disp. 8. cap.8.& 9. sequitur præterea iniuriam factam imaginibus Dei,& rebus sacris in animis,cum irreuerenter tractantur, semper esse sacrilegium contra virtutem religionis,ac proinde semper iniuriam illam in Deum peculiari

184 modo transire ; ex quo peculiarem quoque sortitur speciem:sicut contra,adoratio imaginum Dei , & rerum sacrarum, semper est opus virtutis religionis. Nam,vt ibidem demõstrabimus, sicut imagines secundum se,nõ sunt honoris capaces, sed totus illarum honor est exemplaris, scilicet ipsius Dei,& totus honor,qui calici,& libro Euãgeliorum, & alijs rebus sacris defertur , est etiam ipsius Dei,non remotè,sicut est honor Sanctorum, sed proximè, sicut eius, quod colitur,& honoratur simul cum re sacra: sic etiã iniuriæ capaces non sunt,sed tota iniuria in Deum transit. At Sacerdotes, & Sancti in se capaces sunt rationne excellentiæ sibi propriæ,& honoris,& iniuriæ. Ex qua ipsi aut coli, aut iniuriam pati dicuntur. Deus autem in ipsis non nisi remotè,& communi quadam ratione,veluti quocunque opere malo dicitur affici iniuria , bono autẽ coli,& honorari.

Corollarium

Irreuerentia rerum sacrarum,vt calicis & similium est contra religionem proximè

De imaginibus verò Sanctorum, & reliquijs,cum honor ipsarum in exemplar trãseat,vt in rem adoratam , nec ipsæ secundum se capaces sint adorationis : sic etiam nec iniuriæ , sed eam in exemplar quoque transire necesse est.Quare non erit sacrilegium contra religio-

185 nis virtutem,sed contra duliam , vt de ipsorum Sãctorum iniuria paulò ante dicebamus.

(.*.)

An beata

An beata Virgo cultu sacro, & plusquam ciuili veneranda sit. Disput. 7.

Doctrina Catholica. cap. 1.
Solutio obiectionum, quæ ab Hæreticis opponuntur. cap. 2.

Doctrina Catholica.

CAPVT I.

QVamquam ex disp. 5. satis perspicuè constat, deberi B. Virgini plusquã ciuilem cultũ; siquidem alijs quoque Sanctis tribuitur: quia tamẽ cum Hæreticis, imo cum Catholicis de modo adorationis peculiaris est difficultas, nouam disputationẽ de beata Virgine instituere, necesse fuit. Quæstionem hanc eruditè, sicut reliquas, tractat noster Canisius libro 5. de B. Virgine, cap. 11. & sequentibus, vbi refert permultos nostri temporis hæreticos, qui cultum iam pridem in Ecclesia Dei vsitatũ, & titulos delatos beatæ Virgini impudenter impugnant. Veritas tamen Catholica est, beatã Virginem cultu sacro, & plusquam ciuili colendam esse. Quæ quidem definita est locis citatis disp. 5. cap. 2. Et quidem si sanctitatem Virginis spectemus, in ea est dignitas eiusdem rationis; maior tamen, quàm in reliquis Sanctis, vt ipsam adoremus: si vero dignitatem eximiam matris cũ sanctitate coniunctam; est etiam in ea peculiaris ratio dignitatis, quæ in alijs non reperitur, vt ipsam veneremur. Quocirca cum cæteri Sancti dicantur coli dulia, quę inferior est religione, & latria; beata Virgo dicitur hyperdulia adorari, quę idem est, quod excellens & eximia dulia. Quod nomen licet à Patribus vsitatum non fuerit, ab scholasticis docendi gratia meritò vsurpatũ est, vt indicarent in beata Virgine esse multo maiorem dignitatis excellentiam, ob quam eximio cultu duliæ adoranda sit.

Singulare genus adorationis deberi B. Virgini.

Canisius.

185

Sic do-

S. Tho. Caiet. Gabr. Palud. Almai

Sic docent S. Thom. 3. p. q. 25. ar. 5. & ibi Caiet. Gabr. lect. 49. super canonem, Palud. in 3. d. 9. q. 2. Almai. q. 1. ante medium. Ex quibus, quamuis Palud. dicat hyperduliam deberi beatæ Virgini, propter singularem vitæ sanctitatẽ, qua super omnes choros Angelorum euecta est; id quod

186

nullus alius Doctorum negat: cęteri tamen citati cum S. Tho. docent, peculiari ratione, hyperdulia adorari. Quod scilicet, sit mater Dei, atq; ideò inter ipsam & Deum, sit

Canis.

species quædam coniunctionis, & consanguinitatis secũdum carnem, vt optimè aduertit Canisius lib. illo 5. c. 15.

Cõfirmatio ex Patribus

Hoc sane singularis adorationis genus erga Virginẽ indicant Patres, qui asserunt, eam tanquam matrem Dei esse venerandam. Sic Athanas. in Euangelium, de sanctissima Virgine, Damasc. lib. 4. de fide cap. 15. Germanus Patriarcha in Epistola ad Ioannem Synnadòn, quæ habetur

Atha. Damas. Germ. Patriar. Aug. Petrus Damia. Rupert. Ansel. Greger.

actione 4. 7. Synodi, August. serm. 35. de Sanctis, Bern. sermone 1. de assumptione, Petrus Damascenus serm. 1. de natiuitate Mariæ, Rupert. lib. 3. in cantica, in illud cap. 4. *Vem coronaberis*: Anselm. opusc. de excellentia Virginis, c. 8. demum Greg. Papa in Epistola ad Germanum, circa finem, quæ habetur in eadem 7. Synod. act. 4. qui omnes

187

Nazian.

cum Athanasio Virginem appellant dominam, & Reginã; ideoq, ipsi honorem deferendum affirmant. Id ipsum clarissimè testatur Nazian. in tragœdia de Christo patiẽti his verbis, *Admitte Virgo o inclyta, hic quãdo tibi Verbi parenti, sed supermodum tuum, legemq; solum inter omnes contigit honor.* Et

Ioann. Canta.

Ioannes Cantacuzenus in Apologia 3. & 9. contra Mahumetanos, *Credimus* (inquit) *& confitemur, quod Maria similis homo, nec natus sit, nec posthac ex viro & muliere nasciturus, vsque ad consummationem sæculi, & secundum humanam naturam, eam Angelis inferiorem esse iudicamus, tanquam hominem: honore autem, & sanctimonia, ipsam, omnibus Angelis indubiè præferimus; eo quod Verbum, & filium Dei secundũ carnem peperit.* Ac-

Polchritudo Virginis Mariæ.

Epiph.

cedit Epiphanius hæresi 79. in medio, qui dicit, Mariam Virginem cęteris esse honoratiorem, propter mysterium incarnationis; cuius verba in solutione argumentorũ referemus. Vbi nomine illo comparatiuo aperte indicauit,

genus

Universidad de Deusto
Biblioteca

genus illud adorationis excellentioris, quam hyperduliam vocamus. 188

Solutio obiectionum, quæ ab hæreticis opponuntur.

CAPVT II.

Obiectio Philippi Melanchthonis ex Epiphanio deprompta. Solutio.

SED obijcit nobis, Philippus Melancthon, in responsione contra Clerũ Colonienſem Epiphanium, qui hęreſi 78. circa finem, & 79. narrat, mulieres in Syria ſtatuam Mariæ circunſtuliſſe, & ei liba, & alia munera obtuliſſe: eaſque acriter reprehẽdit. *Nunc uero* (inquit Melancthõ) *magna pietas ducitur inuocare Mariam, & donaria liberaliter cumulare.* Hunc tamen locũ Epiphanij, fuſius examinans Caniſius, lib. 5. de beata Virgine cap. 16. fatetur, morem illarum mulierculârum, meritò ab Epiphanio reprehẽdi. Primum, quod ipſæ fungerentur munere ſacerdotali, offerẽtes ſacrificiũ beatæ Virgini, cum nuſquam mulieribus à Deo fuerit commiſſum ſacrificare; ſed ius ſacrificãdi, penes viros ſemper fuerit: quin imò Paulus 1. ad Corinth. 14. non permittat, vt mulier in Eccleſia loquatur, nec aliquod miniſterium perficiat. Tum etiã, quòd beatæ Virgini ſacrificiũ offerrent, cũ tamẽ nulli alteri, quã Deo, conueniat. Offerebant autẽ in ſacrificium, Κολλυρίδα *kollyrida*, id eſt tortam panis, vt teſtatur idem Epiphanius. Vnde dicti ſunt collyridiani, vt inquit Damaſc. lib. de hęreſibus.

Epiph.

Caniſius.

Offerebatur in ſacrificium B. Virgini torta panis.

1. Cor. 14

189

Damaſc. Epiph.

Hæretici collyridiani vel potius hæretica.

Cęterùm, cũ hęc hęreſis, teſte eodẽ Epiphanio, apud mulieres ſolùm viguerit, ait enim hęreſi 79. in principio, *Hi enim qui hoc docent, qui ſunt præterquam mulieres?* Forſan hoc fuit in cauſa, vt benè notauit Caniſius, quare Aug. lib. de hęreſibus, vbi profitetur, ſe in vnũ collecturũ omnes hęreſes, quas Epiphanius recenſet, Collyridianorum non fecerit mentionem: & cum referat Auguſtinus hęreſim Antidicomarianitarum, cõtra quam diſputat Epiphanius hęreſi 78. & ſtatim ſubiungit, errorem Collyridianorum: horum tamen ipſe Auguſtinus non meminerit. Ad hæc Epiphanius optimè reprehendit mulieres illas, quod tortam illam

190 illam panis, indie quodam ſolenni, per aliquot dies, beatæ Virgini, tanquam Deo offerrent: quem cultum & honorẽ, nulli ſanctorum, catholici adhibent; cũ ſoli Deo ſacrificiũ offerant. Quare eorum cultum, Epiphanius ſimulacrificum conatum appellauit, quia imaginibus ſacrificarẽt: ob id tamen non improbat Epiphanius donaria, quæ in honorem beatæ Virginis, vel alicuius Sancti, in templis ſuſpenduntur; quæ ignoranter admodum Hæbrandus reprehendit. vt refert Caniſius. Cum verò Epiphanius loco allegato, beatæ Virgini adorationẽ denegat, de latrię ſolũ veneratione, plane intelligit. Verba illius ſunt: *Reuera, Sanctum erat corpus Mariæ, non tamen Deus: reuera Virgo erat ipſa honorata, ſed non ad adorationem nobis data: ſed ipſa adorans eum, qui ex ipſa carne genitus eſt.* Cum enim dicat ipſam eſſe honoratam, fatetur ſanè dignam honore fuiſſe: ſed non ad adorationem, quæ ſoli Deo debetur propoſitam: ſicut inſanæ illæ mulieres putabant; & cum ſtatim concedat, Sanctos, vt Eliam, Ioannem, Teclam, imo ipſorũ corpora honoranda eſſe, & beatam Virginem adhuc honoratioem, propter diſpẽſationem myſterij (Græci Οἰκονομίαν *œconomiã* vocant) qua digna facta eſt; non ſolũ docet, Sanctos colẽdos & honorandos; ſed etiam beatam Virginem, excellentiori cultu venerandam, quam adorationem hyperduliæ nuncupamus. Complexus autem eſt paucis verbis, vtrunque titulum, ratione cuius, hyperduliam Virgini tribuimus: nimirum maternitatis, cum dicit, *Propter myſterij diſpẽſationem*: & ſanctitatis, cum ait: *Quæ digna facta eſt.*

Epiphanius latriã ſolum beatæ Virgini denegauit cultum vero neque illi, neq; ſanctis adimit.

191

Caniſius. Deinde obijciunt hæretici, vt refert idem Caniſius, lib. 5. cap. 11. & 12. & 15. quòd honoris cauſa, beatæ Virgini titulos deferamus, qui in ſolum Deum conuenire poſſunt. Ex quo Lutherus, idololatriæ Catholicos inſimulat. Nam *Athan. Bernard.* Athanaſ. ſerm. illo de ſanctiſsima Deipara, regeneratricẽ ipſam vocat: Bernardus verò, Epiſtola 174. reſtauratricẽ, intelligunt ſpiritualis regenerationis: idem Bernardus *Idiota.* ſermone 1. de Natiuitatate Mariæ, & 1. de Aſſumptione, & Idiota homilia in domini hypopante, ipſam aduocatã appellat: Eccleſia in Antiphona, *Salue Regina*, dicit ſpem noſtram

2. Obiectio.

Epithetalea tæ Virgini a ſanctis tributa.

nostram,ad quem etiam modũ alludit Bernard.serm. illo 1.de natiuitate beatæ Mariæ : Beatus Ephren in oratione de laudibus Virginis,gaudium , & salutem mundi ipsam esse prædicat: demum Matthæus Philadelphiensis plures alios honorificos titulos habet in duabus precationibus ad sanctissimam Virginem:nec his omnibus videtur inferior,quem tribuit Ecclesia in Antiphona illa,*Gaude Maria Virgo,cunctas hæreses sola interemisti*:cuius meminit Bernard. 2.serm. de beata Virgine, ex verbis Apocalyps. & Anselmus lib.1.in cantica, imo & Hieronymus in serm. de assumptione,qui tribuitur Sophronio. Bernar. 192 Ephren Matth Philad. Ansel. Bernard. Hieron.

Ad hęc omnia, & his similia,optimè respondet Canis. cap.illo 12.titulos aliquos in Scriptura ita Deo tribui, vt alteri deferri nequeant;vt quod sit infinitus, omnipotens, æternus,&c.esse tamen plures alios,qui indiscriminatim, & Deo,& Sanctis accomodari possunt. Huiusmodi sunt pastoris,magistri,fundamenti,petræ,& quos hactenus retulimus. Nęq; vero, beatæ Virgini tribuuntur , quia ipsi 195 equalem cum filio suo dignitatem , inesse credamus : sed ad explicandam eximiam ipsius apud filium intercessionem,ideo dicitur spes nostra,aduocata,restauratrix,& regeneratrix,gaudium nostrum,imo,& hæreses etiam abstulisse: quod eius deprecatio apud filium , qui est spes vnica nostra,& autor restauratorq; vitæ spiritualis , & hæresum omnium extinctor, maximi ponderis sit: quãtum vero hoc ab idolatria distet,facilè quisq; videre potest. Canis. Solutio. Quosdam titulos solum Deo conuenire, quosdã vero illi cum sanctis communes.

An adoratio , quæ beatæ Virgini tribuitur, sit opus virtutis religionis. Disp.8.

Variæ opiniones.cap.1.
Verior sententia.cap.2.

Variæ opiniones.
CAPVT I.

RES hæc(mea quidem sententia)clarior erat, quã quę disputatione indigeret , sed cum recentiores Theologi varia fuerint opinati,necessarium duxi, singu-

singulorũ dicta refellere,ne veritas perspicua,argumẽtorũ tenebris offuscata maneat. Ex eo verò variæ inter Doctores opiniones exorrę sunt: quòd viderent in Virgine peculiarem rationem cõiunctionis cum filio,tactus nempe,& maternitatis.Cumq; rebus inanimis,vt reliquijs,ratione contactus cum Deo , latrię adorationem exhibeamus:probabile aliquibus visum est, etiam Virgini eandẽ quoq; adorationem tribuere.Huius difficultatis meminit S. Thom. 3. p. q.25.art. 5. argumento 3. & respondet , ratione solius tactus, beatam Virginem non esse adorandã adoratione latriæ:quamuis res omnes inanimæ ratione illius,non alio modo , quam latrię adoratione venerandæ sint. Assignat verò discrimen , quia cum beata Virgo dignitatem & excellentiam habeat sibi propriam,à dignitate filij sui distinctam, ratione illius capax est honoris , & reuerentię sibi debitæ,distinctæ quidem ab honore,& reuerentia debita filio:hæc autem est inferior, quam latriæ; quia dignitas etiam Virginis inferior est quam dignitas filij. Res verò inanimæ,cum nullam aliam in se contineãt excellentiam,quàm exemplaris,quod repræsentãt, aut rei quam tetigerunt; nulla alia adoratione possunt adorari, quam ipsius rei sacræ,ad quam referuntur , & coniunctæ cum illa,eadem simul adoratione colendæ sunt. S.Thom. Ratio dubitandi. Responsio S. Thomæ.Cur Mariæ ratione contactus adoratio latriæ non exhibeatur sicut rebus inanimis. 195 Caiet.

Hanc Doctoris Angelici sententiam,intelligit Caietanus in eodem articulo non absolutè & simpliciter,sed ratione scãdali,aut periculi,quo cessante,fatetur,posse beatam Virginem adorari adoratione latrię, ratione solius contactus. Caietani opinio.

Alij verò recentiores Theologi,non solùm ratione cõtactus,existimant,adorari posse adoratione latriæ,sed etiã ratione maternitatis , propter sanguinis coniunctionem. Adorationem autem latriæ appellant , quia sit ab eodem habitu religionis,quo Deum ipsum colimus. Probãt primum,quoniam licet dignitas matris sit creata,ac proinde finita , suaptè tamen natura ordinem habet ad increatam Dei dignitatem & excellentiã; in eodẽ ergo ordine cũ ea, cũ vnione personali humanitatis, constituenda est. Sicut Recentiorum opinio.Beatã Virginem ratione maternitatis,& cõtactus posse adorari latria.

Altera argumentum.

ergo Christi humanitas, ex virtute religionis adoratur, & latria colitur: eadem quoq; ratione, mater Dei veneranda est. Deinde mater Regis, eadem virtute, qua rex ipse colitur: ergo & mater Christi, eadē etiam religione, qua humanitas Christi, & ipse Christus adoratur: hæc autem est latria; ergo beatæ Virgini cultus latriæ debetur.

Verior sententia.

CAPVT II.

QVid in hac quæstione dicendū sit, ex disp. 6. c. 1 & 2. manifestè liquet. Primū quidē, si in beata Virgine nō considéremus excellentiā propriā, quā habet: sed eam, vt aliquid Dei, apprehēdamus, solū ad ipsius Dei dignitatē attendentes, ipsam simul cū Deo adorādam esse adóratione, qua est opus latriæ, & verę religionis, sicut in vniuersum de omni creatura, etiā irrationali 3. lib. disp. 1. cap. 2. & de quocunq; homine, seu creatura rationali, cap. 3. demonstrabimus. Est tamen in beata Virgine, peculiaris quædam ratio, ob quam cū Deo simul adorari possit; quæ in omnibus alijs rebus rationalibus non inuenitur. In illis enim solū est similitudo quędam Dei, quatenus effectus illius sunt: in Virgine autem, fuit sacer ille contactus & magis peculiari modo, quam in reliquijs, vel alijs, quæ Christum tetigerunt. Si ergo cogitatione nostra, Virginem cum Christo cōiungamus, & in ipsa Virgine Christum consideremus, nec ad excellentiā Virginis, sed solius Dei, in ipsa respiciamus: possumus eā, etiam eadem adoratione qua Christum adorare. Quale verò in hac adoratione periculum esse possit, eo loco dicemus. Nec arbitror, hoc voluisse S. Thom. negare 3. p. q. 25. art. 5. ad 2. sed solùm ostendere imaginem Dei, nō nisi ex latria adorari posse, quod secundum se non sit adorationis capax: at vero beatam Virginem, propria sibi adoratione adorari: non ex latria & religione, quia habet dignitatem sibi propriam, & inferiorem quā Dei, cui per se proprie debetur adoratio, vt statim explicabitur.

Quomodo imago possit simul cum Deo adorari.

Peculiaris ratione virgo potest simul cū Deo adorari

197

198

Præterea

Caiet. S. Thom.

Præterea dicendum est, si in beata Virgine cogitemus dignitatem sanctitatis, vel etiam maternitatis, & consanguinitatis, quā cū Christo secundū humanitatem habet & affinitatem, quam secundum diuinitatē illius cum eo habet, vt notauit Caiet. 2. 2. q. 103. art. 4. non possumus adorationem, & honorem latriæ, aut religionis ipsi deferre. Sic expressè tradit S. Thom. 3. par. quæst. 25. art. 3. ad 2. vbi discrimen assignat inter imaginem, & beatam Virginem, vt ostendat imaginem relatam ad exemplar, quatenus illud in se habet, eadem adoratione cum ipso, atque adeò si sit Christi, adoratione latriçadorari: at beatā Virginē etiā relata dignitate maternitatis ad filium, nunquam adoratione latriæ coli. Differentia verò est (inquit ille) quod imago vt inse cōsideratur, etiam relata ad exemplar, nullo modo est veneranda; quasi dicat, quia hoc modo nulla est ipsius dignitas, nisi prototypi, nullo modo secundum se nisi cum eo vnica, & eadem adoratione adoranda est. At beata Virgo, etiam vt mater ad filium relata, secūdum se, dignitatem habet distinctam, & inferiorem dignitate, & excellentia filij; illa ergo secūdum se est veneranda inferiori cultu, etiamsi propter filium, in quem remotè transit matris honor, adoranda sit.

Beatæ Virgini ratione sanctitatis, & maternitatis non debetur cultus ex latria.

Probatur ex differentia inter imaginē Christi & B. Virginē.

Ex hoc vero licet colligere, eam non adorari virtute religionis; hæc enim proxime respicit Deum, tamquam eū, cui defert honorem: & cum gradus honoris ex dignitate eius, cui cultus adhibetur, pensandi sint; religionis, & latriæ, qui supremus est, per ordinem ad Deum debet constitui: alioqui frustra distingueremus virtutem religionis, ad colendum solum Deum, à virtute dulię, & obseruantiæ, ad honorandum homines: vt distinximus contra Marsilium, ex sententia omnium scholasticorum, quos disput. 6. cap. 1. commemorauimus. Accedit, quod si beata Virgo, quia maternitate refertur ad filium, adoranda est ex latria & religione propter filium, eadem ratione, omnes Sancti, quia colūtur, vt Sancti, & amici, seu domestici Dei, essent ex eadem virtute venerandi. Ea enim ratione ad Deum quoq; referuntur.

199

Universidad de Deusto
Biblioteca

Responsio quorundam. Respõdent aliqui ideo B. Virginẽ, ratione muternitatis, ex virtute religionis esse venerãdam, non autẽ alios Sanctos, quia dignitas matris pertinet ad ordinẽ vnionis hypostaticæ, quæ ex religione colenda est: at dignitas Sanctorum, ad gratiam habitualem, cui non exhibetur adoratio, ex virtute religionis. Sed hæc differentia inanis est, tum quia licet maternitas referatur ad humanitatem vni tam Verbo, non ideo est secundum se digna cultu virtutis religionis, sed duliæ, vt statim patebit. Tum etiam quia gratia sanctificationis, etiã est ordinis ipsius Dei, cum faciat nos esse consortes diuinæ naturæ, imò magis Deo coniunctos & caros, quam sola corporalis maternitas: parum autem refert, quod ipsa maternitas ex quadam congruentia secum postulet gratiæ excellentiam: nunc enim solum contendimus ipsam maternitatem ratione sui tantum, non facere hominẽ ita carũ, & Deo cõiunctũ, sicut facit gratia & sanctitas animæ. Et sanè cum aduersarij conuicti fateantur maternitatem secundum se, sine gratia iustificante esse multo minorem dignitatem, quam sit ipsa iustitia, & sanctitas vitę, cum sanctitas ipsa non petat secundum se adorationem, ex virtute religionis; multo minus exiget ipsa maternitas secundum se: sed neque vtraque simul: si enim aliquid excellentius habet vtraque simul, illud prouenit ex gratia iustificante; cum ergo hæc non postulet cultum ex virtute religionis, sed ex dulia; sequitur, nec ipsam maternitatem cum gratia, illum exposcere.

Refellitur.

100

Respondetur ad prius argumentum oppositæ opinionis. *Differentiã inter dignitatẽ filij & matris.* Duo verò argumenta pro priori sententia facta, facilè ex dictis diluuntur. Ad primum dicimus, etiam si dignitas matris, aut sanctitatis beatæ Virginis ad filium referatur, non sequitur dignitatem illius, esse eiusdem ordinis cum filij dignitate. Hæc enim est dignitas Dei, dignitas autem matris creata est; cumque proximus terminus, cui exhibetur adoratio, sit excellentia, quam in se res habet, quamuis ad altam referatur superiorem; ex ea tamen cultus, & adorationis natura pensanda est, etiamsi propter superiorem, tamquam remotũ terminũ exhibeatur.

Ad alte-

Ad alterum respondetur Regis & matris ipsius dignitatem ratione sanguinis esse eiusdem ordinis, tametsi secũdum magis, & minus differant: vtraque enim est creata, & ideo eadem virtus obseruantiæ vtrique defert honorem: sicut etiã Ducibus, & Senatoribus, & alijs in dignitate ciuili constitutis. at beatæ Virginis, & filij excellẽtiæ diuersi ordinis omnino sunt, vt ex dictis patet. Quare non minus, si cultus vtriusque ad eandem virtutem non pertineat. Sic ergo cultus Virginis ad obseruantiam, vel duliã: filijverò, ad religionem, seu latriam spectat.

Differentia inter matrem Regis, & matrem Christi.

Notatio prior

101 Cæterum ad maiorem huius rei explicationem, duo obseruanda supersunt. primum est, tametsi virtus, quæ sanctis exhibet reuerentiam, non sit dulia proprie accepta, vt aliqui docent, quos disp. 6. cap. 1. retulimus, sed communi quadam ratione, qua dicitur obseruantia erga omnes maiores. Nam dulia proprie videtur tãtum conuenire seruis erga dominos, vt docet S. Tho. 2.2. q. 103. & alij, quos ibidem recensuimus. respectu tamen Virginis, dulia etiam in hac significatione, nõ inepte dici potest, quamuis Dur. in 3. d. 9. q. 3. num. 7. soli Christo hoc genus duliæ propriè cõcedat. Eamq; non soli Christo sed beatæ Virgini etiã cõuenire, pater, quia cum Christus iure redemptionis veram rationem dominij in redemptos habeat: mater eius iure etiam Dominę, & Reginæ gaudere debet. Seruus enim eadem dulia, & dominum suum, & matrem illius colit: id quod Sancti Patres superiori disp. citati aperte indicant, cum dicunt beatam Virginem, tanquam Dominam, & Reginam esse adorandam.

Non solũ obseruãtia: sed dulia etiam propria debetur B. Virgini.

S. Thom.

Durand.

Deinde obseruandum est, digniorem adorationem beatę Virgini deberi propter eximiam virtæ sanctitatem, quã propter maternitatis, & sanguinis cum Christo coniunctionem: gradus enim adorationis ex dignitate, cui tribuitur, expẽdi debet; maior autẽ est vitæ sanctitas, quam sanguinis coniunctio. Nam Lucæ. 11. cum mulier quædam laudans matris dignitatem, dixisset: *beatus venter, qui te portauit*, adiecit Christus. *quinimo beati, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud*, præferens nimirum vitæ sanctitatem di-

Altera notatio, Maior debetur cultus B. Virgini ob sanctitatem, quam ob sanguinis cum Christo coniunctionem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

gnitati matris. Id quod optimè notauit Auguſt. tractatu 10. in Ioann. in Epiſt.38. & in libro de ſancta Virginitate c.3. Iuſtinus queſt.136. ad Orthodoxos, & Cyprian. ſerm. de paſsione Domini; maior ergo debetur Virgini cultus, obvitæ ſanctitatem, quam ob ſanguinis coniunctionem. 102 *Aug. Iuſtinus. Cypria.*

Obiectio. S. Thom. Sed obijciunt aliqui B. Thomã, qui 2.2.quæſt.103.art.4. ad 2. docet adorationem, quæ debetur Virgini, propter affinitatem cum Deo, quæ prouenit ex maternitate, eſſe hyperduliam, hoc eſt, maximam ſpeciem duliæ: mens tamen Doctoris ſancti longè diuerſa eſt. Nam ibi hyperduliam vocat, maximã ſpeciem duliæ communiter ſumptæ, quatenus includit obſeruantiam, & pietatem, vt diſput.6. cap.1. notauimus. Porro affinitatem cum Deo non ſolum intelligit eam, quæ prouenit beatæ Virgini, ex coniunctione ſanguinis cum Chriſto ſecundum humanitatem, ſed etiam quam habent omnes Sancti cum Deo propter gratiam, quorum cultum ratione huius amicitiæ cum Deo, vocauit hyperduliam; ſicut alij ſcholaſtici allegati in illo 1. cap. In argumento verò, meminit beatæ Virginis, & coniunctionis illius cum Chriſto, ſecundum carnem, non quia de illa ſolum loqueretur, ſed vt in exemplum adduceret. Perperam ergo Caietan. ibidem docet, affinitatem cum Deo ſolum vocari à ſancto Thoma coniunctionem ipſam ſecundum carnem cum Chriſto: quia non ſolum ad Virginem, ſed etiam ad nos omnes, qui ratione naturę conſanguinei ſumus Dei, eam extendit; cum reuera loquatur S. Thom. de affinitate illa, quæ ſit cum Deo per gratiam: de affinitate verò, quę conuenit nobis omnibus ratione incarnationis, nequaquã intelligat, huic enim non debetur hyperdulia. Non ergo comparat ibi S. Doctor adorationẽ, quæ debetur ratione maternitatis, adorationi ratione ſanctitatis exhibitæ, ſed vtramq; appellauit hyperduliam, id eſt, maximam duliam, reſpectu obſeruantię, qua communiter maioribus honorem deferimus. Eodem pacto 3.p.q.25.art.5. non comparat adorationem Virginis, quam dicit deberi ratione maternitatis, cultui Sanctorum, qui exhibetur ratione ſanctitatis, ſed vniuerſum. *Refellitur ſe ſus Caietani* *Caiet. S. Thom.* 103

ſum cultui aliarum creaturarum, cum ait: *Eminentius tamen quam cæteris creaturis, in quantum ipſa eſt mater Dei.* Quare ſi honor Virgini ob ſolam matris excellentiam tribueretur, non eſſet hyperduliæ, hoc eſt maximę duliæ; ſi cum adoratione Sanctis debita ob ipſorum ſanctitatem conferretur: eſſet tamen dicenda hyperdulia, collata cum honore, quem ſerui dominis ſuis, & inferiores maioribus exhibere debent. Nunc autem cum Virgini cultum adhibeamus, & honorem, propter vtramque ipſius dignitatem, ſimpliciter & abſolute hyperdulia, id eſt, maxima dulia merito dicitur. Vtranq; verò rationem adorationis optimè indicauit Epiphanius, quem diſputatione præcedenti, cap.2. retulimus. *Quomodo honor beatæ Virginis dicatur hyperdulia.* *Epiph.*

(.·.)

FINIS LIBRI PRIMI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DE ADORATIONE IMAGINVM.

LIBER SECVNDVS.

HACTENVS superiori libro cõplexi sumus omnium rerum rationaliũ cultum & venerationem; quod ex ipsis in alias res sacras, quæ ratione, & vita carent, cultus omnis, & adoratio deriuetur. Inter ipsas verò res inanimatas, primum locũ imaginibus tribuere decreuimus, quoniam de ipsis variæ, admodumq; difficiles, nõ tantum cũ hæreticis, sed etiam cum Catholicis exortæ fuerunt quæstiones, quarum quidem tractatio, & eruditione, & subtilitate cæteris plurimum antecellit.

Quo differant idolum, & imago. Disput. 1.

Prima differentia ex Origene, & alijs. cap. 1.
Secunda differentia ex Augustino, & alijs. cap. 2.
Tertia differentia ex doctrina eiusdem Augustini. cap. 3.
Pauca de nomine Simulacrum. cap. 4.

Prima differentia ex Origene, & alijs.

CAPVT I.

VT id, de quo suscipitur disputatio, perspicuum fiat, nec ipsarum vocum ignoratione, quas hæretici malitiosè confundunt, ea difficilior efficiatur,

tur, ab ipsa nominis significatione exordiri operepretiũ duxi. Henricus igitur Stephanus, in suo Thesauro linguę Græcæ in voce εἴδωλον *idolon*, affirmat, hoc nomen significare omne simulacrũ numen aliquod repręsentãs, quod cultu, & honore dignamur. Mox subiungit, *Ex quo sequitur apud Ecclesiasticos imagines Christi, & Sanctorum, & præcipuè Trinitatis, rectè vocar idola.* Quibus errorem Iconomachorum, Caluini Martyris, & Illirici, quos ipse impudenter Ecclesiasticos vocat, manifestè comprobauit. Hi enim passim, vt imaginũ cultores, & adoratores, idololatras appellent; ipsas imagines idola nuncupare non verentur. Iã verò in emendationibus Thesauris. Henrici posteriora illa verba, quæ subiunximus abrasa sunt, quibus ablatis, expurgatoribus illius libri visum est, reliqua sine vlla offensione manere posse: cum tamen sub eis nõ obscurè, idẽ error contineatur, perinde enim est, idolum sic definire, *Simulacrum numen aliquod repræsentans, quod cultu & honore dignamur*, atq; ipsas imagines, idola appellare. Quid enim aliud est, simulacrum, numen repræsentans, cui honor exhibetur, quam imago? Verũ hic error difertis verbis damnatus est in 7. Synodo sess. 7. in quodam Anathematismo, vbi dicitur: *Qui venerandas imagines, idola appellant, anathema.*

Henr. Steph. — *De nomine idoli.*

Henric. Stephanus Iconomachorum sectator.

Caluin. Marty. Illiriat.

Non satis a quibusdam emendatam fuisse idoli notationem ab Henrico postea.

7. *Synod.*

Porro ex Patribus non minus aperte confutari potest. In primis Origenes hom. 8. in Exodum explicans illud cap. 20. *Non facies tibi sculptile*, quod 70. εἴδωλον *idolon* dixerunt, ait, *Aliud est facere idolum, aliud facere similitudinem.* Explicat subinde differentiam his verbis. *Si quis quolibet metallo auri, vel argenti, vel ligni, vel lapidis, faciat speciem quadrupedis, vel serpentis, vel auris, & statuat illam adorandam, non idolum, sed similitudinem fecit: vel etiamsi picturam ad hoc ipsum statuat, nihilominus similitudinem feciße dicendus est: idolum verò facit ille, qui, secundum Apostolum dicentem quia idolum nihil est, facit quod non est. Quid est autem quod non est? Species, quã non vidit oculus, sed ipse sibi animus fingit, verbi gratia, vt siquis humanis mẽbris caput canis, aut arietis formet, vel rursus, in vno hominis habitu duas facies singat, &c. idcirco hæc sciens Apostolus dicit;*

Origen. Exod. 20. — *Damnatur anathemate, qui imaginem vocat idolum.*

Quid patres de idolosimilitudine & imagine dixerint

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicit:quia idolum nihil est in mundo. Hæc Origines: quem secutus Oecumenius, eodem modo interpretatur illud 1.ad Corint.8. Eandem differentiam inter idolum, & similitudinem, aut imaginem, amplectitur Theodoret.q.38.in Exodum, vbi inquit, idola esse falsa simulacra, qualia Græci, & AEgyptij effingere consueuerunt; formas scilicet non subsistentes, veluti sphingas, Tritonas, & centauros, & homines canino vultu, quorum meminit Athanas. oratione contra idola, post primum folium, talia quoque fuerunt idola apud Indos, siue Orientales, siue etiam Occidentales noui orbis hoc nostro tempore. Quare secundum horum Patrum sententiam imago est, alicuius rei subsistentis, seu possibilis similitudo: idolum verò, simulacrum rei minimè subsistentis, nec possibilis. Cum his faciunt Hesichius, in suo dictionario, voce εἴδωλον *idolon*, quod ex sententia Aristarchi, & Theodori, docet, significare vmbram: & Eustathius, qui in lib.11. Odysseæ asserit idolum esse imaginē inanem, qualia sunt phantasmata, quæ cogitatione sola, nobis fabricari solemus. Quocirca, & Homerus.11. Odyss. & Lucianus in dialogo de mortuis animas mortuorum vocant εἴδωλα *idola*.

Oecumen. *Theodor.* *Athan.* *Hesichius* *Eustathius* 4 *Homerus* *Lucianus*

Corollarium & discrimen idoli & imaginis. *Sententia auctoris.*

Mihi sanè hæc, vocis *idolum*, significatio: ex qua desumpta est differentia ipsius, & imaginis, primaria esse videtur: tametsi latiori significatione interdum etiam vsurpetur, vt sequentibus capitibus videbimus: nunquam tamen ita, vt idolum, & imago pro eodem accipiātur. Illud autem 1.ad Corin.8. frustra, meo iudicio, ab Origene & Oecumenio, in eum sensum adducitur. Nam si cōtextum Apostoli spectemus, sensus illius est, quem Chrysostomus Homilia.20. Theophyl. & Theodo. assecuti sunt. Verba Pauli, hæc sunt, *de escis, quæ idolis immolātur scimus quia nihil est idolum in mūdo, & quod nullus est Deus, nisi vnus.* Ac si dicat, idolū nullius virtutis, aut potentię, nulliusque deitatis; imò nullius sensus esse, vt ei immolari possit: atq; hoc est, idolū nihil esse in mundo: sed vnum tantum esse Deum, cui soli sacrificiū debetur. Ex quo ostendit Paulus, si recta adsit fides, & scięntia, licitū esse Christianis vesci escis, idolis immolatis: inde nam-

Exponitur locus Pauli. 1.ad Corin.8 *1.ad Corinth.8.* *Chrysost.* *Theophyl.* *Theodor.*

de nāq; pollui, aut maculari nequeūt, cū ei offerātur, in quo nihil omnino est potētię, aut etiam sensus, & cognitionis.

Secunda differentia ex Augustino, & alijs.

CAPVT II.

Sande. Sanderus lib.1. de imaginibus, vbi hanc Origenis, & Theodoreti doctrinā adduxit, fatetur, eā esse, verā significationem & naturā idoli: si tamē ad veram Dei religionem respiciamus, inquit ille, *Omne id vocatur idolum quod etiam si rem subsistentem repræsentet, non tamen ea ratione, quæ illi secundum naturam, aut gratiā inest.* Quare imago Iouis, dicitur idolum, quia Iouem, vt Deum & sanctum repræsentat quod sanè figmentum est, cum illi neque natura, neque gratia, quidquam illorū cōueniat. Atque in hoc, volunt recentiores aliqui primariā illam, nominis εἴδωλον *idolon* significationem, etiam seruasse. *Augus.* *Tertulli.* Hanc acceptionē tradit Aug.ii.6.quæstionū veteris testamenti q.41. vbi idolum, inquit esse falsi Dei simulacrū, & Tert.li.de idololatria, c.4. vbi idola appellat, imagines carum rerum, quas colit humanus error, & earum consecrationem, idololatriam. Vtramq; verò significationē cōplectitur, Euthimius in panoplia, tit.23. vbi refert errores Bogomilorum, idest, Dei misericordiam implorātium, sic enim Bulgarico nomine dicebantur, quicquidem sacras imagines idola appellabāt, *ignorantes*, inquit Euthimius, *aliud esse imaginem, aliud idolum, nulla enim aut falsa sunt idolorum exemplaria cum Deos appellent eos, qui non sunt Dij, sed dæmones, qui sibi falso diuinitatem arrogant. At imaginum apud nos vera sunt exemplaria & veræ referunt, id quod appellantur.* Exeo ergo, inquit Euthimius, simulacra falsorum Deorum esse, & appellari idola: quia, aut eorum exēplaria nulla sunt: vt dicebat Origenes, & Theodo. aut falsa sunt, vt paulo ante ex Aug. & alijs referebamus. Atq; in hāc posteriorē significationē videtur scriptura vsurpasse nomē idolū, sapiētiæ 14. Vbi dicit. *Initiū enim fornicationis* idest, superstitiosæ religionis, *est exquisitio idolorū: & ad inuētio illorū corruptio vitæ est.*

Eutimi. *Sapiētiæ. 14*

Alia idoli definitio, & significatio. *Aliud idolum aliud imago.* *Idolorū aut nullum, aut falsum esse exemplar.*

Inuen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Origo idolorum ex morte hominum.

Inuenta verò idola hoc modo esse, testatur. *Acerbo enim luctu, dolens Pater, citò sibi rapti filij fecit imaginem, & illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cæpit. Deinde interueniente tempore, conualescente iniqua consuetudine hic error, tanquam lex custoditus est.* Hac de causa, quidam arbitrantur, nomen Græcum εἴδωλον *idolon*, diminutiuũ esse à nomine εἶδος *idos*, quod formam significat, vt docet Tertullian. lib. de idololatria cap. 1. & Isidorus lib. 8. Etymologiarum cap. vltimo: quia significet paruam formam nõ magnitudine, sed perfectione, eò quòd à perfecta, & vera significatione deficiat. Verùm quàuis Tertullianus, & Isidorus dicant nomen *idolum* esse diminutiuum: eam tamẽ non reddunt rationem. Ex hac doctrina, perspicuè quoq; contra hæreticos patet idoli, & imaginis differentia. Nam idolum, est falsi Dei simulacrum: imago verò, est similitudo veri exemplaris, secundùm id, quod ipsi suapte natura, aut gratia inest.

7

Tertull. Isidor.

Idolum diminutiuum

Tertia differentia ex doctrina eiusdem Augustini.

CAPVT III.

Ecclesiastica significatio idoli.

EAtiori adhuc significatione vsurpari solet, ab Ecclesiasticis scriptoribus *idolum*, dicitur enim omne, quod non est Deus, & tanquam Deus colitur, siue sit imago & simulacrum, siue res alia, quia adoratione huiusmodi, idololatriæ crimen contrahitur. sic accipit August. libro 20. contra faustum cap. 5. in principio, vbi ait, Manichæos Gentilibus esse deteriores; quòd ipsi colerent Deum malum, ac proinde rem minimè subsistentem. Gentiles verò, res subsistentes. Inquit ergo ad Manichæos, *Verùm vos illis esse longè deteriores, quod illi ea colunt, quæ sunt sed pro Dijs colenda non sunt, sunt enim & idola sed ad salutem nihil sunt.* Vbi Deos ipsos, quos Gentiles adorabant, siue stellas, siue elementa, siue etiam homines, siue simulacra, appellat Augustinus idola, quæ adorãtur vt Dij, cũ tamen, nõ sint aliquid, ad salutem, ac proinde, nec

8

Aug.

Manichæi peiores gentilibus.

de nec tanquam Dij adorandi, & lib. 7. quæstionum veteris testamenti q. 41. quærit, quare Gedeon Iudicum 8. erraverit, faciẽs Ephod ex auro, & populus fornicatus fuisse dicatur, cultu idololatriæ post illud, cum Ephod esset vestimentum quoddam sacerdotale, vnum ex sacramentis tabernaculi, nec fuerit idolum, cum non esset simulacrum falsi Dei; in quo ad secundam illam significationẽ Augustinus allusisse videtur. Respondet ipse, *Quia licitum non erat, extra tabernaculũ simile tale fieri.*: & paulò post. *Quia, & hoc genus quoddam idoli quodammodo erat, quod extra Dei tabernaculum quodlibet manu factum, pro Deo coleretur; cum illa ipsa, quæ iussa sunt in tabernaculo fieri, ad Dei potius cultum referrentur, quam pro Deo aliquid eorum aut pro Dei simulacro colendum haberetur.* Et lib. 1. quæstionum veteris testam. q. 61. & 1. de Trinit. c. 6. & Beda, in illud Lucæ 4. *Dominum Deũ tuum adorabis*, &c. docent, idololatras dici, qui seruitutẽ Deo debitam, simulacris exhibent: quocirca & ipsa simulacra, quæ pro Deo coluntur, idola appellari necesse est: si quidem illorum cultores idololatræ dicuntur.

9

Ephod a Gedeone factũ ex auro quo modo fuerit causa idololatriæ.

Luc. 4.

Athan.

Id ipsum colligitur ex Athanasio, in oratione contra idola, vbi post duo folia, cum annumerasset multa superstitionis genera; & eorum qui elementa, lunam, solem, & stellas adorabant, & eorum, qui simulacra rerum non subsistentium colebant, quorum mentionem fecimus cap. 1. & denique eorum, qui imagines hominum mortuorum venerabantur, & ad id statuas quoque, & imagines formabant, concludit his verbis. *Cum igitur tali initio idolorum figmenta inter homines, attestante Scriptura prodierint: tempestiuũ mihi videtur, vt ea vanitatis, falsoq; vsurpati diuini nominis repellamus.* Quibus verbis, idola videtur in vniuersum appellare, quidquid, vt Deus colitur, cum verè non sit Deus.

10

Tertull.

Cęterum in hac re, mihi videtur illud accidisse, quod Tertullianus lib. de idololatria cap. 3. memoriæ prodidit: *Idolum* (inquit) *retro non erat, priusquam huius monstri artifices ebullissent: sola templa, & vacuæ ædes erant, sicut in hodiernum, quibusdam locis vetustis vestigia permanent: tamẽ idololatria agebatur, non in isto nomine sed in isto opere. Nam & hodie extra tẽplum,*

Pulchra verba Tertull.

Universidad de Deusto
Biblioteca

plum,& sine idolo agi potest:at vbi artifices statuarum, & imaginum,& omnis generis simulacrorum diabolus sæculo intulit: rude illud negotium humanæ calamitatis,& nomen de idolis consecutum est. Hactenus Tertull.cum ergo vitiũ idem sit superstitiosę religionis,quo falsa illa simulacra,aut nullius rei subsistentis,aut falsi Dei,aut quęcunq; alię res pro Deo coluntur,quę reuera non sunt Deus:quod sanè vitium sine idolo,vt inquit Tertullianus,& sine isto nomine , antea erat: post inuentum simulacrum,quod idolum cępit appellari, factum est,vt ad omnem superstitiosam religionem,&falsum cultum Dei,nomen idololatria extensum sit:ac proinde,nomine idoli,omne illud significetur,quod pro Deo colitur,cum reuera non sit:& hac forsan ratione Aug. illud Ephod,quod fecit Gedeon,non simpliciter, sed quodammodo appellauit genus quoddam idoli.quia scilicet eundem præstabat effectũ,atque idolum præstare solet:nimirũ cultum superstitiosę religionis. 11 Aug.

Corollarium

Iuxta hanc quoq; doctrinam,optimè constat differentia inter idolum & imaginem:nam idolum est quidquid colitur,vt Deus,siue sit simulacrum,siue res aliqua , quę non est Deus:imago verò est similitudo alicuius exemplaris veri,quę si rem dignam veneratione repręsentet,cum ipso exemplari adoratione & cultu honoratur:& vt optimè notauit Sanderus lib.1.de adoratione imaginum,cap.vltimo §.*Ieoni* , imago , non est similitudo quęcunque:sed quæ ad repręsentandũ expressa est:vt 1.p.q.27.art,4,& q.35. latiùs ostẽdemus. Quare putat Sanderus,imaginem dictam,quasi imitaginem,ab imitando:quam originem ipse cõfirmat, ex 7.Synod.actio.6.tom.6.in cõfutatione.1;.definitionis. Verùm cum Synodus Græce fuerit conscripta , non rectè ex illa,prędicta ethymologia probari potest,sed solum nominis Græci ἐικὼν ικον latine *imago*,nam a verbo ἐικω ικο quod significat assimilor, deductum est:interpres verò latine omnia reddens,dixit,imaginem ab imitando deriuatam esse:sicut Genes.1.dicitur de muliere, *vocabitur virago, quia de viro sumpta est*,quę sane deriuatio nominis,in lingua hebręa,non in latina debet intelligi. 12

Imagognasi imitagodicta est ab imitando.

Sanderus

Genes.2.

Pauca de nomine (simulacrum.)

CAPVT IIII.

Lactan. 15

POstremò,pauca dicenda superfunt,de nomine *simulacrum* : quod paulò communius videtur, quam nomen *idolum*. Lactantius ergo lib.6. diuinarum institutionum cap.10.in principio,& 15.in fine,hominem appellat Dei simulacrum:& lib.2.cap. 2.nomen simulacrum,a similitudine dictum existimat. Vrius tamen videtur,quod docet Thomas Vvalden.tom. 3. cap.157.num.1.& Sanderus loco citato simulacrum dictũ a simulando,vt idem sit,quod imago falsa & ficta. Quod verò de idolo subdit,idem Vvalden.nempe a dolo dictũ esse,non placet.cum ex superioribus constet , esse nomen Græcum.

Vvalden. Sand.

Simulacrum a simulando.

Quare in scripturis,simulacrũ pro idolo ponitur: psalmo 113. Actorum 15.primæ Ioann.vltimo,& alibi,vbi græce est εἴδωλον *idelon* latinus interpres vertit,*simulacrum*, quod idem videatur latinis *simulacrum*,atq; Grecis εἴδωλον *idolon* vt inquit Augustinus,in illud psal.135.*Confitemini domino dominorum*.Cum ergo contra hæreticos manifestum iam sit,idolum & imaginem secundùm varias significationes nunquam confundi apud Ecclesiasticos scriptores:apparet quoque impudentia Henrici Stephani,qui secundũ suos Ecclesiasticos,pro eodem vsurpari existimauit. Tota ergo huius libri disputatio,non de idolis,sed de imaginibus,& earum cultu,atque adoratione futura est.

Psal.113 Act.15. 1.Ioã.vl. Aug.

Impudentia Henrici Stephani.

Qui nam fuerint imaginũ impugnatores. Disp. 2.

De Marcionistis,Manichæis,& aliis.cap.1.
De Imperatoribus , & aliis hæreticis imaginum impugnatoribus. cap.2.
Quibus hic error falsò ascribatur.cap.3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De Marcionistis, Manichæis, & alijs.

CAPVT I.

RÆter Mahumetanos, & Iudæos, qui manifesto odio imagines omnes prosequuntur, fuerunt hęretici permulti, dicti Iconomachi, vel Iconoclastæ, id est, imaginũ impugnatores, aut eas malè tractantes, qui variè contra ipsarum cultum, & adorationem pugnarunt: de quibus sigillatim dicere, superuacaneum non erit: vt ipsorum cognitis erroribus, veritatem ipsam melius elucidemus.

Qui primi fuerunt imaginum impugnatores ex Sandero.

Sanderus lib.1. de imaginibus cap. vltimo, vbi luculenter de hac re disserit censet antiquiores imaginum impugnatores inter hęreticos, fuisse Marcionistas, deinde Manichæos, postea Eutychianos: confirmatq; primum autoritate Tharasij in 7. Synodo, sed locum non citat: deinde, quod ad Manichęos attinet, testimonio Fausti Manichęi apud August. lib. 20. contra ipsum cap. 3. Id tamen visum est aliquibus recentioribus difficile. Putant enim, ex 7. Synodo nòn cõstare, Manichęos vnquam imagines respuisse. Nam actione 5. vbi Tharasius, eorum fecit mentionem, solùm asserit: Iconomachos Manichęo esse similes: quod hac ratione, hi Doctores putant intelligendum: quoniam Manichęus, negabat corpus verum assumptum à Verbo, & solum apparens fatebatur. Cum ergo Iconomachi doceant, Christum non posse depingi, videntur cum Manichęo verum Christi corpus negare. De Fausto verò inquiunt, non negasse imagines in vniuersum, sed solius Dei. Quare primos Iconomachos arbitrãtur fuisse, Thalmudistas in suo Thalmud (quod prodijt, anno Domini 476.) ordine 2. tractatu 1. d. 2.

Sanderus

San'erũ nonnulli impugnant.

15

Confirmatur doctrina Sanderi.

Sanderi tamen sententia, verior est; & firmiora multò habet fundamenta. Primum quidem, quoniam Tharasius in ea actione 5. non longè à principio, de Iconomachis ait. *Imitati enim Hebræos, Sarracenos, Gentiles, Samaritas, item Manichæos Phantasiastas, & Hæreticos, sanctarum imaginum vsum prohibere voluerunt.* At qui Sarracenos, & Hebræos in eo imitantur, quod imagines omnes impugnant, ergo & Manichæos eodem modo imitati sunt. Quod si in eo non assimilarentur Manichęis, in alio errore de apparenti Christi corpore, eo quòd negarent imagines, cum ipsis non cõuenirent. Neq; enim Iconomachi vnquam dixerũt Christum depingi non posse, quia corpus nõ haberet: sed quoniam eius diuinitas figurari non posset: ac proinde corpus illius depingentes, ipsum à diuinitate separarent: qua quidẽ ratione, pro Iconomachis, vtitur Gregorius nomine sep. Synodi sic falso nuncupatæ, actio. 6. veræ sep. Synodi, tom. 6. constat ergo ex eodẽ testimonio, quod pro se allegant hi Doctores contra Sanderum, illius sententiam comprobari. Sed in eadem actione disertis verbis hæc hęresis tribuitur Manichęis, Theopaschitis, Seuero, & alijs, de quibus inferiùs. In prima verò actione, post fragmentum Epistolæ Athanasij ad Ruffinianum, sic ait Tharasius. *Inuenimus & Manichæos respuisse imagines, sed & præter hos, Marcionistas, & illos qui confundunt duas naturas*, intelligit Eutychianos, & Theopaschitas, *Quorũ princeps Petrus Fullo: præterea Xeneum Hieropolitanũ, sed & Seuerum, alioſq; Hæreticos.* Petrus ille Fullo est Petrus Gnapheus, quem constat caput fuisse Theopaschitarum, vt in 3. p. S. Thom. q. 2. art. 1. notabimus. Et actione 6. tom. 5. in confutatione eiusdẽ fragmenti 7. Synodi sic falsò dictæ, quæ incipit, *Similiter & Eusebius*, idẽ inquit Epiphanius de Theopaschitis, Seuero, Petro Fullone, & Philoxeno. Hũc aũt Philoxenũ existimo esse, quẽ Tharasius Xeneũ, Nicephorus verò lib. 16. c. 27. Xenaiã appellauit: de quo ait. *Iste primus vocẽ illã euomuit Christi & eorum, qui illi placuere, imagines venerandas non esse.* Hic fuit natione Persa, fortuna mancipium, tempore Zenonis Imperatoris, & Anastasij primi Pontificis, vt idem Nicephorus testatur. Bene ergo Sanderus hunc errorem Manichęis, Marcionistis, & Eutychianis, seu Theopaschitis ascripsit.

16

17

Epiph.

Petrus Fullo seu Gnapheus princeps Theopaschitarum.

Philoxenus Osor imaginum cuius fortis fuerit.

18

Præterea testimonium Fausti apud August. non minus pro Sandero pugnat. Ibi enim, vt ostendat Faustus, se multum

Manicheorũ & Iconomachorum discrimen.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum a Paganorũ religione distare, inquit. *Item pagani aris, delubris, simulacris, victimis, atque incenso Deum colendum putãt ego ab his in hoc quoque multùm diuersus incedo: qui meipsum, si modò sim dignus rationabile Dei templum puto: viuum viuæ maiestatis simulacrum, Christum filium eius accipio: aram, mentem bonis artibus, & disciplinis imbutam: honores quoque diuinos, in solis orationibus, & ipsis puris, ac simplicibus pono.* Hactenus Faustus. Qui licet imaginem Dei se nullam aliam habere dicat, quam Christum, cum tamen in eo velit, se à paganis distingui, quod illi vtantur simulacris, omne etiam imaginum genus negat. Adde quod si is fatetur, se neque delubris, neque aris, neque sacrificijs, sed sola vti oratione: facile inde colligitur, nullã quoque sanctorum imaginẽ, ad eorum cultum, apud ipsum mansisse: nam si eas haberet, & adorandas sibi proponeret, nec in domo priuatim, sed in templis publicè collocaret. 19

De imperatoribus, & alijs hæreticis maginum impugnatoribus.

CAPVT II.

Philippicus imperator monothelita.

INter Imperatores, primus fuisse videtur, qui imagines impugnauit Philippicus, centum fere annis post magnum Gregorium: vt narrat Paulus Diaconus in vita illius. Hic iussit Constantinopoli, auferri picturam quãdam, quæ acta sex synodorum continebat. Et quãuis nonnulli credant, id tantum fecisse odio sextæ Synodi, vbi definita est duplex in Christo voluntas, (ipse enim Monothelita erat,) non quia sacras imagines non reciperet: Paulus tamen Diaconus inquit, Romanum Pontificem; & præterea populum nõ dubitasse, hæreticum fuisse Philippicum: sed an quia Monothelita, vel quia Iconomachus esset, Paulus non explicat. *Paul. Dia.*

Leo Isaurus primus ex imperatoribus imagines cõbussit.

Deinde Leo Isauricus tertius post Philippicum, suasu quorundam Iudæorum magicæ peritorum, centum annorum vitam ipsi pollicentium, Sanctorum imagines depositas, comburi iussit. Sic referũt Paulus, & Zonaras in vita ipsius. Hic ergo primus fuit, qui ex imperatoribus apertum bel-

Iudæorũ vanitas vitam

10 tũ bellum contra imagines mouit: vnde & Leo Iconomachus dictus est. Huic successit filius Constan. 5. dictus Copronymus, quod dum baptizaretur, stercus excreauit: ex quo Germanus Patriarcha prædixit sacra contaminaturum, vt narrãt Zonaras, & Cedrenus in vita Leonis. Illius impietatẽ contra imagines, latissimè prosequitur Sandẽrus loco allegato. Postea, cum aliquo tempore cõtra imagines bellum cessasset: post annum. 900. eundem errorem excitauit Leo Armenius imperator, & post ipsum, Michael Balbus, & Theophilus: vt testãtur Cedrenus, & Zonaras in vitis ipsorum. Quo autem tempore, in oriente Theophilus: in Gallia Cisalpina Claudius quidam, natione Hispanus, Episcopus Taurinensis, discipulus Fœlicis Vrgelitani contra imagines acriter pugnauit, regnãte Ludouico Pio Caroli magni filio, vt refert Ionas Aurelian. 5. tom. Biblio. sacræ lib. 1. de cultu imaginum. Deinde sub Alex. Papa. 1. & Frederico imperatore 1. Bogomili, qui, vt disput. 1. huius libri cap. 2. diximus, imagines idola appellabãt. Postea sub Innocen. 3. Pont. & Frederico 2. Impera. fuerunt in Gallia Albigenses, noui Manichæi: qui, vt autor est Lucas Epis. Tudensis lib. 2. cõtra Albigenses c. 9. imagines sanctorum deformes effingebant, in earum derisum & contemptum. Hac ratione beatam Virginẽ, monoculam depingebant: prætendentes Christi humilitatẽ, qui voluerit deformem fœminam in matrem eligere. Imo idem autor testatur, hoc eodem animo, imaginem crucifixi, vno clauo simul vtrumque pedem figentes, depinxisse; cum antea duobus clauis pedes seorsum figerẽtur. Huius deformitatis in veteribus picturis crucifixi, vestigiũ aliquod adhuc apparet. Iam vero cum omnes vno clauo vtroque pede fixo depingãtur, ea, mirabili arte & membrorũ proportione formantur. vt animum ad religiosum cultum facile moueant. Lucas hic autor est in Hispania satis notus: vixit eodẽ tẽpore Albigẽsiũ, vt ipse coloco testatur, Italiã & oriẽtis regiones, religionis & eruditionis causa peragrauit: liber vero illius cõtra Albigẽses, nõdũ est typis mãdatus: eius habemus historiã de rebus Hispaniæ satis eruditã.

longam pro mittentium Isauro.

Zonaras.

Cedrenus.

Copronymus Philippico, a tre nequit.

Cedre. Zonaras.

Qui excitarunt Iconomachũ sepultũ.

Io. Aurel.

Lucas Tudẽs.

Origo pingendi crucifixum cum trabecula uis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tandem omnes, qui contra venerationem crucis docuerunt, quos 3. lib. disputat.2.c.1. referemus, imagines etiã impugnarunt. 21

Ioannes Vicleff contra omnem imaginum insurrexit.

Iam vero, circa annum Domini 1372. Ioannes Vvicleff, vt est apud Vvalden. tom.1. cap.150. quamuis imagines nõ expresse damnauerit; contra illarum tamen ornatum, multa locutus est: atq; idcirco discipuli illius negligentiæ ipsum insimularunt: quòd ausus non fuerit, contra imagines aperte loqui. Quare discipulus eius Hieronymus de Praga, imaginẽ Christi deiecit, & fœdauit: vt testatur Cocleus lib.3, Historiæ Husitarum: cum tamen ipse imaginẽ Vvicleffi veneraretur. Eundem errorem tribuit Vvaldensibus Claudius Coussordius lib. contra Vvaldenses cap. vltimo. Nostris deniq; temporibus, hunc fœtidum errorẽ iamdiu sepultum excitauit Carolus Stadius, vt est apud Cocleum in vita Lutheri; quod factum, non improbauit Lutherus, sed reprehendit autorem: quòd propria autoritate nulla ab ipso petita licencia fecisset. Postea, vt idem Cocleus est autor, secuti sunt Zuingliani, maximè autem Caluinus lib. 1. institutionum cap. 11. & alibi sæpenumero. Qua verò ratione, interse differãt Iconomachi, & quomodo quisq; illorũ contra imagines loquatur, in sequẽtibus disputationibus patebit: nunc satis sit, in genere nosse, hos fuisse imaginum impugnatores. 22

Vvald.

Cocleus.

Nota impudentiam hæreticorum, aut, quod calumniantur.

Quibus hic error falso ascribatur.

CAPVT III.

Felix licet fuerit hæreticus non tamen Iconclasta vt multi putant

SVNT tamen autores Catholici non infimi nominis, qui historia non satis perspecta, hunc errorem alijs ascribunt. In primis illum tribuũt Fœlici, qui damnatus est in Concilio Francofordiensi, Platina in Adriano 1. Sabellicus AEneade 8. libro 8. Alphonsus de Castro contra hæreses verbo *imago*, & quod caput est Conciliũ Senonense, anno millesimo quingẽtesimo vigesimo octauo, cap. 14. in fine: quare

Platina. Sabel. Alphos. a Castro Concil. Senon.

quare hæresim Iconomachorum, Fœlicianam à Fœlice ipsi appellarunt. Verùm vt optimè notauit Alanus copus dialogo 4. c.18. Fœlix ille fuit Vrgeppitanus Episcopus, damnatus quidem in Concilio Francofordiensi, non propter errorem imaginum, sed quod Christum seruum Dei, & adoptiuum filium ipsius esse diceret: quia verò communiter historici, qui illius Concilij meminerunt asserunt in eo Concilio, de imaginibus aliquid fuisse definitum (quod an verum sit, disp.7. videbimus) & in eo Fœlix damnatus fuit, vt omnes etiam affirmant: hinc factum est, vt Platina & alij putauerint, propter errorem imaginũ, damnatum ibidem fuisse. Ex antiquis verò Scriptoribus, qui Concilij illius, & Fœlicis meminerũt, nullus ei talem errorem imputauit: sed alterum, de adoptione & seruitute Christi. Quin imò si in articulo de adoratione imaginum, in eo Concilio contra Fœlicem actum esset, nullo modo errore Iconomachiæ, sed idololatriæ notandus esset. Nam Concilium illud, si quid de hac re decreuit nõ contra eos, qui imagines impugnant, sed contra eos, qui eas latria tanquam Deum adorant, definiuit: vt ibidẽ dicemus. Fuit tamen in eo errore, vt cap. 2. vidimus, Claudius discipulus huius Fœlicis, ob quam etiam rationẽ in eodem fuisse ipsum Fœlicem, scriptores forsan existimarunt. 23

Alan.

Alph. Castro. Gregor. Mag.

Secundò eundem errorem impingit Alphonsus de Castro Sereno Episcopo Massilienſi, quem reprehendit Gregor. Magnus lib.7. Epistolarum Epistola 109. & lib.9. Epistola 9. Hunc tamen Serenum, non fuisse Iconomachum, imò ex zelo religionis imagines templi confregisse, manifestum est. Nam Epistola illa 109. ad ipsum sic scribit Gregorius. *Et quidem zelum vos, nequid manu factum adorari posſit, habuisse laudauimus: sed frangere eassdem imagines non debuisse indicauimus.* Et nonnullis interiectis. *Tua ergo fraternitas & illas seruare, & ab earum adoratu populum prohibere, debuisset.* Cui Epistolæ cum parum modeste Serenus respõdisset, iterum in illa Epistola 9. Gregorius ad ipsum scripsit, cumq; acriter eum reprehenderit, nunquam erroris crimine notauit. Et post medium Epistolæ, postquam dixit, vti- 24

Serenum non fuisse Iconoclastam.

xit,vtilis esse in Ecclesia Dei imagines, vt tanquam historia populo deseruiant, subiungit. *Sed quia trãsisse in adorationem videras,idcirco commotus es,vt eas imagines frangi præciperes.* Signum ergo est,Serenum illud fecisse,quia viderat populum,aut ipsas tanquam Deum adorare, aut in ipsis, ita collocare adorationem, vt in exemplaria animus non transiret:id quod meritò damnandum esse, disput.8. cap. 7.& 8. probabimus:quare admonet Gregorius, vt imagines populo restituat, veram tamen adorandi rationem ipsi exponat. 25

Tertio demum,& in hoc errore Alphonsus putat fuisse Epiphanium in Epistola ad Ioannem Hierosolymitanum: sed quam longè ab eo fuerit, patebit ex ijs, quæ dicemus disputat.5.cap.4.

An liceat depingere imaginem Christi Dei,& Angelorum. Disput.3.

De imagine Christi.cap.1.
De imagine Christi in forma agni depingenda.cap.2.
De imagine Dei depingenda.cap.3.
Oppositiones contra præcedentem sententiam.cap.4.

De *imagine Christi.*

CAPVT I.

Occasio disputationis.

COntrouersia præsens non est, de harum imaginum in templo collocatione,nec de ipsarũ cultu in vniuersum,de quibus sigillatim postea disserendum est:sed de sola picturaimaginum,vel sculptura statuarum. Neq; verò de omnibus imaginibus, vel cum omnibus hæreticis,nunc est agendum. Nam præter Mahumetanos,& Iudæos, qui omne genus picturæ & statuarum execrantur, nec vllo modo fieri permittunt; & anti- 26

antiquos illos Imperatores Iconomachos,qui omnes imagines confringendas,& comburendas esse iudicarunt; aliqui hæretici tempore 7. Synodi fuerunt, qui peculiarem, de his tribus imaginum generibus propositis, errorem secuti sunt,affirmantes, nullo pacto licere eas depingere.

Cur Iconomachi nollẽt Christi imaginẽ depingi.

De Christi igitur imagine,Iconomachi 7.Synodi generalis sic falsò nũcupatæ,definierunt non esse licitũ eã depingere. Refertur hæc definitio in 2. Synodo Nicena,quę ve- 2.Syn. Nic.
re septima est, & œcumenica,eam verò ratione reddebãt: quòd cum diuinitas figurari nequeat,qui solam humanitatem depingunt,eam à diuinitate videtur separare. Vsus tamen Catholicę Ecclesiæ est,ad solatium fidelium,Christum Dominum variè depingere; imò ex hæreticis nostri temporis,Caluinus loco allegato, & sanctorum hominũ, & Christi imaginem depingere,licitum arbitratur. Porrò quam friuola sit Iconomacorum obiectio optimè ostendit Epiphanius diaconus,actione 6. tom.6.in confutatione 13.definitionis nomine totius Synodi facta,quam afflatu Spiritus sancti,testatur ille,7.Synodum Nicenam 2.accepisse. *Ait ergo cum Catholica Ecclesia, Christum pingit humanæ figura,non diuidit eum à diuinitate illi vnita, magis autem deificatam illam credit,*subdit exemplum. *Quemadmodum aliquis hominem depingens non inanimatum hominem facit, sed ille animatus manet:& imago ipsius imago,ab eo quod illum imitetur,dicitur.* Rationem verò huius,reddidimus lib.1.disp.4.cap. 4.vbi,& hunc locum 7. Synodi adduximus; quia scilicet, dignitas,& anima personæ, quamuis per se figuram nõ habeant corpoream;dicuntur tamen cum corpore depingi: quatenus per picturam ipsam corporis, quisquam recordatur,non tantum corporalis figuræ,sed etiam animæ, & dignitatis ipsius:sic ergo, corporea Christi figura depicta, reuocat nobis in memoriam, non solum ipsius corpus, & animã, sed etiam diuinitatem eius, cuius sanctificatione,digna omni veneratione effecta est: tantùm abest, vt cogitatione,nedum re ipsa Christi humanitatem à diuinitate pictura separet. 27 28

Epipha. Diac.

Diuinitatẽ separatur a Christo quãdo eius imago depingitur

Universidad de Deusto
Biblioteca

Imaginē suā Christus misit Abagaro.

Fuisse autem permultas Christi imagines, ab initio nascentis Ecclesiæ, ex historijs compertum est. Primum tempore ipsiusmet Christi fuerunt duæ insignes imagines: prima quidem, quam ipse facie sua expressam in linteo, misit Abagaro, quæ hodie Romæ ostenditur in Ecclesia monasterij monialium sancti Syluestri: huius meminerunt Euagrius lib. 4. cap. 26. Damasc. oratione 1. de imaginibus. *Euagr. Damasc.* Metaphrastes in vita Constant. eamq; Leo Lector in 7. Synodo actione 5. satis ante finē se vidisse testatur: duo etiā Pontifices eam historiam approbarunt: Stephanus Papa, vt refert Iuo. 4. p. decreti cap. 83. & Adrianus in scripto de imaginibus ad Carolum Magnum, in responsione ad ad 2. reprehensionem contra actionem 5. 7. Synodi. *Metaph.*

Mulier a fluxu sanguinis liberata statuam Christo liberatori suo erexit.

Secunda fuit Christi statua, quam apud Paneadem, mulier à fluxu sanguinis liberata, gratitudinis ergò Christo erexit: quam ab ipso Christo, & ab Apostolis sæpius visam fuisse credibile est. atq; se quoq; eam vidisse affirmat Eusebius lib. 7. Historiæ cap. 14. Eiusdem mentionem fecerunt, Sozomenus lib. 5. cap. 20. Damasc. orat. 1. de imaginibus, & Greg. Papa in Epistola ad Germanum, quæ habetur in 7. Synodo actione 4. Antiqua etiam traditione constat vultum sanctum Domini, tempore passionis suæ in linteo expressum fuisse, qualis Romæ in Ecclesia sancti Petri, & in Hispania in Ecclesia Aurigēsi, nunc dicta Giennensi ostenditur. Huius meminit Albericus in suo dictionario: & in Bibliotheca vaticana extat historia manu scripta, in qua narratur, quomodo tempore Tiberij imago hęc Romā fuerit delata. Taurini verò magna cū veneratione seruatur, & nec minori cum religione colitur sindon, qua Christus in sepulcro fuit inuolutus: cui impressam reliquit sui corporis figuram. Deniq; Athanas. lib. de passione imaginis cap. 4. refert, imaginem Christi crucifixi, factam à Nicodemo, & posteà in ludibrium ipsius Christi crucifixam à Iudæis Berithi in Syria iuxta Antiochiam. Et quamuis aliqui dubirent, an liber ille sit Magni Athanasij, absque dubio tamen est grauissimi, & antiquissimi alicuius autoris: recitatur enim hæc historia in 7. Synodo act. 4. *Euseb. 29* *Sozom. Damasc. Greg.* *Alber.* *Athan.*

Imago veronicæ communiter dicta.

Imago Christi facta a Nicodemo.

30 *Canisius. Maiolus.* do act. 4. imò & libellus totus, nomine Diui Athanasij. Plura de his atq; alijs imaginibus Christi, habet Canisius lib. 5. de beata Virgine cap. 22. & Simon Maiolus opusc. de imaginibus, centuria 1.

De imagine Christi in forma agni depingenda.

CAPVT II.

SED quia Christus dominus depingi consueuit in figura agni digito Ioannis monstrati, & de ea nōnihil fuit difficultatis in Ecclesia, nonnulla etiam dicere necessariū duxi. Figura hæc videtur prohibita in 7. Synodo generali can. 82. vt etiam *Carran.* notauit Bartholomęus Carranza in summa Conciliorum in Scholio illius canonis, verba canonis inferius recitabimus. Verum, quia multis hac nostra præcipuè ætate, non solùm canones illi nullius generalis Concilij visi sunt, sed etiam Apocryphi, & nullius autoritatis, placuit per transennam, pauca in confirmationē illorū adijcere: nec enim, 31 mea sententia, ita contemnendi sunt. In primis si fides habenda est 7. Synodo, actione 6. tom. 1. circa finem in ipsamet 6. Synodo Patres congregati sub Constantino 4. dicto Pogonato, & Agathone Papa, nullum canonem de rebus Ecclesiasticis, sicut nec Patres 5. Synodi generalis, vt alijs generalibus Concilijs in more positū erat, ediderunt. Postea tamen sub Iustiniano filio Constant. 4. rursus Dei voluntate, collecti Episcopi 227. post quatuor, aut quinque annos, aut vt placet nostro Francisco Turriano in lib. *Franc. Turrian.* de 6. 7. & 8. Synodo, & Anastasio, & Cedreno, post 27. annos, quasi appendicem 5. & 6. Synodi de rebus Ecclesiasticis, & earum correctione, duos & centum circiter ca- *Balsam.* nones addiderunt. Quocirca, vt scribit Balsamon, hæc Episcoporum Synodus seu congregatio Græcè dicta fuit, συνόδος ἐν τῷ πενθέκτῃ *penthecti*, id est, quinisexta. Et quamuis non cōstet manifestè, an ea Pontificis autoritate denuò congregati fuerint illi Episcopi, vt eorum definitiones & decre-

Canones sexta synodi nō nullis visi sua apocrypha.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ta,vim Concilij generalis dicamus tunc etiam habuisse, dicendum tamen non est,ita tumultuose sine vlla autoritate fuisse congregatos,vt eorum conuentus,nec prouincialis Concilij vim obtinuerit: quacunque vero ratione conuenerint,de eorum canonum autoritate non video posse dubitari.

Quomodo prædicti canones a Patribus & Pontificibus sint recepti.

Primum quia in.7.Synodo ab omnibus Patribus recepti sunt,nam canone 1.sic dicitur.*cum hæc ergo ita se habeãt & sint nobis testata,diuinos canones libenter amplectimur,eorumque constitutionem integram,& illabefactabile confirmamus:quæ edita fuerunt a sanctis spiritus tubis,omni ex parte benedictis Apostolis,& sex sãctis vniuersalibus Synodis,*& infra,*ex vno enim omnes,eodemque spiritu illuminati,quæ erant vtilia decreuerunt.* Eorundem canonum autoritate vtitur Adrianus 1.in Epistola ad Tharasium,quæ habetur in.7.Synodo actione 2. vbi sic ait:*in qua etiãsilicet* epistola Tharasij.*est expressũ,quod in 6.Synodo diuinè,& legaliter prædicatis canonibus recipitur,* &c.vbi diuinè prædicatos canones,illos appellat.Nec sũt vt aliqui putant,verba illa solùm Tharasij,quæ quidé tantùm referat Adrianus,non autem probet:nã etiã si ea sint in epistola Tharasij,vt nuper in decreto sub Gregorio 13. correcto,notatum est. Adrianus tamen ea recitat,laudans & commendans sententiam illius,vt legenti constabit: id quod non fecisset, si eos canones nullius autoritatis esse putaret,imò statim,vt par erat,ipsos notasset. Quare in decreto Gratiani,dist.16.cano.*sextam*,nomine Adriani referuntur hæc verba:*sextam Synodum sanctam recipio,cum omnibus canonibus suis*,quæ verba non sunt in ea epistola, sed eademmet sententia ex illa deducitur,ipse enim appellauit canones,diuinè & legaliter prædicatos:& vt tales amplectitur,sententiam quoque Tharasij mirum in modum commendans. Quòd verò in alia translatione,nempe Anastasij Bibliothecarij dicatur,*cum omnibus suis regulis*: parùm refert:frustra enim per regulas aliud,quã canones,nẽpe definitiones fidei aliqui intelligunt:cũ græce idem omnino sit nomen, κανὼν, quod latinè reddimus *canon*, seu *regula*,& in 7.Synodo.actione 4.ferè post 6.folia,lecto ab Elia

Adria.

15

Gratian.

Elia hoc canone.82.Tharasius adiecit: scandalum esse, de illis canonibus dubitare.

Nec quidquam obest,quòd inter eos aliqui sint,qui Ecclesiæ Romanæ dignitati,& primatui aduersentur:nam vt rectè admonet Surius in præfatione illorum,potuerunt aliqui nothi supponi,aut alijs admisceri:cum pauca reperirentur illorum transumpta:vt fatetur Anastasius in præfatione in 7.Synodum ad Ioan.8.Verum tẽpore septimæ Synodi,cui legaliter interfuere Patres, credendum non est illos canones cum nothis,& schismaticis, fuisse receptos.Demum cum canone ille 82.citatus,expresse à tota à Synodo. 7. actione illa. 4. & alibi ab Adriano in Epistola citata recipiatur,de alijs quoque non licebit dubitare: nã si nullius essent authoritatis,& synodus illa quinisexta contemnenda esset,quod in multis illorum erasset: certè pontificiam anthoritatem Adriani,&Patriarchalem Tharasij,& totius 7. Synodi non deceret, suam sentẽtiam de cultu imaginum canone illo.82.confirmare, quamuis enim veram contineret doctrinam,nullius tamen esset autoritatis. perinde namque esset, ac si quis canonem aliquem veræ doctrinæ ex Concilio Sirmiensi, vel ex alio, quod nullius est autoritatis,& in aliquibus deprehenditur erasse,allegasset, id quod nunquam ponti: ci,nec Cõcilio generali contigit.Cæterum cum canon ille 82.indubitatæ sit autoritatis, vt pote apertè receptus a septima Synodo act.illa 4.& alibi,& ab Adriano Papa, & in illo prohibeatur imago saluatoris sub figura agni, aliquid in eius expositionem dicere,enitendum est.

Quid dicendum de canonibus aliquibus nothis. 6.Synodi.

34 *Surius.*

35

Carrãça.

Bartholomæus ergo Carrança, existimauit eam imaginem,imò Spiritussancti in specie columbæ, & Magorum in figura stellæ,ibidem prohiberi.quia præsente veritate,voluerunt patres figuras cessare. Hanc sententiam, recentiores aliqui impugnant,arbitrantes illas imagines, eo loci non prohiberi,sed solùm imaginem Christi, in figura humana, ipsis anteponi: rationem etiam Carranzæ, hoc modo euertere conantur. Illæ imagines, non fuerunt in vsu in veteri testamento,sed post Christi tempora

Opinio Carrãça de imagine Christi in figura agni.

Opinio recentiorũ de eadẽ re.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tempora cœperunt:imago quidē agni,ex illis verbis Ioan. Baptistæ,*Ecce agnus Dei ecce qui tollit peccata mundi*:columbę verò,ex eo quod Matth.3.Spiritussanctus visus est in specie columbæ: ergo presente ipso Christo, non debuerunt cessare prædictæ imagines,quæ non sub veteri testamento,sed ipsius Christi tempore fuerunt. Addunt præterea, Carranzam ex eo deceptum, quod canon ille non habeatur in teger in 6. Synodo,& corrigendus sit ex 7. Synod. vbi sæpius repetitur. *Ioan.1. Matt.3.*

36

Mihi autem non videtur alius locus, quo sit hic canon aut emendandus, aut saltem explicandus, quam Tharasij in Epistola ad Sacerdotes, & Episcopos Antiochiæ, quæ refertur in 7. Synodo actione 3. vbi recipit hunc canonē inter alios,his verbis:*Præcipuè tamen in quo* (scilicet canone)*assignatur,quibus in picturis agnum digito præcursoris indicatur,fœliciter effigiari volunt in tempore gratiæ,verum illum agnū Christum Deum nostrum per legis præceptionem præfiguratū. Propterea antiquas illas picturas & vmbras figurarum,tanquam symbola,& notas Ecclesiæ traditas amplectimur:ipsam tamen gratiam, & virtutem prius sito honore conuenientes.* Hæc Tharasius:quē, licet paucis mutatis verbis,sententiam illius canonis fidelissime expressisse,credendum est:sic autem canon ille nō videtur prohibere imagines illas;sed alias, in forma videlicet humana, tanquam veritatem & gratiam figuræ præferre. Ego tamen non intelligo, qua ratione canon ille emendandus sit:etiamsi cum ipso, vt refertur à 7. Synodo act.4.post sex fere folia,& ab Adriano in Epistola ad Tarasium proximè citata,& in scripto de imaginibus ad Carolum Magnum non longè à fine, atq; Damasc. oratione 3.de imaginibus in fine,conferatur. Licèt enim in verbis, aliqua sit diuersitas, nulla tamen in sententia reperitur: nec video ab aliquo autore quidquam diuersitatis in eo anteà fuisse notatum. 37 *7.Synod. Damasc. Adria.*

Antorisapio & expositio verborum canonis 82. sextæ Synodi.

Primum ergo dicendum est:eo canone in posterū prohiberi imagines sub figura agni expressas.in 7.enim Synodo sic habetur. *In sanctarum imaginū picturis agnus digito præcursoris indicatus,expressus est;qui in formam acceptæ gratiæ, nobis per*

bis per legem,agnum Christum Deum nostrū ostendit: veteres igitur typos, & obumbrata veritatis symbola, præfigurationesq; Ecclesiæ traditas amplectentes,gratiam in primis curantes, & veritatem,tanquam legis plenitudinem acceptamus. Quo igitur perfectius,& in colorum varietate,omnium oculis subijciatur character ille,quo secundum hominem, agnus Christus Deus noster, qui abstulit peccata mundi, effigiatus est; posthac in imaginibus,pro veteri agno,erigi debere declaramus. Ex quibus apparet, aliquid nouī,circa picturam Christi in forma agni definiri. Neq; enim solùm in eo canone statuitur, vt deinceps Christus, sub figura humana depingatur:id enim anteà factum esse, non licet dubitare:fuerūt namq; in Ecclesia Dei antiquissimę Christi imagines sub forma humana depictæ,vt cap. 1.dicebamus. Circa ipsam igitur picturā sub forma agni decernitur,vt licet anteà depictæ imagines sub ea figura,è medio tollendæ non sint,sed potiùs amplectendæ, & venerandæ,tanquam figuræ,& symbola gratiæ, id est ipsius Christi autoris gratiæ; deinceps tamen nulla denuo sub ea forma, sed omnes sub humana depingantur: id quod planè significatur,cum dicitur, characterem humanū pro veteri agno erigi oportere. Particula enim *pro* denotat, in locum illius figuram humanam Christi semper subrogandā:agni verò iam amplius non esse depingendam. Idē diserte admodum definit idem canon, vt ab Adriano refertur,in scripto de imaginibus: vbi de patribus 6. Synodi sic ait:*Sed etiam easdem sacras imagines venerantes statuerūt agnum Christum Deum nostrum secundum humanam figuram, & in imaginibus à nunc pro veteri agno retitulare.* Cū dicit: *à nūc & pro veteri agno*;aperte indicat,ex eo tempore in posterū, non licere agnum,sed pro agno, figuram humanam coloribus exprimere. Ex hoc tamen non fit, vt iam anteà depictæ imagines sub forma agni prohibeantur: imò potius, sicut symbola ipsius gratiæ sint venerandæ. Forsan id statutum est,quod nimia esset consuetudo,depingēdi Christum sub forma agni,& multò frequentior,quam sub humana figura:vel certe aliam causam rationabilem extitisse,ob quam recte id definitum fuit,dubitandum non est. 38 39

Et quam-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et quamuis eo tempore 6. & 7. Synodi, canon hic receptus fuerit in Ecclesia Latina; iam tamen imago illa, sub figura agni demonstrati à Ioanne, frequentissima est: imò Romæ in multis templis, opere Mosaico, minus tamé antiquo, quam sit 7. Synodus, apparet Christus sub figura agni ad Ripam Iordanis, cũ alijs duodecim agnis, hoc est Apostolis, depictus. Est igitur verum eas imagines, in eo canone in posterum prohiberi: sicut recte docuit Bartholomeus Carranza. 40

Verumenimvero Tharasium paulo ante allegatum, dũ refert hunc canonem, huius prohibitionis non fecisse mẽtionem, mirum non est. ipse enim integrum non recitauit, sed reliquit partem illius, ab illis verbis, *quo igitur*, &c. quia sua solùm intererat, priorem partem canonis allegare, in qua recipiebantur imagines venerandæ: de hoc enim solùm ipse tunc contra hæreticos disputabat.

Defenditur quoddam dictum Carrãçæ.

Secundò dicendum est: immerito redargui Carranzam, quod illæ imagines non fuerint in vsu sub veteri testamẽto: nec enim ipse oppositum vnquam docuit, aut somniauit: sed solùm dixit, ideò prohiberi imagines illas, quòd præsente veritate cessare debeat figura, quę ratio expressa fuit in illo canone, cũ dicitur. *Veteres typos, & symbola veritatis amplectentes*, eas scilicet imagines, quę typus erant Christi autoris gratię, *Gratiam in primis curantes, & veritatẽ*: Id est, Christum, *tanquam legis plenitudinẽ acceptamus*. Ideò autem canon, & Scholiastes illius Carranzę appellarunt imaginem sub forma agni typum antiquum, & symbolum veritatis: non quia imagines illę in veteri testamento depictę fuerint, sed quia figura illa agni, sub qua Christus significabatur, à veteri lege, in multiplici sacrificio agni, exordium sumpsit. Porrò neq; à Ioanne Bap. incepit illa figura, vt recentiores obijciebant: sed ille solùm fuit primus, qui digito suo illius veritatem, & legis complementum (scilicet Christum) ostendit, dicens: *Ecce agnus Dei*, &c. 41

Imago agni dicitur vocitur typus antiquus.

Contra Carrançam ima

Tertiò negari non debet, errasse Carranzã, in eo quod ipse addidit, nec in canone illo continetur: nempe imaginem 42

nem Spiritus sancti sub specie columbæ, & Magorum sub figura stellæ fuisse prohibitam: nam, præterquam quod in canone nihil horum exprimitur, aliunde id probari non potest: imò vt cap. 4. patebit, imago illa Spiritus sancti mirum in modum in 7. Synodo commendatur. Nec viderur æqua ratio harum, atque prioris: nam, cum agnus figura fuisset in veteri testamento, vt Christum venturum indicaret, optima ratione potuit imago illis à Cõcilio prohiberi; quod iam veteres figuræ, præsente veritate, cessarent: at vero columba fuit in lege Euangelica, in qua Spiritus sanctus apparuit, Matth. 3. Stella quoque, quæ Magos duxit ad præsepe Matth. 2. Quare cum non sint figuræ veteris testamenti, ac proinde non sit illarum eadem ratio, atque prioris; earum imagines nusquam prohibitæ inueniuntur.

ginem Spiritus sancti in specie colũbæ non prohiberi in septima Synodo.

Matth. 3
Matth. 2

De imagine Dei *depingenda.*
CAPVT III.

43 MAior de imagine ipsius Dei secundum se, non vt incarnati, controuersia est: an scilicet, liceat eam depingere? qua in re cum hæreticis pugnãdum est: eo tamen difficilior cum eis erit congressus, quod suæ partis viros Catholicos propugnatores habeant. Tres igitur de hac re sententias hactenus inueni. Prima est Clichtouei in cap. 17. lib. 4. de fide Damasceni, qui affirmat, in veteri testamento, ex natura rei illicitum fuisse figurare Deum: quia etsi apparuerit in forma visibili, apparitiones tamen fiebant ministerio Angelorum: in nouo vero testamento licitum esse ait, depingere Spiritũ sanctum sub specie columbæ: quia in ea ipse perse, nõ ministerio Angelorum apparuit. Sed præterquã quod fundamentum illius differentiæ noui & veteris testamẽti frigolum est, cum apparitiones sub vtroq; factę fuerint Angelorum ministerio; vt in 3. p. S. Tho. q. 51. art. 2. ostendemus. Falsam etiam esse hanc doctrinam in vniuersum, in explicatione 3. opinionis demonstrabimus.

Clichto.

Prima opinio, olim fuisse negas imaginẽ Dei pingere, non in nouo testamẽto.

Secunda

Universidad de Deusto
Biblioteca

Secunda opinio. Trinitatis imaginem nõ licere depingere.

Secunda sententia, est Henrici quodlib.10.q.6. Abulen. in cap.4. Deuteronomij q.5. Durand. in 3.d.9.q.2. ad 4. Martini de Ayala de traditionibus 5.p, tractatu de imaginibus cap. de earum antiquitate circa finem; quam secutus quoq; fuerat Ioannes Vviclef, vt testatur Vvaldens. tomo 3. cap.155. in principio; & tandem Caluinus lib.5. institutionum cap.11. qui omnes affirmant: non licere vllo modo Trinitati, sed solùm Deo, in humanitate quam assumpsit, imaginem effingere. Quocirca Vviclef imaginẽ Trinitatis abominabilem appellabat: Caluinus autem, illam depingere, nefas esse dicebat. Fundamenta huius sententiæ inferius referemus: nunc verò tertiam comprobantes, vtranq; confutabimus. 44 *Abul. Henric. Duran. Ayala. Vvald. Vvicle. Claamus*

3. Sententia. Dei & Trinitatis imaginem posse depingi.

Tertia ergo opinio, quamquam non adeò certa est, vt tanquam fidei dogma, sit amplectenda, multò tamen verior mihi videtur; & quæ sine temeritate contra communem Ecclesiæ vsum, negari non potest: ea verò in vniuersum asserit, Trinitatem depingere, ex natura rei licitũ esse; nam quid Deus in veteri testamẽto præceperit, disputatione sequenti dicemus.) Hanc videtur docuisse Paludanus in 3.d.9.q.1.art.2. dum examinat dicta Durãdi, vbi quanuis initio cum ipso sentire videatur, tandem approbat imaginem Spiritus sancti in specie columbæ: apertè tamen Caiet. in 3. p. S. Thom, q.25.art.3. circa solutionem 2. Vvaldẽs. 3. tom. cap.155. Cathermus in opusculo de adoratione imaginum nõ longè à principio concl. 1. Didacus Paiua libro vltimo contra Kemnitium, Sanderus libro 1. de imaginibus cap.4. Franciscus Turrianus lib.3. de characteribus dogmaticis. *Palud. Caiet. Vvald. Cather. Didacus Paiua. Sander. Turrian.*

Prima ratio tertiæ sententiæ ex figuris cherubinorũ. Respõsio Caluini. Prior confutatio.

Probat autem primo hac ratione. Deum secundum se, corporatum non esse, ideòq; ad viuum exprimi non posse corporea aliqua figura, non obest, quominus sub imagine corporea depingi, aut sculpi queat: liquidem cõstat in veteri testamento, Angelos sculpta similitudine expressos fuisse, Exod.25. & 3. Regum 6. Nam quod inquit Caluinus id factum fuisse ad prædagogiam rudis illius populi, nunc verò sæculum illud puerile transisse, non probat, ex natura rei 45

ra rei licitum non esse, res incorporeas depingere. Si enim ex se nõ liceret, nec ad pędagogiam illius populi talis institutio sine peccato adhiberi posset. Tum etiam, sicut rudis populus figura illa corporea aptè instituebatur, vt inde à sensibilibus, aliqua ratione, incorporeã Angeli naturam, & proprietates intelligerer: eodem modo cum circa Dei notitiam simus multò rudiores, quàm erat ille populus circa Angelorum cognitionem, satis commode instituemur visibili, & corporea aliqua imagine. 46 *Posterior confutatio.*

Genes.1. Gene.28. Exo.33. Matt.3.

Secunda ratio. Deus frequenter sub figura corporea apparuit: Genes.1. deambulans ad auram: Genes.28. sub ea dem Iacob visus est: Exod.33. & alibi frequenter loquens cum Moyse; & Matth.3. Spiritus sanctus, sub specie colũbę: ergo sub hac figura, ad significandas has apparitiones, depingi potest. Quòd enim columba illa statim euanuerit parum refert, vt depingi nequeat: cum ea pictura, solũ velimus ipsammet apparitionem, quæ transijt, repræsentare. Neq; enim eò quòd pictura maneat, quisquam intelliget, Spiritum sanctum semper sub illa figura mãsisse. *Secunda ratio ex apparitionibus factis.*

Turrian.

Tertiò probat optimè Turrianus hoc modo. Si Scriptura tribuit Deo membra, cum sit incorporeus, vt varias illius perfectiones significet; quòd humanum ingeniũ tale sit, vt ex rebus corporalibus incorporeas naturas, & perfectiones intelligat: cur quæso corporea similitudine, & pictura id ipsum fieri non poterit? quæ, teste Gregorio antè allegato, rudioribus est veluti Scriptura quædam, & historia: vt sicut illa, quæ in Scriptura membris corporis de Deo enuntiamus, metaphoricè sunt accipienda; eodem pacto, & picturæ factæ intelligantur; secluso tamen imperiti vulgi periculo; id quod prælatorum, & concionatorum solicitudine fieri potest, & debet, vt admonet Cõcilium Trident. sess.25.cap.2. 47 *Tertia ratio efficax exmodo loquendi scripturæ.*

Trident.

Demum eadẽ sententia confirmatur vsu Ecclesiæ frequẽtissimo, quæ passim Romæ, & alijs in locis, Trinitatis imaginẽ adorãdã populo proponit. Quamuis autẽ Conc. Trident. eo capite, nihil certi statuat, & definiat, præcipit tamen, vt si quando historias sacræ Scripturæ contingat *Trident.* *Quarta ratio ex vsu Ecclesiæ.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

describi,(intelligit,in quibus etiam Deus depingẽdus est, id quod nec damnat,nec tam seriò,quam sanctorum hominum & Christi imagines approbat)explicetur populo, id non fieri,quia deitas oculis corporeis videri possit: sed vt inde humano more, in cognitionem virtutis ipsius in corporeę veniamus. Et in 7. Synodo actio.5. non longè à medio Antonius Monachus legit historiam, in qua referebatur,ausum fuisse Seuerum,aureas,& argenteas colũbas in memoriam Spiritus sancti super fontes baptismi suspensas auferre.Dicebat enim, non oportere Spiritum sanctum sub ea figura repræsentari. Respondit verò Tharasius,meritò receptas à Patribus fuisse columbas illas, ac proinde potiori ratione,corpusVerbi incarnati,figura aliqua,& imagine exprimi posse. Quidam id ipsum confirmant autoritate Iosephi lib.1.antiquitatum cap.4.vbi dicunt,memoriæ prodidisse;statuam Deo erectam ab Enos: cum Genes.4.cœpit inuocare nomen Domini.Verùm Iosephus solùm affirmat, Enos,& successores illius duas columnas excitasse,ne eorum memoria diluuio, quod Adamus prædixerat,periret.

Cõfirmatur ex septima Synodo.

Columbæ aureæ & argẽteæ in memoriam Spiritus sancti erectæ & amissæ.

Adam prædixit diluuium

48

7.Synod.

Ioseph.

Oppositiones contra præcedentem sententiam.
CAPVT IIII.

Prima obiectio ex scripturæ locisquibusimagines Deiimpugnari videat.

IAM verò necesse est, & fundamenta secundæ sententiæ,quam cap. præcedenti retulimus, in medium afferre,& sigillatim refutare.Primum igitur arguitur exScriptura,Exod.enim 20.Dei similitudo & imago depingi prohibetur:idem Deuteron. 4.cum dicitur:*Memẽto,quod Dominus loquutus sit tibi in monte Oreb vocem verborum audisti,imaginem nullam vidisti: obserua ergo te ipsum,ne forte deceptus, facias tibi vllam similitudinem:* & Esai. 4. *Cui similem fecistis Deum:aut quam imaginem ponetis ei:*idem cap.46.tandem Actorum 17. *Genus ergo cum simus Dei,non est existimandum,auro,vel argento, aut lapidi artis sculpturæ,& cogitationis hominum diuinum esse simile.*

Notatio ex Caietano tribus modis Deiimagodeplagipotest.

Pro explicatione omniũ horum locorũ,& similium,notant aliqui ex Caiet.in 3.p.q.25.art. 3. circa solutionẽ primi,trimi,trifariam posse à nobis,Deo similitudinem effingi.Primum,vt velimus naturã ipsius, & formã ad viuum exprimere,sicut amicorũ,& aliorũ virorũ: & hoc summæ esset dementiæ:Deus enim formam non habet,& figuram,quæ aut pictura,aut sculptura exprimi possit. Secundò ad repræsentandũ nobis figurã aliquã corporeã, in qua dignatus est apparere,qua ratione depingitur in forma senis,sicut apparuit Danieli cap.7.& in forma colũbæ,vt Matt.3. Spiritussanctus visus est:& in forma humana,vt Genes.18. & 19.se manifestauit sic autẽ ad exhibẽdã oculis historiã aliquam,dicitur depingi.Tertiò deniq;vt ex sensibili figura, ad inuisibilẽ formãDei intellectus noster quodãmodo possit ascendere. Ait ergo Caiet.secũdo & tertio modo licitũ esse,Deo imaginẽ depingere:si absolutè exse cõsideretur. Nã ratione periculi,aut prohibitionis,licitũ nõ esset, id quod cuilibet picturæ commune est.

Caiet.

Exod.20 Deut.4.

Esai.40 & 46.

Act.17

50

Dan.7. Matt.3. Genes.18 19.

Durand.

Neq; obstat primũ,quòd dicit Durand.eas scilicet formas,sub quibus Deus apparuit,non fuisse ipsi hypostatice vnitas. Quia cũ illi imagines effingimus, nõ significamus, eas fuisse in suppositum assumptas; sed sub illis Deum apparuisse.Nec secundo obest, quòd formæ illæ non apparuerint ad repræsentandã Dei naturã, sed effectum aliquẽ illius:quia cũ nos eas depingimus, nolumus aliud, quam historiã illã,& effectũ ob oculos ponere,ac si nobis sic apparuisset:vt inde ad spiritualẽ Dei naturã cõsiderandã ascendamus. Deniq, parũ refert,quod Clichtoueus asserit, Deum in illis figuris,non per se, sed ministerio Angelorũ apparuisse:nã satis est,si imago à nobis depicta illud,quod tunc apparuit,vice Dei repręsenter.

Obiectiones Durandi cõtra imagines Deisoluũtur

51

Clichto.

Ex hac doctrina,quæ vera est, putãt aliqui,vnico verbo satis fieri argumento sumpto ex locis Scripturæ:nimirum illis solùm imaginem Dei priori illo modo,nõ tamẽ duobus alijs prohiberi;quibus quidem in Ecclesia consuetum tantùm est,aliquam Dei similitudinem populo exponere. Addunt autẽ,Exod.20.& Esai.40.& 46.aliud voluisse Dominum dicere: neque ibi sermonẽ haberi de imagine depictaipsiusDei,sed desimulacris,quę proDijs colebãtur;

Exo.20. Esai.40. & 46.

Quorũdam solutio ad loca scripturæ suprapositacõ imagine Dei non fingenda.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quare Exod.20. prohiber (inquiunt) Dominus ne faciant Deos argenteos, simul cum Deo vero adorandos: & ad hoc ipsum alludens Esaias dixit, *Cui assimilastis me?* Quia cum Iudæi haberent Deos ligneos, & simulacra, quæ pro Dijs venerabantur; fecerunt Deum verum similem, id est æqualem illis, siquidem illa, vt Deum verum, adorabant.

Responsio authoris ad locum Exod. & Deutero.

Ego verò aliter existimo respondendum. Primũ Exod. 52
2. & Deuteronom. 4. non solum puto, prohiberi imagi- *Exo.20. & Deut. 4.*
nem Dei primo illo modo; ne scilicet populus errore deceptus, vellet ei effigiem aliquam exprimere, qua putaret ad viuum deitatem ipsam repræsentari; sed quamcunque imaginem ipsius Dei: imo & cuiuscunque alterius ob periculum, cui populus ille subiacebat, vt sequenti disputatione patebit: ob id tamen non est dicendum, ex natura rei illicitum esse, Deum depingere, sed iustis de causis a Deo in veteri testamento fuisse prohibitum, de quo non disputamus. Deinde quãuis in caput illud 46. Esaiæ optimè quadret interpretatio, quam adduximus; capite tamẽ 40. & actо.17. neque id voluit Scriptura significare, nec imaginem Dei aliquo positiuo præcepto prohibere; sed solùm ostendere, Deo nullam posse imaginem effingi, quę ipsum, vt est, repræsentet. Id enim denotat, quod dixit Propheta, *Aut quam imaginem ponetis ei?* In quem sensum loquitur etiam Scriptura, Sapientiæ 15.

Locus Esai. 46. & actо. 17.

Secundò obijciunt nobis Patres quamplures, qui dicũt, 53
nefas esse simulacrum & imaginẽ Deo collocare. Sic La- *Lactan. Aug. Origen. Damasc. Clemens Alex. Germ. Theod. S.Thom.*
ctantius lib.2.diuinn.institut.cap.2. Aug. de fide & Symbolo cap.7. Origenes lib. 3. contra Celsum in medio, & lib.7.cõtra eundẽ in fine, Clemens Alex. lib. 6. Stromatũ Damasc.4.de fide c.17.& orat.1.de imagi.circa principiũ. Germanus Patriarcha, in Epist. ad Ioann. quę recitatur in 7.Synod.act. 4. & Theodorus in Epistola Synodica, quæ est actio.3. idem habetur, in eadem 7. Synodo act. 5. non longè à principio, vt capite sequenti referemus: imo & S. Thomas 3.p.q.25.art.3.ad 1. idem docuit.

Secunda obiectio ex locis sanctorũ patrum.

Solutio.

Respõdetur, eos locutos de imagine primo illo modo, quo paulo Caiet. interpretatur S. Thmã & Damasc. q̃ si absolutè ipsi lo-

ipsi loquantur, intelligendi sunt, illicitam existimasse Dei picturam & imaginem, non ex se, sed ratione periculi imperitæ multitudinis; quod cessante (vt admonet Concilium Trident.) diligenti solicitudine & doctrina pastorum, manifestum est eas imagines, iure damnari non posse. De illo verò testimonio, quod retulimus ex septima Synodo, act. 54
illa 5. nonnihil etiam sequenti capite dicemus. *Aug. Senec.*

Imagines Dei vtiles sublato omnes rore.

Quòd si Augustinus lib.6.de ciuitate Dei, c.10. probat sententiam Senecæ, quia reprehenderit vsum sculpendi Deos invili materia, & immobili, atq; in habitum hominum, ferarum, aut piscium, vel monstrorum; non proinde reprobat vsum depingendi Deum, quem obseruat Ecclesia: ita enim sub forma humana ipsum effingimus, vt non putemus, illius esse formæ & naturæ, sicut Gentiles existimabant. Quare multò meliùs reprehendit mõstrosas illas, aut ferarum similitudines Deo dedicatas; quas tamen Ecclesia nunquam recepit: deinde cum idem Augustinus lib.4.de ciuit. Dei cap. 19. & 31. commendat sententiam Varronis, qui dicebat 200. fere annis puriorem fuisse Romæ sine simulacris cultum Deorum, tantum significat, simulacra à gentibus inuenta fuisse in maiorũ ipsorum perniciem, cum in eis aut spem suam collocarent; aut certè superstitiosa religio simulacris ipsis maximè creuerit, Imagine autem veri Dei, si cesset omnis error, bona & diligenti pastorum institutione, non superstitio, sed verus cultus, & religio indies incrementum suscipit. *Aug. Varro.*

Romæ purius sine simulachris, idest idolis

Porrò Lactantius superius citatus, ea solum ratione vi- 55
detur docuisse, Deo nõ esse imaginem erigendam, in qua adoretur; quia imago ideo solùm inuenta fuit, vt eorum, qui mortui sunt, vel absentes, recordemur. Cũ ergo Deus, nec mortuus sit, nec loco absens, non videtur imagine indigere: verumtamen eo loci contra Gentiles solùm argumentatur, qui putabant, omnino necessarium esse ad cultum religiosum simulacra proponere. Nam & ipsi Deos, quos colebant, inter mortuos cõputabant. Hoc ergo optimè refellit, quia verus Deus, cui religiosus cultus debetur, semper viuit, & vbiq; est. Quare illa ratione non est *Lactan.* 55

Cur putauit Lactantius, imaginẽ Deo erigendã non esse.

Universidad de Deusto
Biblioteca

necessaria aliqua ipsius similitudo, vt eum colamus: cæterum vtilis admodum ea est, vt illius, qui quanquã semper viuit, & vbique est, non tamen videtur, nec apparet, memores simus; & beneficiorũ eius recordatione, ipsum cum sua imagine, & in ipsa veneremur.

Tertia obiecto ex Caluino. Falsæ imagines dicã librum idiotarum.

Tertio arguit Caluinus, ex periculo erroris. Licèt enim ex sententia Grego. imagines sint libri ignorantium, ecõtrario tamen scriptura Hiere. 10. imaginem ligneam, vocat doctrinam vanitatis, & Abac. 2. conflatilem appellat Doctorem mendacij. Quocirca inquit Caluinus, si Gregorius in schola spiritus esset edoctus, nunquam dixisset, imagines esse librum idiotarum. Respondeo scripturam illis locis, solum fuisse loquutam, de simulacris falsorum Deorum, non de imagine veri Dei, tametsi etiam de imagine Dei depicta, idem dicere posset: non quia ex se illicita esset: sed quia positiuo Dei præcepto in veteri testamẽto prohibita fuit, vt sequenti disputatione dicemus. Gregorius autem optimè dixit, imagines esse libros idiotarũ, id quod de imagine ipsius Dei intelligendum quoq; est. Idem de imagine Christi dixit Damascen. libro. 4. de fide cap. 17. & de omnibus in vniuersum asseruit Beda tom. 8. lib. de templo Salomonis cap. 19. satis post mediũ: Quare quod est latinis nomẽ *pictura*, Græcis inquit esse Ζωγραφία *Zographia*, idest viua scriptura. Id ipsum tradit Damascenus oratione 1. de imaginibus. Si quid tamen periculi ex imaginibus Dei potest accidere, assidua doctrina Pastorum, & traditione parẽtum auferri debet. Cum verò Caluinus permittat, tales imagines in Historijs depingi, propter memoriam, non est cur simplices picturas, & extra historiam, reijciat. Nam utroque modo memoriæ seruire possunt: quare aut vtrasque concedere, aut eas in historia quoque negare deberet.

Solutio. Cur scriptura dicit conflatile esse Doctorẽ mendacij. Defenditur Gregorij dictum de imaginibus cõtra Caluinum.

Caluinus

56 *Hier. in Abac.*

Greg.

Damasc. Beda.

57

Demum negare nõ possumus, reprehensione dignos esse pictores, qui ex suo cerebro, nouas Trinitatis imagines audent depingere, quibus occasionẽ irrisionis hæreticis præbent: ob id tamen consuetas, & communiter ab Ecclesia approbatas depingere, damnandum non est.

De ima-

De imaginibus Angelorum.

CAPVT V.

Xeneus.

PRæter Iudæos, Mahumetanos, & Iconomachos, qui in vniuersum omne genus imaginum execrantur, quales fuerunt tempore septimæ Synodi, & omnes Vvicleffistæ, fuit Xeneus, vel Xenaias, cuius fecimus mentionem disput. 1. cap. 1. huius libri: qui peculiariter imagines Angelorum, è medio tollendas asserebat. Vt refertur in septima Synod. actio. 5. in medio, quod ipsi, incorporei cum essent, depingi nulla ratione possent. Seuerus autem, licet contra honorem imaginum Angelorum sæpe docuisse videatur, (vt constat in eadem actione inferius ex libro Ioannis Episcopi Gabalòn) cum tamen vt ibidem scribitur, frequenter etiam in templo sancti Michaelis persuadere conatus sit, Angelos non decere vestes purpureas, sed albas: videtur ipsorum quidem imagines admisisse, circa modum tamẽ eas figurandi solũ errasse. Itaq; de his quoque difficultas proposita fuit in septima Synod. actio. 5. non longe ab initio, vbi Demetrius Diaconus legit librum Ioannis Episcopi Thessalonicen. qui dialogum continebat inter gentilem & sanctum. Gentilis ergo in hunc modum obijciebat Christiano: *Esto, Deũ Verbum hominem factum icone exprimatis, quid ad Angelos hoc facit, ques vt homines pingitis, & adoratis: hs tamen homines non sunt: sed intellectuales, & incorporei, & simplices existentes dicũtur. Sane ea ratione, & a nobis Deos venerabiles existimat: non enim sic quidquam absurdi agimus, quem admodum neque ves, dum Angelos adoratis.* Hactenus gentilis. Cui sanctus statim respondit, Angelos quidem corporeos esse, & ideò ipsis similitudinem effingi, optimè posse: in figura verò humana depingi, quia ita sæpe apparuerunt: Deum autem figurari nõ posse, quòd incorporeus sit, quam sententiam sancti, proponente Tharasio, tota Synodus approbasse videtur.

Xeneus imagines Angelorũ tollebat.

58 *Ioannes Gabalòn.*

Demetr. Diacon.

Dialogus gẽtilis & Christiani.

59

Si tamen discursus illius dialogi attente legatur, illico apparebit, nec gentilem damnate voluisse Angelorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Exponitur præcedens dialogus gentilis & sancti.

imagines,nec sanctum illum,qui in eodem dialogo introducitur,causam,cur Angeli depingerẽtur, rectè assignasse. Primum igitur Gentilem imagines Angelorũ non improbasse, patet. Cum enim exprobaretur à Sancto, quod Deorum suorũ imagines,Gentiles adorarent: obijcit statim,imagines Sanctorũ,& ipsius Dei, & à Christianis coli:cum verò respondisset Sanctus ille, à Christianis non tã imagines,quam ipsarum exemplaria adorari, nimirũ Sanctos homines per imagines suas, & Deum tñ in humana, natura quam assumpsit, per suam quoq; similitudinẽ depictum:(horũ enim solum concedit imagines)rursus obijcit Gentilis etiam à Christianis: Angelorũ imagines adorari,cum tamen sint incorporei, non quia damnet earum vsum,sed,vt argumento ad hominem, ipsos cõuincat, ostendens non solius Dei incarnati sub forma humana, nec
60 solum Sanctorum imagines, sed etiã Angelorum à Christianis depingi: Et ita mirum non sit,si ipsi Gentiles,Deos suos figura aliqua & imagine exprimant. Quare picturam Angelorum nõ damnat, sed exemplo Christianorum, qui in corporea quoq; depingunt,suam consuetudinem Deos depingendi excusare contendit.

Angeli corporei olim existimati a quibusdam.

Deinde Sanctum illum,qui ibi introducitur, veram rationem Angelos depingendi, non assignasse, omnibus est manifestum:putauit enim, ideo coloribus figurari posse; quia corporei sunt;cum tamen multò verior sententia sit, quæ dicit Angelos esse naturę incorporeæ, vt in 3.p.q.50. art.1.demõstrabimus. Tum etiam, licèt eorũ Patrum opinionẽ sequeremur,qui affirmant eos esse corporeos,ea ratione nõ probaretur,Angelos posse depingi: Patres enim illi adeò subtilia corpora ipsis attribuũt,vt eos inuisibiles esse doceant:ac proinde secundum se depingi non posse,
61 concedant necesse est. Cum ergo in figura solum humana, in qua dignati sunt apparere, semper figurentur, vt Sanctus ille ibidem introductus asseruit; non ratione sui corporis,sed figurę,sub qua apparuerunt, eos depingi,fateri debebat: sub ea enim ęquè bene coloribus exprimi possunt,etiam si omnino sint incorporei, atq; si corporei, inuisi-

inuisibiles tamen suapte natura essent. Ex quo etiam optimè confirmatur,id quod cap.3.de imagine Dei diximus, nempe ideò ipsum posse depingi, quia, incorporeus cum sit,sub aliqua effigie visibili sæpius apparuit: id quod non minus de Deo,quam de Angelis,etiãsi corporei essent,inuisibiles tamẽ,Sãctus ille in eo dialogo introductus,debebat concedere. Cum igitur tota Synodus recepit sententiam illius,in eo dialogo recitatam, non rationem (quòd scilicet Angeli corporei essent)sed conclusionem, nempe Angelos posse depingi,approbasse dicendum est. Colligitur itaq; ex se licitum esse, Angelis imaginem effingere, etiamsi incorporei sint, sicut ex dictis satis perspicuè ap-
62 paret. An verò in veteri testamento fuerit a Deo prohibitum,sequenti disputatione constabit. Cæterùm, cũ ex Dei saltem dispensatione, in templo fuerint Cherubinorum statuæ erectæ;consequitur ex natura rei, illicitum nõ esse,eos depingere. Deus enim in his quæ lege naturali prohibita sunt,dispensare non potest,vt probabilior opinio fert.

Inuisibiliaui sibiliter depingi, quia sic apparuerint.

Qua verò ratione multum expediat, Angelos, etiamsi incorporei sint, sub forma corporea depingere, præclare tradit Dionysius,de Cęlesti Hierarchia cap.2.quia scilicet similitudine corporea, & instar rerum corporearum, incorporea etiam intelligamus:& in eodem lib.cap.vltimo, quid singula membra,quæ imaginibus Angelorũ tribuũtur,significent, optime exponit. Iuuenili enim ætate, in qua Angelus depingitur, robur vitæ ipsius, quod semper viget,inquit denotari:alis vero celeritatem, vt etiam docuit Tertullianus libro contra gentes cap.22. atque in hũc modum singula eleganter prosequitur. Sub forma vero hominis ideo ait à nobis figurari, quod in ea sæpenumero apparuerint,& quia multo meliùs instar hominis,quam alterius rei,naturam & proprietates eorum cognoscamus.

Dionys.

Tertull.

Cur angelos humana specie & cũ alis cæterisq; notis effingamus.

An ſtatuæ, & imagines in veteri teſtamento fuerint prohibitæ. Diſput.4. 81

Opinio Bedæ, & quorundam Scholaſticorum.cap.1.
Verior ſententia. Omnem imaginum vſum veteri lege fuiſſe ſublatum.cap.2.
Præcedens ſententia antiquorum Scriptorum, Patrum, & Scripturæ teſtimoniis confirmatur.cap.3.
Commune fundamentum prioris opinionis conuellitur.cap.4.
Primum Bedæ argumentum contra poſteriorem ſententiam, ex æneo ſerpente deſumptum.cap.5.
Secundum Bedæ argumentum ex figuris Cherubinorum.cap.6.
Duæ aliæ oppoſitiones, quibus probatur lege veteri vſum imaginũ non fuiſſe vetitum.cap.7.

Opinio Bedæ, & quorundam Scholaſticorum.

CAPVT I.

NVLLAM tam ſpiritualium, quam corporalium rerum imaginem ſuaptè natura eſſe prohibitam, ſuperiori diſputatione ſatismõſtratũ eſt: an verò iuſtis de cauſis præcepto aliquo poſitiuo fuerit hominibus vſus imaginum interdictus, inter Scholaſticos Doctores magnæ quæſtionis eſt. Permulti enim affirmant, nunquam nec in lege veteri imaginũ picturam, aut ſculpturam ſtatuarum, imò nec ipſarũ debitũ cultum, ſed ſolam idololatriæ adorationem fuiſſe prohibitam: ne ſcilicet eas populus cultu diuino, ſicut Gentiles 64
ſua idola proſequeretur. Huius opinionis primus autor videtur mihi Beda, in lib. de templo Salomonis cap. 19. eam quoque indicat Ionas Aurelianenſ. lib. 1. de cultu imaginum in 5. tomo Biblio. ſacræ, & ſanctus Thomas 3. p.quæſt.25. art. 3. ad 1. qui tametſi de imagine Dei dicat, nullum

Prior opinio. vſum imaginum non fuiſſe veteri lege vetitum, ſed cultum tantũ idololatriæ.

Beda. Ionas Aur. D. Thom.

nullum illius fuiſſe vſum; non tamen explicat, an iure naturali, vel veteri lege vetitus eſſet. Quare quoad cæteras tantùm imagines ſententiam Bedæ videtur ſecutus. Eam vero in vniuerſum tradunt, Burgen. in 2. additione ad Lyranum, in illud Exodi 20. *Non facies tibi ſculptile* (quamuis in fine annotationis in contrariam nonnihil inclinet.) Vvalden. tomo 3. cap. 152. Caiet. in illud Exodi 20. citatũ, Alanus Copus dialogo 4. cap. 21. Sanderus lib. 1. de imaginibus cap. 7. Alphonſus de Caſtro contra hæreſes verbo *imago*, hæreſi 1. circa finem, Franciſcus Turrianus libro 3. de characteribus dogmaticis longè ante finem, Pamelius in annotationibus ad 2. lib. Tertulliani contra Marcionem numero 141.

Burgen. Vvald. Cai. Copus. Sander. Caſtro. Turri. Pamelius

65

In hanc verò ſententiam multi excitatis autoribus, & recentiores quamplures adducti ſunt: quod viderent, hęreticos eo vti argumento, ad probandum, peruerſum eſſe imaginum vſum, quem in lege veteri, tam ſerio Deus prohibuerit. Nituntur quoq; in hanc opinionem pertrahere Cyprianum lib. 3. ad Quirinum cui mea quidem ſententia nihil omnino fauet. Ipſe enim ſolàm refert Scripturę verba, de quibus nunc eſt controuerſia: neq; de ſuo quidquam ipſis addit. Quare cuiuſnam fuerit opinionis, conſtare nequit. In eadem etiam fuiſſe Damaſcen. arbitrantur nonnulli, lib. enim 4. de fide cap. 17. contra eos, qui Chriſtianos inſimulant, quod imagines venerẽtur, obijcit cõſuetudinem Iudaici populi, qui tabernaculum manufactum, quia eſſet exemplar rerum cœleſtium, & Cherubinorum figuras, quæ etiam erant opera manuum hominũ, & in ipſo erant propitiatorio, adorabat. Vtitur autẽ hac ratione contra Iconomachos. Si populus ille Cherubinorum figuras adorabat, cur Chriſtiani non poterunt imagines Dei, & Sanctorum venerari? ſubiungit poſtremo hæc verba. *At Scriptura diuina eos, qui ſculptilia adorant dæmoniſque victimas efferunt, inſectatur.* Quaſi dicat, hoc tantùm Scriptura vetat, ne ſcilicet imagines more Gentilium, tanquam dij, adorentur, aut ipſis ſacrificium offeratur, quemlibet tamen cultum, & adorationem non prohibet:

Cyprian.

Damaſc.

66

Fundamentum præcedentis ſententiæ.

alia

Universidad de Deusto
Biblioteca

alia verò fundamenta huius sententiæ cap. 5. & sequentibus huius disputationis referemus.

Verior sententia, omnem imaginum vsum veteri lege fuisse sublatum.

CAPVT II.

Posterior opinio præcepto positiuo fuisse adæpro hibitum omnem vsum imaginum.

NON pauciores, nec inferioris notæ autores oppositam opinionem, quę mihi multò probabilior semper visa est, amplectunrur: Iudæis nimirum, non solùm adorationem illam Gentilium, quæ naturali iure prohibita est, verùm etiam: quemlibet vsum imaginum, & statuarum præcepto Dei positiuo, Exodi 20. fuisse interdictum. Sententia est Alexandri 3.p.q.30.memb.3.art.3.§.1. Alberti in 3.d.9.art.4. Bonauenturæ art.1.q.2.ad 1.in contrarium. Ricardi art.2.q.2. ad 1. Palud.q.1.art.2.vbi de dictis Durandi inquirit, Marsil.in 3.q.8.art.2.ad 2. obiectionē contra 3. conc. Henri. quodlib.10.q.6.ante medium, Catheri. in opusculo de adoratione imaginum parùm ab initio, Martini de Ayala in tractatu de traditionibus 3. parte Corollario de imaginibus Sanctorum, Dominici de Soto lib.2.de iustitia q.4.art.2. Francisci Horancij lib.2.locorū Catho.cap.22. Alani copi in 4.dialogo cap.15.post medium, Clichtouei in cap.17. lib.4.de fide Damasc. Abulens.in 4. cap. Deuterono. q. 4.&.5. Ex quibus, Alexand. Albert. Bonau. Marsil. Abulens. de imagine Dei solùm dicūt, illi populo omnino vetitam fuisse, cæteri autem absolute de omni in vniuersum loquuntur. Et sanè si imago Dei nō est iure naturali prohibita, vt etiam nonnulli autores prioris sententiæ fatentur, & nihilominus populo Iudaico non fuit concessa: idē potiori ratione de alijs imaginibus, aut Angelorum, aut Sanctorum dicendum est.

67

Alex. Albert. Bonau. Ricard. Marsil. Henri. Cather. Ayala. Soto. Horan. Copus. Clichto. Abul.

Ex his autem solus est Abulens. qui putat, iure naturali non esse permissum, Deo imaginem effingere. Cęteri verò videntur docere, solùm antiqua lege vsum illius fuisse sublatum. Cum enim Alexand. Albertus, & Bonau. asserunt, Deum figurari non posse, quod inuisibilis sit, & ideo prohibitam fuisse illius imaginem lege Moysis; finem & rationem legis ostendunt: non tamen ob id iure ipso naturali prohibitam fuisse arbitrantur. Addunt verò Albertus, Ricardus, & Marsil. rationes, ob quas Deus imaginū vsum prohibuerit. Tum quia populus ille, ad illorum cultum maximè erat procliuis: tum etiá, vt ita idola gentium, quarum terram illi populo concesserat, exemplo Iudæorum, qui nullam imaginem colebant, destrueret. Qua quidem ratione sententiam hanc expressisse videtur Damascenus oratione 1. de imaginibus. Hęreticis enim obijcientibus imaginum prohibitionem in veteri testamento factam, his verbis respondit. *Vides, quomodo vitandi simulacrorum cultus gratia, imagines fieri vetat?* Cultum intelligit latriæ, de quo ante loquutus fuerat: existimauit ergo ad euitandum cultum latriæ, imaginibus exhibitum tanquam Dijs, hoc est, idololatriam, ad quam illi erant propensi, vsū imaginum ipsis non fuisse concessum: quæ sanè est prima ratio, quam ex Ricardo, & alijs adduximus, & paucis interpositis. *Iudæis igitur, quoniam ad simulacra colenda erant propensiores, hæc vsa sunt: nos autem, quibus, vt theologicè loquar datum est, vt superstitiosum errorē fugientes & veritatē cognoscentes, purè cum Deo versemur, ergo soli seruiamus, infantiamque prætereuntes, in virum perfectum euadamus, non sumus amplius sub pædagogo.* (Intelligit sub lege, & antiqua prohibitione) hactenus Damascenus. Qui si existimaret, vt Doctores prioris sententię docent, nō quemlibet vsum imaginum, sed solùm cultū idololatrię Iudęis fuisse prohibitum antiqua lege; non diceret, nos ampliùs non esse sub pędagogia legis, sub qua illi fuerunt, vt nobis iam imagines concederentur. Cum enim ad cultum idololatrię nullo iure fuerint permissę, sed omni lege etiā naturali prohibitę, adhuc nos essemus sub hac legis pędagogia, sicut & populus ille ex hac parte sub illa fuit. Cum igitur dicat, nobis cessasse legis pędagogiam, qua populus ille institutus aliquando fuit, planè loquitur de lege positiua cœremoniali,

68

Abul.

Alex. Albert. Bonau.

Rationes Alberti & aliorū, Cur Deus prohibuisset Iudæis imagines.

Damasc.

69

70

Pulcra verba Damasceni de differentia legis, & euangelij circa imaginum vsum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

moniali,quæ omnem etiam aliàs licitum vsum imaginum vetabat. Non ergo solùm cultum idololatriæ, sed quàuis adorationé,& vsum imaginum lex illa Iudæis prohibuit. Quare cum Damasce. 4.lib.de fide cap.illo 17.pro priori sententia citatus dixit,scripturam solùm insectari eos, qui adorant sculptilia,& dæmonijs sacrificant,non putauit,hoc solùm lege veteri prohibitum fuisse:sed ostendit, hunc fuisse finem illius, vitare scilicet idololatriam, ob quàm causam Deus in vniuersum prohibuit omnẽ similitudinem,& picturam,ne populo illi, ad hoc genus peccati propenso,occasio esset ruinæ. Quę ratio in populo Christiano adeò benè instructo,locum non habet. Quare autem dicat,Cherubinorum imagines in templo adorari capite sexto dicemus.

Damasce.

71

Præcedens sententia antiquorum scriptorum, Patrũ, & scripturæ testimonijs confirmatur.

CAPVT III.

Scriptores pro fa.t.

DIsertis verbis antiquos scriptores, & Patres hanc sententiam nobis tradidisse, ex subiectis testimonijs perspicuè apparebit. Ex antiquis profanis scriptoribus est in primis Iosephus lib.1.contra Appionem satis post medium, qui ex Hecatæo historico antiquissimo de templi Hierosolymitani descriptione inter alia multa refert hæc verba. *Simulacrum verò, aut aliquod anathema ibi nequaquam est.*& lib.2.satis ante medium,obijciẽti Appioni,quod Iudęi Imperatoribus statuas non erigerent, respondet Iosephus, potius eum debere admirari magnitudinem, modestiamque Romanorum,quoniam subiectos non cogunt,patria iura transcendere:& paulò post narrat, Iudęis interdictum omne imaginum genus. In eãdem sentẽtiam accedit Cornelius Tacitus lib.5. historiæ,dum tradit Iudæos mente sola, vnumq; numen intelligere,ac venerari,prophanumq; ducere,

Iosephus

In templo Hierosolymitano nullum simulacrum nullúe anathema.

Cornelius tacitus.

72

cere,imagines Deorũ mortalibus materijs in species hominum effingere:ideoq; nulla simulacra in eorũ vrbibus, nedum in templis esse:non regibus hanc adulationem,nõ hunc Cæsaribus honorem adhibeti. Ad hoc ipsum alludens Lucanus lib.2.inquit *incerti Iudæa Dei*,incertum Deũ appellat,quod sola mẽte,nõsimilitudine aliqua, nec certo nomine Deum suum Iudæi colerent.

Lucanus.

Origenes

Idem vero probatur ex Patribus. Primum Origenes lib. 4.contra Celsum,post 5.folia id ipsum aperte testatur:de Iudęis enim ait. *Apud quos nullum aliud numen erat receptum, quam Deus huius rerum vniuersitatis præses,procul ablegatis omnibus simulacrorum opificibus. Nam in ciuitate eorum nullus pictor admittebatur,nullus statuarius,legibus totum hoc genus arcentibus,nequa occasio præberetur hominibus crassis,ut ne animi eorũ à Dei cultu auocaretur.* Quibus verbis,non modo posteriorẽ sententiam nobis tradidit, sed etiam duas rationes, quas ex Ricardo,& alijs adduximus, ob quas imagines illi populo fuerint prohibitæ,paucis complexus est. Secundo non minus clare id ipsum asserit Tertullianus,lib. 4. cõtra Marcionem cap.22.vbi cum dixisset,Moysem, & Eliã cognitos fuisse à Petro in transfiguratione Matth.17. non quòd anteà ipse aliquam eorum similitudinem, seu effigiem vidisset,sed tantum in spiritu:reddit rationem his verbis. *Nec enim imagines eorum,vel statuas populus habuisset, & similitudines lege prohibente.* Quod si solũ lex prohiberet, cultum latriæ imaginibus tanquam Dijs exhiberi,friuola esset Tertulliani ratio. Nunc enim id ipsum iure naturali vetitum est. sunt tamen lege hac non obstante innumeræ Regum,& Principum effigies,& statuę:vt cumvideas hominem nullo alio indicante ex imagine illius, quam antea, vidisti facile eum agnoscas. Licet ergo Iudæis esset interdicta adoratio illa latriæ, potuissent in populo innumeræ imagines Regum,Ducum,& Prophetarum esse,qui bus Petrus Moysem,&Eliam distinctè cognouisset,nisi in aliena figura apparuissent. Eidem opinioni plurimum fauet idem Tertullianus,alijs in locis, quibus aduersarij contra nostram sententiam vti possunt.

Tertull.

73

Cur Deus Iudæorũ incertus a Lucano fictus.

Nec pictor, nec statuarius apud Iudæos.

Quomodo D. Petrus in transfiguratione nouerit Moysem & Eliam.

Tertio

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tertiò demum ex Scriptura eadem opinio non obscurè colligitur. Exo. enim 20. dicitur, *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem* (id est nullam) *quæ est in cælo desuper, & quæ in terrâ deorsum, neque eorum, quæ sunt in aquis sub terra:* & subinde, vt nouum præceptum adiûxit, *non adorabis ea, neque coles.* Id quod eodem quoq; tenore verborum dicitur Deutero. 5. vtrumq; ergo Dominus prohibuit, & facere, & adorare. Sed clarius deducitur ex 4. cap. eiusdē lib. vbi Moyses ait. *Non vidistis aliquā similitudinē in die, qua loquutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis; ne fortè decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginē masculi, vel fœminæ, similitudinem omnium iumentorum, quæ sunt super terram, &c.* Quibus verbis planè indicat Scriptura, nō solùm prohibuisse id, quod iure naturali non licebat (colere scilicet imaginem pro Deo) sed etiam ipsum Deum verum, in aliqua eius similitudine adorare: atq; adeo omnem vsum imaginis ipsius Dei abstulisse. Si enim liceret in imagine Deum adorare, sicut Catholici vero cultu religioso facimus, nec id Deus vetare voluisset, vt autores prioris sententiæ autumant, seipsum ostendisset Dominus sub aliqua figura, vt sub ea non tantùm tunc à populo adoraretur; sed etiam instar illius aliam effingerent, in qua deinceps ritu verè religioso coleretur. Constat ergo sine dubio, nec vllus mediocriter in Scriptura doctus, oppositum affirmabit, in lege veteri, Dei saltem nullam fuisse similitudinem, aut effigiem, id quod & Damasc. & S. Thomas pro priori sententia citati, libenter fatentur. Quanuis ergo finis præcepti fuerit, ne populus ad idololatriam, ad quam nimis erat propensus, declinaret; substantia tamen illius fuit, vsum quemlibet imaginum auferre. Quod si Dei imago ob hanc rationem omnino ablata fuit antiqua lege, idem de alijs omnibus dicere, necesse est. Aut enim alterius hominis imago in templo collocaretur, aut extra: in templo manifestum est, nullam fuisse, præter statuas Cherubinorum: nec extra tēplū: nihil enim, quod sub aspectū caderet, gens illa extra tēplū adorabat, vt Samaritana Ioan. 4. dixit Christo *Vos dicitis quia Hierosolymis oportet adorare,*

74 *Exo. 20.*

Colligitur ratio ex scriptura de prohibitione imaginum facta Iudeis.

75

Damasc. D. Tho.

77

Deut. 5.

Ioan. 4.

adorare, id est, in templo Hierosolymitano. Accedit, quòd imaginū aliarum adoratione non minus populus ille ad

76 idololatriā induci posset, quā adoratione imaginis Dei, in qua ipse apparere dignaretur: nec minus rectè populus ille institui posset, vt imaginem Dei debito modo coleret, quā hominū. Imò verò si rectè originē idolorū, seu idolatriæ attendamus, maior videtur subesse ratio, vt quæuis imago hominis potius, quā ipsius Dei lege veteri prohiberetur. Idololatria enim cēpit, vt testatur Scriptura Sapiēt. 14. ex eo, quòd homines effingere sibi cœperūt imaginem filij mortui, vt eius recordarentur; deinde ipsum inter Deos numerare, & vt Deū colere, populus non dubitauit. Cur ergo Dominus lege veteri imaginem figuræ, in qua appareret, prohibuisset, ne populus Iudaicus in idolatriā laberetur; & imagines hominum mortuorum non

Sap. 14. *Leu. 26.* vetuisset? Tertiò hoc ipsum Leuitici 26. his verbis probatur. *Non facietis vobis idolum, & sculptile, nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis eum.* Per titulos intelligit statuas, quas Gētiles in sui memoriam po-

Isichius. Rodol. steris relinquebant: vt docent Isichius, & Rodulphus Flauiacensis in eum locum: cum verò dicit, *Vt adoretis eum,* nō solum idololatriæ cultum prohibuit, sed omnem etiā ve-

2. Reg. 18 Ioseph. nerationem ob rationes superius inductas. Quam legem transgressum fuisse Absalonem 2. Regum 18. deducitur ex Iosepho lib. 7. antiquit. cap. 10. Dicit enim Scriptura, fecisse sibi titulū in valle Regis, dum adhuc viueret, in monimentum nominis sui, quod filium non haberet, quē vocauit nomine suo, & appellatur Manus Absalō: scribit verò Iosephus, statuam fuisse marmoreā, in qua nomen eius permaneret.

Idololatriæ origo.

Locus ex Leuit. 26.

Absalō erexit sibi statuam contra legem.

Commune fundamentū prioris opinionis cōuellitur.

CAPVT IIII.

VNum solùm supereſt pro priori sententia fundamentū; scilicet, quod hæreticis arma videamur subministrare, si dicimus, vsum omnē imaginū, & statuarū lege veteri sublatū esse; tamē

Universidad de Deusto
Biblioteca

leue id admodũ,& infirmũ est. Primũ quidem,quia si hęreticis concedimus,in veteri lege omnem imaginũ vsum, & cultum fuisse prohibitum, hinc non licebit deducere, iure quoque naturali veritum esse. Tum quia multa fuerunt ea lege prohibita, quæ iure naturali permissa erant: tum etiam quoniam Deus non iussisset,in templo statuas Cherubinorum collocare, si id iure naturali non liceret, sicut idola colere. In legẽ enim naturalem, permanentibus circumstantijs necessarijs,nulla etiamDei dispensatio cadere potest. Porrò adorationem imaginis ratione exẽplaris,vel rei,quam repræsentat,non esse contra ius naturale,hac ratione probatur. Si nullo modo imago adorari posset,nec res inanima deberet adorari, sed eodẽ iure naturali vtrunq; veritũ esset: atqui res inanima iure naturæ potest adorari;alioquin Deus non permisisset Arcæ fœderis,Propitiatorio, & ipsi Tabernaculo, cultũ deferri: ergo & imagines eodem iure possumus venerari. Nam de arca testamenti dicitur in Psalmo 98. *Adorate scabellũ pedũ eius quoniam sanctum est.* Quamuis enim Augustinus, & alij Patres scabellum intelligant, esse Christi humanitatem, quod in sensu mystico accipiendum est, & Leontius in dialogo 5. contra Iudæos,qui refertur actione 4. septimæ Synodi interpretetur terram,iuxta illud Isai.66. *Terrã autem scabellum pedum meorum*,de quo iterum lib.3. disputat. 1.dicemus,& Hieronymus in eũ Psalmũ pro cruce Christi accipiat;in sensu tamen literali,magis propriè Arca fœderis intelligitur:non quia terra literali etiam sensu non dicatur in Scriptura scabellum Domini:sic enim appellatur in illo Esai.66.& Matth.5. & alibi sæpenumerò:neq;, quòd terra non sit adoranda:nam & terram quoq; à nobis adorari,& honorari posse, ex sententia illius Leontij demonstrabimus lib.5. disput. 1. sed quia contextui Psalmi optimè quadrat,si scabellum arcam esse intelligamus.Primum quoniã etiamsi terram & scabellum liceat adorare, vt eo loco dicemus,nunquam tamẽ tota terra in Scriptura dicitur sancta,sed ea,in qua Deus aliquid mirũ operatus est,vel dignatus est apparere:in eo autẽ Ps.98.dicitur,

Lex naturalis caret dispensatione.

Adorabatur arca fœderis.

Locus psalm. 78.adorate scabellũ eius quoniã sanctum est examinatur.

Terra quomodo scabellum pedum Dei.

78

Psal. 98. Aug.

Leontius

Hieron.

Esai.66. Matt. 5.

79

Adorate

scabellũ pedũ eius,quoniã sanctũ est. Secũdò,quia exẽplo Sacerdotũ Domini,&Moysis inuitat omnes,vt Arcam adorent,cũ dicit.*Moyses & Aaron in Sacerdotibus eius,& Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius.* Iansenius in eũ Psalmum, scabellum interpretatur ipsumPropitiatorium:sed quãuis, vt ex sequẽtibus apparebit,ipsa Arca commodius esse dicatur, perinde est cõtra hæreticos,Propitiatoriũ,nõ arcã,scabellũ appellare:vtrũq, enim inanimatũ quid est.

Iansen.

Caluin. Bucerus.

Verum Caluinus & Bucerus,hunc locum peruertere conãtur.Dicunt enim,scabellum ibi appellari tẽplũ, vt vertit Chaldæus paraphrastes,& textus Vatabli:nõ ergo præcipit(inquit)Deus,vt adoremus scabellum,hoc est tẽplum ipsum,sed in tẽplo:sicut idem Vatablus interpretatur.In hebræo enim habetur לַהֲדֹם *lahadom*, id est ad scabellũ, ac si dicat,ad tẽplum,vel in tẽplo.Cum verò subdit, *Quoniam sanctum est* in græco dicitur masculinè,*Quoniam sanctus est*,sicut 70.& Hieron.transtulerunt.Est ergo sensus,adorate Deum in tẽplo,quoniam sanctus est. Verùm hęc oppositio,parum habet momẽti. Primum quoniam in Scriptura templum Domini nusquam scabellum appellatur: arca verò, aut Propitiatorium aliquando scabellum dicitur,1.Paralipom.28.inquit Dauid,*Cogitaui,vt ædificarem domum, in qua requiesceret Arca fœderis, & scabellum pedum eius.* Vbi vel ipsam arcam, vt habet Vatablus in suis annotationibus, vel Propitiatorium, quod super ipsam simulq; cum ipsa erat, vt interpretatur Iansenius, intelligit Scriptura, esse scabellum.

Obiectio hæreticorũ contradictã, falsa expositionem.

Vatab.

Hieron.

1.Par.28

Solutio notãda.

81

Ego verò arbitror,multò melius arcã ipsam scabellum pedum Domini appellari. Erat enim supra arcã inter pẽnas Cherubinorum,tabula illa exauro fusili,quæ appellabatur Propitiatorium,in qua sedebat Dominus, cum respõsa dabat: pedes autẽ super arcã ipsã, veluti super subsellũ habebat. Quare de arca ipsa dicitur 2. Reg. 6. *Super quam inuocatum est nomen Domini sedentis in Cherubim super eã*, & Psalmo illo 98. *Qui sedes super Cherubim*: est ergo scabellum non templum, sed arca. Secundò, quod hæretici verbum illud, *Ad templum* interpretãtur, *in templo*,quia

Scabellum in scriptura pro arca sumi.

2.Reg.6.

Psal.98.

Excluditur alia obiectio hæreticorum. Lamed aliquando significare ad aliquid.

Universidad de Deusto
Biblioteca

additur litera, ל *lamed*, quæ significat *ad*, friuolum est. Ea enim ponitur, cum actiuam constructionem significamus. Quare cum Genes.23. dicitur, *Adorauit Abraham populum terræ*, ponitur litera ל, *Lamed*ob id tamen nō debemus interpretari, *in populo terræ*. Quòdsi particulā illam in vi sua latinè vertere velimus, nec constructionē actiuā solo casu accusandi cōplere, sed addita illa particula *ad*, vt dicamus, *Adorate ad scabellū, vel ad tēplum*; ineptè pro *ad templum*, sicut hæretici, interpretabimur, *in templo*. Quocirca& latina versio chaldęi paraphrastę, optimè cōuertit, *incuruate vos tēplo*. Vbi datiuus casus indicat terminum adorationis, in quē actio adorandi, quasi actiua constructione transit. Adorare itaq; ad tēplum, vel ad scabellum, idē est, quod ipsi cultum adhibere; & in vniuersum litera, ל *lamed* post verbum שָׁחָה Sahah, id est, *adoro*, semper indicat personā, cui adoratio & cultus exhibetur. Nec vllum reperies locum, vbi cum hoc verbo significet locum, in quo fiat adoratio; tametsi cum alio verbo locū denotare possit. Quod verò vulgatus interpres Psal.131. conuertit, *Adorauimus in loco, vbi steterunt pedes eius*, in hebræo ad verbum est, *Et incurnauimus nos scabello pedū eius*: intelligit autē arcā, vt ex dictis perspicuum est. Quamobrem, in Vulgato sumenda est particula *in*, pro *ad*, quæ in hebræo est ל, id quod frequens est in Scriptura: nec voce illa *in loco*, intelligitur locus adorationis, quo contineantur, qui Deum adorant, sed locus, cui honor defertur, quia in ipso pedes Domini steterunt: alioqui, cum locus, in quo steterunt pedes, sit arca, quæ erat suppedaneum ipsius Dei, vt explicatum est; diceremus, adorauimus in arca. Deinde sumi potest particula *in*, apud Vulgatū in hunc sensum, vt denoter, non locum, in quo est, qui adorat; sed locum, & rem, in qua, & cum qua Deus adoratur: sicut in imagine Deus dicitur adorari. Ad hæc, vocē hebręā הֲדֹם *hādom*, nullus interpretatur templum, sed suppedaneum, vel subsellium: nulla ergo ratione Hæreticorum interpretatio constare potest. Demum siue dicatur, *Quoniam sanctus est*, siue *quoniā sanctum*

Exponiturlocus psal. 98. adorate scabellum iuxta Vulgatum.

Psal.131

82

83

sanctum est, parum interest: in Hebræo enim ad vtrunque Scriptura ambigua est. Vox namq; Hebræa קָדֹשׁ *cades*, id est sanctus, etiamsi sit generis masculini, referri tamen potest ad vocem הֲדֹם *hadom* id est scabellum, quæ etiam est masculina. Hebræi enim voces neutras ignorant. Ex quo cum Latine reddimus scabellum, quod neutrum est; *Sanctum* neutrius quoq; generis dicere debemus, nō *sanctus*. Si tamē græcè legamus ἅγιος *hagios*, sicut trāstulerūt Septuaginta, & latinè *sanctus*, sicut Hieronymus: vox Græca ἅγιος & Latina *Sanctus*, referri nequeunt ad *scabellum*, quod græce dicitur ὑποπόδιον *hypopodion*. In vtraq; enim lingua, neutra vox est, referri igitur debet ad Deum. Inde tamen nihil adhuc habēt Hæretici cōtra nos. Sic enim planus sēsus esse potest: *Adorate scabellum pedum eius*, id est Dei, *quoniam sanctus*, ipse scilicet Deus *est*. Hac enim ratione, quod sanctus ipse sit, optimè postulat, nō solum thronum illius, sed etiam subsellium adorari.

Explicatur hic locus iuxta versionem 70.

84 *Hieron.*

Ex dictis ergo colligitur, quamuis vsus, imo & cultus imaginum lege Mosaica prohibitus fuerit, non ideo iure naturali vetitum esse: ac proinde cum fuerit iuris positiui, & cęremonialis illa legis Mosaicæ prohibitio, tempore legis Euangelicæ debuit cessare: atq; id, quod alias iure naturali licitum, & honestum est, vt imagines depingere, & illis etiam vti ad adorationem, in lege Euangelica locū habere debet. Imo vero, vt dicebamus ex ipsa lege veteri, in qua præcipiebatur adorari rem inanimam, vt tabernaculum, & arcam, disput.6. optimum cōtra Hæreticos sumemus argumentum, ad probandum imaginibus quoque cultum, & adorationem deberi: tantum absumus, vt Hæreticis arma subministremus, etiamsi dicamus vsum, & cultum imaginum in ea fuisse omnino sublatum. In veteri autem testamento Deus potius prohibuit imaginum cultum, quam arcæ, & propitiatorij optima quidem ratione. Oportebat enim, proponere illi populo aliquid sensibile in q̄ cultu, & adoratione moueretur: multo autē cōmodius fuit, in ea forma, & figura proponere, in qua nullū erat idololatriæ periculū: talis fuit forma arcæ, & propiciatorij.

85

Cur arca permitteretur adorari.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pitiatorij. Nulla enim tam barbara natio vsquam fuit, quę arcâ, vt Deum, adoraret; at imagines & statuæ multis Gẽtibus pro idolis ac Dijs fuerunt: oportuit ergo illas non exhibere populo in idololatriam propenso.

Primum Bedæ argumentum contra posteriorẽ sententiam ex æneo serpente desumptum.

CAPVT V.

Primũ argumentum de serpẽte æneo.

86 POrrò sunt aliqua argumenta, quibus non leuiter probari videtur, in lege veteri vsum, & omnem adorationem imaginum non fuisse sublatam, vt prior dicebat opinio, quę sigillatim diluẽda nobis sunt. Primum argumentatur Beda loco allegato ex serpente æneo, quẽ numerorum 21. Dominus fieri iussit, & coram populo eleuari, vt qui percussi fuerant in deserto à serpentibus, aspicientes eum sanarentur. Cõstat enim factum fuisse post legem Moysis promulgatã in mõte Oreb: ergo non erat omnis imago, & vsus illius ea lege prohibitus. Tertullianus libro de idololatria c. 5. cũ acriter increpasset idolorum artifices, in eorum gratiam sibi objcit serpentem æneum. Respondet autem bifariã. Primum figuram factam fuisse, ad significandam dominicam passionem, qua à morsu diabolici serpentis eramus liberandi: quasi dicat, illam nõ fuisse idolum, sed figuram diuini mysterij. Quæ sanè responsio suo instituto satis videbatur. Ipse enim eo loci solum aduersus idola, & simulacra falsorum Deorum, atq; eorũ artifices disserebat: sed illico aliã quoq, subijcit, quę nostrę disputationi accõmodari potest, in hunc modũ. *Si eundẽ Deum obserues, habes legẽ eius, ne feceris similitudinẽ: si & præceptũ factæ postea similitudinis respexis scilicet ænei serpentis, & tu imitare Moysem, ne facias aduersus legẽ simulacrũ aliquod, nisi & tibi Deus iusserit: si nulla lex Dei prohibuisset idola fieri à nobis, nulla vox Spiritus sancti fabricatoribus idolorum non minus, quam cultoribus comminaretur; de ipso sacramento nostro interpretaremur nobis, aduersus esse fides huiusmodi artes,* hęc Tertullianus, ex quibus duo colligere licet. Vnũ est solutio difficultatis propositę: planè enim

Solutio ex Tertulliano. *Beda. Num. 21.* *Tertull.*

enim docet, Moysem fecisse serpentem æneum iussu Dei; qui præceperat antea, nullam fieri similitudinem. Ac si diceret, ipsum Deum suomet præcepto derogasse, sicut licere facere poterat. Ex quo idolorum artificibus optimè respondet, ipsos saltem non debere facere contra Domini præceptũ, nisi Deus ipse contrarium iubeat; sicut Moysi imperauit: aut saltẽ nõ posse nobis Moysem obijcere, aut exemplo illius se tueri. Alterũ est, illud sculptile, quod fecit Moyses, non esse lege ipsa naturali, sed sola Dei voluntate prohibitũ. Quare nõ mirum, si Deo ita dispensante, & iubente, cõtra primũ ipsius præceptum Moyses serpentẽ illum fecerit. Aliter enim de idolis, quam de sculptura imaginũ loquitur Tertullianus. De sculptilibus nãque solũ dixit, Dei lege prohibita fuisse, atq; adeò eo quoque iubẽte, fieri potuisse: de idolis verò asserit in hũc modum: etiamsi lex ipsa Dei positiua non diceret, contra veram & sinceram religionem ea esse: id tamen de sacramẽto nostro, id est, ipsamet naturali ratione persuasum nobis haberemus. Sentit ergo, idola nõ sola lege veteri fuisse prohibita, (ea enim ex se absque vlla legis positiuę prohibitione vetita sunt: & iussu Dei nec fieri posse, nec adorari, certum est,) sed etiã sculptilia, quę alioqui iure naturali licita erant, lege veteri prohibente, fieri nõ potuisse, nisi iussu etiã ipsius legislatoris.

Prius Corollarium ex Tertulliani responsione. *Posterius Corollarium.*

89 Sed quod ad adorationem spectat, an Deus concesserit aliquo modo illũ serpentẽ adorari, sicut etiã ipsum conflari iussit (quę sane adoratio, quamuis lege Mosaica prohibita esset, iussu Dei optimè poterat exhiberi: eò quòd alioqui lege naturali res inanima ratione eius, quod repręsentat, adorari, & coli optimè potest) quęstionẽ habet. Catherinus loco superius allegato in 2. cap. & Sanderus lib. 2. de imaginibus cap. 3. existimant, serpentẽ illũ fuisse populo propositum, vt aliquis cultus adorationis ei deferretur. Beda licet de hac re nihil expresse dicat: cum tamen asserat, solum cultum idololatriæ, & superstitiosum, fuisse veteri lege prohibitum: nõ obscure indicare videtur huic serpenti ratione Dei, aut Christi, quẽ repręsentabat,

Num serpẽs æneus potuerit adorari. *Cather. Sander.* *Beda.* *Resp. Catherini & Sanderi.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

adorationē quoq; potuisse exhiberi. Id aūt probat Sanderus: quia aspectus illius imaginis diuinitus institutæ gratia cipiendæ sanitatis super omnes naturales vires, genus quoddam cultus, & adorationis erat. Populus enim religiosè aspiciebat serpentem, vt sanitatem reciperet. Addit Catherinus, præceptum à Deo fuisse, adorationem illam serpentis ænei in repræsentatum exemplar referri, sicut à nobis imagines adorantur: cum tamen videret Ezechias, 4. Regū, cap. 18. ita à populo adorari, vt in exemplar adoratio nō trāiret, sed omnes, tāquā idolū, serpētē venerarētur, ei sacrificarēt, & incēsum adolerēt, ipsum confregit. Catherinus. 4.Reg.18 90

Non fuisse adoratum serpentem illum vtra Catherinum & Sanderum.

Verūm ex Scriptura solum constat, propositum fuisse populo aspiciendum, cumq; simplex ille aspectus, etiā gratia recipiendi sanitatem, non videatur esse aliqua submissionis nota, non erit dicenda adoratio: nullus vero alius cultus iussu Dei illi exhibebatur: signū ergo est, illum nūquam fuisse adoratum, id quod mihi maxime probabile fit. Quoniam cum populus ille nimis esset in idololatriā propensus, & ne in illam laberetur, Deus ipsi interdixisset omni imaginum vsu, & veneratione, vt probatum manet: credendum non est, eodem cum periculo, imo cum maioti serpentem æneum adorandum exposuisse. Maiori inquā cum periculo, quoniam si ei adorationis nota exhiberetur, & se illi populus submitteret, recipiens ab eo integrā sanitatem, facilius ipsum tanquam Deum haberet, quam aliam imaginem, à qua nullum beneficium recipere videretur. Iussit ergo Deus, eos rectos, & stantes absque vlla submissionis nota, & adoratione in ipsum aspicere, vt tota animi reuerentia & affectus in Deum autorem illius ferretur: nullam verò corporalem adorationem, aut submissionis notam in eum dirigerent. Quare quando Ezechias ipsum confregit, quòd videret ei incensum adoleri, cum tamen in solam memoriam præteriti beneficij à Deo accepti in populo illo seruaretur: non ideò fecit, quia existimaret, à populo pro Deo iam coli & adorari, sed quod aliquē cultum, qualē etiā imaginibus deferre nos cōsueuimus, qui omnino erat populo illi prohibitus, videret ei adhi-

Cur Iudei stantes aspicerent serpentem.

91

92

93

Cur Ezechias serpentem fregerit quē populus non adorabat vt Deum.

adhiberi. Adolebant enim illi incensum: nec aliam causam, ob quam Ezechias ipsum confregit, Scriptura nobis exposuit: at incensi oblatio non est propriè sacrificiū soli Deo debitum, sed quæ etiam rebus inanimis, aut imaginibus defertur, vt notaui lib.1. disput.4. cap.7. Quare nisi Ezechias vidisset, omnem cultum & adorationis signū illi populo fuisse prohibitum, non confregisset serpentē, quia solùm videret ipsi incensum adoleri. Sciebat enim, etiam in lege veteri rebus inanimis iussū Dei incensum offerri: siquidem Sacerdos ingrediebatur tabernaculum cū thuribulo, & arcę atque propitiatorio incensum adolebat: nō tamen propterea ipsi sacrificabat.

Incensi oblatio non est sacrificium soli Deo debitū.

Nec solùm post præteritum illud sanitatis recuperatæ beneficium in deserto, non licebat serpentem adorare: verum etiam nec refert Scriptura, in deserto incēso, aut alio signo reuerentiæ serpenti exhibitam fuisse adorationem: sed simpliciter aspiciendum populo fuisse propositū. Postea verò in solam beneficij recordationem seruatum esse, satis apparet, cum nec Scriptura vsquam referat, aliquem ei cultum delatum: imò nec publice, vt aspiceretur à populo ad recipiendum sanitatem, amplius propositū fuisse. Quòd vero Philaster cap. *de hæresi ob æneum serpentem* dicit, ideo ab Ezechia contractum, quia ei populus sacrificabat, non de sacrificio soli Deo debito, sed de oblatione illa incensi, quæ quodammodo dicitur sacrificium, intelligi debet. Atque ex eo quoque argumētum sumi potest ad probandum, serpentem non fuisse tanquam Deum adoratum, quòd ei nunquam populus animalium sacrificium obtulit, sed solùm incensi: cum ramē idolis, quæ pro Dijs habentur, sacrificia animalium ab ipsorum cultoribus immolentur.

Philast.

Efficax coniectura quod populus serpentem pro Deo non coluerit.

Aug. Præterea aliqui probare nituntur ex Aug. 3. de Trinitat. cap. 10. serpentem illum in veneratione fuisse. Cōnumerat enim eum inter alia signa, quæ venerationem & sacrum, aut religiosum cultum merentur. Verūm ex Augustini verbis id non colligitur. Nam postquam numerauit multa signa, & inter illa æneum serpentem, de ijs quæ ab hominibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

minibus,fiunt,qualis erat ſerpens ille,inquit: *Sed quia hæc hominibus nota ſunt,quia per homines fiunt,honorem tanquam religioſa poſſunt habere:ſtuporem tanquam mira non poſſunt.* De ſignis tamen,quę fiunt ab Angelis,dicit eò mirabiliora nobis eſſe,quò ſunt magis ignota. Ex quibus ſolùm colligere licet,ſerpenti æneo ex ſententia Auguſtini honorem & adorationem tanquam religioſo & ſacro ſigno exhiberi potuiſſe:quod tamen à populo illo Iudaico coleretur, de quo ſolùm eſt nobis controuerſia,nequaquam ſequitur.

Secũdũ Bedæ argumẽtũ ex figuris Cherubinorũ. 94

CAPVT VI.

ARguit ſecundo Beda,vt probet,vſum imaginũ & ſtatuarum non fuiſſe lege ſublatum,hoc modo. Iuxta latera arcæ,duæ figurę Cherubinorum ex auro fuſili poſitæ fuerũt: ſicut Dominus iuſſerat Exod.25.& in ipſo oraculo templi poſuit etiam Salomõ 3. Regum 6.duas alias Cherubinorum ſtatuas ex lignis oliuarum altitudinis decem cubitorum, quarum ſingulæ alæ quinq; cubitorum erant,denique,vt ſcribitur 3. Regum 7.idem Salomon in templo poſuit boum, leonũ, & Cherubinorum,palmarum, & malogranatorum figuras:non ergo fuit ea lege ſtatuaria ars omnino vetita. Adde,quòd idem Salomon in throno ſuo fecit figuras leunculorum,& leonum, ob quas tamen nũquam in Scriptura reprehenditur. Demum ex illo Matthæi 22. *Cuius eſt imago hæc & ſuperſcriptio*, probare nititur Beda, in populo Iudaico non omne genus imaginum fuiſſe prohibitum: cum imago illa Cæſaris ſine controuerſia fuerit recepta.

Bede. Exod.25. 3.Reg.6. 3.Reg.7. 3.Reg.10. Matthæ.22.

Porrò autem in veneratione quoq; fuiſſe imagines in veteri teſtamento,probat Sanderus 2.lib. de imaginibus ca. 3.ex epiſt. 17.apud Hieronymum,quã Paula & Euſtochiũ ad Marcellam ſcripſerunt,vbi prope numerum 18.dicitur *Venerabantur quondam Iudæi Sanctaſanctorum, quia ibi erant Cherubim*,ipſi ergo in veneratione quoque fuerunt. Faucet etiam Damaſ.lib.4.de fide cap.17.Contra eos enim, qui Chriſtianos inſimulant,quod imagines adorent,obijcit in hunc

95 Sander. Hieron. Damaſc.

hunc modum. *Quid ergo cauſæ fuit, quamobrem Moſaicus populus tabernaculum illud,quod cœleſtium rerum figuram gerebat vndique,adoraret? Ait quippe Deus Moyſi,vide, vt omnia facias iuxta formam tibi oſtenſam in monte. Quid Cherubim illa, quæ propitiatorium obumbrabant:an non humanarum manuum opera erant?* Hactenus ille. Ac ſi diceret, quidnam indicãt nobis Cherubinorum figuræ,quæ cum eſſent opera manuũ hominum,ſicut ipſum tabernaculum adorabantur,niſi imagines quoque,licet ſint opera noſtra,à nobis adorari optimè poſſe?

Ad hæc omnia reſpondere quis poſſet cũ Catherino loco allegato,eas omnes figuras, ſeu imagines factas fuiſſe iuſſu Dei,qui præcepto ſuo omnino,aut ex parte derogare potuit. Solo enim poſitiuo Dei præcepto diximus,prohibitum fuiſſe in eo populo imaginum vſum: vt ita(inquit Catherinus) Deus oſtenderet,ex ſe malum non eſſe imagines aut ſimilitudines efãgere:& videtur facilis ſolutio, ſicut de æneo ſerpente ſuperiori cap. diximus. Verùm, cũ multæ fuerint imagines, ſeu figurę factę abſq; nutu Dei, aut præcepto: vt diſerte teſtatur Leontius,in 5.lib. ſeu dialogo apologię pro Chriſtianis,qui refertur in ſeptima Synodo actio.4.& lectus fuit ab Stephano Diacono; patet, hac ratione argumentum ſolui non poſſe. Leontius quidẽ his verbis ſolutionẽ prædictã impugnat. *At dices mihi, Moyſi à Deo iuſſum eſt, vt huiuſmodi ſculptilia in templo ponenda curaret: ego ſane hoc ipſum etiam dico: ſed Salomon inde digreſſus, plura in templo apparauit, quæ tamẽ Deus non mandauerat, quæ nec tabernaculum teſtimonij habuit, neque templum, quod vidit Ezechiel, non tamen in hoc à Deo in crimen vocatus eſt Salomon. Nã in gloriam Dei, quemadmodũ etiam & nos eiuſcemodi effigies excogitauit.* Atque id ipſum ex his quę ſuperius retulimus manifeſte apparet. Nã licet iuſſu Dei fecerit Moyſes duos Cherubinos ex auro fuſili iuxta arcã; duos tñ alios ex lignis oliuarũ, qui erãt ante illã, boum, & leonum, & Cherubinorum aliorum, palmarum, & malogranatorum figuras in templo Dei, ſimiliter & leunculos in throno ſuo, abſq; vllo Dei iuſſu, ex ſua mẽte & ſenſu poſuit: populus quoq, in mo-

Catheri. 96 Leontius. Primaſolutio. Refellitur. Verba Leontij cõtra prædictam ſolutionem.

in moneta illa, effigiem Cæsaris voluntate sua, non ex Dei mandato recepit.

Secunda solutio Burgēsis.

Deinde respondet Burgensis loco citato, non esse ex se malum imagines depingere, sed ei populo fuisse prohibitas ob periculum idololatriæ; cumq; intra Sancta sanctorū summus Sacerdos solus ingrederetur, qui nō ita huic periculo, sicut imperitum vulgus, subiacebat; iussu Dei optimè factum est, vt iuxta Propitiatorium essent statuæ duorum Cherubinorum, quorum intuitu in cęlestium rerum contemplationem raperetur. Cęterùm, cū multæ aliæ fuerint figuræ in exteriori parte templi, quas populus videre poterat, non videtur, ea ratione propositæ difficultati fieri satis.

Burgen.

Refutatur:

98

Responsio Autoris.

Respondeo igitur lege veteri non fuisse vetitam omnē similitudinem, aut effigiem quomodocumq;, sed omnem cultum, & adorationem ipsius, atq; adeò omnem quoque imaginem seu effigiē modo accōmodato adorationi, erectam aut constitutam: quare nec Cherubinis, nec aliis figuris in templo factis aliquem cultum fuisse delatū. Modus autem accommodatus adorationi est, cum imago depicta, aut sculpta est per se, non veluti appendix, & additamētum alterius rei in ornatum illius, vt inferiùs latiùs explicabitur. Cultū vero imaginibus, aut figuris nullo modo à Iudæis exhibitum fuisse, satis manet probatum cap. 3. & 5. & nunc etiam demonstrabimus. Porrò non fuisse effigies prohibitas, nisi in statu illo adorationi accommodato, cōfirmatur testimonio Tertulliani lib. 2. cōtra Marcionem cap. 22. vbi proposuit dubitationē, quare scilicet cum prohibuisset Deus imagines, rursus fieri iusserit duas Cherubinorum statuas, atque his verbis respondet. *Sic & Cherubim & Seraphim aurea in arcæ figuratum exemplum, certe simplex ornamentum, accommodata suggestus, longe diuersas habē de causas, ab idololatriæ conditione, ob quam similitudo prohibetur, non videtur similitudinum prohibitarum legi refragari, non in ea similitudinis statu deprehēsa, ob quem similitudo prohibetur.* Quo loco non docet Tertullianus, vt falsò Pamelius putauit, in veteri lege, solum esse prohibitum, similitudines, & effigies

Imagines Iudæis non fuisse prohibitas nisi modo adorationi accommodato factas.

Tertull.

99

Explicatur Tertullianus contra Pamelium.

Tertu

effigies pro Dijs adorari. Si enim hoc docere voluisset, nō diceret, illas Cherubinorum figuras ad simplex tātùm ornamentum arcæ, sed etiam ad venerationem, & cultū debitum, qui non esset idololatriæ, positas fuisse. Quare non essent simplex ornamētum arcæ, sed admixtam etiam haberent adorationē. Fateor, propter finē vitandæ idololatriæ prohibitas fuisse imagines omnes, & figuras; sed substantia præcepti omnē similitudinē vetuit, in statu aliquo, & modo accommodato cuicunq;, etiam adorationi, quæ occasio esse posset idololatriæ, vt cap. 3. & 5. explicatū est.

100 Ratio verò est manifesta. Nam quoties figura aliqua veluti appendix, & ornamentum alicuius operis ponitur, ad nullam sui adorationem mouet, sed in totum ipsum opus animus potiùs intenditur: veluti cum beata Virgo depingitur in cœlum ab Angelis assumpta, animus adorationis in ipsam Virginem fertur, non in Angelos, qui ipsam subleuant, aut comitantur: (tametsi in ipsos quoq; conuerti, non repugnet) maiori autem ratione hoc fieret, si tātùm in ornamentum operis, & maiestatem seruirent: tales erāt Cherubinorum figuræ obumbrantium Propitiatorij alis suis, quæ non ad recordationem exemplarium, sed ad maiestatem arcę, quę Dei gloriam & thronum repręsentabat, iuxta ipsam positæ erant. Hoc eodem modo, duæ aliæ Cherubinorum statuæ, ante arcam ipsam, in Oratorio tēpli collocatæ erant. Licēt enim essent per se ab arca separatæ aliter, quam aliq ex auro fusili, quas diximus esse veluti arcę appendices, erant tamen quasi ad velandā ipsam, vt ita magis redderent tremendam, & venerandam: quare non erant in statu mouendi animum ad sui adorationē; sed vt ornamentum etiam ipsius arcę. Erant enim in medio oratorij tēpli ante arcam, & duabus alis parietes Oratorij, alijs vero duabus se inuicem tangebant: vt ita, veluti 101 in obsequium, & custodiam ipsius arcę, ad illius gloriam, & maiestatem ostendendam potiùs, quàm vt adoratētur, viderentur positæ. Quamobrem exsistente Dei prohibitione, ne vlla fieret effigies, potuit optimè Salomon absq; vllo crimine, ad maiorem arcę maiestatem duas illas statuas,

Ratio præcedentis doctrinæ.

Quæ fuerit compositio Cherubinorū in templo.

tuas, ex suo sensu absque vlla Dei dispensatione erigere, cum præceptum Dei, solùm effigies, in statu & modo adorationi accommodato, non autem in ornamentum, & additamentum alterius rei, prohiberet.

Pontificē Iudæorum nullam Cherubinis adorationē exhibuisse

Ex quo etiam infertur, nunquam Cherubinis aut ex auro fusili, aut ex lignis oliuarū, à summo Sacerdote ingrediente semel in anno Tabernaculum, honorem aut adorationem adhibitā fuisse, aut osculo, aut genuflexione, aut oblatione thuris, aut alio signo peculiari ad ipsos directo, sed totum illius cultum & venerationem in Arcā ipsam, & Propitiatoriū, tanquam in thronum, & suppedaneum ipsius Dei, fuisse relatam: ita vt signa honoris externa Arcæ, & Propitiatorio exhiberentur, animus autem sacerdotis in Deum, qui ibi sedebat, & responsa dabat, nō in Angelos ipsos, qui erant exemplaria illarum figurarū, esset intentus. Nec quisquam nisi ex suo cerebro, & absq; vllo fundamento contrarium poterit affirmare. Cum vero Damasc. 4. de fide cap. 17. videtur asserere, Cherubinis exhibitam adorationem, nihil aliud docere voluit, quàm ipsis, non separatim à toto propitiatorio, tanquā imaginibus Angelorum sed coniunctim cum tota arca, tanquā throno Dei, honorem aliquem exhibitum fuisse: quod nō inficiamur. De adoratione enim illorū per se ratione sui exemplaris, nunc solum disputamus. Hoc ipsum ex ea epistola Hieronymi, & nihil aliud colligitur. Nec enim ibi tantùm dicitur, Sanctasanctorum in veneratione illi populo fuisse, quia ibi erant Cherubim, sed additur etiam, *& Propitiatorium & arca testamenti, manna & virga Aaron, & altare aureum.* Non quia per se Cherubim adorarentur, sed quia hæc omnia simul, vt diximus, venerandum efficerēt totum tabernaculū: vt omnibus simul vna adoratio corporali exhibita, in Deum autorem omnium, spiritu directa transiret. Id quod clarissime testatur Athanasius, cuius verba refert Damasce. oratione 3. de imaginibus, ex lib. de quæstionibus ad Antiochum cap. 38. Ibi enim ostēdens modum, quo nos imagines colimus, inquit. *Sicut & Iudæus*

102

Damasc.

Hieronym.

Athan. 103

Supponitur Damascenus & Hieronymus de Cherubinis.

Iudæus olim legis tabulas, & duo Cherubim aurea, & sculptilia quondam adorabat: non lapidis, auri vt naturam colens, sed dominum, quia ea, vt fierent, præceperat. Vbi nō dicit per statuas illas adorasse ipsos Angelos, quos repræsentabant, sed Deū autorem, in cuius laudem, & maiestatem, cum arca & reliquis omnibus posita erant.

Quod si quorundam recentiorum opinio vera esset, qui censent, Cherubinos, qui erant in templo interiori, non fuisse ex omni parte, humana figura, sed ex quatuor aspectibus, aut partibus diuersorum animalium compositos,

104 nempe ex aspectu hominis, in ore, manibus, cruribus, & corpore erecto: ex leonino, in iubis à pectore, & ceruice pendentibus: aquilino, in alis: vitulino, in vngulis, pedum: efficaciter probaretur, nullam eis exhibitam fuisse adorationem. Sic enim non essent spirituum cœlestiū imagines, sed veluti monstra quædam, in ornamentum posita, quæ nullum prorsus exemplar referrent. Mihi tamen difficile semper id visum est. Sic enim Cherubinorum figuræ idola potius essent, quàm imagines, iuxta doctrinam Patrū traditam disput. 1. huius libri. quales erant AEgyptiorum figuræ ex varijs animalium membris compactæ, quæ iuxta primariam significationē nominis, vt eo loci notauimus, idola dicuntur: at credibile non est, in templo, etiam iussu Dei, idolum aliquod fuisse constitutum: ergo nec Cherubinos illos talis figuræ.

Cherubimnō fuisse compositæ ex quatuor animalium partibus

Ezech.1. Contendunt, tamen suam sententiam probare ex eo,

105 quòd Ezechiel primo capite vidit gloriam domini inter quatuor illa animalia eius figuræ: gloria autem Domini in Scriptura dicitur Arca fœderis: cumque in templo Salomonis esset inter quatuor illos Cherubinos, duos ex auro, duos verò ex lignis oliuarum, colligi videtur, quatuor Cherubinos templi quatuor illis animalibus, quæ vidit Ezechiel expressos fuisse: illa autem erāt ex quatuor illis partibus, seu aspectibus composita, vt explicatū est: sicut ex textu Ezechielis deducitur, cum dicitur: *Quatuor facies vni:* ideſt, quatuor partibus, diuerso modo vnum quodq; illorū apparebat: q̄ est, quatuor aspectus habere:

Obiectio prior ex Ezechiele.

Gloria domini pro arca fœderis.

Cheru-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cherubini ergo templi eodem modo conflati, & sculpti erant.

Solutio. Exponitur locus Ezechielis primo

Verùm,hoc non satis probat id,quod contendunt:quãuis enim sæpius in Scriptura, arca fœderis gloria Dei dicatur;contrà tamen,vbicumq; in Scriptura dicitur gloria Domini,non intelligitur arca: potuit ergo currus ille in quo Ezechieli Dominus apparuit, gloria Domini appellari:quia in eo maiestas illius,& gloria,quasi in triumpho, manifesta fieret;etiamsi non esset arca fœderis, sed currus triumphalis:quatuor verò animalia, velut quatuor equi, quibus quadriga illa ageretur. Præterea non obscurè cõtra illam opinionem probari potest,currum illum nõ fuisse arcam:quia quatuor animalium dispositio lõgè diuersa erat ab ea,qua quatuor Cherubini circum arcam erant collocati. Quatuor enim animalia erant veluti quadrigæ currus triumphalis,quibus ille agebatur: at Cherubini alio modo positi erant,duo exauro fusili iuxta latera arcæ, 106
ita vt alis superiorem partem illius,& Propitiatorij obũbrarent:duo alij ante ipsam arcam, cui nullo modo coniungebantur:sua verò magnitudine,& alis velabant ipsam arcam,vt in maiori esset veneratione:ac proinde non erãt ad modum quadrigarum positi.

Ioseph.

Sed afferunt Iosephũ,qui 3. lib.antiquit.cap.6.de Cherubinis,qui erant in Oratorio templi,ait: *Ea sunt animalia volucria,noua specie,nec vnquã cuiquam hominũ visa, quæ Moyses,in Dei solio viderat figurata.* Et 8. antiquit.cap.2. *Hæ Cherubicæ effigies,quanã specie fuerint, nemo vel coniicere potest,vel eloqui.* At hoc non probat,tales fuisse figuræ, qualis hi autores arbitrantur. Nam tametsi essent sola humana figura facti;dici poterant animalia volucria nunquam visa; quia pennis etiam prædita erant:nunquam autem animal aliquod volucre humanæ figuræ visum est. Deinde potuerũt ita peculiari modoCherubini figurari,vt nemo facilè posset exprimere, etiãsi non essent ex quatuor illis varijs animalium partibus compacti: præsertim cũ non essent omnibus manifesti,sed summo Sacerdoti, semel in anno ingredienti Sancta sanctorum. imò etiam tunc nebula incẽsi 107

Postulor ob iectio ex Iosepho.

Solutio.

tege-

tegerentur,nec ita manifestè ei appareret: & hæc de figuris quatuor Cherubinorum sufficiant.

De alijs verò figuris ex dictis facilè licebit colligere,cõtra Dei præceptum positas non fuisse. Et in primis, apud omnes existimo indubitatum esse,nullam adorationẽ illis fuisse exhibitam. Erant enim sculptæ in ornamẽtum aliarum rerum, quibus nullus adorationis cultus deferebatur. Nam in tabulatis,quæ erant ex ære,sculpsit Salomon Cherubinos,Leones,& palmas, quasi in similitudinẽ hominis 3. Regum 7. Alijs porrò figuris, nempe palmarum, malogranatorum, leonum, & boum, quas Salomon fecit,vt eodem capite dicitur,nullum honorem esse delatũ, perspicuum est:esset enim manifesta idololatria in domo Domini. Quod verò Leontius asserit in illo 5. dialogo in principio huius capitis citato,videlicet hæc omnia fecisse Salomonem in gloriam Dei, quemadmodum & nos effigies etiam in gloriã ipsius excogitamus,nõ est ita accipiẽdũ,vt ea omnia in gloriam Dei adorarentur,sicut à nobis effigies & imagines sanctæ. Nam Salomon fecit plures figuras brutorum, & rerum insensibilium,quas certum est nõ proposuisse,vt colerentur,eas tamen fecisse dicitur in gloriam Dei,quia illis omnibus magis tremẽdum, & venerandum hominum aspectui templum, & tabernaculum reddebatur. Sed neq; cõtra præceptum Domini hæc omnia fecisse Salomonem,ex dictis etiam colligitur. Quãuis enim præceptum Dei non solùm omnem cultum imaginũ abstulerit,sed etiam eas depingi, aut sculpi prohibuerit:illud tamen intelligitur sub modo, & statu accommodato adorationi: non autem in ornamentum aliarum rerum,vt explicatum manet: atqui omnes figuræ, præter illas quatuor Cherubinorum, & boum erant solùm in ornamentum tabulatorũ,vt diximus:boum verò,erant quasi fundamenta maris æneiin inferiori parte illius, vt ex eodem capite 7. constat, quod in seruitium templi erat aqua plenum: quibus omnibus nullum videbatur subesse periculum, vt populus in adorationem idololatriæ 109
laberetur: cum potius, vt aliquibus placet, boum figuræ,

Salomon plures figuras templo ponẽs nihil contra præceptum fecit.

in illa infima parte positæ fuerint in opprobrium vitulî, quem populus in deserto adorauit; vt Iudæis inde innotesceret, nihil in hoc genere figurarum adoratione dignũ esse. Idem de figuris, quæ in valis sculptę erant, dicendum est.

Cur Iudaîs figuram Cæsaris inmonetæ receperint.

Hac etiam ratione & Salomon fecit in throno suo ornamenti solius gratia leunculos; in quo nihil contra præceptum Domini feciſſe, satis perspicuum est. Figura quoque Cæsaris in moneta expressa, ideò videtur à populo sine vlla contradictione recepta, quòd in ea materia, quæ per manus vulgi semper versabatur, ad contractus & pacta perficienda, non videretur adorationi accommodata, nec in ea vllũ esset periculum idololatriæ: cum nulla natio tam barbara fuerit, quę imagini in moneta expressæ honorem, aut cultum adorationis exhibuerit. Contrà verò, cũ Pilatus & Petronius præsides Iudææ tentassent imagines Tiberij, & Caligulę Imperatorum Hierosolymis erigere, ita Iudęi turmatim restiterunt, vt nudas ceruices offerrent gladio, parati mortem subire potiùs, quàm eas vllo modo in sua ciuitate collocari paterẽtur: vt scribit Iosephus lib. 18. antiquitatum cap. 4. & 10. *Iosephus.* 110

V. ars sculpendi & pingendi fuerit à Iudæis prohibita.

Postremò ex dictis sequitur, artem pingendi & sculpẽdi, vel statuariam, populo Iudaico non fuisse omnino vetitam: siquidem in ornamentum aliarum rerum, & in statu non accommodato adorationi, figuras in ligno, ęre, & lapide sculpere licebat, vt probatum manet: decursu tamen temporis forsan populus ille omnem huiusmodi artificem ex suis ciuitatibus relegauit. vt ita securiùs præceptum legis obseruaretur, nec imperito vulgo vlla prorsus idololatriæ esset occasio: ad quod fortasse alludit Orig. lib. 4. contra Celsum, citatus superiùs cap. 4. Cũ verò Tertullianus inibi allegatus, ex eo infert, Moysem & Eliam in transfiguratione non fuisse à Petro cognitos, ex aliqua ipsarum imagine, sed in spiritu, & reuelatione, quòd in populo illo huiusmodi effigies nõ essent; optime argumẽtatur: imagines namq; illorum si aliqua ratione fierent, nõ deberent in ornamentũ alterius rei, sed per se figurari. per *Orig. Tertull.* 111

se autem

se autem non licebat: quia essent in statu, & modo accõmodato adorationi: non ergo ex imagine aliqua, sed in spiritu Petrus illos potuit cognoscere.

Duæ aliæ oppositiones, quibus probatur, lege veteri vsum imaginum non fuisse vetitum.

CAPVT VII.

Alanus Exod. 31 34. Deut. 4. 9.10.

Obiectio Alani de numero decem præceptorum.

OBijcit vętò nobis Alanus Copus loco allegato in 2. cap. & alij recentiores in hũc modũ. Præcepta Decalogi tantũ sunt 10. Exod. 31. & 34. Deut. 4. 9. & 10. si autẽ prohibitum esset, imagines quoque aut similitudines effingere, & nõ solùm idololatriæ cultũ ipsis exhibere, plura iam essent, quàm 10. præcepta. Primum, *Non habebis Deos alienos*: secundũ, *Non facies sculptile*. Hæc enim duo distincta sunt, cum nõ solùm cultus prohibeatur, sed etiam sculptura quęcũque sine cultu. Tertium, *Non assumes nomen Dei in vanum*: quartum, *Sabbatha sanctifices*: quintũ, *Honora parentes*: sextum, *Non occides*: septimum, *Non mœchaberis*: octauum, *Non furaberis*: nonum, *Non dices falsum testimonium*: decimum, *Non concupisces*: quod si in duo alia diuidatur, nempe, *Non concupisces vxorem proximi tui*, & *non concupisces rem alienam*, vt diuidit Clemens Alex. 6. lib. stromatum, Aug. q. 71. in Exodum, & Epistola 119. cap. 11. & communiter Scholastici in 3. dist. 37. erũt vndecim præcepta, vt perspicuè patet. Verũtamẽ huic obiectioni occurrere posset aliquis, non sine probabilitate dicens; esse quidem decem præcepta, etiamsi primum illud in duo diuidatur: ita tamen, vt decimum illud, *Non concupisces*, non distribuatur in alia duo, vt graues quoque Doctores arbitrantur: Iosephus 3. antiquit. cap. 6. & 8. Origenes homil. 8. in Exodum, Ambros. & Hieronym. in cap. 6. ad Ephesios, Procopius, & Rupertus in cap. 20. Exodi. 112 *Clemens Alex. Aug.* *Ioseph. Orig. Ambr. Hieron. Procop. Rupert.*

Solutio quorundam.

Ego verò, cum existimem, illud vltimum præceptum, *Non concupisces*, in duo esse distinguendum, alia ratione respõderem. In primis autem illud, *Non concupisces*, duo in se

Notatiuncula pro vera solutione.

Universidad de Deusto
Biblioteca

continere præcepta,facilè probatur. Tum quia non ſolo nomine,ſed etiam re ipſa,in genere turpitudinis, & peccati differunt concupiſcentia rei alienæ, quæ ad furtum ſpectat,& vxoris alienæ, quę ad fornicationem pertinet: & quamuis hæc duo re vera ſub ſexto & ſeptimo præcepto contineantur,cum ad idē genus peccati concupiſcentia,& opus ipſum pertineant: propter populi tamē ignorantiam opus fuit, diſtinctis præceptis concupiſcentiam vtramq; explicare:atq; adeò duo alia præcepta, ipſo ſaltē verborum tenore conſtitui:vnde Decalogus dicitur,quaſi decem verba. Tum etiā,vt notauit Auguſt. illa duo, *Non concupiſces*,&c.differre,tenor ipſe verborū manifeſtē indicar.Cū enim Scriptura dixiſſet,*Non concupiſces vxorē proximi tui*,non addidit,*Nec domum proximi tui*:ſic enim videretur, continenter ſub eadem prohibitione hæc duo comprehendere:ſed repetens illud,*Concupiſces*,dixit:*Nec concupiſces domum proximi tui,nec agrum,nec ſeruum*,&c. omnia illa ſub hac poſteriori prohibitione complectens, nempe, *Non concupiſces domum proximi tui*: non autem ſub illa, *Non concupiſces vxorem*:vt apertè patet. Hoc poſito reſpondeo; duo illa,*Non facies ſculptile, nec vllam ſimilitudinē:& non adorabis ea*; pro vno & eodem præcepto poni; cùm eodem perpetuo tenore verborū proferantur, & ad eandem virtutem religionis obſeruatio vtriuſq;, & ad idem peccatū ſacrilegij tranſgreſsio vtriuſq; pertineat. Nam quamuis facere ſculptile,ex ſe non ſit contra religionem:lege tamē poſitiua id prohibente in materia ſacrilegij cōtra religionem conſtituitur. Hanc enim vim habet poſitiua lex, etiā humana,vt id,quod præcipit, in materia neceſſaria illius virtutis ponat,cuius intuitu aliquid iubet: contra verò,in materia oppoſiti peccati id,quod prohibet, vt in materia de legibus in Prima Secūdæ ſæpius dicemus.Cū ergo lex diuina poſitiua prohibuerit, facere ſtatuas vel imagines, ne eſſent occaſio idololatriæ,in materia religionis obſeruationem illius poſuit, & cōtrà, in ſpecie ſacrilegij ipſam tranſgreſsionem.

Cur præceptū de concupiſcētia fuerit diuiſum in duo. 115

Decalogus vnde dictus. *Aug.*

Solutio auctoris. 114

Obiectio eſſet ex cōtrapoſitā ſolutionem.

Sed rurſus opponet aliquis ſententiam Irenei libro 4. *Iren.* aduer-

aduerſus hęreſes c.31.qui aſſerit,omnia pręcepta Decalogi eſſe naturalia, præter illud de Sabbati ſanctificatione, *Aug.* quod cęremoniale eſt.Quocirca & Auguſt.lib.19. contra Fauſtum Manichęum cap.18.& lib.3. contra duas Epiſtolas Pelagij cap.4.poſt medium docet, adhuc à Chriſtianis 115 Decalogum obſeruari,præter illud de Sabbati ſanctificatione:in noſtra verò ſententia aliud etiam eſſet cęremoniale,quod iam ceſſaſſet:nempe primū, *Non facies tibi ſculptile*. Reſpondeo tamen,omnia,præter illud Sabbati,verè eſſe iuris naturalis,& adhuc à Chriſtianis obſeruari,etiam primum.Eſſe enim aliquid cęremoniale in primo præcepto, veluti additamentum illius, quod iam ceſſauerit, nihil obeſt,quo minus dicatur præceptū naturale, & adhuc permanere:quia id,quod in eo pręcipuum eſt,adhuc perſeuerat,ſcilicet, *Non coles Deos alienos*: cuius veluti appendix eſt,*Non facies ſculptile*: quod ſub eodem præcepto cōtineri diximus. Quare Catharinus fatetur, & omnes au- *Cathar.* tores poſterioris ſententiæ cōcedere tenentur,primo præcepto aliquid etiam cęremoniale additum fuiſſe; tametſi ipſum fuerit naturale, ſecundum id, quod in eo præcipuum eſt.

Solutio inuerſa præcepto fuit aliquid cæremoniale, quod iam ceſſauit.

Poſtremò Caietanus arguit contra noſtram opinionem *Caiet.* hac ratione.Scriptura nō dixit abſolutè, *Non facies ſculptile*,ſed *non facies tibi*:quo modo loquendi inſinuare videtur 116 prohibitas ſolùm fuiſſe figuras,& imagines, in adoratione:id enim denotare videtur particula *tibi*. Nec verò Caietanus docuit,vt aliqui ipſum interpretātur,licitū fuiſſe, facere figuras alijs adorandas, non ſibi: nec id vnquā ipſe ſomniauit:ſed particula *tibi* ſignificari putauit,omnē adorationē eſſe prohibitā: atq; adeò minimè licere,eas facere ſibi,aut alijs(quod idē eſt)adorandas.Reſpōdeo primū,illud *tibi*,aut redundare,more Scripturæ,ſicut Geneſ.12.*Vade tibi de terra tua*: & Cāticorum cap. 1. *Si ignoraſti o pulcerrima*,&c. & hoc pacto,idem eſt,atq; dicere *Non facies ſculptile*:deinde reſpōdeo,illud *tibi* nō redūdare,ſed cum eo, ſenſum planum eſſe:nempe,ne facias tibi. hoc eſt,in vſum aliquē tuum,vel aliorum. Sub ſecūda enim perſona om-

Aliena obiectio.

Solutio prior Exponitur illud decalogi, non facies tibi ſculptile.

Solutio poſterior.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nes alias comprehendit. Cum verò prohibet omnẽ vſum, non tantum adorationem illius, tanquam Dei, prohibet, ſed etiam adorationem, quæ tranſeat in exemplar, quæ aliàs non erat prohibita iure naturæ, & quemlibet vſum illius figuræ, vel ad pompam, vel ad memoriam, vel aliquid aliud. Excipio figuras illas, quæ veluti appendices, & ornamenta ędificij, alicuiuſue operis fiebant; de quibus cap. præcedenti ſatis dictum eſt. Hæ namq; non fuerunt prohibitæ fieri: omnis tamen illarũ adoratio, alioqui iure naturali permiſſa, omnino ſublata fuit, vt eò loci explicauimus. 117

An imagines in templis rectè collocentur. Diſp. 5.

Proponitur doctrina Catholica. cap. 1
Caluino Concilium Eliberitanum obijcienti variè Catholici reſpondent. cap. 2.
Allegat pro ſe Caluinus Epiphanium, quem variè Catholici explicant. cap. 3.
Vera Epiphanij interpretatio. cap. 4.
Diluuntur tres aliæ Caluini obiectiones. cap. 5.

Proponitur doctrina Catholica.

CAPVT I.

Mendacium Caluini.

HAEC nobis, cum hæreticis præſertim, diſputatio habenda eſt. Fieri namq; non poteſt, vt in tã vaſta, & varia materia, nõnũquam cum Catholicis, interdum etiam cum hæreticis varię quoque difficultates non occurrant. Caluinus igitur lib. 1. inſtitutionum cap. 11. etiamſi aliquas imagines admittat, & probet, vt diſput. 3. huius lib. dictũ eſt: affirmat tamẽ quingentis primis annis, in Eccleſia Dei imagines in tẽplis non fuiſſe: & ideò nunc perperam in ipſis collocari. Fundamẽta huius erroris ſequentibus capitibus refereimus. *Caluin.*

Verùm hunc eſſe manifeſtũ errorẽ, multis demonſtrari poteſt:

118 poteſt: eiſdem enim prorſus Concilijs damnatus eſt, quibus aſſeritur, & definitur, imaginibus cultũ, & adorationem ſacram deberi: quæ ſequenti diſputatione citabimus.

Imaginum aliquas in tẽplis ex patribus probatur.

Cęterùm Caluini mendacium, nempe ante primos quingentos annos, in templis imagines non fuiſſe, ex Patribus facile deprehenditur. *Tertull.* Tertullianus lib. de pudicitia cap. 7. & 10. mentionem facit imaginis Saluatoris in figura paſtoris depicti in ipſis calicibus, quibus vinum in ſanguinẽ Chriſti conſecrabatur: quòdſi in vaſis ſacris imagines ſculpebantur, in templis quoq; fuiſſe, multò meliùs dicẽdum eſt. *Sozomen. Niceph.* Sozomenus lib. 5. cap. 20. & Nicephorus lib. 10. cap. 30. ſcribunt, tempore Iuliani apoſtatę, ſtatuam, quã mulier illa apud Paneadem Chriſto erexerat, magna cum ſolennitate, in templum inductam fuiſſe: quod accidit ante primos quingentos annos. *Euſeb.* Euſebius lib. 3. & 4. de vita Cõſtãt. refert, in templis extructis à Cõſtantino in Paleſtina multas imagines aureas, & argenteas fuiſſe. *Damaſus* Damaſus in vita Syluęſtri narrat, in loco baptiſterij, vbi Conſtantinus aqua baptiſmi fuerat aſperſus, prope Eccleſiam Lateranẽſem, 119 imaginem argenteam agni, & Ioannis Baptiſtæ digito demonſtrãtis illum, ab eodem poſitam; in ipſa verò Eccleſia Lateran. imagines duodecim Apoſtolorũ argenteas fuiſſe quoque collocatas. *Nazian. Nyſſen. Baſil. Chryſoſt. Euodius. Prudẽ. Paulinus. Aug. Gregor. Adria.* Nazian. in Epiſt. 49. quæ eſt ad Olympium, Nyſſen. orationem in Theodorum in principio: Baſilius oratione in ſanctum Barlaam, Miſſa Chryſoſt. quã Eraſmus latinam fecit, Euodius lib. 2. de miraculis ſancti Stephani, Prudẽtius in libro de ſancto Caſſiano, Paulinus Epiſt. 12. ad Seuerum, Auguſtinus lib. de conſenſu Euangeliſtarum cap. 10. Gregor. libro 9. Epiſtolarum Epiſtola 9. mentionẽm faciunt imaginum in templo poſitarum. Demum Adrian. in ſcripto pro imaginibus prope finem, teſtatur, Syluęſtrũ, Damaſum, Celeſtinum, Sixtum, Leonem, Ioannẽ, Pelagium, Põtifices, imaginibus templa exornaſſe. *Concil. Elib* Quinimò ex Concilio Eliberitano, quod pro ſe Caluinus affert, contra ipſum optimè probatur; tunc, prope tẽpora nimirũ Concilij Niceni, in tẽplis Hiſpaniæ imagines fuiſſe: vt ſequenti cap. videbimus. Quibus omnibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

non solũ sententia Catholica dilucidè confirmata, sed etiã mẽdaciũ,& falsitas Caluini manifestè deprehẽsa manet.

Caluino Concilium Eliberitanum obijciẽti Catholicivariè respondent.

CAPVT II.

SED opponit nobis Caluinus canonem *36.* Concilij Eliberitani,in quo sic dicitur.*Placuit picturas in Ecclesia esse non debere,ne,quod colitur, aut adoratur,in parietibus depingatur.* Huic tamẽ tam variè Catholici respondent,cum tamen alioqui nihil habeat difficultatis:vt difficilior multò in dies videatur: atque adeo recentiores aliqui, pondere illius quasi oppressi,tanquam optimum effugium elegerint, autoritatẽ Concilij negare:quod prouinciale fuerit 19.Episcoporum tantum, nec ab vllo summo Pontifice confirmatum.Existimant verò, nullius debere esse autoritatis, quia etiam in multis alijs Canonibus manifestè errauerit,denegãs videlicet pœnitentiæ sacramentum in extrema necessitate propter aliqua ingentia crimina:aut,vt alijs placet, communionem Eucharistię:id quod errorem etiam intolerabilem esse autumant. Atque hac forsan de causa Canus lib.5.de locis ca.4. post Sextam conclusionem,de Concilio Eliberitano inquit,ea parte,qua errauit,semper a Catholicis explosum fuisse.Et sane si alia via Concilio satisfieri commodè non posset, hoc nobis effugium sufficeret: nec Caluinus contra vniuersalem Ecclesiæ definitionem prouinciale Concilium obijcere deberet.Verum cum difficultas proposita illius canonis *36.* facilem habeat solutionem,non est,cur tam citò leui oneri succumbamus: & autoritatem Concilij pleno ore negemus. Non inficior quidem,illud confirmatum non esse: verum si vni sacro Doctori Nazianzeno,Epiphanio,Hieronymo,Augustino plurimum meritò deferimus: potiori ratione Concilium etiam prouinciale in Ecclesia Dei tam antiquum, suspicere

Quidam Cõcilij Eliberitani autoritatem negant, quod in aliquibus erraverit.

Canus

121

Defenditur autoritas Cõcilij Eliberitani

cere debemus.Quam ob rẽ multò minùs errorem aliquẽ ei falso imponere licebit,sicut nõnulli recẽtiores fecerũt.

Atque priores illi dicant,obsecro, mihi:in quo canone Concilium negat,in extremis pœnitentiæ sacramentum? id quod nunquam in Ecclesia Dei consuetum fuisse,testatur Concilium Trident.sessio.14.cap.7.Plurimos sane canones in eo inuenies,quibus ob aliqua crimina,cõmunione denegat: at communio,non sacramentum pœnitentiæ,sed Eucharistiæ debet intelligi. Primum quia si in ipso Cõcilio id non esset expressum, sic deberemus interpretari,cum per communionem, non reconciliationem pœnitentiæ solùm,sed vsum etiam Eucharistiæ, idq; magiscommuniter intelligamus. Quare si in bonum sensum verba Concilij explicare possumus, non sunt in peiorem interpretanda.Concilium sane Toletan.1.Can.17.priuans communione eos,qui habent cum vxore sua concubinã, cum inquit, *non communicet*: concedens verò ijs, qui concubinam tantum habent;loquitur planè de communicatione fidelium,qua pœnitentes priuabantur,donec peracta pœnitentia reconciliarentur per sacramentũ,iuxta canonem 11.Concilij.5.Tolet.eam tamen non negat in extremis,nec tam crudelem pœnam vllumvnquam Conciliũ decreuit.Quod si Concilium Eliberitanum de tali communione intelligamus,absurdam sententiam illi tribuimus:si vero de communione Eucharistię,veritati maximè consonam:Cur ergo in peiorem sensum interpretabimur? Ceterum videamus, quid asserat idem Concilium canone 47.vbi disertis verbis de communione Eucharistię, non pœnitentiæ loquitur. *Placuit*,inquit,*vlterius non edere eum de communione pacis*:hoc eodem canone,& 64.66.70.& 72. dicitur, non esse dandam communionẽ vel talem non accipere cõmunionem, quod sane de Eucharistia intelligitur:cõmunionis ergonomine in alijs canonibus,nõ fideliũ communicatio,qua priuãtur excommunicati,sed Eucharistię est intelligenda.Quomodo ergo, quod ignoranti sacerdoti nusquam legitur contigisse,Concilio prouinciali tam leuiter imponere licebit?

Concilij Eliberitani nulli negauit sacramentum extremis pœnitentiam.

Con.Trid.

122

Cõ.Tol.1

Cõ.Tol.1

Cæterùm alij intelligentes Concilium de communione Eucharistię solùm, adhuc censent, erraſſe; negando communionis ſacramentum in extrema neceſsitate contritis,& iam confeſsis. Hi tamen abſque ratione audent in Concilio damnare,quod ab vniuerſali Eccleſia,tempore perſecutionum diu obſeruatum meritò fuiſſe, teſtatur Innocent.1.in Epiſtola 3.cap.2. *Ne* (inquit) *facilitas reconciliationis,& communionis homines a lapſu non reuocaret*.Conſtat autem tempore Concilij Eliberitani, Tyrannorum perſecutiones, contra Chriſtianos adhuc duraſſe; vt ex multis ipſius canonibus colligitur. Nam & paulò ante ſub Daciano in Hiſpania plurimi martyrij palmam ſunt conſecuti:inter quos Leocadia virgo Toletana,gubernante Eccleſiam illam Melanthio Epiſcopo, qui paulò poſt in Cõcilio Eliberitano ſubſcripſit,paſſa eſt.Hac ratioſeSiricius Papa in Epiſtola ad Himerium Tarraconen.cap.3.apoſtatis à fide in extrema neceſsitate,negat communionem Eucharistiæ,& ſolùm peracta pœnitentia reconciliationem, & abſolutionem concedit, & Concilium Colonienſe ſub Carolo 3. canone 6. renouauit canonem 13. Cõcilij Eliberitani,in quo negatur communio in extremis : & Adrian. ſuis decretis canone 60. in ſui defenſionem, adducit canonem 75. Cõcilij Eliberitani, in quo falſis accuſatoribus in extrema neceſsitate communio prorſus denegatur. Ac demũ in Concilio Sardicenſi,quod generale fuit, canone 2.Oſius Cordubenſis, qui Eliberitano etiam interfuerat, prolata ſententia in Epiſcopos,qui ſimulatis literis, quibus in aliam Eccleſiam vocarentur, ſedem mutarent, vt tandem etiam in exitu, laica communione priuarentur, adiecit. *Si vobis omnibus placet,ſtatuite*, Synodus reſpondit, *placet*.In noſtra autẽ Hiſpania,& Gallia diu inualuit conſuetudo,vt ijs,qui extremo ſupplicio afficiendi erant,cõmunio non daretur:id quod modò officiũ ſanctę Inquiſitionis,cũ relapſis,etiã recõciliatis, & contritis obſeruat. Quid ergo mirũ,ſi Concilium Eliberitanum zelo pietatis & religionis,vt homines à vitijs,quę tunc frequentiſsima erant,reuocaret,aliunde ſacramento pœnitentiæ ipſorum ſaluti

Con. Eliber. Iuæ extremis veſſe aliquibus negaſſe Euchariſtiã

Leocadia Hiſpana mart7

124

Innoc. Papa.

Siricius Papa.

ſaluti ſufficienter prouidens,tam ſeuerum remedium adhibuerit? Verùm Innocentius poſteà ſeueritatem priſtinã temperauit, quòd tam graui vti remedio, tam amplius neceſſarium non videretur. Denique pro varijs occaſionibus illud quoque variari poſſe, nemo dubitabit.

125 Quare ea de cauſa damnare Concilium, nulla ratione licet.

Sed autoritatem illorum canonum infirmare conãtur: imo ipſos in Concilio non fuiſſe editos, ſed ſuppoſitos,

126 probant. Quia cum in eo canone citato prohiberi videãtur imagines,ſicut Caluinus pro ſuo errore illũ citat: pro eodem quoque Claudius natione Hiſpanus, magnus etiã Iconoclaſta allegaſſet:ſi ſuo tempore,in eo Concilio talis canon haberetur.Nec enim Concilij in Hiſpania celebrati definitio ipſum latere potuit. Et cum canone 34. prohibeantur cerei accenſi ſuper defunctorum ſepulcra, Vigilantius,& ipſe Hiſpanus,qui reliquias martyrum exſecrabatur,pro ſuo quoque errore citaſſet, ſi in eo Concilio editus fuiſſet.

Obiectio contra canonem Concilij Eliberitani. Claudius Hiſpanus Iconoclaſta.

Alan. Iuo.

Ar hęc friuola ſunt,vt canones,qui ab antiquo tempore in eo Concilio editi eſſe creduntur, nunc ſuppoſititios eſſe dicamus. Ad canonem de imaginibus inferius facile reſpondebimus:ad illum de cereis dicemus lib. 3. diſput. 3.c.7.Ex quo planè cõſtabit, eiuſmodi fundamẽta futilia eſſe,& inania. Quocirca exiſtimo,nec à Claudio,nec à Vigilãtio, in ſuorum errorum confirmationem,eos canones fuiſſe allegatos, quòd mentem eorum melius, quam Caluinus, & hæretici noſtri temporis intellexerint: ſcientes præſertim Hiſpanię conſuetudinem, de qua paulò poſt dicemus.

Solutio.

Duas alias interpretationes Concilio adhibet Alanus Copus dialogo 5.cap.16. Vna eſt, ex Iuone Carnoten. in ſuo decreto par. 3. cap. 40. in hunc modum. Cum iure naturali prohibitum ſit,imagines tanquam Deum adorari.atq; eo tẽpore populus in idololatriam,& vanũ cultum imaginũ maxime declinaret,Patres illius Concilij exiſtimarunt,pręſentaneum fore remediũ, ſi imagines è medio tolle-

Explicat Alanus canonẽ concilij Eliberitani de imaginibus?

Universidad de Deusto
Biblioteca

tollerentur. Hanc interpretationē amplectuntur Martinus de Ayala tractatu de traditionibus p.1. c. de antiquitate imaginum circa finem, & Sixtus Senen. lib. 5. Bibliothecæ sanctæ annot. 47. mihi tamen nō probatur. Si enim à Patribus illius Concilij, zelo religionis ita factum esset; vt omnes imagines etiam in tabulis depictæ, aut in materia aliqua sculptæ è templis ejicerentur; Gregoriū Magnū posteà non latuisset: quomodo ergo scribens ad Serenum Massiliæ Episcopum in Epistola 9. lib. 9. ipsumq; reprehendens, quòd zelo religionis imagines confregisset, quia viderat populum in idololatriā declinare, diceret in hęc verba. *Dic frater, à quo factum sacerdote aliquando auditum est, quod fecisti?* Respondere enim facile poterat Serenus: à toto Concilio Eliberitano, eadem prorsus causa, & occasione, qua à me ipso factum est. Eadem quoq; ratione probatum manet, Conciliū nō prohibuisse omne genus imaginum; vt aliquem abusum in ipsis depingendis introductum aboleret. Talis enim religionis zelus prudentię & Christianæ fidei minimè conueniret: quare credendū non est, à toto Concilio id fuisse definitum. Præterea ratio, quā subdit Concilium in eodem canone, huic interpretationi non consonat. Dicitur enim; *Ne quod colitur, aut adoratur in parietibus depingatur.* Nam si causa vitandæ idololatriæ, aut abusum aliquem abolendi, auferri vellet imagines; eodē prorsus modo de his, quę in tabulis depingūtur, vel sculpuntur in alia materia, dicendum esset: atq; adeò ratio illa definitioni minimè quadraret.

Ayala Sixtus Senen.

Quid sentiat autor de prædicta expositione.

127

Greg.

128

Altera expositio Alani Sāderi, & Turriani.

Altera interpretatio Alani accommodatior videtur, quam sequuntur etiā Sanderus lib. 2. de Adoratione Imaginum cap. 4. & noster Franciscus Turrianus lib. 3. de dogmaticis characteribus aliquantulùm ante finem. Dicunt ergo, pro tempore, & loco summopere fuisse conueniens, imagines è templis auferre. Imminente enim Gentilium persecutione, quę sanè in Ecclesia Dei adhuc perseverabat, vt ex multis canonibus illius Cōcilij colligitur, oportebat, Christianos secū imagines deferre, & occultare, ne in templis ludibrio Gentilium expositæ manerent. Id autem

San der. Turrian.

tem fieri non poterat, si in parietibus templi, bene tamen, si in tabulis depingerentur, aut in materia aliqua sculperentur. Concilium ergo nec prohibuit cultum, nec vsum omnem imaginum, sed solum eas in parietibus figurari: imò, quæ iam antea depictæ erant, raui, & deleri voluit.

Expenditur præcedens interpretatio.

129 Ego sanè non dubito, eo tempore adhuc Tyrannorum persecutiones in Hispania perseuerasse; cum Concilium illud ante Nicenum primum celebratum fuerit. Quocirca canone 25. fit mentio literarum, quæ à Confessoribus fidei dabantur ad Episcopos in alicuius commendationē, & can. 59. cauetur, ne quis Christianus in Capitoliū causa sacrificandi, ascendat; & can. 60. cum nō referri in numerum martyrum, qui inuentus frangens idola, ibi occideretur. Cuius canonis veram intelligentiam libet hic paucis subijcere, etiamsi extra rem propositam videatur. Aliqui enim in vniuersum putarunt, martyres verè non esse, qui inuenti confringentes idola, à Gentilibus occisi sunt: quod tamen quadam adhibita moderatione intelligendū est. Eam verò dilucide, vt plura alia, tradidit nobis Aug. serm. 6. de verbis Domini aliquantulùm ante finem, vbi refert illud Deuteron. 7. & 12. *Cùm data vobis fuerit terra in potestatem, aras eorum destruetis.* Quæ verba optimè expendens, inquit. *Cum acceperitis potestatem, hoc facite: vbi nobis non est data potestas, non facimus: vbi data est, non permittimus: multi pagani habent istas abominationes in fundis suis, numquid accedimus, & confringimus?* Quasi dicat, minimè. Prius enim agimus, vt idola in eorum cordibus cōfringamus. Canon ergo ille 60. martyres non reputat, qui in alieno territorio nullam in illius incolas iurisdictionem habētes, vi & potentia humana, non virtute miraculorū, & ostēsione spiritus, confringunt idola, & ob eam causam à Paganis interficiuntur. At siquis aut Parochus, aut Episcopus, aut Rex in suo regno, vel diœcesi, in quam plenam iuris potestatem habet, idola confringeret, quibus Christianū populum sibi subiectum Pagani peruertere possent: & tēpla sacra ędificaret, & ob id Gentiles odio accensi, & suæ religionis zelo, volentes destructa iterum ædificare templa, &

Digressio circa canonē 60 Concil. Elib.

An Idola elastæ occisi ab infidelibus sint martyres

Aug.

Deute. 7. & 12.

idola

Universidad de Deusto
Biblioteca

idola collocare,ipsum occiderent:sine dubio martyr esset. Quare & Rodulphus Aquauiua, & Alphonsus Paciecus nostræ Societatis Sacerdotes cum alijs sodalibus prope Salsetū in India Orientali à Gētilibus occisi,quòd sacra vellent templa ædificare, dubio procul verè martyres existimandi sunt. Nam & pagus ille sub Regis Philippi secundi Hispaniarum Regis potestate,& iurisdictione tunc erat,qui illorum Paganorum idola confringere, & templa Christianis ibi existētibus ædificare iure poterat. Quapropter ad id muneris publica autoritate Rodulphus & Alphonsus legitime destinati,nullam iniuriā Gentilibus irrogarunt:ac proinde ab ipsis zelo suæ falsæ religionis occisi,verum pro Christo martyriū subierūt:quod eleganti versu heroico Franciscus Bentius nostræ Societatis Sacerdos,& literarum humanarum peritissimus, & in Romano collegio Rhetoricæ publicus Professor,anno prēterito,is fuit 1590.& à martyrio illorū 9.in lucē edidit.

Rodulphus Aquauiua & alij martyres Societatis Iesu,propter idoloma chiam.

151

Nonnulli recentiores alio modo respondēt. Cum enim Eulalia martyr paulo ante Concilium Eliberitanum,teste Prudentio,hymno in laudem illius,confregisset idola,& thuribula eorum conculcasset, existimant,cæteros Christianorum exemplo illius permotos, passim ad idola,confringēda prosilijsse,ideoque Episcopis in eo concilio minime placuisse, ab omnibus indiscriminatim yſurpari, quod Virgo peculiari Spiritussancti impulsu fecisset. Verum ego probabile non arbitror,Patres Eliberitani Concilij in alijs damnasse,quod in Eulalia non solum laudare, sed & imitari quisq; deberet. Nam,vt colligitur ex eodē hymno,tunc Christiani ad sacrificandum idolis cogebantur. Ait enim Prudentius.

Refellitur quædam interpretatio illius canonis 60. Conc. Eliberita.

Prudentius

Christicolasque cruenta iubet
Thura cremare iecur pecudis
Mortiferis adolere Deis.

Atqui ea occasione conculcare idola,seu cōfringere,etiā in alieno territorio,& ob eā causam mortē oppetere, nō solū licet,sed gloriosum quoq; est. Fateor tñ eo tēpore,Christianorum aliquos confringentes idola intempesti uc,&

uc,& loco nō opportuno temere se morti obtulisse,corūque temeritatis Cōcilium occurrere voluisse. Id tamē exemplo Eulaliæ facere non potuerunt,cum illa loco,& tēpore oportuno idola male tractauerit.

Cæterum,vt ad id,vnde fuerat digressa,nostra redeat disputatio secūda illa interpretatio canonis illius 36.mihi nō probatur, quod cum ratione,quam in ipso canone Concilium expressit,minime conueniat. Ideo enim dicit. *placuit imagines in Ecclesia esse non debere,ne*(scilicet) *quod adoratur, in parietibus depingatur.* Si tamē prædicta interpretatio vera esset:dicere potius deberet in hunc modum:*placuit in Parietibus Ecclesiæ,imagines non depingi:ne persecutoribus fidei nostræ,ludibrio esse possint.*

Iterum redit ad canonē 36 Cōcil. Elibe.

152

Mart. Ayala.

Est alia interpretatio,quā Martinus Ayala in eo loco adhibet,nescio,vtrum eius iudicio accōmodatior sit, quàm præcedens:mihi verò cæteris omnibus prēferēda videtur. Eavero est,in eo canone nō prohiberi imagines in tabulis depictas,aut in alia materia sculptas,sed solūm in Ecclesia esse:ideſt,in ipsis templi parietibus depingi:ne idquod colitur,& adoratur,in parietibus depingatur. Atq; in hūc modū ratio canonis, definitioni illius optimè quadrat. Iu dicat enim Cōciliū indecēs,id,quod adorādū proponitur ipsi parieti affixū esse,sed potiùs debere,maiori cū reuerētia in tabula,aut alia materia per se collocari. In primis enim imagines in parietibus depictæ splēdorē,& pulcritudinē amittūt:atq; tectorio facile decrustato fœdātur,nec ita adveneratione mouēt,sicut si in tabulis,aut per se collocētur. Tū etiā iniuria tēporū,& bellorū accidere solet, vt tēpla diruātur,& id,quod manet,prophanis vsibus,vel ad paleas equorū seruādas,vel ad quid simile deseruiant ibiq; imagines Sactorū nō sicut decebat, permaneāt. Hāc verò fuisse mētē Concilij, præterquā quòd verba recitata manifestè indicār,cōsuetudo Hispaniæ antiquissima,ad nostra vsq; tēpora perseuerās,nō obscure demōstrat. In paucis enim Hispaniæ tēplis imaginē aliquā,præter S.Christophori,in parietibus depictam inuenies:sed plurima tēpla aut tabulis depictis,aut statuis ligneis inauratis,& colori

Vera canonis 36. Eliberitani ex positione mē tea autoris.

153

In Hispania pauca in parietibus imagines depictæ

154

bus va-

bus variatis exornata sunt. Est insignis imago B. Virginis in pariete maioris tẽpli Hispalẽsis depicta quę hactenus in magno honore est: imò ex vna parte in aliã eiusdẽ tẽpli hi sce tẽporibus mira industria translata. Sed cum minùs frequẽter, & pauciores imagines in parietibus depictæ in Hispania videantur: illæq; multò post tempora Concilii Eliberitani fuerint depictæ; credendum est, definitionem illius Concilij, consuetudine diuturna magna ex parte obtinuisse. Iam verò more Italico depingi solent in parietibus, & hoc modo nostra templa exornari: antiquiorẽ tamen consuetudinem fuisse illam, quam diximus, manifestè adhuc apparet. Potuit igitur Concilium definire, imagines non depingi in parietibus, ad ea incommoda vitanda, etiamsi alibi oppositum fieret. Id enim ad mores pertinet, quorum reformationem in sua Hispania, eo tempore Cõcilium Eliberitanum hoc pacto instituere, rationi cõsentaneum iudicare potuit. Ex quo etiam colligitur, non solùm hanc Concilij definitionem nihil Caluino fauere; sed etiam optimum inde contra ipsum sumi argumentum. Nam & tempore illius Concilij imagines in templis erant: cum tamen ipse asserat, vt cap. 1. vidimus, ante quingentos primos annos non fuisse: & Concilium illud non omnes imagines, sed solùm in parietibus depictas prohibuit. Quocirca, cùm optime mentem Concilij, prædictãque Hispaniæ consuetudinem nouisset Claudius Taurinensis natione Hispanus, etiamsi imagines ipse impugnaret: hunc tamẽ canonem Concilij Eliberitani pro suo errore nunquam allegauit: non quod suppositus sit, vt recẽtiores superiùs commemorati autumant.

Caluini mendacium ex ipso. an. Liberitano conuincitur.

135

Allegat pro se Caluinus Epiphanium, quem varie Catholici explicant.

CAPVT III.

136 Secundò obijcit nobis Caluinus Epiphaniũ, qui in Epistola ad Ioannem Episcopum Hierosolymitanum circa finem illius ita scribit. *Præterea quod audiui quosdam murmurare contra me, quia quãdo simul pergebam ad sanctum locum, qui vocatur Bethel: vt ibi collectam tecum ex more Ecclesiastico facerem; & venissem ad villã quæ dicitur Anablatha: vidissemq; ibi præteriens lucernam ardẽtem, &c. inueni velum pendens in foribus eiusdem Ecclesiæ tinctum atque depictum, & habens imaginem quasi Christi, vel Sancti cuiusdam (Non enim memini cuius imago fuerit.) cum ergo hoc vidissem in Ecclesia Christi, contra autoritatem scripturarum hominis pendere imaginem, scidi illud, & magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, vt pauperem mortuum eo obuoluerent, &c.*

Sed in primis Caluino ita respondemus. Si nulla ratione excusari à nobis, aut explicari posset Epiphanius, dicendum esset cum Damasceno oratione 1. de imaginibus post numerum 20. & Nazian. in oratione 39. quæ est in sancta lumina: *Vna hirundo non facit ver.* Quam sententiam ex Aristotele desumpserunt 1. Ethic. cap. 7. tametsi Aristot. ea solùm velit demonstrare, beatitudinem non posse

Damasc. Nazian. Arist.

137 esse vnius diei, aut, quæ breui tempore finiatur, de quo in 1.2. S. Thomę quæst. 5. art. 4. fusiùs dicemus. Inquit ergo Damascenus (quod ad nostrum attinet institutum) *Vna hirundo non facit ver: neque enim vnius Doctoris autoritas totius Ecclesiæ consuetudinem debet euertere.* Quid ergo si Epiphanius imagines impugnet: Nunquid vniuersalis Ecclesiæ consuetudo, & definitio corruet?

Cæterùm cum aliunde constet, Epiphanium Iconomachum nunquam fuisse, vt inferiùs patebit, enitendum est, sententiam illius enodare: referemus tamen priùs, quid alij respondeant: tametsi in tanta varietate Catholici cõstituti sint, vt molestũ videatur, quid vnusquisq; sentiat, recensere. Primum respondet Vvalden. 3. tomo cap. 157. num. 5. Epiphanium zelo nimio religionis succensum, nõ secundum scientiam, velum illud abscidisse, ob periculũ nimirum erroris Anthropomorphitarũ, qui Deum corporatum, & membris compactum esse asserebant. Verùm cum illa imago non esset Dei secũdum se, sed alicuius hominis, vt ex textu liquet; non potuit hac occasione, & ratione commotus Epiphanius, velum illud abscindere.

Vvald.

Prima solutio Vualdẽsi & iudicium de facto Epiphanij.

Sixtus Sen.

Secundò respondet Sixtus Senensis lib. 5. Biblio. San-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctr,annotatione 247.eodem pacto excusari posse Epiphanium,quo ipsum excusat Damascenus oratione 1.de imaginibus tam citata,in aliquibus testimonijs, quæ in septima Synodo actione 6. eiusdem Epiphanij nomine recitãtur(inter quæ tamen istud nõ refertur) quibus videbatur & ipse imagines è medio tollere. Excusat ergo eũ Damascenus,quod eadẽ ratione imagines prohibuerit,qua sanctus Athanasius Sanctorũ reliquias, in vrnis collocari vetuit,& humi condendas esse decreuit: vt scilicet absurdũ AEgyptiorum morem abrogaret, qui mortuos suos non sub terra condebant,sed in lectulis,& scimpodijs collocabant:sic ergo Epiphanius,vt abusum aliquem reprimeret, imagines è medio auferri curauit. 138

Athanasius iubet reliquias in terra sepeliri. *Athan.*

Hoc tamen non video, quo fundamento affirmari possit:cum nõ videatur modus conueniens, ad abusum aliquẽ aut immoderatæ venerationis, aut superstitionis alicuius tollendum, imagines auferre: & laudabilem Ecclesiæ vniuersalis consuetudinem prætermittere. Nam sicut scribit Gregorius ad Serenum, quem citauimus in hoc libro disputatione 1. cap. vltimo,vt populũ ab adoratione idololatriæ reuocaret,non debebat imagines confringere: cum nihil tale in Ecclesia Dei vnquam factũ fuisset: sed oportebat,populum instruere, & verum adorationis modum, imaginibus in suo pristino statu permanentibus, docere. Non est ergo credendum, virum doctum, & prudentem Epiphanium tam insolenti remedio vsum fuisse, vt abusum aliquem adorationis,vel aliũ similem auferret. Quod verò Athanasius circa martyrum reliquias fecit; vt morẽ AEgyptiorum abrogaret; optimum sanè remedium fuit. Neque enim ex eo,quòd corpora martyrum humi conderentur,aliquid ipsis detrahebatur: cum modò etiam Romæ innumera martyrum corpora in puteis, & locis subterraneis condita iaceant;in magno tamen honore & veneratione habeantur. Meliùs ergo septima Synodus, & oratione 2. ipse Damascenus,ad ea testimonia Epiphanij, quæ ibi citantur,respondent, non esse ipsius, sed supposititia: de hoc tamen,quod est in epistola ad Ioannem Epi-

Expenditur superior responsio. *Gregor. 139*

7. Synod. Damasc.

scopum

140 scopum Hierosolymitanum, nihil est in septima Synodo, nec in Damasceno: quare illius difficultas superiùs proposita adhuc permanet.

Alanus Copus. Sander. Tertiò igitur,difficultate oppressus Alanus Copus dialogo 5. cap.11. & Sanderus lib.2.de imaginibus cap.4.respondẽt,verba illa non esse Epiphanij,sed supposititia: & quod maius est, Alanus totam epistolam putat, non esse Epiphanij,nec ab Hieronymo translatã:quia in græcis exemplaribus nusquam reperiatur: id quod cõmune etiã, & frequens effugium esse solet ijs, qui testimonijs Conciliorum,aut Patrum in aliqua controuersia nimis premunitur:& quãuis interdum præsentaneum, & verisimum soleat esse remediũ:magno tamen cũ delectu,& fundamento adhiberi debet. *Tertia solutio Sanderi & Alani repl.*

Mihi vero minùs hæc responsio placet, atque in primis totam epistolam Epiphanij esse, etiamsi nunc græcum illius exemplar non inueniatur, indubitatum esse debet. Nam & inter epistolas Hieronymi ponitur ordine 60.nec vllus hactenus de tota illa epistola dubitauit. Imò idem Hieronymus epist. 61. quæ est ad Pãmachiũ de erroribus Ioannis Hierosolymitani,huius epistolę mentionem facit: vbi loquens cum Ioanne Hierosolymitano de ipso Epiphanio inquit. *Hæc per totam epistolam queritur, quòd Origenis dogmatum sequaris errores.* Qui ergo eam esse negaret epistolam Epiphanij,dicere quoq; deberet, inter opera Hieronymi suppositam,imò & illam,quæ est ipsius Hieronymi ad Pãmachium,negare oportebat,quod nimium esset: nec hactenus aliquis ausus est dicere. Cum verò Damascenus oratione 1. de imaginibus num. 19. & oratione 2. aliquantulùm ante finem,sermonem, aut orationem Epiphanij,quam pro se citabant Iconomachi, dicit esse fictã; non de epistola ad Ioannem Hierosolymit. vt falsò autumat Sixtus Senens. lib. 5. Biblio. sanctę,annotatione 247. sed de epistola ad Theodosium apertè intelligit. *Illam Epistolam esse Epiphanij.*

Hieron. 141 *Damasc.* *Sixtus Sen.*

Porrò autem verba illa recitata, esse ipsius Epiphanij, nec suppositititia debere iudicari, inde constabit: si rationes singulas, quibus oppositum recẽtiores aliqui probãt,

Universidad de Deusto
Biblioteca

infirmas esse, & nullius roboris ostenderimus.

Prima eorum ratio est: quia verba illa, post finem epi- 143
stolæ videntur addita. Nam cum multa cõtra Ioannis errores dixisset, quasi claudens epistolam, subdit hæc verba. *Cum hæc ita se habeant, dilectissime, custodi animam tuam, & desine circa nos murmurare, &c.* Deinde postulat, vt Deus conseruet vinculum caritatis & pacis, & rectæ fidei prædicationẽ: atq; hactenus finitam putant epistolam Epiphanij: cætera autẽ verba superùs recitata, addita ab aliquo Iconomacho fuisse.

Verba Epiphanij non esse suppositiua.

Ego tamen non video, quomodo ibi finita esset epistola: quæ enim sequuntur, & hi putant, esse addita, ad eandẽ epistolam sine dubio videntur pertinere. Nam cum ad Ioannem scribens dixisset, ne amplius de ipso murmurarer, quòd errores illius notasset: & postquam Dominum deprecatus fuit pro pace inter ipsos, & sana doctrina: merito aliá quoq; causam, cur alij de ipso murmurarẽt, subiunxit, & ab ea se purgare voluit: vt nulla esset causa, vnde pax inter ipsos perturbari posset. Eam verò continẽt verba recitata, quæ putant aliqui esse supposititia, & Caluinus pro se allegauit.

Secunda ratio, cum hæretici Iconomachi in septima 145
Synodo sic falsò dixr, contra imaginum vsum duo alia testimonia Epiphanij allegassent; vt refertur in septima vera Synodo actio. 6. tom. 5. in principio, quæ ibidem cõuincuntur, non esse Epiphanij: nunquam testimoniũ huius epistolæ, quod pro se affert Caluinus, ipsi citarunt: signum ergo est, verba illa epistolæ Epiphanij nondum addita fuisse. Verùm hæc ratio parum roboris habet. In primis enim qui dicit, tempore septimæ Synodi nondũ verba illa addita fuisse in codice græco Epiphanij, dicere quoque debet, nec in codice Hieronymi latino, in quo inter alias ipsius epistolas hæc habetur, eo tempore eadem verba latina facta, addita fuisse: sed postea ab aliquo, non solùm in græcis omnibus exemplaribus Epiphanij, sed etiam in omnibus latinis Hieronymi fuisse suppositа: id quod humanæ industriæ satis impossibile apparet.

paret. Tum etiam alia duo testimonia eiusdem Epiphanij, quę falsa septima Synodus citata à vera septima Synodo apocrypha declarata fuisse, non probat, hæc etiam, quæ allegat Caluinus in Epistola ad Ioannem supposititia es- 144
se, horũ nãque nulla omnino fit mentio in septima Synodo, sic falsò nũcupata, nec in vera Nicena secunda. Ad hæc Iconomachos in septima falsa Synodo pro se nõ allegasse hoc testimoniũ Epiphanij, quod pro eodẽ errore affert Caluinus, signũ nõ est, eo tẽpore verba illa epistolæ Epiphanij nõdũ fuisse addita: sed ea pro se nõ allegarũt, quia optimè viderũt, nihil habere momenti; vt perspicue patebit ex ijs, quæ inferiùs dicemus. Ex quo etiam colligitur, quãto rudioris ingenij sint Caluinus, & nostri tẽporis Iconomachi, qui putant, hoc solo Epiphanij testimonio, ex Catholicis laudẽ reportare. Si enim attentè legatur Epiphanius, ne verbũ quidẽ de Sanctorũ imaginibus habet.

Notentur diligẽter, quæ sequũtur ad defensionem Epiphanij.

Tertia ratio. Stylus illius fragmenti cũ reliqua Epistola non conuenit: est ergo suppositum. Hac vtuntur seueri quidam styli censores: qui, vbi vix vlla styli discrepãtia apparet, magnum sibi discrimen odorari videntur. At hæc ratio fundamentum aliquod firmum contra difficultatẽ 145
propositam non habet. Tum quia homo dum scribit, aut disputat, non semper sibi ipsi idem est; nisi nimia ad hoc adhibita diligentia in scriptis suis poliendis lima vtatur: id quod grauiores Ecclesiæ Patres non admodum curarunt. Tum etiam, quia nec fragmentum illud ita dissonat toti Epistolæ, vt ab alio potius assutum, quam ab ipso Epiphanio scriptum videatur.

Styli diuersitas non arguit diuersum semper autorem.

Hieron. Quarta ratio. Hieronymus in Epistola ad Pãmachium, quæ est 61. cum huius Epistolæ Epiphanij mentionem faciat, huius tamen veli ab ipso abscisi non meminit. Verùm hęc quoque ratio infirma est. Hieronymi enim institutum in ea Epistola non est, omnia, quæ Epiphanius ad Ioannem scripsit, referre; sed de erroribus solùm Ioannis Hierosolymitani agere. Quocirca non omnia sigillatim, sed aliqua, quæ sibi ad hunc finem accommodata videbãtur, ex Epistola Epiphanij recitat. Quare veli illius pen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dentis,quod Epiphanius abscidit, meminisse necesse non erat.

Quinta ratio. Non videtur digna Epiphanio sententia, quòd eo loco asserit, esse videlicet cõtra Scripturam imaginem hominis in templo pendere : siquidem Scriptura nusquam prohibet imagines: imò in veteri testamẽto cõtrarium habetur; cum ex iussu Dei statuę Cherubinorum fuerint in templo collocatę:est ergo suppositа, & ipsi falso addita. Hęc quidem ratio optimè probat,Epiphanium nunquam dixisse, imagines Sanctorum non debere,in tẽplis collocari. Hoc enim potiùs contra Scripturam esset. Nam licet in veteri testamento generali prȩcepto prohibitæ fuerint imagines eo modo , quem diximus disputatione præcedenti:optimè tamen nosset Epiphanius prȩceptũ illud,cæremoniale esse; atq; adeò iam in lege Euãgelica cessasse:quare nec imagines,nec adorationem earũ, iam amplius Scriptura prohiberi. Nisi dicamus Epiphanium existimasse,naturali quoq; iure hoc ipsum esse prohibitum,quod de viro doctissimo,& sanctissimo, non est credendum. Ratio tamen non probat,partem illam Epistolę,quam Caluinus allegat, suppositiciam esse. Nã quãuis indigna sit Epiphanio sentẽtia,quæ asserit, cõtra Scripturam esse,imaginem Sancti in Ecclesia pendere; atque adeò si verba recitata id significarẽt, Epiphanio nõ essent adscribẽda,sed suppositiția iudicanda; ne ipsum erroris intolerabilis faceremus autorem:quia tamen verba illa id nullo modo denotãt,vt mox patebit;hac sola ratione pars illa epistolę non debet suppositia iudicari.

146

147

Vera Epiphanij interpretatio.

CAPVT IIII.

EGO sanè arbitror, ex verbis Epiphanij supetiùs recitatis veram, & Catholicam, dignamque tali viro sententiam,nec suę epistolę suppositiciam facili negotio colligi. Verba illius sunt:

sunt: *Præterea quod audiui,quosdam murmurare contra me, quia quando simul pergebam ad sanctum locum , qui vocabatur Bethel, vt ibi collectam tecum ex more Ecclesiastico facerem : & venissem ad villam, quæ dicitur Anablatha: vidissemque ibi prætereuntem lucernam ardentem, &c. inueni velum pendens in foribus eiusdem Ecclesiæ, tinctum atque depictum, & habens imaginem,quasi* 148 *Christi,vel Sancti cuiusdam,* (Non enim memini cuius imago fuerit.) *cum ergo hoc vidissem, in Ecclesia Christi contra autoritatem Scripturarum hominis pendere imaginem : scidi illud , & magis dedi consilium custodibus eiusdem loci , vt pauperem mortuum eo obuoluerent.* Ex quibus ego infero , imaginem illam non fuisse alicuius Sancti, sed prophani alicuius hominis,quæ honoris gratia ante fores templi penderet: eamque meritò Epiphanium abstulisse, atque scidisse: quòd cõtra sacram Scripturam, illud esse putaret. Hanc interpretatiõnẽ sequutus est Marius Victorinus in annotatione ad illam epistolam in secũdo tomo Hieronymi, quæ licèt alijs displiceat; mihi tamẽ ex ipso textu Epiphanij colligi manifestè videtur. Dixit autem Epiphanius , contra sacram Scripturam esse, eam imaginem in foribus templi collocari, non quia id in Scriptura sit expressum (Nunc enim de veteri testamento non agitur.) sed quia contra doctrinam sacrę Scripturę est,profanum hominem Sanctum iudicare : atque adeò ipsi in se, aut in sua imagine sacrum, & plusquam ciuilem cultum, adhibere. Cum igitur ea, quę in templo suspenduntur , honoris gratia , tanquam sancta ibi debeant constitui, vt sacer honor ipsis deferatur : videtur , contra doctrinam sacrę Scripturę esse,pro- 149 fani hominis imaginem in templo pendere , quę animos ingredientium moueat,vt sibi sacrum cultum , & adorationem exhibeant.

Marius Victori.

Eam verò fuisse profani , & communis hominis imaginem,his coniecturis ex ipso textu probatur. Primum,si esset illa imago alicuius Sancti,nõ diceret Epiphanius:*habens imaginem , quasi Christi, vel Sancti cuiusdam,* sed imaginem Christi , aut Sancti : particulam ergo *quasi* , addidit Epiphanius,vt ostenderet : velum illud pendens ante

Coniectura ad probadũ imaginem ab Epiphanio non fuisse cuiusdã Sancti

fores templi cum ea imagine, honoris gratia, ita positum fuisse, quasi esset; id est, ac si esset Christi, aut alicuius Sancti, quorum imagines merito hac ratione venerationis, & honoris gratia in templo collocantur, & suspenduntur: cum tamen revera Christi, aut Sancti alicuius ea non esset. Addidit vero parenthesim, non vt significaret, se non potuisse 150
discernere, an esset imago Christi, vel alterius Sancti: nam si eam deposuit, & abscidit, id facile iudicare potuit: sed vt indicaret, se scire nō potuisse, cuiusnam hominis prophani illa esset imago. Quare parenthesis nō debet referri ad illud *Christi vel Sancti cuiusdā*, sed ad illud, *habens imaginem*, vt sensus sit. Ideò dixi imaginem, quę erat in illo velo, nec addidi, cuius illa fuerit, quia non memini, cuiusnā hominis esset. Eam ergo, quam ignoraui, cuius esset, vidi pendere ante fores templi ea maiestate, & veneratione, ac si esset Christi, aut alicuius Sancti.

Secunda coniectura.

Secundo id ipsum probatur. Quoniam post verba citata, subinde addit. *Illi contra murmurantes dixerunt: si scindere voluerat, iustum erat, vt aliud daret velum, & mutaret*: quibus auditis, ipse Epiphanius promisit, se aliud daturum: & cessauit murmuratio. At si Epiphanius imaginem Christi, aut Sancti alicuius, quam venerari potius debuerat, & ad id populus Anablathanus suspenderat, cum iniuria abscidisset, cōtra ipsum acrius Anablathani murmurassent: quod Iconomachus esset: nec solùm in satisfactionē iniuriæ aliud velum postulassent: sed crimē etiā Iconomachię ipsi obiecissent. Quare nec dicerent, *Si scindere voluerat, iustum erat vt aliud daret velum, & mutaret*: nec hoc solo ipsi contenti manerent. Itaque acriùs contra ipsum murmurassent. Primum, quia populus ille, si habebat ante fores templi imaginem Christi, aut Sancti, cultor erat imaginū: factum ergo Epiphanij, tanquā Iconomachi, ipsi summopere displiceret. Tum etiam eo tempore in Ecclesia Græca imagines in magna fuerunt veneratione: vt refert septima Synod. act. 6. tomo 1. in principio. Tunc enim Basilius, Gregorius vterque, & alij erant viri sanctissimi, qui in magno honore imagines habuerunt: murmurarent ergo Ana-

go Anablathani contra Epiphanium: & Ioannes Hierosolymitanus aliquando hoc ei obiecisset: constat autem nec ab eo, nec ab aliquo antiquo scriptore, hoc errore Epiphanium fuisse notatū: ergo imago illa non erat alicuius Sancti. Ex quo etiā deducitur, immeritò inter Iconomachos,

Alphon. Castro.

ab Alphōso de Castro ipsum numerari; vt secunda disputatione cap. vltimo notauimus. Sequitur etiam, Iconomachos Imperatores, & qui fuerunt tempore septimæ Synodi, vel paulò ante, nunquam testimonium Epiphanij pro se allegasse: quod verba illius non indicarent, imaginem illam alicuius Sancti, sed potius prophani hominis fuisse.

Cur antiqui Iconomachi factum Epiphanij pro se nō afferant.

Tertio demum, eadem sententia cōfirmatur. Quoniam ex septima Synodo, loco paulò ante citato, & Damasceno oratione prima de imaginibus numero 20. constat, discipulos Epiphanij ei mortuo imaginem in templo posuisse: quomodo ergo, si ipse Iconomachus fuisset, aut imagines Sanctorum e templis eiecisset, ipsius discipuli, imaginem eius in templo venerandam collocassent?

Tertia coniectura. Epiphanio mortuo discipuli statuam erexerunt.

Diluuntur tres aliæ Caluini obiectiones.

CAPVT V.

153 TErtio arguunt hęretici. Adrianus imperator in gratiam Christianorum templa extruxit sine imaginibus, in quibus ipsi orabant; vt refert

Aelius Lamp.

AElius Lampridius in vita Alexandri imperatoris: ergo imagines in templo non sunt collocandę. Respōdet

Alanus

Alanus Copus dialogo. 4. capite secundo: templa illa non fuisse Christianis extructa absq; imagine, sed absque simulacris, & Gentilium idolis. Cum enim Christiani nollent, in templis Gentilium orare, quòd idolis plena essent: fine illis iussit alia ædificari, non tamen proinde, si-

Tertia obiectio hæreticorum. Solutio.

Christiani nolebant orare in templo gentilium.

ne imaginibus. Nam illa simulacra, sine quibus refert Lāpridius, templa extructa fuisse, appellat ipse numina: cum ergo ait, sine numine templa fuisse erecta, non dicit sine imagine quacunque, sed sine idolo, aut simulacro, cui ex sententia Gentilium, numen aliquod inerat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quarta obiectio hæreticorum.

Quartò obijciunt Augustinum, qui in Epistola 49. q.3. de simulacris, quæ in loco insigni collocantur, vt adorentur, inquit. *Cum his sedibus locantur, honorabili sublimitate: vt à precantibus, & immolantibus attendantur, ipsa similitudine animatorum membrorum, atque sensuum, quamuis sensu, & anima careant, afficiunt infirmos animos, vt viuere ac spirare videantur.* Similia verba habet in Psalmũ 113. Respõdetur, Augustinum quæstionem vtrobiq; instituisse contra Gẽtium idola, in quibus Ethnici putabant, aliquid numinis latere: & ideò illis tanquam Dijs sacrificabant: hæc autẽ ijs, qui putant, aliquid numinis habere, ita animum cõmouent ipsa similitudine membrorum, atque sensuum; vt ipsis viuere videantur. At verò Christianis, qui ita imagines venerantur, vt nihil ipsis inesse putent dignitatis, & excellentiæ, nisi ab exemplari, animum eo modo non afficiunt. Quare nec aliquid periculi in ipsarum adoratione manet; si populus rudis iuxta sinceram fidem, & religionem mediocriter instruatur. 154

Salutio.

5. Obiectio.

Quintò hæretici nostri temporis Catholicam veritatẽ impugnant hoc modo. Templa instituta sunt pro viuis imaginibus, quales sunt baptismus, & sacra cœna, id est Eucharistia, quæ est imago corporis Christi: mortuæ ergo statuę, & imagines in ipsis non sunt collocandæ. Respondeo primum, Caluinum, & alios hæreticos nostri temporis in eo errore cum Iconomachis tẽpore septimæ Synodi conuenire, quòd Eucharistiam vocant imaginem Christi: quem modum loquendi septima Synodus actione 6. tomo 3. circa finem acriter reprehendit. Cum enim Eucharistia verè sit ipsum corpus Christi, non debet imago, aut figura illius appellari. At Caluinus, & nostri temporis hæretici figuram vocant, quia existimant corpus Christi sub speciebus panis verè non esse, sed solum repręsentari. Deinde respondeo, ipsos etiam errare, quòd dicant, depictas imagines, quas ipsi mortuas appellant, & sacramenta, quæ viuas imagines vocant, simul in Ecclesia Dei esse non debere: alię namq; alijs mirifice illustrãtur. Adde etiam, quòd sicut sacramenta imagines viuas appellant, quia 155

Solutio prior.

Eucharistiã non esse figuram corporis Christi.

Solutio altera.

Hæretici sacramenta viuas imagines vocant.

156 quia vitã spiritualem, quam nobis tribuunt, significant: sic etiam & depictę, conuenienter quoque vocari possunt viuæ, quòd sanctos Dei homines viuentes repręsentent, & in se quodammodo habeant.

Demum obseruandum est, quamuis imagines in domo pictoris, & vbicunq; ponantur, adorari optimè possint, vt ex doctrina disputationis 8. huius libri, & primę 3. libri patebit: in Ecclesia tamen Romana olim consuetum fuisse, vt refert Adrianus in scripto de imaginibus ad Carolũ 5. *Quod præsumptiuè, & indoctè,* vt priùs oleo sacro vngerẽtur, quam collocarentur in templis, & toti populo venerandæ proponerentur: quod tamen nullibi iam obseruari puto.

Imagines prius olim vnctas fuisse oleo quam in templis ponerentur.

An imagines Dei, Christi, & Sanctorum sint adorandæ. Disput. 6.

Variæ hæreses.cap.1.
Secundum fidem Catholicam, sacris imaginibus cultum deberi, auctoritate probatur.cap.2.
Idem cultus imaginum ratione probatur.cap.3.
Quibus Scripturæ testimonijs hæretici impugnent adorationẽ imaginum.cap.4.
Obijciunt contra idem Patrum testimonia, & rationem.cap.5.
Argumentum contra imaginum adorationem ex libris Carolinis. cap.6.
Proferunt adhuc hæretici pro suo errore tria Concilia.cap.7.

Variæ Hæreses.

CAPVT I.

157 PRæsens controuersia non cum Catholicis, sed cũ hęreticis nobis ineunda est. Nũc enim solũ quærimus vniuersim, vtrum imagines aliquo adorationis honore afficiẽdæ sint. In qua re cũ inter

Universidad de Deusto
Biblioteca

inter Catholicos nulla sit dissensio, hæretici tamen, vehementer nobis aduersantur. De modo autem, & genere adorationis perdifficilis & perobscura quæstio inter Catholicos versatur, quam disputatione 8. pertractabimus.

Prior hæresis Christianorum categororum qui imagines latria colebant.

Hæretici ergo, vt refert Damascenus libro de hæresibus, in duas extremas & oppositas sententias diuisi sunt. Vna est Christianorum categororum, ita nuncupatorum, quòd cum Christiani vnum Deum, & nullum alium adorent latria, imagines Christi, & beatę Virginis, imò etiam sanctorum Angelorum, & hominum, more Græcorum vt Deos colunt, & adorant. Contra quos non est nobis disputandum. Hi enim in vitiũ idololatriæ prolapsi, eodem modo impugnandi sunt, atq; Gentiles: quos optimè redarguunt Lactantius lib. 1. diuina. institut. Tertullianus lib. de idololatria, & Athanasius in oratione contra idola. Altera est Iconoclastarum, seu Iconomachorũ, qui sic vocantur, aut quia male tractant imagines, aut quia illarum vsum impugnant, quos disputatione 2. huius libri annumerauimus: cum quibus nobis pugnandum est. Hi autem omnes non eodem modo contra imagines docẽt. Nonnulli, nẽpe Imperatores illi commemorati, omnino confringendas, & ex omni parte auferẽdas, sicut Iudæi & Mahumetani esse dicebant. Alij, vt Caluinistæ, licẽt illas domi, aut alibi permittant, vt disp. 3. dictũ est: eas tamen in templis non collocant: sed inde magna cum iniuria auferunt: vt disputatione prẽcedente vidimus. Quidã alij, vt Lutherani, intra templa etiam eas collocant: sed ad illorum ornatum solũ habent: nullaq; ipsas dignantur veneratione. Demum tẽpore septimę Synodi fuerũt quidam alij Iconomachi, qui non ad solum ornatum, vbiq; eas retinendas iudicarũt: sed etiam ad excitandam fidelibus memoriam exemplaris: vt coram eis solum ipsum venerarentur: illis tamen nullum signum honoris, aut submissionis, neque osculo, nec inclinatione corporis, nec alio modo exhiberent: id enim idololatriam esse dicebant. Quare nec osculabantur imagines, neque ipsis corpus inclinabant, nec thurificabãt. sed recti coram eis, in memoriam exẽplaris excitati, in ipsum mente

Damasc.

Lactan. Tertul.

Athan. 258

Posterior hæresis Iconomachorũ qui sunt in variis partes diuisi.

Caluinistæ.

Lutherani.

Iconomachi semiprobi.

159

Epiph. Diacon.

mente sola ferebantur. De his inquit Epiphanius in septima Synodo actione 6. in breui quadam demonstratione pro imaginibus, quæ habetur in fine actionis, in hæc verba. *Qui vero dicunt, sufficere vsum imaginum ad memoriam solum, non vero ad salutationem eas habendas, illud quidem recipiẽtes, hoc vero recusantes, semiprobi quadamtenus, & falsoueri (vt ita dicam) deprehenduntur: altera quidem parte veritatem confitẽtes, ex altera vero peruersè agentes.* Dicuntur autem ab Epiphanio semiprobi, & falsoueri: quia non omnino, sicut Imperatores illi, imagines respuebant, sed eas necessarias, & vtiles esse iudicabant. Quare ex parte & veri erant, & probi: at quia salutationem illis negabant, & adorationẽ, idcirco, & falsi & veri; & non omnino probi, sed semiprobi ab Epiphanio merito nuncupantur. Ex quo sequitur

160 non omnes hæreticos, vt falsò putauit Sotus lib. 2. de iustitia & iure, quæst. 4. art. 2. in fine, sed aliquos existimasse, imagines ad recordationem saltem retinendas esse: cum Imperatores illi, & plures alij tempore septimæ Synodi omnino comburendas esse dicerẽt: alioqui Epiphanius illos, qui dicebant ad memoriam esse retinendas, non appellasset semiprobos, & falsoueros, nisi eos cum alijs cõpararet, qui omnino improbi erant, & falsi, quòd imagines prorsus è medio tollendas prædicarent. In hoc etiam errore fuisse Iconomachos illos, qui librum Carolinum composuerunt, colligitur ex scripto Adriani cap. 50. vbi sic loquũtur. *Quod contra beati Gregorij institutа sit, imagines adorare, seu frangere:* & cætera, & cap. 51. dicunt hæreticos esse eos, qui imagines frangunt, vel adorant. Deinde post medium in cap. 14. dicunt, tam errare eos, qui artẽ pictoriam piam esse dicunt, quales fuerunt Patres septimæ Synodi, quam eos, qui eam vituperant, quales fuerunt fractores imaginum, nempe quòd hi imagines nullo modo admitterent, illi verò adorarent. Nam autores illius libri imagines retinebant, sed non adorabant.

Pulcre Epiphanius quosdam iconomachos semiprobos appellat.

Decipitur Sotus in iudicio de Iconomachis.

Adria.

Autores libri Carolini quales Iconomachi.

161

In hanc sententiam aliqui putant plures Scholasticos

Alex. Castro.

consensisse, atque ea de causa apud eos malè audiunt. Hi sunt Alexand. 3. p. q. 50. art. vltimo; Alphonsus de Castro

aduersus

Universidad de Deusto
Biblioteca

aduersus hæreses verbo *Adoratio* hæresi.1.Durã. in 3. d. 9. q.2.num.8.9.& 10.Picus Mirand.in sua Apolog.q.3.Robertus Holcot in librum sapientię,lect.157. Si tamen corũ verba,& sententiæ expendantur,ab horum Iconomachorum errore longè abesse constabit. Quocirca nec molestum,nec superuacaneum debet iudicari,si eorum sententias sigillatim referamus.Indecorum enim videtur,tumultuarie,& sine delectu,autores pios,& Catholicos talis erroris insimulare.

Examinantur dicta quo rundam Catholicorũ, qui Iconomachis fauere videbantur. Explicatur Alex. Defenditur Alphõsus à Castro.

In primis vero Alexander solum dixit,imagines nõ per se ab exemplari diuisas,sed cum illo coniuncta,esse adorandas,id quod non solum verum,& communi Scholasticorum sensu probatum,sed etiam doctrinę Patrum,& definitionibus Conciliorum plane(ni fallimur)sancitũ esse, disp.8.demonstrabimus.In Alphonso autem nihil aliud, quod animos legentium offendere posset,prętер hæc verba circa finem primæ hæresis inuenire potui.*Ex dictis, qui minime cęcus est,iam perspicere valebit qualis sit ipsa genuflexio & alia quæuis adoratio coram cruce facta & cur exhibeatur:nam ipsi Deo,in cuius memoriam venimus per crucis aspectum.* Sæpius etiam eadem hæresi inquit,nos coram cruce procumbere, caput aperire,corpus inclinare ipsique Christo in ea crucifixo,cuius recordamur ex aspectu eiusdem crucis,seruitutem profiteri. At hæc friuola sunt,vt tali viro similẽ errorem ascribamus.Primum quia ipse eo loco frequenter dicit,crucem,& omnia,quæ Christum tetigerunt,a nobis merito adorari.Tum etiam quoniam ipse concedit, nos crucem & imagines osculari,& coram illis procumbere, & caput aperire:at Iconomachi,qui semiprobi dicebantur,nullam notam honoris,& submissionis, coram imaginibus exhibebant.Ad hæc,cum Alphonsus asserit, adorationem coram cruce factam,ipsi Deo exhiberi, intelligit planè,nõ de nota solum exteriori,& genuflexione,sed de affectu reuerentiæ,& seruitutis, seu latriæ interioris. Hæc enim per se Deum respiciet:nota vero imaginem, vt disp.8.c.12.dist.13.latissimè explicabitur. Ideoque paulo ante dixerat hæc verba.*Cum omnia,quæ Deo adiacerunt adoramus:*

Alens.

Alphon.

Quam diuersa sentiebat Alphonsus ab Iconomachis semiprobis.

163

Deo Soli in hoc reuerentiam,ac pietatis cultum exhibemus: per pietatem, & reuerentiam intelligit interiorem submissionis affectum, quo quis in Dei excellentiam fertur, & signa submissionis exhibere cupit: qui sine dubio in Deum per se fertur, vt ibidem docebimus.

Explicantur dicta Patrũ qui Iconomachis semiprobis videbantur assentiri.

Gregor. In hoc sensu loquutos esse aliquos insignes Ecclesię Patres,constat.Gregorius libro septimo Epistolarum, epistola 55.sic ait.*Scio,quod imaginem Saluatoris nostri non ideo petis,vt quasi Deum colas,sed ob recordationem filii Dei, in cuius amore recalescis:cuius imaginem videre consideras.* Et eodem libro Epist.109.dicit, imagines retinendas,vt ijs,qui legere

Cõcilium Mogunt. nesciunt,pro literis sint,non tamen adorentur. In eũdem modum loquitur Concilium Moguntinum anno 1549.celebratum,capite 41.vbi solum ad recordationem, non ad

164 adorationem imagines videtur admittere. Et plures alij, quos referemus disputatione 8.capite 13. Qui cum eis non negãt, notam submissionis,& signa exteriora imaginibus exhiberi,(siquidem Gregor.in illa epistola 55.concedit,ante imagines nos prosterni,non sicut ante diuinitatem:)sed adorationis nomine intelligunt internum affectum submissionis,quem putant non in imagine sistere,sed in exẽplar ipsum referri,& transire.

Durand.

Explicatur Durandus Holcot & Picus Mirãdulanus.

Durandus verò docet,primum imaginem vt res inanima est,secundum se adorari non posse: deinde esse nihilominus veram hanc propositionem, *crux vel imago adoratur eadem adoratione qua res repræsentata impropriè, & in hoc sensu,quia ad præsentiam imaginis seu signi, fit cõmemoratio rei-*

Holcot. Pi. Mir. *quam rememoratam adoramus*. Hæc sunt fere ipsius verba. Idipsum eodem modo docuerunt Holcot,& Picus Mirandulanus, qui meo iudicio,errore Iconomachiæ,illius etiam, quam vltimo loco commemorauimus, & cæteris omnibus inferior est,notari non debent. Neque enim

165 hi Doctores inficiantur,pium esse imaginem osculari,ipsi caput aperire,& corpus inclinare. quod tamen omnes Iconomachi negant, etiam illi, qui ad memoriam solum imagines asserunt esse retinendas. Cur ergo hos viros

Universidad de Deusto
Biblioteca

viros pios & Catholicos inter Iconomachos annumerabimus.

Differentia scripturæ & imaginis.

Neque Durandus imagines, scripturæ in omnibus cõparat. Nam quamuis, vt ex Gregorio paulò antè diximus, & suprà in hoc libro disput.3.cap.4.ex Damasceno & Beda retulimus, imagines depictæ sint veluti historia quędam rerum gestarum,& scriptura rudioribus,& ignorantibus: scriptura tñ nõ sacra ita nobis in memoriã Deum & alios Sanctos, quos adoramus, reuocat, vt ipsam communiter nõ osculemur, aut coram ea procumbamus, vel alia signa submissionis, sicut imaginibus facere consueuimus, præbeamus, tametsi id fieri congruè possit, sicut cuicumque alteri rei, vt lib.3.disp.1.explicabimus.

Quòd autem Durandus, Picus Mirandulanus, & Holcot asseuerant, nempe osculum, inclinationem corporis, & alia signa esse proprie adorationem, cultum, & reuerẽtiam exemplaris, ipsius autem imaginis non, nisi impropriè, & latiori significatione; in modo loquendi solùm, nõ re ipsa aliquibus Catholicis aduersatur. Neq; enim hi autores imaginibus denegant id, quod Patres & Concilia ab Iconomachis obtinere contẽdebãt; signa videlicet illa reuerentiæ & honoris, genuflexionem, nudationem capitis &c. Patres vero in septima Synodo non videntur multũ curasse, an illa exterior nota, quã definiunt imaginibus esse exhibendam, sit dicenda adoratio, aut alio nomine nuncupanda, ad hoc solùm attẽdentes, vt imagines cum signo aliquo exteriori reuerentiæ, & submissionis tractentur; id quod in hũc modũ Epiphanius in illa demõstratione paulo ante citata explicauit. *Quapropter non indignas habebimus eas* (scilicet imagines) *honore, salutatione, veneratione: debitamque adorationem illis dare debemus. Sine igitur placebit salutationem, sine adorationem appellare, idem profectò erit, modo sciamus, excludi latriam, hæc enim est alia à simplici adoratione.* Hæc Epiphanius. Et Tharasius in epistola ad Imperatores, quæ habetur actione 7. inquit. *Quæ sanè adoratio* (scilicet imaginibus exhibita) *nihil est aliud, quàm salutatio, sine amplexum malis appellare.* Eodem modo loquendi vsus est Adrianus citatus

166

Epiph:

Nota verba Epiphanij & Tharasij de adorationis nomine.

Tara.

citatus à nobis infra disputatione 8. cap. 1. non ergo curant, vtrum illud signũ dicatur adoratio, an salutatio, vel amplexus, vel osculum, &c. Atqui Durandus non negauit, amplexari nos debere imagines, salutare & osculari atq; ipsis caput nudare; etiamsi dicat, illam non esse propriè adorationem imaginis, sed exemplaris.

167

Secundum fidem Catholicã sacris imaginibus cultum deberi, autoritate probatur.

CAPVT II.

CAtholica veritas est, imaginibus deferendam esse adorationem, hoc est, signa seruitutis, & submissionis, amplexu, luminaribus, oblatione suffituum, capitis nudatione, &c. Eam verò testimonijs Scripturæ, Conciliorum, & Patrum, confirmare facilè possumus. Nituntur autem in primis Catholici ex varijs locis Scripturæ probare: nõ quia in ea sit expressa: est enim de numero earum traditionum, quę in Scriptura expressæ nõ sunt, vt testatur Damasc.4. de fide c.17. sed quia ex Scriptura nõ obscurè deducitur. Quidã ex eo colligunt; quod Scriptura Exod.25.tradit, imagines Cherubinorum fuisse iuxta arcam positas: & Numerorum 21. serpentem æneum coram populo Israel erectum: quibus omnibus existimant, cultum, ad adorationem ab illo populo exhibitam fuisse. Sed quia disput. 4.cap. 5. &6.probatum satis est, figuras in veteri testamento non fuisse ad adorandum expositas, ideò hac probatione supersedendũ iudicaui.

Damasc. 168
Exod 25.
Num.21

Traditio de Imaginũ cultu in scriptura non est expressa.

Alan. Copus.

Melius ergo probat Alanus Copus dialogo 5. cap.8. ex illis Scripturæ locis, quibus creaturę irrationali cultus adorationis tribuitur. Psal. 98. *Adorate scabellum pedum eius, quoniam Sanctum est*: Psal.131. *Adorauimus in loco, vbi steterunt pedes eius*: quæ duo testimonia fusiùs tractauimus disput. 4.cap.4. His adde, Arcam fœderis, quæ res inanima erat, semper cum reuerentia portatam, & collocatam: Psal.131.

Pſ.98.
131.

Probatio ex Scriptura.

Pſ.131.

Surge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.

Arca testamenti sē per habitaculū veneratione.

Idem 2. Paralip. 2. Qua ratione Deutero. 10. separata fuit tribus Leui, ex qua solùm eligerétur Sacerdotes, & Leuitę; qui cum reuerentia ministrarēt Deo coram arca: & ipsam reuerenter portarent. Atq; Iosue 3. cap. præcepit populo, ne appropinquaret arcæ, ideoque percussus Oza obijt, 2. Regum 6. cum tetigisset eam, quod ipse sacerdos nō esset, vt autor librorum de mirabilibus sacræ Scripturæ apud Augustinum docet libro 2. cap. 12. vel, vt existimat Lyranus in eum locum, quòd eam in plaustro posuisset, cum humeris esset gestanda. Imò & 1. Regum. 6. ex Bethsamitis plures occisi sunt, quia sine debita reuerentia curiosiùs eam aspicere voluerunt. Si igitur rebus inanimis Scriptura adorationem tribuit, non alia quidem ratione, quā in honorem, & reuerentiam eorum, ad quę referuntur: cur imaginibus eadem quoq; ratione, relatione videlicet ad exēplaria, eam denegabimus? Quare nō immeritò notaui disputatione 4. cap. 4. non solùm hæreticos nihil contra nos ex Scriptura veteri posse allegare, sed ex ea etiam optimū contra ipsos desumi argumentum.

2. Para. 2 Deut. 10. 169 Ios. 3. 2. Reg. 6. 1. Reg. 6

Secundò probat Sanderus libro 2. de imaginibus cap. 1. ex alijs locis Scripturæ, quibus res quoque inanimæ ob relationem & ordinem ad aliquid, cui primoratio sanctitatis conuenit, sanctæ quoque dicuntur: Exodi 3. *Terra in qua stas, locus sanctus est*: Exod. 12. dies Paschæ sanctus, sicut alij quoq; sancti, & venerabiles dicuntur: Exod. 28. vestes sacerdotales sanctæ vocantur: Paulus deniq; 2. ad Timotheum 3. Scripturam appellat sacras literas: quòd verò sanctum est, eo ipso venerandum est: nam sanctitati veneratio & cultus reuerentiæ, seu adorationis debetur. Idcirco Angelus Exodi 3. postquam dixit Moysi; *Terra, in qua stas, terra sancta est*, iussit soluere calceamenta de pedibus suis, in signum honoris, & reuerentiæ. Sicut autem res inanima secundum se sancta non est; sed ex ordine ad aliam, cui primò sanctitas conuenit, sancta nuncupatur: ita quoque non nisi relatione ad aliam, optimè tamen cum illa, adorari potest, & debet. Sic igitur eodem

Sand. 170 Ex. 3. 11. Exo. 28. 2. Tim. 3 Exod. 3

dem ordine, aut relatione, imagines sanctæ, & venerabiles congruè dicuntur; ac proinde relatas ad exemplar, in quo est per se sanctitas, & cum illo adorari, necesse est.

Mat. 5. 171 *S. Tho.*

De cultu iuramenti obiter quomodo creaturis tribuatur.

Tertiò alij probant ex illo Matthęi 5. *Nolite iurare per cœlum, quia thronus Dei est: neque per terram: quia scabellum est pedum eius*. Sicut enim sanctus Thomas 2. 2. quæstio. 89. articulo 6. dicit, iuramentum primò, & præcipue ad Deum referri, secundò verò ad creaturam: eadē proportione honor, & cultus iuramenti primò Deo defertur; secundò verò creaturæ, quatenus per illam Deum in testem adducimus: cuius veritas, in ipsa quoque creatura relucet. Atque hoc modo ad librum Euangeliorum iuramentum præstituri reuerenter accedimus; & submissionis quadam nota ipsum tangimus. Eodem ergo pacto honor adorationis imaginibus deferri potest propter exemplar, sicut rebus inanimis ratione diuinæ veritatis honor iuramenti exhibetur. Quomodo autem sit opus religionis iuramentum, quod per res inanimas fit; ex ijs, quæ diximus libro 1. disputatione 6. cap. 4. & in hoc libro disputatione 8. cap. 8. & 9. & 13. dicemus, patebit. Est enim eadem ratio, atque de ipsarum imaginum Dei, aut Christi adoratione. Demum Nicephorus Patriarcha Cōstant. in dialogo, cui titulus est, *Orthodoxus*, vt ex Græco exēplari transfert noster Franciscus Turrianus libro 1. pro canon. Apostolorum cap. 25. probat his verbis. *Liquet, Christum vtpote qui debuit per omnia fratribus assimilari, prototypon esse imaginis suę: tametsi verbis scriptum non sit. Quare cum quęrit hęreticus, vbi scriptum sit de adoranda Christi imagine, respondendum est, ibi scriptum esse, vbi scriptus typo effigies eius.* Id quod disputatione 8. perspicuum fiet: ibi namq; ostendemus, quomodo imagines animo & affectu, nunquam ab exemplari separantur; cum eis honorem exhibemus: sed totam adorationem, & cultum externum, quem ipsis tribuimus, animo & affectu in exemplar transmittimus. Quare si ex Scriptura constat, exem-

Nicep.

Franc. 172

Universidad de Deusto
Biblioteca

plar (Christum scilicet) esse adorandum; vt satis manifestum est, aut etiam homines sanctos; vt 1.lib.disputatione 5.cap.2.demonstrauimus; dubio procul, & ipsa imago coniuncta adoranda est: imo erit id, per quod adoratio ipsi exemplari applicatur, & exhibetur; vt ibidem explicabitur. Et hactenus de primo genere confirmationis. 173

Turri. Feuard.

Probatio ex Conciliorum decretis

Secundò loco, ex definitione Conciliorum probatur. In primis exstat canon Apostolorum pro imaginibus; de quo multa Turrianus lib.1.pro epistolis canonicis cap.25. & Franciscus Feuardentius in lib.1.Iren.cap. 24. annotatione 15. deinde canone 82. sextæ Synodi, imagines recipiuntur: de quo satis superq; dictum est in hoc lib. disputatione 3.cap.2. Eadem veritas definita est in Concilio Romano sub Gregorio 3. vt autor est Sigibertus in suo Chronico anno 733. in quo ferè mille Episcopos asserit fuisse congregatos: idem sub anno 766. & Amoinus vel Annonius in annalibus, vel de gestis Francorum lib.4. cap. 67. Ado Vienensis, Regino in suis Chronicis sub anno 766. & Paulus AEmilius lib.2. de gestis Francorum scribunt; sub Pipino rege coactam fuisse Synodum in villa Gentiliacensi, vt quæstionem de Trinitate inter Græcos & Latinos determinaret: in qua imaginum quoq; adoratio definita est. Aliã deinde habitam fuisse Romæ, sub Sthephano 3. pro cultu etiam imaginũ, narrant idem Sigibertus sub anno 768. Paulus AEmilius libro illo secundo, & Blondus AEneade 2. lib. 1. eiusq; sæpenumero facit mentionem Adrianus in scripto illo de imaginibus: eiusdem meminit Sabellicus AEneade 8. lib.8. coactam tamẽ fuisse sub Paulo 1. asseuerat. Post hæc omnia Concilia, celebratum est Nicenum 2. quod septima Synodus appellatur: fuit autem vniuersale, post annum Domini 788. illius meminerũt Paulus Diaconus, Cedrenus, & Zonaras, Photius Patriarcha in epistola ad Michaelem principem Bulgarorum, quę habetur ante septimam Synodum, cæteriq; Historici; omniũ tamẽ locupletissime, Sander. li.2. de imaginib. c.5. Habuit quidẽ Legatos Põtificis, triũ Patriarcharũ, Alexandrię, Antiochiæ, & Hierosolymitani, & ipsum Patriarcham Constantinopolitanum, vt constat ex subscriptionibus confessionis fidei; & narrat Photius. Teste autem Cedreno, & Sigiberto fuerunt Episcopi 150. Photius autem inquit fuisse 367. consensitq; Imperator Cõstantinus. In eo verò Cõcilio actio.7. in definitione fidei, hęc veritas Catholica traditur: in cuius confirmationem quàm plura Patrũ testimonia in cæteris anteà actionibus in medium allata fuere. Postremò Concilium Trident. sessione 25. in decreto de Reliquijs, & Veneratione Sanctorũ, paucis quidẽ verbis, disertis tamẽ & fœcundis, id ipsum definit. Siqua verò Concilia esse videntur, quæ oppositũ definiant, posteà in medium afferemus, & examinabimus.

Concil. Rom. Sigibert. Amoi. Ado. Regino Paul. Aemil.

Synod. Gentiliacensis.

174

Paul. Aemil. Blondus.

Sabellicus Paul.

Conciliũ Nicenum secundum seu septima synodus quando celebrata.

Diac. in Cedrenus Zonar. Photius. Sanderus

Trid. 175

Damas.

Tertiò ex Patribus pro hac veritate plurima congerit testimonia Damasc. oratione 1.2.& 3. de imaginibus: multa etiam habet septima Synodus in sex primis actionibus, quæ ad hãc stabiliendam veritatem magno cum omnium applausu lecta & audita fuerũt. Ex his atq; alijs permulta, quæ non solùm ad hanc doctrinam confirmandam, sed etiam ad id, quod disputatione 8. dicturi sumus, pertinere videntur, ibi recitabimus. Ex quibus omnibus colligitur constans & antiqua Ecclesiæ traditio de imaginũ cultu, & adoratione: quæ licet non sit in Scriptura expressa, vt testatur Damascenus lib. 4. de fide cap. 17. ex ipsa tamen, & communi Patrum consensu, in prædictis Concilijs meritò fuit definita. Et quamuis eam cõparet Damascenus alteri traditioni, qua Ecclesia consueuit, semper ad Orientem orare, ac proinde templa versus eam partem constituere: non tamen in eo comparat, quod æqualis põderis sint. Neque enim orare versus aliam partem, aut tẽpla ędificare peccatum esset: quare si quis assereret, id sine peccato fieri posse, non erraret. At imagines non adorare, scelus & crimen; id verò prædicare, autdocere, intolerabilis error iudicaretur: in eo ergo solùm comparat Damascenus, quod vtraq; in Scriptura expressa non est.

Probatio ex patribus.

Expenitur locus Damascẽi.

176

(.·.)

Universidad de Deusto
Biblioteca

Idem cultus imaginum ratione probatur.

CAPVT III.

CVM hæc Catholica doctrina non in mysterio aliquo supernaturali, sed in moribus posita sit; optimis quoq; rationibus moralibus, ex ipsamet natura rerum petitis, eam probare possumus: paucis solùm suppositis, quæ aut ex historijs peruulgata sunt, aut etiam hæreticis probantur. Prius ergo præmittimus, Deum, & Christum, cui imagines & statuas erigimus, honore & cultu adorationis dignũ esse; quod nullus inficiatur. Supponimus etiam, sanctis hominibus honorem & reuerẽtiam pluſquam ciuilem, ratione ſuæ ſanctitatis deberi: quod licet aliqui Iconomachi, non tamen omnes, negarunt, vt notaui libro 1. disputatione 5. cap. 1. 177

Prima ratio ex miraculis in gratiã imaginũ facta.

His verò positis prima ratio ex miraculis, in honorem imaginum factis depromitur. Nam cum Deus multa dignatus sit huiusmodi miracula operari; signum est manifestum, voluisse etiam imagines in honore, & reuerentia haberi. Miracula verò aliqua facta referuntur in septima Synodo actio. 4. in epistola Germani Patriarchæ ad Thomam circa finem illius: & per totã actionem: ex lib. Athanasij de passione imaginis: ex lib. Leontij Episcopi: ex alio etiam de miraculis Cosmæ, & Damiani: alia quoque miracula referuntur actione 5. circa finem. Memorabile tamen est illud, quod narrat Eusebius lib. 7. cap. 19. de Hæmorroissa, quam Dominus sanauit. Cũ enim in memoriã tanti beneficij, Christo domino statuã erexisset; ex basi, super quam statuam collocauerat, herba quædã ignota oriebatur; quæ vbi ad simbriam vsque vestimenti ipsius statuę creuisset, mirabilem virtutem contra omnes morbos habebat. Addit verò Sozomenus lib. 5. cap. 20. & Theophylactus in cap. 9. Matth. cum Iulianus Apostata inde statuã amouisset, & suam imposuisset; illico igne de cœlo demisso caput statuæ abscissum fuisse. Cumque non solùm per 178

7. Synod. Germani Patriar. Athan. Leontius.

Euseb.

De imagine quæ Hæmorroissa Christo erexit.

Sozom. Theophil.

per multa Deus miracula fecerit; sed etiam illa ostenderit, aut contra eos, qui indignè imagines tractabant, aut in gratiam eorũ, qui honore ipsas prosequebatur, manifestè indicauit, eo animo & fine fecisse; vt imagines ipsæ in veneratione haberentur.

Sed obijciunt hæretici nostri temporis, eadem ratione adoranda esse omnia instrumenta, quibus Deus miracula aliqua edidit: verbi gratia aquam Iordanis, quæ Naaman à lepra mundauit; spurum, quo Christus sanauit cœcum, &c. Hoc eodem argumento vtebantur autores libri, qui vulgò dicitur Carolinus. vt constat ex scripto Adriani de imaginibus cap. 54. Respondent quidam, hęc omnia non esse quidem adoranda, idq; hæreticis libenter concedunt: nihilominus optimè colligi ex miraculis factis per imagines, ipsas esse adorandas & colendas. Miracula enim facta sunt, aut in gratiam eorum, qui ipsas colebant, vel cõtra eos, qui eas ignominioſè tractabant. Cum ergo imagines esse adorandas ex miraculis probamus, nõ contendimus, ipsas esse adorandas ratione dignitatis, quam ex miraculis sint consequutæ; sed propter exemplar, quod repręsentant, in cuius gratiã miracula edita sunt. Quare nõ 179 licet argumentari hoc modo. Res, per quas Deus operatus est miracula, non sunt adorandæ: ergo nec imagines. Nam per alias res, nõ ideò Deus miracula edidit, vt ad eas adorandas nos prouocaret: at per imagines hoc animo & fine fecisse constat: quia aut in gratiam eorum, qui eas colebant, aut contra eos, qui ipsas malè tractabant, operatus est.

Vtrum omnia instrumẽta quibus Deus miracula fecit sint adoranda. Solutio quorundam.

Ego quidem existimo, argumento satisfieri hoc modo: hoc est, sufficienter hac ratione demonstrari, ex vno ad aliud non licere argumentari: ac proinde consequentiam illam inanem esse; etiamsi verum esset assumptum. Cæterùm quod Catholici aliqui concedunt, & docent, videlicet, non omnia, per quę Deus miracula patrauit, adorari posse, plane falsum videtur. Tum quia, vt in libro 3. disputatione 1. probabimus, nulla est res mundi ex sententia Leontij, quem sæpius citauimus, quam sincerè

Respõsio auctoris.

Universidad de Deusto
Biblioteca

adorare non posſimus: & in ipſa Deum. Tum etiam quia
si lutum illud, quo Christus sanauit cœcum, apud nos es- 180
set, magna id certè cũ veneratione vnusquisque super oculos suos ponere curaret: idemq; de aqua Iordanis, qua Naamam mũdarit à lepra fuit, dicendum est. In sputo quoq; est peculiaris quædã ratio venerationis, nec enim solùm fuit instrumentum miraculi; verumetiam cum ex saliua Christi fuerit compositum, pro reliquijs ipsius venerandum esset. Nec alia certe ratione virga Aaron seruabatur in arca & cum reliquis, quę ibi erant, adorabatur; nisi propter miracula per ipsam edita. Cumq; vsque ad hodiernum diem Romæ in Ecclesia Lateranen. ea esse dicatur, & ostendatur populo, ab omnibus osculo, & genuflexione, sicut aliæ reliquiæ Sanctorum, colitur. Quòd si haberemus baculum Gregorij Thaumaturgi, quo fluuium Gregor.
illum omnia inundantẽ detinuit: quis non illum adoraret, & veneraretur? Hoc ipsum Gregorius Papa in epistola ad Germanũ Patriarchã Constantinop. quę habetur in septima Synodo actio. 4. egregiè tradit. Ostendens enim, quantum distet Christianus populus ab idololatria, quam Iudaicus aliquando sectatus est, ante finẽ epistolæ, ita scribit. *Vtinam sacrum altare illi placuißet, & non vaccæ Samariæ: vtinam virgam Aaron aſpexißet, & non Aſtarthen. profectò longè honeſtius & iuſtius fuißet illis petram per quam Deus aquam dedit ſalutare quàm Baal.* Vbi nomine salutationis & aspectus, intelligit adorationem. Nam, vt cap. 1. vidimus, non curant Patres, an salutatio, vel adoratio dicatur, quę imaginibus & rebus sactis externis & inanimis defertur. Cũ ergo dicat, honestius & iustius fuisse futurum, si populus illa adorasset, sensitabsque dubio, eis adorationem meritò potuisse exhiberi.

Secũda ratio. Secunda ratio. Regis imago, ob ipsam regiã dignitatẽ, quam repręsentat, in honore habetur: ergo imago etiàm sancti viri ob sanctitatem adorari potest. Est sanè apud *Differentia inter imaginem Regis & Sancti.* Christianos discrimen hoc, quod statuę, aut imagini Regis nũquam signa submissionis, aut seruitutis, humiliationem scilicet corporis, & alia id genus exhibemus. sed tantum

tũ in honorifico loco collocamus: at imagini Sancti alicuius huius signa libenter præbemus. Puto autem, meritò hãc
181 fuisse introductam differentiam, ne pari honore videremur, & Regem, eiulque statuam, atque Sanctum, & ipsius imaginem venerari: obstare tamen nihil video, quo minus & imagini Regis, sicut ipsimet Regi in propria persona, hæc signa exhibeamus: quare & Sanctorũ imaginibus talis cultus iure debetur.

Respondent hæretici centuriatores, statuas martyrum propter ipsorum absentiam, quia vbiq; esse nequeunt, adorari: Deus autem vbique est præsens. At responsio friuola est. Primũ, quia hic etiam agitur de imaginibus sanctorum hominum, qui non sunt vbique: tametsi in beatitudine exsistentes, reuelatione peculiari optimè videant animos fidelium, qui ipsos adorant. Tum etiam, quoniam hic non contendimus, vtrum debeat fieri imago Dei, de quo satis dictum est disp. 3. huius lib. cap. 4. atque demõstratum, hãc rationẽ, quòd scilicet Deus vbique sit, nihil obstare, quo minus ei similitudinem effingamus: sed nunc quærimus, an imago semel facta, veneratione & reuerenti- *Prior solutio hæreticorum.*
183 tia digna sit. Ad hæc sicut imago Regis, etiam coram ipso Rege, non minus honorari debet, quàm in absentia illius: nec minor, imo maior esset irreuerentia, ipso præsente, malè eam tractare: sic etiam Dei imago, etiàsi ipse vbique præsens sit, adorari debet: & iniuria ipsi illata, eo maior est, quòd ipse vbique præsens est, & omnia intuetur.

Respondent deinde hæretici, adorationem illam exhibitam statuæ Imperatoris aut Regis, esse tantùm ciuilis cuiusdam & politi cultus, quem etiam hæretici nostri *Posterior solutio hæreticorum.*
temporis, non negant Sanctis, vt 1. lib. disput. 5. cap. 1. vidimus, secus de adoratione sacra, quam nos contendimus Sanctis esse tribuendam, vt ea disputatione cap. 2. probauimus. Sed vim argumenti non attendunt: argumentamur enim à simili, suppositа doctrina contra ipsos tradita in ea disputatione. Nã si statuæ Regis adoratio ciuilis optimè tribuitur, quia Regi solùm ciuilis cultus debetur: eadem ratione imaginibus Sanctorum sacra adoratio con-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cedi debet, siquidem ipsis cultus sacer est deferendus, vt ibidem probatum manet: aut saltem imagini Christi, quæ sine dubio ipsi hæretici cõcedũt adoratione plusquã ciuili, imo latrię dignum esse.

Tertia ratio. Tertia ratio. Sicut indecorum est, malè tractare alicuius Regis imaginem, quia iniuria imagini facta in ipsum Regẽ deriuatur: sic etiam honestum est, imagini cultum adhibere; quãdo exemplari debetur, quia honor imaginis in ipsum transit: cum verò Sanctis secundùm veram doctrinam, aut saltem Christo, in omnium etiam hæreticorum sententia, honor plusquã ciuilis debeatur: sequitur Iconomachos imagines Sanctorum, & Christi malè tractãtes, in ipsum Christum, & Sanctos iniurioſos esse: ac proinde cultũ, & adorationem ipsis exhibere, iustum esse, & honestum. Hac ratione vsus est Simon Stilita in Epistola. 5. ad Imperatorem Iustinum iuniorem, quæ refertur in septima Synodo actione. 5. non longè à principio. Ibi enim suadet Imperatori, vt seuerè animaduertat in eos, qui sacras imagines malè tractauerint: sicut etiam leges grauissimam pœnam illis decernunt, qui statuã Imperatoris ignominia affecerint. Sufficit demũ pro hac catholica veritate id, quod optimè animaduertit Sanderus lib. 1. de imaginibus capite vltimo, latèque prosequitur: oppugnatores videlicet omnes imaginum, aut aliàs hæreticos, aut Samaritanos, aut Iudæos, aut Mahumetanos, aut magicis artibus deditos: cõtra verò, imaginum propugnatores, pios, modestos, & doctos semper fuisse.

Iniuria imaginis redundat in prototypon.

184

Simõ Stilita.

Quarta ratio.

Sander.

185

Quibus Scripturæ testimoniis hæretici impugnent adorationem imaginum.

CAPVT IIII.

MIRVM est, quot, quantisque machinis, & figmẽtis Caluinus, & hęretici centuriatores doctrinã adeò certam, & bonis moribus probatam labefactare, atque ex mentibus hominum quasi naturaliter insitam euellere conati fuerint. Quæ quãuis sigillatim referre, quòd sine prolixitate fieri nequeat, molestum videatur, vt tamen ipsorum ora obstruantur, non infructuosum fore iudicaui.

Obiectio hæreticorum ex Scriptura.

186 In primis ergo obiicit nobis Caluinus Scripturam veteris testamenti, vbi adoratio sculptilium prohibetur: affirmat enim Scriptura, non tantùm prohiberi adorationem simulacrorum, quæ pro Diis habeantur: sed quodcunque etiam genus adorationis imaginum, & statuarum. Id verò probat ex eo, quòd nec populus Iudaicus, neque Gentilicus vnquam sculptilia, & simulacra, pro Diis veneratus sit: quare omne genus statuarum, & imaginum Iudæis inquit interdictũ fuisse, quia in deserto idololatrię peccato, sculptiles, & conflatiles statuas quoquomodo adorauerunt: non quòd eas pro Diis habuerint. Verùm tam gentes, quàm Iudæos, simulacra ipsa, & sculptilia pro Diis coluisse, facilè probari potest. Primum de Gentibus, Sapientiæ. 13. dicitur: *Appellarunt Deos, opera manuum hominum, aurum, & argentum, artis inuentionem, & similitudines animalium,* & iterum *Non erubescit loqui cum illo, qui sine anima est, & pro sanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuũ*: & multa alia, quæ hanc veritatẽ confirmant. Danielis cap. 5. *Bibebant, & laudabant Deos suos aureos & argenteos*: id quod latè prosequuntur Tertullianus in Apologetico capite. 12. & Athanasius oratione in idola. De Iudæis verò patet: nam omnino obliti verum Deum, qui eos eduxit de Aegypto, vitulum conflatilem pro Deo adorauerunt, Exod. 32. Ad Aaron enim dixerunt: *Fac nobis Deos, qui nos præcedant:* Et cõflato uitulo, dixit Aaron ad populum, *Hi sunt Dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti.* Eius etiam fit mentio Psalm. 105. *Fecerunt vitulum in Oreb.* Deuteronomij etiam. 32. dicitur, *Immolauerunt Dæmoniis, & non Deo:* Et iterum, *Deum, qui te genuit, dereliquisti, & obliti es Dei creatoris tui.* Frustra ergo contendit Caluinus, Iudæos semper verum Deum coluisse. Nihilominus verissimũ est id, quod tradit Doctor Angelicus. 3. parte quæst. 25. articu-

Sapiẽ. 13.

Daniel. 5

Tertull.

Athan.

Exod. 32.

187

Psal. 105.

Deut. 32.

D. Tho.

Solutio. Iudæos, & gentes simulacra pro Diis coluisse.

Universidad de Deusto
Biblioteca

art.3.ad 2. scilicet vel Gentiles pro Dijs habuisse ipsamet simulacra,putantes,in illis numen aliquod latere; cum illis responsa darent:vel saltem in illis coluisse, & pro Dijs dæmonem,aut perditissimos homines habuisse,vt optimè ostendit Athanasius loco allegato:vtrumq; verò longè abest ab vsu,& ritu Ecclesiastico,quo Fideles imagines adorant,nihil excellentiæ in ipsis constituentes; sed in exemplari,scilicet Deo Christo,aut sanctis hominibus affectũ collocantes,vt disput.3.explicabitur. *Athan.*

Obijciunt contra idem Patrum testimonia, & rationem. 188

CAPVT V.

Prima obiectio ex Ireneo & Epiphanio.

DEinde obijciunt nobis aliquos Patres.Primùm Irenæum libro 1.cap. 14. in fine,vbi inter alios Carpocratis, & Gnosticorum errores,eam hæresim refert,quòd haberent imaginesquasdam Christi depictas,& eas coronarent. Epiphanius quoq, hæresi 79.statuas,& imagines, atque earum cultum, & adorationem damnat. Ad Irenæum respondet optimè Franciscus Feuardentius annot.15.ideò eum errorem Carpocrati ascribi ab Irenæo, quia imaginem Christi inter alias philosophorum imagines haberet, vt ex textu ipsius constat:& quòd ipsam coronaret,& more Gẽtilico, nõ Christiano coleret. Quæ verò fuerit Gentilium consuetudo, & ritus imagines adorandi, explicuit Epiphanius hæresi 27.vbi eorundem referens errorem inquit.*Cum quibus*(scilicet Protagora,Aristotele,&c.)*Etiam alias imagines Iesu collocant collocatasque adorant, & Gentium ministeria perficiunt. Erectis enim his imaginibus, de cætero Gentium mores seruant. Qui verò sunt Gentium mores alij quam sacrificium, atque alia?* Idem habet Augustinus de hæresibus cap. 7. eorum enim putat errorem fuisse,quia eas adorarent,& coram ipsis incẽsũ ponerent: adoratione verò nomine intelligit eã,quę Deo exhibetur:incensum autem,tanquam sacrificiũ Deo imaginibus ab ipsis offerri, asserit. De testimonio verò Epiphanij hæresi illa 79.satis diximus lib. 1. disputatione 7. cap.2. *Iren.* *Epiph.* *Feuard.* *Carpocratis obimaginem Christi reprehensus.* 189 *Aug.*

Secundò allegant Ambrosium, qui oratione de obitu Theodosij inquit. *Helena crucem inuenit:Regem adorauit, non lignum vtique, qui est error Gentilium.* Respondent Alanus Copus dialogo 4.cap.19.& Sixtus Senen.lib.5.Bibliothecæ sanctæ annotatione 247. Ambrosium non negasse crucem omnem adorationis cultum; siquidem ibidem tradit, crucem Christi fuisse ab Helena eleuatam,& signum illius positum in capite Regum:& sermone 56. asserit,ita crucẽ Christi esse in Ecclesia,sicut arborẽ in naui,vt sine illa cõsistere nõ possit.sed docere voluisse id, quod disp. 8.cap. 13. fusiùs explicabitur;nimirum Helenam, non adorasse lignum crucis,& materiam illius,moreGentilium,in ea affectum suum collocando,sed per eam,ideſt,eam oculando, in Regem ipsum Christum internum seruitutis affectum, & animum intendisse: quo pacto plures quoq; alij Patres loquuntur; vt eo loco videbimus. Adoratio enim aliquando pro affectu interno seruitutis & latriæ accipitur,vt 1.lib.disputatione 1. cap.1.& disputatione 5.cap. 3. in 4. argumento notauimus:& quæst.8.huius libricap.11. dicemus. *Alan. Copus. Sixtus Sen.* 190 *Secunda obiectio ex Ambrosio.* *Locus Ambrosij de Crucis adoratione expenitur*

Tertiò afferunt Hieronymum in cap.3.Danielis,qui ait cultores Dei imagines adorare non debent. Respondet idem Sixtus, eum loqui de imaginibus & statuis,quas Gẽtes suis Regibus adhuc viuis effingebant, vel in publico loco collocabant: qualis fuit illa Nabuchodonosor Daniel 3. *Sixtus Sen.* *Tertia obiectio ex Hier.*

Quartò loco adducit Augustinum lib. de moribus Ecclesię cap.34.vbi inquit. *Noui multos esse sepulcrorum & picturarum adoratores,&c.* Quos cum alijs multis eò loci Augustinus reprehendit. Quidam respondent, librum illum scriptum ab Augustino,cum recens adhuc ad fidem conuersus esset:& ideò offensum quibusdam ritibus, putasse eos sapere idololatriam:quos tamen posteà melius instructus,excusauit.Nam sepulcrorum adoratores,eos videtur 191 *Quarta obiectio ex Aug.* *Solutio quorundam.* *Sepulcrorũ adoratores.*

ibi

Universidad de Deusto
Biblioteca

ibi appellare,qui epulas super tumulos mortuorum ponebant,quos tamen postea lib.8.de ciuitate Dei cap. vltimo excusat. Verùm si attentè legatur August. luce meridiana clariùs apparebit,id quod dixerat in libro de moribus Ecclesiæ,nullo modo in illo 8.de ciuitate correxisse, aut retractasse:quod si fecisset, meminisset profectò in libro retractationum.Nam quæ scripsit Præsbyter,& postea Episcopus in aliis libris recantauit in libris retractationum,in vnum collegit.Loquitur ergo in illo libro 8.de ciuitate de ijs, qui honore aliquo sepulcra Martyrum prosequebãtur; quos summoperè commendat:eos verò excusat, qui super Martyrum sepulcra epulas deferebãt,sicut ipse testatur 6. confessionum cap.2.matrem eius fecisse:quod eas, nõ sacrificij gratia deferrent,sed vt ipsorũ intercessione, à Deo benedicerentur:statim namq; auferebant, vt illis benedictis vescerentur,& pauperibus erogarent.Libro autem de moribus Ecclesiæ, sicut loquitur apertè de cultoribus sepulcrorum, non Martyrum, sed quorumuis mortuorum, super quorum sepulcra,dicit eos luxuriosè bibere, & mãducare,& suas voracitates religioni tribuere: eodem pacto intelligit adoratores picturatũ intelligit,nõ Dei,Christi,aut Sanctorum,sed quoruncũque: & eos iure reprehẽdit,quòd cum Christiani essent, indiscriminatim quasuis imagines ad sepulcra positas colebant, & more gentilico, religionis cuiusdã prætextu,voracitate super sepulcra cõtaminabantur:sic videtur intellexisse illum locum de moribus Ecclesiæ Alanus Copus dialogo 4.cap.7.

Solutio auto. Conciliantur duo Augu. loca.

De epulis super sepulcra Martyrũ positis.

Alan. Copus. Greg.

Quinta obiectio ex Greg. Solutio.

Alan. Copus. 195

Quinto opponunt nobis Gregorium lib.7.Epistola 54. & 109.& lib.9.Epistola 9.qui asserit, imagines non esse adorandas.Respondet optimè Alanus 4. illo dialogo cap. 19.Gregorium solùm reprehendere adorationẽ, quæ imaginibus secundùm se more gentilico, tanquã Diis,tribuebatur.Ipse enim Gregorius in Epistola 53.fatetur,nos ante imaginem Christi meritò prosterni,,illum tamen adorantes,quem per imaginem,aut natum, aut passum recordamur, de quo testimonio plura dicemus disputatione 8. capite 13.Patet ergo ex sententia Gregorij, imaginibus notam

tam illam submissionis, & reuerentiæ deberi: quod nisi ita esset, non tam seuerè increpasset Serenum Massiliensem Epistola illa 9.& 109.citatis, quia imagines confregisset, ne populus cultu idololatriæ ipsas coleret: reprehendit autem, quòd eas fregit, cum posset illis seruatis, tanquam historiis, & literis, populum instituere, vt ante ipsas procumbentes, animum in exemplar intenderent.

Eusebius.

Sexta obiectio ex Euse. Solutio.

Demum suum errorem confirmant ex Epistola Eusebij Cæsarien.ad Constantiam Augustam petentem Christi imaginem,cuius verba refert Sixtus Senens. loco nuper allegato. Sed vt ipse respondet,Epistola illa reiecta, & reprobata fuit à septima Synodo actione 6. & inter impia scripta illius autoris nondum retractata, connumerata fuit.

Ionas. Aure.

194

Septima obiectio ex Iona Aurelian.

Obiicere etiam posset aliquis, Ionã Aurelianen. libro 1.de adoratione imaginum in 5.tomo Biblioth.sacræ, qui Claudio Taurinensi arguenti ex veteri testamento, vbi Deus adorationem sculptilium prohibuit, sic respondet: *Negare non poteris,quin similitudines cœlestium, terrestriumque creaturarum extiterint* (scilicet Cherubini Sanctuarij) *& si illa non à Deo ad adorationem, sed vt typos futurorũ prætenderẽt, sunt facta.Sinatur à te imagines Sãctorũ,nõ vt adorẽtur, sed potiùs vt quãdam pulcritudinem reddant, et quarumdam præteritarum rerum memoriam sensibus imperitorum ingerant.in Ecclesijs depingi.Creaturam verò adorari,eique aliquid diuinæ seruitutis impendi,nefas ducimus.* Respondetur tamen, Ionem non ad solũ ornatum, aut recordationem imagines reliquendas esse docuisse,sed etiam ad adorationem, vt eas scilicet osculemur, caput inclinemus, & alia signa submissionis eis præbeamus .Id enim sæpiùs docet in illis libris: solùm autem ipsis negat adorationem, quæ in affectu diuinæ seruitutis consistit, & est latria in spiritu. Quomodo autem hęc non possit imaginibus deferri quæst.8. latiùs explicabitur.

Solutio.

195

Ratio hæretici.

Postremò hac ratione argumentantur hæretici. Imago est res inanimata, & rationis expers. nõ est ergo adoratio-

nis

Universidad de Deusto
Biblioteca

nis & honoris capax. Sed quanti momenti hæc ratio sit contra Catholicos, qui nostro tempore nouũ genus adorandi imaginem ab exemplari diuisam introduxerũt, disputatione 8. cap.8. non obscurè monstrabimus: quam verò debilis & infirma, contra communem Scholasticorum & Patrum sententiam, qui docent nũquam per se, aut secundum se, sed cum exemplari coniunctam adorari; non minus perspicuè apparebit.

Argumentum contra imaginum adorationem ex libris Carolinis.

CAPVT VI.

MAgni faciũt Caluinus lib.1. institutionum cap. 11. & Centuriatores Centuria 8. cap.9. libros, quos appellant Carolinos: qui anno Domini 1549. in lucem prodierunt, & à Carolo Magno contra septimam Synodum Nicenam secundam compositos, ipsi comminiscuntur, quibus Iconomachia pro viribus defenditur, & omnis imaginum cultus damnatur: allegant ergo pro suo errore Christianissimum Regem Carolum, quod ipse quoq;, contra imagines pugnauerit. *Caluin. Centur.* 196

De libris Carolinis ex Sãdero & Alano.

Cæterùm, hoc esse maximum mendacium, & libros illos non esse Caroli, imo nec autoris, cui fides sit habẽda; optimè demonstrant Sanderus, lib.2. de imaginibus cap. 5. & Alanus Copus, dialogo 4. cap.19. qui sanè fatentur, librũ antiquum esse, scriptum quoq; tempore Caroli Magni, vt disput.7. cap.6. ex quodam fragmento Hincmari deducemus. Vtrùm autem, ipso iam mortuo, vel adhuc viuente, non vult Alanus in quæstionem vocare: negat tamen ab eo compositum, vel etiam approbatũ, sed solum ad ipsum inscriptum esse censet: verumtamen, quod, viuente adhuc Carolo Magno, editus fuerit, ex prima ratione perspicuũ fiet. *Sand.* *Alanus Copus.*

Primò ergo probant, non fuisse librum à Carolo compositum: exstat enim confutatio huius libri, ab Adriano 1. ad Carolum Magnum conscripta, quæ habetur in tomis Conciliorum, post septimam Synodum, industria & opera Laurentij Surij, anno Domini 1567. excusa, cuius aliqua fragmenta erant apud Iuonem 4. parte sui decreti cap.85. 126. 128. 141. 225. & 229. Romæ etiam in Bibliotheca Vaticana seruatur huius libri antiquissimum exemplar manu scriptum, & integrum, ex Gallia nuper ad Gregorium 13. Pontificem missum: iamq; in 1. tomo epistolarum Pontificum inter epistolas Adriani excusum habemus. Nam Laurẽtius Surius aliquibus in locis defectuosum edidit, quòd integrum aliquod exemplar, vt ipse testatur in præfatione illius, non habuerit. Ex quo etiam constat, librum illum, quem Carolinum appellant, missum fuisse ab ipso Carolo Magno ad Adrianum per ministrum suæ Capellæ, certè non alia de causa, quam vt ipse pontificia sua autoritate responderet, & confutaret; quidq; credendum esset, definiret. Sciebat enim Carolus, septimam Synodũ, contra quam liber conscriptus fuit, ab Adriano paulò antè fuisse approbatam: quòd si ipse libro illo contenderet, septimam Synodum damnare, non mitteret ad Adrianum, a quo eam approbatam esse nouerat. Fuerunt autẽ multi autores illius libri, vt ex scripto Adriani, multis in locis colligitur. Et quia per capita distributus est, ea de causa ipse Adrianus passim capitulare appellat, vt ex præfatione scripti Adriani constat. An verò in Concilio Francofordien. fuerit cõpositus, & approbatus, disputatione sequenti examinabimus. 1. Ratio. 197 198

Lau. Sur.

Carolus cum miserit librũ de imaginibus ad Adrianum

Secundò id ipsum probatur. Nam post Conciliũ Francofordien. mortuo Adriano 1. ob impietatem Græcorum Imperatorum Leonis, & Constantini, qui contra imagines acriter pugnarunt, à Leone 3. Pontifice Carolus Magnus in Imperatorem Romanorum in Occidente electus fuit, & coronatus, vt scribunt Zonaras, & Cedrenus: quis autẽ credat, ea occasione ipsum electum, & coronatum, si paulò antè Iconomachus, & Doctor Iconomachiæ fuisset? *Alan.*

Secũda ratio Carolus propter Iconomachiã ortẽ taliũ electus imperator.

Tertiò confirmatur. Nam vt benè notauit Alanus, Carolus initio sui Regni, misit ad Conciliũ Lateranen. sub *Tertia ratio.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Stephano Papa, duodecim delectos Epispopos, in quo damnata est septima Synodus,sic falso dicta, sub Copronymo,teste Paulo Aemilio lib.2. historiæ Francorum, & alijs iam allegatis:non est ergo credendum, Carolum tam cito in Iconomachum transformatum. 199

Quarta ratio.

Quartò, vt animaduertit Sanderus, ex nullo scriptore proferri potest vel minimæ alicuius seditionis indicium, circa imaginũ adorationé tépore regni Caroli Magni:fuisset autẽ nõ minor,quã in Oriẽte,tẽpore Leonis Isaurici & Cõstãtini Copronymi,si ipse Carolus librũ illũ approbasset *Sander.*

Quinta ratio. Claud. Taurinensis Iconomachus.

Quintò, quia licet tempore Ludouici Pij, qui Carolo succesit, Claudius Turrinen. imagines è templis deleuerit;id tamen facere ausus non fuit tempore Caroli Magni,quod illius pietatem optimè nosset, vt testatur Ionas Aurelianen.illius temporis autor in epistola ad Carolum Caluum filiũ Ludouici Pij,quæ habetur ante libros ipsius de cultu imaginum in 5. tom. Bibliot.sacræ. Qui subinde laudat Ludouicum Pium Imperatorem,quia imitatus parentis sui Caroli Magni in iuuanda Ecclesia fidem,& pietatem,librum huius Claudij damnauerit; id quod nequaquam diceret, si Carolus Magnus Iconomachus fuisset. Refert etiam in eadem epistola Ludouicum Pium ad ipsum misisse librum quendam Claudij Taurianen.in quo hic error continebatur, vt illum confutaret: id quod Ionas præstitit,quanquam ad Ludouicum Pium confutationem mittere non potuit. Nam is breui post tempore, vita functus,decesit. Eã tamen posteà ad Carolũ Caluũ filiũ Ludouici Pij mittere destinauit: Ludouicus verò parentis sui Caroli Magni, pietatẽ imitatus est; qui ad Adrianum primũ capitulare illud cõtra septimã Synodũ,eadẽ de causa,nõ multo ante miserat. Ex quo etiã mẽdaciũ aliud hæreticorũ nostri tẽporis deprehenditur;qui allerũt,extare libellũ Ludouici Pij,cõtra imagines: id quod credi nõ potest, si vera sunt,quę ex Iona Aurelianensi retulimus. Nec certè hæreticis modus defuisset, quo in lucẽ libellus ederetur,sicut capitulare illud,quod Carolo tribuitur, eorũ industria excusum est. Cum ergo hactenus nõ apparuerit, signum *Ionas Aurel.* 200

Falso hæretici asserũt libellum contra imagines Ludouico pio

signum est figmentum esse, sicut alia plura,ex ipsorum officina depromptum.

Demum si contra nos haberemus duos Occidẽtis Imperatores,Carolũ Magnũ,& Ludouicũ Pium,sicut plures alij Orientales fuerunt;parùm nostra interesset. Nam vt ait Damasc.orat.2.de imaginibus,ipsorũ nõ est res fidei definire;sed armis propugnare;vltimum verò earum iudicium vt etiam autor libri Carolini fatetur,ad Summum Pontificem pertinere,certissimum est. 201

Proferũt adhuc hæretici pro suo errore tria Cõcilia.

CAPVT VII.

Omminiscuntur etiã hęretici nescioquas Cõciliorum definitiones,vt suam sententiã,more Catholicorũ non solũ Scriptura,sed etiã Patribus,& Conciliorum decretis confirment: cum tñ apud ipsos omnia etiã expressa Patrũ,aut Cõciliorũ testimonia,quęcõtra eorũ errorẽ allegamus,nullius põderis sint;quòd ea omnia (quę ipsorũ est procacitas) facilè reiciãt,minimęq; autoritatis esse cẽseant.Sed videamus,quæ sunt ipsorũ Cõcilia. Primũ proferunt Cõstãtinopolitanũ sub Leone Imperatore Iconomacho. Secundum Cõstãtinopolitanũ 138.Episcoporum,sub Cõstãtino Copronymo. Tertium Francofordien.sub Adriano 1. in quibus,asserũt omnẽ cultũ imaginũ dãnari. De primis duob⁹ in hoc cap. tãtũ dicere decreui:de tertio verò,quia maioris momenti res sit,sequẽtẽ disputationẽ instituere,necessarium duxi. 202

Primum Cõciliũ non verè fuisse ecclesiasticum.

Quod attinet ad primũ, ego quidẽ existimo, nullũ tale fuisse Cõciliũ,nõ solùm legitimũ, de quo Catholici non dubitãt,sed neq; vllo modo sub forma Ecclesiastica congregatũ.Huius enim Imperatoris mentionẽ faciũt, Sigibertus, Abbas Vspergensis, Regino, Zonaras,&Cedrenus, impietatis quoq;,& edicti illius cõtra imagines meminerunt.Nullus tamen eorum narrat, Leonẽ Cõcilium Episcoporũ cõtra imagines cõuocasse:hoc.n.ego Ecclesiasticũ appello.Solũ Zonar.3.annaliũ,&Cedrenus in cõpẽdio Historiarũ,in vita huius Imperatoris,sub anno 703.narrãt 12. viros in domũ quandã cõuocasse, vbi plurima erat copia

Sigibert. Abbas Vsp. Regino Zona. Cedrenus

Universidad de Deusto
Biblioteca

librorum,vt suæ hæresi assentirentur, quos, cum nulla ratione in suam sententiam potuisset adducere,iussit illos, cum omnibus libris,& domo comburi.

Verùm Centuriatores Centuria 8. cap. illo 9. nituntur verbis Pauli Diaconi lib.21. rerum Romanarum. Scribit enim in hæc fere verba. *Indictione 3. Imperij sui septimo Kalendas Ianuarij feria 3. Leo silentium celebrauit contra venerabiles Iconas in tribunali 17. cubitorum, aduocato quoque Germano sacratissimo Patriarcha,ratus,posse illi persuadere, quod subscriberet contra sacras imagines,qui cum se id facere non posse sine vniuersali Concilio respondisset,vt alter Ionas, ne propter ipsum oriretur tempestas Episcopatui renuntiauit.* Pro quo (inquit Paulus) Anastasium substituerunt. Hinc tamen non constat, hunc fuisse conuentum aliquem Ecclesiasticum Episcoporum, in formam Concilij conuocatum: nullum enim alium Episcopum Paulus Diaconus in ea congregatione fuisse commemorat. Quare ego puto, congregationē potius fuisse laicorum Iudicum,quam Imperator autoritate Germani Patriarchæ voluit confirmare, & stabilire, vt libentiùs à populo reciperetur: cum alterius Episcopi mētio nulla fiat.& in tribunali 17. cubitorum prædictū conuentum celebratum fuisse,Paulus affirmet: non ergo mirum,si nullus ex Græcis & Latinis talis Synodi, & Concilij in forma Ecclesiastica congregati,meminerit.

Paulus Diacon.

Sed dicunt Centuriatores,Historicos inuidiæ causa nomina aliorum Episcoporum, qui congregati fuerunt,subticuisse. Ego tamen horum procacitatem, & petulantiam admiror; quod scriptoribus, ea solùm ex parte fidem habeāt, quæ sua interesse videtur: ita verò facilè & sine fundamēto inuidiæ eos insimulent,quòd ea non referāt,quæ gesta nō fuerūt:sed ipsi è suo cerebro facta cōminiscātur. Vnde enimhæretici excogitare potuerūt,plures aliosEpiscopos ibidem congregatos fuisse? Adde,quòd nullā causam inuidiæ autoribus obijcere possunt. Cum enim Catholici nihili faciant huiusmodi Cōcilia Imperatorū sola (præsertim hæreticorum) autoritate coacta; cur ex inuidia,ne talis Concilij memoria permaneret, exactam illius mentionem non fecissent? Præcipuè cum ipsimet autores septimę Synodi sic falsò nuncuparæ,sub Copronymo Imperatore longissimam historiam texere, imo & numerum Episcoporum exactè recensere,non dubitauerint: in qua tamen contra imagines acriter pugnatum est. Quòd ergo alicuius conciliabuli contra sacras imagines congregati memoria in sæcula perseueraret,Catholici Scriptores,nihil curarunt.

Obiectio centuriatorum nugatoria.

Secundum Concilium fuit Constantinopolitanum, sub Copronymo ab Iconomachis celebratum,quod falsò nūcupatum est septima Synodus œcumenica. Huius meminit Sigibertus in Chronico sub anno 755. Paulus Diaconus,lib.27.anno 15. Imperij Constantini, Zonaras, & Cedrenus in vita illius Imperatoris: Paulus dicit, fuisse 38. Episcoporum: Sigibertus verò,& Cedrenus 330.id autem vero similius apparet;aliàs enim non fuisset septima Synodus vniuersalis ab hæreticis nuncupata. Porrò autē,dictam ab eis fuisse vniuersalem affirmat Zonaras loco allegato,& septima Synodus Nicena 2. actione 6. vbi illius etiam quàm plurima referuntur decreta, & confutantur.

De Concilio Constantinopolitano sub Copronymo quid sentiendum.

Sigibert. Paulus Diacon. Zona. Cedre.

Sunt tamen,qui putent,illud Concilium sub Copronymo,non Constantinopoli,sed Ephesi celebratum, vnde & Ephesinum 3. appellant, sic Bartholomæus Carrauza in summa Conciliorum in principio septimæ Synodi.Dum enim refert acta actionis primæ septimæ Synodi Nicenæ secundæ asserit,tres illos Episcopos,qui in ea actione resipiscentes,in consortium Catholicorum recepti fuerunt, ex conciliabulo Ephesino venisse: ipsum etiā vocāt Ephesinum Sixtus Senen. lib.5.Bibliothecæ sanctę,annotatione 247. & autor præfationis ad septimā Synodum in antiqua Conciliorum cōpilatione.Sed revera fuit Constantinopoli celebratū,vt affirmant Laurentius Surius,in noua Conciliorum compilatione, in præfatione septimæ Synodi,& Sanderus lib.2.de imaginibus cap.5.& colligitur ex Paulo Diacono lib.illo 22. Ait enim,celebratū fuisse in Ecclesia dicta Blaterna beatæ Virginis:Cedrenus verò, & Zonaras, in Ecclesia Blachernia, vel Blachernensi.

Vbi celebratum fuerit prædictum Concilium.

Carran.

Sixtus Sen.

Surius Sanderus

Cedren. Zonarat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hanc autem Ecclesiam fuisse in Regia & sancta ciuitate, & totum Concilium in eadem celebratum, expresse traditur in definitione eiusdē, quæ refertur in septima Synodo Nicena secunda action.6. in eo igitur Concilio, contra imaginum cultum definitum est, quam quidem definitionem hæretici nostri temporis pro se allegant.

Concilij dictum prophanum fuit & impium.

Cæterum, vbicunq; celebratum illud fuerit, legitimū censeri non debet, vt testantur Paulus Diaconus, Cedrenus, & Zonaras: nullus enim ibi fuit ex Græcis Patriarchis, nec aliquis eorum loco: nullus pro Romano Pōtifice, nec ipsius autoritate congregatū: idcirco concursum prophanorum hominum appellauit Zonaras; Cedrenus vero impium, septima autem Synodus Nicena secunda actione 6. in principio confutationis, & Sacerdotes Orientis in epistola ad Tharasium, quæ refertur in actione 3. eiusdem septimæ Synodi, exsecrabilem, prophanam, & adulterinam Synodum vocant. 207 *Paulus Diacon. Cedr. Zon.*

Nota contra Caluinum & Centuriatores

Porrò contra Caluinum, & Centuriatores, qui pro se testimonium huius Concilij afferunt, illud obseruatione dignum est; quòd cum ipsi huic Concilio in articulo de cultu imaginum fidem habeant, in alijs tamen de cultu, & inuocatione Sanctorū, de futura retributione propter merita, quæ secundum fidem, & Catholicam veritatē in eodem Concilio, etiam Imperatoribus renuētibus, definita sunt, non credunt. Horum verò articulorum definitio refertur in septima Synodo actione 6. tomo 6. definitione 17. & 18. Quamobrem libro 1. disputatione 5. c. 2. contra Caluinū & alios, definitionem huius Concilij, vel potius Conciliabuli, vt ipsorum insolentiam conuinceremus, allegauimus. 208

Tertium Concilium est Francofordiense, de quo quoniam plura sunt scitu digna, & paucis ante annis examinata, peculiarem de eo disputationem instituere decreui.

Quid

Quid senserit Concilium Francofordiense de cultu imaginum. Disput. 7.

Alani, Sanderi, & aliorum opinio de Concilio Francofordiensi. cap. 1.
Sententiæ Alani confutatio. cap. 2.
Quid de eodem Concilio Francofordiensi senserit Genebrardus & alij. cap. 3.
Sententia Genebrardi ab Alano & Surio improbatur. cap. 4.
Concilium Francofordiense satis perspectam habuit definitionem septimæ Synodi. cap. 5.
Concilium Francofordiense nihil contra debitum cultum imaginum definiuit. cap. 6.
Ex testimonio præfationis libri Carolini nihil contra id, quod diximus de Concilio Francofordiensi, probari. cap. 7.
Deceptum fuisse Hincmarum ex libro Carolino. cap. 8.
Quomodo alij historici lapsi fuerint. cap. 9.

Alani, Sanderi, & aliorum opinio de Concilio Francofordiensi.

CAPVT I.

Cal. Illy. Cent.

TErtio loco Caluinus, Illyricus, & Centuriatores proferunt definitionem Concilij Francofordiensis, in quo damnata fuit septima Synodus, Nicena secunda, atq; adeo cultus imaginū videtur omnino sublatus. Verùm antea, quam varias de hac re oppiniones annumeremus, quid historici de hoc Concilio circa imaginum adorationem memoriæ prodiderint, paucis subijciamus in actis enim ipsius nihil prorsus de hac re excusum habemus. Annonius igitur, seu Amoinus in annalibus Francorum sub anno 794. ita scribit, *Ibi etiam, (scilicet Francofurti) Synodus, quæ ante paucos annes Constantinopoli congregata sub Irene, & Constantino filio eius,* 209

Amoin.

Historici quid scripserint de Concilio Francofordiensi.

septima, & vniuersalis ab ipsis appellata est, vt nec septima, nec aliquid diceretur, quasi supernacanea ab omnibus abdicata. Hæc eadem verba ex ipso desumpsit Abbas Vspergensis in Chronico sub anno 793. Regino autem libro 2. sub anno 794. sic habet. *Pseudosynodus Græcorum, quam pro adorandis imaginibus fecerant, à Pontificibus* (scilicet Episcopis Francofordiensis Concilij) *reiecta est.* Ado in Chronico sub anno 792. ait. *Sed Pseudosynodus, quam septimam Græci appellant pro adorandis imaginibus, abdicata penitus est.* Ioannes Auentinus in historia Boiorum sic inquit. *Item acta Græcorum de imaginibus adorandis recisa sunt.* Hactenus historici. Ex alijs verò nullum inueni, præter Hincmarum, & autores libri Carolini, de quibus posteà, qui huius definitionis mentionem fecerit. Ionas enim Aurelianen. libris de cultu imaginum, Paulus Diaconus, Sigibertus, Zonaras, & Cedrenus ne verbum quidem de hac re: imò præter Ionã, & Sigibertum, nullus eorum Concilij Francofordiẽsis facit mentionem. Hi verò solùm referũt hæresim Fœlicis, & Elipandi, de Christi adoptione secundum carnem, in eo Cõcilio damnatam, de quo plura in duabus de hac re disputationibus in fine huius operis dicemus.

Regino

Ado.

Ioann. Auent.

210

Ionas Aurel. Sigibert. Paulus Diacon. Zona. Cedrenus

Opinio Alani.

Alanus Copus dialogo 4. cap. 18. & 19. longam de hac re disputationem instituit, cuius sentẽtia adeò placuit Sandero lib. 2. de imaginibus cap. 5. vt, ne actum agere sibi videretur, ad Alanum, Lectorem remittat. Illius verò opinio est, Scriptores omnes commemoratos loqui non de Synodo Nicena secunda, quæ verè fuit septimà generalis, sed de illa sic falsò nuncupata, quæ Constantinopoli sub Copronymo celebrata est, de qua superiori disputatione cap. 7. diximus. Probant quoniam Annonius, & Abbas de ea manifestè loquuntur, quæ Constantinopoli congregata fuit, hæc autem nõ est septima vera Synodus, ea enim Nicæe habita fuit, vnde & Nicena secunda appellata: atque idcirco hi autores dixisse videntur, non septimam Synodũ, quæ fuit vniuersalis, fuisse abrogatam, & reiectã, sed eam, quæ septima, & vniuersalis ab ipsis appellata est. Nã & illam, quæ sub Copronymo habita fuit, non dubitarũt

Alanus Sanderus

211

Iconomachi septimam quoq; , & vniuersalem appellare.

Ado Ad hoc ipsum alludens Ado, de ipsa etiam, quæ abrogata fuit in Concilio Francofordien. dixit. *Quã septimã Græci appellant:* Regino verò Synodum Græcorum nuncupauit: non ergo loquuntur de septima vera Synodo generali, Nicena secunda, sed de ea, quę sic falsò nuncupata est.

Regino

Paul. Aemil. In hunc modum, antiquos Scriptores historici recentiores posteà intellexerunt. Paulus AEmilius in lib. 2. de gestis Francorum, qui de definitione Concilij Frãcofordien. inquit, fuisse contra Græcos Augustos, imagines Sanctorũ peruicaciter damnantes (scilicet contra Leonem, & Constantinum) & suum imaginibus honorem seruatum. Platina in Adriano 1. affirmat, in eo Concilio fuisse abrogatã Synodum, quam septimam Græci appellant, & hæresim de tollendis imaginibus, fuisse damnatam: quam ipse vocat Fœlicianam: verùm absq; fundamento sic eam appellauit, vt disputatione 2. cap. vltimo huius libri notauimus. Id ipsum asserunt Sabellicus, AEneade 8. lib. 8. (qui in eo manifestè errat, quòd sub Leone 3. Concilium illud Frãcofordien. fuisse existimat) Blondus AEneade 2. lib. 1. post medium: Petrus Galisardus in Chronographia sub anno 816. in Carolo Magno. Anselmus Riddus in Cathalogo annorum, & Principum, quem refert Alanus: imò & Cõciliũ Senonen. anno 1528. c. 14. quod etiã hęresim de imaginum cultu tollendo, Fœlicianam appellauit. Demum Laurentius Surius in prefatione ad Conciliũ Francofordien. Adeò verò rationes Alani, & interpretationem illius in hac re extollit Sanderus cap. illo 5. vt affirmet, per annos quatuor Matthiam Illyricũ hæreticum ne verbum quidem excogitare potuisse, quod ex æquo, & bono respondere posset.

Platina

212

Sabellicus

Blondus Petrus Galisar. Ansel. Riddus Concil. Sen. Surius

Sententiæ Alani confutatio.

CAPVT II.

215

Anno. Abbas Vsp.

CAEterùm opinio hęc firma fundamenta non habet. Primum, quoniam Annonius & Abbas Vspergẽsis, tametsi de Cõstantinopolitana loquãtur;

addunt tamē, *Quæ sub Irene, & Constantino filio eius septima ab ipsis appellata est*: at septima Synodus sic falso nuncupata, de qua contendit Alanus Scriptores loquutos fuisse, non fuit sub Irene, & Constantino filio eius, sed sub Constantino Copronymo marito Irenes: quæ verò fuit celebrata sub Irene, & filio eius Cōstantino, fuit Nicena secunda, & vera septima Synodus nuncupata est. Quare autores secū manifestè pugnantia, aut ex ignoratione, aut lapsu docere videntur: est autem verò similius eos erasse in vno verbo, ponendo Constantinopolitanam pro Nicena, quàm addendo plura illa verba; *Quæ sub Irene, & filio eius, &c.*

Responsio Alani debilitatur.

Quod verò respondet Alanus, locos illos Annonij, & Abbatis ab aliquo Iconomacho corruptos fuisse, non aliunde probat, quàm ne virisCatholicis intolerabilem adscribat errorem. Hæc tamen coniectura est, quam, nisi manifestis argumentis, & indiciis, nunquam ego probarem. Eodem namque modo multis aliis, quæ ex Patribus contra fidei doctrinam obiiciuntur, respōdere possemus: præsertim verò huic coniecturæ fidem non habeo; quòd his autoribus fuerit alia manifesta erroris causa, vt cap. 7. demonstrabimus. Eos enim ab omni errore defendere, impossibile videtur. Adde quòd Iconomachus, qui voluit locos illos corrumpere, vel errore, vel lapsu, ita contraria inuoluit, sicut ostensum est, vt nihil feciſe videatur. Nam si vellet suum errorem de tollendis imaginibus ex Concilio Francofordiensi probare, deberet pro Constantinopoli, Niceam ponere: alioqui si tantùm demonstrare vellet, in Concilio Francofordiensi fuisse Synodū Constantinopolitanam sub Copronymo damnatam; qua ratione suū errorem de tollendis imaginibus, ex Francofordiensi confirmaret? Sic enim, dum Concilium Francefordiense abrogaret Synodū sub Copronymo, quæ Iconomacha fuit, potiùs pro imaginibus contra Iconomachos pugnasset. Frustra ergo Alanus, in sua persistens sententia, quam superiori capite exposuimus, horum scriptorum errorem in aliquem Iconomachum reiicere contendit.

Addit præterea Annonij locum alio modo corruptum, quia

quia pro *Irene* habet *Helena*, quam constat non fuisse matrem alicuius Imperatoris, nedum illius Constantini, sub quo septima Synodus celebrata fuit. Verùm licèt aliqui codices ita habeant; tamen in exemplari meo, & multis aliis etiam vetustissimis, quæ ego legi, non *Helena*, sed *Irene* est, sicut etiam Abbas habet, qui omnia ad verbum ex Annonio desumpsit.

Regino. Ado. Ioan. Anon.

Deinde contra Alanum id ipsum probatur. Nam verba Reginonis, Adonis, & Ioannis Auentini, de Synodo Constantinopolitana sub Copronymo intelligi nequeunt. Regino ait, Pseudosynodum Græcorum, quam pro adorandis imaginibus fecerant, fuisse abrogatam: eadē fere verba Ioannes Auentinus habet: at Synodus sub Copronymo, nō pro adorandis, sed pro cnnfringendis imaginibus, fuit habita. Ideoque meritò Pseudosynodus dicta, neq, vlla Pseudosynodus pro adorandis imaginibus vnquam fuit celebrata. Nicena verò secunda, septima & verè vniuersalis nuncupata, pro adorādis imaginibus coacta fuit.

De illa ergo Reginonis, & Ioannis Auentini, verba sunt intelligenda. Quocirca Alanus Copus difficultate oppressus, asserit, locos vtriusque autoris corruptos esse, aut saltem incuria Scribarum particulam *non*, prętermissam: quę si vtrique adderetur, omnia optimè consonarent. Eadem fere verba habet Ado: quare de illo quoque idem asserere debet. Cæterùm nimium esset omnium autorum locos ita esse deprauatos, vt in nullo exemplari incorrupti reperirentur; aut omnes eorum Scribas particulā *non*, ex incuria prętermisisse

Verba autem Adonis alio modo nititur Alanus interpretari, quæ talia sunt. *Sed Pseudosynodus, quam Græci septimam appellant, pro adorandis imaginibus abdicata penitus est*: ait ergo illud, *pro adorandis imaginibus*, non ad antecedentia, sed ad consequentia esse referendum, vt sensus sit, pro adorandis imaginibus, ideſt, in gratiam imaginum, abrogata est Pseudosynodus, quam Græci septimā appellarūt: quo sensu Concilīū Frācofordiense Catholicā veritatem defendit, imaginibus nempe debitū suū cultū

seruan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

seruando. Hanc sanè interpretationem,si posset Alanus, 217
verbis quoq; Reginonis,& Ioannis Auentini libenter accommodaret,id tamen præstare nō potuit:quia illud, *Pro adorandis imaginibus*,Regino,& Ioannes non ad sequentia, sed ad antecedentia referunt, vt ex verbis ipsorum superius recitatis manifestum est. Sed præterquam , quòd hęc expositio dura nimis videtur;cū Regino multo antiquior fuerit Adone,ex quo etiam Abbas Vspergensis verba desumpsit;credendum est,Adonem id ipsum cum Reginone dicere voluisse:& ad antecedentia , non ad sequentia, illa verba retulisse;præsertim cum eo modo faciliorē cōtextum,& sensum reddant. *Regino Ado Abbas V sp.*

Quid de eodem Concilio Francofordiensi senserit Genebrardus,& alij.

CAPVT III.

ALijs multò probabilius videtur id , quod Genebrardus paucis indicauit in suo Chronico sub anno 794.Primùm quidem,Conciliū Frācofordiēse non erralle in materia aliqua fidei definienda. Præterea nihilominùs cōdemnalle septimam Synodum Nicenam secundam : quòd eius definitioné nō satis perspectam haberet. Putauit enim, in ea ita definitū fuisse pro cultu imaginū;vt eas,sicut Deum,adorare oporteret:quod si ita esset , meritò à quouis Concilio deberet damnari. Verumtamen id non definiuit septima Synodus sed debitum cultum,qualem sequenti disputatione explicabimus,imaginibus assignauit. Verba Genebrardi hæc sunt. *Addo,Patres,qui Frācofurtum conuenerant,nō satis habuisse perspectam Niceni Synodi sententiam: ac fuisse deceptos falsis rumoribus,& scriptis. Nam contra eam sic dimicarunt,ac si ad statuendam imaginum adorationem simpliciter incubuisset : cum potius de retinendis imaginibus,sanxisset , & egisset aduersus Constantinopolitanam septimam Pseudosynodum , quæ de confringendis,& omnino tollendis paulò antea canones tulerat.* Hæc Genebrardus. *Genebr.* 218

brardus. Cuius verba referre placuit,quòd recentiores aliqui affirment ipsum in duobus erralle. Vnum est, quia putauit imagines non esse adorandas: alterū est,quia exi- 219
stimat,in septimaSynodo nihil contra hoc esse definitum. Hæc tamen duo Genebrardo pio aliàs,& doctissimo manifestè imponunt:quòd illius verba nō intellexerint. Ipse enim solùm asserit , eo deceptum Concilium Francofordien. quòd putauit,in septima Synodo actū esse de adoratione imaginum simpliciter;& ideò meritò eam confutasse:appellat verò adorationem simpliciter, latriam, quæ Deo per se debetur:eam autem per accidens, quæ imaginibuscum exemplari tribuitur:priorem inquit,existimasse Concilium Francofor. in septima Synodo imaginibus esse assignatam:ac proinde eas pro Deo esse colēdas:ideoque hac supposita relatione,rectè à Concilio Francofordamnatam fuisse. Subiungit verò,quid re ipsa gestum sit, cum dicit , potiùs in septima Synodo actum esse de retinendis imaginibus contra septimam Pseudosynodum,nō de adorandis simpliciter, id est,pro Dijs colendis:de retinendis,inquam,nam Iconomachi cōfringendas esse,& delendas dicebant:ita tamen actum esse in ea Synodo de re- 220
tinendis,vt eis aliqua cum exēplari adoratio exhiberetur. De quo disputatione sequenti differemus. *Defenditur Genebrard. a falsacalumnia.*

Hoc posito fundamento,facili negotio Scriptores omnes superiùs cōmemorati explicari possent. Narrant enim in Concilio Francofordiensi verè damnatam fuisse Synodum septimam Nicenam secūdam ; tanquam absurdi aliquid de imaginibus definisset : cum tamen re vera sincerā & Catholicam doctrinam contineret:quia non satis illius definitionem Patres Francofordiēsis Concilij perspectam habuerint. *Explicantur historici supradicti ex sententia Genebrardi. Cur Francofurti damnata fuit Synodus septima. Prius fundamentum Genebrardi.*

Porrò autem Concilium in facto erralse,vt explicatum est, probant in primis testimonio libri illius Carolini, in cuius præfatione sic dicitur. *Allata est in medium* (scilicet Concilij Francofordiensis) *quæstio nouæ de Græcorum Synodo quam de adorandis imaginibus Constantinopoli fecerunt : in qua scriptum habebatur , vt qui imaginibus Sanctorum,ita vt deificæ Trinitati,*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Trinitati, seruitium, aut adorationem non impenderint; anathema iudicarentur, qui supra sanctissimi Patres nostri (scilicet Francofordienses) *omnimodis adorationem, & seruitutem eis impendere renuentes, contempserunt: atque consentientes condemnarũt.* Deinde introducitur in eo libro c. 9. vt refertur in Scripto Adriani de imaginibus, Cõstãtius Cõstãtiæ Cypri Episcopus, qui in 7. Synodo Nicena secũda dixit anathema iis qui nõ adorãt imagines: eodẽ modo, quo Trinitas adoratur. Intellexerunt ergo Patres Frãcofordien. hãc fuisse doctrinã septimæ Synodi, quã iure optimo dãnare debebãt,

Adria.

Deinde id ipsum probant ex quodam fragmento Hincmari in libro contra Iandunensem Episcopum cap. 10. ex quo hęc verba refert Alanus loco allegato. *Septima autem apud Græcos vocata vniuersalis Pseudosynodus, de imaginibus, quas quidam confringendas, quidam autem adorandas dicebant, neutra vero pars intellectu sano definiens, sine autoritate Apostolicæ sedis, non longe ante nostra tempora Niceæ est à compluribus Episcopis habita: & Romam missa: quam etiam Papa Romanus in Franciam direxit. Vnde tempore Caroli Magni Imperatoris, iussione Apostolicæ sedis, generalis Synodus in Frãcia conuocãte Præsato Imperatore celebrata, & secundum Scripturarum tramitem, traditionemque maiorum ipsa Græcorum Pseudosynodus destructa & penitus abdicata: de cuius destructione, non modicum volumen, quod in Palatio adolescentulus legi, ab eodem Imperatore, Romã est per quosdam Episcopos miscum.* Hactenus Hincmarus. Cũ inquit Cõciliũ in Frãcia congregatũ; planè intelligit Francofordiẽse. Frãcofurtũ enim ciuitas est in Oriẽtali Frãcia sita. Ex his duobus manifestè colligitur, Cõciliũ Frãcofordien. septimã Synodũ damnasse: quòd putaret, in ea definitum, imaginibus, sicut Deo, adorationẽ esse deferendam.

Posterius fũdamentũ Genebrardi.

Hincmã.

Alanus.

Sẽtẽtia Genebrardi ab Alano, & Surio improbatur.

CAPVT IIII.

MIhi sanè hæc Genebrardi, & aliorũ opinio vero similis nõ apparet, vt sequẽti c. mõstrabo. Sed neq; ea, quæ Alanus c. illo 8. & Surius in præfatione ad scriptũ Adriani de imaginibus, cõtra illam obiiciunt, aliquid ponderis apud me habent. His ergo suspecta videtur præfatio illius libri Carolini, & putant, ab aliquo Iconomacho nostri temporis cõfictam, vel corruptam. Ille enim liber excusus in lucem prodiit anno 1549. sine nomine typographi. Qui verò in eo præfatur, se nominat Eli Phili; vt intelligi non possit, quis fuerit autor illius: ideòque fraudẽ aliquam suspicari liceat. Verùm, cum de libro ipso dubitari nequeat, tempore Caroli Magni cõscriptum fuisse; vt disputatione præcedẽti cap. 6. notauimus, nõ est, cur de ipsa præfatione dubitemus: etiam si sub eo nomine, quod vix intelligi potest, editus fuerit. Sed neq; verba illa, quæ ex ea recitauimus, supposita fuisse, probatur. Primũ quia similia refert Adrianus in scripto illo de imaginibus, in responsione ad reprehensionẽ capitis 56. Inquit enim Adrian. de illo libro. *Ecce ipsum vnum tenorem in hoc capitulari sæpius repetunt: quia parentes eorum despexerunt atque iniuriãtes inhonorarunt* eos videlicet, qui imaginibus honorem, tãquam Deo, tribuendum esse dicebant. Hos verò putauit liber ille esse Patres septimę Synodi Nicenæ secũdæ, quorum sententiam in hunc sensum interpretatam, liber ille

Præfationẽ libri Carolini non esse alicuius Iconomachi nostri temporis.

Hincm.

passim impugnat: vt videre est apud illud scriptũ Adriani. Præterea quia id, quod ex Hincmaro retulimus, omnino cõuenit cũ præfationis. Illius sẽtẽtia, Hincmarus autẽ, vt scribit Tritemius, vixit tẽpore Ludouici Pij filij Caroli Magni: imò etiam tempore ipsius Caroli, cum adhuc iuuenis esset, vidit in Palatio Regis acta illius Concilij, vt ipse de se refert, verbis illis recitatis. Si verò hæc ita sunt, vt ex præfatione, & Hincmaro retulimus; cũ illis optimè cõueniũt, & cõsonãt cæteri Scriptores. dũ omnes asserũt, 7. Synodũ Nicenã secũdã in Cõcilio Frãcoford. dãnatã esse.

Tritem.

Alanus nõ credit fragmento Hincmari.

Alan.

Adhuc tñ Alanus Hincmari testimonio nõ multũ credit: cui tota huius quæstionis machina innixa videtur. Nã quæ sint hæc fragmẽta, quę ex Hincmaro citãt Illyricus, & Cẽturiatores, non satis Alano compertum est: liber enim ille nondũ in lucem prodiit. Sed cum facilior multò sit huius difficultatis solutio, non est, cur hoc effugium tritum, & peruulgatũ, negandi scilicet ea, quæ allegantur, eligamus.

Deinde contra hanc sententiam Genebrardi, opponit Surius

Universidad de Deusto
Biblioteca

Surius cõtra Genebrardũ

Surius, quod in illa præfatione dicitur: Synodum nempe Græcorum, quam fecerunt Constantinopoli de adorandis imaginibus, in Concilio illo Francofordiensi fuisse abrogatam. In quibus verbis ipse Surius mirabilem Dei prouidentiam agnoscit: quòd dum hæretici nostri temporis locum illum corrumpere curarunt; obliti sunt *Constantinopoli* eradere: & in eius locum *Niceæ* substituere; vt illorũ fraus omnibus esset manifesta. Cũ ergo *Constantinopoli* reliquerint, vt erat in antiquo codice; constat, autorem illius præfationis de septima Synodo Constantinopolitana sub Copronymo, fuisse loquutũ. Quare & ex illo testimonio opinio ipsius Surij, Alani, & Sanderi, cap. 1. recitata, non leuiter probatur: tantùm abest, vt hęc secunda sententia, aliquo modo inde confirmetur. *Surius.* 225

Respõdetur Surio.

Huic tamen obiectioni duo manifestè obstant. Vnum est. Si de Constantinopolitana illa Synodo sub Copronymo, præfatio illa loqueretur; non diceret, *Quam pro adorandis imaginibus fecerunt*: ea enim contra imaginũ venerationem celebrata est: loquitur ergo sicut & Historici omnes, de vera septima Synodo Nicena secunda, quę reuera pro adorandis imaginibus habita fuit. 226

Alterum est, quod præfatio asserit, vt referunt autores, Synodum illam, quam abrogauit Concilium Francofordiense, celebratam fuisse in Bithynia: in qua quidem prouincia, est Nicea; non autem Constantinopolis. Potiùs ergo credendum est, præfationem loqui de Nicena Synodo, quam de Constantinopolitana sub Copronymo: & ignoratione, aut lapsu, pro *Nicea*, *Constantinopoli* positũ esse: sicut etiam Abbati Vlpergensi accidit, vt præcedenti cap. notauimus. Facilius enim fuit, autorem præfationis labi, ponẽdo *Constantinopoli* pro *Nicea*, quam in addendo, *In prouincia Bithyniæ*: cum etiam addiderit *Pro adorandis imaginibus*. Cõsonat etiã liber ille Carolinus, contra quẽ scripsit Adrianus, cui illa præfatio præfixa est, dum sæpenumero asserit Synodum de adorandis imaginibus, contra quã ipse scriptus est, Niceæ celebratam fuisse. Id verò refert Adrianus ex cap. illius libri 60. Autor ergo præfationis idẽ omnino dicere *Adria.*

dicere voluit: quod Hincmarus etiam in prædicto fragmento apertis verbis testatur, qui id ex ipsomet libro Carolino desumpsisse videtur, vt cap. 7. patebit.

217 Res sanè perobscura, & satis perplexa videtur: quæ, nisi coniecturis probabilibus, definiri nequit. Nec enim in re adeò difficili, quę in facto potius, quàm in iure posita est; ea est requirenda demonstratio, quæ in mathematicis, vel naturalibus, aut moralibus etiã controuersijs exposcitur. Conabimur nihilominus sequẽtibus capitibus, quibus nostrã in hac re sententiã exponemus, adeò efficacibus Historiæ cõiecturis, eã cõfirmare; vt ex eadẽ Historia, ex qua rationes huius cõtrouersiæ petẽdæ sũt, vix infirmari possint.

Concilium Francofordiense satis perspectam habuit definitionem septimæ Synodi.

CAPVT V.

Autoris opinio.

228 MEA in hac re sententia est. Primò Concilio Francofordiensi manifestam satis fuisse definitionem septimæ Synodi Nicenæ: atque adeò in facto contra illam non errasse. Secũdò nihil in toto Concilio, aut approbatione illius contra imagines, & veram fidem septimæ Synodi, errore iuris actum fuisse. Tertiò nõ modo Historicos commemoratos cap. 1. huius disp. apertè in facto errasse, quãuis eorum codices corrupti non sint, verum etiã eorum fundamentũ, nempe præfationẽ libri Carolini, aut testimonium Hincmari, quibus etiã hæretici maximè nituntur, nullius esse momenti. Hæc omnia sigillatim singulis capitibus nobis probãda sunt.

Prima pars opinionis. Cõcil. Frãcof. habuit perspectam definitionem septimæ Synodi. Prima ratio.

In hoc ergo capite solũ est nobis demonstrandum, Concilium Francofordiense in facto nõ errasse, sed satis notã illi fuisse definitionẽ septimæ Synodi Nicenæ secundæ, id quod primo loco proposuimus. Mihi verò illud habeo persuasum. Primò quoniã, si in illo Concilio similis error accidisset, autores illius tẽporis Ionas Aurelian. libris de cultu imaginum, Paulus Diaconus, aut Eginardus mẽtionem feciſſent, & præsertim Adrianus in Rescripto de imaginibus:

Ionas Aurel. Paulus Diacon. Eginar. Adria.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Occurritur obiectioni.

ginibus: siquidem contra Iconomachos,autores libri Carolini,disserebat: hi autem ne verbum quidem de hac re: cur ergo suspicari debemus,id accidisse Concilio? Nec obstat,quod plures alij autores,quos primo capite retulimus, huius definitionis meminerint. Horũ enim antiquissimus Annonius centum ferè annos post Cõciliũ Francofordiẽ- *Annonius*

Altera obiectio refutatur.

se scripsit,ex quo cæteros desumpsisse,dubiũ nõ est: hunc verò facile fuisse scriptis Hincmari deceptum cap.7. ostẽdemus. Nec obstat deinde testimonium præfationis, aut Hincmari,hunc enim deceptum etiã fuisse,ex libro Carolino,eodẽ cap.7. mõstrabimus: autorem vero præfationis, aut non loqui de Concilio Francofordiẽsi, aut manifestè mendacium hoc illi imposuisse, non minùs aperte cap. 6. probabitur. 229

Secũda ratio

Secũdo. Si fidem adhibemus Hincmari testimonio,quo autores secundæ sententiæ convicti videntur, ex ipsomet euidenter possunt impugnari. Nam ipse narrat,septimam Synodũ, quam Pseudosynodum Græcorum appellant, à compluribus Episcopis Niceæ celebratam, primum Romam, inde verò à Romano Pontifice rursus in Franciam missam fuisse: atq; eodem tempore Caroli Magni Imperatoris,iussione Apostolicæ Sedis,generalem Synodum in Franciã,nempe Francofurtum,conuocatã, vt capite præcedenti explicauimus. Iã ergo ex sententia Hincmari,Cõcilium Francofordiense non solum nouit, sed etiam habuit,& vidit acta septimæ Synodi Nicenæ secundæ. Ex quibus absq; dubio illius definitionẽ non potuit perspectam non habere. *Hinc.* 230

Tertia ratio

Tertiò. Definitio septimæ Synodi nõ minùs nota esse potuit Concilio Francofordiensi, quàm autoribus libri Carolini; siquidẽ eodẽ tempore liber ille cõscriptus fuit,&, vt quibusuã placet,in eadẽ ciuitate, in qua Concilium fuit celebratũ,atq; forsan ab aliquibus,qui in ipsum Concilium conuenerant,vt sequenti capite videbimus. Acta verò septimæ Synodi Nicenæ secundæ satis manifesta fuerũt autoribus illius libri: multa enim ipsius fragmenta in eo referuntur. Ex quo colligitur, illius acta apud ipsos fuisse, vt pro-

Hæretici impudenter Catholicos vtriũq; idolatrias obijciunt.

vt proximè ex Hincmaro probabamus. Quod verò ex ea referant autores illi,imagines,sicut Deum, & Trinitatem ipsam,esse adorãdas (quod nunquã in septima Synodo inuenitur) mirũ esse non debet. Hoc enim vitiũ cõmune est Iconomachorũ etiã nostri tẽporis,vt Catholicos,qui debitũ cultũ,& veneratione imaginibus tribuunt, idololatriæ criminis insimulent,eisq; falsò adscribãt sententiã, quę dicit,imagines, vt Deum esse adorandas. Quo sanè spiritu Calumnus lib.1. institutionũ cap.11. ausus fuit dicere,in septima Synodo,cuius acta,& definitionẽ sæpius legerat,& optimè nouerat,definitũ fuisse, honorẽ sacrificiorũ imaginibus deberi,& eodẽ modo,quo Trinitatem, esse venerandas: cũ disertis verbis in 7. act. in definitione fidei, oppositũ omnino habeatur. Sic etiam autores libri Carolini referunt ex septima Synodo Constantinũ Episcopũ Constãtiæ in Cypro dicẽtẽ anathema ijs,qui imaginẽ,sicut ipsã Trinitatẽ,nõ adorant. Quod esse manifestũ mẽdaciũ,colligitur ex septima Synodo act.5. post Epistolam Theodori Patriarchæ; vbi idem Constantinus introducitur, dicẽs in hęc verba. *Suscipio,& amplector venerandas imagines,adorationem autem,quæ sit secundum latriam, tantummodo supersubstantiali,& viuificæ Trinitati conseruo,qui verò aliter sentiunt, anathemati subijcio,* &c. Hoc idem dixit Basilius Ancyranus in actio.1.& pro Constantino illo respondit optimè, contra librum Carolinum Adrianus in Scripto de imaginibus in responsione ad reprehensionem ex cap. 9. apparet etiam ex libro illo Adriani,quo modo ipsi malitiosè fuerint interpretati verba septimę Synodi,contra quos eam Adrianus defendit. Quare dici non potest, acta illius eos ignorasse: sic ergo & Patres Concilij Francofordiensis nouerãt optimè,imò legerant acta septimę Synodi,ac proinde piè ipsam intellexerunt. Nec enim Iconomachi erant, vt eam deprauarent: quare nec in facto errare potuerunt. 231 *Calumn.* *Constan. Episcop. Constantiæ.* *Basilius Ancyr.* 232

Coniectura efficax contra fallaciam hæreticorum.

Quartò qua ratione persuasum sibi haberet Concilium, voluisse tunc septimã Synodũ hæresim Christianocatogorũ,de quibus disp.6. huius libri cap.1. diximus, quæ est error Gẽtiliũ,approbare; nẽpe imagines pro Dijs esse colẽ- *Quarta ratio.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

das cuius erroris in tota Græcia tunc nulla mentio fiebat? Potius namq; suspicari deberet, hæresim Iconomachorum quæ tunc maximè vigebat, sequivoluisse, si in aliquo errasse putabat.

Quintaratio Concil. Frãcofordiense habuit legatos Adriani.

Quintò deniq; Concilium Francofordiẽse habuit legatos Adriani Põtificis, vt tradunt autores omnes, quæstione præcedẽti citati, & ex subscriptionibus cõstat, atq; hæretici Cẽturiatores fatẽtur. Cũ ergo sep. Synodus, coacta ab Adriano, & approbata fuerit; legati illius falsos rumores, quos Genebrardus & alij comminiscuntur, cõprimere & Conciliũ de ipsa veritate certũ facere potuerunt: atque ita definitionẽ contra septimã Synodum impedire. Hoc verò argumentum præsertim vim habet contra aliquos, qui Genebrardi sequuti sententiã, asserũt, legatos, & ipsũmet Adrianum definitioni Concilij Frãcofordiẽsis in hac parte restitisse: id quod Centuriatores libenter fatentur. Nam si hoc verum est, non ea ratione resisterent Concilio, quia definiret, imagines non esse, sicut Deum, & Trinitatem, colendas. Hæc enim est manifesta veritas in septima Synodo definita, vt paulò antè dicebamus, sed quòd cõtrarium errorem, fallacibus rumoribus adducti Patres illius Concilij, septimæ Synodo adscribere nõ dubitarent.

Liber sacro syllabus compositus in Cõc. Franc.

Quare de veritate ipsa à Pontifice, & Legatis certiores effecti, à definitione illa libenter abstinerent. Idque facilè quoque ex eo suaderi potest, quòd in libro sacrosyllabo, qui in eodem Concilio habetur, & à Patribus illius conscriptus fuit, etiãsi Paulino Aquileiensi tribuatur, circa finem, postquam sententia excommunicationis lata fuit in eos, qui cõtrarium de seruitute & adoptione Christi sentirent, dicitur in hæc verba. *Seruato per omnia iuris priuilegio Summi Pontificis Domini, & Patris nostri Adriani, primæ sedis beatissimi Papæ.* Nõ ergo est facile creditu, Patres illius Cõcilij legatis, & Pontifici restitisse, cuius supremã potestatẽ libẽter agnoscebãt. Ex quibus omnibus probatũ manet id, q; primo loco proposuimus, & Genebrardi opinio nõ leuibus cõiecturis impugnata. Quare perspicuũ est, Concilium Frãcofordiẽse, cõtra sep. Synodũ errore facti nihil egisse.

Concilium

Concilium Francofordiense nihil contra debitum cultum imaginum definiuit.

CAPVT VI.

Alteraopinio nis pars, nil definitum in Concilio Frã cof. contra cultum imagiũ

NON solum Concilium Francofordiense, contra septimam Synodum falsis rumoribus decepti errore facti nihil decreuit, sicut Genebrardus, & alij Catholici excogitarunt, vt hæreticis responderent, sicut capite præcedenti non leuiter probatum est: verùmetiam nihil contra veram imaginum adorationem, vt nobis hæretici obijciunt, definiuit: quocirca ex hoc Concilio nullum contra nos hæretici argumẽtum sumere possunt. Cæterùm, anteà quàm hoc probemus, duo maximè obseruanda sunt: alterum est, Concilij illius
235 autoritatem, quod attinet ad duos alios articulos de adoptione scilicet, & seruitute Christi cõtra Fœlicẽ & Elipãdum, indubitatæ autoritatis esse debere. In ea enim parte non solùm legati consenserunt; sed etiam Adriani primi Pontificis autoritate peculiari ad hoc epistola conscripta, confirmatum est; cuius grauissimi autores memineruut: quare absq; vllo fundamento de illius autoritate quispiã dubitabit, vt in fine huius operis peculiari de hac re disputatione ostendemus. In hac ergo parte & legitimè cõgregatum, & approbatum fuit. Alterũ est, si Conciliũ Frãcofordiense contra debitum cultum imaginum aliquid definisset, nullius momenti eius definitio contra septimã Synodum esse deberet: quia illud nec generale fuit, nec in ea parte approbatum. Imò verò renuentibus legatis, & Põtifice id fuisset definitũ, vt cap. præcedẽti diximus. Nul-
236 lius ergo esset autoritatis, velutineq; duo alia Cõcilia precedenti disputatione cap. vltimo allegata: quare nec alicuius ponderis contra septimã vniuersalem Synodum legitimè coactam & confirmatam.

Verùm, cum facili negotio probare possimus, nihil contra fidem septimæ Synodi in eo Concilio definitum fuisse: enitendum nobis est, id demonstrare, & ab omni erro-

Universidad de Deusto
Biblioteca

re Concilium Francofordiense defendere: hoc verò bifariam suaderi potest. Primùm, quibusdam coniecturis, quę pro hac parte pugnare videntur. Deinde, ostendendo infirmitatem fundamentorum, quibus hęretici nituntur.

Prima ratio huius opinionis.

Prima igitur coniectura est, cum Patres illi tantùm detulerint Pontifici Adriano, vt cap. superiori vidimus, non est credendum, contra illius voluntatem Iconomachiam definisse. Secundo, si talis definitio tradita fuisset in eo Concilio, eius fecisset mentionem Adrianus in Scripto illo de imaginibus. Eodē enim tempore, quo liber ille Carolinus, edita fuisset; & cum libro illo eam confutasset: omnes enim in eodem errore versantur. At nusquam illius meminit: signum ergo est, nihil tale in Concilio fuisse

Secūdaratio.

237

definitum. Tertiò, proculdubio eam allegasset pro suo errore Claudius Taurinens. insignis Iconomachus; qui paulò post Concilium Francofordien. errorem Iconomachię populo tradidit. Quare & Ionas Aurelianen. tomo 5. Bibliothecæ sanctę libris de cultu imaginum huius definitionis meminisset, vt Claudio responderet, sicut ad plura alia, quæ ille obiecerat in libello suo, quē Ludouicus Pius ad eundem Ionam misit, vt præcedenti disputatione cap. 6. dictum est, sigillatim respondit. Quartò, non est credēdum, coram Carolo Magno pio ad modum Imperatore, qui Concilio intererat, errorem Iconomachiæ fuisse definitum. Nam vt optimè notauit Sanderus lib. 2. de adoratione imaginum cap. 5. & nos disputatione præcedenti cap. 6. diximus, Carolus electus fuit Imperator in Occidente à Leone 3. septem fere annis post Concilium Francofordiense eò, quòd Orientales Imperatores Iconomachi essent: quis ergo putet, Summos Pontifices, qui ab Orientalibus Imperatoribus, ob Impietatem ipsorum contra imagines, discesserunt, electuros Carolum in Imperatorem, si ipse in Concilio Francofordiensi, cuius diligentia congregatum fuit, legatis sedis Apostolicæ, & ipsi Pōtifici Adriano restitisset? Hæ sunt coniecturæ, quibus satis probatum manet, nihil contra fidem septimæ Synodi in Concilio Francofordiēsi actum fuisse. Hoc ipsum sequēti capite,

Tertia ratio

Ionas Aur.

Ludouic. Pius

Quarta ratio.

Sander.

Carolus cur electus imperator a Leone.

238

capite, non minùs perspicuum fiet, si demōstratum fuerit, testimonia Scriptorum, quibus hæretici vtuntur?, nullius esse momenti, manifestamq; causam deceptionis ipsorum ostenderimus.

Ex testimonio præfationis libri Carolini nihil contra id, quod diximus de Concilio Francofordiensi, probari.

CAPVT VII.

POstremò probandum superest, Scriptores hos, quos hæretici pro se afferunt, manifestè deceptos esse, aut perperam ab hęreticis allegari, ex quo etiā infirmitas fundamēti ipsorum patebit: atq; id, quod superiori cap. diximus magis cōfirmabitur.

Tertia opinionis pars.

239 Primum igitur, cæterisq; antiquius testimoniū est præfationis illius libri Carolini; eam verò nihil habere momenti iam demonstro: repetam tamen illius verba, vt idē clariùs appareat. *Allata* (inquit) *est in medium* (scilicet Concilij Francofordiensis) *quæstio nona Græcorum, quam de adorādis imaginibus Constantinopoli fecerunt: in qua scriptum habebatur, vt qui imaginibus Sanctorum, ita vt deificæ Trinitati, seruitium, aut adorationem non impenderint, anathema iudicarentur: qui suprasanctissimi Patres nostri* (scilicet Francofordiensis Concilij) *omnimodis adorationem, & seruitutem eis impendere renuentes, contempserunt: atque consentientes damnarunt.* Tota verò horum verborum difficultas, ex duplici illa parenthesi nascitur, qua damnatio illa septimæ Synodi toti Concilio Frācofordiensi tribui videtur. Ideò summopere, diuq; desideraui integrū aliquod huius præfationis exēplar videre: id quod ab aliquibus Patribus Germaniæ superioris, de nostra Societate, dum essem Romæ, initio anni

240 1591. obnixè postulaui: hactenus tamen obtinere non potui; tentabo nihilominus, coniectura meo iudicio certissima, hoc testimonium infirmare. Aut enim duplex illa parēthesis verè est in ipsamet præfatione, aut in ea nō est, sed à Cēturiatoribus, vel à Catholicis, qui de hac re disputār, fuit supposita: vtroq; verò modo testimoniū nihil valet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ratio bimembris. Primum membrum.

Primum, si in præfatione illa vtraq; parenthesis habetur, in primis negare non possumus, autorem illius, seu libri ipsius Carolini, errorem illum idololatriæ in septimã Synodum reijcere voluisse: ex illa enim refert hæc verba. *Vt qui imaginibus Sanctorum, ita vt deificæ Trinitati, seruitium aut adorationem non impendunt, anathema iudicarentur*: id quod liber ille Carolinus tertio quoque verbo de Synodo Nicena secunda repetit: non quod illius definitionem perspectam non haberet, sed quia, vt cap. 4. huius disputationis obseruaui, Iconomachorũ proprium est, omne genus adorationis, quæ imaginibus exhibetur, idololatriam vocare, vt etiam Adrianus optimè notauit in toto suo scripto de imaginibus, vbi librum illum per singula capita impugnat. Cum ergo manifesta sit impostura illius libri in eo, quod de septima Synodo referret: erit etiã apertũ mẽdacium, quod de Concilio Francofordiensi scribit: nempe in eo condemnatam esse septimam Synodum, quia diceret imagines, sicut ipsam Trinitatem, adorandas. Quis ergo in hac re Iconomachis fidem adhibeat?

Iconomachi omnem adorationem imaginum, idololatriam vocant.

Adria.

241

Adde, quòd dum Centuriatores Centuria illa 8. cap. 9. referunt acta Synodi Francofordiensis circa articulũ hũc adorationis, non dicunt, ex quo codice illa desumpserint: sed nec hactenus constat, exemplar aliquod antiquum extare, in quo illa de imaginibus definitio cõtineatur: sicut ea, quæ est de adoptione & seruitute, quam ex vetustissimo codice Laurentius Surius excudi curauit. Centuriatores verò diabolica sagacitate & versutia, ne mendaces deprehenderentur, totam Concilij Francofordiẽsis, & epistolæ Adriani definitionem de adoptione & seruitute, nõ ad verbum, sed breui compendio, & proprio stylo, in vnũ collegerunt: quòd necessarium esset, definitionem eiusdem Concilij, quam illi contra imagines comminiscuntur, hoc eodem modo referre, & nullum illius exẽplar haberent, ex quo ad verbum posset transumi: fuit ergo ex ipsorum cerebro definitio illa deprompta: cumq; meliùs suo errori consuluissent, si confinxissent, librum illum Carolinum à toto Concilio Francofordiensi compositum, (quod

Surius

Centuriatorum perfidia in referenda definitione Cõcilij Francofordiensis.

242

(quod tamen nullo modo probari posset) illiusq; doctrinã pro definitione contra imagines à toto Concilio edita, allegassent; mirabili Dei prouidẽtia effectũ est, vt ipsi planè faterẽtur, aliam esse definitionem Concilij, à libro illo Carolino; cum tamen ipsorum marte ex fragmentis illius libri compacta plane videatur.

Secundũm membrũ rationis.

Deinde si in præfatione duplex illa parenthesis nõ habeatur, quam vehementer suspicor, à nostris quoque autoribus oscitanter appositam fuisse, infirmitas huius testimonij facilè etiam ostenditur. Cum enim dicitur, *Allata est in medium quæstio de noua Græcorum Synodo*, non debet apponi parenthesis illa (*scilicet Concilij Francofordiensis*) sed hęc (*Scilicet Conuenticuli Iconomachorum*) in quo liber ille cõscriptus est. Nã, vt disputatione præcedenti cap. 6. notaui, liber ille à pluribus compositus fuit. Et cum dicitur, *Sanctissimi Patres nostri contempserunt, &c.* non debet suppleri,

243 (*scilicet Francofordiensis Concilij*) sed (*Conuenticuli*) à quo liber editus fuit: quos sanctissimos appellat, quod sui erroris fautores essent. Potiùs enim credendum est, præfationem illius libri, in quo damnata est septima Synodus, & Iconomachiæ hæresis definita, mentionem fecisse illius congregationis particularis, & eorum, qui in ea conuenerũt, quam Concilij Francofordiensis, & Episcoporum, qui in

Adria eo fuerunt congregati. Accedit, quòd Adrianus in suo illo scripto de imaginibus in respõsione ad reprehẽsionẽ capitis 56. & alibi sæpenumero, huius locutionis, *Sanctissimi Patres nostri contempserunt*, tanquam illius libri propriæ, meminit. Ex quo apparet, librum illum suos etiam autores in vnum congregatos, sanctissimos Patres appellasse: sicut Concilijs consuetum est. Quare ex ea non constat, in Cõcilio Francofordiensi contra imagines, & septimam Synodum, definitum aliquid fuisse.

244

Occurrit obiectioni.

Posset tamen aliquis obijcere, librum illum Carolinum à toto Concilio Francofordiensi fuisse editũ: atq; hoc pacto duplicem parenthesim appositam (*scilicet Concilij Francofordiensis*) optimè quadrare. Verùm contra hoc in primis habemus ipsosmet Centuriatores, qui tanquam distincta

Universidad de Deusto
Biblioteca

afferunt,definitionem Concilij Francofordiensis,& librũ Carolinum;hunc enim non Concilio, sed Carolo magno adscribũt. Deinde si hoc aliquo modo probari posset,solo Hincmari testimonio probandum esset : illud autem nullius esse autoritatis,illicò patebit: aliunde verò quo modo id suadere aliquis valeat,non video. Quare ego arbitror,etiamsi à pluribus fuerit liber compositus,& eodem tempore,siue etiam eodem loco Concilij,hoc est,ciuitate Francofurti, non tamen in ipsomet Concilio,sed in congregatione aliqua particulari(in quam etiam conuenire poterant aliqui ex conuocatis in Concilium Francofordiense)editũ fuisse. Et hęc satis de primo testimonio,cui tota machina huius disputationis, potius quã testimonio Hincmari,meo quidem iudicio,innixa videtur.

Deceptum fuisse Hincmarum ex libro Carolino.

245

CAPVT VIII.

SVpereſt,demonſtremus omnes Scriptores cap. 1.commemoratos manifestè fuisse deceptos:deceptionis autem eorum causam Hincmarũ extitisse. Hic enim,vtex eius testimonio cap.3.huius disput.citato perspicuè patet,solùm testatur,cum adhuc esset adolescentulus,se vidisse in palatio Regis Caroli de destructione septimæ Synodi Nicenæ secundæ non modicum volumen,in Synodo Franciæ,idest, Francofurti editum:scribit deinde,à rege Carolo,ad Adrianum Romam missum. Quibus sanè verbis,in primis non obscurè indicat,cum esset adolescentulus,non bene consideraſſe, quodnam esset illud volumen: quare nec iuueni malè de rebus instructo fides est habenda. Tum etiam cum ait,volumen illud,in quo septima Synodus Nicena secunda dãnabatur,à Carolo ad Adrianum Romam missum;manifestè ostendit,fuisse librum Carolinum, quem ipse Cõciliũ Francorum appellauit,quod Francofurti à pluribus in modũ Concilij compositus esset, vt probabilius existimauimus cap.præcedenti. Nàm cum constet,volumẽ illud libri Carolini

246

rolini,quod confutationem septimæ Synodi Nicenæ secundæ continebat,à Carolo Romam ad Adrianũ missum, vt disputatione superiori cap.6.probauimus; hoc ipsum, & nõ aliud videtur fuisse,quod Hincmarus in palatio Caroli se vidisse testatur:de alio enim nõ cõstat, Romã missum fuisse:facilè ergò cũ adhuc adolescẽtulus esset Hincmarus librum Carolinum Francofurti à pluribus editum, cum Concilio ipso Francofordiensi confundere potuit. Quod verò asserit, volumen illud Romã ad Adrianum per quosdam Episcopos directũ : quodq; librum Carolinum testatur Adrianus in præfatione scripti de imaginibus,directum per familiarem ipsius Caroli Engilbertum Abbatem,& capellæ ipsius Caroli ministrum, parùm refert,quia facile etiam Hincmarus putare potuit, Episcopos fuisse,qui ad hoc munus destinari fuerunt, cum tamẽ essent presbyteri,aut Abbates venerabiles,quorum caput esset Engilbertus: nobis autem satis est;si habeamus tãquã certum,volumen illud libri Carolini fuisse missum ad Adrianum,& de alio,quod dicitur esse Concilij Francofordiensis,nihil constare.

247

Engilbertus librum Carolinum Carolo missum Adriano obtulit.

Neq, verò Hincmarus,vir alioqui catholicus,& Ludouico Pio postea familiaris,cõtra definitionem septimæ Synodi in doctrina, sed in facto errauit;tametsi verba illius aliud indicare videantur. Inquit enim. *Septima autem apud Græcos vocata vniuersalis pseudosynodus de imaginibus, quas quidam confringendas,quidam autem adorandas dicebant, neutra vero pars intellecta sano definiensfine autoritate Apostolicæ sedis,nõ longè ante nostra tẽpora, Niceæ est à compluribus Episcopis habita & Romam missa,&c.* Cũ dicit,neutram partem sano intellectu fuisse definitã,nõ improbat quãcunq; imaginũ adorationẽ sed latriã,quã sicut Trinitati deferendam esse imaginibus,ex septima Synodo liber ille Carolinus passim refert:vt ex scripto Adriani,& ex ijs,quæ ante diximus patet. Eo ergo libro,qui hocmẽdacium septimæ Synodo sæpius imposuit,deceptus Hincmarus,putauit,hanc fuisse illius definitionẽ,quã ipse meritò improbauit. Cõtrariãetiã sentẽtiã Iconomachorum,qui tũc vigebãt,asserẽtiũ nullo

248

Excusatur Hincmarus ab errore fidei.

modo

Universidad de Deusto
Biblioteca

modo imagines esse retinẽdas,sed cõfringẽdas;neq; facto neq; iure deceptus,contra sanam doctrinam esse,iustè cẽsuit. Mediam autem viam, quam liber ille Carolinus sequutus est,non bene de rebus instructus, quod adhuc adolescentulus esset,probauit. Ea verò est, retinendas quidem esse imagines,non confringendas, sicut Iconomachi Imperatores tempore septimæ Synodi dicebant, eas tamẽ non esse adorandas latria:(cuius oppositum septimę Synodo autores illius libri falsò imposuerunt)atq; ad solam memoriam,absque vlla veneratione,retinendas,vt retulimus disput.6.huius libri cap. 1. Hanc autem sententiam probauit Hincmarus,quia non satis perspexit, quo pacto liber ille septimam Synodum impugnaret: contentus solùm,quod recte definirer,imagines retinendas,& latriam, sicut Trinitati,ipsis non esse deferẽdam. Cum enim audiuit,retinendas,non ad solam memoriam,sed ad cultũ aliquem ex mente illius libri eas conseruandas esse putauit. Ita enim liber ille aliquando rectè loquitur de vsu imaginum,& solùm cultum latriæ,qui Deo debetur,illis negat, vt Catholicus planè videatur:sicut ex fragmentis illius apud Adrianum constare potest. In eum verò pessimũ sensum septimam Synodum interpretatus est;vt eam liberiùs impugnaret. Ex quibus etiã liquet, totum id,quod Hincmarus refert contra septimam Synodum ex Cõcilio Frãcię,cuius volumen se vidisse testatur,nõ de Cõcilio Francofordiensi;sed de Conciliabulo,& cõuenticulo,vbi editus est liber ille Carolinus,intelligendum esse.

Adria. 249

Quomodo alij Historici lapsi fuerint.

CAPVT IX.

IAM verò quomodo alij autores in 1.cap. allegati, decepti fuerint,manifestum est. Omnes enim loquuntur de septima Synodo Nicena secunda,quã dicunt,pro imaginibus (scilicet colendis,& adorandis) celebratam,vt in hac disputat. cap.2. contra Alanum,Sanderum,& alios demonstrauimus. Verumtamen existimo, eis non satis manifestam, & notam fuisse definitionem illius: sed putasse in ea definitum esse, imagines,sicut Deum ipsum, esse colendas: id quod liber Carolinus malitiosè,& Hincmarus ignoratione deceptus, septimæ Synodo falsò imposuerunt. Hanc autem deceptionem,in vno iuuene Hincmaro, & in cæteris Historicis,qui post ipsum fuerunt, libentius ego admitto; quã in toto Concilio Francofordiensi, quod & Adriani instructionem,& legatos habuit. Cum ergo rectè probatum maneat cap. 4. Concilium ipsum in facto non errasse: nunc mihi probandum supereſt,hos omnes,quos dixi, manifestam sui erroris causam habuisse. De Hincmaro iam satis demonstratum est,de alijs verò probatur.

Quid liber Carolinus septimæ Synodo imposuerit.

250

Quas ob causas historici decepti fuerint.

Primum hi omnes fuerunt Germani, qui cum ex Græcis Scriptoribus Historiam totam Imperatorum Græcorum,vsq; ad Carolum Magnum diligenter perduxissent, à tempore Caroli,qui à Leone III. Põtifice post Adrianum primum Imperator in Occidenti electus fuit,quòd Oriẽtis Imperatores Iconoclastæ essent (vt disputatione præcedenti cap.6.dictum est) relicta successione eorum Imperatorũ, & Historia Oriẽtalis Ecclesiæ,successionem solùm Imperatorum Occidentis, & Ecclesię Occidentalis scripserunt. Quocirca nullus eorum septimę Synodi Nicenæ secundæ peculiarem fecit mentionem:quando scilicet congregata;sub quo Pontifice,& Imperatore;denique quid in ea actum sit: cum nondum ex Græcis Historicis illius notitiam habuissent:solum verò illius meminerunt, vbi de Concilio Francofordiensi agunt, in quo, vt statim planum fiet,manifestè decepti sunt.

251

Annon.

Præterea hi omnes Germani Scriptores,multo tempore post septimam Synodum,& Concilium Francofordiẽse scripserunt. Cæteris namq; antiquior Annonius, vsque ad annum 828. historiam texuit: quocirca cẽtum ferè annis post septimam Synodum, & Concilium Francofordiense scripsit:reliqui autem post ipsum. Iam verò, vnde hic autor scire potuit,in Concilio Francofordiensi contra septimam Synodum actum esse,aut aliquam notitiam huius

Paulus diaconus familiaris Caroli magni.

Universidad de Deusto
Biblioteca

huius Concilij habere? niſi aut ex Paulo diacono, qui Carolo Magno familiariſsimus fuit, aut ex Secretario Caroli Eginardo, aut ex Iona Aurelianen. qui eodem ferè tempore vixit, aut ex libri illius Carolini prefatione, aut denique, ex Hincmaro. At Ionas in libris illis de cultu imaginum ſæpius citatis, & Paulus diaconus, & Eginardus in vita Caroli nullam huius damnationis mentionem faciunt, ſuperest ergo, vt aut eâ conſinxerit ex ſuo cerebro, aut ex Hincmaro & libro Carolino deſumpſerit. Hos autem oſtendimus planè fuiſſe deceptos: librum ſanè Carolinum, malitioſe: Hincmarum autē, ex ignoratione; Annonius ergo ſi ex ipſis, vt apparet, illam deprompſit, ignoratione quoque (erat enim vir catholicus & pius) ſimiliter errauit. Cæteri verò Annonio recentiores, ex ipſo etiam, aut ex Hincmaro aut ex libro Carolino eundem errorem hauſerunt.

Pau. Dia Eginar. Ion. Aur.

Annon.

Excipio Sigibertum; qui cum meminerit Concilij Francofordiēſis, & damnationis contra Fœlicem & Elipandum, eius tamē, quæ contra ſeptimam Synodum dicitur facta, mentionem non facit. Hi ergo omnes errarunt, quòd perſpectam nō haberent definitionem ſeptimę Synodi: cuius deceptionis manifeſtam cauſam oſtendimus.

252 Sigebert.

Alij verò recentiores Hiſtorici, pro ſententia Alani cap. 1. huius diſputationis allegati, cum definitionem ſeptimæ Synodi Catolicā & veriſsimam, eiuſque maximam autoritatem iam omnibus peruulgatam rectè noſſent; ne Concilium Francofordienſe contra ipſam aliquid definiſſe aſſererent: hanc damnationem ſeptimę alterius Synodi ſub Copronymo, eſſe dixerunt: in quo & ipſi etiam euidenter decepti ſunt: vt cap. 2. huius diſputationis probatum eſt.

Alan.

Sed præter eam generalem deceptionem, quę illis ſcriptoribus cū Annonio, & Hincmaro contigit, aliqui etiam ipſorū lapſi ſunt; dum *Nicea* pro *Conſtantinopoli* incautè poſuerunt, vt cap. 2. huius diſputationis vidimus: quod etiā indicium eſt, Synodum Nicenam ſecundam, & acta illius non ſatis perſpecta illis fuiſſe.

253

Ex his etiam licet, colligere, Hiſtoricos omnes cōmemoratos in fide non erraſſe, ſed in facto, ſicut Genebrardus & alij de

alij de Concilio Francofordienſi dixerunt. Nam ſi ſeptimā Synodum Nicenam ſecundam, Pſeudoſynodum appellarunt Annonius, Abbas, Regino, & Ado; ea ratione id fecerūt, quod Hincmari teſtimonio decepti, eius acta, & autoritatem nō ſatis perſpectam habuerūt. Quòd verò Regino, Ioannes Auētinus, & Ado dicunt, Synodum pro adorandis imaginibus fuiſſe abdicatam, non probat, eos de imaginum debito cultu perperam ſenſiſſe. Nam cū dicunt pro *adorandis imaginibus*, de illa adoratione loquuntur, quā Hincmarus intellexit, & liber Carolinus ſeptimæ Synodo falſò impoſuit, videlicet de imaginibus pro Deo adorandis. Decepti enim errore facti putarunt, id fuiſſe in Nicena ſecunda Synodo definitum: nam ex alijs locis horū autorū, eos piè de culto debito imaginū ſenſiſſe, colligitur. Ado enim in Chronico ſub anno. 669. dicit, Romę a toto populo crucē Saluatoris, in die exaltationis adorari: quē morem ipſe probat. Sub anno verò. 717. vocat imaginem, quam euerterat Philippicus, veneran iam. Regino li. 1. circa finem factum Leonis Iſaurici, Icelus appellat. Sic etiam Abbas contra Leonem Iſauricum, & Conſtantinū Copronymum, acriter inuehitur, eosque impios vocat. Idem de Hincmaro dicendum arbitror: cum enim ille vir pius fuerit, & Ludouico pio familiaris, cuius ad ipſum Ludouicū exſtat epiſtola, vt teſtatur Tritemius, nō eſt credendum errorem Ichonomachię tempore pij admodum & Chriſtianiſsimi Imperatoris, excitare voluiſſe: ſed, vt diximus, in facto ipſo fuiſſe deceptum.

Anno. Abbas. Regin. Ado. Ioā. Auē.

Regino. Ado.

254 *Regino.*

Tritemius

Concluſio ſequentium. vbi excuſantur præcitati auctores.

Excuſantur hiſtorici, qui ab Alano citantur.

An eadem adoratione cum exemplari, vel diſtincta imagines ſint adorandæ. Diſp. 8.

Opinio Caterini, & Ayalæ, cap. 1.
Quid de modo adorandi imagines ſenſerit Sanderus, & alij cap. 2.
Imagines non niſi cum exemplari adorari, teſtimonijs Scholaſticorū confirmatur cap. 3.
Eadem ſententia ex Conciliis oſtenditur, cap. 4.

Nonniſi

Non nisi eadem adoratione, cum exemplari imagines esse adorandas, testimonijs Patrum probatur. cap. 5.
Testimonia Patrum, qui septimæ Synodo interfuerunt, aut ei fidem suam scripserunt, pro eadem sententia. cap. 6.
Rationes, quibus aliqui Theologi probant, imaginem non nisi cum exemplari adorari. cap. 7.
Ratione à priori probatur, imaginem non nisi cum exemplari esse adorandam. cap. 8.
Ratione efficaci à contrario id ipsum demonstratur. cap. 9.
Eodem modo atq; imagines nomen IESVS, & alias res sacras esse adorandas. cap. 10.
Idem modus in sacramenti Eucharistiæ adoratione seruandus est. cap. 11.
Notatur doctrina quædam septimæ Synodi, vt testimonijs pro prima & secunda opinione allegatis respondeatur. cap. 12.
Explicantur quædam Patrum testimonia. cap. 13.
Respondetur testimonijs allatis pro prima & secunda sententia. cap. 14.
Solutio rationum pro prima & secunda sententia. cap. 15.
Obiectio quædam ex verbis septimæ Synodi. cap. 16.

Opinio Catherini, & Ayalæ.

CAPVT I.

AD pulcerrimam, omniumq; difficillimã quæ- 25
stionem ventum est: in qua, mea quidem sentẽtia, totius disputationis cardo vertitur: ea in ore omnium Theologorum passim circumfertur: de hac in scholis quotidie Doctores disputant: & cum mille modis difficultatem illius explicare conentur; nouæ quotidie quæstiones emergunt. Eam vero, si rectè sincereq; tractauerimus, non solùm aliquas Theologorũ nostrorum opiniones facilè impugnabimus; debitumq; modum imagines adorandi Catholicis, etiã rudibus, & ignorantibus trademus, sed etiam hæreticorum vesaniam, qui putant, imaginum cultui, & adorationi idololatriam subesse;

esse; euidenter conuincemus: quam vel sola ratione naturali ex ipsis morum principijs petita, septima quoq; Synodus contra Iconomachos sæpenumero redarguit: ideoq; cardinem totius huius materiæ, meritò hanc quæstionem appellauerim. Ad cuius accuratã explicationem, iuuabit summopere id, quod lib. 1. disputat. 1. præmisi; vera scilicet intelligentia, & adorationis definitio; quam quidã non bene attendentes, extremam sententiam elegerunt. Iã verò ad ipsam disputationem accedamus.

256 Cum Catholici omnes, contra Iconomachos, in aliquo cultu & adoratione imaginibus deferenda, facilè conueniant: variant in modo, seu ipsa natura adorationis: an videlicet eadem sit ipsius imaginis & exemplaris; an verò diuersa. Qua in re, quantùm quidem poterimus, non modò quid nobis probetur: sed etiã quid ab alijs dicatur, vt veritas ipsa magis ac magis eluceſcat, persequemur.

Cather. Ayala. Prima igitur sentẽtia est Catherini, in opusculo de adoratione imaginum concl. 6. & 7. & Martini de Ayala, in lib. de traditionibus 3. p. cap. *Quali honore imagines venerandæ sint*, qui affirmant, quamuis imagines propter exemplaria adorentur, quæ propter se, sine ordine ad prototypa non essent venerandæ: eas tamen, vt terminum proximum & integrum, adoratione quadam ipsis peculiari, qua exemplar non comprehenditur, adorari: etiamsi in ipsis exemplaria quoq; adorentur: eamq; adorationem inferiorem, & distinctam esse ab adoratione exemplaris, quam 257 ipsi honorariam appellãt. De alijs rebus irrationalibus, vt reliquijs & vasis sacris, non loquuntur: idem tamen asserere debent. Pro hac sententia refertur Henricus quodl. 10. q. 6. & Gabriel loco inferiùs citando: qui meo quidem iudicio, opinioni sancti Thomæ, quam puto veriorem, potiùs fauent.

Opinio Catherini & Ayalæ. terminũ integrum honorariæ adorationis esse imaginem.

Henr. Gabr.

Testimonia & rationes, quibus hæc sententia probatur, primo quidem adspectu efficacissima videntur. Primum testimonium est septimæ Synodi actione septima in definitione fidei. *Definimus* (inquit) *cum omni diligentia & cura venerandas & sanctas imagines; ad modum & formã ve-*

Probatur testimonijs. primæ opinio.

7. Syn.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nota hæc septimæ Synodi verba.

neranda, & vinificantis crucis, dedicandas, & collocandas in templis, &c. & paulò post quò scilicet, per hanc imaginum pictarum inspectionem, omnes, qui contemplantur, ad prototyporum memoriam, & recordationem, & desiderium veniant: illisque salutationem, & honorariam adorationem exhibeant: non secundum fidem nostram veram latriam, quæ soli naturæ diuinæ competit, sed quemadmodum typo venerandæ, & vinificantis crucis, & sanctis Euangelijs, & reliquis sacris, oblationibus suffituum, & luminarium reuerenter accedimus. Quo loco, cum 258

Ex testimonio exposito aufertur difficultas.

Concilium negat latriam imaginibus, etiam Christi, quale est vinificæ crucis signum: eamque dicat, soli naturæ diuinæ conuenire: atque ipsi opponat adorationem quandam, quæ in sola oblatione suffituum, & luminaribus accensis, & alijs id genus signis consistit: planè indicat, non eadem adoratione cum exemplari: sed alia inferiori imaginem adorari. Nam si eadem adoretur crux Christi, & signum illius: latria etiam, sicut ipse Christus, coleretur. Secundò Concilium comparat adorationem imaginum, etiam Christi, & ipsius Trinitatis cultui & reuerentiæ, quam tribuimus libro Euangeliorum, & vasis sacris: at hæc omnia non adoramus cultu latriæ; quis enim hoc dicat? Sed inferiori quadam honoraria adoratione veneramur: ergo & imagines, non eadem adoratione exemplaris, sed inferiori, ac proinde distincta, sunt adorandæ. Hanc verò inferiorem adorationem, tribuendam esse imaginibus, etiam quando in ipsis exemplaria adoramus; patet ex verbis, quæ subijcit statim. *Imaginis enim honor in prototypon refertur, & qui adorat imaginem, in ea adorat quoque descriptum argumentum.* Si autem Concilium latriæ 259

Augetur item rum difficultas ex verbis eiusdem Concilij.

adorationem imaginibus concederet; eam sanè tribueret, quando in eis, & cum eis exemplar ipsum adoratur. Adeo aliquibus, pro hac sententia testimonium hoc septimæ Synodi probatur, vt dicat; si S. Thomas eam vidisset (nondum enim Synodus illa erat latina facta) nunquam docuisset, eadem adoratione cum exemplari, imagines esse venerandas.

Secundum testimonium ex Adriano.

Secundum testimonium est Adriani, in Scripto de imaginibus, quod habetur tomo 2. epistolarum Pontificum *Adria.* inter

inter epistolas Adriani: in responsione enim ad reprehensionem ex cap. 9. longè à medio libri, cum dixisset ad hoc imagines deseruire; vt per illas animus assurgat ad primæ formæ memoriam: subiungit hæc verba. *Vt his*, scilicet imaginibus, *osculum, & honorabilem salutationem reddat: nequaquam autem, secundum fidem nostram, veram culturam, quæ decet, solùm diuinam naturam: sed quemadmodum signo pretiosæ & vinificæ crucis, & sacris Euangelijs, & reliquis sacris ornamentis,* &c. Eadem verba habet in responsione ad vltimum ca- 260
pitulum, quæ sanè eadem ferè sunt cum illis, quæ ex septima Synodo retulimus: nisi quòd veram culturam vocat Adrianus, quâ septima Synodus veram latriâ appellauit.

Tertium testimonium ex septima Synodo actio.2.

Tertium testimonium est in eadem septima Synodo in *Thara.* actio.2. vbi Tharasius Patriarcha, postquam lecta fuit epistola Adriani ad Synodum missa, professus se in omnibus sequi ipsius definitionem, dixit. *Et has*, scilicet imagines, *desiderio nostro adoramus, in nomine Christi Dei nostri, & intemeratæ virginis, sanctorumq; Angelorum, & omnium Sanctorum sanctas, sed apertis verbis testamur, nos dumtaxat in vnum Deum veram latriam & fidem nostram, referre & reponere.* Respondit autem Synodus: *Vniuersa Synodus sic credit, & sic docet.*

Quartum testimonium ex eadem Synodo actione.3

Quartum testimonium est in actione 3. post epistolam *Theod.* Theodori Patriarchæ Hierosoly. vbi Constantinus Constantiæ Episcopus, idem omnino dixit, quod Tharasius: cuius verba disputatione præcedenti cap.4. retulimus.

Quintum testimonium ex Epiphanio Diacono act.6

Quintum testimonium est in act.6. tomo 2. vbi Epiphanius Diaconus nomine totius Synodi Nicenæ secundæ, & *Epiph.* afflatu Spiritus sancti, quo ipse testatur totâ illam cõfutatione septimæ Synodi sic falsò nuncupatæ, Nicenâ Synodũ accepisse, in prima cõfutatione sic ait. *Quod si in recordatione, & memoriam, ita quod singulari quadam affectione in ipsa prototypa ferebãtur,* scilicet Catholici, *salutauerint, & honorificè adorauerint imagines: nõ tamen ob id, illis latriã exhibuerunt, aut diuinã veneration em adscripserunt: absit hæc calumniatio.* Quibus testimonijs cũ dicat Conciliũ, latriã non exhiberi imagini alicui, sed salutationem, vel honorariã adorationem, planè intelligit, ipsas nõ eodem cultu, atq; exẽ- 261

plar, adorari: huic enim si sit Christus, aut Trinitas, latriam veram, diuinumq; cultum exhibemus.

Sextum testimonium ex eodem.

Sextum testimonium, omniumq; clarissimum est eiusdem Epiphanij in eadem actione 6. in breui quadam demonstratione de vtilitate imaginum. vbi duplicem assignare videtur adorationem, alteram latriæ, & hanc tribuit exemplari: alteram inferiorem & simplicem, quam dicit imaginibus deberi: verba illius sunt. *Quapropter non indignas habemus eas*, scilicet imagines, *honore salutatione, & veneratione: debitamq; adorationem illis dare debemus: siue igitur placebit salutationem, siue adorationem appellare, idem profecto erit: modo sciamus excludi latriam: hæc enim est alia, à simplici adoratione.* Cùm ergo distinguat latriam à simplici adoratione, & simplicem solùm tribuat imaginibus, latriâ verò exemplari, si sit Christus, vel Trinitas: sequitur ex ipsius sententia, imagines non eadem adoratione, sed alia, quàm exemplar adorari.

Adoratio simplex debetur imaginibus, latria autem non debetur.

Septimum testimonium. Aug. & Damasc.

Eadem sententia testimonio Augustini probatur. Nam epistola 119. cap. 11. inquit: *Prohibetur coli aliqua imagentis hominum Dei similitudo: non quia non habet imaginem Deus, sed quia nulla eius imago coli debet: nisi illa, quæ hoc est, quod ipse:* scilicet Verbum suum, *nec ipsa pro illo, sed cum illo.* Eadem ferè verba habet Damasc. oratione 1. & 3. de imaginibus. Cum dicit Augustinus, nullam imaginem esse colendam, non negat, tanquam Iconomachus, omnem cultum imaginibus, sed solam latriam, quam *veram culturam* Adrianus appellauit: concedit ergo aliam inferiorem, si hanc negat: ne in errore Iconomachorum ipsum esse dicamus.

262

Aug.

Damasc.

Octauum testimonium Irenæi.

Denique, qui colebant imagines Christi diuinis honoribus, inter hæreticos ab Irenæo cõnumerantur lib. 1. cap. 24. Epiphanio hæresi 27. & August. hæresi 7. qui tamen propter Christum ipsas adorabant: ergo non excusatur ab idololatria, qui diuino honore, vel latria colit imaginem: etiam si propter exemplar adoret.

Irenæ. Epiph. Aug.

263

Rationes huius opinionis. Prima ratio

Rationes quoque huic sententiæ non desunt: quarum prima hæc est. Imago quocunque modo consideretur, siue pro materia, siue pro ipsa repræsentatione, est aliquid

aliquid creatum & Deo inferius: ergo nõ est, vt Deus, adoranda: sed latriæ adoratio soli Deo debetur, & nulli alteri, quàm ipsi deferri potest: ergo imago adorari nequit adoratione latriæ: cum igitur sit aliquo cultu veneranda, sequitur, inferiorem adorationem ipsi esse exhibendã. At dicat aliquis, latriæ adorationem, quæ exhibetur propter ipsum, esse Deo propriam: sed cũ alicui tribuitur propter aliud, creaturæ quoq; conuenire posse. Huic tamen obstat manifesta ratio, quia latria est sũmus cultus, qui Deo debetur, vt ex testimonijs citatis perspicuũ est: summus autem cultus non potest alicui deferri propter aliud: hæc enim duo inter se pugnant: nec vsquam in Cõcilijs, aut Patribus, duas latriæ adorationes inuenies.

Secũda ratio

Secunda ratio. Cultus ille, quem aliqui volunt esse latriæ circa imaginem, vel ipsi exhibetur propter ipsam, & sic est idololatria: vel propter exemplar, & sic est inferior cultus, ac proinde non erit latria, quę est summa adoratio: vel si sit inferior adoratio latriæ, quàm latria exemplaris, saltẽ colligitur, imaginem adorari inferiori, & distincta adoratione à cultu exemplaris, sicut hæc opinio contendit: siue illa dicatur inferioris latriæ, siue quocunq; alio modo: id enim autores illius non curant.

264

Tertia ratio

Tertia ratio. Aut imagini datur interior cultus latriæ, aut exterior: non interior, ille enim consistit in apprehensione primi principij, & motu voluntatis in illud: imago autem non potest sincera fide, hoc modo apprehendi: neq; exterior; nam signum vel cultus exterior latriæ, solùm est sacrificium: hoc autem non offertur imagini: nullus ergo latriæ cultus ipsi tribuitur.

Quid de modo adorandi imagines senserint Sanderus, & alij.

CAPVT II.

Sanderus Albert. Comes

SAnderus lib. 1. de imaginibus cap. vltimo, Albertus Pius Comes Carporum lib. 8. contra Erasmũ nõ lõgè à principio, & Recentiores aliqui, ex vna

Universidad de Deusto
Biblioteca

parte testimoniorũ,quę pro priori sententia allegauimus, pondere oppressi,& conuicti,ex alia verò nó valentes negare,imaginem cum exemplari eodem motu adorationis adorari,vt tertia opinio fert,mediam sententiam excogitarunt.Fatentur ergo cum prima sententia, quoties imagines per se adorantur ab exemplari diuisæ,inferiori quadã 165
adoratione coli: etiamsi illa propter exemplar tribuatur: cum verò adorantur per accidens,coniunctæ scilicet prototypo,tanquam aliquid illius, eadem adoratione latriæ cum ipso per accidens adorari.Vt hanc sententiam explicent notãt,bifariam aliquid adorari posse: primumper se, quando illud est tota materia,& terminus adorationis,& hoc adhuc duobus modis:vno,ratione sui;sicut Regem veneramur ratione suæ regiæ dignitatis:altero modo ratione alterius,vt cum legatum Regis colimus ratione ipsius Regis.tũc enim legatus est tota materia,& terminus honoris,& cultus:ipse namque solus est, cui honor exhibetur, quamuis nõ ratione propriæ dignitatis,quam ex se habet, sed quam ab ipso Rege accepit:cuius intuitu in ipso etiã conseruatur,& ei honor defertur. Ac proinde Rex ipse est ratio deferendi honorem legato,etiam si nõ sit,cui defertur.Et quemadmodum dilectione caritatis, proximus vt materia & terminus integer amoris diligitur; etiamsi propter Deum ametur:Deus autem nõ est terminus illius amoris,sed ratio remota dilectionis. Et sicut in electione mediorum,quæ distincta est ab intentione finis,res volita est medium,quod à fine distinguitur,ratio tamen volẽdi, 166
non autem res volita,est finis:sic imagines quandoq; per se,vt tota materia & terminus cultus,adorãtur,diuisę scilicet ab exemplari,nec ipso simul cum eis,& in eis adorato:non tamen ratione sui;cum nullam ex se dignitatẽ habeant,sicut habet Rex,sed ratione exemplaris, à quo dignitas,&excelẽtia earum deriuatur.Et hoc modo alia adoratione imagines adorantur,quam exemplar:sicut legatus,quàm Rex:& sicut alto amore diligitur proximus propter Deum,quam Deus;& appetitur medium propter finẽ, quam finis,& hanc adorationem relatiuam appellãt: quia

Imago aliquando per se adoratur,aliquando per accidẽs ideſt simul cũ prototypo.

Fundamenta huius opinionis quibus exponitur adoratio per se & adoratio per accidens.

fertur

fertur in imagines,relatas quidem ad exemplar,licet adoratio ipsum exemplar non tangat.

Deinde aliquid adoratur per accidens, quando veluti pars vel aliquid saltem cogitatione coniunctum cumalio, in quo dignitas & excellentia est,adoratur: sicut purpura 167
& thronus cum Rege,pars cum toto,corpus cum anima, humanitas Christi cum deitate.Illud enim, in quo est dignitas etiam si cũ alio adoretur,& sit pars,nõ dicitur per accidens,sed per se adorari:vt notaui lib.1.disput.3. ca.4. Sic veneramur imagines,quoties cum exemplari cogitatione coniunctę simul adorantur,& ab hac adoratione nõ excluditur exemplar,sed sub eam cadit,non solùm,vt ratio remota,quę mouet ad adorandum, sicut Rex ad adorationem sui oratoris se habet,sed vt id,quod adoratur,& est terminus;aut materia proxima ipsius adorationis.Atq; hoc pacto eadem adoratione adoramus imaginem,& exẽplar:imaginem tamen per accidens.

De adoratione per accidẽs notanda.

Hunc modum adorationis autores huius sententiæ vocant impropriam adorationem:quia quod per accidẽs adoratur, impropriè colitur:priori autem modo, dicunt esse propriam adorationem,quæ rei adoratæ per se tribuitur.Hac doctrina putant,ex vna parte defendi communẽ sententiam antiquorum Theologorum,&Patrum,qui dicunt,adorationem imaginis in exemplar ipsum trãsire;at-
que 168
que eandem esse cum adoratione exemplaris:& testimonijs septimæ Synodi satisfieri quibus inferior cultus, quã latria,imaginibus exhibetur.Videntur enim Patres septimæ Synodi,non de adoratione imaginis cum exemplari, sed imaginis per se à prototypo separatæ,loqui : quo pacto inferior ipsi,quàm exemplari,& distincta adoratio tribuenda est.Hæc opinio, quoad priorem partem, quæ est de adoratione imaginum per se,eisdem rationibus, quibus prima sententia,cum qua conuenit : quoad posteriorem verò partem,quæ est de adoratione imaginum cum exemplari,eisdem etiam,quibus tertia,cum qua etiã concordat,probari debet. Visum est autem autoribus huius sententiæ, vtrumque modum adorationis, imaginibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

concedere,& vtramq; , primã ſcilicet & tertiam ſentẽtiã, in vnam coniungere:quia negari non poteſt ex vna parte communis ſententia,quam tertio loco referemus,quæ affirmat,eandem adorationem eſſe imaginis , & prototypi: eaq; ſaltem per accidens imaginem adorari,ſicut purpurã, & thronum Regis,cum Rege: ex alia verò parte, ſatisfieri nequit teſtimonijs ſeptimæ Synodi allegatis , ſi hanc ſolã adorationem per accidens ſimul cum prototypo imaginibus concedamus:id quod præter ea,quę in teſtimonijs allegatis cap. præcedenti dicta ſunt , his duabus rationibus probant,& magis vrgent. 269

Confirmatur hæc ſentẽtia rationibus.

Primùm,quia illa adoratio per accidẽs eſt adoratio latrię,cum ſit etiam prototypi : Si ergo ſeptima Synodus vellet,imagines ſolùm per accidens cum exemplari adorari,ipſis latriã non negaret: nam cum Chriſti humanitas adoratur cum diuinitate,per accidens dicitur latria adorari:quia eadem adoratione diuina , cum ipſa deitate colitur. Prætereà ſi imago non eſſet adorandã, niſi per accidens,quia ſemper aut in illa, aut coram illa,vel per illam exemplar veneraremur;ſolùm adoraretur impropriè : idẽ enim videtur eſſe per accidens , atque impropriè : liceret ergo abſolutè negare , imagines eſſe adorandas. Id enim quod non eſt ſimpliciter tale,ſed impropriè,abſolutè dici poteſt , non eſſe tale : fuſtra ergo ſeptima Synodus laboraſſet in definiendo imagines eſſe adorandas;quę abſolutè & ſimpliciter dici non debent adorari: vt ergo adorationem & cultũ ſimpliciter imaginum defendamus, opus eſt, non ſolam adorationem per accidens eandem cũ exemplari concedere; ſed etiam propriam illis per ſe, ab exemplari ſeparatis tribuere. 270

Imagines non niſi cum exemplari adorari, teſtimonijs Scholaſticorum confirmatur.

Opinio autoris.

CAPVT III.

REuulgata , & antiqua Theologorum ſententia, quam ego veram exiſtimo, eſt , motum adorationis in imaginem, ita in eius prototypon , & exemplar tranſire, & vtrumq; ſub eandem venerationem cadere;vt nec ſola cogitatione, imago per ſe ſine illo , vel ab eo ſeparata adorari poſsit : non ſolùm quia neceſſe eſt propter exemplar, tanquam propter rationem remotam, ſicut legatum propter Regem,imaginẽ coli: ſed quia,qui imaginem adorat, in ea quoque & per eam exemplar , vt terminum,& materiam proximam adorationis,neceſſariò venerari debet.Hanc ſententiam,ex Theologis Scholaſticis tradiderunt, Alex.3.p.q.30.m.3.art.3.§.1. S. Thom.3.p. q.25.art.3.4.& 5. Caietanus & recentiores aliqui ibidem, Albert.in 3.d.9.art.4. Bonauent. eadem d.art.1.q.2. & q. 4. S.Th. eadẽ d.q.1.art.2.q.2.Ricard.art.2.q.2.& 3.Palud. q.1.§. *Inquirendo tam de his*,Capreol.q.1.art.1.concl.2. & 3. & art.3. ad argumenta contra eaſdem concluſiones, Almainus q.1.concl.5. Maior q.1. qui de cruce Chriſti dicit, non eſſe terminum adorationis ſecundum ſe , ſed ratione exemplaris:idemq; de imagine dicere debet.Eandem ſententiã ſequuti ſunt, Marſil.in 3.q.8.art.2. dub.2. concl. 3. Thomas Vvalden.tomo 3.cap.156.num. 6. & 7. Ferrarien. 3.contra Gentes cap. 120. §. *Circa latriæ adorationem*. Sotus lib.2.de iuſt.q.4.art.2.in fine,Turrecremata in cap. *Venerabiles* de conſecrat.d.3.Antoninus 3.p.titulo 12.cap.9.§.4 Hieron. Angeſtus contra Lutherũ cenſ.10.ad 3. obiectionem hęreticorum,verſiculo *Hæc enim eſt colendi modus*,& infra inter compendiaria dogmata . Clichtoueus in propugnaculo Eccleſię lib. 1.cap. 10. Iacobus Paiua libro 9. Orthodoxarum explicationum §. *At Kemnitius* , Franciſcus Turrianus lib.1.pro canonibus Apoſtolorũ cap.25.& lib.3.de dogmaticis characteribus ſatis ante medium;Alphonſus de Caſtro aduerſus hęreſes verbo *adoratio*, de cuius modo loquendi,atque Almaini,qui fuit etiam Gregorij Magni,diximus diſput.6.huius lib. cap.1.& in hac diſputatione cap.12. nonnihil dicemus.Hi omnes non ſolum docent,imaginem cum exemplari eodem motu adorationis poſſe adorari: verum etiam ipſam per ſe, niſi exemplar contineat,& cum eo coniungatur,non eſſe alicuius venerationis,& adorationis capacem,ac proinde non niſi cum

271 *Alex. S.Thom. Caiet. Bonau. Aluer. Ricard. Palud. Capreol. Almai. Maior. Marſil. Vvald. Ferrar. Sotus Turrecr. Anton. Clicht. Paiua Turria. Caſtro Almai.*

Probatur ex Himnijs ſcholaſticorũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

exemplari, cum quo integrum,& proximũ terminũ adorationis constituit, esse colendam: quod non solum dissertis verbis tradunt,sed etiam aliquorum ratio, quã cap. 8.proferemus,euidenter id probat.

Facit cum his Theologis,in primis Henricus quodl.10. q.6.quem putat Picus Mirandulanus,sententiæ S.Thomę aduersari. Quãuis enim dicat,Christi imaginem adoratione non latriæ,sed hyperduliæ esse adorandã;id tamen docet,quia putat,eam esse imaginem solum humanitatis. Vt enim vidimus disput.3.huius libri cap.3.ipse docuit, Deo non posse imaginem effingi;nisi suæ solius humanitatis:cũ ergo sentiat, humanitatem Christi secundum se,sola hyperdulia esse adorãdam,vt retulimus in 1.lib.disp.4. cap. 1.ideo asserit,imaginem humanitatis,sola etiam hyperdulia colendam esse.In vniuersum tamen docet id, quod in hac opinione contendimus,nempe imaginem,& eius exemplar, eodem motu venerationis,&reuerentiæ necessario adorari. Deinde Gabriel in canonẽ lect.49. & in 3. d. 9.q.1.art.2.conclusione 5. & Antonius Cordub.lib.1.q.5. dubitatione 4.imo verò Holcot, Durandus, & Picus Mirandulanus à nobis citati in hoc libro,disp.6.cap. 1. quãuis in modo loquendi varient, & se putent cæteris Scholasticis aduersari:ab hac tamen sententia,re ipsa non differunt,vt cap.15.explicabimus:excipio Cordubam,qui fatetur,se omnino sententiam S. Thomæ sectari. Denique eandem opinionem indicat Canisius lib. 5. de beata Virgine cap. 16. aliquantulum ante finem, & pro canonibus Apostolorum lib.1.cap.25.

Henric. Miranđ.

273

Gabr. Cordub. Holcot Dur. Miranđ.

Cordub.

Canisius

Eadem sententia ex Concilijs ostenditur.

CAPVT IIII.

Primum testimonium ex Conc. Trid.

TRifariã,hæc sententia nobis probanda est.Primò Concilijs, secundo Patribus, tertio rationibus.In hoc autem cap.testimonia solùm Cõciliorum proferemus.

Primum est Concilij Trident.sessione 25.decreto de sacris

Cõcil. Trid.

cris imaginibus,vbi sic dicitur. *Imagines verò in tẽplis præsertim habendas & retinendas, eisque debitum honorem, & veneration em impartiendam: non quod credatur ineße aliqua in*
274 *his diuinitas, vel virtus, propter quam sint colendæ: sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ repræsentant: vt per imagines, quas osculamur, & coram quibus caput aperimus,& procumbimus, Christum adoremus, & Sanctos, quorum illæ similitudinem gerunt.* Hactenus Concilium, vbi non loquitur de peculiari aliquo modo venerandi imagines,sed de honore eis debito,ac proinde de quouis modo, & ratione, ob quam dignæ sunt adoratione. Nam si alia esset peculiaris, ob quam adoratio deberetur, non satis explicasset debitum modum venerationis ipsis exhibendæ: de illo verò,de quo loquitur Concilium, duo dicit obseruatione digna,quibus hæc nostra sententia mirũ in modum confirmatur.

Probationes ex Concilijs deprompta.

Expenduntur verba Cõcilij Tridentini.

Primum est,nullam ipsis adorationem exhiberi,quia in eis sit aliqua virtus,ob quam sint colendæ:quibus non solum explicat, posse eas coli coniunctas exemplari sed etiã per se ab eo diuisas, nunquam dignè adorari. Si enim hoc modo adorarentur, oporteret ipsis ineße aliquod numẽ, seu virtutem, cui cultus, tanquam excellenti,deferretur, vt cap.8.demonstrabimus.

Responsio ad uersarios.

Quod si dicas, ipsis ineße vestigium, & signum aliquod sanctitatis: certè vestigium hoc in imagine præter ipsius prototypi excellentiam, & sanctitatem, non potest esse aliqua virtus, cui cultus debeatur. Est enim in imagine signum solum irrationale, & inanimatum excellentiæ, & sanctitatis, cui homo dignè se subijcere ne-
275 quit adoratione, vt eo capite ostendemus: aut si aliqua ipsis virtus ineßt, cui verè debeatur adoratio, falsò inquit Concilium, imagines non adorari, quia eis insit aliqua virtus,sed quia honos illarum transit in exemplar. Respõdere posset aliquis,excellentiam, quæ est ratio mouens ad adorationem imaginis,nõ esse in imagine,sed in prototypo,& ob illam,imaginem esse dignam adoratione.Verum qui hoc asserit,debet etiam dicere,imaginem non esse totum ter-

Impugnatio

Altera respõsio.

Impugnatio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tũ terminũ adorationis, ſed ipſi exẽplari in imagine eãdẽ adorationem deferri. Nam adoratio debet ſub ſe cõprehendere excellentiam, qua res adorata, digna efficitur veneratione, ſiquidem ei excellentiæ defertur, qua res digna redditur cultu & honore: cum ergo dignitas imaginis ſit ea, quę eſt prototypi, illa etiam ſub eandem adorationem cadere debet. Quare aut aduerſarij affirmare debẽt, adorari ſimul exemplar cum imagine, aut ſanè coguntur dicere, ipſas imagines ita ſecundum ſe adorari; vt in ipſis ſit virtus, ob quam dignæ ſint veneratione: præſertim ſi doceant eas dignas eſſe honore, non ab excellentia prototypi, vt eſt in ſe, ſed vt ad eas deriuatur. Sic enim nihil aliud eſt dignitas prototypi, quàm repręſentatio, quę eſt in illis: quæ, licet dicatur reſpectiua, non minus Concilio aduerſatur, quàm ſi abſoluta poneretur. Quæ verò ſit differẽtia inter media, vt poſsint eſſe integer terminus electionis: & imaginem, vt eſſe nequeat terminus totus adorationis, dicemus 3. lib. diſput. 1. cap. 6.

Deinde notatione digna eſt ratio, quam ſubdit Concilium, propter quam imagines adorantur: *Quoniam honos,* (inquit) *qui imaginibus exhibetur, refertur ad prototypa: vt per imagines, coram quibus procumbimus, Chriſtum adoremus, & Sanctos.* Vbi cum negaſſet, imagines ob aliquam in ipſis virtutem, id eſt, excellentiam, adorari, oſtendit, hanc eſſe vnicã rationem ipſas venerandi; quia ſcilicet honos illarũ trãſit ad exẽplar: quod ſanè intelligit, ſicut in terminũ ipſius adorationis. Ait enim: *Vt per imagines, coram quibus procumbimus, Chriſtum adoremus, & Sanctos.* Quibus verbis imagines ita facit terminum genuflexionis, & proſtrationis, ſeu oſculi; vt per illas, & in illis exemplaria, ex corde veneremur; & oſculum corporaliter infixũ imaginibus, ipſis Sanctis, ſeu Chriſto animo noſtro etiam infigamus. Ex quibus patet iuxta Concilium Tridentinum, imagines coniunctas exemplari, & nullo modo ab eo diuiſas adorari. 276

Secundum teſtimoniũ ex ſeptima Synodo.

Secundò hoc ipſum ex definitione ſeptimæ Synodi, quę habetur actione 7. non obſcurè probatur: non ſolum quia Concilium Tridentinum ſuam definitionem, quam retulimus,

limus, eãdem eſſe dicit, cum definitione ſeptimæ Synodi; verumetiam, quia ex verbis ipſius perſpicuè deducitur. Nam poſtquam definiuit, imagines in templis honorificè retinendas, ſubdit: *Quò ſcilicet per hãc imaginum pictarum inſpectionem, omnes, qui contemplantur, ad prototyporum memoriam,* 277 *& recordationem, & deſiderium veniant: illiſq; ſalutationem, & honorariam adorationem exhibeant: non ſecundum fidem noſtram veram latriam*, &c. ſubiungit paulò poſt, rationem his verbis: *Imaginis enim honor in prototypũ reſultat, & qui adorat imaginem, in ea adorat quoq; deſcriptum argumentum.* Quam definitionem, licet autores primæ & ſecundæ ſententiæ pro ſe afferant, vt probent, imaginem per ſe aliquando adorari, non adorato exemplari: ea tamen, ſi rectè conſideretur, illorum ſententia apertè refellitur.

Argumẽta contra aduerſarios ex ſententia ſeptimæ Synodi erutа. Primum argumentum.

In primis enim hic loquitur Concilium de adoratione, qua ſimul cum imagine, & in illa exemplar, quod appellauit, *Deſcriptum argumentum*, eodem honore, & cultu adoratur: cum id reddat pro ratione, quare imagines adorentur, quia ſcilicet idem honor imaginis in exẽplar reſultat: non ergo loquitur de adoratione imagini propria, & ab exẽplaris adoratione diſtincta.

Secundum argumentum.

Tum etiam ſeptima Synodus hic explicat omnem modum adorationis imaginis: ſi ergo loquitur de cultu imaginis cum prototypo, & nuſquã alibi, de alio modo quidquam definiuit: fruſtra ex ſeptima Synodo, peculiarem illum modum aduerſarij conãtur probare: ſiquidẽ ex hoc loco colligi non poteſt, nec ex alijs, in quibus idem omninò dicitur.

Tertium argumentum. bimembre.

278 Ad hæc, aut ſeptima Synodus ibi definiuit vtrumq; modum adorationis, quem ſecunda ſententia aſtruere, & defendere molitur; & hoc non ſolum gratis dicitur, ſiquidẽ nulla verba illud indicant: verumetiam conuincitur eſſe falſum: cum ratio definitionis, quã retulimus, de ſola adoratione imaginis cum exemplari intelligatur. Aut de eo tantum loquitur, quo imagines per ſe propria adoratione adorantur. Hoc autem, præterquam quod eodem modo falſum eſſe demonſtratum eſt, mirabile ſanè eſſet.

Poſterius mẽbrum.

Cum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cum enim Concilium,in omnibus ferè actionibus,plurima inducat testimonia Patrum,vt confirmet traditionem Ecclesiæ,de adoratione imaginum,eamque in septima actione definiat,nullum adduxit,quod de adoratione imaginis per se sine exemplari loqueretur,plura verò,quæ de adoratione simpliciter & absolutè,multa quoq;,eaq; grauissimorum Patrum & Pontificis Adriani, quibus eadem adoratio imaginis cum exemplari coniunctæ traditur,mirabilis ergo esset,imo monstrosa definitio;si Concilium omissa ea adoratione,de qua Patres ab ipsa Synodo inducti præclarè loquuntur,eam solùm definijsset, quæ nusquã in sanctis Patribus reperitur. Partus enim, hoc est definitio, conceptui,hoc est traditioni,& doctrinæ Patrum non responderet. Adde,quod cũ Ecclesia iccirco à fidelibus exigat imaginum adorationem,vt mente simul exemplar osculari,amplecti,& adorare conentur,illudque in imagine intueantur,si in his locis solum de adoratione mẽtionem fecissent Cõcilia, quã prima & secunda sententia excogitarũt,id,quod populo Christiano maximè necessariũ erat, omisissent:& modum quẽdã adorãdi sine spiritu tradidissent. Quare qui hęc testimonia,& sequentia de ea solum 279
adoratione,quę in imagine completur,& ad exemplar remotè transit,interpretaretur,& ipsis verbis manifestã vim inferret,& vtiliorem modum adorandi,quem tota obseruat Ecclesia,à Concilijs & Patribus relegaret. Supereſt ergo,definitio septimæ Synodi de ea solum adoratione intelligatur,quam tertia opinio defendit:cumque ibi explicet omnem modum & rationem,qua imagines adorãtur, cur quæso nouum istud genus adorationis autores primæ , & secundæ sententiæ comminiscuntur?

Obiectio. At dicat aliquis. Sæpenumero in septima Synodo repetitur,imaginibus exhibendum esse honorem,& adorationem,non tamen latriam. Ex quibus aperte colligitur inferiori eas adoratione esse colẽdas,quã exemplar,atq; adeò ab ipso diuisas adorari:nõ ergo solũ de adoratione imaginis cum exemplari,sed etiam de illa inferiori, & distincta,testimonia inducta à septima Synodo loquuntur:quid ergo

ergo mirum,si de ea solum postea definitio tradita fuerit cum ea sit magis principalis, quàm quæ imagini cum exẽplari exhibetur:quia hæc est per accidens,illa per se, vt ca
280 pite præcedẽti dictum est.

Cæterum hæc responsio rationi,quam superius adduximus,nõ videtur rectè accommodari. Primum,quoniã nos solum diximus testimonia quæ ex alijs antiquioribus Patribus,aut Põtifice Adrian. allegarũt Patres septimæ Synodi, & coram toto Concilio legi fecerunt, vt inde suam traditionem quam definire volebãt,confirmarent:aut solũ loqui de adoratione simpliciter,aut de adoratione imaginis cum exemplari:nullũverò de adoratione solius imaginisper se:loca autem,in quibus reperitur imaginibus nõ deberi latriam,esse tamen adorandas,ex quibus colligi videtur inferior quędam adoratio imaginum secundum se, quæ ca.1.pro prima sententia fuerũt à nobis allegata,sunt aut alicuius Patris septimę Synodi,aut totius Cõcilij. Nos verò contra duas priores opiniones obijciebamus,vndenam potuisset Concilium, hãc doctrinã,vt Catholicã colligere,si nullum ad hoc induxerat antiquorum Patrum testimonium,sed omnes illorũ autoritates,aut de adoratione imaginis coniunctæ cum exẽplari,aut absolutè loquerentur. *Prior solutio*

Anastas. Solum videtur esse testimonium quoddam Anastasij Epi-
281 scopi Theopoleos,allegatum à septima Synodo in actio.4 cuius cap.12.peculiarem faciemus mẽtionem;ubi Sanctus duplicem adorationẽ adstruere videtur:cum dicat imagines esse adorandas, sicut Sanctos,quibus nõ exhibetur latria. Verum vnius tantum testimonium non satis esset, vt omissis plurimorum & grauissimorum autoritatibus,id solum,quod vnus aut alter tradidit,Cõcilium definiret. Ex-
Adria. tat quoq; simile testimonium Adriani in Scripto de imaginibus,quod cap.etiam primo recitauimus;sed illud non allegauit septima Synodus,cum liber ille Adriani,aliquot annis post ipsam editus fuerit:quare nec illud pro fundamento suæ definitionis habere potuit.

Verũenimverò ex eo,q̃ septima Synodus in definitione illa si- *Posterior solutio*

Universidad de Deusto
Biblioteca

illa fidei,& alijs locis cap.1.citatis, & Pater ille Anastasius dicant, imagines esse adorandas; illis tamen latriam non esse exhibendam: nullo modo infertur, eas adorari posse, non adorato cum ipsis exemplari eadē adoratione. Quoniā id ipsum dicere debemus,iuxta sensum septimæ Synodi,quando imaginem cum exemplari coniunctam, eadē adoratione colimus.vt cap.6.huius disputationis ex testimonio Epiphanij notabimus:& cap.13.perspicuè ostendemus: & ex ipsamet septima Synodo & Anastasio non minùs clarè apparebit.Ita enim negant latriam imaginibus, vt non quandoq; concedant,quandoq; negent,sed semper dicant,soli Deo esse deferendam imagini ergo siue diuisæ, siue etiam coniunctæ cum exemplari,illā negant. Et prædicta septimæ Synodi definitio,cum loquatur de ea imaginis adoratione,qua simul cū prototypo adoratur,vt probauimus:nihilominus dicit, imagini latriā non exhiberi, sed tunc inferiori cultu adorari. Ex eo ergo, quòd dicat imagines non adorari latria, sed honoraria veneratione, non separat eas à prototypo,nec peculiarem illis adorationem concedit,quæ ad ipsas,vt ad integrum terminum, & non ad prototypon referatur. Quare cum his testimonijs septimæ Synodi secunda sententia minimè constat: quibus tamen melius videtur prima opinio confirmari: quæ in vniuersum asserit, semper imaginem inferiori, & distincta adoratione esse colendam: quia nunquam ei latria deferri potest.Cum itaq; Anastasius dicat,imagini latriam in spiritu, & veritate, de qua Concilium loquitur, non exhiberi,tunc etiam quando cum exemplari eodem motu colitur:signum est,inde non colligi, eam à prototypo diuisam,peculiari adoratione posse adorari. Quid autem significet Anastasius infrà cap.14. dicemus.

7.Syn.

282

Tertiò, accedit Concilium Senonense cap. 14. in quo definitur,imagines adorari, non quia in illis aliquid numinis putetur esse, sed ob recordationem exemplaris. Et Concilium Moguntinum Prouinciale celebratum anno 1549. cap. 41. secundum diuisionem, quam habet in cōpilatione Surij,aut iuxta diuisionem codicis particularis, qui

Concil. Senon.

283 qui acta illius fusius continet in expositione primi præcepti cap.de vsu imaginum,vbi dicitur, non adorari imagines,sed ad hoc poni,vt exemplaris recordemur: quæ non possunt aliter sano modò intelligi,nisi dicamus, imagines per se nō adorari, sed quatenus excitantes exemplaris recordationem, illud in se continent cogitatione coniunctum,& cum illo simul adorantur, verba Concilij cap. 13. recitabimus.

Obijciet aliquis in hunc modum: etiamsi honor imaginis in prototypon referatur,& transeat;& qui adorat imaginem,in ipsa etiam exemplar adoret,vt dicitur in Cōcil. Trid.& in septima Synodo: inde tamen non rectè infertur, eandem esse adorationem imaginis, & exemplaris, sed fieri nihilominùs posse, vt imago per se, vt totus terminus adoretur: etiamsi propter exemplar adorari dicatur:vt prima,& secunda opinio contendunt.In eadē enim septima Synodo act. 4. in dialogo Leontij Episcopi Neapoleos,quem legit Stephanus Diaconus,circa finem, dum esset sermo de cultu imaginū,dicitur. *Nam qui martyrem colit,Deum ipsum colit:qui matrem illius adorat,ipsi honorē assignat.* Idem habet Germanus Patriarcha in epistola ad Ioannē, quæ recitatur in eadem actione: Basilius oratione in Sanctos quatuor martyres:Hieron.epistola 53.Ambr.serm.6. Damasc.lib.4.de fide cap.17.circa finē, qui Sanctorū honorem in Deum ipsum transire affirmant:imò Damasc.sicut & Leōtius,idē,quod de imaginum cultu,de Sanctorū veneratione asserere videtur. Respōdeo, Patres eo modo loquēdi vsos,vt aliqua ratione id,quod de imaginibus dicebant,explicarent,sed non putarunt,eandem omnino esse rationem.Vt enim disput.1.sequentis lib.explicabimus, Sanctis,& beatæ Virgini inest dignitas, & excellentia,atque virtus:ideoq, eis honor debetur dulix,tanquam Dominis, etiamsi expressè Dei non recordemur,in quem honor eorum resultare quodam modo dicitur,quatenus honor Sanctorum ipsi quoque acceptus, & gratus est: non quia ipse simul,vt terminus adorationis,colatur:sicut etiā Mat.25. dicitur: *Quod vni ex minimis istis feciſtis,mihi feciſtis,*

7.Syn.

Trid.

Germ. Basil Hieron. Ambr. Damasc.& Leontius

284

Mat.25

Obiectio contra prædicta

Differentia inter imagines & Sanctorum cultū

Universidad de Deusto
Biblioteca

d quod verum esse, etiamsi absque vlla Dei recordatione illud fiat, ostendemus in 1. 2. quæst. 114. articulo 4. hũc autem modum, quo honor Sanctorum in gloriam Dei transire dicitur, explicauit nobis Germanus Patriarcha in ea epistola his verbis. *Et per honorem illorum* (scilicet Sanctorum) *in eum, qui per illos glorificatus est, quiq; illos glorificauit in confessione potentiæ suæ, Christum, glorificationem, & cultum referimus: ita vt & nos, imitatores fortitudinis eorum, & dilectionis erga Deum, pro honorum operum contra passiones resistentiam fiamus.* Eatenus ergo inquit, Sanctorum honorem in Deum referri, quatenus nos bonis operibus ipsos imitamur. Bona enim opera in laudem ipsius Dei, & gloriam, quod secundum illius volumatem fiant, cedere dicuntur: nec vllus Patrum ausus est dicere, Sanctos esse colendos, non quia illis inest dignitas, sed solùm, quia honor ipsorũ in Deum resultat. *Germ.* 185

At imaginibus nullam inesse sanctitatem, nullam aliam virtutem, quam exemplaris, cui adoratio exhibeatur; expresse notauit Concilium Trident. ac proinde ipsas; nõ nisi ex recordatione prototypi, & ex affectu erga ipsum, atq; eo solum ratione, quia honor ipsarum in prototypon trãsit, esse venerandas declarat; vt septima Synodus in definitione sua dixit: id quod Germanus Patriarcha in epistola illa, & omnes ferè Patres, quos duobus capitibus sequentibus commemorabimus, expresse docent. Differentiam hanc, quam diximus, tradit sanctus Thomas 2.2. quæst. 103. articulo 3. ad 3. & articulo 4. ad 3. vt cap. 8. referemus: & Petrus Bergomus in concordantijs locorum, dubio 720. paucis indicauit; eamque ex verbis Leontij multo magis perspicue demonstrabimus 3. lib. disputatione 1. cap. 4. Accedit, quod cum hic modus loquendi, *Honor imaginis in prototypon refertur*, sumptus fuerit ex Basilio, eodem prorsus sensu apud Concilia accipiendus est, quẽ habet apud Basilium: Basilius autem sic loquitur, vt significet, eandem esse adorationem imaginis, & exemplaris, non multas, vt cap. sequenti videbimus; sic ergo Concilia intelligenda sunt. *Concil. Trid.* *S. Thom.* *Petrus Berg.*

Non

Non nisi eadem adoratione cum exemplari imagines esse adorandas, testimonijs Patrum probatur.

CAPVT V.

286 NON solum testimonijs Patrum, qui septimæ Synodo interfuerunt, aut epistolis suis fidem suam ei scripserunt, & professi sunt; sed aliorũ etiam, hæc nostra sentẽtia probari potest. Quę quamuis sigillatim annumerare prolixum videatur; molestum tamen censeri non debet. Res enim magni momenti est; & nostro tempore non paucis, nec indoctis non satis perspecta: ideoque contra antiquorum Scholasticorum opinionem, noua hæc imaginum adoratio aliquot antè annis in scholas introducta. In hoc ergo cap. aliorum Patrum testimonia: in sequenti verò eorũ, qui septimæ Synodo interfuerunt, aut scripserunt, referemus. *Dionys.*

Primum est Dionysij capite 2. de Cœlesti Hierarchia, vbi postquam probauit idoneum esse, Angelis corporeas imagines effingere, aliquantulum ante finem adiecit hæc verba. *Sic omnes, qui diuina sapientia prædi ti sunt, à rebus inchoatis, atque minus perfectis, & profanis, Sancta sanctorum sine vlla maculæ cogitatione secernunt, rationemque simulacrorum effigiandorum ex rebus dissimilibus probant, & prædicant, vt nec à profanis diuinæ res facilè accipiantur, nec hi, qui sacra simulacra studiosè spectant, in his talibus lineamentis, vt veris immoretur, vtque rebus diuinis, & ex veris negationibus, & diuersis cum extremis vestigijs, earum similitudinibus honos tribuatur.* Hæc Dionysius. Vbi planè docet, in sacris imaginibus, cum spectantur, non esse immorandum, & sistendum, sed re- *Primum testimonium Dionysij.*

287 bus diuininis, hoc est, exemplaribus earum honorem tribuendum. Qui autem imaginem per se adorat, nec animo simul in exẽplar mouetur studiosè in imagine, & lineamẽtis immoratur: quod periculosum, imò superstitiosum est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quinimo perfectissimus modus adorandi est, quando ita in imagine contemplamur exemplar, vt in picturam ipsam, tanquam in aliquod diuersum ab exemplari, animus non sit intentus, vt indicauit Nyssenus citatus ab Adriano in epistola ad Imperatores, quæ est in secunda actione septimę Synodi, his verbis. *Nam qui imaginem aspicit, quæ ex arte per diuersos colores in tabula est expressa, non ex pictura, & colorum tinctura similitudinem accipit, sed ad cõtemplationem primi exemplaris animum reducit.* Idipsum pulcre notauit Vvald. tomo 2. qui est de sacramentalibus cap. 156. numero 6. in hunc modum. *Sicut enim, qui viderit imaginem alicuius, videt eũ cuius est imago, eo scilicet intuitu, ita quod pene obliuiscitur imaginis, dum prima contemplationis instantia rapitur in signatum; & sic vident multi quosdam vestitos, qui interrogati de colore vestis, ignorant, quia toti ferebantur in hominem: ita qui adorant imaginem, eum adorant, cuius est imago.*

Nyssen.

Vvald.

Secundum testimoniũ Basilij.

Secundum testimonium, illudque celeberrimum est Basilij in libro de Spiritusancto ad Amphilochium capite 18. quod citat Damascenus oratione 1. & 3. de imaginibus, & Ioannes Presbyter, tenens locum Episcoporum Orientalium in septima Synodo actione 4. vbi sic ait Ioannes. *Falsa Synodus*, scilicet Constantinopolitana sub Copronymo, *sparserat hoc axioma, quicunque imaginem Christi adorat, in duo Christum diuidit: & quicunque imaginem aspiciens, dixerit, aut in scripserit ei, hic est Christus Christum diuidit: stultum id sanè est.* Confirmat deinde testimonio Basilij, quod sic habet. *Quia Rex etiam dicitur, Regis imago, & non duo Reges: neque enim Imperium scinditur, neque gloria diuiditur, quẽadmodum principatus, & potestas vna est, quæ nobis dominatur: sic etiam & glorificatio à nobis vna est; & non multæ: propterea, quod imaginis honor ad exemplar transit.* Quam etiam sententiam repetit Damascenus in 3. de fide cap. 17. circa finem. Ex hoc verò testimonio non solùm constat, honorem imaginis in exemplar transire, atq; adeò eundem esse; sed etiam huius optima ratio naturalis redditur: scilicet, quia vna est gloria, & vnũ Imperium, hoc est vna dignitas, cui ado-

Basil. Damasc. Ioan. Presb.

288

Expenditur ratio naturalis qua Basilius vtitur.

cui adoratio & glorificatio defertur; ideo vna tantùm est glorificatio, & adoratio, non multæ. Colligit ergo Basilius hac ratione, non solùm posse eundem esse honorem imaginis, & exemplaris, sed etiam ita esse eundem, vt non sint, nec esse possint multæ adorationes. Nam si interdum esse possunt multæ adorationes imaginis, & exemplaris, & nõ nunquam esse etiam potest vna vtriusq; adoratio, vt secũda opinio asserit; non debuit Basilius, ita affirmare, vnã esse vtriusq; adorationem; vt non sint multæ: loquebatur enim de modo, quo in vniuersum imagines debent, & possũt coli: nõ de aliquo peculiari, quo possunt aliquãdo adorari. Quòdsi multæ cõcederẽtur adorationes, vt secunda & prima sentẽtia ferunt; sine dubio esset dignitatis & Imperij diuisio. Nam omnis adoratio alicui Imperio & excellentiæ debetur: cum ergo nõsit nec esse possit excellentiæ diuisio inter imaginem & exemplar: quia imago nõ aliam habet, quam exemplaris; sequitur, nõ posse eius adorationem ab exemplaris adoratione diuidi. Ideò Ioannes ille, recitato Basilij testimonio inter alia, adiecit hæc verba. *Vnde & beatus Pater indicauit, non esse duas adorationes; sed vnam ipsius imaginis, & primi exemplaris.* Dixerat enim Basilius, non esse multas; sed vnam glorificationem: idẽ ex eodem testimonio intulit Constantinus Diaconus in eadẽ actione. Quomodo ergo prima & secũda opinio diuidũt adorationes, & duas introducunt: vbi non multas, sed vnã tantum Basilius esse asseuerat? Sic enim & diuisionẽ quoque gloriæ, & dignitatis inducere necesse est.

289

Vna est gloria imaginis, & exẽplaris quia vnum est Imperium.

Constan. Diacon.

290

Verùm dicet quis, non esse Imperij diuisionem & gloriæ, sed imaginis & prototypi: si duplex ponitur adoratio. At contra est, quòd Basilius ex diuisione adorationis diuisionem infert Imperij, gloriæ, & excellentię: atq; contrà ex indiuidua gloria, & Imperio, indiuiduam adorationẽ: idq; optima quidem ratione; quia gloria, seu excellentia est, cui adoratio & glorificatio defertur: diuisa autẽ imagine ab exẽplari, si ea non maneat cũ aliqua gloria, adorari nõ poterit: id quod cap. 8. & 9. fusiùs probabitur. nũc satis sit nobis id, quod ex solo testimonio Basilij deducitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tertium testimonium Damascen.

Tertium testimonium sit Damasceni oratione prima de imaginibus, qui testimonio Basilij nunc recitato commentarium adiecit his verbis: *Quemadmodum purpura, & sericū, & quod ex his vestimentum conficitur, per se nihil aliud sunt, nisi tenue quoddam operimentum: quod tamen si Rex induerit, honoris quo præstat Rex ipsum quoque particeps sit: ita res ex materia constantes per se quidem adorandæ non sunt: at si gratia plenus sit is, quem illæ vestiunt, pro fidei proportione, ipsæ quoq; participes fiunt.* Damasc. 291

Ponderatur dictum Damasceni. Vestis Regis & rex eodē honore colitur

Hæc Damasc. quibus docet id, quod Martinus de Ayala cōcedit, nec vllus negare potest: scilicet vestem Regis, eodem honore cum Rege, nec vnquam alio adorari, nec illam alterius honoris per se participem esse, quam Regis. Cum ergo vesti comparet Damascenus imagines, & res sacras; idē de earum cultu dicendum est. Quare idem Damascenus 4. de fide ca. 12. inquit. *Quamobrem omnia, quæ Deo dedicata sunt, ita adoramus, vt cultum ac venerationem ad eum referamus,* & paulò superiùs hanc rationem reddit, ob quam signum crucis adoratur, *vbi enim* (inquit) *signum fuerit, illic quoque et ipse erit,* scilicet Christus. Nā vt bene notauit Thomas Vvaldensis. tomo cap. 110. nu. 3. quando crux adoratur, etiamsi Christus corpore in ea non sit: affectu tamē & cogitatione colentis, ibi est. Ex sententia ergo Damasceni, propter coniunctionem cum exemplari, imago adoratur: non ergo per se, vt prima & secunda opinio defendunt, idem clarissime expressit in historia Barlaam cap. 19. Mar. Ayala. Vualden. 292

Responsio Ayalæ.

Respondet Martinus de Ayala ad testimonium Damasceni, vestem Regis ita cum ipso Rege eadem veneratione coli, quandiu coniuncta est, vt non possit per se proprio cultu honorari, quia tunc vnum, saltem accidentariè cum Rege actu componit. Quare separata ab eo, quia iam cum ipso Rege non facit vnum, non colitur, nec eadem adoratione cum Rege, nec diuersa. imago vero, cum semper sit separata, non colitur, quia vnum cum exemplari etiam accidētarie componat, sed quia ratione representationis, tāquam res sacra adorationem aliquam per se meretur. Doctrina hæc Martini, solum habet locum in eius sententia, quia nullo modo concedit, eandem esse posse imaginis adoratorationem cum exemplari. Autores enim secundæ & tertiæ id fieri posse libenter fatentur. Martin. Ayala.

Leontius Damasc.

Testimonium Leontij contra Ayalam.

Sed contra Martinum exstat præclarum Leontij testimonium in dialogo quinto contra Iudæos, cuius meminit Damascen. oratione 3. de imaginibus; & refertur in septima Synodo actione 4. vbi sic dicitur: *Quēadmodum etiam Iacob accipiens à filijs suis vestem sanguine cōspersam, Ioseph cum lacrimis osculatus est, suisque oculis circumposuit: non ipsam vestem diligendo, aut honorādo hoc fecit, sed per eam arbitratus est se Ioseph* 293 *osculari, et in manibus habere, sic etiam Christiani omnes imagines Christi, aut Apostoli, aut Martyris tenentes nostraque carne osculantes animo videmur nobis ipsum Christum aut martyrē amplecti.* Adducit verò in exemplum eum, qui filij mortui vestē osculatur. Idem de filijs, qui, patre ipsorum longe absente, & peregrinante, quidquid in domo illius vident, siue baculum, siue chlamydem cum lacrimis amplexantur, hi tamen digni non sunt reprehensione. Reddit rationem his verbis. *Non enim, vt Deum, vestes adorasti. sed ipsum amorem erga eum qui his amiciebatur, tuum per oscula declarasti*: tandem concludit rationem dicens: *ergo vt sæpe dixi, in omni salutatione, et adoratione intentio ipsa requiritur, et exputatur.* 1. considerandā & expendenda est. Non ergo curat Leontius, an ipsa vestis coniuncta sit cū eo, quem veneramur, & diligimus, vt eodem affectu, & motu cum illo possimus eam osculari, & reuereri: eandemque prorsus censet, esse rationē imaginis. Nam quāuis, vt vestis, cum eo, qui ea amiciebatur, & imago cum exemplari adoretur, debeat vnum cum ipso facere, id tamē non est necesse, vt fiat reali cōiunctione, & vnione, sed satis est, si ex sola cogitatione fiat: affectus enim adorationis sequitur rem, vt cogitatione apprehensam. Quare, nisi etiam imago coniungeretur exemplari, & cum ipso saltem cogitatione vnum faceret non posset adorari. Cur verò Epiphanius, & alij Patres dicant, vestem regiam & purpuram separatam nō adorari 1. lib. disput. 3. cap. 2. diximus. 294

Nota testimonium elegans Leontij de adoratione vestis separatæ vel coniūctæ.

Epiphan.

Quartum testimonium est Athanasij in quæstionibus ad Antiochum q. 38. quod apud Damasc. oratione 3. de

Universidad de Deusto
Biblioteca

imaginibus ita legitur, in ipso tamen Athanasio inuenire non potui. *Quemadmodum igitur Iacob, cum esset è vita discessurus, fastigium virgæ Ioseph adorauit, nõ virgã ipsam honoratus, sed eum, qui virgam tenebat: ita nos Christiani, non alia ratione imagines colimus, nisi quemadmodum etiã cum filios nostros, & Patres osculamur, animi nostri desideriũ indicemus. Sicut & Iudæus olim legis tabulas, & duo Cherubim aurea, & sculptilia quondam adorabat, non lapidis auriue naturam colens, sed Dominum, qui ea vt fierent, præceperat.* Quibus verbis non solùm docet Athanasius nos colere posse imagines, sicut Iacob adorauit fastigium virgę, verumetiam non alia ratione nos eas adorare: sed Iacob ita adorauit fastigium virgæ, vt potius tenentem ipsam adoraret: ergo nos semper exemplar potius, quam ipsas imagines venerari debemus. Quod si diuisæ adorarentur, alia ratione eas coleremus, quam Iacob virgam adorauit, vt patet. Debemus etiam eas adorare non alio modo, quam Iudęi Arcam testamenti, & totum ornamentum illius, qui sic illud adorabant, vt Deum ipsum & Dominum potius colerent. Ex sentẽtia ergo Athanasij nõ licet imagines per se venerari. Quod verò dicit, *Iacob non adorauit virgam, sed tenentem: nec Iudęus adorauit tabulas, ligni scilicet auriue naturam, sed Deum:* optimũ sensum habet, quẽ cap. 13. explicabimus. Cum autem addidit, *Nisi quemadmodum etiam cum filios nostros*, &c. adduxit secũdum exemplũ, vt cultum imaginum explicaret, non tamen exclusit primum de adoratione virgæ Ioseph: nec tertium de adoratione Propitiatorij, quæ hactenus exposuimus. Illo autem exemplo de osculo, quod filijs infigitur, & parentibus, hoc dicere voluit Athanasius: sicut osculantes filios & patres, ipso osculo demonstrant internum affectum amoris erga ipsos; sic etiam osculantes imagines, affectum submissionis, & seruitutis, non erga ipsas secundum se, sed circa exemplaria ipsarum ostendunt.

295

Rursus de adoratione.

In eundem modum loquitur Leontius de Iacob, cum virgam adorauit, in illo dialogo citato. *Manifestũ* (inquit) *est, quod lignum non adorauit, sed per lignum Ioseph, quemadmodum*

Leontius

296

dum & nos per crucem Christum: sicut supra de eodem Iacob dixit, cum oscularetur vestem Ioseph, non ipsam vestem honorasse; sed arbitratum fuisse per eã se osculari, & honorare Ioseph. Sic de eadem adoratione virgæ loquitur Adrianus, quem cap. sequenti referemus. Cũ ergo ei cõparent hi Patres adorationem imaginum, & ea, non in virgam solum, sed etiam in tenentem illam, trãsiret: idem de imaginum adoratione in vniuersum dicendum est. Eãdem sententiam expressit Augustinus 3. de doctrina Christiana cap. 9. vbi de Christianis ait. *Qui verò aut operatur, aut veneratur vtile signum diuinitus institutum, cuius vim, significationemque intelligit, non hoc veneratur, quod videt, & transit: sed illud potius, quò talia cuncta referenda sunt.* Si ergo illud potius veneratur, scilicet exemplar; sequitur non sine illo signa, & imagines, quæ videntur & transeunt rectè adorari. Deniq; idem Leontius in eodem dialogo 5. cum adduxisset exemplum sigilli regij, quod dum osculamur, ipsi quoque Regi cultum exhibemus, inquit: *Ita quoque Christianorũ filij typum crucis adorantes, non naturam ligni adoramus, sed sigillum, & annulum, & characterem Christum ipsum aspicientes, per hoc, eum, qui in illo crucifixus est, salutamus, & adoramus:* quibus modum, quo imagines debent adorari, significauit, nec alium esse intellexit. Imò in eodem dialogo comparat imaginum cultum adorationi cuiusq; rei, in qua, & cum qua Deum possumus adorare: verba illius referemus 3. libro. disputatione prima capite secundo, sed alias res communes non licet adorare, nisi coniunctas Deo consideratione nostra, vt eadem disputatione 1. patebit: ergo nec imagines.

quam Iacob Patriarcha exhibuit virgæ ex Leontio.

Adria.

Aug.

297

Athan. Damasc.

Quintum testimonium est eiusdem Athanasij in libro contra Arrianos non longè à principio, quod etiam refert Damasc. in illa 3. oratione vbi sic dicitur: *In imagine species, & forma Regis, & in Rege species est imaginis: expressa est in imagine Regis similitudo, vt qui videt imaginem, in ipsa Regem aspiciat, & qui Regem videt, intelligat hunc esse illum, qui in ea sit expressus imagine: & quia non differt similitudo, idcirco post conspectam imaginem, volenti Regem intueri imago dixerit, ego &*

Quintum testimonium ex Athanasio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Examinatur testimonium supradictum

Rex vnum sumus. Et post pauca. *Qui enim adorat imaginem, is Regem adorat: nam illius formam & speciē imago continet.* Sic recitatur testimonium hoc apud Damascenū, quod in textu Athanasij paucis verbis mutatis eundem sensum reddit. 298

Illud etiam allegat Nicephorus Patriarcha Constantinop. quem refert Franciscus Turrianus loco paulò pòst citando. Idem citat Epiphanius in septima Synodo actione 6. tomo 5. in fine: & postquam in actione 4. à Petro lectore lectum fuit, dixit Tharasius in hæc verba. *Hæc sanè rerū natura docet, quod honor imagini exhibitus ad ipsum fontem primum referatur; quomodo & contumelia.* Id ipsum notauit Epiph. actione illa 6. ex quibus omnibus perspicuè apparet, ita ex natura rei, qui adorat imaginem, etiam cum illa exemplar venerari, vt aliud fieri nequeat, si imago, vt imago adoretur: quia dicere potest imago, vt Athanasius notauit, *Ego & Rex vnum sumus.* Quare qui adorat imaginem Regis, vt imago est, ex natura rei eodem motu Regem adorat. Nam vt idem Athanasius ait, *Illius formam imago continet*: qui verò adorat imaginem, non adorato exemplari, non adorat illam, vt imaginem; sed vt rem quādam in se, & per se: qui sanè idololatriæ cultus esse videtur. Porrò si id fieri posset, vt prima & secunda opinio contendunt, non sequeretur, quod Athanasius, & Tharasius dixerunt: nempe statim necessario ex natura rei exemplar quoque adorari imagine ipsa adorata: eiusque honorem in exemplar trāsire. Quo autem pacto, eadem sit ratio adorationis, atq; contumeliæ cap. 9. dicemus vbi planè monstrabimus, honorem nō referri in exemplar, vt in terminum remotum, & rationem adorationis, sed vt in id, quod verè cū imagine adoratur.

Ex natura rei qui adorat imaginē adorat exemplar.

Nicepb. Turr. *Epiph.* *Tharas.* *Epiph.*

299

Sextum testimonium est Nicephori Patriarchæ Constantinop. in dialogo, cui titulus est ORTHODOXVS, quod refert Franciscus Turrianus libro 1. pro canonibus Apostolorum cap. 25. & ipse ex Græco exemplari, latinè conuertit, hoc modo. *Liquet Christum, vtpote qui debuit per omnia fratribus assimilari, prototypon esse imaginis suæ, tametsi verbis scriptum non sit. Quare cum quærit hæreticus, vbi scriptum sit de adoranda Christi imagine respondendum est, ibi scriptū esse. vbi*

Sextum testimonium Nicephori Patriarchæ.

Nicepb. Patriar. Constant. Turrian.

259

vbi scriptum est, adorandum esse Christum: si quidem inseparabilis est à prototypo effigies eius. Et post pauca: *Deus & homo dicitur Christus significatione nominis, & natura diuinitatis, atq; humanitatis: imago vero eius significatione nominis dicitur Christus, non autem natura diuinitatis, & humanitatis, habetque communionem nominis, & honoris, atque adorationis cum prototypo.* Hæc Nicephorus. In quem modum Gregorius Nyssenus libro de opificio hominis cap. 4. dixit, imaginem expressam alicuius Regis ex consuetudine Regem appellari. Quodsi liceret, imaginem per se, sine exemplari adorare: quomodo ex Scriptura, in qua scriptum est, Christum adorari, colligeremus imaginem eius colendam esse? Id enim ea solum ratione infert Nicephorus, quando qui imaginem colit, Christum etiam in ipsa simul adorat. *Quia inseparabilis* (inquit) *est effigies Christi à prototypo*: hoc est, ab ipso Christo in adoratione, & cultu diuidi non potest. Quomodo ergo autores primæ & secundæ sententiæ tam facile separant, vt dicant illum esse proprium modum adorandi imaginem, quando per se sine suo exemplari colitur? Tum etiam, qui adorat imaginem Christi, etiam per se, vt prima & secunda sententia tradūt, eam adorat quatenus Christi imago est, idemque nomen Christi participat, sed si habet communionem nominis cum prototypo, habere etiam debet honoris, & adorationis: ergo non separatim, sed coniunctim veneranda est.

300

Gregor. Nyssen.

Argumenta contra aduersarios ex verbis Nicephori Patriarchæ.

301

Theoph.

Septimum testimonium est Theophanis Episcopi Niceæ, quod refert Franciscus Turrianus 3. lib. de characteribus dogmaticis, qui pulcra quadam analogia, & similitudine hanc nostram sententiam explicauit, & expressit in hæc verba. *An natura non docet nos, quod imago eius, qui se spectat & intuetur, in speculo semper est cū prototypo, ex eoq; dependet in aliena alioqui materia inseparabiliter? Neq; potest imago, quæ in speculo apparet, macula, aut labe aspergi aliqua, aut ornari, nisi prius facies aspergatur, aut ornetur. Imago picta, aut sculpta pars quædā est archetypi, quæ in diuersa materia cernitur: quare si totū est honore & cultu dignum, consequēs est, vt sit etiā pars: idq; propter totum: nec potest contemni, aut contumelia affici pars, quin totum*

Septimum testimoniū ex Theophane Episcopo Niceæ.

Elegās cōparatio imaginis pictæ & imaginis existentis in speculo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

totum prius, contemnatur, aut contumelia afficiatur. Totum planè appellat exemplar ipsum, seu archetypon; partem verò imaginem: sicut ergo dixit, prototypon ab effigie, quæ in speculo resultat, nunquam separari: sic de imagine, & exẽplari existimat; & sicut non potest effigies speculi ornari, nisi prius ornato prototypo', sic nec imago adorari, nisi prius adorato exemplari. Id quod indicauit illis verbis: *Quare si totũ est honore, & cultu dignũ*, ideſt, si exẽplar dignamur aliquo cultu, *Consequẽs est, vt sit etiã pars*, id est imaginẽ etiã adorari; *idque propter totum*, nempe significans priorem esse cultum exemplaris, quia est radix adorationis imaginis: sicut è contra, in cõtumelia contingit: atq; in vtrumq; quadrat comparatio, & analogia facta: fieri igitur non potest, vt imago per se adoretur: tunc enim exemplar nõ esset, quod prius adoraretur.

Ponderatur testimonium Theophanis.

302

Deniq, Adrianus in Epistola ad Imperatorem Constantinum & Irenen, quæ habetur in septima Synodo actione 2. & Damasc. oratione illa 3. pro hac sententia referunt Ambrosium lib. de Dominicæ Incarnationis sacramento cap. 7. vbi inquit: cú adoramus Christum; non diuidi imaginem, nec diuidi crucem in hac adoratione. Quæ sentẽtia ad nostrum institutum videbatur posse accommodari. Veram tamen illorum verborum interpretationẽ ex ipso Ambrosio deduximus 1. lib. disput. 4. cap. 5. quæ præsenti disputationi deseruire nequit. Hactenus adduximus testimonia Patrum, qui septimæ Synodo non interfuerunt: ex quibus tria præcipua Basilij nẽpe, & Athanasij, & Leontij in eadem septima Synodo magna cum veneratione, & applausu sæpius allegantur. Iam ostendamus, eandẽ sententiam in ipsa septima Synodo expresse contineri.

Adria.

Damasc.

Testimonia Patrum, qui septimæ Synodo interfuerunt, aut ei fidem suam scripserunt pro eadem sententia.

CAPVT VI.

INter alia testimonia, quæ in actis septimæ Synodi habentur, primum est Adriani 1. in epistola ad Constant. & Ire-

303 & Irenen, quæ in 2. actione refertur, in qua ante medium de Iacob, qui adorauit summitatem virgæ Ioseph, sic ait. *Non quod virgam, sed tenentem eam, adorauit. Quid hoc sibi vult? Nimirum, quod & nos iuxta desiderium & amorem, quo erga Deum, Sanctosq; ipsius affecti sumus, figuras in imaginibus repræsentamus, non inquam in coloribus, & tabulis honorem constituẽtes, sed eorum prædicantes gloriam, quorum appellationem imagines referunt.* Vbi in primis, cum Adrianus comparet adorationem imaginum adorationi virgæ Ioseph, quam non tam dicitur Iacob adorasse, quàm tenentem ipsam: idem de imaginibus dicere debet, id quod verum nõ esset, si in ipsis imaginibus, sine exemplari, adoratio collocaretur. Deinde cũ dicit, adorationem imaginum non cõstitui in tabulis, nec coloribus, hoc est, delineamentis, sed gloriam eorum prædicari, quos imagines referunt, planè indicat, non in ipsa imagine per se, sed cum exemplari, tandem constitui: cuius gloriam, aut excellentiam, non autem imaginis, ipso cultu, & reuerentia prædicamus. Quodsi liceret, per se imagines adorare, quamuis cũ exemplari quoq, eas venerari possemus, vt secunda opinio fert, non deberet in vniuersum negari, in ipsis adorationem constitui; nec dici posset, ipsas non adorari, sed exemplar.

Deducitur ratio ex verbis Adriani.

304

Adr. Chrys.

Subdit statim Adrianus testimoniũ Chrysostomi, quod etiam allegat Damasc. oratione 3. de imaginibus. *Nam cũ Regiæ figuræ, & imagines in ciuitates inferuntur, populus non ipsam tabulam, aut ex cera factam imaginem, honore prosequitur, cumq; magistratu illuc obuiam procedit: sed potius Regiam historiam, & veluti præsentiam suscipiunt. Eodem sanè modo, & ipsa creatio non terrenã istam speciem, sed cœlestem historiam admiratur.* Cum ergo comparet modum adorandi imagines sacras, honori, quem imaginibus Imperatorum deferimus, illumq; dicat, non imagini, sed potius historiæ ipsius rei fieri: idem de cultu imaginum sacrarum censet, ideo dixit: *Non speciem terrenam*, id est imaginem, *sed historiam cœlestem*, id est, exemplar, *admiratur*: hoc est, admiratione, & reuerẽtia colit. Cum negat, non imaginem coli, sed potiùs exẽplar, indicat, hoc solo modo imagines cum exemplari, & historia

Universidad de Deusto
Biblioteca

historia adorari. Adducit postremò testimonium Stephani Episcopi Bostrorum, qui cum dixisset, imagines Sãctorum virorum sanctas esse, reddit ratione his verbis. *Non enim ipsum lignum honoratur, sed ipsum illud, quod in ligno datur contẽplãdum, atq; ita per recordationem veneratio exhibetur.* 305

Stephani Epis. Bostrorum.

Theodor. Patriar.

Secundum testimonium Theodori Patriarchæ.

Secundum testimonium est in Epistola Theodori Patriarchæ Hierosolymitani lecta, & approbata in septima Synodo, actione 5. in qua circa finem illius refertur testimonium illud præclarum Basilij, & addit Theodorus, licitum esse adorare imagines; sed prototypi causa.

Tertium testimonium Germani Patriarchæ.

Tertium testimonium est in Epistola Germani Patriarchæ Constantin. ad Ioannem Episcopum Synnadõn. quæ habetur in eadem septima Synodo actione 4. in qua ante medium sic dicitur: *Hanc ob causam in fide certi, sanctæ illius carnis characterem in imagine delineantes salutamus, & cultu & honore omni quo decet, dignamur, nec ob aliud, nisi in recordationẽ diuinitatis illius:* & Paulo post, *At si Domini & Seruatoris nostri, item intemeratæ eius matris vere Deiparæ, nec non Sanctorum imagines salutamus; confestim etiam fidem, & dispositionem mentis erga illos habemus.* Cum dicit sanctus Patriarcha, nos salutare, & adorare imaginem Christi, in recordationem diuinitatis illius; planè indicat, intentionem animi in exẽplar ipsum adoratione ferri, nec in ipsa imagine sistere: acproinde dixit, nos confestim fidem, & dispositionem mentis erga Sanctos, quorum imagines colimus, habere. Qui autem adorat imaginẽ per se, nec cõfestim habet affectũ erga exẽplar, nec ex recordatione illius in ipsum fertur. Cũ verò dicit, nõ ob aliud adorari imaginẽ Christi, quã ob recordationẽ diuinitatis illius, euidẽter excludit omnẽ aliã causam adorationis: ergo adorationem etiam imaginis per se, sine exemplaris cultu, & recordatione planè negat. 306

Expenduntur verba Germani Patriarchæ.

Epiphan. Diac.

Quartum testimoniũ Epiphanij Diaconi.

Quartũ testimoniũ est Epiphanij Diaconi in actione 6. eiusdem Synodi tom. 2. parũ ab initio, & refertur in cap. *Venerabiles* de consecratione d. 3. *Venerandas* (inquit) *imagines Christiani neq; Deos appellant, nec vt Deo seruiunt, nec salutis spem in illis constituunt, nec ab ijs iudicium aliquod futurũ expectant: quodsi autem in recordationem & memoriam, item quod singulari*

gulari quadã affectione, in ipsa prototypa ferebantur, salutauerint & honorifice adorauerint, non tamen ob id illis latriã exhibuerũt. Vbi notandũ est id, quod cap. 4. huius disputationis obser-

Imago, licet adoretur cũ exemplar. nõ tamen ei latria exhibetur.

7. Synod. uauimus, nẽpe in septima Synodo, tũc etiã negari latriam imaginibus, quãdo affectu circa exẽplaria & cũ illis colũtur: tametsi tũc eodẽ motu adorationis cum exẽplari adorẽtur, sicut in hoc testimonio expressum est. Deinde cùm dicit, imagines adorari ex affectu circa exẽplaria, omnẽ sa-

307 ne modũ adorãdi imagines expresit. Nã si alius esset, nõn satisfeciisset illis, qui obijciebãt Christianis, latriã imaginibus ab ipsis exhiberi, quibus respondere eo loco contẽdebat Epiphanius.

Expenditur Epiphan. verba.

Quintum testimoniũ Photij Patriarchæ.

Photius Patriar.

His omnibus adde testimoniũ Photij Patriarchæ; qui post septimã Syno. scripsit in libro de septẽ Syno. c. 7. quod habetur in primo tomo Cõciliorũ in principio, vel in tertio ante septimã Synodũ, vbi de ea loquẽs eiusq; definitionẽ explicãs ait: *Omnibus enim perspicuũ est, honorẽ imaginibus habitũ ad eos trãsire, quos illæ referunt.* Quę verba eũdẽ prorsus

Concil. Triden. Basilius. sensum habent, atq; verba Cõcilij Tridẽt. cap. 4. citata, & Basilij, quem præcedẽti cap. allegauimus: & paulo infra, *imaginem autẽ Christi, veri Dei nostri, ex Apostolorum, & sanctorũ Patrum traditionibus, & sanctorũ oraculorũ testimonijs, ad honorẽ & venerationẽ illius, quẽ ipsa refert, adorandã, atq; colendã, suffragijs omnibus cẽsuit, & cõfirmauit, cũ adoratio nimirũ, atq; honor adhibeatur eodẽ modo, quo in alijs sacris notis, & formis sanctissimæ latriæ vtimur.* Quibus sententiam septimæ Synodi expressit, videlicet eodẽ modo imaginibus honorẽ deferri

308 per notã seu formã, aut signũ latriæ, atq; alijs rebus sacris, quibus huiusmodi nota, & signũ defertur: nã ipsa latria in spiritu respicit exẽplar, vt c. 12. dicemus. Quod verò imago per se nõ sit venerãda, sed semper cõiũcta exẽplari adorari debeat, subinde docet his verbis. *Neq; enim in illis (scilicet imaginibus) cõsistim⁹, honorẽq; & adorationẽ cõcludimus, nec ad alios diuersos & varios fines distrahimur sed per diuersum & singularem ipsorũ cultũ, & adorationẽ, quæ cernitur, sacra, cõueniente, ac minime diuisa ratione animos nostros ad inuisibilem illam, singularemque vnicã diuinitatẽ dirigimus.* Et paucis interiectis

Universidad de Deusto
Biblioteca

lectis idem repetit: atque de imaginibus Sanctorum idem eadem proportione docet. Vbi notãdũ in primis est, quã expresse neget, adorationem nostram in imaginibus concludi, aut in eis sistere, sicut & nos sæpius dicemus, erga ipsas nõ posse cõpleri, sed ad exemplar necessario transire. Qui autem iuxta primam, & secundam sententiã imagines per se, nõ adorato exemplari, venerantur, in ipsis adorationem cõplent, & cõcludunt, cum animus adorationis vlterius non transeat. Secundo obserua, quomodo dicat per adorationem, quæ videtur (quia nimirum in nota visibili, & signo externo cõsistit) animũ in exẽplar dirigi; ideſt, affectum ipsum seruitutis, & submissionis, vt capite 12. ex mente ipsius septimæ Synodi perspicuè monstrabimus. Cumque ex signo, & affectu vna confletur adoratio, vt ibidem dicetur, fit, vt eadem adoratione imaginem cũ exemplari adorari necesse sit. Cum verò appellat diuersum, & singularẽ cultũ imaginis, nõ ideo asserit, quod imago si ne exẽplari, peculiari adoratione, quę exẽplar nõ cõprehẽdat, sit adorãda, sed quia imagini signũ adhibetur diuersum ab affectu latriæ, qui exemplar per se respicere debet, tametsi cum eo eundem actum adorationis constituat. 310 *Basilius.*

Sextum testimonium Hieremiæ Patriarchæ Cõstantin.

Vltimo placuit adijcere testimoniũ Hieremiæ Patriarchæ Constantinopolitani, in censura Ecclesiæ Orientalis, qui licet hac nostra ætate eam scripserit, magno tamen cũ applausu à latinis recepta est, quod in ea eleganter confutet errores hæreticorũ Germaniæ, qui scriptis ad eum missis in suam sententiam ipsum perducere contẽdebãt. Ille ergo cap. 21. sic loquitur. *Sacris imaginibus non proprio Dei cultu, sed relatè, & considerationè quadam ad ipsa exemplaria honorem facimus, illisq; aduoluimur. Scimus enim eum honorẽ, qui λατρεία latria, dicitur, soli Deo deferri: nec in venerandis imaginibus mimũ sumus, sed intra modum: metuentes scilicet, ne eum honorem, qui Dei proprius est, illis deferamus: res enim est impia, & à Christi Ecclesia, eiusq; alumnis alienissima, verè & non ad aliud relatè sacras imagines adorare, quarum omnis honor ad prima eorum exemplaria, inquit D. Basilius, referri debet.* Hactenus Hieremias, qui cum asserit, latriam soli Deo deferri, intelligit

telligit secundum phrasim Græcorum, spiritum & affectũ seruitutis, qui erga imagines secundum se esse non potest, sed necessariò respicit Deum, aut Christum in ipsis concusum.

Quod verò asserit, Græcos nimios non esse in adoratione imaginum, sed intra modũ eas venerari optimè explicat, cum ait, alienum esse ab Ecclesia, imagines verè, & nõ ad aliud relatè venerari. Quod enim inquit, *vere*, per inde est, ac si dicat, in spiritu & veritate. Spiritus enim in veritate, non in imagines secundum se, sed in exemplar ferri debet. Cum verò ait, *Et non ad aliud relatè*, significat imagines secundum se non continentes exemplaria. sic ergo adorare imagines dicit, esse alienũ ab Ecclesia. Reddit rationem testimonio Basilij, de quo multa in præcedenti cap. quia honor imaginis ad exemplar transire debet. Cũ ergo hæc ita sint, &, vt cap. 3. animaduerti, non sit aliquod testimonium in ipsa Synodo allegatum, quo duplex illa adoratio, nempe imaginis cum prototypo, & imaginis per se, asseratur vnde; quæso, in definitione fidei, omissa ea, de qua Patres frequenter mentionem faciunt, aliam, quæ in nullo reperitur, septima Synodus decernere, & statuere potuit? Relicta ergo horum opinione, quæ à tempore solum Ayalæ, & Catherini excogitata, & in scholas inducta fuit, cum Patribus omnibus, & Scholasticis antiquioribus eodem sensu dicamus, imagines non nisi cum exemplari, & ex affectu circa illud adorari. 311

Rationes quibus aliqui Theologi probant, imaginẽ non, nisi cum exemplari, adorari.

CAPVT VII.

AD hanc veritatem comprobandam, variæ rationes afferri solent, quarum aliquas, quæ minus sufficientes videntur, in hoc cap. recensere placuit, vt tandem his explosis, & reiectis, vnicũ & præcipuum fundamẽtum, quo tota hæc Patrũ, & Scholasticorum doctrina nititur, sequenti cap. iaciamus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Prima ratio est Bonau. in hunc modum. Imago se offert nobis pro se,& pro exemplari,quatenus illud repræsentat·ergo pro illo & cum illo,& nullo modo ab eo diuisa debet adorari. Hanc rationem expressisse videntur Athan.cõtra Arrianos,& Patriarcha Nicephorus à nobis allegati cap.5.Hanc etiam attigisse videntur Marsil.& Palud. qui totam rationem adorãdi imaginem in repræsentatione collocant. Et reuera natura rerum docere videtur,imaginem exemplari,quod non videmus,substitui,vt eius recordati,ipsum in ea, & cũ ea veneremur.Sed quia, qui mordicus primam & secũdam sententiam defendũt, negare possent, quod in hac ratione assumitur, & dicere imaginem,etiam nobis proponi aliquando, vel nos illam aspicere,vt rem sacram secundum se, non loco exemplaris,cui quidem interdum,sed nó semper subrogatur;ideò alia fortiori ratione,eos premere necesse est.Hic enim nõ tam autoritate,quam ratione agere debemus.

Bonau.

Athan. Nicepb. Marsil. Palud.

Huius rationis infirmitas ostenditur

Secunda ratio Gabr.& Almai. Ostenditur infirmitas illius.

Secunda ratio Gabrielis,Almaini,& Cordubæ talis est, Imago non alia ratione colitur, quàm propter habitudinem ad exemplar:ergo non alia, quàm exemplaris veneratione,adoranda est. Verum, quia autores primæ & secundę opinionis facile concedunt,imaginé adorari propter prototypon,non quia ipsum cum imagine adoratur, vt terminus proximus & materia adorationis, sed quòd sit ratio remota mouens ad adorationem; ideo hæc ratio non videtur efficaciter hanc sententiam confirmare.

Tertia ratio S.Thom.& aliorum.

Tertia ratio celebris esse solet in scholis, qua Doctor Angelicus,Caietanus,Ferrariensis, & Antonius de Corduba vtuntur, eamq; indicat Ricardus,quæ est huiusmodi. Ex Arist.lib.de memoria & reminiscentia cap.2.idem est motus in imaginem,& in rem,cuius est imago: ergo idem est adorationis motus in imaginem depictam,& exéplar,quod repræsentat.Caietanus verò, vt id, quod assumitur,explicet,& huic rationi rectè accommodet; solita subtilitate plurimum laborat,cuius doctrinam Antonius de Corduba mirum in modum probat,& amplectitur.

D.Thom. Caiet. Ferrar. Ricard.

Notat ergo Caietanus,bifariam posse imaginem considerari,

derari,primum vt est res quędam in se;hoc verò modo nõ solum cõsideratur materia,ex qua cõstat, sed forma quoque,& colorum lineamenta;imò etiam relatio ad exemplar,siue illa sit rationis,siue realis: hoc pacto asserit, non necessariò esse eundem motum intellectus, & affectus in imaginẽ,& in id,cuius est imago:potest enim intellectus, & affectus, sistere in ipsa imagine secundum se, etiamsi in exemplar non transeat: quia potest alicui placere imago, etiam quatenus imago,quod optimè expressa sit, cũ tñ nõ placeat exemplar ipsum,nec illius tunc recordetur.

Explicat Caietanus illam propositionẽ, idem esse motus in imaginem & exemplar.

314 Deinde consideratur imago, quatenus exercet munus imaginis:hoc est,quatenus ducit nos in notitiam exẽplaris, cuius actus & motus(nempe cogitationis) ratio formalis est ipsum exemplar;ac si dicat terminum formalem, quem ipsa respicit:conditio verò est imago: quia per illã ferimur in exemplar:hoc autem modo idem est motus tã intellectus,quam voluntatis in imaginem,& in exemplar: nec animus sistit in ipsa imagine per se,sicut posteriori illo modo in ipsam solum terminari dicebamus.

Ego quidem,quamuis hanc duplicem imaginis considerationem veram existimem,non tamen video à Caietano satis explicari,quis nam sit ille actus,qui est idem omnino in imaginem & in rem,cuius est imago.Nam neq; intellectus neq; voluntatis,de quibus Caietanus videtur intellexisse,esse potest. Primum non intellectus, quoniã siquis videt imaginem depictam,& ex illius cognitione venit in notitiã & recordationem exemplaris;non est in ipso eadẽ, notio imaginis,& exemplaris, sed diuersa. Est enim vna, qua cognoscit imaginem, & illam apprehendit, & alia, qua per imaginem exemplar cognoscit, quæ solet etiam esse recordatio, cum tamen notitia imaginis memoriæ operatio non sit, sed simplex quædam notitia: secus accidit in imagine expressa interiori, aut phantasiæ, aut etiam intellectus:hæc enim non cognoscitur prius, vt per notitiam sui ducat nos in cognitionem exemplaris; sed in ea exemplar cognoscitur, & obiectum, ipsa non cognita. Quare nec hoc modo idem motus est in obiectum seu

Refutatur Caietanus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

exemplar,quod in imagine cognoscitur, & in ipsam imagine, hæc enim nõ cognoscitur; sed est expressa imago & propria notitia obiecti,quod repræsentat. 315

Sed neq; potest idem esse motus affectus in imaginem, & rem,cuius est imago. Si enim sit amoris, non eodem amore diligimus imaginem, & exemplar illius: si verò sit affectus religionis,& obsequij,id est,submissionis,nõ terminatur ad imaginem, sed ad rem, vt cap. sequenti, & cap.12.dicemus.Ergo explicare non potest Caietanus,quo pacto sit idem motus intellectus seu volũtatis, & affectus in imaginem,& exemplar repræsentatum. Id quod præsertim contra ipsum vim habet: quia ait in hæc verba, *Ideo Christus,cuius est imago, est ratio, quod imago eius adoratur, & esse Christum in imagine est conditio,in qua ratio adorãdi mouet ad adorandum,& terminat adorationem, & propterea nõ exhibetur adorationis honor creaturæ, sed creatori,quia non exhibetur conditioni adoratæ rei,sed rationi adorandi, quæ est ipse Christus.* Quibus totum motum adorationis,ita in exẽplar referre videtur,vt nihil illius imaginẽ, quæ est cõditio adorationis,attingat. Hoc verò in primis falsum est:nam hac ratione imago nullo modo sub adorationem caderet, sed solùm exemplar,quod est ratio ipsius imaginis: atque adeò incideremus in sententiam Iconomachorum,qui ad solam recordationem exemplarium imagines retinebant. Præterea non satis explicat, quomodo sit idem motus in imaginem,& in rem,cuius est imago,&eadem adoratio imaginis, & exemplaris. Quare decipiuntur etiam, qui dicunt,non adorari figuram,nec relationem, sed exẽplar repræsentatum in illa:nam non solùm exemplar, sed imago etiam,quæ ab ipso exemplari distinguitur(tametsi ei cogitatione coniuncta sit) & nihil aliud est, quam figura quædam cum relatione ad exẽplar, eodem opere adorationis veneranda est. Forsan Caietanus docere voluit id,quod alij multi Patres dixerunt, quorum loquẽdi modum in bonũ sensum interpretabimur cap. 12. huius disputationis,sed clarius loqui debuisset. 316

Explicatur locus ille Aristot.ab autore,idem est motus &c.

Porrò illa sententia,quam sanctus Thomas ex Aristot. desumpsit, *Arist*

desumpsit: *Idem est motus in imaginem,& rem cuius est imago,* alium quidem sensum habet. Arist.enim cap.illo 2. differentiam solum assignat inter phantasma,vt est causa simplicis cogitationis,& vt est causa recordationis,& memoriæ: illudque comparat imagini depictæ in tabella. Hæc enim considerari potest, vt animal quoddam depictum,& hac ratione non ducit in cognitionem alicuius particularis; & vt imago alterius, & sic est causa memoriæ, & recordationis illius.Idem de phantasmatè interiori his verbis asserit. *Sic phantasmata in nobis se habere, arbitrari debemus separatim,vt spectrum,aut phantasma esse: quatenus ad aliud refertur,imaginem reddi, & ad memoriam accommodari. Itaq; cum huius natura sentientem mouet animam; quoad separatim est, eatenus illius sensu anima afficitur, & quasi notio, aut phantasma subire videtur: quodsi ab alio emanet, quasi imaginem homo contemplatur, & Coriscum non conspicatus, quasi Coriscum spectat,* hoc est,cum illud phantasma,vt imago consideratur,ita aspicitur,ac si esset res ipsa. 317 *Arist.*

Ego tamen crediderim,phantasma illud interiùs, quod est qualitas,& similitudo in sensu expressa, nunquam cognosci, sed esse solum rationem cognoscendi obiectum. Quare licet eodem motu feratur quis in illam qualitatẽ, & in id, quod repræsentat, non eodẽ modo se habet, nec eodem modo fertur in imaginem depictam exteriorẽ, & in exemplar illius. In imaginem enim exteriorem fertur propria cognitione,quia est res cognita,& in exemplar similiter:at sensus non fertur in phantasma; hoc est,in expressam similitudinem, vt in rem cognitam, sed phantasma tantum est sensui ratio cognoscendi: in exemplar verò fertur,vt in id,quod cognoscitur. 318 *Imaginis & phantasmatis differẽtia*

Quocirca perperam quidam recentiores putant, eodẽ modo se habere in adoratione imaginem depictam, sicut se habet verbum interius, & expressa similitudo; vt sicut verbum intellectus tãtum est id,quo exemplar adoratur: sic etiam solum depicta,aut sculpta imago cum prototypo comparetur. Imago enim exterior depicta, vel sculpta non tãtum est id, quo res adoratur: sic enim solum ad re- *Imago depicta non se habet sicut verbum expressum ad adorationem.*

cordationem imagines ponerentur, quod ostendimus disput.6.cap.1.esse quorundam Iconomachorum errorē, verum etiam ipsa adoratur. At verbum intellectus seu speciēs aut similitudo expressa cuiuscunq; facultatis sentientis ita est id, quo exemplar adoratur, vt ipsa non adoretur: non ergo rectè inter se comparantur.

Quarta ratio. Quarta ratio. Imago confertur cum exemplari, vt pars cum toto, sicut purpura cum Rege: sic eam comparauit Theophanes citatus suprà cap. 4. in septimo testimonio: sed pars cum toto eodem motu adoratur: ergo & imago cum exemplari. Rationem hanc tetigit Caietanus, eamq; paucis expresit S. Thom. quæ quidem optima est, si rectè intelligatur. Ea tamen in primis non est peculiaris de imagine, sed de quacunq; re sacra inanima, quæ religioso cultu adoratur. Ita eo namq; se habet, tanquā aliquid Dei, ratione cuius colitur. Porrò de his omnibus, quæ nō sunt partes physicæ, nec naturali vnione, sed sola cogitatione cum toto coniunctæ, adhuc probandum supereſt, quomodo sub eūdem motum adorationis cum exemplari cadāt, sicut partes naturales totius. Imò etiam, si id rectè demōstretur, adhuc ostendendum est, quare huiusmodi res sacræ non possint, etiam per se adorari, non adorato cū eis exēplari, vt secunda opinio defendit: idcirco nec nostra sententia hac ratione satis confirmata manet.

Quarta ratio non tantum imaginibus, sed etiā omnibus rebus sacris cōmunis.

319

Ratione à priori probatur, imaginem non, nisi cum exemplari, esse adorandam.

320

CAPVT VIII.

VNicum esse dixi huius cōmunis doctrinæ fundamentum, quod si rectè explicemus, non solū nostram sententiam perspicuè monstrabimus, verumetiam aduersariorum opiniones falsitatis simul redarguemus. Est autem ratio quædam, ex natura ipsiusmet adorationis petita: qua vtuntur S. Tho. Alex. Dur. Almai: Vvald. Gabriel, Holcot, Picus Mirandulanus, & An-

S. Thom. Alex. Durand. Almai. Vvald. Gabr. Holcot. Picus Mirand.

Gord. & Antonius Cordubensis, locis citatis in hac disputatione cap.3. in hunc modum. Nulla res inanima, aut irrationalis sine rationali capax est secundum se honoris, cultus, & reuerentiæ, seu adorationis: sed imago est res irrationalis, & inanima, quantumuis vt imago, sine exemplari tamen, cōsideretur: ergo secundum se, sine exemplari non est capax adorationis & reuerentiæ. In hac autem ratione, sola maior propositio explicatione indiget, & confirmatione, ex qua euidenter sequitur id, quod contendimus: ea verò ex natura & definitione actus religionis, qui est adoratio tradita in 1.lib.disputatione 1. cap.4. demonstrari potest. Est enim voluntas exhibendi alicui excellenti notam, & signum submissionis, excellentiæ ipsius debitum: sic enim ex Damasc. ibidem ostendimus, adorationē in nota submissionis consistere: quare hic adorationis actus duobus

Damasc.

321 constat & completur: signo videlicet externo, vt inclinatione corporis, & affectu illi respondente: sicut autem signum externum indicat submissionis & seruitutis affectū, sic animus ex quo procedit, talis esse debet, vt vera, & non ficta sit adoratio. Animus verò submissionis, & seruitutis erga illum solùm versatur, quem quis apprehendit sibi superiorem, & excellentia præditum. Nam minori, qui nulla ratione, vt maior, potest apprehēdi, nemo se subsubijcit: multo ergo minus creaturæ irrationali & inanimæ. Qui enim ei notam exhiberet submissionis ex affectu illo verę seruitutis erga illam secundum se, peruersè ageret: esletq; abiecto animo: imò verò crimen, & genus quoddam superstitionis atq; idololatriæ committeret. Diceretur enim ex animo creaturæ irrationali secundum se seruire, græcè λατρεύειν *latreuin*, aut δουλεύειν *dulouin* ac proinde eam, vt excellentem, sibiq; superiorem agnosceret.

Prima confirmatio maioris propositionis ex definitione adorationis.

Non licet creaturæ irrationali secundum se latreuin, aut dulouin.

Accedit, quod si aliquod aliud genus honoris in rem irrationalem integrè terminari posset, esset laus: nam cætera ad eam referri non posse perspicuum est, nēpe sacrificium, orationem, gratiarum actionem, votum, iuramētū, & de iuramēto id probabitur lib.3.disp.1.cap.2. Atqui nulla res irrationalis potest esse integer terminus laudis:

Secunda confirmatio ex honore laudis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Creatura irrationalis nō est integer terminus laudis.

Nec enim talis honoris capax est: nam cum coronam affabrè factam laudamus, non ipsam, sed artificem commendamus: vt notauit Leontius dialogo 5. contra Iudæos cuius verba citauimus lib. 3. disputatione 1. cap. 2. sicut cōtrà, cum opus aliquod vituperamus, non in ipsum, sed in artificem conuitia iactamus. Eadem autem ratio videtur esse adorationis, imò maiori ratione creaturæ irrationali seorsum repugnat, quia hæc submissi, & cedentis animi est, quæ rem irrationalem dignè respicere nequit. Rectè ergo assumit ratio in maiori propositione, nullam creaturam inanimam, seu irrationalem, secundum se, sine alia rationali, esse capacem cultus reuerētiæ, & adorationis, seu honoris. Cum ergo imago secundum se, quouis modo consideretur, si non habeat intra se exēplar, cui honor & cultus deferatur, sit res irrationalis, imo inanimata, sequitur erga ipsam, excludendo exemplar, rationē adorationis nō posse compleri. Nullus enim imagini secundum se, dignè se subijceret, & seruum se illi exhiberet, cum sit multo dignior imagine, nimirum capax gratiæ, & amicitiæ Dei: imago verò sit res quædam inanima, & sine sensu. Quare qui illā per se, nō adorato in ipsa exēplari, veneratur, stultitia seu idololatria notari potest, aut quia rei irrationali se subijcit, & contra rectam rationem se seruum exhibet; aut quia dum illi se submittit, aliquod numen, aut dignitatem, aut virtutem ei tribuit: quod est error Gentilium, non Christianorum religio, vt cap. 3. ex Concilio Tridentino notabamus. Vtrumq; verò paucis, pulcrè tamē notauit Vvald. 3. tomo, qui est de sacramentalibus, cap. 156. numero 6. Nam postquam nostram sententiam expressit, concludit his verbis. *Adorare ergo eas* (scilicet imagines,) *vt res naturæ, quamuis sic mihi Dominum significent, fatuum est: adorare eas pro Deo, vel Diis, sacrilegū est: sed adorare eas, vt per eas adoremus Deum, sanctum est.* Idipsum disertis verbis, quæ cap. vltimo huius disputationis referemus, docuit Iacobus Paiua: & ideo S. Thom. 2. 2. q. 103. art. 4. ad 3. ait, creaturæ irrationali in se consideratę non deberi ab homine aliquā subiectionem, vel honorem; quinpotius talem creaturam naturaliter homini esse subiectam, & solùm cum re rationali eodem honore posse adorari.

Leon tius

322

323

Vvald.

Iacobus Paiua.

S. Thom.

At occurrunt aduersarij, & dicunt, imagini esse debitū cultum adorationis & reuerentiæ per se, non quidem ratione sui, sed ratione exemplaris, ad quod refertur, ita tamen, vt ille honor nō attingat exemplar, tanquā id quod adoratur, sicut legatus propter Regem colitur per se, non adorato Rege. Hæc solutio in ore aduersariorum passim versatur, quam facili negotio confutabimus. Quæro igitur ab eis, cum imago per se colitur gratia prototypi, ipso tamen exemplari non adorato; habetne aliquam virtutem, aut excellentiam ab eo detiuatam, quā adorans agnoscat: vel manet inferior adorante? Dici certè non potest ab exemplari in imaginem virtutem, aut excellētiā deriuari; sed ipsam semper sine sensu & vita manere: cui ergo defertur honor ex animo gratia prototypi, si ipsi exemplari nō tribuitur? Nunquid in honorem alicuius cedere potest, si eius similitudinem sensu, virtute, & ipso exemplari vacuā, mihi superiorem venerationeq; dignā agnoscam, illi seruiam, & me ex animo submittam.

Solutio aduersariorum ex comparatione legati cum imagine.

Confutatio.

In legato sanè diuersa est ratio, quam Doctores primæ & secundæ sententiæ non videtur attendisse. Est enim in ipso, quod rationis sit particeps, deriuata quædam dignitas à Rege, super eam, quam fortuna propria habebat, in qua creatur à Rege ipso, dum in legatum eligitur, ratione cuius alij meritò se illi subijciunt, eumq; superiorē agnoscunt. quāuis alioquin id non facerent: quare & per se adorari potest, & coli, etiamsi Rex in ipso nō adoretur. Idē omnino de imagine viua Dei, scilicet de homine, qui dicitur factus ad imaginem & similitudinem Dei, dicendum est, videlicet posse secundum se peculiari adoratione coli, non adorato Deo, cuius est imago. Quia quatenus est imago Dei, dignus est inse ipso honore & reuerētia ob excellentiam, quam habet. Non sic accidit in imagine irrationali, aut re inanima, vt purpura: in quam nulla dignitas deriuatur ab exemplari, vel à re animata, cum qua postulat adorari, vt satis liquet. Quare nec circa ipsam ado-

Legati & imaginis viuæ ac irrationalis differētia

Universidad de Deusto
Biblioteca

ratio compleri potest: cumq, omnis dignitas sit exemplaris, vel rei rationalis, cui coniungitur, sit, vt vna debeat esse communis vtriusque adoratio.

Differentia inter imaginem viuam Dei & mortuam ex S. Tho.

Hac de causa optimè S.Thom.2.2.q.103.art.3.ad tertium de imagine viua Dei, quę est homo, asserit, quandoque esse alium motum in imaginem, & in exemplar, scilicet in Deũ, quo modo dulia respicit ipsam hominis dignitatem: quia licet secundum illam homo sit imago Dei, tamen qui tribuit homini honorem ob eius dignitatẽ nõ refert honoré semper in Deum: ac si dicat, affectus honoris in ipsa hominis dignitate insumitur. Docet deinde honorem, qui defertur imagini viuæ, quodammodo in Deum resultare (intelligit remotè) sed reuerentiam, quæ Deo exhibetur, nullo modo ad imaginem eius (scilicet viuam) pertinere: & in hunc sensum Caietanus interpretatur Doctorem sanctũ. Atqui de imagine irrationali aliter sensit art.4.ad 3. dum de cruce loquitur, vt benè obseruauit Caietanus ibidem: asserit enim creaturæ irrationali in se consideratæ nullam reuerentiam deberi; ideo autem crucem honorari, quia simulcũ Christo eodem honore colitur: nempe intelligebat apprimè discrimen a nobis assignatum inter imaginẽ viuam, & irrationalem. Quamobrẽ Basil.cap.5.allegatus, de imagine irrationali recte dixit, vnum esse imperium, vnam gloriam imaginis & Regis; ac proinde vnam glorificationem; idest adorationem. Sic enim cum intra imaginem exemplar continetur & cum eo cogitatione coniungitur, illiusmet dignitas, atque excellentia est, & non alia, quam imago habet. Quare qui ipsam vult adorare, eiq, submissionis notam exhibere, in ipsum exemplar, quod est vita, & dignitas imaginis, animum debet intẽdere. atque adeo affectu suo oculum imagini corporaliter infixum, ipsi exemplari deferre & illud spiritu oculari: idemq; de quouis alio signo & nota seruitutis dicendum est: sic verò potius seruitus, & affectus submissionis versatur circa exemplar, quam circa imaginem. Qui ergo imaginem osculatur, arbitratur, se osculari exemplar: vt dicebat Leontius cap.5.citatus, & perinde affectu suo se habet, ac si ipsi exẽplari

S.Thom

Caietan.

328

Basilius.

Vna dignitas exemplaris & imaginis.

Qui osculatur imaginẽ, arbitratur se osculari exemplar.

Leontius

327

plari osculum præberet: seclusо autem exemplari, cui cultus ex animo debetur, quonam affectu seruitutis, & reuerentię imaginem osculabimur? Manet ergo probatũ, quod in maiori assumpsimus: videlicet creaturæ inanimæ, aut irrationali secundũ se, nõ posse cultũ reuerẽtiæ, & seruitutis deferri, etiã si ratione alicuius rei excellẽtis, & rationalis tribui dicatur: sed opus esse ipsam imaginem, exemplari intra eam concluso, veluti intra corpus anima, honore & cultu dignari. Quocirca, qui sine illo dicunt adorari posse, aliunde tenentur, dignitatem & virtutẽ imagini concedere, quod Christiana pietas non credit.

S.Thom.

Id ipsum, quod in ratione præcedenti assumpsimus, videlicet, creaturæ irrationali, aut inanimatæ secundum se, sine exemplari non posse cultum & honorem deferri, alia quoque via demonstrari potest. Est autem præmittenda doctrina Doctoris sancti Secunda Secundæ quæst.80.art. primo: nempe sub virtute iustitiæ, quæ est ad alterum, aliquas virtutes, quas partes illius potestatiuas appellat, collocari. Cum enim in illis reperiatur ratio quædam debiti ad alterum, quod iustitię proprium esse videtur, eas sub iustitia collocat; non sub temperantia, quæ est ad se, & nõ ad alterum. Cum verò non reperiatur integra ratio iusti, & æqualis secundum datum, & acceptum, eas vocat potestatiuas partes iustitiæ, quasi potentias illius, quæ eius essentiam non plenè participant; non subiectiuas, quales sunt species sub genere, in quibus integra, & perfecta ratio generis reperitur. Sic sub iustitia constituit sanctus Thomas religionem quæstio 81. quæ est indeferendo cultum Deo: pietatem quæstio. 101. obseruantiam quæstio. 102. duliam quæst.103. quæ circa honorem parentum, maiorum, & dominorum versantur, nulla autem alia virtus, præter enumeratas, sub iustitia hoc modo collocatur, quæ cultum, & reuerentiam alicui debitam tribuat:

Tertia confirmatio efficax maioris propositionis.

328

Religio. & dulia partes potestatiuæ iustitiæ.

Quia ergo hæ virtutes, cum iustitia in eo conueniunt, vt sint ad alterum: & solum in ratione iusti, & æqualis, seu debiti ab ea deficiunt, euidenter sequitur, si iustitia est

Universidad de Deusto
Biblioteca

Religio, & dulia, sicut iustitia, est semper ad creaturam rationalem, vt ad alterum.

tia est semper ad alterum rationis participem, non ad rem inanimam, aut irrationalem, sic etiam religionem, pietatē, obseruantiam, & duliam esse debere: iustitia autem semper est ad creaturam rationalem, cui debitum soluitur. Quocirca cum aliquis habens depositum, aut commodatum alterius, equum scilicet, aut rem pretiosam; eā ex iustitia benè tractat, vt debitum exposcit: si id ex vero affectu virtutis faciat, non potest solùm rem ipsam depositā, aut commodatam, quam benè tractat, respicere; verumetiā Dominum, cui potiùs debitum illud persoluit: rem autem ipsam habere potest, tanquam materiam, in qua iustitiam seruat, & æqualitatem. Eodem igitur modo religio, pietas, obseruantia, & dulia circa rem rationalem necessario versari debent. Quare qui benè, & honorifice tractat rem sacram, quæ in cultum Dei dedicata est, vel imaginem alicuius, non ipsi solùm imagini, aut rei sacræ secundum se, debitum honorem persoluit; sed affectu virtutis religionis, obseruantiæ, aut duliæ, potiùs Deum ipsum, vel exemplar respicit: honoremq; illum, quem exteriùs rei sacræ, vel imagini exhibet affectu interiori, in Deum ipsum, vel exemplar transmittit, cum quo, non autem cū sola re inanima secundum se, iustitiam in cultu & reuerentia seruare debet. Constat ergo si excludas exemplar, has virtutes, quæ sunt partes iustitiæ, circa solas imagines versari non posse.

329

Quarta confirmatio maioris propositionis ex virtute ad quā pertinet adoratio.

Ad hæc, si cultus studiosus soli imagini secundum se, ita potest deferri, vt exemplari non exhibeatur; cuiusnā virtutis erit opus? Latriæne, hoc est religionis; an duliæ, seu obseruātiæ? Alterius enim esse nequit, vt perspicuum est. Si est latriæ & religionis, cum hæc soli Deo cultum tribuat, vt patet ex 2.2.q.81. non poterit solis imaginibus secundum se, illum exhibere; nisi eas pro Deo quis habeat: quod idololatriæ scelus esset. Si est duliæ, vel obseruantiæ, cum hæc solùm Dominis in dignitate constitutis honorem deferat, vt traditur 2.2.q.102. & 103. imagines secūdum se, sine exēplari colere nō potest: nisi quis in eis virtutem aliquam, & excellentiam, seu numen esse putet: ratione

330

tione, cuius imagines tanquam superiores sibi, suspiciat: quod est absurdum: ergo cultus imaginum secundum se sine exemplari, ad nullam virtutem pertinere potest.

Responsio aduersariorum

Respondent aduersarij, cultum imaginum secundum se, nunc ad religionem, nunc ad duliam pertinere: quatenus exemplar quoq, nonnunquam religione, vt Deus: interdum dulia, vt Sanctus colitur. Ad eandem enim virtutem cultus imaginis, atq; exemplaris pertinet; etiāsi imago secundum se sine exemplari adoretur: quia illa semper propter exemplar colitur. Dicunt tamen, hanc adorationem imaginum esse secundarium quemdam actum earum virtutum: atq, adeò cultum earum, honorariam venerationem vocant. Nolunt autem latriam propriè, & simpliciter appellare; ne dicere cogantur imaginibus hoc modo adoratis latriam deferri. Nam præterquā, quod in septima Synodo oppositum definitur, vt cap.9. dicetur, est cōtra ipsorum sententiam, qui eò hanc adorationem imaginum secundum se sine exemplari introducūt, quod in septima Synodo dicitur, non latriam, sed cultum inferiorē ipsis esse exhibendum.

331

Refutatur aduersariorū responsio. Prima refutatio.

Verum hæc solutio infirma est. Primò, nam licet hæc adoratio imaginis secundum se, sit actus secundarius latriæ, obid tamen non debet negari, simpliciter, & propriè esse latriam. Sicut enim in eorum opinione, qui dicunt, virtutis Theologicæ caritatis duos actus assignari; alterū circa Deum secundum se, qui est primarius; alterum circa proximum, propter Deum, quem dicunt, esse secundarium, absolutè & simpliciter ille secundarius dicitur actus caritatis, & ob id asserunt simpliciter, & propriè proximū caritate Thologica diligi: sic etiam dicere deberēt aduersarij, imagini simpliciter, & absolutè latriā exhiberi, quod merito concedere refugiunt, vt prædictum est.

Secunda refutatio. Non esse distinguēdam latriā in primariam, & secundariam

Secundò in septima Synodo, non duplex, sed vna tantū latria assignatur, eaq; soli Deo semper tribuitur: quomodo ergo hi Doctores, aliam secundariam introducunt? Nam si duplex esset latria, & secundaria creaturæ exhiberetur; sicut etiam multiplex est adoratio, & aliqua creaturæ

332

Universidad de Deusto
Biblioteca

creaturæ tribuitur, non rectè notassent Aug.q.61. in Genes. Anastasius Episcopus Theopoleos,& Tharasius,quos infrà cap.12.referemus,cum dicitur Deuteró.6. *Deum tuũ adorabis*,data opera nõ esse oppositum,*solum*,quia cum sit multiplex adoratio,non solum Deo sed alijs etiam exhibetur;at verò cum subditur,& *illi soli seruies*,quod Græce est λατρεύσεις *latreusis*,adiectum fuisse,*soli*,latria ergo soli Deo tribuitur,ac proinde vnica tãtum est. Nam si duplex esset,& alteri,quam Deo exhiberetur,non rectè notassent, adiectum fuisse *soli*. Hęc autem ratio præsertim vim habet in aliorum sententia,qui affirmant,latriam,quam ipsi vocant respectiuam,ad imaginem terminatam, esse eiusdem speciei,& vniuocè latriã cum ea,quã Deo exhibemus. Etenim si hæc imaginum adoratio,quæ distincta est ab adoratione exemplaris,verè & vniuocè,vt hi affirmãt, est adoratio latriç:quomodo Epiphanius Diaconus, cuius testimonium citauimus cap.1.huius disputationis, ait latriam differre à simplici adoratione,& hanc solum tribuendam esse imaginibus?Nam si illis exhiberetur vera latria, non solum simplici adoratione,&à latria distincta colerentur.

Aug. Anast. Tharas.

Epipha. Diaco.

333

Tertia refutatio.

Tertio dicere possemus,nos imagini Christi λατρεύειν *Latreuin*,quod est absurdum, vt supra diximus,& contra verba Germani Patriarchæ in Epistola ad Thomam, quæ habetur in septima Synodo actione 4.ibi enim ante medium,cum explicasset,quomodo non esset assumendũ nomen Dei in vanum,hoc est nulli rei creatę, nisi tribus diuinis personis tribuendum,idem de diuino cultu his verbis declarauit. *Vbique cum verbum hoc* λατρεύειν, *latreuin,diuina scriptura ponit,tantummodo dictis*(scilicet diuinis personis) *adsignat,quo a nobis alienum,& non communem indicet hunc errorem* (scilicet idololatriam) *manifesta enim est, quæ sit latriæ idolorum ratio. Apud nos autem vnus Deus adorandus*(intelligit latria in spiritu) *vna & in eum fides, vnum salutare baptisma:sic quoque vna,quæ illi debetur, latria: quemadmodum à sanctis Apostolis traditum est.* Quomodo ergo hi recẽtiores verbum,λατρεύειν *latreuin*,alteri,quã Deo tribuunt,& duas latrias,alteram imaginum,alteram Dei introducunt.

Germa.

335

Quarto

Quarto,licerет etiam adorationem imaginum Iconolatriam,& adoratores imaginum Iconolatras appellare : id quod Patres antiqui ausi nõ fuissent atque ea sola ratione non liceret idololatriam,seu idololatras vocare,quia imago dici non potest idolum:vitium autẽ ęquale esset, quia latria in imagine collocaretur,ac si numen & excellentiã haberet,ac proinde ipsam imaginem idolum faceremus.

Quarta refutatio.

334

Epipha. Diaco.

Quinto,Epiphanius etiam Diaconus act.6.septimę Synodi tomo 2.ante medium de Iconomachis sic ait. *Qualia autem nugari pergant,videamus. Quæ(aiunt) ab excelsa,& Deo decente latria ad humilem,terrestrem,& materialem creaturarum latriam,hominum mentes detrahit.* Quibus Epiphanius respõdet hoc modo. *O insanientem linguam,quam instar machæræ acutæ & veneno imbutæ possident,qua Christianorum inculpatam fidem in simulacrorum arbitrantur translatam culturam:& contumelioſè humilem,& materialem creaturarum latriam hanc appellant. Nemo enim Christianorum eorum,quæ sub cœlo sunt, imagini latriam exhibuit:*&paucis interiectis,*latria nostra in spiritu est*, ac si dicat,imaginibus,sine exemplari,non præbemus affectum,& spiritum seruitutis,& submissionis,qualis est latria,sed signum illius:& ita nullã latriã materialem & humilem,hoc est circa res creatas,Christiani habent,sicut hæretici garriunt. Quodsi secundum horum Scholasticorum sententiam duplex esset latria in spiritu , vna debita Deo, altera imaginib⁹,iã esset latria circa creaturã humilẽ,&materialẽ,quæ sane humilis& materialis latria absq; cõtumelia vocari posset:atq; ex eò,quòd latria nostra esset in spiritu,nõ recte inferret Epiph.circa creaturas latriã nõ versari

Quinta refutatio.

335

Sexto,si secũdariũ latriæ cultũ circa imagines secũdũ se, sine exẽplari,admittimus;cõcedere debemus,vt supra diximus,præter externã notã honoris,& submissionis, quæ circa imagines versatur,internũ affectũ seruitutis circa ipsas,qui si est latriæ,debet esse diuinę seruitutis,hoc est,seruitutis,quæ Deum decet : hęc autem in imagines secundum se, sine prototypo,conuenire nequit , nisi eas Deos faciamus:ergo nec honor illarũ secũdũ se,sine exẽplari latriæ esse poterit:sed neq; alteriusvirtutis. Interior enim affectus

Sexta refutatio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Conclusio rationū ex natura ipsa rerum deducta

fect⁹ seruitutis,in omni adoratione,vt minimū debet esse duliæ, quæ etiam, sicut paulò ante dicebamus, rei solùm rationali debetur, ac proinde soli imagini secundum se, deferri non potest. Ipsa igitur natura rerum & adorationis perspicuè docet id,quod bene obseruarunt Tharasius in septima Synodo act.4.post lectum testimonium Athanasij,& Epiphanius act.6. tomo 5. in fine, honorem exhibitum imagini necessario ad ipsum primum fontem, scilicet exemplar,transire: quare & adorationem imaginis, sicut etiam iuramentum per res creatas, & inanimas, esse actum veræ religionis,non quatenus ad ipsas refertur secundum se, sed quatenus ex affectu per illas ad Deum transit.

Tharas. Athan. Epiphan.

336

Ratione efficaci à contrario id ipsum demōstratur.

CAPVT IX.

NON minùs efficax est ratio,quæ in hac materia à contrario desumi potest,quam illa,qua à priori ex natura ipsius adorationis, & imaginis hactenus vsi sumus. Imagines ergo per se, nō adorato exemplari,non posse adorari, à contrario sic ostenditur. Imago,& quæuis res inanima,vel irrationalis secundum se,non est capax iniuriæ:ergo nec venerationis & honoris,nisi cōiuncta cum rationali. Nam si,vt aliquid habeat rationem iniuriæ,non potest in imagine,aut re inanima sistere;sed transire debet in rem rationalem,tanquā in id, cui proximè fit iniuria:ita etiam, vt aliquid habeat rationem honoris,non ad imaginem solam, sed ad exemplar referri debet:atq; in hoc contrariorum eadem est ratio:quod enim vnius contrarij capax non est, nec alterius esse potest:id quod hac ratione intellectum,verisimū est: vt si accidens separari possit à subiecto, qualis est honor, & contumelia;idem indiuiduum subiectum, quod nō est capax vnius contrarij,non sit alterius: in accidentibus vero,quæ nequeunt à subiecto separari idem subiectū genere,quod non est capax vnius,non sit alterius. Porrò autem

Res inanima non est capax iniuriæ.

337

tem nullam rem inanimatam esse iniuriæ capacem,patet. Nam sicut non est capax iniustitiæ,& ob id cum quis male tractat rem alterius,vt equum,nō facit iniustitiā equo, sed Domino: sic etiā non erit capax iniuriæ contra latriā seu duliam,aut obseruantiam. Quare qui iniuria afficit imaginem,non imagini,sed exemplari;nec duobus, imagini scilicet,& exemplari,sed vni tantum irrogat iniuriā: imago ergo secundum se,non est iniuriæ capax, ac proinde nec venerationis.

Legati, & rei inanimatæ differitia

Aliter tamen de legato alicuius Principis dicendū est: cum enim quatenus legatus,excellentiam habeat; ipse in se capax est & honoris, & iniuriæ. Quare, qui iniuriam faceret legato,vt legatus est,hoc est,contra aliquam legati immunitatem,duobus faceret iniuriam,&Regi in legato,tametsi remotè,& ipsi legato in se: quia & honoris, & contumeliæ capax est. Hāc rationē paucis indicauit Epiphanius in septima Synodo act.6.tom.5.in fine,& Tharasius in act.4.qui post lectum testimonium Athanasij contra Arrianos,addidit hæc verba. *Hæc sanè rerum natura docet,quod honor imagini exhibitus ad ipsum fontem primum referatur,quomodo etiam contumelia.* Adrianus etiam in epistola ad Imperatores in act.2. septimæ Synodi refert Chrysostomum, qui in homilia aut sermone in parabolam de semente,eandem rationem his verbis expressit. *Nescis,quòd quicunq; ex ligno & coloribus imagini conuicia dicit, illum non damnari,veluti in rem inanimatam, sed contra Regem ipsum dixerit?* Damasc. quoq, oratione 3. de imaginibus refert testimonium Basilij in cap.13.Esai.in illa verba: *Et perdam superbiam,*&c.aliqua ei adijciens verba in hunc modum. *Si quis homo Regis imaginem lapidibus petat,quia Regem ipsum nō posßit,atq; ita lignum,Regis effigiem referens,verberet:sic quicunque veneratur imaginem,ipsum nimirum veneratur exēplar.* Idē Adrianus in Scripto de imaginibus versus finem cap. 8. *Nescis*(inquit)*quoniā si quis imaginem Imperatoris iniurianerit, primæ formæ dignitati affert iniuriam? Nescis,quoniam si quis imaginem,quæ a ligno detrahit,non sicut in animatam materiā audens,sic indicatur,sed sicut qui aduersus Imperatorē manus extendens*

Epiph. Tharas. Athan.

Adria. Chrysost.

Damasc. Basil.

338

Adrian.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dens fœdat materiam, sine anima Imperatoris, segregatam ab Imperatore: Imago enim omnino si feriatur, ejus iniuria Imperatorem attingit. Ex quo deducit honorem quoq; adorationis, circa exemplar proximè versari. Nã eodem modo ad ipsum refertur, atque contumelia: hæc autem proximè exemplar respicit: ergo & cultus adorationis similiter.

Responsio ad aduersarios

Respondent aduersarij huic argumento, iniuriam, quæ sit imagini Regis, esse quidem iniuriam Regis, sed non tã grauem, ac si ipsimet personæ Regis proximè fieret, vt ita defendant, imaginem solam secundum se inferiori cultu posse adorari: siquidem iniuria facta imagini, quæ in exẽplar quodammodo redundat, inferior est, quã si ipsi exẽplari proximè fieret. Cæterùm quam parum hoc responsum valeat, paucis ostendo. Quamuis enim non sit ita grauis contumelia facta exemplari in ipsa imagine, quam quę ipsi in propria persona proximè fieret, quod concedimus libenter, nec oppositum probare contendimus: nulla tamen iniuria siue maior, siue minor, seu minima, habet veram rationem iniuriæ relata solum ad imaginem, aut rem inanimam secundum se: sed necessarium est, ad rem animatam & rationalem proximè terminari, vt veram rationem contumelię habeat. Imò verò licet iniuria facta alicui in propria persona, sit maior, quàm ea, quæ fit in imagine illius: ad eandẽ tamẽ speciem vtraque pertinet, & eidẽ virtuti opponitur, aut iustitiæ, aut religioni, aut duliæ.

339

Refutatio.

Obiectio.

At contra obijciat aliquis. Potest fieri iniuria imagini absque eo, quòd fiat expressa intẽrione, & affectu lędendi exẽplar: sicut faciunt Iconomachi putantes, se obsequium præstare Deo, si imagines cõburãt: qui tamẽ iniurioſi sunt in imagines, etiãsi nõ velint ipsum exẽplar iniuria afficere: ergo potest quis etiã imagini honorẽ deferre, etiãsi expresse nõ velit exẽplar honorare: sed in solã imaginẽ animũ intendat. Respondeo primũ, licet contingat interdum iniuriã fieri imagini, sine expressa voluntate afficiendi cõtemelia prototypon, aut ipsum lędendi: nihilominùs tamẽ nõ potest illa habere veram rationẽ iniuriæ, quatenus fieri dicitur soli imagini, sed exẽplari. idẽ igitur de honore & cultu

Solutio prior

Non potest imago illa sola prototypo afferre contumelias.

cultu dicẽdũ est, vt nisi ad exẽplar referatur cõpletã rationẽ cultus nõ habeat, quare imagini, secundũ se, sine prototypo, nõ est tribuendus. Deinde dico, vt aliqua iniuria facta imagini habeat verã rationẽ cõtumeliæ, necessariũ esse, vt quis frangat, aut male tractet imaginẽ, quia imago est: (etiãsi ex odio nõ habeat animũ lędẽdi ipsum exẽplar, vel iniuria afficiẽdi) quoniã indignũ putat, alicui imaginẽ erigere, vt in ea cultus ipsi deferatur. Quare vult expresse ipsi exẽplari in imagine cultũ denegare: imò cultũ hoc modo ipsi exhibitũ execratur. Hoc autẽ satis est, vt sit peccatũ contra virtutẽ dulię, etiãsi non fiat ex displicẽtia dignitatis & excellentię prototypi, nec ex odio & animo iniuriam ipsi irrogãdi: tametsi, vt esset actus verę adorationis secũdũ virtutẽ, deberet fieri expresso animo, deferẽdi illũ honorẽ exemplari in sua imagine: bonum enim ex integra causa, malũ autẽ ex particulari defectu: ideoq; plus requiritur, vt sit aliquis actus virtutis, quã peccati. Porrò cum actus ille adorationis nõ proueniat ex cõplacentia ipsius exẽplaris secũdũ se, sic enim omnis adoratio esset ex caritate circa exẽplar; sed solũ proueniat exvolũtate, qua placet, vt excellẽti, cultũ deferre, sicut lib.1.disp.1.c.3.& 4.diximus; satis est, vt sit peccatũ contra religionẽ, aut duliã, adorationẽ debitam alicui, aut negare, aut improbare, &

341 prohibere: quẽadmodũ etiã in materia iustitiæ ad alterũ contingit. Vt enim sit iustitiæ opus studiosum, & secundũ virtutem; debemus tribuere vnicuiq;, quod suum est: quia honestum iudicamus illud reddere, eò quòd debitum est: cõtrà verò, vt sit peccatum cõtra iustitiã, non est necesse, illud retinere, quia alienum est, sed detinere, quòd revera alienum existimatur, quauis de causa id fiat.

Eisdem testimonijs, & rationibus eorũ sententia refellitur, qui docent, imagines nonnunquã per accidens, interdũ etiã per se adorari, ita tamen, vt prototypus non tantũ sit ratio illas adorandi: verumetiam id, quod simul adoratur, alia tamẽ adoratione. Tũ quia iã essent plures adorationes imaginis & exẽplaris contra doctrinã Patrũ, & Cõciliorũ, quæ superius allata sunt. Tum etiã, quia si imago

Universidad de Deusto
Biblioteca

est per se terminus adorationis, & alia adoratione distincta colitur, quàm exemplar, sit, vt ipsa secundum se capax sit honoris, & contumeliæ, vt nos dignè illi seruiamus, id quod hactenus ostendimus esse falsum. Nã Patres non solum docẽt, simul debere adorari imaginẽ, & exemplar, sed etiã eodem motu adorationis; id quod rationes etiam superius allatæ demonstrant.

Eodem modo atq; imagines, nomen IESVS, & alias res sacras esse adorandas.

CAPVT X.

RES hæc, mea quidem sententia, sine controuersia erat, probato semel, quod de imaginibus cap. 8. & 9. diximus. Eisdem namq; rationibus monstratum manet, nec Scripturam aut vocem huius nominis IESVS, nec vasa sacra, nec librum Euãgeliorum, nec alias res inanimatas, in vniuersum, secundũ se, nisi cogitione, aut re ipsa coniunctas alicui naturæ rationali, adorari posse. Non desunt tamen Theologi nostrę etiam sententiæ, qui asserant, diuersam esse rationem, de nomine IESV, de rebus ac vasis sacris, atq; de imaginibus. Concedunt enim, his non posse secundum se, nisi cõiunctis cum exemplaribus, cultum deferri, benè tamẽ nomini IESV, & rebus sacris. Sic docet Antonius de Corduba lib. 1. q. 5. dub. 4. art. 2. ad 1. confirmationem septimi argumenti, & alij recentiores. Reddit rationem, quoniã imagines sunt signa quædam, quæ ex communi consuetudine Ecclesiæ, imò ex ipsa natura imaginis, ita exemplar repræsentant, vt in locum illius aspectibus hominũ substituãtur; ac proinde cum ipso prototypo postulent adorari. At verò vox hæc IESVS, vel scripta, vel etiã prolata, nõ ita expresse Christũ significat, vt vicẽ ipsius gerere videatur. Quare licet dicat Antonius Corduba, audita voce IESVS, vel visa, Christum à nobis coli; nunquam tamen concedit, cum voce simul adorari. Ipsi etiam voci secundum se, censet honorem aliquem tribui: id enim

An nomen IESV per se sit aduorandum.

Vocem IESVS per se esse venerandam ex sententia Cordubæ.

342

Anton. Cord.

enim argumentum contendebat. Idem de vasis, & rebus sacris docet, inferiori nempe cultu, secũdum se, etiam esse venerandas. Imò sunt aliqui, qui putant, difficile admodum esse res sacras, & vasa cum re aliqua rationali simul adorari, sicut imago cum prototypo suo colitur. Cõfirmant hanc sententiam de voce IESVS, autoritate octauæ Synodi generalis can. 3. & Irenęi lib. 5. contra hæreses cap. 33. De vasis sacris probant, ex definitione septimæ Synodi, quam pro prima opinione, adduximus cap. 1. huius disputationis.

343

2. Synod. Iren. 7. Synod.

Cæterùm, vt dixi, cum nulla res inanima sine rationali sit adorationis capax, sicut cap. 8. & 9. demonstratum est, & vox IESVS sine scripta, siue prolata, quæcumq; etiam res in cultum Dei dedicata, vt vas, liber Euangeliorũ, &c. sit inanima; sequitur, secundum se sine rationali non esse honoris, & contumeliæ capacem: atq; adeò simul cũ alia rationali, nempe Christo, quẽ significat vox illa, vel Deo, in cuius cultum res dicata est, necessario colendam esse: tantum abest, vt id fieri non possit. Quomodo autem id fieri debeat, cap. 12. & 13. & disputatione 1. libri tertij patebit: vbi magis peculiariter trademus modum, quo circa res inanimatas, nos gerere debemus, cũ eas adoramus. Ratio verò vnica, quæ præcipuè nostram opinionem confirmat, ob quam diximus imaginem non nisi cum exemplari coli, non est, quia ex consuetudine in locum illius imago substituitur (quãquam & hoc verum est, & benè cãdem sententiam probat:) sed quia res inanima adorationis, & cultus, secũdum se capax non est. Ex qua, idẽ quod de imagine, de voce quoq; IESVS, & aliis rebus inanimis manifestè sequitur: vt proximè notabamus. Et quamuis diceremus, quia imagines exemplaribus substituuntur, ideo cũ ipsis adorari; quis audeat asserere, vocẽ IESVS aut scriptam, aut prolatam, in locum significati non subrogari? Ea enim audita, aut visa, statim præsentem nobis habemus Christum: vox ergo, quatenus ipsum includit, & ei substituitur, veneratione digna est. Nec aliud definiuit Canõ ille octauæ Synodi; qui planè loquitur de voce ipsa,

Impugnatur Cordubæ opinio.

344

Ratio obquã nomen IESVS nõ nisi cum ipsa re significata adoretur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

aut scripta,aut prolata:& verba Conc. Mogunt. quæ cap. 13.referemus,hoc ipsum manifestè confirmant. Ad septimã verò Synodum,quæ de vasis sacris loquitur, eodem cap. dicemus.

Irenæus autem,non de voce IESVS, aut scripta, aut prolata,sermonem habet,sed de ipsa re significata. Loquitur enim de nomine IESV, cui ex testimonio Malachiæ 1.cap.in omni loco incensum offertur, & purum sacrificium:nomine verò incensi, orationes significat. Cum ergo non ipsi voci IESVS,sed significato orationes & sacrificia offerantur,sequitur,non de ipsa voce, sed de re significata,tam apud Irenæum,quàm apud Malachiam,sermonem esse:sicut etiam ad Philipp.2.dũ dicitur. *In nomine IESV omne genu flectatur*,&c. per nomẽ nõ vox IESVS, sed per metonymiam figurã, res ipsa,scilicet Christus, intelligitur:vt explicãt Theophylactus, Theodoretus & Oecumenius. Idem & actorum 4.*Non est aliud nomẽ datũ subcælo,in quo nos oporteat salvos fieri*:& ad Rom.10. *Quicunq; invocaverit nomẽ Domini,salvus erit*:Ioan.1. *ijs, qui credunt in nomine eius*. Quare nec ex Irenæo,nec ex eis locis Scripturæ,satis probatur,voci IESVS scriptæ,aut prolatæ,cum suo significato,sicut imagini cum prototypo, honorẽ aliquem,etiam per accidens,esse deferendum. Id verò optima ratione demonstrari potest,sicut de imaginibus hactenus probatum est,& quamuis in testimonio ad Philippẽses,nomen IESVS pro ipsa voce accipi diceremus: inde quidem solùm sequeretur,aliquem cultum, per accidens nimirum cum significato,voci deberi:quòd tamen ex Malachiæ 1. probare non possemus. Cum enim ibi, non de cultu adorationis,sed orationis & sacrificij sermo fiat:hic autem non deferatur imagini,nec voci, etiam per accidẽs; cogimur sanè,eo loco nomen pro re ipsa accipere: vt frequens est in Scriptura.

Locus Paul. ad Philip 2. in nomine Iesu.

345

Iren.

Philip. 2.

Theophyl. Theod. Oecum. Actu. 4 Rom. 10. Ioan. 1.

Honor potest deferri imagini, non tamen sacrificium, nec oratio etiam per accidens.

Idem

Idem modus in Sacramenti Eucharistiæ adoratione seruandus est.

CAPVT XI.

346 CVM Sacramentũ Eucharistiæ duobus cõstet, & speciebus visibilibus,& corpore atque sanguine Christi, quæ sub ipsis continentur:explicandum nobis supereſt ex prædicta doctrina quo pacto adoratio in singula terminetur: nam de modo loquendi sequenti disputatione dicemus. Sunt autẽ quędã contra hæreticos præmittenda, quæ Catholicis indubitata esse debẽt:quædã autẽ inter Catholicos cõtrouersa.

Quid dicant hæretici de adoratione Eucharistiæ

In primis ergo Sacramentarij,qui negant,Christi corpus & sanguinẽ verè in Sacramento contineri,affirmant etiã, adorationem huius Sacramenti idololatriã esse. Sic docet Galui.lib.4. institut. c.17.§.35.Quare ministri Tigurini in Apologia contra vltimam Lutheri confessionem, asserunt,se adoraturos Sacramentũ, si crederent ibi esse verũ Domini corpus.Hic error ex alio priori videtur sequi: nã si ibi non est Christi corpus,aut sanguis,vt ipsi autumant; fit,vt adoratio ipsa in panẽ & vinum terminetur:quod est
347 idololatria. Secũdò licet Lutherani omnes fateantur, ibi esse verè corpus & sanguinem Dominj; de adoratione tamen inter se non consentiunt. Nam cum omnes ferè dicant,nequaquã licere adorare Christum in Eucharistia,cũ extra cœnam & communionis tempus, honoris causa publicè circunfertur,idq; idololatriã esse asseuerent cũ Luthero in lib. ad Vvaldenses: quidam tamen asserunt,in ipsa etiã cœna nõ esse Christum adorandũ,vt Lutherus lib. citato, Philippus Melãthõ in iudicio suo de cœna Domini,& Matthias Illyricus in confessione Antuerpiẽsi, & in Apologia eiusdem cap.14. Alij verò cultum adorationis eo tempore Christo in Eucharistia concedunt: vt idẽ Lutherus in formula missæ,Bucerus in actis colloquij Ratisponẽsis,Ioan. Brentius in Apologia pro cõfessione Vvitembergen.& Kemnitius in 2.p.examinis Cõc.Trid.sess.13. c.5.Vt tamẽ à Catholicis,in modo loquẽdi saltẽ differant,

Universidad de Deusto
Biblioteca

addunt, dici non posse, sacramẽtum Eucharistiæ esse adorandum.

Prima ratio. Nullo ergo modo Christum in Eucharistia esse adorãdum, probant hac ratione. Si ibi eum venerari possemus, ideo esset, quia ibi verè exsisteret: sed Deus in omni etiam re mundi intimè præsens est: ergo in omni re mundi posset adorari: quod est absurdum. Hæc ratio, in eorum præsertim sententia vim habet, qui docent, etiamsi in Eucharistia maneret substantia panis, nihilominùs corpus Christi ibi realiter exsistens, forè adorãdũ. 348

Secũdaratio. Secundò, quia vulgus exponitur manifesto periculo idololatriæ, si fortè sacerdos non consecrauit.

Tertia ratio Porrò cum publicè circũfertur, non posse ei cultum venerationis exhiberi, Hæretici probant: quia Vrbanus 4. instituit festum corporis Christi, vt solenni processione per plateas ciuitatis adorandum deferretur: est ergo ritus ab humano tantum ingenio inuẽtus: atq; adeò superstitiosus. Deniq; non posse dici, adorari sacramentum adoratione latriæ, probatur.

Quarta ratio. Sacramẽtum est aliquid creatum, ipsæ nimirum species, & accidẽtia panis, & vini: sed dici non potest, creaturę esse exhibẽdã latriã: ergo nec sacramento.

Veritas Catholica sacramẽtũ Eucharistiæ vbique venerandum. Ceterùm veritas Catholica est: corpus Christi in Eucharistia cum publicè circũfertur, in sacrificio Missæ, & vbique dignum esse veneratione latriæ. Id ostendunt copiosè & eleganter, Claudius Sainctes, repitione 9. de Eucharistia cap. 5. & 6. Clichtoueus lib. 1. de Eucharistia cap. 19. & alij recentiores. Ex Patribus idem expressè astruunt, Diony. de Ecclesiastica Hierarchia c. 3. p. 3. Clemens Romanus libro 2. Constitut. Apostolicarum cap. 61. Origenes homil. 5. in diuersa loca Euãgelij, homil. 6. in Iosue, & lib. 8. cõtra Celsum, Cyril. Hierosoly. Catechesi 5. Chrysost. homil. 61. ad ad populum Antiochenum, Homil. 3. ad Ephes. homil. 85. in Matthæũ, hom. 4. de Dei natura, & alibi sæpenumero, Naziã. oratione de sancta Gorgonia, quę est 11. Eusebius Emissenus homil. 5. Paschali, Theodoretus in 1. dialogo, Ambros. lib. 5. de Spiritusancto, August. in illud Psal. 98. *Adorate scabellum*, in Psal. 21. concione 1. epistola 118. 349

Claudius Sainctes Clichtoueus. Dion. Areop. Clemens Rom. Origenes Cyrill. Hieroso. Chrysost. Nazian. Eusebius Emissen. Theodor. Ambr. Aug.

Algerus Concil. Trident. stola 118. cap. 2. & epistola 120. cap. 27. Algerus lib. 2. de Eucharistia cap. 3. & Concil. Trident. sessione 13. cap. 5. & Canone 6. vbi definit, hoc venerabile sacramẽtum adoratione latriæ colendum esse. Ratio verò manifesta est: nam si Christo secundum se debetur adoratio latriæ, vt hæretici etiam nostri temporis allegati concedunt, & quotquot contra Nestorium docent Christum esse verum Deum: fit, vt vbiq; adorari debeat: cũ ergo verè contineatur sub speciebus panis & vini, sub eis non minùs latria in spiritu & veritate potest adorari, quam in cælo, vèl dum erat in terra. Mitto ea, quæ hæretici respondent huic argumento: ea enim futilia sunt, & inania.

Ratio prædicta doctrina

Corpus Christi & sanguis etiam sine anima adoratur latria. Ratio verò prædicta, primùm non solùm probat, totũ 350 Christum ex corpore & anima compositum in Eucharistia esse venerandum latria, verùmetiam solum corpus, & solum sanguinem, si sine anima sub speciebus essent cum Verbo. Latria enim debetur Christo, non ratione animæ, sed ratione Verbi, cui vnita est eius humanitas: cum ergo corpus vnitum esset verbo, ei quoq; sine anima latria deberetur. Præterea, vt bene obseruauit Claudius Sainctes, repetit. 9. de Eucharistia cap. 6. iam à principio contra Vvaldenses, & Oecolampadium prædicta ratio demõstrat Christum eodem spiritu latrię forè adorandũ, etiamsi cũ substãtia panis simul esset: neq; Catholicos ἀρτολατρείας *artolatrias* insimulandos esse, quasi panem adorarent: quia spiritus adorationis non ferretur in substantiã panis, sicut neq; modo in ipsa accidentia, sed in Christum ibi exsistentem, panem verò illum nota exterior attingeret: quemadmodum etiam in qualibet re mundi licet Deum latria venerari, dum tamen spiritus latrię in deitatem ipsam feratur: vt 3. lib. disput. 1. ostendemus. Quare ex eo, quod Christum in Eucharistia adoremus latria, non sequitur substantiam panis ibi non esse: an verò rectè inde inferatur præsentia ipsius Christi, paulò pòst dicemus. Præterea an sub conditione Christus ibi debeat adorari, lib. 3. disputatione 1. cap. 3. notabimus.

Claud. Sainctes

Christus & si cum pane simul esset, latria esset adorandus.

Iam verò argumenta hæreticorum facilè diluere possumus

Universidad de Deusto
Biblioteca

sumus. Ad primum dicimus optime sequi, Deum in omni re creata, vtpote intimè præsentem, adorari posse; nec id esse absurdum, vt 3. lib. disp. 1. ostendemus. Ad secundum quomodo vulgus nulli periculo exponatur, adorando hostiam, eadem disput. 1. cap. 5. videbimus. Ad tertium respõ deo, quãuis Vrbanus 4. primus instituit solennitatem festi corporis Christi, vt ex bulla illius constat, quam postea Clemens quintus, confirmauit in Clementina vnica de reliquijs & veneratione Sanctorum: ob id tamen veneratio, & adoratio huius sacramenti, non fuit ab ipso inuẽta, sed solennitas illa, vt à toto populo honorificaretur, fuit rectè instituta, sicut plures aliæ solennitates; quod non quauis humana potestate, & ingenio fecit, sed Pontificia autoritate à Christo accepta. De modo autem loquendi sequenti disputatione cap. 3. dicemus.

351

Vrba. 4. Clem. 5.

Adoratio Eucharistiæ non est humanũ inuentum.

Sed cõtendit Claudius loco citato, ex vnitate adorationis absentiam substantiæ panis colligere. Etenim si duplex maneret substantia in sacramento, vna panis, altera Christi, non posset citra idololatriam vnica adoratio in vtramque referri, eò quòd esset duplex etiam exsistẽtia, quarum vnaquæque suam venerationẽ postularet. Substantia quidem creata adorationem duliæ: substantia autem Christi adorationem latriæ: nunc autem cum accidentia solùm panis, & vini, cum substantia corporis, & sanguinis Christi maneãt; eaque exsistant non propria exsistẽtia, sed exsistẽtia corporis, & sanguinis Christi; optimè possunt simul cũ corpore, & sanguine Christi, sub eundem cultum adorationis cadere: quemadmodum humanitas Christi, eiusque diuinitas, eodem motu adorationis coluntur, quòd eandem habeant in supposito exsistentiam. Addit tamẽ, diuerso quidem modo, accidentia exsistere exsistentia corporis Christi, atq; humanitatem exsistentia Verbi. Nã humanitas sustẽtatur Verbo, vnione personali: accidẽtia verò nec hoc modo sustentatur, nec afficiunt ipsam substantiam corporis Christi, sed sola præsentia & virtus corporis Christi illa sustinent: eamque vnionem, inquit ipse, arctioré esse, quàm vestis cum Rege; & arctissimam, post hypostaticã, quam

352

Claudius examinat.

Ex vnitate adorationis aliqui colligũt absentiã panis.

quam præsentialem & sacramentalem vocat.

Affert deinde testimonia Patrum, in quibus exvnica adoratione, absentia panis, & transsubstantiatio colligi videtur. Primum est Cypriani in sermone de cœna, ibi sic ait. *Panis ille, quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus, omni potentia Verbi factus est caro: & sicut in persona Christi humanitas videbatur, & latebat diuinitas; ita in sacramento visibili, ineffabiliter diuina se infundit essentia; vt esset religioni, circa sacramenta deuotio, & ad veritatem, cuius corpus sacramenta sunt, sincerior pateret accessus.* Subtrahit ergo Cyprianus substantiam panis & vini; vt circa sacramẽtum tota insumatur deuotio, & adoratio. Recitat deinde Claudius alia testimonia, quæ consultò prætermitto, quòd nec minima ex parte prædictam sententiam insinuent.

Cypriam.

Confirmant ex Patribus præsertim ex Cypriano.

353

Verùm hęc sentẽtia manifestis rationibus refelli potest. Prima est, quia falsò supponit, accidentia nõ existere propria exsistẽtia, sed exsistentia corporis aut sanguinis Christi. Si enim neq; humanitas exsistit exsistẽtia Verbi, vt probabilior opinio fert, quam in tertiam partem q. 17. arti. 2. confirmabimus, multò minùs accidentia panis, & vini, exsistentia humanitatis, aut Verbi exsistent. Quod verò dicunt, accidentia sustineri præsentia & virtute corporis, & sanguinis Christi, aliter non debet intelligi, quam quia vel à substantia corporis, & sanguinis, tanquam ab instrumento, efficienter conseruãtur sine proprio subiecto, quod inter Scholasticos adhuc indubitatum nõ est: vel certe quia tandiu virtute diuina per se, sine proprio subiecto, cõseruantur, quandiu substantia corporis, & sanguinis Christi ibi præsens est: de quo nemo dubitare potest.

Refellitur prædicta sententia. Prima ratio

Quomodo accidentia in Eucharistia dicãtur sustẽtari a corpore & sanguine Christi.

Secunda ratio. Imago diuersa exsistentia exsistit, quam exemplar, & vestis, quã ille, qui ea indutus est, & reliquiæ, quæ Sanctum tetigerunt, quàm ipse Sanctus, & tamen eodem cultu, & adorationis motu, imago cum prototypo, vestis & reliquiæ cum ipso Sancto, sine idololatria coluntur: quinimò omnia istanon possunt alia diuersa adoratione, non adorato simul exemplari vel Sancto adorari, vt hactenus probatum est. Et 3. libro. disput. 4. ostendemus:

354

Secunda ratio.

potera

Universidad de Deusto
Biblioteca

poterat ergo substantia panis,& vini,si maneret cum corpore,& sanguine Christi, sub eodem veneratiõnis motu simul cũ corpore,& sanguine Christi, sine idololatria cõcludi: neq; substantia panis & vini secundum se,adoratione dulię ipsi propria,& propter id,quod contineret,adorari posset: sicut neque imago propter exemplar, & vestis propter eum,qui eam induit: vt in hac disputatione probatum est.

Explicatur testimonium Cypriani.

Testimonium verò Cypriani, si alicuius momenti est, solùm probat ideo substantiam panis, & vini in Sacramẽto non manere, vt facilior ad Christum pateret accessus, cum nulla substantia creata animus detineretur: hinc tamen non sit,quod Claudius contendit: nimirum,si recta & sincera fides adesset, non posse eodem veneratiõnis motu panem & vinum cum corpore & sanguine Christi adorari. Porrò cum Cyprianus dicit,Christum substantiam sui corporis,& sanguinis Sacramento præsentem reliquisse, conuertendo substantias elementorum in carnem, & sanguinem suum,vt facilior pateret aditus deuotioni,&adorationi,non tã curat de conuersione panis & vini in Christi corpus,quatenus est ipsius panis,& vini destructio; quã de illa,quatenus est causa præsentiæ realis corporis & sanguinis Christi: dicit autem hoc modo faciliorem esse aditum deuotioni,& adorationi: non quia nihil manet substantiæ panis,aut vini; sed quia per harum substantiarum conuersionem,præsens sit substantia corporis & sanguinis Christi: *Vt ita sicut sub humanitate latebat diuinitas, sic etiã Sacramento visibili se infunderet diuinitas Christi, & humanitas.* Hoc enim pacto fides maiorem nobis præbet occasionem deuotionis,& reuerentiæ,quàm si illius humanitatem absentem crederemus, & tanquam in signo solùm veneraremur. Non ergo remouit Cyprianus substantiam elemẽtorum; vt vnica in Sacramento insumeretur adoratio,sicut putat Claudius; sed adstruit veram Christi præsentiam, vt maior in ipsum crescat deuotio.

355

In peculiari modo adorandi ex tractandis sacramẽtis colligitur præsentia Christi.

Obseruandum etiam est; licet ex adoratione latriæ absolutè,quam Christo in hoc Sacramento exhibemus, non recte

rectè colligatur præsentia corporis & sanguinis Christi: benè tamẽ ex modo peculiari,quo illi latriam deferimus. Dixi ex adoratione latriæ absolutè: nam etiamsi Christus in hoc Sacramento non esset realiter præsens, sed tanquã in signo,vt docent Sacramentarij, sicut est exemplar in imagine; nihilominùs in eo posset latria adorari, sicut in imagine exemplar: ad hoc enim sufficeret,si sola cogitatione Sacramento coniungeretur. Idcirco cum in Ecclesia Græca, ante cõsecrationem circumferuntur per templum panis,& vinum,& populus reuerenter adorat, etiamsi latria Christum ibi veneretur,non peccat, si ipsum sola cogitatione simul cum pane apprehendat; quòd post consecrationem,ibi futurus sit, & verè credat tunc non adesse: de qua re populus erudiendus esset, ne tunc præsentẽ esse putaret. Ex singulari tamen modo adorationis latriæ, nõ solùm interiori, sed etiam exteriori,quam Sacramẽto exhibemus, rectè colligitur Christi præsentia. Nam quãuis non sit diuersa species latriæ,quam Christo in Sacramento tribuimus,ab ea,quam in imagine ipsi deferimus, cum sit vtrobiq; idem terminus formalis,vt patet: communiter tamen non est tam feruens affectus reuerentiæ erga Christum in imagine,quàm in Sacramẽto; & aliquo signo exteriori maiorem hanc reuerentiam erga Christum in Sacramento,quam in imagine indicamus. Primum quidem maior reuerentia cõmuniter nascitur ex fide Christi præsentis,quam ex fide, qua credimus,ipsum in cęlo manere, & imagine repræsentari: vt quisque fidelis in se experitur. Deinde,quamuis nulla sit peculiaris nota exterior latriæ, & dulię,vt prima disput.1.libri notauimus; sed ex affectu signum externum pensari debeat; in signis tamen externis maior aut minor deuotionis & reuerẽtiæ affectus aliquãdo relucet. Maior autem deuotio erga Christum in hoc Sacramento satis apparet,tum ex singulari reuerẽtia, qua vasa & linteamina, in quibus hoc Sacramentum peragitur,& custoditur,veneramur: hæc enim maior est, quam quæ exhibetur imaginibus ipsis. Tum etiam ex eo,quòd hunc panem consecratum, non solùm non concedimus

356

357

edendum

Universidad de Deusto
Biblioteca

edendum cathechumenis, sed neque adorandum, dū non sinūtur astare consecrationi, & cœnæ Domini, cum tamē cōcedamus adorationem Christi in imagine & in alijs rebus sacris, sic ego intelligerem Claudium Sanctem repetitione 9. de Eucharistia cap. 5. ante medium, dum ex singulari modo adorandi dicit, inferri præsentiā corporis, & sanguinis Christi in Sacramento.

Quo pacto species huius sacramenti adorentur

Quomodo verò species ipse Sacramenti adorentur, inter Scholasticos dissensio est, quæ tamē ex prædictis in hac disputatione, facile definiri poterit: omnes enim eodem modo de speciebus Sacramenti, sicut de imaginibus philosophari debent. Claudius Sanctes in illa repetitione 9. cap. 6. & recentiores aliqui putant, Gabrielem super canonem in ea fuisse sententia, vt diceret sacramētum hoc, ideſt, species sacramentales, per figuram Synecdochē, hoc est ratione Christi sub eo contenti, nō autem propriè adorari: atque acriter in ipsum inuehuntur, quod adorationem Sacramenti propriè, & sine figura negauerit; multisq; Patrum testimonijs, qui dicunt adorari hoc Sacramētum, contra Gabrielem agunt.

Claudius

Quæ sententia Gabrielli ascribatur.

Explicatur vere Gab.

Verùm si attentè legatur Gab. super Canonem lectione 50. litera L. non aliter sentit de speciebus sacramētalibus, quàm initio lectionis docuerat de reliquijs, & rebus sacris inanimatis; & lect. 49. de imaginibus: videlicet adorationem earum, quatenus ad ipsas terminatur, non esse propriè, sed analogicè adorationem, si conferatur cum adoratione, quatenus ad prototypon refertur, eoquòd terminetur ad rem inanimatam, de quo modo loquēdi cap. 15. nonnihil dicemus. Quare Gabriel nō negat, adorationem aliquam in ipsas species sacramentales terminari, nec docet, solum Christum in Eucharistia, nō autem species, adorari. an verò hæc adoratio, analogice sit dicēda adoratio, eo cap. 14. videbimus, est enim eadem quæstio, atque de imaginibus. 358

Alij vero recentiores qui secundam opinionem de imaginibus sequuti sunt, eodem modo de speciebus sacramē- 359
talibus, atque de imaginibus docent: nēpe eas adorari posse eodem

se eodem motu, & adoratione latriæ cum Christo sub ipsis contento: posse etiam secūdum se, propria adoratio- 360
ne coli, quæ non referatur in Christum ibi contentū, sicut in terminum proximum adorationis: sed tāquam in motiuum remotum, sicut de imaginibus, & de nomine Iesu docuerunt. Horum tamē sententia eodem modo impugnari debet, atque illa de imaginibus, eò præsertim, quòd species sacramentales sint res inanimæ, & secūdum se capaces non sint cultus & honoris, nisi quatenus coniunctę cum Christo, quem continent: quare eandem adorationē, qua Christum ibi colimus, ad eas terminari, dicendū est, vt docet Claudius cap. illo 6. sed per accidens: sicut adoratio exemplaris in imaginem quoque terminatur; vt cap. 15. 14. & 15. explicabitur: id expressè tradit Algerus, lib. 2. de Eucharistia cap. 5. his verbis. *In nouo sacramēto, ablata fide gratiæ interioris, exterior species in panis mica, vel vini gutta nullius est æstimationis, quia & ineo, ideo nullius æstimationis exteriora facta sunt, vt ei, quæ interiùs creditur, gratiæ omnis impenderetur summa deuotionis. Cassa enim videretur tot hominum assistentiū, & huic sacramento ministrantium, & adorantium veneranda sedulitas nisi ipsius sacramenti longe magis crederetur, quàm videretur veritas, & vtilitas: cum exterius quasi nulla sint, quibus tanta impenduntur venerationis obsequia, aut insensati sumus, aut ad intima mittimur magnæ salutis mysteria.* Quibus docet, adorationem nulla ratione in exterioribus accidētibus sistere posse, sed ad intima penetrare debere. id quod ex doctrina huius disputationis satis liquet. Quomodo verò per accidēs eadem adoratio in accidentia terminetur, quæ in Christū tendit, explicabimus locis allegatis. De modo autem loquendi, & vtrum in species, per accidens saltem oratio, & alij religiosi cultus terminentur, sequenti dispu. dicemus.

Posse species secundum se sine Christo peculiari adoratione coli, nonnulli putant. Refellitur præcedens opinio.

Claudius Sanctes.

Algerus.

Clichtou.

Solùm cōtra Clichtoue. lib. 2. de Eucha. cap. 10. nu. 6. superest aduertēdū: in eo erasse, quòd vasis & alijs rebus sacris inanimis cōcedit cultū aliquē distinctū à cultu illius in cuius honorē dicatæ sunt: at speciebus Eucharistiæ negat, sed putat, secundū se, adorari nō posse, nisi cū Christo quē cōtinēt: cū tū quòad hoc, eadē sit omniū rerū inanimatarū ratio.

Eandem esse rationē aliarum rerū sacrarū & specierum sacramenti.

Nota-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Notatur doctrina quædam septimæ Synodi, vt testimonijs pro prima & secunda opinione allegatis respondeatur. 361

CAPVT XII.

SI mentem septimæ Synodi, eiusq; phrasim & loquendi modum rectè intellexerimus, nõ solum præcipua testimonia, quæ pro prima & secunda sententia allata sunt, & primo aspectu difficillima, nec ipsimet septimæ Synodo satis conuenientia apparent facili negotio explicare poterimus, verumetiam ex ipsis, nostra sententia mirum in modum confirmabitur, & rectus sinceruſq; modus imagines adorandi, rudibus etiam & ignorantibus perspicuè tradetur. Eam verò ex septima Synodo mihi videor non obscurè colligere. Priùs tamen præmittam breuiter id, quod lib. 1. disput. 1. cap. 4. fusiùs dictum est: nempe actũ adorationis in ratione cultus honoris & adorationis, duobus cõstare: vnum est, nota exterior submissionis, vt genuflexio, &c. alterum est, submissionis affectus, quo quis ex apprehensione excellentiæ & dignitatis, alicui, vt excellẽti, notam illam vult exhibere; sine quo nota exterior non esset adoratio & cultus, cũ ea fieri posset animo quoq; ioci, aut irrisionis. Et, vt cap. 8. & 9. ostensum est hic respectus, & affectus voluntatis esse nequit circa rẽ inanimã secundũ se; sed circa rationalẽ, quæ excellentiam habeat, & propterea veneratione digna sit. Neq, verò nota exterior, & interior affectus submissionis duæ sunt adorationes, & cultus; sed ex vtroq;, vnus actus reuerentiæ, & honoris constat: sicut in vniuersum actus virtutis, interiori & exteriori constituitur.

Adoratio duobus constat, nota exteriori submissionis & affectu interno.

Deinde obseruandum est, græcum nomen λατρεία *latria*, quod significat cultum, honorem, seruitutem, & obsequiũ Dei, atque in subiectione animi cõsistit, & verbũ λατρεύω *Latreno*, quod actionem ipsam cultus & seruitutis denotat, non significare notam exteriorem submissionis, & reuerentiæ 362

Discrimẽ inter latriã seu dulian & adorationem seu latriam.

rentię secundum se, sed affectum subiectionis; ipsam verò notam, prout subest, & perficitur interno seruitutis affectu erga Deum: idem de δουλεία *dulia*, atq; δουλεύω *duleuo* proportione quadã dicẽdum est. solũ enim differũt, quod hæc duo seruitutem erga Sanctos homines; illa verò circa Deum significant. Duo autem alia nomina ἀσπασμὸς *aspasmos*, latinè *salutatio*, & προσκύνησις, *proskinisis*, latinè *adoratio*, quæ pro eodem accipiuntur, vt dicitur in epistola septimæ Synodi, ad Sacerdotes & Clericos circa finem illius, quæ habetur in septima actione, latius patent: & cõmunia sunt, ad significandum notam externã submissionis secundum se, & ipsum etiam affectum seruitutis. Tria etiam verba Græca, quæ ibi numerat Tharasius, eodẽ modo accipienda sunt, hoc est communiter pro externa adoratione, ita vt internam seruitutẽ significare possint: ea sunt προσκυνεῖν *proskynin*, latinè *adorare* ἀσπάζεσθαι *aspazesthai*, id est, *salutare*, φιλεῖν id est, *osculũ præbere*: tametsi interpres latinus aliter transferat: id tamen non esse iuxta mentem Græcorum Patrum capit. 16. ostendemus.

Dulia affectum erga sanctificationem, tat. Adoratio & salutatio de interno affectu & signo externo dicũtur.

Thara.

363

Nota verba Tharasij.

Tharas.

Hanc doctrinam tradidit nobis Tharasius in epistola ad Constantinum, & Irenen, quæ est in septima Synodo act. 7. vbi postquam dixit, imagines esse osculandas, & adorãdas, idq, instar adorationis, qua Iacob summitatem virgæ Ioseph adorauit, & postquam ostendit præsepe Domini ex sententia Nazianzeni, esse adorandum, subiungit. *Quis autem modo rectè, & sincere Scripturas intelligat, ea quæ ita in Scripturis occurrunt, non viderit, inde Latriam, quæ fit per spiritũ non dici, nisi omnino expers sit intelligentiæ?* Ac si dicat ex eo, quod Iacob osculatus est summitatẽ virgæ, non propterea ei tribuit latriam. Hæc enim fit in spiritu seruitutis, non solo osculo. Ex nota ergo exteriori non rectè infertur, latriam, quæ fit in spiritu, id est, in affectu submissionis, ei adhiberi, quem labijs corporeis osculamur: & de alijs externis signis idem dicendum putat. Quare docet, si præsepe Domini osculemur, & coram illo genua flectamus,

364

Universidad de Deusto
Biblioteca

mus,non propterea nos latriam ipsi exhibere.

Hic affectus erga Deum frequenter vocatur in ipsa septima Synodo latria in spiritu,& veritate: sic Epiphanius in breui demonstratione pro imaginibus, quæ habetur in eadem septima Synodo actione sexta in fine,refert, hæreticos asserere eos,qui imagines adorant,in spiritu & veritate ipsis latriam deferre: hoc enim semper hæretici Catholicis falsò imponebant,vt ignorantes deciperent. De his enim sic ait Epiphanius: *Sic & hi mentes muliebres decipiunt dicentes, quod siquis adorauerit imaginem Domini,aut intemeratæ Deiparæ,Dominæ nostræ, aut sanctorum Angelorum, aut alicuius e Sanctis in spiritu latriam illi exhibet.* Respõdet autẽ ille:*Cauete,ne decipiamini.* Idem refert ipse Epiphan. actio. 6.i n confutatione septimæ Synodi falsæ,tomo 4.post medium, cuius verba cap. sequenti referemus,& tomo 2. ante medium contra eosdem hæreticos, qui falsò notabant Catholicos,quod latriam imaginibus exhiberent, inquit: *O insanientem linguam,quam instar machęræ veneno imbutæ possident,qua Christianorum inculpatam fidem in simulacrorum arbitrantur translatam culturã.Nemo enim Christianorum,eorum,quæ sub cælo sunt,imagini latriam exhibuit*, & paulò infra, *latria nostra in spiritu est.* Eandem latriam Germanus Patriarcha in epistola ad Ioannem post medium,quæ est in septima Synodo,actione 4.appellauit adorationem in spiritu, & veritate. Quare rectè Leontius,in dialogo quinto citatus à nobis cap.5.dixit,in omni adoratione, intentionẽ ipsam requirendam,& expendendam esse: ea enim actus adorationis in ratione cultus,& seruitutis cõpletur. Huius adorationis,quæ sit in spiritu, & veritate, ex Scholasticis mentionem fecerunt Hieron. Angestus, & Iacobus Paiua cap.3.allegati.

Epiph.

Hæretici notant catholicos,quod imaginibulatria in spiritu exhibeant.

365

Germ.

Leontius

Hieron. Angest. Paiua

Prosequitur hoc idem Tharasius, & cum dixisset crucẽ & lanceam Domini à nobis adorari; ne intelligeremus, ipsis latriam in spiritu exhiberi: inquit in hæc verba. *Quæ sane adoratio(scilicet crucis & lanceæ)nihil est aliud, quã salutatio, siue amplexum malis dicere, quod indicat hoc, quod labijs quoque nostris propriis ea contingimus. Si verò sæpius in Scriptura &*

Tharas.

366

ra & elegantibus nostris Patribus, adorationem quis dixerit pro cultu siue latria,quæ in spiritu sit,sumi;non negamus.Nam cũ vox sit multæ significationis,non potest non aliquando pro cultu adorationis in spiritu sumi. Hæc Tharasius,vbi adorationem crucis,& lanceæ exhibitam appellat,osculum ipsum,& notam externam salutationis: quam tamen verbis paulò antè citatis dixit,non esse latriam in spiritu,& veritate. Concedit autem,interdum ipsam latriam seu cultum in spiritu, & veritate,appellari quoq; adorationem:quia vox adoratio græce προσκύνησις *proskynisis*est πολύσημος *polisimos*,hoc est, varia,seu multa significãs,& frequentius notã externã submissionis,nonnunquam autem internum affectũ seruitutis denotat.Id verò de voce λατρεία*latria*,nunquã cõcedit,sed hac solum affectum seruituris erga Deum significari,existimat. Quare notat,Deuteronomij 6.& Matth. 4.cum dicitur,*Deum tuum adorabis*,non fuisse additum,*solum*,quia adoratio alteri, quam Deo exhiberi etiã potest: at quando dictum est,*Et illi soli seruies* græce λατρεύσεις *latreusis*;de industria adiectum fuisse,*soli*, quod soli Deo latria,quę est summa seruitus in spiritu & veritate, debeatur: de quo etiam diximus primo libro disputatione prima cap.1.Quare autem dicatur latria in spiritu,& veritate affectus ille internus seruitutis,ex quo nota submissionis procedit,explicauimus etiam in ea disputatione cap. 2 aliquantulum ante finem;& ex dictis perspicuum est, ea de causa in spiritu vocari,quia in affectu interno submissionis consistit.

Nomen adorationis aliquando affectum,aliàs signum externũ significat.

Deut. 6. Matth.4

367

Anast.

Hanc doctrinam Tharasius accepit ex Anastasio Episcopo Theopoleos,in epistola quadam, quę refertur in actione 4. septimę Synodi,vbi, vt ostendat,imagines adorari posse dicit.*Nemo offendatur in adorationis vocabulo:*(Græce προσκύνησις *proskynisis*) : *Siquidem & homines, & sanctos*

Deut.6.

Angelos adoramus:non autem quod latriam,hoc est,cultum diuinũ, exhibeamus. Inquit enim Moyses Deuteronomij 6. Deum tuum adorabis,& illi soli latriam præstabis. *Quo loco diligenter obseruabis,quæ ratione posteriori dicto, nimirum Latriæ, adiecerit,*

Universidad de Deusto
Biblioteca

SOLI: ADORABIS verò, hoc ipsum non est appositum: quamobrem adorare licet.

Adorationē latriæ patere quā latriam: Adoratio est symbolum honoris.

Ex quo infertur id, quod dicebamus, nempe latius patere adorationem, quàm latriam, & quamuis imaginibus latria non sit tribuenda, adorationem deferri posse. Subdit statim rationem. *Quid enim aliud est, quam honoris alicui exhibiti veluti emphasis, adoratio: latria verò nequaquam*, acsi dicat, ideo adorare licet, quia adoratio, est emphasis, hoc est, symbolū, & signum interioris cultus, & submissionis: & tale signum imaginibus præberi potest: latriam verò tribuere nequaquam licet. Nam cū hæc sit seruitus in spiritu, & non in solo signo consistat, imagini soli, quæ non sentit, non potest exhiberi: subiungit. *Neque etiam licebit* προσεύξασθαι *proseuxasthæ* (nempe imagines) quod est propriè Deum adorare. Verbum enim προσεύχομαι *Proseucho*, deprecari, vota nuncupare, vel peragere significat: quod soli Deo fieri potest. Huius Patris Anastasij sententiam, & differentiam inter latriam & adorationem notauit ibidē tota Synodus: replicās autem Tharasius dixit, maximè notandam esse definitionem illam adorationis, qua dicitur esse emphasis, hoc est, symbolum, & signum honoris. Subiungit deinde Tharasius hæc verba: *Omnes igitur qui se sacras imagines venerari cōfitentur, adorationem autem recusant, à sancto Patre*, scilicet Anastasio illo, *tanquā hypocritæ redarguūtur. Nā cum verè adorationem, quod est honoris Symbolum, recusant, cōtrarium facere cognoscuntur, nimirum Sanctis conuitia dicere.* Solum ergo exigit Tharasius ab Iconomachis signum, & notam circa imagines ex affectu seruitutis circa exemplaria, vt eas adorare dicantur, & venerari, quam quidem notam hoc modo negare, merito existimauit, idem esse, quod conuitia dicere. In eundem sensum, videtur Damasc. oratione 3. de imaginibus, adorationem definisse, cum ait, *Est animi cedentis, id est, submissi, atque humilis significatio*, & oratione 1. *Est submissionis, & honoris nota.*

368

Tharas.

369

Quid sit adoratio ex Damas.

Damasc.

Cōclusio Dictorum.

Ex his habemus, quamuis adoratio interdum significet, vt docuit Tharasius, ipsum internum affectum seruitutis; denotare etiam, idq; magis communiter, exterioré notam & signum

& signum submissionis ex tali affectu profectam: scilicet osculum, genuflexionem, nudationem capitis, &c. latriam verò in solo interno affectu consistere.

Explicantur quædam Patrum testimonia.

CAPVT XIII.

370 ANtequam ex doctrina præcedenti, testimonijs inductis pro prima, & secunda sententia respōdeamus, quædam Patrum loquutiones sunt nobis explicandæ, & in bonum sensum interpretandæ. Athanasius enim in quæstionibus ad Anthiochum, quem citaui cap. 5. huius disputationis, Leontius in quinto dialogo cōtra Iudæos, qui habetur in actio. 4. septimæ Synodi, & Adrianus in epistola ad Constantinum & Irenen, quæ est in act. 2. comparantes cultum imaginum adorationi, qua Iacob adorauit summitatem virgæ Ioseph, dicunt, Iacob, non virgam, sed tenentem virgam adorasse, & idem Leontius, de Iacob cum oscularetur vestem Ioseph sanguine conspersam, asserit, non ipsam vestem honorasse, sed filium suum Ioseph: Athanasius quoq; ibidem comparat cultum imaginum adorationi, qua Iudæus populus Tabulas, & Propitiatoriū adorabat: de quibus ait, non adorasse Tabernaculum, ligni videlicet, auriúe naturam, sed Dominum illorum Deum. Quibus verbis ipsi ex sua sententia explicant qua ratione imagines, sint adorandæ; vt non ipsas, sed per ipsas, & in ipsis, & coram ipsis exemplar venerari debeamus. Idem habet Aug. lib. 3. de doctrina Christiana cap. 9. & Concilium Moguntinum, celebratum anno 1549. in expositione primi præcepti cap. de vsu imaginum.

Athan. Leon.

Adria.

Aug.

371

Exponuntur difficilia quæ videbātur cōtra adorationem imaginū dicta a patribus.

Cæterùm hi omnes intelligi debent, non de adoratione, quæ in nota exteriori, profecta ex affectu seruitutis, circa exemplaria consistit: planè enim concedunt, imagines esse exosculandas, & amplexandas, & illis caput nudandū & genu flectendum; quæ sunt notæ adorationis; sed de

adoratione, quæ est interior seruitus in spiritu, & veritate: sic enim non respicit imaginem secundum se, sed exemplar in ea. Dicunt autem, per imagines exemplaria à nobis adorari: quia in exemplar, cui nos ex corde seruos exhibemus, osculum corporale, per imagines, quibus illud infigimus, & alia signa, quæ ipsis præbemus, spiritu interiori seruitutis transmittimus. Verba Concilij Moguntini §. 1. hæc sunt. *Non enim proponuntur imagines in Ecclesia, vt adoremus eas, & colamus, sed vt per eas quid orare, colere, venerari, & imitari debeamus, admoneamur*: id autem explicat §. 2. hoc modo: *Codicem oculis perlustrans cum ad venerabile & tremendum nomē I E S V deuenerit, caput aperit, inclinatur, & suspirans in cælum oculos attollit, & ob id omni reprehensione, & idololatriæ suspicione caret, siquidem non literas, quæ vili atramēto pinguntur, sic honorat, sed cogitatione & veneratione mentis suæ, ad eum honorandum, & adorandum rapitur, cuius memoriam hæ literæ ei suggerunt. Cur ergo superstitionis, aut idololatriæ reus perагitur, qui ante imaginem crucifixi Domini caput aperit, aut procumbens adorat, cum nequaquam imaginem putet adorandam, sed eum corde veneretur, & adoret, quem pro se natum, passum, &c. recordatur. Atque hic est imaginum vsus sine omni superstitione, & non sine pietatis fructu, in Ecclesia obseruatus.* Quibus verbis Concilium non negat imaginibus notam & signum externi honoris ex affectu submissionis circa exemplaria; sed solum dicit, submissionis affectum in exemplar referri. Id quod cæteri Patres citati dicere voluerunt.

Conc. Mogunt.

372

Dictum Gregorij exponitur eodem modo.

Ad eundem ferè modum, sed in eundem omnino sensum loquitur Gregor. lib. 7. in epistola ad Secundinū, quæ est 53. cuius testimonium mirificè commendat Adrianus in Scripto de imaginibus in responsione ad reprehensionē ex cap. 12. atque testatur magno cum applausu, in Concil. Romano sub Stephano 3. recitatum & receptum fuisse: verba illius sunt. *Et nos quidem, non quasi ante diuinitatem, ante illam*, scilicet imaginem Christi, *prosternimur, sed illum adoramus, quem per imaginem aut natum, aut passum, aut in throno sedentem recordamur.* Aduersatiua *sed*, indicare videtur, solum

Greg.

Conc. Rom.

373

lum exemplar à nobis adorari: quod quidem cum intelligat Gregorius de interno affectu seruitutis, verissimum est: quia imaginem non agnoscimus, tanquam Dominam, nec nos illi animo subijcimus, tanquam seruos, & inferiores, sed exemplari in ea. Cum verò dicit, ante imaginē nos prosterni, non denotat, eam nobis ad solam recordationem deseruire, sed notam etiam seruitutis, ex affectu submissionis circa exemplar, nos imagini deferre: alioqui non prosterneremur ante illam. Nam Iconomachi, qui ad solam recordationem imaginibus vruntur, ante illas genua non flectunt, nec se prosternunt: sic enim ipsas nota exteriori adorarent; sed erecti, absq; vllo gestu corporis, qui reuerentiam indicet coram imagine, exemplaris recordantur, & ipsum spiritu solum adorant. Ita etiam idem Gregorius libro 9. epistola 9. ad Serenum inquit. *Sed hoc solicitè fraternitas tua admoneat, vt ex visione rei gestæ ardorem compunctionis percipiant, & in adorationem solius omnipotentis sanctissimæ Trinitatis humiliter prosternantur.* Vbi non

374

prohibet signa externa humiliationis imaginibus exhiberi, easque osculari: sed instruit eos, & docet, inquem affectum subiectionis, & seruitutis dirigere debeant: hic enim non in imaginem secundum se, sed in exemplar referendus est.

Vvald.

Hoc modo explicat Gregorium Thomas Vvaldens. 3. tomo cap. 156. numero 6. Quare non solum reprehendit Gregorius Massilienses (quos Serenus ille, apud ipsum accusauit,) quod imagines Deos esse putarent: verumetiā, quia in illis virturem aliquam constituerent, cui se subijcerent: nec in exemplaria animum conuerterent. Eodem pacto intellexit Gregorium Carolus Magnus in libro illo, quem ad Adrianum misit, vt confutaret. Nam in capite vltimo, ita scribit. *Vt sciat Dominus Apostolicus, & Pater noster, & cuncta simul Romanorum Ecclesia, vt secundū quod continet in epistola beatissimus Gregorius, quam ad Serenum Massiliensem Episcopum direxit; permittimus imagines Sanctorum, quicunq; eas formare voluerit tam in Ecclesia, quamq; extra Ecclesiam propter amorem Dei, & Sanctorum eius: adorare verò eas nequa-*

Carol. Mag.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam coginus, qui noluerint: frangere, vel destruere eas, etiamsi quis voluerit, non permittimus: quem dicit esse sensum totius Eccles-, cumq; capitulum hoc prima facie Iconomachorum illius libri videatur, qui imagines ad solam memoriã retinebant, vt disput. 6. cap. 1. vidimus, illud tamen Adrianus statim probat, & in eum sensum Gregoriũ etiã interpretatur, vt spiritus subiectionis in exẽplaria feratur, his verbis. *Ita verò & nos eundem ipsum irreprehensibilem, & orthodoxum sẽnsum sancti Gregorij Papæ sequentes, & amplectentes, dudum Irenæ & Constantino Imperatori pro sacris imaginibus prædicandis erectione, emisimus dicentes, quia in vniuerso mũdo, vbi Christianitas est, ipsæ sacræ imagines permanentes, ab omnibus fidelibus honorantur, vt per visibilem vultum ad inuisibilem diuinitatis maiestatem mens nostra rapiatur spirituali affectu, pro cõtemplatione figuratæ imaginis secundum carnem, quam filius Dei pro nostra salute susceperе dignatus est, eundem Redemptorem nostrum, qui in cælis est, adoramus, & in spiritu glorificantes, collaudamus: quoniam iuxta quod scriptum est, Deus Spiritus est: & ob hoc spiritualiter diuinitatem eius adoramus. Nam absit à nobis, vt ipsas imagines sicut quidam garriunt, deificemus, sed affectum, & dilectionem nostram, quam in Dei amorem, & Sanctorum eius habemus, omnimodo proferimus.* Vbi seruitutem in spiritu refert Adrian. ad exemplaria, tametsi cõcedat imagines honorari.

375 Adria.

376 Greg.

Eundem sensum habent carmina illa, quæ refert Sabellicus lib. 8. AEneade 8. & aliqui putant composita in septima Synodo, visunturq;, Venetijs in æde aurea, antiquissimo opere incisa. Sabell.

Antiqua carmina de adoratione imaginum

Nam Deus est, quod imago docet, sed nõ Deus ipsa.
Hanc videas, sed mẽte colas, quod cernis in ipsa.

Il ipsũ, nec quidquã aliud docere voluit Alphon. de Cast. verbo *adoratio*, hæresi 1. quem aliqui in merito errore notant; vt retulimus disp. 6. huius lib. cap. 1. Cum in fine illius hæresis, inquit. *Denique adoratio ipsa, etsi coram cruce sit, mens tamen nostra ad id solum refertur, quod crux ipsa repræsentat:* & forsan Caietanus hoc ipsum tradidit, cũ dixit, imaginem esse conditionem adorationis, exemplar autem esse ra- Alphons. Cast.

tionem formalem, & non adorari conditionem, sed rationem formalem: vel quod idem est, non exhiberi honorem conditioni, sed rationi formali: intelligere videtur honorem subiectionis, qui fit in spiritu, alioqui sententia eius falsa est, vt notaui cap. 6. huius disputationis: sed Clarius Hierony. Angestus loco citato in 3. cap. vbi sic ait. *Hic enim est colendi modus, publicis concionibus sedulo inculcandus: id inquam est, per imagines in spiritu & veritate colere: videlicet memoria, ac mẽte per ipsas excitata, mox in Deum, & Sanctos spiritu eleuari: in ipsosque referri honores, petitiones, & cõfidentiam.* Huius verò doctrinæ Patrum, cum dicunt, imagines non adorari, sed exemplar, optimam rationem reddidit Iacobus Paiua lib. 9. Ortodoxarum explicationum. *At Kemnitius,* vbi postquam docuit totum animum seruituris in exemplari positum esse debere, & externo signo ex illa seruitute circa exẽplar imagines coli; adiecit hæc verba. *Quare qui imaginem se adorare, & affirmabit, & negabit; nõ pugnantia quidem, sed interse aptissimè cohærentia dicet. Nam & corpore se ante imaginem obijcit, illamque eximio honore, ac veneratione prosequitur, & animum in re, quam imago illa refert, defixum habet: corporisque illius motibus animi sui aduersus Deos, Christumque ipsum pietatem, atque religionem, quoad eius fieri potest, testatur.* Non ergo mirum, si Patres attendentes spiritum adorationis, qui est subiectionis affectus, dicant, nõ adorari imagines, sed exemplaria. Vt enim cap. præcedenti ex Tharasio notauimus, nomen adoratio, πολύσημος *polysimos* est, hoc est multa significans, videlicet & notam, & affectum seruitutis. Quare Leontius in dialogo citato, dum explicat modum adorandi imagines ex modo, quo venerantur homines coronam à Rege elaboratam, paucis verbis, & affirmare, & negare videtur adorationem, dum ait. *Coronam venerantur, non sanè aurum, aut margaritas veneratas.* Non tamẽ contradictoria pronuntiat: quia coronã exteriori cultu venerãtur, sed nõ interiori submissione: hęc enim in Regẽ ipsum terminatur: vt ibidẽ ipse explicat. De Durando, Pico Mirandulano, Holcot iam diximus cap. illo 1. & cap. sequenti nonnihil repetemus.

Hieron Angest. 377 Paiua 378 Leont.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Respondetur testimonijs allatis pro prima, & secunda sententia.

CAPVT XIIII.

IAM verò meridiana luce clarius apparet, testimonia septimę Synodi, & alia pro prima, & secũda sententia allegata, non solum nihil cõtra nostram valere, sed etiam mirum in modum ipsis confirmari, atque verum, & sincerum modum adorationis, secundum fidem Christianam, describi. Respõdeo igitur: quoties in septima Synodo, aut apud alios Patres dicitur, imaginibus non tribui latriam, quam Adrianus veram culturam appellauit; intelligendum esse de latria in spiritu, & veritate, hoc est, de affectu seruitutis, & subiectionis: hic enim non potest respicere imagines solas secundum se. Quoniam cum nullam virtutem, aut excellentiam, aut numen habeant, sed tota illarum virtus & excellentia sit exemplar in ipsis cõclusum, veluti anima in corpore, sit, vt seruitus, & submissio affectus, quæ tãtum respicit excellentiam, & virtutem superiorem, in imagines solas secundum se terminari non possit. Illis ergo secundum se voluntate nostra tribuimus notam huius animi, & affectus submissi; dum eas osculamur, & amplectimur, & ipsis genu flectimus: sed spiritu nostro totum hoc in exẽplar, per imagines dirigimus; quod quidẽ nisi noster spiritus, & affectus submissionis respiceret: signum illud imagini exhibitum inane, & stultum, aut superstitiosum esset.

Quomodo septima Synodus dicat imaginibus non deferri latriam.

379

Osculum & amplexum ex ternum imaginibus tribuimus, non tamen in imagine figimus.

Sic igitur affectu ipso circa exemplar completur nota illa exterior, in ratione cultus, & seruitutis, aut honoris: quem ob id merito Adrianus veram culturam appellauit, (Græci verò dicerent veram latriam in spiritu) eamq, soli exẽplari tribuendam esse asseuerat. Et hac ratione Epiphanius Diaconus cap. 1. allegatus, merito de Christianis, sincere & recte imagines adorantibus, dixit: *Non tamen ob id illis*

Adria.

Epipha. Diaconus

id illis latriam exhibuerunt, aut diuinam venerationem adscripserũt. Quod vno verbo Græco, λατρεύουσι *Latreuontæ*, id
380 est, *latriæ seruiunt*, optimè expressit. Alia verò translatio in cap. *Venerabiles* deconsecratione d. 3. sic vertit: *neque seruiũt eis, vt Dijs.* Latria enim est seruitus in spiritu, & affectu, quę in solum Deum dirigitur. Sentiũt ergo septima Synodus, & alij Patres imaginibus secundum se exhiberi ex voluntate adorationem in signo: sed non seruitutem in spiritu, cum tamen latria in spiritu exemplari in imagine, si sit Christus, aut Trinitas, iure debeatur: seu imagini prout ex emplari ipso animatę, aut vt dixit Caietanus, exercẽti munus imaginis, quod idem est. Atque hic est secundum fidẽ nostram purus & sincerus modus, res omnes inanimatas adorãdi: omnium enim eadem est ratio, vt cap. 8. & 9. satis probatum manet. Testimonia verò septimæ Synodi, quibus latria in spiritu imaginibus secundum se negatur, manifesta sunt, & c. 11. a nobis recitata. Ex illis enim appareret, latriam à Græcis vocari, quæ est in spiritu, & eã imaginibus secundum se non esse deferẽdam. Sed referamus aliud eiusdem Epiphanij in ea actione 6. tom. 4. post medium. Vbi omnem adorationem in spiritu, hoc est, affectũ submissionis imaginibus secundum se denegat, & totum in exemplaria refert. Ibi ergo cõtra Iconomachos, qui catholicos idololatriæ insimulabant, quod imaginibus latriam præberent, ita loquitur. *O peruersam mentem, & stultitiam, aut si quid aliud in eos dici conueniat. Non enim Christiani adorationem in spiritu, & veritate imaginibus exhibuerunt, neque etiam diuinæ crucis effigiei.*
381

Imagines nõ adorantur peculiari adoratione licet simplex adoratio illius tribuatur.

Ex hoc tamen, quod latria hoc modo non exhibeatur imaginibus secundum se, sed nota, quam Epiphanius in septima Synodo allegatus pro prima sententia in primo capite, appellauit simplicẽ adorationem, à qua dixit latriam differre, non sequitur, imagines secundum se peculiari cultu sine prototypo posse adorari: quinimo necessarium esse exemplar intra eas inclusum, sub eundem cultum, & adorationem cadere. Quoniam nulla adoratio in sola nota sine affectu seruitutis consistit: affectus verò

seruitu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

seruitutis & submissionis non potest in solam imaginem secundum se terminari; sed necessariò respicere debet vitam,& dignitatem imaginis,quæ est prototypon,veluti anima est corporis. Nó ergo possumus imagines colere sine exemplari,in quod non solum affectum seruitutis dirigimus,sed etiam per imagines ipsa signa submissionis, 382
quæ imaginibus primò corporaliter exhibemus, spiritu nostro referimus. Sic sunt intelligendi Aug. & Damasc. *Aug. Damasc.*
pro prima sententia cap.1.allegati, cum dicũt,aliam imaginem Dei non esse colendam, quàm Verbum ipsius: loquuntur enim, sicut Patres explicati initio huius cap. de cultu in spiritu seruitutis. Deniq; ideo ab Irenæo,Epiph. *Irenæus Epiph.*
& Aug. inter hæreticos computantur, qui diuinis honoribus imagines Christi prosequebantur:non quod eis notã *Aug.*
externam submissionis exhiberent, ex affectu seruitutis erga ipsum Christum;id enim licitum est,vt probauimus, sed quoniam erga ipsas imagines,adorationis cultum spiritu seruitutis consummabant: imò etiam Gentium more sacrificia illis offerebant,vt in disputat.6.cap.5.monstratum est.

Quomodò imaginibus non tribuatur latria etiam si non adorentur separatæ

Ex quibus etiam infertur id,quod contra secundã opinionem in cap.4.& 6.huius disputationis dicebamus:nimirum non ideo septimam Synodum veram latriam,quæ sit in spiritu,imaginibus denegasse, quod existimaret, eas per se separatas ab exemplari, esse colendas, aut adorari posse;sed quia semper, quoties cum ipso etiam exemplari per accidens adorantur,hoc est,coadorantur;spiritus seruitutis,qui est aut latriæ,aut duliæ, non respicit eas secũdum se,sed exẽplaria in eis; ipsas verò secundum se, nota exterior ex simplici voluntate circa illas attingit,quæ sim- 383
plex adoratio,à Patribus dicitur: hæc autem duo, in vno & eodem adorationis actu, distinguenda sunt, nec ob id duæ adorationes constituendæ,vt cap. sequenti dicemus. Neq; enim latriam quandoq; negant,quãdoq; concedunt Concilia,sed semper negant: neque speciem aliquam latriæ negant,aliquam concedunt, sed cum vnica tantũ sit, eam omnino negant,vt cap.8.ostensum est.

Neq;

Vasa sacra, & inanima quomodo adorentur.

7.Syn. Neq; obstat,quod septima Synodus imaginum cultum comparat adorationi vasorum sacrorum: atq; aliarum rerum, quæ in Dei honorem dicatæ sunt, & libri Euangeliorum; quasi hæc per se adorentur. In quo non pauci decepti sunt,existimantes,hæc omnia necessario per se esse colenda, nec ex latria per accidens,sicut imagines, posse adorari:hoc inquam non obstat:quoniam hæc etiã omnia non alio modo venerari possumus,quam coniũcta rei rationali. Probatum enim est in vniuersum cap. 8. & 9. rei inanimatæ,secundum se,cultũ deferri non posse,sed coniunctæ tantum cum rationali. Hæc ergo ex recordatione, quod in cultum Dei dicata sunt,aut res diuinas continẽt, aut narrant,venerantes,debemus spiritu nostro illum re- 384
spicere,cuius honori dicata sunt,scilicet Deũ: ac proinde ea per accidẽs,sicut imagines,adoratione prototypi,& nõ alio modo adorare:de quo iterum lib.3.disp.1.& quamuis aliquando homines ex consuetudine potius hæc omnia osculentur,& reuerenter tractent: non ita expressè in Dei excellentiam attendentes:nihilominùs semper,quãdo homo aduertit, in eis quodam modo cultum Dei apprehendit:non quia ipsis putet inesse aliquid diuinum, sed quod ea videat in Dei honorem dedicata esse. Expressius sanè animus fertur in prototypon,quando quis imaginem adorat. Hæc enim,cum sit expressa similitudo rei, ita illico rem ipsam cogitationi repræsentat,vt homo cum ea,sicut cum exemplari,ac si præsens esset,loquatur. Cũ verò Cõcilium in hoc comparat imaginum adorationem cultui rerum sacrarum,ad quas solum reuerẽter accedimus, luminaribus,& suffituum oblationibus, non tamen latriam illis tribuimus;optimè explicauit id,quod de imaginibus definire volebat; nempe latriam in spiritu, hoc est,affectũ
385 seruitutis circa imagines,secundum se, non versari: sicut neq; circa res sacras inanimatas,sed signum externum honoris ex voluntate quadam simplici,vt cap.16. explicabitur. Signa autem sunt oblatio suffituum,lumenaria accensa,&c.

Pro explicatione tamen eorum, quæ dicta sunt, & sequenti

quenti cap. dicentur, nota, quoties loquimur de imagine secundum se, non solùm intelligere colores, & materiam illius, sed etiam relationem repræsentationis, vt res quædam inanima est. Huic autem dicimus exhiberi cultum in signo, ex affectu tamen circa exemplar; tametsi Caietanus imaginem hoc modo dixerit non adorari, sed esse cõditionem adorationis. Quodsi cum eodem Caietano aliquis vsurpet imaginem, vt ille loquitur, formaliter, vt exercet actum imaginis, hoc est pro exẽplari ipso in imagine, vel pro imagine prout continet exemplar, & eo ipso quasi animata est; dicendum est sine dubio, ei veram latriam in spiritu pro dignitate prototypi exhiberi. Patres autem, & septima Synodus semper loquuntur de imagine priori illo modo, quoties de eius adoratione agunt, & negant illi latriam; & simplicem adorationem, hoc est, symbolum, & notam submissionis concedunt. Porrò imago exercens actum imaginis, & in se continens exemplar, sicut corpus animam, est quoddam quasi compositum cogitatione nostra, cui toti latria defertur; sed in eo altera pars est imago secundum rationem picturæ, & relationis: & sic dicitur imago secundum se, & de hac loquuntur Patres, cum dicũt 386
ei non deferri latriam, seu adorationem in spiritu, & de ea cum Iconomachis semper controuersia fuit, & nos inpræsentiarum loquimur. Nam ex eo, quod imago simul cũ prototypo adoraretur, dicebant Iconomachi imagini secundum se, nos latriam & seruitutẽ exhibere: ideoq; omnem notam exteriorem adorationis ipsi negabant, ne illam nobis superiorem faceremus, aut virtutem illi tribueremus.

Solutio rationum pro prima & secunda sententia.

CAPVT XV.

IAM vero rationibus primæ & secundæ sententiæ allatis, in hac disput. cap. primo, & secundo satisfacere, nõ arbitror

arbitror difficile. Prima quidem, & secunda ratio primæ opinionis recte probant, cum imago ex se sit aliquid creatum, & distinctum à Deo, quantumuis vt imago accipiatur non vt animata ipso exemplari, ei non posse latriam, neque duliam in spiritu & veritate exhiberi; vt hactenus explicatum est: sed aliquid inferius, simplicem videlicet adorationem, quæ in exteriori nota, vt in osculo, genuflexione, &c. & in simplici affectu hæc exhibendi consistit: ex hoc verò non sequitur, imagines per se adorari, nõ adorato exemplari. Quia signum hoc ita imagini præbemus, 387
vt illud ex affectu latriæ & submissionis circa exemplar ipsi imagini exhibeamus: quòd sanè nisi ex tali affectu procederet, inane esset. Dixi latriæ, quando exẽplar est Christus, aut beata Trinitas, vel aliqua illius persona: nam si sit sanctus homo vel creatura, signum illud, ex affectu duliæ circa exemplar: procedit, nec invllo casu fieri potest, secũdum rectam fidem, vt in imagines perse, non includendo intra ipsas exẽplar, affectus seruitutis, siue latriæ, siue etiã duliæ terminetur: cumque omnis adoratio compleatur affectu seruitutis & signo sit, vt non possint imagines per se, sine prototypo, adorari.

Ad primũ & secundum argumẽtum respondetur.

Quomodo imaginis simplex debeatur adoratio.

Ad tertiam rationem respondeo, imaginibus secundum se deferri cultum latriæ, non in spiritu & affectu seruitutis circa illas, sed in nota & signo, ab illo spiritu latrię circa ipsum exemplar, profecto. Quod verò dicitur in ea ratione, solum signum latriæ esse sacrificium, falsum est: hoc enim non est signum adorationis, de qua nunc controuertimus, sed alterius actus religionis, vt ex dictis disputatione prima lib. 1. cap. 4. manifestẽ liquet. Sunt ergo signa adorationis latriæ multò plura, vt inclinatio corporis, nudatio capitis, & alia id genus: ea tamen communia quidẽ latriæ, & duliæ, quæ ex solo affectu pensari debent, vt capite illo quarto notatum est. Aliquod autem ex his dicimus imaginibus exhiberi, ex affectu quidem, & spiritu latriæ circa prototypon, quando illud est Christus, vel Trinitas; ex spiritu vero duliæ, quando est homo, vel Angelus sanctus. Nunquam tamen affectus ille seruitutis, & 388

Ad tertiũ argumẽtum

Sacrificium nõ esse solum signũ latriæ.

tis,& submissionis fertur in ipsam imaginem, secundum se.

Soluuntur rationes secundæ sententiæ.

Ad rationes secundæ sententiæ in cap.2.allegatas ex eadem doctrina nullo negotio respondere etiam possumus. Ad primam quamuis concedamus, imagines adorari adoratione latriæ per accidēs,vt vestem Christi cum ipso,sicut Patres communiter dicunt: ob id tamen non concedimus imaginibus latriæ & seruitutis affectū: hæc enim quæ sit in spiritu, & veritate tribuitur per se exemplari, quia per se debetur excellenti,& superiori vt cap. 8. mōstratum est:imago autem secundum se, non est nobis superior,& dignior. Defertur vero imagini adoratio in signo deriuato ab affectu seruitutis circa exēplar, quod satis est,vt dicatur per accidens cum prototypo, non per se, adoratione latriæ adorari, seu coadorari, quod idem est.

Quo pacto imagines per accidens aut derivative colantur.

Sed quæret aliquis,an affectus latriæ,saltem per accidēs feratur in imaginem? Respondeo,per accidens quidē ferri:quatenus per opus à se profectum ad imaginem deriuatur. Quia osculum & inclinatio,quam imagini exhibemus,ex affectu latriæ erga exemplar procedit, & per imaginem in ipsum exemplar spiritualiter trāsfertur, id quod 3.canon octauæ Synodi Constantinopolitanæ 4. his verbis expressit. *Dignum est, vt secundum congruentiam rationis, & antiquissimā traditionem propter honorem, qui ad principalia ipsa refertur,etiam deriuatiue imagines ipsæ adorentur.* Aduerbium *deriuatiue*,rectè explicat modum, quo affectus circa exemplaria in ipsas imagines,quas osculamur, se extēdat, & deriuetur effectu suo. 589 8.Syn. Const.

Vtrum imagines dicātur adorari improprie & analogice.

Circa secundam rationem,an dicantur imagines secundum se improprie adorari, siquidem per accidens solum cum exemplari eas veneramur,variant Doctores, qui docent,eas nunquam sine exemplari colendas esse. Caietanus dixit,imaginem non adorari,sed esse conditionem adorationis;cuius sententia si de exteriori etiam adoratione intelligatur,vera non est,vt notauimus suprà cap.7. Durād. verò, Mirandulanus,Holcot allegati cap.3. huius disputationis 590 Caiet. Durand. Mirand. Holcot.

Gabr. Cord. tionis hoc genus adorationis appellant improprium: Gabriel,& Corduba eodem loco citati,adorationem imaginum,comparatam cum adoratione prototypi, vocant a-

Turr. nalogicam. Idem Franciscus Turrianus cap.illo 25. libro 1. pro canonibus Apostolorum, qui putat,esse doctrinam Nicephori Patriarchæ à nobis etiā citati cap. 5. huius disputationis: loquuntur autem de imaginibus secundum se,non prout in se continent exemplar.(Hoc enim modo nullus dubitauit,latriam etiam illis deferri.) Quem modum loquendi aliqui magis seuerè censent,& notant,quā par esse:nec enim de ha re quidquam de fide definitū video:imò,vt prædixi disputatione 6. cap.1. septima Synodus non multum curat,quomodo imaginū adoratio appelletur;an salutatio, vel amplexus, vel adoratio: dummodo concedamus,ex affectu circa exemplaria imagines esse exosculandas; illis etiam caput aperiendum,&alia signa submissionis exhibenda: in quo cum Iconomachis erat controuersia. An verò illa signa hoc vel illo nomine nuncupentur, non curat Concilium. Potiori, meo iudicio,ratione impugnandi sunt,qui affirmant, imagines per se,sine prototypo,adorari. Hi enim non in modo loquendi solum, sed etiam in re ipsa non tam probabiliter docent,dum in re inanima, & irrationali totum actum adorationis, qui affectu submissionis constare debet, claudunt & omnino complent. Hoc enim modo,imagini virtutem tribuunt, aut irrationabiliter in spiritu & affectu se illi submittunt. *In eos qui imagines sine exemplari docent adorari.*

591

Quamuis autem adoratio imaginis comparata cum affectu,analogica diceretur, non tamen deberet constitui, diuersus actus adorationis, vt paulò pòst demonstrabimus.& absolutè arq, sine aliquo additamento dicendum esset,imagines adorari. Primum nam communis modus loquendi,nomine adorationis absolutè accepto,signa etiā illa exteriora cum simplici affectu intelligit. Tum etiam, dum agitur de adoratione imaginum, nisi aliud explicetur,de illa intelligimus,quæ imaginibus exhiberi potest, & debet. Quocirca cū aliqua illis debeatur adoratio, sal- *Imagines simpliciter & absolute adorari.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

tem in signo,& nota cum simplici affectu; fit, vt absolutè negari non possit,imagines esse adorandas:sic enim negaretur, quæcunq; adoratio etiam analogica, quæ ipsis deberetur:sicut etiam medicina nõ est sana, nisi secũdũ analogiã ad veram animalis sanitatẽ:cũ tamen agitur de illa, vtrum sit sana,an non;absolutè non debet negari, esse sanam.sic enim etiam negaretur illa sanitas, quæ ipsi medicinæ suo modo conuenit. Alij autores allegati pro nostra opinione,de hac re ne verbũ quidem:solũ affirmant,imagines cum suis exemplaribus esse adorandas. 192

Notetur diligenter hæc doctrina.

Cæterum ego existimo, imaginum adorationem, quæ in signo submissionis cum simplici affectu consistit, quatenus ad ipsas etiã imagines solũ terminatur, verè ac proprie,non impropriè,nec analogicè,adorationẽ,honorẽ,salutationem,aut venerationem appellari : ac proinde imagines, verè & propriè,nõ analogicè dici venerãdas, & adorãdas,sicut septima Synodus act.7.in definitione fidei,& alibi sæpenumero, ac Patres communiter vocant. Hæc enim nomina multa significant: sicut de nomine adorationis docuit Tharasius in epistola ad Constant. & Irenen quæ in septima Synodo act. 7. habetur, verbis iam citatis cap.12.huius disputationis. Quare & signũ & affectũ seruitutis interioris denotant:quinimo vt cap. 12. ex Tharasio,Anastas. & Damasc. probauimus,nomẽ adoratio,magis, communiter significat externam notã seruitutis, internam autẽ submissionẽ aliquando, tantũ abest, vt nota exterior analogicè adoratio dicatur. At de nomine *latriæ*, non ita dicendum est; sed ita internũ affectum seruitutis significat,vt nũquam de exteriori signo dicatur,vt eodem cap.12.notauimus. An autẽ adoratio,quę est in signo,dicatur analogicè tantũ, & non propriè adoratio latriæ, præsertim ad imagines tantũ relata,dicemus disputatione sequenti cap.5. 7. Sym. Tharas. 193

Adorationis & latriæ discrimen.

Ex his ad rationem respondetur in hunc modum,quamuis imagines cultu exemplaris,qui affectu perficitur, non adorentur,nisi per accidens,hoc est,tantum coadorentur, obid tamen dici absolutè non potest,eas non adorari. Sicut ex

cut ex eo, quòd humanitas Christi adoretur adoratione latriæ,solum per accidens,& per se non adoretur,hoc genere adorationis;non sequitur,absolutè negari posse,eam adorari,etiam adoratione latriæ: tum quia licet adoratio illa imaginum per accidens esset impropria & analogica, ille tamen qui absolutè & sine additamento eas adorari negaret,omnem modum adorationis ipsis subtrahere videretur:sicut etiam non licet dicere absolutè,animam,dũ est in corpore,non moueri:tametsi solum per accidens cũ illo moueatur:qui enim id assereret, omnem rationẽ motusanimæ negaret. Tum etiam, quia adoratio, quæ est in signo, & proximè ad imagines corporaliter terminatur, proprie etiam dicitur adoratio, vt prædictum est: non est ergo cur absolute negetur, imagines adorari, etiamsi cultu prototypi solum per accidens colantur, & coadorentur. 194

Imagines simpliciter adorari,licet adorẽtur per accidens cum cultu plari.

Adduci solet pro prima & secunda opinione ad probãdum imagines per se, sine prototypo,posse adorari,exemplum legati,qui secundum se honorari potest; tametsi propter Regem. Huius tamen diuersam esse rationem,atque imaginum,iam cap. 7. demõstrauimus. Affertur etiã exemplum dilectionis proximi, qui secundum se caritate diligitur propter Deum. Et electionis mediorum propter finem,qui est actus distinctus ab intentione. De his tamẽ commodius tractabimus disputatione 1. sequentis libri cap.5.vbi apertum discrimen,inter imaginum cultum,respectu exemplaris;& electionis mediorum,respectu finis, & dilectionis proximi,respectu Dei,constituemus. 195

Obiectio notanda. Vtrum sint duæ adorationes alia imaginis,alia exemplaris. Solutio prima

Demũ obijciet aliquis,ex nostra doctrina manifeste sequi,imagines inferiori cultu,atq; adeo distincto,quã exẽplar adorari:illis enim solum tribuimus signum honoris, non affectum seruitutis,quem exemplari assignamus: iam ergo honoraria illa veneratione, quæ inferior, & distincta est à latria, imagines dignamur : quam solum contendunt,qui primam & secundam sentẽtiam sequuntur. Respondeo, hanc differentiam esse etiam necessario assignãdum inter imaginem & exẽplar;quando imago simul cum

Universidad de Deusto
Biblioteca

exemplari adoratur. Secunda verò opinio docet,imaginẽ tunc ſolum adorari inferiori, & diſtincto cultu,quando non per accidens cum exemplari,ſed per ſe colitur: vnde hæc obiectio nihil fauet huic ſecundæ ſententiæ, vt cap.5 huius diſputationis,aliquantulùm ante finem notaui: potius pro prima opinione facere poteſt, quæ in vniuerſum aſtruit,imagines inferiori & diſtincto cultu,eſſe venerandas,quàm exemplar. Deinde dico, etiãſi imaginibus tribuatur inferior adoratio(nẽpe in ſigno & ſimplici affectu) quã exẽplari,cui tribuitur ſubmiſsio in ſpiritu:non tamen eſſe duos actus adorationis, ſed vnũ & eundem, qui duobus cõſtat,ſigno videlicet,ſeu nota exteriori,& affectu interiori ſeruitutis: nec ſignum, niſi ex affectu tali naſceretur,adorationis opus eſſet,ſed commentitium,ſeu irriſionis potius nota iudicaretur. Quocirca cum debeat affectui coniungi,vt cum eo,& ex eo, completam habeat rationem actus adorationis & cultus, fit, vt nõ ſit diſtinctus actus adorationis, alter interior, alter exterior, ſed vnus & idem diuerſo quidem modo reſpiciens imaginem, & exemplar:hoc enim reſpicit per ſe,quatenus eſt ſeruitusin ſpiritu,quæ conſiſtit in affectu exhibendi notam honoris alicui,vt excellenti,per quem affectum,ipſam exteriorem notam,quam corporaliter imagini exhibemus, ad exemplar ipſum dirigimus:imaginem autem reſpicit per accidens,videlicet per notam & ſignum,quæ ipſam imaginem tangit:cum ergo dicimus, imaginibus inferiorem adorationem tribui,quàm latriæ, vt dixit Epiphanius in illa demõſtratione pro imaginibus,quæ habetur in ſeptimaSynodo act.6.nõ intelligimus,eſſe duos actus adorationis diſtinctos completos in ratione cultus; ſed duas quaſi partes,eiuſdẽ actus adorationis,quarũ quælibet abſolutè dicitur adoratio. Ex quibus etiã liquet,eodẽ motu,ideſt, eodẽ opere adorationis,licet nõ eodẽ modo, imagines cũ exẽplari colitcũ in eodẽ opere inueniatur,& affectus ſeruitutis & ſignũ: atq; affectus ſeruitutis exẽplari, ſignũ verò imagini ſm ſe,exhibeatur. Nõ ergo ſũt duo opera virtutis, &adorationis cõpleta in ratione cultus, affectus & ſignũ, ſicut

396

Quid ſit inferiorem adorationem tribui imaginibus quàm exemplari.

Epiph.

397

ſicut nec duo opera virtutis,actus interior & exterior. Id quod in hunc modum clarius adhuc exponitur.

Totus terminus adorationis duobus cõſtat, imagine videlicet,quæ eſt pictura quædã repræſentans,creata & inanima,& exemplari repræſentato,quod eſt res viua & aliquando increata. Imago eſt materiale, & veluti corpus: exemplar eſt formale,& veluti anima. Contra etiam in actu adorationis duo ſunt,quibus completur;nempe ſignũ ſenſibile,quod eſt materiale adorationis; & affectus ſubiectionis,quod eſt formale. Cum ergo imago, & exẽplar

398

eadem adoratione coluntur;materiale adorationis, ſcilicet ſignum cum ſimplici affectu,in imaginem,quæ eſt materiale in termino;affectus verò ſeruitutis,qui eſt formale adorationis,in id,quod formale in termino eſt, ſcilicet in exemplar,dirigitur. Nec vllus hactenus ex his,qui docent imaginem ſimul cum exemplari eſſe venerandam,oppoſitum docuit: imò Caietan. totam adorationem in exemplar ſub imagine referre videtur, vt ſcilicet dictum eſt: imaginem enim conditionẽ ſolum appellauit.Loqui ſanè videtur de adoratione,quæ ſit in ſpiritu ſeruitutis,nã materiale illius,quod eſt affectus ſimplex,& ſignum, & cum ſpiritu ſeruitutis eundem conſtituit cultum & honorem, non negat imaginibus ſecundum ſe:ſed omnes docẽt,adorationis ſpiritum in ipſam imaginem,prout exemplar in ſe continet,quam vocat Caietanus imaginem actu exercito,terminari;vt legenti autores, pro noſtra ſententia hactenus allegatos,facile conſtabit.

Iacobus Paua.

Alijs verò omiſsis,placuit primum verba Iacobi Paiuæ ſubijcere,lib.ergo 9. Orthodoxarum explicationum §. *At Kemnitius*,ſic ait. *Nam cum effigies ipſa, inanime quoddam atq; mutum ſimulacrum ſit, nemo ſane eſſe tam ſtupidus poteſt, vt cum ſe ante imaginẽ proſternit,ſpectrum ipſum humano ingenio fabricatum intueatur,ab illo opem atque auxilium petat:quod omnis eſſe diuinitatis expers,ſatis nouit:ſed omnem cultum in illum tranſfert,quem imago præ ſe fert,ac repræſentat. Atq; adeo quamquam ſi corporis motus,externamq; venerationem ſpectes,imago ipſa colatur; animus certe, qui pietatis religionisq; ſedes eſt, nihil minus*

399

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam lignum, colores, atq; imaginem intuetur: sed totus in re, quam imago refert positus est. Deinde Alphonsus de Castro, aduersus hæreses, verbo *Adoratio*, hæreti prima circa finem ita loquitur. *Deniq; adoratio ipsa, etsi coram cruce fit, mens tamen nostra ad id solum fertur, quod crux ipsa repræsentat*: per mẽtem intelligens spiritum submissionis. Idem planè decent Patres, & Scholastici, qui dicunt, non adorari imaginem, sed exẽplar: quorum loquendi modum explicauimus cap. 11. huius disputationis, & consentiunt Doctores, qui dicunt rei inanimatæ, secundum se, nullum cultum deberi, nisi quatenus in se continet, aut coniungitur rationali. Sic S. Th. & alij allegati cap. 7. sed verba B. Thomæ iterum expendemus 3. lib. disp. 4. cap. 5. ea præsertim, quæ habet 2. 2. q. 103. art. 4. ad 3. Nam qui imagini secundum se, affectum etiam submissionis assignant, eius adorationem ab adoratione exemplaris diuidere debent, hoc est, distinctũ ei honorem adhibere, sub quem exemplar non cadat.

Qui imagini secundum se, submissionis affectum tribuit: ipsam ab exemplari diuidit.

S. Thom.

At obijciat aliquis: si imagini, secundum se, tribuitur nota illa submissionis, & illa verè dicitur adoratio, sequitur, imaginem, secundum se, capacem esse adorationis, & reuerentiæ alicuius. Respõdeo capacem esse adorationis, quę est in nota cùm simplici affectu: non tamen, ita vt sit ipsa sola, quę adoratur. Si enim illi soli nota exhiberetur absq; cultu interiori exemplaris, aut necesse esset circa ipsam quoque versari affectum submissionis, quod fieri nequit; aut ex nullo huiusmodi affectu nota illa proficisceretur: sic autẽ non posset dici adoratio: oportet ergo, proficiscatur ex submissionis affectu, qui est circa exemplar, vt verè & propriè dicatur adoratio etiam imaginis, non quia in illa collocetur affectus subiectionis, sed quia per illam affectus transfert osculum, vel signum externum in exemplar. Dixi autem cap. 8. rem irrationalem nõ esse capacem honoris, vel adorationis, addidi tamen sine rationali, hoc est, separatam ab exemplari, vel re rationali: ei namq; coniuncta capax est eo modo, quo explicaui.

Obiectio.

Solutio

400

Obiectio

Obiectio quædam ex verbis septimæ Synodi.

CAPVT XVI.

CONTRA ea, quæ diximus, obijciet aliquis verba Epiphanij Diaconi in septima Synodo actione 6. tomo 4. §. (*quotics*) circa finem, & Tharasij in septima Synodo actione 2. post epistolam Adriani ad ipsum: vbi aiunt, nos desiderio & amore amplecti imagines, eodem pacto idem Tharasius actio. 7. in epistola ad Imperatores circa finẽ de imaginibus inquit: *Sunt autem hæ adorandæ quoque, hoc est, exosculandæ & amandæ.* Concedunt ergo hi Patres affectum internum submissionis circa imagines secũdum se, etiam sine exemplari, siquidem dicunt, affectum amoris circa illas versari. Respondeo primum, Epiphanium plane loqui de amore erga exemplaria, inquit enim: *Cognouimus, Deum esse spiritũ, & qui adorant eum, in spiritu, & veritate id facere debere, & quę secundum fidem est, adorationem & cultum, illi soli, vt pote omniũ Deo in Trinitate laudato offerendum. Nam cum diuinam crucis effigiem, & venerãdas imagines amore & desiderio amplectimur, ad ipsum prototypum respicimus.* Vbi adorationem secundum fidem, hoc est internam submissionem soli Deo dicit esse deferendam: reddit verò rationem, *Quia cum effigiem crucis desiderio & amore amplectimur, desiderium nostrum in ipsum exẽplar dirigimus.* Eodem modo intelligi potest Tharasius. De eodem desiderio erga exemplaria loquuntur Leontius citatus à nobis suprà cap. 5. & Adria. allegatus cap. 6. Deinde concedimus, amorem, & desiderium referri posse in imaginem, vt in rem concupitam, non tamen vt in obiectum amicitiæ. Ex hoc autem non fit, vt in imaginem secũdum se terminari possit affectus internę submissionis: hic enim respicit excellentiã, cui cupimus honorẽ, & cultũ deferre: in imaginẽ tamẽ intẽditur animus simplex exosculãdi, quę amore cõcupiscẽtiæ cõparatur, & hac ratione Tharasius docere potuit, amorẽ nostrũ circa imagines versari, & ipsas adorandas esse, hoc est affectu osculandas.

Prior responsio.

401

Epiph.

Tharas. Leontius Adria.

Qualis affectus interior circa imagines versetur.

401

Universidad de Deusto
Biblioteca

Porrò quomodo affectus submissionis, qui est in adoratione, cõparari debeat amori, vt est amicitiæ circa exẽplar, nõ vt est concupiscentię circa imaginem: & quomodo amor amicitiæ nõ possit terminari in rem irrationalem, sed solum amor concupiscentiæ, explicandum est 3. lib. disput. 1. cap. 6. Concedimus ergo imaginibus non tantum notã externam adorationis, sed etiam affectum; non subiectionis, quo ipsis, vt excellentibus nos ipsos submittamus; sed simplicem affectum, quo illas osculari & amplexari volumus; ratione cuius ipsas amare, ex corde suscipere, osculari, & amplecti dicimur: qui sanè affectus, quatenus respicit imagines vocari potest, voluntas adorandi; quia osculum, dicitur etiam adoratio: dici tamen non potest seruitus in spiritu, nisi quatenus respicit exemplaria in imagine: idem enim actus est, non diuersus, quo volumus osculari imaginem, & osculum illud, vel alia signa exemplari, vt excellenti & superiori præbere. Seruitus enim in ipso affectu subiectionis circa excellẽtiam versatur. Cumque latria, & dulia significet internum affectum seruitutis in spiritu, qui respicit excellentiam, vt cap. 12. prædictum est, non potest in solam imaginem, secundum se, sed quatenus continet exemplar, terminari. 403

Posterior solutio.

Cæterùm aliam futile mẽtem Tharasij, mihi habeo persuasum: ille namq; ait, hęc tria verba: προσκυνεῖν *proskynin*, idest, adorare seu genuflectere ἀσπάζεσθαι *aspazesthę* idest, salutare, & φιλεῖν *philin*, iuxta antiquã Græcorum Dialecton idem significare: verbum autem φιλεῖν *philin*, quod latinus interpres vertit, *amare*, significat etiam osculũ præbere: vnde & φίλημα *philima*, latine osculum dicitur. Et in hac significatione videtur vsurpare Tharasius, inquit enim in hæc verba: *nam quod quis* φιλεῖ *phili, hoc etiam* προσκυνεῖ *proskyni*, quę verba nõ rectè trãstulit interpres hoc modo. *Nã quod quis* φιλεῖ *phili, hoc est amat, hoc etiã* προσκυνεῖ *proskyni hoc est amplectitur*: cum potiùs deberet conuertere φιλεῖ *phili*, id est, *osculatur*. Confirmat enim his verbis Tharasius. *Testatus id sane humana natura, & affectio, qua erga amicos sumus*

Explicant vtria verba græca quibus vtitur septima Synodus.

Tharas.

mus affecti: sic enim inter duos Reges agitur, & hoc modo sibi occurrentes agunt. Quasi dicat, qui mutuo se amore prosequuntur, quoties sibi obuiam procedunt, se inuicem salutant, adorant, & osculantur. Subiungit enim statim: *Non solum autem apud Græcos hęc loquendi ratio in vsu est, sed in* 1. Reg. c. 20. *diuina quoque Scriptura id annotare licet. In libro enim Regum* 1. *cap.* 20. *scriptum est, Dauid surrexit, & cecidit in faciem suam, & adorauit ter Ionatham, & osculatus est eum.* Est autẽ in Græco 404 κατεφίλησεν *katephilisen*, quod latine dixit interpres vulgatus, *osculatus est*. Quod verò posteà adiecit Tharasius, nẽpe Luc. 14. Pharisæos amare primos accubitus in conuiuijs, & salutationes in foro, non autem osculum (id enim esset humilitatis, & familiaritatis signum) non est contra id, quod supra dixerat. Nam cum his verbis videatur docere, non esse idẽ ἀσπασμὸν *aspasmon*, id est, saluationẽ, & osculũ, intelligit de osculo, quod in facie infigitur. Osculum enim, quo vestem tangimus, non minus honoris signũ est, quam salutatio alia, & genuflexio, & hac ratione suprà dixerat, tria illa verba idem omnino significare. Quare cum idem Tharasius de imaginibus ait, *Sunt autẽ hę adorandę quoq; hoc est, exosculandę, & amandę*: aut redundat in translatione latina illud *amandę*, idem enim verbum significat amare, & osculari, vt dictum est, aut pro *amandę*, dicere debuit, *amice tractandę*. Eodẽ pacto intelligitur Chrysostomus citatus in septima Synodo, actione 4. non longè ab initio, cum ait. *Ego excera fusilem picturam pietate plenã amaui.* Quia aut eodem verbo φιλέω *phileo* vsus fuit, sicut Tharasius, quod interpres vertere debebat *osculor*; vel saltem concedit amorem erga imagines, vt suprà dicebamus, non amicitiæ, sed concupiscentiæ, quod non negamus, ex quo non sequitur spiritum subiectionis ad eas secundum se, terminari. Deniq; nonnulli probant, affectum submissionis in imagine, secundum se terminari, ex verbis Stephani Monachi, quæ habentur in septima Synodo, act. 5. longè à medio, vbi de Ioanne Abbate Anachoreta sic loquitur: *Et cum accensas preces funderet, dicebat ad Dominam, totus in imaginem eius intentus.* Vnde colligunt, animi intentionem,

Osculum in facie, est signum familiaritatis: in vestę autem honoris.

Tharas.

405

Chrys.

Stephan. Manach.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tionem circa imaginem quoque versari. Verum quis non videat, posse aliquem in imaginē esse totum intentū, etiāsi illi se ipsum ex animo non subijciat: nam cum quis orat Virginem coram imagine sua, sicut ille Iohannes, potest esse intentus in imaginem, non affectu orationis (hic enim ad exemplar solum refertur) sed quia videns imaginem, per illam exemplaris recordatur. Hanc ergo animi attentionem, sicut etiam desiderium & amorem, vt suprà explicatum est, non negamus imaginibus secūdum se, sed affectum submissionis & seruitutis, quē ad exemplar in imagine referimus: ac si cum Caietano dicas, ad imaginem in actu exercito vel ad ipsam, vt est quasi animata prototypo.

Priuto corollarium.

Ex his duo breuiter licet colligere. Vnum est, verissimā esse veterum Patrum, & Scolasticorum doctrinam, quam cap. 3. tradidimus: imagines videlicet, nunquam per se adorari posse, non adorato simul eadem adoratione, & signo, exemplari. Cum enim affectus submissionis, & seruitutis, circa exemplar, non circa imaginem secundum se versari debeat, vt satis probatum est, & signum externum debeat procedere ex affectu seruitutis, vt sit adoratio; sit, vt idemmet signum exhibitum imagini, affectu ipso directū transeat in exemplar, & ex affectu, & signo vna compleatur adoratio. Quodsi imago per se adoraretur, non adorato exemplari; circa ipsam secundum se, non solum signū, sed etiā affectus submissionis deberet esse: quod aut stultum merito iudicaretur, cum rei inanimæ nemo se possit subijcere; aut superstitiosum, cum necessario tribui videretur imagini virtus aliqua, vel numen; vt in hoc capita notauimus. 406

Honore exhibitus imagini semper cessario transit in prototypon.

Posterius corollarium cōtra Iconomachos, qui catholicos idololatras vocant.

Alterum est, quod initio capitis 1. huius disputationis promisimus: quanta nimirum sit vesania Iconomachorum, qui Catholicos imaginum adoratores, criminis idololatriæ semper insimulare non dubitarunt. Quid enim magis ab idololatria alienum esse potest, quàm osculum imagini infigere, animo tamen in exemplar illud transferre, & ei spiritualiter tribuere? nunquid ipsi Mahumetani, & Iudæi, omnium pessimi Iconomachi, non osculantur sceptrū sui Imperatoris. Ex hoc tamen idololatræ non sunt, quia animo seruitutem non sceptro, sed Regi exhibent. Id quod vsu frequens esse solet; dum signis honoris, vt osculo, res inanimas tangimus, literas videlicet, vel vestem; animum tamen, in dominum, vel Principē intendimus; quod etiā ipsi Iconomachi, nisi inurbanē se gerant, facere debēt. Hoc argumento Iudæos reuincit Leontius, in dialogo quinto, qui refertur in actione 4. Synodi, post medium enim illius fragmenti sic ait: *pudore suffundantur Iudæi, qui proprios Reges & alienos adorātes, nos Christianos tāquam idololatras deridēt.* Sed & de Mahumetanis fertur, dū peregrinationis voto, in templum sui Mahumeti se conferunt, pauimentum illius flexis genibus osculari. Qui ergo signum hoc honoris pauimento exhibent, animum in ipsum Mahumetum intentum habentes, cur imagini illud exhibere negligunt? Quod si facerēt, imagini alicuius veri Sancti, nulla superstitione notari possent, neque quia Sanctum colerent, nec quòd imagini illius osculum præberent. Nūc autem idolatræ sunt: non quia pauimentum osculantur, sed quod animo reuerentiæ, & seruitutis, erga suum falsum, pessimumque Prophetam id faciunt. Supererat hic explicare, an alij religiosi cultus, præter adorationem, imaginibus deferri possint: de hoc tamen, ne longior hæc fiat disputatio, commodius in sequenti disputatione, vltimo capite dicemus. 407

Leont.

Mahumetani etiam pauimentum sui templi adorant.

408

Quis modus loquendi de imaginum adoratione seruādus sit; Disput. 9.

Duæ Theologorum opiniones. cap. 1.
Vera opinio in conciombus populo exponenda. cap. 2.
Explicatur modus loquendi, cum de adoratione latriæ agitur. cap. 3.
Quid de alijs modis religiosi cultus circa imagines dicendum sit. cap. 4.

Duæ

Duæ Theologorum opiniones. 409

CAPVT I.

NON sufficit in nostræ fidei & religionis controuersijs, quomodo res se habeat, sincere, fide literq; explicare; verumetiam rectum, & purũ loquendi modũ, accuratè tradere, necesse est. Nam licet grauius sit in re ipsa, quàm in modo loquendi labi: ex verbis tamen inordinate prolatis, error etiam in rebus ipsis facile suboriri potest. Controuersia igitur est: an cum de adoratione latriæ loquimur, eam imaginibus cõuenire rectè affirmare possimus: & qualiter in cõcionibus ad populum, vbi de hac re verba facere opus est, loqui debeamus.

Modus loquendi autorum secundæ opinionis præcedenti disputationis.

Sunt aliqui recentiores Theologi, qui cum secundã sententiam, quam præcedenti disputatione cap.1. retulimus, 410
sequantur: imaginem videlicet eadem adoratione, per accidens tamen, cum exemplari aliquãdo adorari: atq; adeo eam adorationem interdum esse latriæ: affirmant nihilominùs absolutè non esse dicẽdum, imagines adorari adoratione latriæ; præsertim verò in concionibus. Primo quoniam hic modus loquendi in concionibus ad populũ, non caret periculo. Qui enim hoc modo loquuntur, coguntur sanè, vti subtilissimis speculationibus, quas ipsi, nedum imperitum vulgus, vix possunt intelligere. Quare populus rudis, & ignorans facile existimare potest cultum Dei in imaginem transferri. Secundo, cum Concilia de hac re loquuntur, semper negant, imagines adoratione latriæ coli, vt præcedenti disputatione cap.1. retulimus: modus ergo loquendi Conciliorum, debet esse totus Ecclesiæ. Id verò eò præsertim vim habet, quòd Constantinus Constantiæ Episcopus, vt abiuraret hæresim, quam cõtra imagines sequutus fuerat in septima falsa Synodo Constantinopolitana, posteà in septima Synodo Nicena secũda, actione 5. hoc modo loquendi vsus est: *Suscipio, & complector venerandas imagines: adorationem autem, quæ sit secundũ latriam,* 411

latriam, hoc est, Dei culturam, tãtũmodo Trinitati conseruo. Quod si in hæresis abiuratione, toti Concilio hic modus loquẽdi probatus fuit, quæ maior probatio exspectari potest, vt eo semper sit vtendũ, si castè, & sincere loquẽdum sit? Tertiò si aliquo modo imago adoratur, adoratione latriæ, est per accidens tantum, quatenus exemplari coniuncta; impropriè ergo adoratione latriæ colitur, sed quod impropriè est tale, non debet absolutè dici tale: ergo nec imagines adorari adoratione latriæ, absolutè dicere possumus.

Modus loquẽdi S. Thomæ & aliorum.

Contrà verò veteres Scholastici, quos pro tertia opinione, disputatione præcedenti cap.3. commemorauimus absolutè dicunt imagines Christi, & Trinitatis esse colendas, adoratione latriæ. Hoc modo loquẽdi absolutè vtũtur S. Thom. Bonauentura, Capreolus, Caietanus, Ferrariensis. Dominicus Soto, Marsilius, locis ibidem citatis: cæteri verò inibi etiam allegati, cum dicant eodem motu adorationis cũ exemplari imagines adorari, variè de adoratione latriæ loquuntur. Maior inquit, crucem adorari latria per accidens: Corduba, Gabriel, & Franciscus Turrianus, adoratione latriæ analogica: Durand. Holcot, & Picus Mirãdulanus, solũ adorari rememoratiue: Alexand. vt colligitur ex 3.p.q.30.art.vltimo 5.2. solũ asserit, imaginem esse materiam adorationis latriæ: Henricus deniq;, cum dicat, imaginem Christi hyperduliæ adoratione esse colendam, assereret planè idem de latriæ adoratione, nisi ipse existimaret, imaginem Christi depictam, solum nobis repræsentare humanitatem, & in imagine humanitatem 412
S. Thom. Bonau. Capr. Caiet. Ferra. Maior. Cordub. Turrian. Durand. Holcot Mirand. Alex. Henr.
solum adorari, vt in illo 5. cap. præcedentis disputationis notauimus. Nam sicut imagini non tribuimus latriæ seruitutem, sic etiam neq; dulię, vt capite octauo, & nono eiusdem quoque disputationis dictum est. Si ergo Henricus dicit, imaginem adorandam esse hyperdulię adoratione, quia exemplar illius hoc modo colitur, idem de latriæ adoratione diceret, si crederet, exemplar illius latria adorari. 413

Quibus rationibus aliis probetur recte dici posse ado

Porrò autem absolutè dici posse imagines adorari adoratione latriæ probatur. Primum, eadẽ est adoratio imagi-

nis

ginis,& prototypi,vt patet ex disputatione præcedenti; sed prototypi aliquando est latriæ, ergo etiam imaginis. Deinde si aliqua ratione non posset dici,esset,quia per accidens imago cum exemplari,non autem per se,adoratione latriæ colitur:sed Christi humanitas, & sacramentum Eucharistiæ absolute dicuntur adorati adoratione latriæ; 414
cum tamen per accidens cum diuinitate cõiuncta colantur:nam & sacramentum habet species visibiles panis, & vini,quas cum ipsa Christi deitate peraccidẽs veneramur; ergo & imago Christi,aut Trinitatis,etiam si per accidens adoratione latriæ colatur,dici potest absolute, tali cultu, & veneratione adorari. De sacramento Eucharistiæ in Cõcil. Trident. sessi.13.cap.5.dicitur in hæc verba: *Christi Fideles latriæ cultum,qui vero Deo debetur,huic sanctissimo Sacramẽto in veneratione exhibeant.* De Christi autẽ corpore, Athanasius lib.de incarnatione Christi,post primum folium sic ait. *Rectè,legitimaque ratione adoratur,& diuina adoratione colitur.* Quid est diuina adoratione,nisi latria? Eodem modo loquitur oratione quinta cõtra Arrianos, ad Adelphium fratrem,cuius verba retulimus primo lib.disputatione.3. 415
cap.1.& alij Patres ibi citati.

Vera opinio in concionibus populo exponenda.

CAPVT II.

QVoniam varie in hac materia loquicontingit, de vnoquoque modo sigillatim dicendũ est. Atque in primis,quod attinet ad modum cõcionandi, quæ scilicet ex opinionibus recitatis disputatione præcedenti,maiori cum fructu, & magis sine periculo populo explicari possit,si id occasio & materia postulauerit,ex dictis in ea disputatione perspicuè apparet. Nam prima,aut secunda opinio,quatenus imaginibus secundum se honorem,& cultum tribuit, vix cum aliquo fructu populo potest proponi. Si enim aliquis publice dicat,imagini ita esse cultum deferendum, vt animus eodem honore non transeat in exemplar,sed in imagine

Prima & secunda opinio non recte populo proponetur.

gine solum consistat,quis non statim videat, id aut stultũ esse,cum creaturæ irrationali nemo rationis compos di-
416 gnè se subijciat,& seruũ exhibeat;vel superstitiosum, dũ hac ratione numen aliquod,aut virtus imagini assignari videatur. Accedit,quòd populo suadere,imagines ita esse venerandas,vt affectus reuerẽtiæ intra sinum adorationis exemplar non comprehendat,doctrinæ communi Patrum planè aduersatur,& adorationem sine spiritu(si hactenus aliquid probauimus)introducit. Nam,vt vidimus disputatione præcedenti,in hoc vnum omnes cum B.Gregorio cõmuniter conspirant,vt populũ doceant,ita imagini osculum esse infigendum, & coram illa corpus inclinãdum,vt animus semper exemplaris recordatione incalescat,& in id interiori reuerentia feratur: virtute cuius
Angest. externum osculum in ipsum etiam,veluti sagittam transmittat. Id inter Scholasticos paucis notauit Hieron. Angestus contra Lutherum,censura.10.circa finem,quem al-
417 legaui cap.3.huius disputationis. Qui hanc nostram opinionem,& doctrinam populo sic esse proponendam existimat:& hunc esse modum vtilissimum imagines adorãdi nemo potest ambigere. Cur ergo,relicta vtilissima doctrina,alium modum adorationis populum docebimus?

Contrà verò,si quis plane populo proponat, veterem Scholasticorum & Patrum doctrinam, de adoratione imaginis cum exemplari, dicatque adorationem eo modo semper esse imaginibus tribuendam;quantumuis ignoranti & rudi populo potest ita eam luce clarius exponere, & exemplis domesticis aperire,vt vetula extremæ ætatis, & puerulus,cui nondum plenè rationis radius eluxit,absque illo periculo,& errore facile intelligãt. Si enim quis vtatur exemplis,quibus Leontius vsus est in illo dialogo quinto citato,in actio.4.septimę Synodi.& à nobis præcedenti disputatione sæpius allegato,de eo qui osculatur vestem,aut baculum patris peregrinãtis,quem videre ardenter desiderat,& exemplo Iacob,qui vestem filij sui Ioseph,cũ lacrymis osculabatur,quasi in illius iã rueret amplex',& eiusdẽ Iacob,qui sũmitatẽ virgę Ioseph adorauit, id quod

Tertiam opinionem cæteris popularem & facilliorem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

id quod quotidie vrbanitatis gratia cum alijs, quos cum reuerentia salutamus, efficere solemus, partem nimirum vestis vel quid aliud osculando; quis non intelligat, non in vestem ipsam, sed in eum, cuius illa est, animum debere esse intentum? Si ergo hoc modo quis dicat, imagines esse adorandas, vt affectus in exemplar referatur & tēdat; quis vnquam puerulus, aut vetula id non intelliget? Hæc enim doctrina, non est earum, quas Scholastici supernaturalis ordinis appellant, quæ sola reuelatione constant: sed ex his, quas ipsamet natura morum docet, atq; cordibus hominū, veluti naturaliter inditæ sunt. Solùm in hac materia, ex reuelatione aut fide supponitur, aliquādo exemplar imaginis tale esse, cui cultus reuerentiæ, & seruitutis debeatur: dixi aliquando, nam interdum ratione quoque naturali, id constat, vt de imagine Dei, cuius exemplar est ipse Deus, quem ratio naturalis docet, summa reuerentia esse colendum: hoc tamen supposito, id, quod de adoratione diximus, ex ipsa rerum natura manifestè deducitur. Ex quibus colligitur, non solum in scholis, nostram sententiam, vt veriorem tradendam esse, sed etiam rudi populo proponendam, & explicandam. Quare absolutè sic loquendum est: *Eodem motu adorationis imago & exēplar sunt adoranda*: aut, *imago non nisi cum exemplari cōiuncta adorari debet*: neque in his duobus modis aliquid, periculi subesse potest.

Modus loquendi curā populo seruā dus.

Explicatur modus loquendi, cùm de adoratione latriæ agitur.

CAPVT III.

SVpereſt, vt varios modos loquendi de adoratione latriæ ſigillatim examinemus. In primis ergo nullus Scholasticorum, neq; Patrum sic loquitur: *Imagini Christi, aut Trinitatis latria tribuenda est*. Imò verò hunc modum loquēdi septima Synodus negat, & multò magis hunc: *Latria in spiritu & veritate imaginibus deferenda est*. Hanc enim soli Deo seruat. Si habet septima Synodus locis omnibus citatis disputatione præcedenti cap. 1. 8. 12. & 13. & Adrianus cap. illo 1. allegatus, cum dicit, veram culturam solùm decere diuinā naturam, nullo autē modo imaginibus tribui: veramq; culturam ipse appellauit, quam septima Synodus dixit verā latriam, & multis in locis dicitur *Latria in spiritu & veritate*, vt præcedenti disputatione cap. 12. vidimus: cur autē *in spiritu & veritate*, dicatur, ibidem explicauimus, & lib. 1. disputatione 1. cap. 2. Prædictū modum loquendi cauendū esse, rectè, vt plura alia, admonet noster Bellarmin tomo 1. controuer. 7. lib. 2. c. 12. Ratio verò est, quā eo cap. 12. reddidimus. Quoniam etsi adoratio interdum sumatur pro signo exteriori submissionis, nonnunquā etiā pro affectu seruitutis, ex quo signa proueniunt, nomen tamen λατρεία *latria*, ex vsu Græcorū Patrum tātùm significat submissionem in affectu ipso vero Deo exhibitam; ob quod dicitur, *In spiritu & veritate*: hic autem non potest in imagines dirigi, sed in exēplaria, quæ tali reuerētia digna sunt. Quare qui diceret, se exhibere latriā imaginibus, quę est diuina seruitus in affectu solo cōsistens, concederet eo ipso, se imaginibus, tāquam Dijs seruire, vt ex Epiphanio Diacono retulimus disputatione superiori cap. 13. atq; hoc tātùm probant prima & secunda ratio prioris sentētiæ in 1. cap. positæ. Quod de latria diximus, de dulia quoque & hyperdulia eadē proportione dicendū est: hæ namq; & significant solū affectū seruitutis internū, qui non in imagines secundum se, sed in exemplaria referri debet.

Cur latria non tribuatur imaginī adoratio tamē tribuatur

Epiph.

Secundò adoratio, quæ imaginibus exhibetur, prout ad ipsas solū terminatur, nō debet vocari latria analogicè, & inferioris gradus, quā quę Deo exhibetur, vt Gabr. Durād. Picus Mirand. Cord. superiori disputatione cap. 14. citati, appellarunt. Nam quāuis signū sanitatis, quale est vrina, dicatur sanū secundū analogiam, & hac ratione signū externum submissionis, qualis est genu flexio, nudatio capitis, &c. dici posset analogicè latria, quatenus, illius signa sunt: nec hic modus loquendi reprehendi deberet: (quod

Actus externus submissionis vt est circa imaginem dicē dus analogicè latria.

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim est tale, quatenus est signum, videtur esse secundum analogiã tale) quia tamen genuflexio non est nota submissionis & seruitutis erga solã imaginẽ, sed erga exẽplar; fit, vt quatenus refertur ad solã imaginem, nõ dicatur latria, adhuc in signo, sed quatenus in ea & per eam respicit exẽplar, in quod ex affectu dirigitur: adoratio ergo imaginis, licet fit in signo, (quæ tamẽ dicitur absolutè adoratio, vt eo cap. 15. explicaui) non dicitur latria, etiam analogicè, prout ad imagines solas terminatur.

Imago quomodo sit materia latriæ.

Tertiò, facile ego concederem modum loquendi Alexandri, qui dicit, imagines esse materiã latriæ. Licet enim imago secundum se, non sit obiectum formale latriæ, quæ fit in spiritu & veritate, sed ipsa prout exemplari coniuncta: quia tamen interdum materia dicitur id, circa quod, vel in quo ratio formalis obiecti quodammodo consideratur, sicut proximus est materia dilectionis Dei, nõ quod ad ipsum obiectum formale terminetur, sed quia in eo amor Dei inueniat bonum, quod velit ipsi Deo . ideo cum in imagine, consideratione & cogitatione nostra inueniamus exẽplar, cui seruitutẽ latriæ exhibemus; imago, si non obiectũ formale latriæ, materiatñ illius, nõneptè appellat.

Alex.

Comparatio proximi, & imaginis respectu Dei & exemplaris.

422

Imago adoratur ex latria circa exẽplar.

Quartò, concedi etiã sine periculo potest, & debet hæc propositio: *Imagini Christi aut Trinitatis ex latria adoratio exhibetur*, non dico, *ex latria circa ipsam*, sed *ex latria absolutè*. Quia ex seruitute diuina, quã quis affectu suo habet erga Christum, & dicitur latria, genu flectit imagini ipsius, & alia ei signa exhibet: ergo ex latria imaginem adorat, vel ei adoratiõe, quæ in signo consistit, assignat. Non dixi, *Ex latria circa ipsam*, sed *ex latria absolutè*, quia latria, quæ est in spiritu, non respicit imagines secundum se, sed exemplaria in ipsis: ex illa ergo absolutè, optimè dicuntur imagines adorari, non autem ex latria erga ipsas.

Quomodo sit concedẽda hæc propositio: imagini Christi aut Trinitatis adoratur adoratione latriæ.

Quintò, hæc propositio, *Imagines Christi, aut Trinitatis adorantur adoratione latriæ*, cũ distinctione, concedẽda videtur. Nã potest reddere sensum (vt aiunt) intrãsitiuũ, qui talis est: imagines Christi, aut Trinitatis adorãdæ sunt adoratione, quæ est latria. Ipsa enim latria affectus interioris seruitutis adoratio quoq; dicitur, vt disp. superiori c. 12. demõstratũ est: hic aut sensus est falsus. Quia sicut nõ possumus cõcedere imagini Christi, aut Trinitatis latriam in spiritu & veritate; sic neq; adorationẽ, quæ est ipsa latria: & in hũc sensum loquutus videtur Constantinus ille, quẽ autores primę sentẽtię in secũda ratione allegarũt, cũ abiurans hæresim dixit: *Adorationẽ verò, quæ sit secundũ latriã, hoc est, Dei cultũ, tũmodo Trinitati cõseruo.* Dixit adorationẽ, quę fit secundũ latriã, ipsammet latriã, & affectũ seruitutis diuinæ, qui adoratio etiã dicitur, vt ipse palã explicauit: quocirca ratio secũda illius prioris opinionis, optimè probat, in hunc sensum nõ esse loquendũ. Potest etiã prædicta propositio reddere sensum transitiuũ, & sic concedi potest. Sensus autem hic est: imago Christi, aut Trinitatis adorari debet exteriori signo submissionis, quod est opus latriæ, & hoc modo cõcedenda est. Nã licet affectus ipse, qui est latria nõ feratur in imagines sine exẽplari : signum tamen, quod eis exhibemus, ex latria procedit, & opus illius est: cumq; illud dicatur adoratio, vt cap. 12. præcedẽtis disput. probauimus, dicetur etiã adoratio latriæ: ac proinde imagines, quæ eo signo coluntur, adorari adoratione latriæ transitiue, hoc est, adoratione, quæ est opus latriæ.

424

Ex quo etiã infertur rectè, cõcedi posse, imaginẽ Christi adorari latria, nõ per se, sed per accidẽs eo, quod ipse affectus diuinę seruitutis, per se non respicit imaginẽ, sed per signũ externũ, quod est opus huius affectus, & ab illo procedẽs, vt disp. 8. c. 14. dictũ est. Nec vllus Catholicus, imaginibus, plusquã latriã per accidẽs, vnquãcõcesit. Loquimur n. de imaginibus sm̃ se, quatenus ab exemplari distinguũtur, quę nihil aliud sunt, quã picturę quędã, cũ relatione repræsentationis. Nã si loquamur de imaginib⁹ in actu exercito, vt notat Caiet. quę nihil aliud sũt, quã exẽplaria in imaginib⁹, nemo dubitauit asserere, tribuẽdã esse eis latriã in spiritu, quãdo exẽplar est Deus, aut Christus: sed de imagine hoc modo nõ loquũtur Patres sep. Synodi, quoties cõtra Iconomachos disputãt, vt ibidẽ notaui: propositio ergo nõ est absolutè cõcedẽda, sed eo modo, vt diximus, debet distingui.

425

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ex quibus, ad primam & secundã rationem prioris opinionis patet solutio: si enim, vt diximus, explicetur modus loquẽdi prædictus; nullum erit, etiã imperito vulgo periculũ: neq, cõtra hoc Cõstãtinus ille, aut septima Synodus quidquã docuit. Ad tertiã etiã rationẽ eiusdẽ sententiæ ex dictis respõderi facile potest: imò hinc diluitur prima ratio posterioris sententiæ. Quãuis enim ex latria interiori, & signo exteriori vna cõfletur integra adoratio latriæ, qua & imago, & exẽplar cõprehẽditur; nõ propterea absq; distinctione dicere debemus, imaginẽ adorari adoratione latriæ: cũ in illã secũdũ se, nõ affectus seruitutis, sed signũ, ꝙ est pars huius integrę adorationis, feratur: nec signũ illud subeat rationẽ latriæ relatũ solum ad imaginẽ, sed ad exẽplar in imagine: oportet ergo distinguere, vt prędiximus.

Id, quod de adoratione latrię docuimus in modoloquẽdi, eadẽ quoq; proportione seruari debet, dum agitur de adoratione duliæ, aut hyperdulię: quãdo videlicet exẽplar 426
est, aut Sanctus aliquis, aut B. Virgo, in vtroq, enim secundum proportionem, eadem videtur esse ratio, siquidẽ ita in affectu solo cõsistit dulia, aut hyperdulia, & cum signis exterioribus cõparatur, sicut latria, vt ex doctrina capitis 12. superiorio disputationis apparet.

Cur sacramẽtum Eucharistiæ & humanitas Christi adorari dicatur latria, non tamẽ imagines Christi.

Sed manet difficultas secundę rationis superioris sententię. quare scilicet, cũ dicamus, Eucharistię Sacramẽtũ atq; humanitatem Christi absolutè, & sine distinctione, adoratione latrię adorari, licet species, quæ dicuntur Sacramentum & humanitas Christi per accidẽs cũ deitate, hac adoratione latriæ colãtur, nec ipsis secũdũ se latria, & seruitus diuina, quæ est in spiritu tribuatur: de imaginibus tamẽ, quas etiã per accidens adoratione prototypi, quæ aliquãdo est latriæ, veneramur, idẽ dicere, & eodẽ modo loqui nõ possumus? Respõdeo, diuersam esse rationẽ: in primis quidẽ cũ Patres in Cõc. Trid. de adoratione Sacramẽti Eucharistię loquũtur: atq; affirmãt latriæ cultũ, qui vero Deo debetur, huic Sacramẽto in veneratione esse exhibẽdũ, nõ de speciebus solũ, sed de Christo etiã sub eis cõtẽto, vel de ipsis, vt Christum cõtinent, loquũtur: nam & ipsum Christum

427 Christum ad rationem sacramenti pertinere multi rectè arbitrantur: imò, cũ ipse sit res sacramenti, sacramentum etiam dicitur, iuxta doctrinam Augustini epistola 23. aut saltem species non dicuntur sacramentum, nisi quatenus sub se corpus, & sanguinem Christi re ipsa continent. Cũ verò recte dicamus, Christo deberi adorationẽ latrię; imò latriam in spiritu, & veritate, quòd Deus sit, ita etiam de sacramento Eucharistiæ, quia Christum continet, loquẽdum est.

De humanitate, & carne Christi, eodem modo absolutè cõcedimus cum Athanasio, & alijs Patribus disputatione 3. lib. 1. cap. 2. citatis, eam esse adorandam adoratione latriæ. Licet enim verum sit, ad eam, quatenus humanitas est, non terminari latriam in spiritu, & veritate: quod ipsa Deus non sit, sed signum externũ latriæ, sicut de imaginibus diximus: quia tamẽ humanitas, eo ipso, quod dicitur Christi, non tantum tanquam pars illius, qui est verè Deus, ei cõiuncta substãtialiter intelligitur, verumetiã ipsa deitate quasi quodam igne ita ignita, & sanctificata, vt verè deificata dicatur: non potest in sua dignitate, cui adoratio, & cultus defertur, diuinitatis excellentiam non cõplecti, ipsam in se diuinitatẽ includens, &, quasi quodam igne, ea ardens: sicut ergo recte dicimus, non solum deitati deberi adorationem latriæ, sed etiam ipsam latriã 428
in spiritu, & veritate: ita etiam humanitati Christi, vtpote ipsa deitate sanctificatæ, & deificatę, vt disputatione 4. eiusdem 1. libri fusius demonstrauimus, eandem latriam deferendam esse, fateri necesse est. At verò cũ imago, eo ipso quod dicitur Christi, aut Trinitatis, nõ sit ei substãtialiter, sed sola cogitatione adorantis vnita, nec ab exẽplari deificetur, & diuina excellẽtia in se digna reddatur, non est ita absolutè, nisi distinctione præmissa, dicẽdum; latriæ adorationem, nedum latriam in spiritu, & veritate ipsi deberi. Si tamen quis diceret: Imagini animatæ, nimirum exemplar in se veluti animam continenti, adoratio latriæ, vel ipsa latria defertur: nullum in eo modo loquẽdi periculum esset, sicut etiam purpuræ amicienti Regem

Humanitati Christi debetur latria in spiritu, & veritate.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cultus regius deferri dicitur: sic enim in purpura Regem includimus: sicut in imagine exēplar: atq; hoc pacto accipitur imago, secundum quod exercet munus imaginis, vt verbis Caietani vtar, quem in 8. disput. capit. 7. allegaui. Quomodo autem humanitati secundum se, ratione donorum, præter deificationē, non solum detur signū externum profectum ex latria, sed affectus etiam submissionis, in vna tamen & eadem adoratione cū Verbo, 1. lib. disp. 4. satis declaratum est. 429

Quid de alijs modis religiosi cultus circa imagines dicendum sit.

CAPVT IIII.

CVm religio nō solo cultu adorationis, sed alijs etiam vtatur: vidēdum supereſt, quomodo loquendum, & sentiēdum de illis sit. De his vero proportione quadā respectu imaginū, sicut diximus respectu humanitatis Christi, lib. 1. disp. 4. c. 7. philosophari debemus.

Imagines nō sunt capaces laudis, qua laudatur exemplar.

Primo dicendum est, nec laudem, qua laudamus exemplaris excellētiam, nec laudem diuinam, ad imaginem referri, & terminari posse: ipsa enim cū inanima sit, laudis & commēdationis rei animatæ capax non est, quāto minus diuinæ. Quod verò Ecclesia in Dominica passionis loquitur ad crucem dicens:

O Crux, aue spes vnica,
Hoc passionis tempore:
Auge pijs iustitiam,
Reisq; dona veniam:

Crux quomodo ab ecclesia laudetur.

quibus verbis ipsam tanquam Deum Saluatorem laudare viderur, nonnulli putant, non ad crucem, sed ad Christū crucifixum referri, quē nomine crucis compellat. 430

Verum, quia aliqua etiam in eo hymno deinde dicūtur, quæ nō nisi de ipsa lignea, & inanimata cruce possunt intelligi, quale est illud,

Sola

Sola digna tu fuisti,
Ferre secli pretium:

Et rursus:

Crux fidelis, inter omnes
Arbor vna nobilis, &c.

Et in alio hymno eiusdem Dominicæ:

Beata, cuius brachijs
Secli pependit pretium:

Aliqui etiam cēsent, ad ipsam ligneam crucē has laudes figurate referri, per figuram prosopopœiá poetis, & oratoribus satis familiarem. Nihilominus priora illa verba, quæ recitauimus,

O Crux, aue spes vnica:

Non video, quomodo ad crucem ipsam ligneam dirigi possint, nā quamuis per figuram prosopopœiam sæpius cum re inanimata loquamur. inepte tamen, etiamsi figuratè, ab ea peteremus salutē & gratiæ augmētum. Quare ego duas ibi figuras admitterem, nēpe in prioribus verbis metonymiā, vt crux pro Christo accipiatur, sicut cōtinens pro contento: in reliquis verò prosopopœiā, vt prædictum est. Laudari nihilominus potest imago, vt aliquid vtile ad cultum exēplaris, quia vtilitatem hanc in se habet, iuxta doctrinam traditam 1. lib. dispuratione 1. cap. 1. ita tamen, vt honor huius laudis in prototypon resultet: dicitur etiam exemplar coram imagine laudari.

Oratio ad imagines nō est dirigēda.

Secundò. Oratio nec refertur, nec vllo modo ad imaginem terminari dicitur, siue illa sit diuina oratio, siue humana: quia nullius orationis imago capax est, cum non sit rationis particeps. Oratio enim solum ad intelligētem, qui possit petita concedere, congrue fieri dicitur. 431

Concilium Trident.

Hac de causa Concil. Trident. sess. 25. in decreto de imaginibus dixit, nullam ipsis inesse virtutem, ob quam sint colendæ, vel ab eis aliquid petendum, vel in eis spes collocanda. Nec solum dico, orationem ad imaginem per se congruè dirigi non posse: sed neque video, quomodo per accidens ad ipsam referri dicatur, sicut

Universidad de Deusto
Biblioteca

adoratio exemplaris imaginem per accidēs comprehēdit.

Sacrificia nō offerri imaginibus.

Tertio. Sacrificium nec imaginibus offertur, nec offerri dicitur, sed soli Deo: est enim protestatio quædam diuinæ omnipotentiæ, & dominationis, vt omniū dominus, & autor est; sicut cap. illo. 7. explicauimus: quare non alteri, quam Deo conuenire potest. Quod si verum est id, quod S. Thomas 2.2. quæst. 85. art. 3. ad 3. docet, decimas nimirum, quæ sacerdotibus offeruntur, non esse propriè oblationes, nedum sacrificia; cum tamen oblatio multo latius pateat, quam sacrificium, vt ibidem, & quæstione sequēti art 1. Doctor sanctus affirmat, quia decimæ non immediate Deo, sed ministris diuini cultus exhibentur, quasi oblatio proprie soli Deo fieri dicatur; sit, vt imagini, nec sacrificia, nec oblationes proprie fieri dicantur. Quare iuxta hanc sententiam cum septima Synodus act. 7. in definitione fidei dicit, merito nos ad imagines reuerēter accedere oblationibus suffitruum, & luminarium; non sentit illas habere propriam rationem oblationis, quatenus ad imagines referuntur (nec enim dicit oblationes imaginibus fieri, sed nos ad imagines oblationibus reuerēter accedere) sed sentit aut eis conuenire rationem oblationis proprie, vt ad Deum ordinantur; quatenùs vero imagines respiciunt, rationem solum adorationis: aut si respectu ipsarum imaginum vocauit oblationes, latiori quodam modo eas sic appellauit; sicut donaria, quæ corā imaginibus suspenduntur, iplis communiter dicuntur offerri. Possemus tamen asserere nomen *oblatio*, multa significare, vt tam de ea, quæ Deo fit, quā de illa, quæ imaginibus offertur, sicut etiam adoratio, dicatur. Sed hoc non est tam certum, sicut illud, quod extra controuersiam omnino est, sacrificium scilicet solum respectu Dei, cui soli offertur, ita dici, vt nec per accidens, nec vllo modo ad imaginem referri dicatur.

S. Thom

7. Synod. 433

Oblationes quomodo imaginibus offerantur.

Obijciet aliquis, sicut ratione signi exterioris, quod tangit imagines, aut coram illis fit, quale est osculum, genuflexio &c. dicitur imago cum exemplari per accidens adorari, cur n ódicetur etiam per accidens laudari, laude exēplaris

433 plaris, ei sacrificium & orationē offerri ratione operis externi orationis, laudis & sacrificij? Siquidem imago est aliquid exemplaris, cui hæc tria primo offerri dicuntur, sicut adoratio. Respondeo esse manifestum discrimen. Neq; enim affectus adorationis latriæ, ex eo tantum dicitur per accidēs ad imagines terminari, quia imagines sunt aliquid exēplaris, sic enim affectus orationis, laudis exēplaris, & sacrificij referri quoq; per accidēs in imagines diceretur: sed quia ex affectu latriæ, qui dicitur adoratio, & circa exemplar primo versatur, deriuatur nota exterior submissionis, quæ communi modo loquendi dicitur honor, cultus, & adoratio eius, quod corporaliter contingit, aut coramquo fit: ita vt per illud in prototypō transmittatur. At opus externum laudis, quo laudamus exemplaris excellentiā, opus etiam orationis, & sacrificij solum dicitur cōmuniter, aut laus, aut oratio, aut sacrificium ad exemplar relatum, non ad imagines: & ideo communiter nec ad imagines, nec ad res inanimatas, adhuc per accidens, hæc omnia referri, sed coram illis fieri dicuntur. Idem, quod de imaginibus hactenus diximus, de speciebus, & accidentibus sacramētalibus dicēdum arbitror: ob eādē prorsus rationē. Data opera dixi: *de Speciebus, seu accidētibus sacramētalibus*: nam si de Sacramento loquamur, cū aliquid illius sit Christus ipse, vt supra notauimus, sicut absolute dicimus ipsi

434 latriam in spiritu exhiberi, sic etiam, & orationem, & laudem diuinam, & sacrificium ad ipsum posse referri, hac de causa fatendum est. Atque hæc de imaginum cultu in hoc 2. libro dixisse sufficiat.

Cur sacrificium, laus exemplaris & oratio nō respiciat imagines per accidens.

FINIS LIBRI SECVNDI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DE RELIQVIARVM, ET ALIARVM RERVM VENERATIONE.

LIBER TERTIVS.

EXPLICATA iam natura cultus, & adorationis imaginum, de adoratione crucis, reliquiarum, & aliarum omnium rerum, quæ ratione carent, quid dicendũ sit, luce meridiana clariùs apparet. Cæterùm, quia in Ecclesia peculiares de his rebus hæreticorũ errores: inter Catholicos verò, variæ in dies opiniones emerserunt, hoc 3. lib. de his omnibus separatim differere, operæpretium duxi.

Vtrùm quælibet rẽ mundi liceat adorare. Disp. 1.

Opinio Alexandri, & aliorum. cap. 1.
Verior sententia. res omnes inanimatas, & irrationales rite adorari posse. cap. 2.
Hominem adorari posse eodem motu adorationis cum Deo, si animus in hominis dignitatem non feratur. cap. 3.
Quomodo creatura rationalis, quæ est imago viua Dei, ratione suæ dignitatis colenda sit. cap. 4.
An sit peccatum adorare radium luminis, vel speciem Crucifixi, sub qua dæmon delitescit. cap. 5.
Respõdetur duobus argumẽtis, quæ supererãt ex 8. disp. lib. 2. c. 6.

Opinio

Opinio Alexandri, & aliorum.

CAPVT I.

1 QVæstio hæc nõ solum intelligitur de reliquijs, & alijs rebus, quæ aut consecratione, aut benedictione in Dei cultum publica autoritate expositæ sunt, vt calix, altare, vestes sacerdotales, & alia id genus: verũetiam de qualibet re, siue rationali, siue irrationali in vniuersum; an videlicet secundum verã, & sinceram fidem rectè possint adorari: sicut de imaginibus hactenus dictum est. *De qua sit quæstio exponitur.*

In qua controuersia prior opinio est quorundam Scholasticorum, qui docent, præter imagines, reliquias, & res sacras, benedictas, cõsecratas, aut aliquo modo ad Dei cultum constitutas, nullo modo aliquid aliud adorari posse, non solum per se, sed neque per accidens cum Deo, vel alia re rationali. Sententia est Alex. 3. p. q. 30. m. 5. art. 2. §. 2 & Thomæ Vvalden. tomo 3. cap. 156. nu. 6. Eam vero probat primo Vvalden. ex Aug. concio. 3. in Psal. 10. qui cum exponens illa verba, *sol cognouit occasum suum*, dixisset, hunc solem corporeum figuram, & signum esse spiritualis solis iustitiæ (scilicet Christi) subdit hæc verba: *Ne putetis Fratres, ideo nõnullis Solem esse adorãdum, quia Sol in scripturis aliquando Christum significet, talis enim est dementia hominum: quasi adorandum aliquid dicatur, cum dicitur, Sol Christũ significat: adora ergo & petram, quia Christum significat.* Cumq; eodem argumento Vvicleffistæ vterentur cõtra Catholicos imaginum adoratores his verbis, *Imagines inanimas si adoratis, adorate quoque modulum straminis: quia vestigium Trinitatis habet:* Respondet Vvaldensis eodem capite, non omne signum, sed expressum, & sensui euidens, quod visum statim mouet affectum, esse adorandum, qualis est imago, quæ illico in recordationem exemplaris, cuius habet similitudinem, oculos mentis conuertit. Secundo, eadem sententia probari potest testimonio Leontij, in 5. dialogo contra Iudæos, qui refertur actione 4. septimæ Synodi, vbi ali- *Prima opinio nihil extrã per accidẽs adorari, quod ad Dei cultum non sit constitutum.* *Prima confirmatio.* *Secunda confirmatio.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

vbi aliquãtulum ab initio ait: *sic & ego imaginem Christi adorans, non lignorum, aut colorum naturam adoro, absit: sed inanimatum characterem Christi.* Cum ergo eodem sensu neget, adorari naturam lignorum, & colorum, quo concedit adorari imaginem, & characterem inanimatum Christi; & hic solum adoretur externa adoratione, vt ex eodẽ Leõtio probatum manet, disputat. 8. cap. 15. sit, vt hanc etiam exteruam neget inanimis rebus, lignis nimirũ, coloribus, & id genus alijs. Tertiò sic probat Alex. in creaturis irrationalibus tantum est vestigium, nõ tamẽ imago Dei: sed vestigium Dei non ducit nos proximè in Deum ipsum, sicut imago: ergo nullam rem inanimam, inqua solum est vestigium Dei, eodem motu adorationis, cum ipso adorare licet: illud enim solũ materia adorationis esse potest quod in Deum, vel quid aliud veneratione dignum, proximè ducit. Porrò hoc vestigiũ, quod in illis creaturis est proximè non ducere nos in Deum, probat Alex. quia in illis creaturis est vestigium Trinitatis, secũdum vnitatẽ, veritatem, & bonitatem, quę tria, non in Trinitatẽ, sed in imaginem Trinitatis, quæ in homine est, secũdum memoriam, intellectum, & voluntatem, proxime referuntur; in ipsam verò Trinitatem remote. Cum his autoribus facit Palud. in 3. d. 9. q. 1. dum inquirit de dictis Durandi: asserit enim, Deum in omnibus rebus irrationalibus, in quibus est per essentiam, præsentiã, & potentiam, atq; in imagine depicta, adorari; sed diuerso modo: in illis namque ita colitur, vt res ipsæ non adorẽtur: in imagine vero ita, vt non solum ipsum, sed etiam imaginẽ veneremur: quod idem est, atq; res ipsas non esse materiam adorationis, vt dixit Alex. Quare inquit, illis nec esse genu flectẽdũ, nec corpus inclinandum, nec osculum præbendum, sed in eis Deum præsentem memorandum, & mente sola, atque affectu nostro colẽdum. Hæc de rebus inanimis & irrationalibus.

Paludanus opinionem prædictam sauet.

Palud.

Vtrum homo & angelus sint adorandi.

De homine verò, qui est viua Dei similitudo, & imago, nec aliqua institutione in cultum Dei dedicata, docent Alex. art. illo 2. §. 1. Vvaldens. tomo 3. cap. 154. & Caiet. 2. 2. q.

Alex. Vvald. Caiet.

2. 2. q. 103. art. 3. ad 4. dubium, cum posse esse adorationis latrię materiam, sicut de imagine picta dixerunt: hoc est, in illo, & per illum ita Deum adorari posse, vt ipse etiam homo, eodem motu, & signo submissionis colatur; sicut imago cum exemplari: atq; idem de Angelo dicere debẽt: addunt tamen Vvald. & Caiet. periculosum esse, homines quoscunq; adorãdos proponere, vel ipsos etiam adoratione latriæ, quæ tẽdit in Deum, adorare: quamobrem eorum sententia, secluso periculo intelligenda est. Atque in eundem modum S. Thom. 3. p. q. 25. art. 3. ad 3. & Albertus in 3. d. 9. art. 4. ad 2. & 3. solum ratione periculi docẽt, hominem hoc motu adorationis latriæ, cum Deo, non esse adorandum, ac proinde, vbi periculum non esset, non negarent, adorare posse, sicut imaginem pictam, periculum vero in eo dicit esse Doctor Angelicus, quod cum homo secundum se, ratione dignitatis, quam habet, reuerentiæ capax sit, facile fieri potest, vt honor & adoratio ipsi exhibita propter Deum, qui est eius exemplar, ob propriam dignitatem ei tribuatur. Idcirco asserit Vvaldens. multo melius imagines æneas, & ligneas, populo proponi, vt per illas exemplaria colantur: hæ namque, cum nullam in se dignitatem habeant, puriùs, & simpliciùs exemplar repræsentant, & toto affectu venerandum exponunt.

Secluso periculo quilibet hominem posse adorari, quamuis cõmuniter non adoretur.

S. Thom. Albert.

Vvald.

Verior sententia. Res omnes inanimas, & irrationales ritè adorari posse.

CAPVT II.

Perspecta bene doctrina à nobis tradita 2. libro disput. 8. & 9. non solum imago depicta, & res sacra, autoritate publica in cultum Dei exposita, sed quæuis etiam alia res mundi, siue inanima, & irrationalis, siue rationalis, ex natura rei, & secluso periculo (de quo posteà dicemus) ritè cum Deo, sicut imago ipsius, adorari potest. Hanc opinionem tradit Caiet. 2. 2. q.

Quomodo res inanimæ & irrationales adorari debeant.

Caiet.

Probatur auctoritate.

2.2.q.103.art.3.ad quartum dubium; eaque facili ratione confirmari potest. Primum autē in hoc cap. de rebus inanimis, & irrationalibus, sequētibus verò de homine & creatura rationali, dicendum est. De inanimis ergò rebus, disertis verbis id docuit Leontius in illo quinto dialogo cōtra Iudæos, qui refertur in septima Synodo actione 4. vbi cum Iudęus dixisset, præceptum esse in Scriptura, nullam creaturam coli, & honorari, Christianus probauit ex ipsa Scriptura, terram, & montes adorari posse: ex illo psalmi 98. *adorate scabellum pedum eius*, quod Esaiæ 66. terra esse dicitur, & ex illo eiusdem Psalmi *adorate in monte sancto eius* cui respondet Iudæus, his verbis. *Sed tamen non vt Deos, sed per illa eum, qui hæc fecit adoras.* Quod responsum approbās Christianus, sic ait: *Fidelis sermo: quamobrem scias & tu, quod & ego per cœlum, terram, mare, ligna, lapides reliquias, templa, crucem, angelos, homines, per omnem denique creaturam visibilem, & inuisibilem, omnium autori Domino, & factori soli adorationem, & cultum exhibeam. Non enim per se creatura autorem adorat; sed per me cœli enarrant gloriam Dei; per me Deum adorat Luna; per me Deum glorificāt astra.* Subdit deinde, *sicuti Rege aliquo bonam coronā, pulchram, & speciosam suis manibus contexente, omnes, qui bene erga Regem affecti sunt, eam amplectuntur, & coronam venerantur, non sane aurum, aut margaritas venerantes, sed verticem Regis, & doctas illas manus, quę coronam fecerunt: ita ô homo, Christianorum populus quascunque crucis & imaginum figuras amplectuntur; non ipsis lignis, aut lapidibus, vel auro, aut corruptibili imagini, aut capsulæ, aut reliquijs cultum præstaret, verum per hæc Deo omnium factori gloriā, venerationem & cultum exhibent.* Hactenus Leontius: cuius verba adeò perspicua sunt, vt explicatione pro hac nostra sententia non egeant. Obiter quoque obseruandum est id, quod lib. 1. disp. 8. cap. 5. ex eodem Leōtio notauimus; nempe imagines venerandas esse, instar aliarum rerum insensibilium, ita vt tota mentis intentio in exemplar, non in imaginem feratur. siquidem Leontius asserit, dum imagines amplectuntur Christiani non ipsis, sed Deo cultum deferre: intelligit sane affectum seruitutis interiorem; nā exte-

Leontius

6

Psal. 98. Esaiæ 66

7

exteriorem cultum, qui in amplexu, vel alio signo consistit, imagini etiam concedit, vt ex verbis citatis manifestū est. Idem de rebus omnibus inanimis apertissimè ex Leone primo inferius in hoc eodē cap. probabitur. Cum verò idem Leontius, in eodem dialogo circa finem cōtra Iudæum ait in hæc verba: *Cum igitur Christianos crucem adorare conspexeris, scito quia crucifixo Christo honos impenditur; tantum abest, vt lignum colant. Nam si ligni naturam adorarent, profectò omnes syluas, & arbores adorando venerarentur:* intelligēdus est de adoratione in spiritu, & affectu seruitutis, quo in ipso ligno numē cōstitueretur. Nā de ea adoratione, quę exhibetur corporaliter in signo, id nō negaret, cū per lapides, & alias inanimas creaturas, iā antea plane cōcessisset, Deū posse à nobis adorari. Quē sensum sequentia verba manifestè indicant, *quē admodū* (inquit ad Iudęū) *tu Israel aliquādo hæc* (scilicet ligna) *adorasti, ligno & arbori dicēs, tu mihi esto Deꝰ, tu me produxisti.*

Explicatur locus ex Leōtio.

8

Ratione verò prędicta sententia confirmatur. Primum si imaginem pictam, quę ratione, & anima caret, ritè adoramus, eo quòd exemplar repræsentatum, cogitatione cū ea coniungimus, nec solum imaginem, sed vestem etiam re ipsa separatam à Rege, consideratione tamen cum eo coniunctam, colimus; sicut Iacob dum osculabatur vestē filij sui Ioseph, ipsum affectu honoris, & amoris prosequebatur, vt li. 2. disp. 8. cap. 5. ex eodē Leōtio retulimus: quid quęso, obstare pōt, quo minꝰ quācūq, rē mūdi cū Deo, qui in ea est secūdū essētiā, & qua cōtinuo virtute sua cōseruat, secluso periculo, adorare, & colere possimꝰ, eiq, corpus inclinātes, & osculū infigēres, in Deū ipsū, illiꝰ autorē toro spiritu, sicut in prototypō imaginis, feramur? Neque enim vna solum ratio est, qua creatura cum Deo, vel cum aliquo Sancto cogitatione coniuncta, adorari legitimè potest. sed varias subesse contingit. Prima quidem est, repræsentatio, & hęc est in imagine: secūda, cotactus realis etiā præteritus; & hæc est in his, quæ Christum aut Sāctum tetigerunt; vt in cruce, clauis, veste, & alijs. tertia est, cū res, quæ adoratur, fuit aliquid ipsius Sācti, quales sūt reliquię corporis

Prior ratio prædictæ sententiæ.

9

Variæ rationes ob quas creatura cum Deo & sanctis coniungi & adorari potest.

Universidad de Deusto
Biblioteca

corporis ipsius, quolibet enim ex his modis cogitare quis potest, in re illa inanima, vt in imagine, veste, aut osse, rem ipsam rationalem (Christum scilicet vel Sanctũ) præsentẽ & ipsi coniunctam. Quartam etiam addere possumus: nã cum quælibet res mundi sit opus Dei, & in ea Deus continuo sit, & operetur; facilius in ea ipsum cogitare possumus, quàm virum sanctum in veste, quam habuit: tunc ergo nullo modo dignitatem ipsius rei creatæ attendentes, in solum Deum affectum nostrũ intendere; ipsi vero creaturæ signũ, & notam submissionis, osculo, aut inclinatione præbere, nec inane, nec superstitiosum, sed eximiæ religionis opus erit. Si enim Iacob, Genes. 28. erexit lapidẽ in titulum, vnxitq; oleo; & per illum, & in illo Deum adorauit, postquam eo loco mirabilem visionem in somnijs vidit, & expergefactus dixit: *Vere locus iste sanctus est*: non quod in eo loco, aliquid sanctitatis esse putaret; sed quod in eo sanctus Deus apparere dignatus est: cur quæso non poterit quisq; recta, & sincera fide, Deum in qualibet re intime præsentem considerans, in ipsa, & cum ipsa adorare, & hoc animo sibi in titulum & recordationem erigere? Huius adorationis, qua per lapidẽ erectum, Iacob Deũ adorauit, meminit Leontius in 5. illo dialogo his verbis: *Adde Iacob, qui per lapidem Deum veneratus, constituens eum, vnxit in typum summi angularis lapidis.* Eodem pacto quisq, Fidelis apud se considerans terram hanc, quam calcamus, esse scabellum pedum Domini, iuxta Esaiam cap. 66. ad terram se inclinare, & prosternere potest: vt ait Augustinus in expositione Psal. 98. in illud, *Adorate scabellum*, &c. ita tamẽ, vt spiritus, & affectus in Deo, qui sanctus est, positus sit, vt ibidem admonet Augustinus, eo namq; potest, terram osculari. Eodem ergo modo, atq; res sacras potest quisque terram adorare, verba Augustini habes 1. libro disputatione 4. cap. 6.

Confirmatur exemplo Iacob cum lapidem erexit.

Gen. 28.

Leont.

Præterea creatura irrationalis, & inanimata potest esse materia iuramenti, qui est actus religionis: ita vt dum per illam iuramus, nullam aliam in ipsa veritatem agnoscamus, quàm diuinam: nec ipsam vt superiorem nobis, in testem

stem vocemus, sed Deũ, cuius veritas in ipsa relucet; ideoque dixit Dominus Matth. 5. *Nolite iurare per cælũ, quia Dei thronus est, neq; per terrã, quia, &c.* quæuis ergo creatura poterit esse materia adorationis, quæ non ad ipsam secundũ se, sed ad Deum in illa terminetur. Frustra igitur Vvicleffistæ obijciebant Christianis imagines colentibus, ipsos quoq; modulũ straminis adorare posse, quod in eo vestigium aliquod sit Trinitatis: idem enim Leontius, de modulo straminis, quod de quacunque re mundi libenter fateretur; tantum abest, vt absurdum iudicari debeat.

Leont.

Cur animata non sint proponenda vt adorentur.

Ob id tamen, non dicimus, quamlibet rem posse publice adorandã populo proponi: esset enim multis manifesta causa periculi, vt statim explicabitur: periculum verò in hoc genere adorationis accideret, vt bene notauit Caiet. non quidem illis, qui sincere rem quamlibet, & Deum in ea considerantes, ipsam adorarent, sed rudi populo, si quælibet res indiscriminatim adoranda proponeretur. Neq; enim ita facile in alijs omnibus rebus, ignorantes, & rudes possunt Deum apprehendere sicut in imagine, & in alijs rebus sacris, quę in Dei cultũ constituta sunt. Accedit etiam, quod in aliquibus, vt in brutis animantibus, & rebus sordidis, Deo exhibere notã submissionis primo aspectu indecens apparet; id tamen non obest, quominus suapte natura in qualibet re mundi, Deum ipsum adorare liceat: imò & sanctos homines, seu Angelos, si eos cũ rebus illis cogitatione nostra possimus cõiungere. Demum cũ adorare res inanimas, specimen habeat superstitionis, nõ debet id publice fieri, vt ex Leone 1. statim patebit. Hac etiã de causa fit, vt imagines, & aliæ res, quæ in cultũ Dei, aut Sanctorũ publicè proponuntur, dicantur sacrę, & venerãdæ, quia communis illarũ vsus est ad veneratione: cõtra verò res aliæ cõmunes, licet ad veneratione Dei seruire possint, non dicantur venerandæ, nec sacræ, quia ad hũc vsum adorationis, nec omnibus, nec communiter seruiunt. Quã obrem cũ Thom. Vvald. asserit, signum solum euidẽs sensui in ratione signi, adorandũ esse: si intelligat, id tantum

Caiet. 11

Leo 1.

Soluitur vanitas Vvaldens.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Proponendum esse populo publicè ab omnibus colẽdum; verum docet: si tamẽ affirmet, nullum aliud adorari posse, falsum est, vt iam demonstrauimus, & cõtra expressam Leontij sententiam, quam retulimus. Quod vero Athanas. in libro quæstionum ad Antiochum quæst. 16. Leontius in dialogo citato, & Damasc. libro 4. de fide cap. 12. asserunt, tunc solum ligna crucis cuiuscunq; à nobis adorari, quando coniuncta figuram crucis efficiunt, non autẽ ipsa figura iam soluta, intelligendum est; non quia non possimus tunc etiam lignum ex eadem memoria Christi, & affectu circa ipsum colere, & exosculari: sed quia non est consuetum ob periculum, quod explicauimus, ligna publicè adoranda proponere, nisi sub figura crucis.

Athan. Leontius Damasc.

Cur partes crucis soluta crucis figura, non adorentur.

12

Solutio primi argumenticõ tractorum.

Iam ad argumenta prioris sententiæ, quæ præcedenti cap. probant, cuilibet rei inanimatæ non posse cultũ adorationis deferri, facilè respondetur: ad primum, quod ex Augustini testimonio sumptum erat, dico, Augustinum eo loco nõ loqui de illarum rerum adoratione, quatenus ad Deum, cuius ipsæ vestigiũ, & effectus sunt, terminari debet; sed de adoratione ipsarum, secundum se, quam ipse merito inficiatur: atq; hoc modo negat, Solẽ adorari posse. Ex eo namq; quòd res aliqua inanima sit Dei vestigium aut figura, non habet in se dignitatem, aut numen, cui reuerentia ex animo tribuatur: sicut homo. Hic enim ita est Dei imago, & similitudo, vt eo ipso, nisi peccatis eam deformet, excellentiam & dignitatem habeat, cui reuerẽtiam aliquam debeamus: ob id tamen, non negat August. eo modo, quem nos ex sentẽtia Leontij, explicauimus, per quamlibet rem inanimam, Deum posse à nobis coli, & adorari.

Aug.

Leont. 13

Notanda aduertat. D. Leonis.

Atq; in eundem modum intelligendus est Leo 1. in sermone 7. de Natiuitate Domini, in medio, vt ex ipsius etiã verbis, plane colligitur, dum prauam consuetudinem Romanorum reprehendit: qui priusquam ad beati Petri Basilicã peruenirent, superatis gradibus, quibus ad suggestũ arcis superioris ascenditur, conuerso corpore, ad nascentem se solem reflectebant, & curuatis ceruicibus, in honorem

Leo 1.

norem se splendidi orbis inclinabant. Nõ enim reprehendit Leo, quod omnes solem ita adorarent, vt arbitrarentur, ipsi virtutem, aut numen aliquod inesse; id namque nullus existimabat, vt aperte ipse supponit: sed quodillud speciem ethnicæ superstitionis haberet. Subiungit enim statim hæc verba. *Quia etsi quidam forte creatorem potius pulcri luminis, quam ipsum lumen, quod est creatura, venerantur abstinendum tamen est ab ipsa huiusmodi specie officij, quã cũ in nostris inuenit, qui Deorum cultum reliquit, nõne hanc secum partem opinionis vetustæ, tãquam probabilem retentabit, quam Christianis, & impijs viderit esse communem?* Quibus verbis manifestè cõcedit Leo, potuisse aliquem, inclinata ceruice ipsi soli absque vllo crimine, potius autorem luminis, quam ipsum solem colere; etiamsi solem, signo & nota exteriori

14 adoraret, dummodo affectu in autorem illius ferretur: sic enim vere diceretur, potiùs autorem luminis, quã ipsum solem venerari, iuxta Patrum doctrinam à nobis explicatam, libro 2. disputatione 8. cap. 5. & 13. Deinde, nonnullis interpositis, modum rectè adorandi hæc omnia inanimata, tradit his verbis. *Vtere, quomodo vtendum est, visibilibus creaturis, sicut veteris terra, mari, cœlo, aere, fontibus, atq; fluminibus, & quidquid in eis pulcrum, atque mirabile est, refer ad laudem, & gloriam conditoris.* Idipsum alijs verbis dixerat sermone 2. de Natiuitate in fine: *Sol, Luna, sydera sint commoda vtentibus, sint speciosa cernentibus, sed ita, vt de illis gratiæ referantur autori, & adoretur Deus, qui condidit: non*

Leo 1. *creatura, quæ seruit.* Vbi quãuis Leo nõ dicat, his rebus notam externam submissionis esse exhibendam, id non prohibet, modo ad laudem, & cultum cõditoris omnia referantur. Nam quod dixit sermone secundo de Natiuitate, nempe Deum, non creaturam esse adorandam, intelligendũ est de spiritu seruitutis, qui est in adoratione, qui Deo soli debetur. Sic enim multi Patres vsurpant nomen adorationis, vt 1. libro, disputatione prima, capite 1. notauimus.

Solutio secundi argumẽti.

Ad secundum ex testimonio Leontij, respondeo, cũ negauit, nos adorare in imagine ligni, colorumue naturã; lo-

15

Universidad de Deusto
Biblioteca

quutum fuisse de adoratione, quæ fieret in spiritu submissionis, & in ipso ligno insumeretur. Iconomachi enim contra colẽtes imagines, hoc vt absurdũ inferebant, quod in ligno, & coloribus eorum sisteret deuotio. Negat ergo Leontius, hoc modo nos adoratare imagines. Cum vero subiungit: *Sed ego adoro inanimatum Christi characterem*, non concedit illi per se adorationem, cuius spiritus, & deuotio in ipso insumatur, sed quæ ad exemplar transeat; subiungit enim: *Hunc enim cum habeo*, scilicet inanimatum characterem, *Per ipsum, Christum me tenere, & adorare mihi videor.* Quomodo autem id ipsum, per reliquas creaturas inanimas fieri possit, ex eodem Leontio suprà monstrauimus: quare nullo modo sibi contraria docuit.

Leont.

Solutio tertij argumenti.

Tertium verò argumentum, quod erat Alexandri, quam sit friuolum, satis apparet. Neque enim vestigium, quod est in creatura irrationali, proximè refert hominem, remotè verò Deum, vt putauit ipse. id namque vix explicari, nedum probari potest. Neque, si ita esset, aliquid obstaret, quo minus cũ quacumq; re inanima posset quis Deũ cogitatione coniungere, qui re ipsa per essentiam omnibus intimè præsens est; ac proinde cũ Deo, eam simul adorare, vt explicatum manet.

Hominem adorari posse eodem motu adorationis cum Deo, si animus in hominis dignitatem non feratur.

CAPVT III.

17 DE homine, qui factus ad similitudinem Dei viua ipsius imago dicitur, bifariam loqui possumus. Primum nulla in ipso considerata dignitate, ac si res inanima esset: deinde, propriam ipsius excellentiã attendentes: de priori erit nobis in hoc capite disputandum; de posteriori in sequenti differemus. Hominis igitur priori illo modo considerati eadem prorsus ratio est, atque cuiusque alterius rei: vt in illo, & per illum, Deum possimus adorare; ipsum etiam sub eodem motu adorationis complectentes, sicut exemplar in sua imagine. In hac autẽ parte nobiscum consentiunt Alex. S. Thom. Vvald. & Caiet. locis allegatis in 1. cap. atq; rationes superiori capite factę pro rebus inanimatis manifestè id demõstrant. Si enim in illis rebus, Deum concipere possumus, quod in eis sit per essentiam, & operationẽ; multo melius in homine, in quo mirabiliora operatur, possumus eũ apprehendere, ac proinde in homine, & cum homine ipsum adorare, ita vt animus noster, & affectus seruitutis in solam Dei excellentiã feratur, quam in homine cõsideramus: in ipsum verò hominem nota submissionis & reuerentiæ corporaliter terminetur: spiritu tamen in ipsum quoq; Deum transmissa perueniat. Simile quid inter homines accidere solet, quãdo alicuius Regis legatus, nomine ipsius celebrat matrimonium: tunc enim, non vt legatus, considerata etiam dignitate, quam ex munere & officio legati, super propriam fortunam, habet; sed attenta dignitate Regis, cuius personam in ea solum actione publica gerit, in primo loco cõuiuij, cum ipsa Regina, quam pro eo duxit in coniugẽ, inter alios Principes, & Reges sedet. Hic enim honor nõ tribuitur ei, ex affectu & reuerentia, circa ipsum, sed Regi, quẽ repræsentat, ipsi verò in signo & nota exterioti.

Alex. S. Thom. Vvald. Caiet.

Quo pacto in homine quocunque possimus Deum ita adorare.

Pulcra similitudo legatialicuius regis.

18

De amore caritatis, eodem modo philosophandum est. Cum enim amare, sit velle alicui bonum, idemmet actus amoris, vt optimè docuerunt S. Thom. & Caiet. 1. 2. q. 26. art. 4. habitudine ad illum, cui volumus bonum, dicitur amor amicitiæ, & caritatis, ex cuius complacentia desideramus bonũ: respectu verò boni, quod desideramus, dicitur amor concupiscentiæ. Bifariam ergo amor caritatis ad hominem referri potest. Primum, cum ei volumus aliquid bonum quatenus bonum illius est, ex complacentia ipsius: & hoc modo est amor amicitiæ ipsius proximi, non Dei, nisi remote, & communi quadã ratione, qua quis dicitur Deum diligere; quatenus diligẽs proximum, aut faciens aliquid aliud, secũdum virtutem, dicitur facere Dei

S. Thom. Caiet.

In eode actu amoris est respectus tam complacentiæ & amicitiæ.

19

Amor caritatis bifariam ad proximum refertur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

voluntatem: hic verò modus diligendi proximum, potest non ineptè cum eo modo adorationis, & cultus comparari, quo sanctos homines, ob ipsorum sanctitatis excellẽtiam veneramur, de quo sequenti cap. dicemus.

Deinde possumus diligere hominem, desiderãdo ei bonum, quod reuera bonum eius est, non ex cõplacentia erga ipsum, sed erga Deum, quatenus illud bonũ hominis, vt bonum etiã Dei, apprehendimus, atq; id ea ratione desideramus: vt cum ardẽter cupimus, proximum à peccato iustificari, nõ ex affectu cõplacẽtiæ erga ipsum, sed ex cõplacentia erga Deum, quem in proximo iustificato volumus laudari & glorificari, & hoc modo proximus non est ille, qui diligitur amore amicitiæ, sed est materia dilectionis Dei, prout in eo est quoddã bonum, quod licet sit ipsi bonum, est etiam quodammodo bonũ Dei, & vt bonum Dei, ex complacentia circa ipsum, desideramus. Eodẽ tamen motu amoris, fertur affectus hoc modo in proximũ, 20
& in Deum, qui rectè comparatur cum eo modo adorationis quo nunc dicebamus Deum in homine, & per hominem, & cum homine, eodem motu adorationis coli, & adorari posse: nulla in ipso homine, dignitatis excellentia considerata.

Hunc autẽ modum adorandi hominem, eodẽ motu adorationis cum Deo, quidam conantur ex Patribus probare. Ex Greg. Nysse. in libro de opificio hominis cap. 4. Cyrillo Hierosolymit. catechesi. 12. Aug. epistola 103. cũ explicat, quare in titulo dixerit, *honorabili fratri*, Damasc. lib. 4. de fide cap. 17. in principio. Verum hi Patres non de adoratione hominis, ratione solius excellentiæ Dei, quẽ repræsentat, sed ratione suæ propriæ dignitatis expresse loquuntur: de qua non est nobis nunc controuersia. *Nysse. Cyrill. Hieros. Aug. Damasc.*

Meliàs videretur probari ex Leontio, loco superius allegato, vbi per omnes res mundi, fatetur, se Deum adorare, inter quas eodẽ modo animatas, & rationales, atq; irrationales, & inanimatas, cõnumerat: de omnibus ergo eodẽ modo sensit, sed creaturas inanimatas, nõ possumus cultu aliquo venerari, nisi quatenus, nulla in eis considerata excellentia, *Leont.*

21 cellentia, Deum cũ ipsis cogitatione cõiungimus, vt præcedẽti capite expositũ est: ergo sensit Leontius, per homines etiã & Angelos, nulla in eis dignitate cõsiderata, Deũ in ipsis, & cũ ipsis, posse adorari: de quo in hoc capite tractamus. Cæterùm, Leontium quoq; loqui, non de hoc genere adorãdi hominem, aut Angelum; sed de alio, quẽ sequẽti capite dicemus, ibidẽ non obscurè monstrabitur.

Quomodo vero propter periculum, non deceat, quemlibet hominẽ adorandum publicè proponere, sed cum solùm, cui ratione propriæ virtutis, & iustitiæ à Deo sibi cõmunicatę, cultus & adoratio debetur, ex superioribus satis constat. Accedit, quòd homines non sanctos colere, etiamsi recto animo (vt diximus) id fiat, speciem habet ethnicæ superstitionis, ob quam solam rationẽ si alia nõ esset, permitti nullo modo deberet. Vbi tamen nullum esset periculum, nec specimen superstitionis, is qui sincera fide, & recta animi intentione, sicut nos explicauimus quemlibet hominem exteriùs honoraret, & in eo Deum etiam agnosceret, nõ solùm nullo crimine notari posset, sed maxima laude dignus esset. *Vtrum quilibet homo publice sit adorandus, an homo citaxat.*

22 Contra prædicta obijciet aliquis in hunc modũ. Si potest Deus in homine adorari, ipso homine, secundũ se, nõ adorato, & Deus in homine diligi, ipso homine non dilecto; posset etiã Deo in homine iniuria fieri, ipso homine nõ lęso, vel iniuria affecto: at hoc fieri nequit, vt patet: ergo nec illud. Respondeo: quod attinet ad peccatũ odij, quod interiùs cõsummatur, & respondet vel opponitur dilectioni, quæ etiam in affectu sistit, & perficitur; potest quis in proximo, odio habere Deum, etiãsi odio non habeat proximum: potest enim desiderare lapsum alicuius hominis, qui reuera malum illius est, non ex displicentia personæ ipsius, & quia malum illius est, sed ex displicentia Dei, & quatenus, vt malũ, & iniuriã eius apprehẽdit, sicut etiã potest diligere in proximo Deũ, nõ diligẽdo proximũ ipsum. & in hoc ęqua ratio est vtriusq; cõtrarij. In materia quoq; religionis potest fieri iniuria Deo in homine, nulla ipsi homini facta. Nam si quis ita colat hominem aliquẽ, eiq; os- *Obiectio.* *Solutio.* *In homine posse Deum iniuria affici nõ laso ipso homine.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

culum, aut aliam exteriorem honoris notam exhibeat, vt animum latrię, quē in Deum intendere deberet, in ipsum hominem conuertat; iniuriam irrogat, nō homini, sed soli Deo, contra religionis cultum, quem illi soli debebat.

Quomodo creatura rationalis, quæ est imago viua Dei, ratione suæ dignitatis colenda sit.

CAPVT IIII.

Homo & angelus viua Dei imago dicitur.

POsteriori modo cōsideratur viua Dei imago, & similitudo, homo scilicet, aut Angelus, quatenus in se dignitatē aliquam, à Deo communicatam, & sibi propriam, habet: quæ duplex est. Quædam ex dono, & gratia creationis, prout scilicet creatura rationalis, rationis & arbitrij particeps est; & hoc modo debetur illi reuerentia, & honor quidam ciuilis, atque vrbanus, non solum, quatenus honore inuicem quisque alterum præuenire debet, iuxta Apostolum ad Rom. 12. sed quatenus arbitrio, & ratione, vel publica autoritate, vnus alterum antecellit: alia verò dignitas est gratiæ rectè operandi, & iustificationis: qua vltra donum creationis, homo à Deo per singulas occasiones dirigitur, quoad vsq; iustificetur. in qua etiam relucet Deus, vt in vestigio, & imagine sua: & ratione huius iustificationis, debetur creaturæ rationali honor, & adoratio plusquam ciuilis: de qua 1. lib. disput. 6. & 7. dictum est. Atq; hinc apparet discrimen manifestum inter imaginem pictam, seu sculptam, quæ inanima est, & creaturam rationalem, quæ est viua similitudo: quod hæc, secundum se, capax est adorationis, & honoris, qui in ipsa, vt in integro termino, spiritu submissionis cōpleatur: at imago picta, aut sculpta, signo quidem, & simplici affectu adorari potest: affectus tamen seruitutis in exemplar intētus esse debet, vt 2. libro disput. 8. explicauimus. Perinde se habet legatus Regis, vt ibidē sępius notauimus, atq; imago viua Dei in eo, quod secundum se, tanquam integer terminus, capax est adorationis, & cultus. Ratio verò discriminis assignata à nobis est

Homini quādo, & quomodo ciuilis honor debeatur.

Paul.

Et homini iustificato debetur plusquā ciuilis honor.

Imago per se non potest esse complet⁹ terminus adorationis, at creatura rationalis potest.

bis est cap. 8. illius disputationis; quia legatus à Rege, & creatura rationalis à Deo, cuius imago dicitur, accipiunt dignitatem in se aliquam, cui honor, & adoratio debetur, non solùm in signo & simplici affectu, sed etiam in spiritu seruitutis & submissionis. Potest enim aliquis, & legatū, & creaturam rationalem, ratione illius dignitatis, quam in se habet, superiorem agnoscere; ac proinde signo & affectu se illi submittere, etiamsi tunc expressè non se submittat Regi, cuius est legatus, aut Deo, cuius est similitudo: at imago depicta, seu sculpta nullam in se ab exemplari dignitatem, aut excellentiam habet; sed tota eius dignitas est ipsum exemplar in ea conclusum: atq; adeò nullus imagini secūdum se, in spiritu & veritate, seruum se debet exhibere, sed exēplari in imagine, vt latius ibidē demonstratum est. Eodem modo de dilectione fratris philosophari debemus. Nam quando ei volumus bonū, quatenus ipsius bonum est, & ex cōplacentia ipsius, amor proximè terminatur ad fratrem, non ad Deum, & ipse, non Deus, eo amore dicitur amari: Deus autem cōmuni quadam ratione, & remotè solùm; quatenus scilicet aliquis, cum dicitur diligere, qui eius mandatis, & præceptis obsequitur. Hic verò modus diligendi fratrem optimè comparatur cum eo modo adorationis, quo fratrem secundū se, ratione suæ dignitatis veneramur, vt superiori capite notauimus. Vterq; enim motus, tam adorationis, quā dilectionis, ad ipsum fratrem, non ad Deum, proximè terminatur.

Legati & imaginis discrimen

Collatio amoris proximi cum adoratione, quæ per se terminatur complete ad creaturam rationalem.

26 De hoc genere cultus, & adorationis Sanctorum, existimo, loquutos fuisse Patres cap. 3. cōmemoratos, vt legenti constare potest: Leontium quoque, de quo maior est difficultas, eodem modo intelligendum esse, ex verbis ipsius perspicuè colligitur. Nam quamuis sub eadem regula, res omnes, tam inanimas, quā rationales comprehendisse videatur: non eodem modo de inanimis, atque de rationalibus loquutus est. De veste enim Ioseph, quam Iacob osculatus est, sic ait. *Non ipsam vestem diligendo, aut honorando, hoc fecit: sed per eam arbitratus est, se Ioseph osculari*, & paulo

Leont.

Locus Leontij de adoratione Sanctis exhibita.

Universidad de Deusto
Biblioteca

inferiùs, de virga Ioseph, cuius verticem idem Iacob adorauit, eodem omnino modo loquitur: & post verba recitata cap. 1. huius disputationis, quibus docet per omnes res mundi, creatorem ipsarum adorari posse, illico subiũgit. *Ita Christianorum populus, quascunque crucis, & imaginũ eius figuras amplectantur, non ipsis lignis, aut lapidibus, vel auro, aut corruptibili imagini, aut capsulæ, aut reliquijs cultum præstãt: verùm per hæc, Deo omnium factori gloriam, venerationem, & cultũ exhibent: siquidem qui in Sanctos impenditur honor, in ipsum recurrit. Imago enim Dei est, qui secundum Dei imaginem homo factus est, maximè qui Spiritum sanctum in habitaculum suum recipit. Iuste itaque imaginem Dei seruorum venerans, & adorans, donum Sancti spiritus glorificat.* Huc vsque Leontius. 27

Exponitur praedictum testimonium.

In quibus verbis primum obserua, cum de imagine picta, reliquijs, & alijs rebus inanimis loquitur, ait, eas non adorari: intelligit vero, vt 1. libro disp. 8. cap. 13. explicauimus, affectu, & spiritu seruitutis; bene tamen signo, & nota exteriori. Cum verò de homine sermonem habet, & per ipsum inquit Deum coli, sicut dixerat, per imaginem, exemplar, non asserit, non hominem, sed Deum tunc adorari sic enim, notam honoris, & submissionis cũ simplici affectu, sicut imagini pictæ, homini Sancto seruaret, non spiritum submissionis, quod est absurdum: sed absolutè dixit, ipsum coli & per ipsum, Deum. Signum ergo est, Leontium plane sensisse, cultum Sanctis exhibitum, ad ipsos integre, & secundùm notam, & secũdum affectũ seruitutis terminari: ad Deum verò remotè, & cõmuni quadam ratione solùm, quatenus secundùm voluntatem illius, & præceptum, hæc Sanctorum veneratio est; sicut de dilectione etiam diximus.

Nota.

Deinde, in eisdem verbis Leontij nota, cum de reliquijs loquitur, asserit, eas non adorari, quod eodem modo, quẽ antea de imaginibus dicebamus, intelligendum est: subdit tamen, per illas Deum omnium factorẽ adorari. Reddit vero rationem dicens. *Siquidem, qui in Sanctos impenditur honor, in ipsum recurrit:* non dicit, *siquidem, qui in reliquias impenditur honor, in ipsum Deum recurrit* Cum enim dixisset, reliquias 28

liquias non adorari, sed autori omniũ Deo honorem per eas deferri; non rectè subiungeret, *siquidem, qui in reliquias impenditur honor, in ipsum Deum recurrit.* Videretur enim, astruere, quod paucis ante verbis negauerat. Cęterũ, quia nunquam dixerat, Sanctos Dei non adorari, aut coli; sed Deum ipsorum: imò verò, pleno ore dixerat, ipsos adorari, optimè de eorum cultu, & reuerentia inquit, in Deum tandem referri. Necesse autem est, de cultu & adoratione, quæ fit in spiritu & affectu submissionis, id intelligere: nã ea, quæ in nota & simplici affectu cõsistit, reliquijs etiam exhibetur: de illa ergo quę in spiritu Sãctis per reliquias, & in reliquijs tribuitur, meritò ait, in Deum quoque recurrere: quia communi illa ratione, quam paulò antè diximus, in Deum redundat.

Postremo, cum Leontius dicat, hominem adorari, quia 29 factus est ad imaginem Dei, tunc præsertim, quando in se Spiritum sanctum habet: planè indicat, se loqui de cultu, quem homini secundùm se exhibemus, ratione excellentiæ, quam à Deo communicatam, in se habet, & gratia creationis, & reparationis: atque eatenus etiã ipsum Spiritum sanctum ea adoratione à nobis honorari asserit; quatenus in homine iusto, donum ipsius, scilicet gratiam, vel hominem Sanctum, propter ipsam, veneramur. Non ergo loquitur Leontius de eo modo adorandi hominem, quo res inanimas adoramus: de quo superiori capite diximus: quanquam & hoc modo, homo etiam adorari potest: sed de alio secũdo modo, de quo in hoc capite hactenus dictum est. Et in hunc sensum, alios etiam Patres commemoraros loqui perspicuum erit legenti. Ex hoc Leontij testimonio diximus lib. 2. disputat. 8. cap. 4. iuxta doctrinam Patrum, adorationem Sanctorum non eodem modo in Deum transire, atque adorationem imaginum, & rerum inanimatarum. Quomodo autem reliquiæ, quæ non sunt admodum certæ, possint adorari, postrema disputatione, cap. vltimo dicemus.

An sit

An sit peccatum, adorare radium luminis, vel speciem Crucifixi, sub qua dæmon delitescit.

CAPVT V.

EX iactis fundamentis in 2. & 3. libro, quid in hac proposita dubitatione dicendum sit, facile colligitur: breuiter tamẽ quid alij senserint, prius referemus. Antisiodoren. lib. 3. summæ tractatu 8. cap. 4. q. 5. in corpore & ad 3. & 4. & q. incidẽti, quæ habetur in quæst. principali: Alex. 3. p. q. 30. m. 3. art. 1. §. 3. Bonauent. in 3. d. 9. art. 1. q. 6. Marsilius in 3. q. 8. art. 2. ad 5. dubium: Adria. quodlib. 4. art. 1. principali in 3. puncto affirmant, nullum posse à peccato idololatriæ excusari, qui his apparitionibus cultum, & adorationem absolutè, & sine expressa conditione defert. Probãt verò, quia cũ illle possit vno ex duobus modis, periculũ illud euadere; voluntariè, & præcipiti animo se illi exponit, si absque vlla conditione adorat. Vnus modus est, oratione interna à Deo postulare veram cognitionem, & illustrationem; quam sine dubio quisque consequetur, si fecerit id, quod ex se potest, & debet. Quare arbitrantur, ignorationem illam, qua putat aliquis, ibi Deum apparere, cum reuera sit dæmon, semper esse vincibilem, quæ à culpa non excusat. Alter modus excusandi à culpa est, adorationis cultum sub conditione, & non absolutè illi deferre hoc modo: *Si es verus Deus, te adoro*, quam sanè cõditionem, dicunt, debere esse expressam, nec satis esse, si sit in sola habituali animi præparatione. In eorum igitur sentẽtia, qui absolutè adorat eũ, qui apparet, etiamsi putet esse Deum, cum reuera sit dæmon, semper idololatriæ crimen committit: quia aut ignorationem vincere poterat, aut, addita conditione prædicta, affectum cohibere, & corrigere, ne sine freno in figmentum illud ferretur. Idemq; docere debent, etiamsi ille, qui apparuit, reuera esset Deus, quia simili se periculo exposuit, vt etiamsi esset dæmon eum adoraret.

Primæ opinio huius modi adoratores esse idololatras.

Antisiod.

Alex. Bonau. Marsil. Adria.

Hæc

Hæc sententia manifestè falsa est: ideoq; præfertim explodendam censeo, quòd adeò leui fundamento, tam seuerè, simplices, & ignorantes condemnet, vt nulla ratione, in eo casu, inuincibilem ignorationem posse esse concedat: cum multò facilius sit circa factum, quam circa ius eã contingere. Quare cum eodem Adriano in 4. post quæst. 5. de confessione, dub. 7. §. *Respondeo ad primum.* in primis existimo, in eo casu, frequenter accidere posse ignorationẽ sine culpa, in rudibus præsertim, qui de his rebus minimè instructi sunt. Tunc verò inuincibilis, seu probabilis iudicari debet ignoratio iuxta regulas, quas trademus in 1. 2. q. 76. quæ est de ignorantia: quando nulla prorsus occurrit ratio dubitandi, aut credẽdi oppositum, sed simplici animo quis persuasus fuit, illum esse Deum, nec aduertit vllo modo quidquã ibi esse periculi, aut conditione illa adiecta, periculum, si quod esset, auferri posse. Vt enim aliqua ignoratio vincibilis dicatur, & culpabilis, vt ibidem latius demonstrabitur, debet aliquem locum cõsultationi in contrariam partem relinquere: alioqui humana diligentia, quę consultatione debet adhiberi, vinci, & superari non poterit: tũc autem non relinquit ignoratio, quam nulla ratio dubitandi præcedit, aut comitatur: ergo talis erit inuincibilis: ac proinde concedere deberẽt autores superius citati, in eo casu aliquem posse excusari ratione ignorantiæ inuincibilis. Nam quod de remedio orationis ipsi asserunt, eandem cõrinet difficultatem. Sicut enim quis omnino ignorare potest, vtrũ ille, qui apparet, sit dæmon, vel Deus: sic etiam potest prorsus non aduertere, esse necessarium, tunc orare. Vnde & contingere potest naturalis inconsiderantia ipsiusmet remedij adhibendi, quo ignoratio illa vincenda esset; quæ inconsiderantia similiter erit sine culpa, & inuincibilis. Vt enim superius dixi, nisi aliquis sit locus dubitationi, industria humana nec incõsiderantia, nec ignoratio superari potest.

Quomodo ad oratiõ exhibẽda in apparitionibus ex sẽtentia autorũ

Ignorantia culpabilis conditionis.

Secundò, etiamsi ignoratione quis in eo casu non posset ab idololatria excusari, potest tamẽ alio multo faciliori modo. Vt enim sæpius in hoc opere inculcatũ est,

affectus

Argumentum rem placmedemiſtrãs.

affectus interior, qui fertur in excellentiam apprehenſam rei, quam adoramus, dirigit omne opus exterioris adorationis: taliſque virtutis eſt, vt per quamlibet rem mundi, illud exterius ſignum in Deum ipſum trãsferre, & dirigere poſsit: atq; ita ex intẽtione animi ſincera, & pura quodlibet exterius opus, eſt veræ religionis: ſicut ergo homo per lapidem aut in lapide poteſt Deum hac ſincera fide colere; ſic etiam in radio luminis, quod apparet, poterit ex recta circa Deum intentione, & affectu, ipſum venerari, et quamuis ibi eſſet Dæmon, ipſi nullo modo aut affectus ſeruitutis, aut exterior nota ſubmiſsionis exhiberetur. De affectu ſatis patet: hic enim ſequitur apprehenſionem; ſi ergo ille Deum ibi apprehẽderet, non Dæmonem, affectus eius circa Deum, non circa Dæmonem verſaretur. De ſigno exteriori probatur, quia ſignũ in idipſum fertur, in quod tendit affectus ſubmiſsionis. Nam licet corporaliter exterioribus rebus deferatur: ſpiritu tamen & affectu ſeruitutis in rem, quam apprehendimus excellentem, transfertur. Sic ergo non eſt neceſſaria ignoratio, vt ab idololatrię crimine ille excuſetur, qui in radio illo luminis, vel ſpecie crucifixi, ſub qua Dæmon diliteſcit, Deum adorat. Quare, nec conditionem expreſſe addere oportet, vt rectè, & legitimè adoratio fiat; & multo minus ea exprimenda eſt, quãdo Euchariſtiam adoramus; vt optime tradunt Alex. 3.p.q. 30. in 3.ar.1.§.3. in fine. S. Tho. in 3.d.9.q.1.a.2.q.6.ad 2. Bonauentura.q.6. citata: qui cũ dicant, neceſſariã eſſe expreſſam conditionem, quãdo adoratur Chriſtus in ſpecie crucifixi, vbi Dæmon diliteſcit: affirmãt tamen, eam non eſſe neceſſariam, vt adoretur in hoſtia conſecrata. Idem ſenſit Gabriel, in canone lect. 50. Quinimò vt Caieta. 2. 2.q.1. art.3. & Ioan. Heſſelanus in lib. de Euchariſtia, & Claudius Sainctes in lib. de Euchariſtia repetitione 9. cap. 4. docent, male faceret, qui adderet conditionem, vt ſecurus adoraret. Et quidem, cum adoratio fiat recta intentione, vt diximus, non poteſt non conditio habitualis (vt aiunt) ſub ea contineri.

34

Alexa. S. Thom. Bonauen.

Gabri. Ioa. Heſſelan. Claud.

In apparitio

Tertio illud cautè in hiſce apparitionibus obſeruandum eſt, in

eſt, in quo non modicum periculum eſſe ſolet, vt tota conſideratione attendamus, ad quidnam illud, quod apparet, nos moueat, ne forſan dulcedine ipſius, quã initio guſtauimus, decepti, deinde ſuggeſtionibus eius malignis facile acquieſcamus. Atque hinc diſcernere debemus, vtrũ Dei, an Dæmonis fuerit illa apparitio. Ex ipſius enim affectis, & ſuaſionibus facile dignoſci poteſt. In modo tamẽ adorãdi, vt à nobis explicatus eſt, periculum aliud eſſe nequit: quare nec illam conditionem adijcere neceſſe eſt: id quod de adoratione quoque hoſtiæ cõſecratæ dicere debemus: propter illud tamen periculum, ne Dæmon vlterius in ſua ſuggeſtione procedat, non liceret, nec recta intentione, illam apparitionem adorare. Cæterum quoad hoc, ſicut ignoratio vincibilis, & culpabilis accidere poteſt: ſic etiam inuincibilis, qua & ab hoc periculo ſimplex aliquis in principio (quando nondum illud apparet) excuſari poſſet: atque in hoc caſu locum habebit ſententia autorum, quos allegauimus, tametſi ipſi in alio ſenſu loqui videãtur. Propter hoc periculum, quod dixi, rectè Sanctus quidam, vt refert Bonauentura, cum ei quid ſimile appareret in modũ crucifixi, reſpondit: *nolo Chriſtum in hac vita videre*. Id quod Bonauentura ſummopere laudauit.

nibus quidob ſeruandu.

Quarto præter hæc, attendi debet, an in adoratione talium apparitionum ſcandalum aliquod exterius, aut nota eſſe poſsit: tunc enim ratione illius, non liceret etiam ſincera fide, & intentione adorare.

Reſpondetur duobus argumentis, quæ ſupererant ex octaua diſputatione ſecundi libri.

36

CAPVT VI.

EX prædicta doctrina in tota hac diſputatione tradita, reſponderi poteſt ad duo argumenta, quæ lib.2. diſp.8. cap.13. attigimus, & pro 1. & 2. ſententia, in ea diſput. impugnatis, afferri ſolet.

Primũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

In quo valeat comparatio ad orationis imaginis cū amore proximi.

Primum est, sicut possumus amore caritatis, propter Deum, fratrem nostrum per se diligere, ipso Deo non dilecto, sic etiam poterimus imaginem, propter exemplar secundum se venerari, ipso exemplari non adorato, sicut illa prima & secunda sententia contendunt. Verùm quam infirma sit hæc ratio, ex doctrina huius quæstionis, quam etiam in ea 8. disputatione attigimus, illico appareret. Nam si proximus verè diligatur amore amicitiæ, desiderando illi bonum, vt bonum eius est, ex complacentia ipsius; tunc sanè non diligitur Deus, nisi communi quadā ratione, quatenus ipse sibi factū reputat, quod vni ex fratribus nostris præstamus; & hoc eodem modo dicitur homo diligi propter Deum, ipso tamen Deo non dilecto a- 37
more ipsi proprio & peculiari. Huic autem amori nō debet comparari adoratio imaginis, quæ secundum se capax non est cultus, & honoris, sine exemplari: proximus enim,

Differentia imaginis in adoratione, & proximi in dilectione.

sine Deo, capax est dilectionis, & per se, Deo non dilecto, diligi potest; sed cum hoc amore conferri debet adoratio Sanctorum, qui secundum se terminare possunt cultū integrum adorationis in signo, & affectu submissionis, sicut etiam integrum actum amoris, quia non solùm concupiscentiæ, sed etiam amicitiæ, in quo formalis ratio dilectionis consistit, obiectum esse possunt. Quod si proximus sit solùm materia diligendi Deum, quia bonum, quod in ipso est, aut ei desideramus, non concupiscimus quatenus bonum illius est, & ex complacentia ipsius, sed quatenus

Rursus de imagine, & prototypo proximo & Deo

Dei bonū quodammodo in eo apprehēditur, & ex cōplacentia ipsius Dei; optimè adoratio imaginum cum dilectione proximi hoc modo cōfertur. Sicut enim idē actus amoris est, qui terminatur ad proximū, & ad Deum (quāquam circa proximum, tāquam circa materiam, versatur, Deum verò respicit, vt obiectum formale:) sic etiam idē 38
motus adorationis est imaginis & exemplaris, qui diuerso modo vtrumq; respicit; exemplar quidem, vt obiectū proprium eius, quod est formale in adoratione, scilicet seruitutis, & subiectionis, quæ fit in spiritu: imaginem autem, sicut materiā osculi, aut signi exterioris reuerentiæ, quod

quod volūtate simplici ipsi corporaliter exhibetur, & spiritu seruitutis transfertur in exemplar. Sicut ergo adoratio imaginis, & cuiusque rei inanimæ, non rectè comparatur cum adoratione alicuius naturę rationalis, quia hęc secundum se capax est seruitutis & submissionis interioris, non autem res inanima: sic etiā non rectè confertur hęc adoratio rerum insensibilium, cum amore naturæ rationalis omnino; sed eo solum modo, quem diximus; optimè tamen adoratio rei inanimatæ cum amore etiam eiusdem rei in vniuersum comparari potest. Nam quemadmodum

S. Thom. Arist.

res inanimas diligere nō possumus amore amicitiæ, vt affirmat S. Thom. 1. contra Gentes cap. 91. & Arist. 8. Ethicorum cap. 2. & 7. Ethic. ad Eudemū cap. 8. quas inquit amari per accidens, & amore solùm concupiscentiæ; quia

Inanimata per se neque colnntur, nec diliguntur sed peraccidens.

si illis velimus bonum, vt vino volumus conseruationem, nobis potiùs, vel alteri illud volumus, quam ipsis, sic 39
etiam nulli rei inanimatæ secundum se sine rationali cultum deferre possumus, sed per ipsam rei rationali. Prius explicatur hoc modo. Nam res inanima dignitatē non habet, qua obiectum esse possit amoris, quatenus est amici-

Caiet.

tiæ, sed quatenus est concupiscentiæ: qui duo respectus, in eodem actu amoris inueniuntur, vt optimè tradit Caiet. 1. 2. q. illa 26. art. 4. & ita idem actus amoris fertur in rem inanimam, & in aliam rationalē, cui illā desideramus, sed diuerso modo: quatenus amicitiæ, in rationalem, quo respectu, completur in ratione dilectionis: in irrationalem vero, quatenus est cōcupiscentiæ. Posterius etiam patet: quia res inanima dignitatem non habet, vt secundum se capax sit reuerētię in spiritu, & affectu seruitutis, quo cōpletur adoratio, in ratione cultus; sed capax est honoris in signo ex simplici affectu, vt dis. 8. 2. lib. c. 16. explicauimus. Ideoque semper est idem motus adorationis, in rem inanimā, & rationalem, diuerso tamen modo, in rationalem quidem in spiritu, & affectu submissionis: in inanimā vero in signo, & nota exteriori ex simplici affectu.

Hæc differētia inter amorem proximi ob suā bonitatem ad ipsum terminatū in ratione amicitiæ, & amorem illius

Universidad de Deusto
Biblioteca

propter Deum, vel potiùs amoré Dei in ipso,& inter adorationé Sanctorum secundum se,ob ipsorum sanctitaté, arq; adorationem Dei in ipsis,vt à nobis explicata est,colligitur ex S. Thoma 2. 2. q.103.art.3.ad 2. ex Alberto in 3. d.9.art.6.ad 1. Bonauent.art.2.q.4.ad 3.Ricard.art.3 q.1. ad 2.Durand.q.3.ad 1. *S.Thom. Bonau. Ricard. Durand.*

Secundum argumentum.

Secundū argumentum erat.Etiamsi media velimus propter finem,alio tamen actu,nimirum electionis, ea volumus,quam finem: ergo quamuis imaginem propter exemplar veneremur, alio motu adorationis,quá ipsum exemplar,debemus adorare. Respondere possumus, in primis electionem mediorum,& intentionem finis ad eandē virtutem pertinere in genere moris, imò verò tam electio, quam intētio in genere moris, veluti à proximo obiecto, à fine specificatur, vt ex doctrina sancti Thomæ & Caiet. ostendemus in 1. 2. quęst.18. articulo 6. quia primò ab vtroque actu respicitur finis. Quocirca si eodem modo se haberet adoratio imaginis,& exemplaris,deberet vtraque in genere moris ab exemplari tanquam à fine, speciem habere; nec esset duplex secundum speciem distinguenda in genere moris, vt prima illa, & secunda opinio distinguunt. *Prior solutio* *S.Thom. Caiet.* 41

Porrò quamuis hoc verum sit,quia tamen electio ita à fine specificatur,vt circa illam non dicatur versari, nec ipsum velle,sed tantum in obliquo respicere,cum sit actus distinctus ab intentione, vt etiam in 1. 2. quæst. 8. art. 3. probabimus:& tamen eodem motu adorationis dicimus, imaginem,& exemplar adorari,& circa vtrumque directè versari adorationem ideò aliter respondendum est,& discrimen manifestum, quod inter ea versatur,explicādum: id quod perspicuum erit,si rectè demonstrauerimus, quo modo hat intentio,& electio mediorum, & adoratio exemplaris per imaginem.

Aristo.

Posterior solutio. Quid sit finis cuius gratia, & finis cui.

Præmittenda autem est doctrina Arist.2. de anima cap. 4. textu 35.& 37.qui duplicem finem assignat,alterum cuius gratia: & hic est bonum adquirendum, quod propter se nobis,aut alteri appetimus,aut honestum, aut delectabile ad

42 bile adquirendum, & comparandum per media, vt sanitas, aut virtus: alius verò est finis,cui illud desideramus, qui non est per media adquirendus,vt persona: talis finis est obiectum amicitiæ,sed finis cuius gratia,est obiectum concupiscentiæ, de qua distinctione plura in 1. 2. quæst. 1.art.1. & in tertiam partem quæst.1. art.3. nunc ista nobis sufficiant.

Intentio & electio sunt duo actus voluntatis circa duas operationes externas.

Hoc iacto fundamento, supereſt videndum, quomodo electio,& intentio se habeant inter se, atque adoratio imaginis,& exemplaris. Intentio ergo, & electio sunt non solùm duæ operationes voluntaris distinctæ licet connexę,sed etiam habent exterius duas operationes sibi subiectas: altera voluntas est cōsequendi sanitatem,quæ ipsam sanitatem habet pro fine cuius gratia: ipse vero homo cui eam desideramus est finis cui:altera est volūtas adhibendi medicinam, seu potionem, quę est distincta à priori vt 1. 2.quęst.illa 8. art.3.monstrabimus,quę respicit potionem vt medium vtile ad sanitatis adeptionē. Deinde sunt duo externa opera,seu effectus, qui in executione, & re ipsa inuerso ordine se habent.vnus est potio sumpta, quę respondet electioni:alter est sanitatis consequutio, quæ est 43 obiectum intentionis.

Differentia adorationis imaginis cū exemplari ab intentione, & electione.

At in adoratione imaginis,& exēplaris non ita sit. Neq; enim imago assumitur per electionem,vt mediū ad exemplar,quasi ad finem, quare nec voluntas adorandi exemplar,se habet vt intentio:nec voluntas adorandi imaginē, vt electio;sed vtraque hoc modo fit.Primum adoratio,vt patet ex dictis in 1.lib.disp.1.cap.4.& 2.lib.disp.8. cap.8. & 12.duobus cōstat, & affectu seruitutis erga rem excellentem,cui notā submissionis deferre desideramus,&ipsa nora exteriori:tū etiā,affectus ille, ita fertur in vtuū exēplar,vt quatenus est seruitutis,& submissionis,non respiciat imaginem secundum se, sed exemplar:quatenus vero est simplex affectus respiciat imaginem, cui nota exterior ita corporaliter exhibetur, vt in exemplar spiritualiter transferatur. Hęc omnia ex cap. 8.& 12. 15.& 16. manifesta sunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iam verò sic se habet adoratio imaginis, & exemplaris, vt in affectu non sit duplex sed vnica, sicut patet. In signo etiam sit vnica, cum vnicum tantum signum imagini, & per illam exemplari ex affectu submissionis tribuamus. Exemplar autem se habet sicut finis non cuius gratia, nec enim est aliquid opere adquirendum, sed est instar finis cui; ipsum vero signum non est medium, cum per illud non consequamur aliquem finem; sed est finis cuius gratia, quatenus, vt honestum apprehenditur, & vt quoddam propter se appetibile, in imagine, & per imaginem exeplari affectu illud exhibemus. Imago denique, neq; est mediũ, quod eligimus, quia per illam non adquiritur finis cuius gratia; nec est finis cuius gratia, quia ipsam etiam non consequimur, nec ad eam consequendam media eligimus; nec est finis cui; quia ipsi ex affectu illo submissionis tanquam excellẽti non deferimus spiritualiter cultum externum, & notam submissionis, sed est materia circa quam signum corporale versatur, quia ei corporaliter aut osculum, aut inclinationem, aut aliud signũ præbemus, vt per illam in prototypon transmittamus. Est ergo maximum discrimen inter intentionem finis, & electionem mediorum ex vna parte, & adorationem exẽplaris & imaginis ex alia. Quare argumento superiùs facto autores primæ & secũdæ sententiæ nihil probare possunt. Obijciet rursus aliquis hoc modo: sicut bonitas finis, quæ est extrinseca medijs, est ratio sufficiens, vt actus electionis ad media, tãquã ad integrũ terminũ referatur, nulla alia in ipsis existente bonitate, sic etiã poterit dignitas exẽplaris esse sufficiens, vt adoratio integre terminetur ad imagines, etiãsi nulla eis insit dignitas. Respõdeo, primũ in medijs esse bonitatẽ vtilis distinctã à bonitate finis, ratione cuius proxime terminant actũ electionis, licet bonitas finis sit prima, & remota causa, aqua totus incipit motus, & affectus. Deinde licet concedamus, extrinsecã bonitatem posse esse rationem propinquam appetendi media distincto amore, quam finẽ: tñ amor ille no potest esse amicitiæ, sed tantũ concupiscẽtiæ, qui in rẽ irrationalẽ terminatur: cum tamen adoratio circa illam compleri nequeat. Ratio vero discriminis est, quia amor concupiscentiæ refertur ad id, quod alteri bonum est, quod potest esse res irrationalis: adoratio verò fertur semper in rem excellentem, & cognitam, vt superiorem, quæ nequit esse irrationalis, vt tota disputatione 8. lib. 2. ostensum est: & ideo ratione extrinsecæ dignitatis integrè in illã non potest cultus terminari.

44

45

46 *Vtrùm Crux Christi debeat adorari. Disput. 2.*

Variæ Hæreses. cap. 1.
Catholica veritas asseritur, & primum de ipsa Cruce Christi probatur. cap. 2.
Impugnant Hæretici historiam de crucis inuentione. cap. 3.
De signo Crucis in vniuersum. cap. 4.
De signo Crucis in aere, vel super rem aliquam. cap. 5.
Solutio obiectionum Hæreticorum. cap. 6.

Variæ Hæreses.

CAPVT I.

HAEC controuersia cum hæreticis solùm nobis habenda est, quã luculenter & eruditè tractarunt Vvald. tomo 3. à cap. 158. Alphonsus de Castro contra hæreses verbo *Adoratio*. Democh. Alanus Pamelius

Vvald. Castro Democh. Alanus Pamelius

chares lib. 4. de sacrificio Missæ c. 28. Alanus Copus dialogo 4. cap. 5. & sequentibus, Pamelius in annotationibus ad Apologeticum Tertulliani à num. 138. In ea verò non solùm de cruce, in qua Christus passus est, cuius reliquiæ, & particulæ apud fideles religiosè hactenus seruãtur; sed etiam de signo illius disseremus. Et quamuis quæstio cõmunis videatur cum ea, quam de imaginibus lib. 2. examinauimus, atq; adeò hæretici omnes, qui contra imagines & reliquias generatim docuerunt, contra crucem quoq; Christi, & signum illius senserint; quia tamen speciatim

47

Universidad de Deusto
Biblioteca

aliqui, quos in hoc capite recenſebimus, contra crucem, eiuſq; adorationem pugnarunt, peculiarem de ipſa diſputationem inſtituere neceſſe fuit.

Prima hæreſis Prima igitur hæreſis fuit eorũ, qui negarũt, Chriſti crucem, & ſignum illius eſſe adorandum; cuius primus autor videtur fuiſſe Claudius Taurinẽſis Epiſcopus, vt teſtatur Iuo Carnotenſis circa finem ſui chronici, & Ionas Aurelianen. Epiſcopus libris de cultu imaginum, in 5. tomo Biblioth. ſacræ, qui eodem tempore claruit, quo Claudius ille ab anno videlicet 800. ſalutis noſtræ, tempore Ludouici Pij, & Caroli Calui filij eius, vt diximus lib. 1. diſp. 6. cap. 6. in 5. ratione, & contra eundem Claudium prædictos libros conſcripſit. Quare lapſus eſt Gabriel Prateolus, in ſuo Elencho hæreſum, verbo *Claudius Taurinenſis*, dũ aſſeuerat, hunc Claudium, & Vvicleffum coætaneos fuiſſe, cum reuera Ioannes Vvicleffus tẽpore Caroli quarti Cæſaris vixerit. Suã verò ſententiam putat Prateolus ex Vvaldẽſi probari, quod veroſimile non eſt: ipſe enim bene nouerat quo tempore vixerit, & docuerit Vvicleffus: norat etiam, vt ipſe in 3. tomo teſtatur, cap. 160. 1. cõtra Claudiũ ſcripſiſſe Ionam Aurelianenſem, qui Theodolpho in Epiſcopatu ſucceſſit; vnde ergo eos fuiſſe coætaneos exiſtimare potuit? 48

Iuo Ionas

Claud. Taurinẽ. primus crucis impugnator.

Secundò eũdẽ errorẽ ſequuti ſunt Paulicani, teſte Photio patriarcha, vt refert Eutimius in ſua Panoplia, tit. 21. lic appellati, à quodã Paulo, & Ioanne, eorũ magiſtris.

Eutim. Photius

Paulicani.

Tertiò tempore Bernardi, & Petri Cluniacenſis, eandem hæreſim docuit Petrus Bruis, vnde & Bruiſsiani dicti ſunt. Contra quos Petrus Cluniacenſis ſcripſit epiſtolam, quæ initio ſuorum operum habetur, ac eodem fere tẽpore, in Bulgaria Bogomili, vt refert idem Eutimius, titulo 23. hæreſi 14. publicè id ipſum prædicarunt, de quibus lib. 2. diſput. 1. cap. 2. & diſputatione 2. cap. 2. dictum eſt.

Petrus Clunia.

Bruichiani.

Quartò Vvicletiſtæ, vt refert Vvalden. tomo 3. cap. 160. hunc errorem mortuo ſuo magiſtro, alijs, quos ab illo edocti ſunt, addiderunt. Quintò denique noſtro tempore hunc errorem ſuſcitarunt, Caluinus libro inſtitutionum cap. 11.

Vvald.

Vvicleffiſtæ

Caluin.

nũ. 49 cap. 11. 5. 7. & Centuriatores Centuria 4. capite 4. Fundamenta verò huius erroris, quæ contra adorationem crucis peculiaria ſunt, præter communia illa, quæ contra cultum imaginum in vniuerſum, diſputatione 6. ſecundi libri retulimus, inferiùs cap. 6. adducemus. Hi omnes hæretici commemorati, in hoc vnum conſpirarunt, vt cultum, & adorationem, cruci Chriſti, & ſigno illius, denegarent.

Eutym. Secunda hæreſis fuit Armenorũ, qui vt refert Eutimius titulo 20. Panopliæ cap. 14. non venerebantur crucem, niſi prius eam lauarent, & ſanguine ſacrificij vngerent, atque clauum in ea figerent. Quo quidem (vt ipſe notat) alium etiam errorem indicabant. Ante lotionẽ verò, & vnctionem, crucem rem communem, & immundam eſſe arbitrabantur, ideoq; adorandam eſſe negabant. Horum errorem confutat Eutimius, oſtendens ipſo ſigno crucis omnia à nobis benedici, & ſanctificari, quare nec lotione, nec vnctione indigere.

Secunda hæreſis contra crucem fuit Armenorũ

Tertia hæreſis huic oppoſita eſt Fauſti Manichæi, cuius meminit Vvald. 3. tomo cap. illo 160. & eſt apud Auguſt. lib. 20. cõtra Fauſtum cap. 11. dicebat enim, omnem arborem venerandam eſſe à nobis, ob memoriam crucis Chriſti: quocirca diſcipuli illius, in quocunq; ligno, ſicut in cruce, Chriſtum colebãt, & hac ratione, inde fructus, aut poma ob reuerentiam colligere formidabant. 50

Vvald. Aug.

Tertia hæreſis Fauſti Manichæi ſuperſtitioſa.

Hæc ſententia non ita reprehenſione digna cenſeri debet, ſicut aliæ duæ priores, quæ ipſi cruci etiã Chriſti veneratione, & cultũ ſacrũ denegant. Hæc enim nõ ſolùm cruci Chriſti, & ſigno illius, ſed etiam omni ligno, ex qua crux fieri poteſt honorem defert. Nihilominùs ſuperſtitionis, & erroris nota digna eſt, non quòd cuilibet ligno ritè, & ſincerè deferri non poſsit adoratio, ſicut cuilibet creaturę inanimatę (id enim fieri optimè poſſe præcedẽti diſp. oſtẽdimus) ſed quia nõ licet indiſcriminatim omnia ligna, & naturã inanimatã publicè adorare, cũ id ſpeciẽ habeat ſuperſtitionis, vt ibidem demonſtrauimus, & multò minus poma, quæ Deus per arborem, in vſum humanũ produxit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ob reuerentiam ligni crucis non carpere. Atque in hunc modum intelligendi sunt, Athanasius in quæstionibus ad Antiochumq. 16. & Damasc. lib. 4. de fide cap. 12. & Leontius dial. 5. qui habetur in septima Synodo act. 4. qui asserunt, crucem esse adorandam, quandiu soluta non est: *Alioqui reputanda est*, (inquit Athanas.) *materia lignorum inutilis adorationi*, intelligit, vt publice, & indiscriminatim adoranda omnibus proponatur. 51

Athan. Damasc.

Locus Athanasij declaratur.

Catholica veritas asseritur, & primũ de ipsa Cruce Christi probatur.

CAPVT II.

OMissis his duabus posterioribus hæresibus, quòd earum falsitas facilius redargui possit, & manifesta earum superstitio illico appareat: contra primam, quam hæretici nostri temporis pro viribus tueri conantur, statuitur hæc Catholica fides, & doctrina. *Non solum crux illa, in qua Christus mortuus est, sed quæcunq; crucis figura, vel in materia permanenter sculpta, aut depicta, vel in aere, aut manu, aut digitis expressa, exosculanda, & adoranda est.* Per singula hæc veritas est nobis probanda, & in hoc capite de ipsa solũ cruce, in qua Christus passus est, disserendum.

Probatur assertio autoritatibus.

De ipsa igitur cruce Christi in primis illud probatur ex definitione septimæ Synodi, quæ est in actione 7. vbi definitur, honorem, & adorationem, deferendam esse typo venerandæ, & viuificantis crucis: nam si typo defertur, ipsi veræ cruci multò meliùs tribuẽda est: vtrumq; enim, signũ est Christi crucifixi. Tum etiam vera Christi crux, ipsum tetigit, atq; nostræ redemptionis fuit instrumẽtum, ratione cuius in honore habetur, vt sequenti disputatione dicemus. 52

7. Syn.

Secundò, eadem veritas confirmatur ratione ex Scripturis deprompta. Christus enim se Patri obtulit, ad Hebræos 7. idq; in ligno crucis, tanquam in altari præstitit, & ad Colos-

Hebr. 7.

Coloss. 2. Colossenses 2. dicitur, cruci affixisse chirographum decreti: imò in ea vicisse, & spoliasse principatus Dęmonũ: & ad
1. Pet. 2. Colossenses 1. pacificasse omnia sanguine crucis suę, ideſt, mortis, quã in cruce passus est, & 1. Petri 2. peccata nostra pertulisse super lignum; cur ergo ipsa crux non erit in veneratione, tãquam sacrum altare sacrificij atq; instrumẽtum tanti triumphi, & redemptionis? Nam si vt 2. lib. disputatione 8. cap. 4. ex sententia Leontij diximus, quæcũque res Patris, aut amici, quem videre cupimus, in veneratione nobis est, & cũ lachrymis osculamur: cur lignum, quòd nostræ redemptionis instrumentum fuit, cũ lachrymis & reuerentia non suspiciemus? Hac ratione vsus est
Vvald. Thomas Vvald. 3. tomo cap. 158. contra Vvicleffistas: at verò ipsi quidquid ex Scriptura in laudẽ crucis adducitur, non de lignea cruce, sed de ipso Christo crucifixo interpretantur. 53

Crux altare sacrificij Christi.

Vvicleffistarum responsio

1. Col. Verùm quamuis illud ad Colossenses 1. *Pacificans omnia sanguine crucis*, non ineptè de morte, quam in cruce passus est Christus, intelligatur: ipsius tamen ligni, tanquam instrumenti mortis, & sacrificij, ibidem mẽtio facta subintelligitur: & 1. Petri 2. manifestè de ipso ligno crucis sermo est, cum dicitur: *Peccata nostra ipse pertulit super lignum.*
1. Pet. 2. Ibi ergo vt instrumentum redemptionis laudatur, imò etiam ad Colossenses 2. loco citato de eodem, tanquam de
Col. 2. instrumento nostræ redemptionis, Paulus loquitur, cum dicit; Christum Chirographum decreti cruci affixisse, & in eo vicisse, & spoliasse principatus. Sicut de Duce aliquo dicere solemus, arcu suo, & gladio hostem superasse: cum enim triumphus & victoria laudatur, ipsa quoq; arma, & instrumenta victoriæ in honore habentur.

Confutatio. Locus Pauli ad Col. 1.

Orig. Accedit Origenes, qui homil. 4. in Iosue, vbi ad Colossenses 2. vulgata habet, *Triumphans eos palàm in semetipso*, hoc est, propria virtute, eos (scilicet principatus) quasi more
54 triumphi circumducens, legit, *Triumphans eos palàm in ligno*: atq; in græcis codicibus ita haberi testatur: quanquam nunc in omnibus exemplaribus, nõ *in ligno*, sed *in se metipso* legimus, græcè ἐν αὐτῷ *en auto*, ideſt, in ipso, quod tamẽ

Locus Pauli ad Coloss. 2.

referri posset ad crucem, de qua antea dixerat ἐντῷ ξύλῳ *ento ſtauro*, ideſt, in cruce. Docet ergo Origenes, cuius interpretationem ſequitur Damaſ. lib. 4. de fide cap. 12. non ſolùm ligno crucis affixum Chirographum decreti, ſed etiã Dæmonem tanquam currui alligatum, in triumphum circumductum fuiſſe. Meritò ergo, ſicut currus triumphalis, crux ipſa in honore, & veneratione habenda eſt. Et quamuis illud *triumphans*, & illud *affigens cruci*, & alia participia, quæ ad Coloſſen. 2. ponuntur, non ad Chriſtum ſecundum humanitatem, ſed ad Deum ipſum referamus, vt contextus videtur indicare: nihilominus id, quod contendimus, ex eo loco eodem modo probatur. Nam ſi Deus dicitur Dæmonem alligatum cruci more triumphi circumduxiſſe, nõ aliter quam morte Chriſti: & Chirographum ligno affixiſſe; proculdubio lignum ipſum, vt inſtrumentum rãti triumphi, venerandum eſt. Denique rationes, quæ generatim de omnibus reliquijs probant, adoratione dignas eſſe, de quibus ſequenti diſputatione dicemus; probant etiam ipſam veram Chriſti crucem, & partes ipſius, tãquam Chriſti reliquias, eſſe colendas.

Origenes. Damaſc.

Crux currus Chriſti triũphalis.

Tertio idem probatur ex præclara crucis inuentione, ob quam tam celebris memoria Helenæ in Eccleſia permanſit. Huius inuentionis meminerunt, Cyrillus Hieroſolymitanus in Epiſtola ad Conſtantium Auguſtum: Ambroſius, in oratione de obitu Theodoſij, Chryſoſtomus homi. 84. in cap. 19. Ioannis, Rufinus lib. 11. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cap. 7. Eutropius lib. 11. rerum Romanorum, Paulinus Epiſtola. 11. ad Seuerum, Sulpicius lib. 2. Sacræ hiſtoriæ: Socrates lib. 1. cap. 17. Theodoretus lib. 1. Hiſtoriæ cap. 18. Sozomenus lib. 2. cap. 1. Iuſtinianus Imperator in Nouella cõſtitutione 23. quæ ſanè Chriſti crux, niſi venerationis, & honoris digna eſſet, nec Helena, vt quæreret eam, diuina inſpiratione mota, nec peculiari Dei prouidentia ipſam adinueniſſe, diceretur: nec in eius præclara inuentione, Deus miracula edidiſſet, quibus inter alias duas latronum cruces dignoſceretur; vt prædicti autores teſtantur. Quod enim Ambroſ. & Chryſoſt. affirmant, crucem Chriſti ex titulo

Helena crucem inuenit.

Cyrillus. Ambro.

Hiſtoria inuentionis crucis vindicæ.

Chryſoſt. Ruffinus. Eutropius. Theodor. Sozome. Iuſtinian. Paulin.

tulo fuiſſe cognitam, non probat, miracula quoque neceſſaria non fuiſſe, vt indubitanter cognoſceretur: inquit enim Rufinus, *aderat quidem & titulus, ſed neque ipſe, ſatis euidenter prodebat ſigna patibuli: hic iam humanæ ambiguitatis incertum diuinum flagitat teſtimonium*: quod hac ratione intelligendum videtur, vel quia titulus, etiamſi iuxta crucem Chriſti eſſet, illi non erat affixus, vel quia licet affixus eſſet, dubium eſſe poterat, an malitioſe à Iudæis, vt Chriſtianos deciperent, ſiquando crucem inueniſſent, eſſet mutatus. Vt ergo res indubitata, & ab omni ſuſpicione libera permaneret, neceſſe fuit, miraculo confirmari.

Quomodo crux Chriſti ab aliis cognita fuerit.

56

Damaſc.

Quarto, ex Patribus, præter Damaſc. qui 4. de fide cap. 12. fuſius probat, crucem Chriſti, aliasque ipſius reliquias, vt lanceam, clauos &c. colendas, & venerandas eſſe; ſunt alij multi, qui particulam crucis, aut reliquiam aliquam ipſius Chriſti, in magno pretio ſemper fuiſſe, affirmãt. Sic aſſerunt Cyrillus Hieroſol. Catech. 10. & 13. Nyſſenus in vita Macrinæ ſororis: Paulinus in epiſtola. 11. Chryſoſtomus Homilia, *quod Chriſtus ſit Deus*, in 5. tomo: Hieron. Epiſtola 17. qui non ſolùm crucis, ſed aliarum etiam Chriſti reliquiarum meminit, Greg. qui lib. 7. epiſtola 126. ad Recaredum Hiſpaniæ Regem particulam crucis miſit. Auguſt. verò lib. 22. de Ciuitate cap. 8. narrat, per terram ſãctam ex monte Caluariæ in Africam adductam, multa edita miracula. Denique Ambroſ. in illa oratione de obitu Theodoſij nuper allegata ſcriplit, clauum crucis inſertũ ab Helena in galea Conſtantini filij. Imò & crucem ipſam, honoris gratia, ſuper galeam poſitam fuiſſe: vel, vt aliqui volunt, particulam ligni crucis, ſeu potius ipſum lignum crucis, quo nomen *Chriſtus* exprimebatur: quod etiam in labaro poſuit, vt capite quarto videbimus: & colligitur ex Euſebio libro primo de vita Conſtantini capite 25. Qua verò ratione Ambroſius ibidem dicat, Helenam non adoraſſe lignum, ſed eum, qui in ligno pependit, explicauimus ſecũdo libro diſputatione 6. cap. 5.

Cyrill. Nyſſenus Paulinus Chryſoſt. Greg. Mag.

Auguſt.

Ambroſ.

Quid de Chriſti cruce vel eius particulis patres dixerint.

Miracula per terram Sanctam edita.

57

Ambroſ.

Quinto

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quintò eadem veritas comprobatur, ex victoria illa mirabili, quam Heraclius Imperator in recuperatione sanctæ crucis, de Persis obtinuit: in qua non solùm de cœlo contra inimicos pugnatum est; sed in ipsa crucis restitutione in locum suum, alia sunt edita miracula. Huius historiæ meminerunt Paulus Diaconus, Zonaras, & Cedrenus in vita Heraclij, Sigibertus in chronico sub anno 631. & ob id in Ecclesia peculiare fuit festum institutum.

Festum exaltationis crucis Christi.

Paulus Diacon. Zonaras Cedrenus Sigibertus

Impugnant hæretici historiam de Crucis inuentione.

CAPVT III.

58

SED Centuriatores, qui omnia semper perturbare moliuntur, Centuria 4. cap. 10. historiã de Crucis inuentione labefactare conantur: tq; in primis Ambrosij de illa testimoniũ euertunt, censura quadam Erasmi, qui, vt ipsi referunt, existimauit, eam orationem non esse Ambrosij. Verùm vt optimè ait Alanus initio disputationis citatus, si talis vsquam exstaret censura, mirum esset, tot Argos, nulla indicia illius hactenus patefecisse. Tum etiam neq; fides ei esset habenda, cum de suo cerebro, absq; vlla ratione, vt solùm euerteret aliquod fidei nostræ fundamentum, eam deprompsisset. Ad hæc, cum ipsi Centuriatores, eodẽ cap. in vita Ambrosij, dicant, eam orationem, ex iudicio etiam Erasmi, illius esse; patet, ipsos sibi non constare, nec esse memores, vt mendaces oportet.

Erasmi Iudicium in censuris adhibẽdis

Alan.

Secundò reuocant in dubium Centuriatores totam historiam de crucis inuentione, quòd Eusebius in vita Cõstantini illius non meminerit; quam tamen cum celebris admodum fuisset ipsum ignorasse, aut incuria, seu obliuione prætermisisse, vero simile nõ est. Cæterùm, vt optime notauit Alanus, hoc genus argumentationis, & Sophismatis à negatione, hæreticis familiarissimum, futile,

59

nane,

nane, vt plurimum esse solet. Sed cum Eusebij institutum eo opere fuerit, egregia facta Constantini memoriæ prodere, inter quæ & inuentionis sacri sepulcri peculiarem mentionem fecit; mirandum esset, si inuentionem Crucis prætermisisset.

Respondeo ergo cum eodẽ Alano, inuentionis etiam crucis Eusebium in eo opere meminisse. Nam postquam 3. lib. de vita Constantini cap. 25. narrauit, quomodo puluere, & sordibus aggeratis, exstructoq; sacrario Veneris, atq; statua illius, & alijs simulacris positis, sepulcri Christi memoriam impij Gẽtiles delere studuerint; & cap. 26. hęc omnia à Constantino fuisse sublata; & cap. 27. post hæc omnia apparuisse sacrum Christi resurrectionis monumentum, scilicet sepulcrum; in cap. 29. refert epistolam Constantini ad Macarium, quæ incipit in hæc verba. *Tãta Seruatoris nostri erga nos benignitas declarata est, vt nulla tam accurata dicendi ratio, & vis sit, quæ præsens miraculum explicare queat. Nam vt insigne illud sanctissimæ illius passionis monimentum, quod terræ visceribus abditum, tot, tamq; multis annorum cõuersionibus tã delituisset, tũc illuceſceret fernis Dei, cum illi, hoste deuicto, in libertatem essent vindicati: omnem profectò hominũ admirationem longè superat.* Hæc Cõstãtinus; vbi pro illis verbis, *sanctissimę passionis monimẽtũ*; alia habet trãslatio, *Indiciũ tormenti sacratissimi*, quibus aliqui putant ipsam crucẽ intelligi: sed quamuis pro solo ipso sepulcro accipiantur, vt probabilius putò, quod etiam fuit sacratissimi tormenti, & mortis indicium: nomine tamen sepulcri omnes, quæ ibi absconditæ erant passionis Christi reliquiæ, sunt intelligendæ, quarum peculiarem non fecit mentionem, quod res adeò clara esset, vt sub ea generali narratione facile intelligerẽtur. Qua etiam ratione, cum alia quoq; ibidẽ

60

61

inuenta fuerint, nullius speciatim meminit, sed compendiosa breuitate, sub inuentione sepulcri, omnia complexus est. Huius autem inuentionis crucis, mentionem fecit peculiarem in suo Chronico anno Domini 325. quod Cẽturiatores non alio fundamento, & ratione quã solita dicendi libertate, asserunt à posterioribus additũ fuisse.

Eusebiũ meminisse inuentionis sanctissimæ crucis.

DE

Universidad de Deusto
Biblioteca

De signo crucis in vniuersum.

CAPVT IIII.

Crux seu signum filij hominis apparebit in die iudicij.

POstquam probatum est, ipsam crucē, qua Christus passus est, veneratione dignam esse; de signo ipsius, quocunque modo expressō, eadem veritas confirmanda est.

Primum ex Scriptura, Matth. 24. dicitur, *Tunc* (scilicet in die iudicij) *parebit signum filij hominis*, quem locū de crucis signo, quod etiam signum filij hominis appellatur, intelligunt, Origenes, Chrysost. Theophy. & Euthymius, Hilarius. Hieron. & Beda ibidem, Cyrillus Hierosol. catechesi 15. Aug. sermone 130. de tempore & Damasc. lib. 4. cap. 12. idcirco Ecclesia in festo Inuentionis canit, *hoc signum erit in cœlo, cum Dominus ad iudicandum venerit.* Siue ergo sit vera crux Christi, in qua ipse passus est, vt autumat Vvaldēs. 1. tomo cap. 18. id quod ex Chrysostomo sermone de cruce, & latrone in 3. tomo colligi videtur: siue sit signum illius, venerandum & adorandum est, cum sit quasi Christi Imperatoris vexillum: nam, & milites vexillo sui Ducis cū appropinquat, honorem, & reuerentiam exhibent.

Vtrum illa ipsa crux, in qua Christus passus est sit futura sit in die iudicij.

62 Matth. 24.

Origen. Chrysost. Hela. Hieron. Beda. Theophil. Cyrill. Aug. Damasc. Euthy. Vvalde.

Secundo veritas hæc definita est in septima Synodo actione 7. in definitione fidei, cuius verba sæpius à nobis recitata sunt, & in sexta Synodo canone 73.

Tertio ex Patribus probatur, quorum quamplurima testimonia congerit Alanus dialogo 4. cap. 6. & sequētibus. Democh. 4. libro de sacrificio Missæ cap. 28. Pamelius in Apologeticū Tertulliani annotatione 238. Referri ergo possunt in hanc sententiam Iustinus Apologia 2. & in dialogo contra Triphonem, Tertullian. in Apologetico cap. 16. Minutius Fęlix apud Arnobium lib. 8. aduersus Gētes circa finem; Chrysostomus in illa oratione *quod Christus sit Deus*, Athanasius quæst. 16. ad Antiochum, Ambrosius sermone 56. Augu. tractatu 36. in Ioannem, & in psalm. 36 Cyrillus lib. 6. contra Iulianum Grego. 7. lib. Epistola 5. Leo sermo. 8. Sedulius in carmine paschali, Socrates lib. 6 Histo

Alanus Democh. Pamel. Iustinus Tertull. Minut. Chrysost.

63 Athanas. Ambros. Aug.

Cyrill. Grego. Leo. Sedul. Socrates. Sozome. Beda. Cyprian.

Exech. Hieron.

Orig. Tertulli. Cypri. 64

Ascon.

Couarr. Sixtus Senen.

Onuphrius Panuinus

Historiæ cap. 8. Sozome. lib. 8. cap. 8. qui narrat Chrysostomum in publicis supplicationibus semper vsum signo crucis, quod ardentibus facibus præire iubebat. Idem refert Beda lib. 1. historiæ gentis Anglorum cap. 25. de Augustino, qui à Beato Gregorio ad illius insulæ conuersionem missus est. His accedit Cyprianus lib. 2. ad Quirinum cap. 21. & 22. vbi docet, signum crucis ita esse salutare, sicut fuit antiquitus signum Tau, Ezechielis 9. quem locū explanans Hieronymus affirmat, literam Hæbream ת. Tau, quæ apud Hebræos est vltima Alphabeti, sub ea forma solum cœpisse, esse in vsu apud ipsos à tempore Esdræ: cum tamen prius describeretur in formam crucis hoc modo, T. qua etiam vsos fuisse Samaritanos vsque ad suum tempus, ipse testatur. Idem asserunt, Origines, Homilia de Epiphania Tertullianus libro contra Iudæos cap. 11. & Cyprianus loco allegato. Constat etiam hanc antiquam fuisse consuetudinem, vt superstites in aliquo exercitu litera, T. signarētur, cōtra verò occisos litera. Θ. vt videre est in prouerbio, Θ. *Thita præfigere*: vbi ex Asconio Pædiano, refertur idem obseruatum fuisse in iudicijs. De qua re latiùs Couarruu. in caput *Alma mater* parte 1. §. 8. & Sixtus Senen. libro 2. Bibliothecæ Sanctæ litera, T.

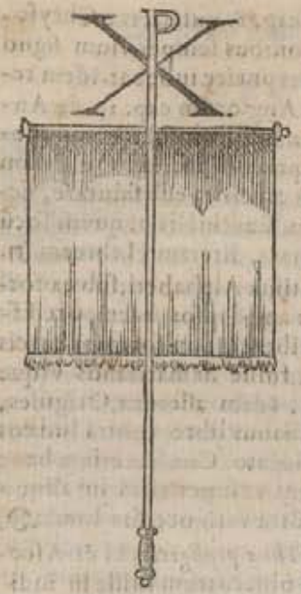
Signum crucis cōparatur signo, Tau. Quæ fuerit olim figura Tau, apud Hebræos.

Litera T. Tau, figura vitæ. ✝ Thita veromor.

Quarto, id ipsum colligitur, ex honore quem antiqui Imperatores signo crucis detulerunt. Primum quidem Constantinus Magnus signo crucis, quod ipsi apparuit cum ei dictum est, *in hoc signo vinces* labarum, seu vexillum totius exercitus) exornauit: forma vero crucis, quam super labarum posuit, vtex monetis antiquissimis colligit Onuphrius Panuinus, in commentarijs fastorum lib. 2. hæc erat ☩ vel hæc, ✠ Labari autem figuram, hisverbis ipse describit. *Erat quę dē hasta in sublime erecta, & aureis laminis circundata, in cuius pene extremitate cornu habebatur transuersum ad formam crucis, ex quo appensum erat, velamen quoddam pendulum, ex purpura varietate gemmarum ornata,*

In quo honore imperatores ac principes crucē habuerint.

Descriptio labari Constātini magni.

Constãtinus crucẽ Christi posuit in labaro, suaipsius imagine detracta.

ornata, supernè verò in extremo vertice corona ex lapillis, & auro cõtexta, intra quã erat imago Imperatoris, quã eo loco detraxit Constantinus, & in eius locũ signum Crucis (quod diximus) *posuit.* Descriptionẽ hanc desumpsit Onuphrius ex Eusebio lib.1. de vita Cõstan. cap. 25. qui affirmat signo illo, quod duas literas Græcas cõtinet X & P, nomen *Christus*, tunc expressum fuisse, quod semper in galea infertũ gestauit. Nunc verò apud latinos idẽ nomẽ *Christus* cõtractũ nonnunquam scribitur hoc modo, XPS retentis duabus prioribus literis Grecis X, & P. Romæ etiam ad hæc vsq; tẽpora, Cruces, quæ in publicis supplicationibus deferũtur, super labarũ, in vertice ipsius hastæ, absque litera X, sub hac simplici figura ☥ positæ sunt.

65

Onuph. Euseb.

Huius labari meminerũt Ambros. epist. 29. Prudẽtius lib. 1. aduersus Symachum, Nazian. orat. 3. num. 27. & Elias Cretensis ibidem, Eusebius lib. 9. Histor. cap. 9. vel in alia impressione 8. Socrates lib. 1. Hist. cap. 2. Sozom. lib. 1. cap. 4. Niceph. lib. 7. cap. 29. Primasius lib. 4. in Apocalyp. exstat etiã lex lib. 12. Codicis tit 28. de prępositis labarorũ, sicut legendũ putat Alciatus, cũ antea legeretur *laborũ*. Eiusdẽ putat Onuphrius mentionẽ fecisse Tertullianum in Apologet. cap. 16. numero 145. qui quãuis non labarum, sed cantabrum appellet (sic enim putat Pamelius legendum, non *labarum*) re tamen idem videtur esse. Nam Minutius Fœlix in Octauio apud Arnobium 8. libro aduersus Gentes sic ait. *Cantabra, & vexilla castrorum quid*

Ambr. Prud. Nazian. Socrat. Sozom. Elias Niceph. Primas. Alciat. Onuph. Tertull. Pamel. Minut. Arnob.

Cantabrum pro labaro apud Tertullianum.

quid aliud, quam inauratæ cruces sunt adornatæ? Nonnulli censent, Cantabrum à Labaro differentia aliqua fuisse distinctum, vt eorum figuræ lapidibus sculptæ, seu monetis impressæ, declarant. Nam velum Cãtabri, quod trãsuersæ hastulæ erat alligatũ, rugas aliquas admittebat; at verò quod ex Labaro pẽdebat, omnino expansum, & extensum erat. Præterea in exercitu complura erãt Cantabra, sed Labarũ non nisi vnum. De hac re latius idem Pamelius in ea annot. 145. & Pierius lib. 50. de signis Hieroglyphicis.

Pamel. Pierius

Nazian. Euseb. Elias Adrianus

Labarum nomen esse latinum ab Adriano impositum.

Labarum dictum à soluendo labore.

Nomen autem *labarum* non Græcum, sed Latinum est, vt docet Nazian. Euseb. & Elias, locis allegatis. Et vt Onuphrius obseruauit, quamuis res ipsa fuerit tempore Augusti Imperatoris, nomen tamen labarum impositum fuit ab Adriano. Dictum autẽ sic putãt Nazianzenus, & Elias, quod sõluendorum laborum vim haberet, vt quod victoriam conciliare videretur: illudq; inter alia signa bellica

Euseb. Sozome.

præstantissimum fuisse affirmant. Consentiunt Eusebius lib. 1. de vita Constantini cap. 7. & Sozomen. lib. 1. historię cap. 4. qui ideo putant, dictum labarum à labore, quod cũ cohors aliqua laboraret, ad subsidium laborantium Cõstantinus iuberet labarum inferri. Quod verò recentiores aliqui affirmant, compositum esse nomen à voce latina *labor*, & Græca ὄρος *horos*, id est, terminus seu limes, vel ἄρος *aros*, id est, vtilitas seu lucrum non facile probare possunt. Deinde Theodosius legem tulit 1. libro codicis, titulo 8. quæ incipit, *cum sit nobis*, qua prohibuit signũ crucis humi depingi. Aduersarij verò Hæretici, vt refert Alanus dialogo 4. cap. 11. corruptè hanc legem citant, abradunt enim particulam *humi*, vt inde suum confirment errorem. Idem prorsus definitum fuit in sexta Synodo, can. 73.

67

Theodosius lege cauit ne crux humi depingeretur.

Alanus

Postea Tiberius Imperator, qui Iustino successit, eundẽ pium erga Crucem animum imitatus, cum ambulans in palatio suo in tabula marmorea in pauimento substrata, signum Crucis expressum vidisset, eam tolli iussit, vt narrat Paulus Diaconus libro 3. historiæ Longobardorũ cap. 6. Idemq; decretum fuisse à Pio IIII. Pontifice, suo tem-

Paulus Diacon.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pore teſtatur Alanus, Arcadius verò, qui Theodoſio ſucceſsit, auream monetam cum ſigno crucis excudit, vt ſcribit Proſper libro de prædictionibus, & promiſsionibus part.3.cap.34. *Alan. Arcad. Proſper*

Quintò, in confirmationem Catholicæ doctrinæ afferri ſolent innumera miracula, quæ Deus in honorem ſigni Crucis patrauit, quorum plurima etiam noſtri temporis recenſet Alanus dialogo 4.cap.16.& 17.Cæterùm inter alia, illud minimè prætermittẽdum eſt, quod Euſebius lib. 1. de vita Conſtantini cap. 9. Zonaras tomo 3. annalium, Sozomenus lib.1.hiſtoriæ cap.4.& Eutropius lib.11.Rerũ romanarũ de Flauio Conſtantino aliquando accidiſſe narrant. Conſternato nimirum exercitu repentino ſonitu, & ſtrepitu, eum, qui crucem ſeu Labarũ geſtabat, metũ perterritum vt impetum belli fugeret alteri illud dediſſe, ipſumq. ſtatim, at ;; labarum dimiſit, occiſum: contra verò qui labarum deferebat, incolumem ſemper manſiſſe, ita vt tela in eum immiſſa nihil ipſi nocerent, ſed haſtæ Labari manerent infixa. Scribit prærerea Euſebius lib. 1. de vita Conſtantini cap. 7. vbicunq; ſignum illud crucis ſuper Labarũ poſitum adfuit, illic victoriam ſequutã fuiſſe. Alia multa miracula in gratiã crucis edita narrant autores citati, quæ breuitatis cauſa prætermitto. *Alan. Diacon. Euſeb. 68 Zonaras Sozom. Eutrop. Euſeb.*

Vltimo denique mirabile eſt illud, quod aliqui Patres obſeruarunt, Crucis videlicet ſignum in rebus quoq, naturalibus, eximiæ virtutis, & vtilitatis etiã. Id notant Iuſtinus in Apologia 2. Minutius Fœlix apud Arnobium lib.8. aduerſus Gentes circa finem, Ambroſ. ſermone 56. Crucis enim figura prodeſt nautis ad nauigandum, auibus ad volandum, &c. & vt ſcribit Ruffinus lib. 11. hiſtoriæ cap.29. figura crucis apud AEgyptios, qui literis Hieroglyphicis vtebantur, vitam venturam ſignificabat. *Iuſtinus Arnob. Minut. 69 Ruffinus*

Crux Hieroglyphicum AEgyptiorum vitã futuram ſignificabat.

(.*.)

De ſigno

De ſigno crucis in aere, vel ſuper rẽ aliquã expreſſo.

CAPVT V.

HActenus probatum manet in vniuerſum, ſignũ Crucis in honore, & reuerentia habendum, ex quibus idem dicendum videbatur de ſigno in aere, vel ſuper rem aliquam, digito, vel manu expreſſo; quo in rerũ benedictione paſsim vti conſueuimus. Quia tamen ſpeciatim hæretici ſignũ iſtud improbant, & ſuperſtitioſum arbitrantur, placuit aliqua Patrum antiquorum teſtimonia, in illius approbationem, & laudem afferre. Quorum aliqua annumerat Lindanus lib. 4. Panopliæ cap.97.& Pamelius in librum Tertull. de corona militis cap.3.annotatione 40. Hoc ſignum mirum in modũ commẽdant Dionyſ.4.5.& 6.de Eccleſiaſtica Hierar. Iuſtinus libro quæſtionum à Gentibus propoſitarum q.118. Tertullian.lib.2.ad vxorem cap. 5. & lib. de corona militis cap.3. Cyprianus lib.4.epiſtola 6.in fine, quæ nunc eſt 56.in ordine. Cornelius Papa in epiſtola ad Fabianum quam refert Euſeb.lib. 6.cap.43. vbi obſignationis, quæ fit in baptiſmo (non quidem alio, quam ſigno crucis) meminit: eamq, teſtatur, Nouatum nunquam recepiſſe, cum in lecto iam moriturus baptiſmum ſuſcepit. Idem Orig. homil.6.in cap.15.Exodi Nyſſenus in vita Greg. Neocęſarien. Cyrillus Hieroſ. Catech. 4. & 13. Athan. lib. de Incarnatione Verbi: Baſi. lib. de Spiritu ſancto cap.37. Naziã. oratione 1.in Iulianum, vbi de Iuliano illud mirabile refert, quod cũ eſſet apoſtata, & necromanticis artibus addictus, ſemel aſpectu dęmonis perterritus, ſigno crucis ſe muniuit, & Dęmonem fugauit. Idem Chryſoſt. hom.55. in Matth. Ephren lib. de pœnitentia cap. 3. & de armatura ſpirituali cap.2. Lactantius libro 4. diuin. inſtitut. cap.27. Ambr. ſerm.43. Prudentius in hymno ante ſomnum.

Frequens vſus crucis apud Chriſtianos laudabilis.

Lindan. Pamel. Dionyſ. Iuſtin. Tertull. 70

Encomiaſta crucis.

Cyprian. Cornelius Orig. Nyſſen. Cyrill. Athan. Nazian

Chryſ. Ephren Lactant. Ambr. Prudent.

Porrò obſeruãdũ eſt, quoties ſuper res aliquas ſignũ crucis exprimimus, nihil virtutis ipſis imprimi, ſed ſolũ ſigno illo ſuper illas expreſſo, Chriſti crucifixi auxiliũ inuocari. Ex quibus perſpicuè apparet impudens hæreticorũ huius 71

Universidad de Deusto
Biblioteca

temporis maledicentia, qui sine causa hoc signum, tanquã superstitiosum, & inane execrantur, & impugnant.

Solutio obiectionum Hæreticorum.

CAPVT VI.

EA, quæ nobis hæretici opponunt, pueriles argutiæ sunt, quibus respondere, viro Theologo indignum esset: sed ne ea fugere videamur, id quod diximus, paucis ostendere opus erit.

Primum argumentum hæreticorum contra signum crucis. Solutio.

Primum argumentum. Crux fuit instrumentum doloris, & mortis Christi, ergo non est in honore habenda, idẽque de alijs passionis ipsius reliquijs dicendum videtur. Nam filius non honorat patibulum, quo Pater suspensus obijt. Sed tamen hi non attendunt causam, & rationẽ, obquam crux à Christianis veneranda est: nec enim, cũ consideratur vt instrumentum doloris Christi, eam veneramur, quia tormentũ Christi nobis placeat, quatenus ipsius malum erat, sic enim potius detestanda esset: sed eam colimus, quia instrumentum fuit doloris, & tormenti Christi, vt erat remedium generis humani, sacrificium Patri acceptum, fortitudinis, & caritatis eius erga nos manifestũ argumentum. Qua etiam ratione filij merito veneratẽtur, & ex affectu osculaṽ tur patibulum, & instrumentũ mortis parentum suorum, quam non ob sua ipsorum crimina, sed pro patria fortiter passi essent: imò vt stẽmata, & insignia totius familiæ, talia obseruari in more positum est. Neq; verò hoc est lætari de morte Christi, vt malum ipsius est, sicut falsò hæretici autumant; sed de morte illius patienter tolerata, quatenus remedium totius humani generis fuit. 72

Crux non adoratur vt tormenti aut mortis instrumentum, sed vt a mortis argumentum.

Secundum argumentum.

Secundum argumentum est Claudij Taurinensis, apud Ionam Aurelianen. lib. 1. de cultu imaginum aliquantulùm ante finem, in 5. tomo Biblioth. sacræ, in hunc modum. Si figuram Crucis adoramus, quia in ea Christus opus nostræ redẽptionis perfecit & morte sua eã decorauit omnes

Ion. Aur.

73 omnes etiam lanceas, omnia spineta, in honorem lanceæ, qua Christi latus apertum est, & coronæ spinarum venerari deberemus, præsepia quoque, quia in præsepio natus est Christus: omnes naues, quia in nauim etiam Dominus ascendit: omnes virgines, quia in virginis vtero fuit. Respondent aliqui hæc non adorari, quia non sunt imagines Christi, nec sunt imagines lanceæ, spineæ coronæ &c. Nam quamuis hæc omnia sint similia ijs, quæ Christũ tetigerunt, vel in quibus ipse fuit, non tamen sunt expressa ad repręsentandum, id quod ad naturam imaginis, præter rationem similitudinis, necessarium est. Si autem depingeretur sacrum præsepium, vel lancea, vel spinea corona, vel aliquid simile, non minùs, quàm ipsa crux in veneratione esse deberet. Id verò quod de pictura, vel sculptura dicimus, de ijsdem rebus naturalibus dicendum esset, si in ornamentũ crucis, & monimentũ passionis Christi, vel alterius mysterij, publicè ponerentur. Veluti si corona ex spinis contexta cruci adderetur, si lancea quędam iuxta illam collocaretur; si præsepium in nocte Natalis, cum alijs, quæ indicarent Christi Natiuitatem, constitueretur; planè adoranda essent. Tali enim ordine constituta, 74 non minùs repræsentant Christum, eiusque passionis, & vitæ mysteria, quam si essent depicta, vel sculpta. Hoc autem solùm ego existimo necessarium, vt publicè ista adoranda proponantur: nam scandalum esset, vel prauam sui apud vulgus suspicionem gigneret, si quis quæuis præsepia, spinas, lanceas, & alia id genus indiscriminatim publicè adoraret: quia non facilè vulgus discerneret, qua de causa res illæ in veneratione haberentur. Sed nihil obstat quo minùs sincera fide, & recta intentione, vt disputatione 1. huius libri de quauis mundi re diximus, vbi scandalum non esset, nec prauam quis de se opinionem generaret, hæc omnia in memoriam ipsius Christi ab eo adorari possent.

Vtrum omnes lanceæ, spineta, clauos, præsepia adorare debeamus. Solutio.

Athan. Est tamen obseruanda doctrina Athanasij, in quæstionibus ad Anthiochũ quæst. 16. vbi quærit, quare crucis faciamus imagines, lanceæ verò, vel spongiæ, aut arundinis

Universidad de Deusto
Biblioteca

non faciamus? Respondet ipse: *Figuram Crucis ex duabus lignis cõpingentes conficimus: vt si quis infidelium reprehẽdat nos quod lignũ veneremur, possumus ei persuadere ligna illa dissoluẽdo, & inutilia reputando, nos non colere lignum, sed figuram: in aliis verò id ostendere non possumus.* Quod ad eum modum intelligendum est, quem disputatione 1. huius libri cap. 2. explicauimus. Nempe vt ligna soluta populo adoranda publicè non proponantur, tametsi priuatim recta intentione adorari possint, vt ibidem diximus. Portissima verò ratio, ob quam crucem per se depictam, aut sculptam, & ex lignis compositam, populo venerandam proponimus, non spongiam, lanceam, aut arundinem, ea est, quia cum signũ crucis, per se ad alium vsum, quam adorationis, ex more non constituatur; statim visum facile in ipsum Christum animum conuertit. Spongia verò lancea, vel arundo depicta, non ita facile Christum omnibus repræsentat: ideoque per se adoranda publicè non proponitur. Simul tamẽ cum cruce hæc omnia depingi, aut sculpi consueuerunt, & publicè adoranda collocari, quia cum cruce, facilè in nobis memoriam Christi, & passionis illius excitãt, & affectum mouent.

75

Vera & propria soluto.

Tertium argumentum.

Tertium argumentũ Vvicleffistarum est huiusmodi. Si crux, in qua Christus passus est, & alia ipsius passionis instrumenta, essent adoranda; labia quoq, Iudæ, quę Christũ tetigerunt veneranda essent, quod est absurdum. Respondet Vvalden. loco aliegato, nudum tactum cum Christo, aut alio Sancto non esse sufficientem causam, vt aliquid venerari possimus: sed oportet tactum innoxium fuisse: quare labia Iudæ non esse colenda. Huius rationem reddũt recẽtiores aliqui. quia quoties tactus noxius est, labiũ, vel illud, quod tetigit, est pars alicuius impij hominis, qualis fuit Iudas; quare si illa adorarentur, impius etiam homo, vt Iudas, coleretur: quod absurdum nõ sequitur, quãdo illud quod tetigit, aut est res inanima aut sanctè & purè tetigit. Verùm hęc ratio solùm probat labia Iudę, & similia, quę inique Christum tetigerunt, non esse publicè adoranda. Facilè enim quisque, qui id videret, putaret ipsi Iudæ,

76

Solutio Vvald densis.

Vvald.

Vtrum labia Iuda quæ Christum tetigerunt sint veneratione digna

Iudæ, aut alteri iniquo homini ratione ipsius cultum deferri. Nil tamẽ obest, quo minùs aliquis sincera fide, & recta intentione affectum, & animum solùm in Christũ intendens, labia Iudę, & alia, quę iniustè Christum tetigerũt, reuerenter osculetur: vt ex doctrina 1. disputationis apertè colligitur. Atq; inde etiã constat, quo pacto rectè posset asinus, cui Christus insedit, adorari: quod etiã tãquam absurdũ Claudius ille obijciebat. Quodsi reuerẽtur colẽdus nõ est; id solũ ratione scãdali fieri non debet. Supererat aliquid peculiare, de alijs Christi reliquijs dicere: de quibus nõnihil etiã in hac disputatione tactũ est. Verùm quia eadem ratio de illis est, atq; de reliquijs Sanctorum, quod ad venerationem, & cultum in genere spectat, de quibus sequenti disputatione dicemus: his supersedere decreui.

77

An corpora & aliæ Sanctorum reliquiæ venerandæ sint. Disput. 3.

Quinam hæretici earum cultum negauerint. cap. 1.
Secundum fidem Catholicam veneratio reliquiarum astruitur. cap. 2.
Primum argumentum Vvicleffistarum ex Lucæ 11. contra cultum reliquiarum. cap. 3.
Secundum argumentum Caluini contra idem Deuteronomij vltimo & ex epistola Iudæ. cap. 4.
Tertium argumentum Caluini ex secunda ad Corinthios quinto. cap. 5.
Quartum argumentum Caluini ex epistola ad Colossenses. caput. 6.
Quintum argumentum Caluini ex Concilio Eliberitano, & Hieronymo. cap. 7.
Sextum argumentum, quod contra eundem cultum reliquiarum fieri potest. cap. 8.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quinam Hæretici earum cultum negauerint.

CAPVT I.

NON defuerunt hæretici, qui cultum, & venerationem sacram reliquiarum execrarentur. Quem errorẽ, præter nos, qui ipsorũ Sanctorum cultum damnarunt, quos 1. lib. disput. 5. cap. 1. enumerauimus, sequuti sunt alij qui speciatim reliquiarum veneration em è medio abstulerunt. Cõtra quos solùm præsens suscipitur disputatio. Nec verò, qui cultũ sacrum reliquiarum negant, consequẽter, & cultum ipsorum Sanctorum impugnãt, vt in eodem cap. 1. notauimus. 78

Eustathius primus omnium sacris reliquijs cultum abstulit.

Primus igitur, qui sacrum cultum reliquiarũ negauit, videtur mihi fuisse Eustathius, vt in illo 1. cap. dixi. Deinde Eunomius, & Vigilantius, vt affirmat Hieron. contra Vigilantium post epistolam 53. num. 2. Vbi paulò inferiùs idem Hieronymus asserit, contra hanc hæresim scripsisse Tertullianum, librum Scorpiacum, eamq; Caianam, aut Cainã appellat. Cæterùm Tertullianus illud opus scripsit contra Gnosticos, qui dicebant, iustum non esse mori pro Christo, & pro eo martyrium pati. Laudat autem Tertullianus martyres, & eorum memoriam, celebrandã esse asseuerat. Porrò non video, quare illam hæresim Hieronymus Caianam vel Cainam vocet. Nam Epiphanius hæresi 38. inter Caianorum, vel Cainorum errores, hunc nõ connumerat, sed neq; illum de martyrio. Quocirca nec Augustinus, nec Damascenus, qui Epiphanium in omnibus sequuntur, in suis libris de hæresibus illos errores Caianis, vel Cainis ascribunt. Idem forsan, quod Eunomius, & Vigilantius, sensit Faustus Manichæus apud Augustinũ, de quo multa in eo capite 1. diximus. Eũdem errorem sectati sunt, Leo Isauricus, & Constantinus Copronymus, Imperatores, acerrimi & ipsi imaginum impugnatores, de quibus lib. 2. disputat. 1. dictum est. Sed hi duo, cultũ etiã, & inuocationem Sanctorum abstulerunt, vt in illo cap. 1. vidimus. Claudius deinde Taurinen. apud Ionam Aurelianen.

Eusta th Vigil.

Hieron.

Tertull.

Vtrũ Caini seu Caiani hæretici contra cultum reliquiarum erarint.

Epiph.

79

Aug. Damasc.

Ioann. Aur.

lianen. lib. 1. de cultu imaginũ in 5. tomo Biblioth. sacræ Vigilantium, & Eunomiũ sequutus, solùm reliquiarũ cultum, non autem Sanctorum, videtur negasse. Vvicleffistæ verò Caluinus, Centuriatores, & alij nostri temporis, non solùm reliquiarum, sed etiam Sanctorum adorationem omnino impugnant. Quorum omnium argumenta cap. 5. & sequentibus referemus, & facili negotio cõfutabimus.

80

Secundum fidem Catholicam veneratio reliquiarum astruitur.

CAPVT II.

APud Catholicos veritas indubitata est, reliquias Sanctorum, siue fuerint partes ipsorum, vt ossa, carnes, & cineres, siue res aliæ, quæ ipsos tetigerunt, vel ad ipsos pertineant, adorandas; & in honore sacro habendas esse. Primò hęc veritas definita est in Concilio Gangrensi Can. 5. si cum his, quę dicuntur in præfatione ipsius Concilij, conferatur. De quo satis 1. lib. disput. 5. cap. 1. deinde in septima Synodo actione 7. in definitione fidei, in Concilio Africano 5. Can. 14. vbi definitur, altaria non esse sine reliquijs Sanctorum consecrãda, in Bracharen. 3. Can. 5. in Epannensi Can. 25. in Moguntino tempore Caroli Magni can. 51. in Lateranen. sub Innocent. 3. cap. 62.

Prima confirmatio ex Concilijs.

Conc. Gang.

7. Syn. Conc. Afric. Brachar. Epann. Mogunt. Lateran. Hieron.

Secundò, ex Scriptura probat Hieron. contra Vigilantium: nam ex Deut. vlt. constat corpus Moysis ita honoratũ, vt proprijs manibus ipse Deus, vel (vt inquit Epiphanius hæresi 9.) Angeli sepelierint: omnes namq; apparitiones Dei, in veteri præsertim testamento, ministerio Angelorum factas fuisse, probabimus in 1. p. S. Thom. q. 51. art. 2. Deinde Ecclesiastici 49. dicitur, *Duodecim Prophetarũ ossa pullulent de loco suo, nam corroborauerunt Iacob, & redemerunt se in fide virtutis.* Pullulare eorum ossa nil aliud est, quam in memoria, & honore hominum, ob virtutem, & fidem illorum reuiuiscere. Et infrà de Ioseph dicitur, *Ossa*

Secunda confirmatio.

81

Eccle. 49.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ioſephi oſſa poſt mortem prophetarunt

ipſius viſitatæ ſunt, & poſt mortem prophetauerunt: eà quòd Genelis vltimo dixerat, *viſitabit vos Deus, aſportate oſſa mea vobiſcum*, quod magno cum honore Exodi. 13. cõpleuit Moyſes. Ideo poſt mortem prophetaſſe dicuntur, quia iuxta ipſius Ioſephi prædictionẽ aſportata ſunt. Vnde, & in ipſis prophetia adimpleta. *Exo. 13.*

Tertia confirmatio.

Tertio Deus in honorem Eliſæi miraculum edidit, ſuſcitando mortuum, cuius cadauer tetigerat oſſa Prophetæ 4. Regum 13. vnde ergo Deus, oſſa Sanctorum ſuorum in veneratione, & honore haberi. *4. Reg. 13.*

Quarta confirmatio.

Quarto Ioſias Rex volens omnem idololatriam, & ſuperſtitionem euertere, cum multa corpora, quæ in monte ſepulta erant, combuſiſſet: 4. Reguin 23. oſſa Eliſæi, & alterius Prophetæ, ſeruauit intacta. *4. Re. 23*

Quinta confirmatio.

Quinto tanquam magnæ pietatis indicium refertur, actorum 5. quod populi certatim ægros adducerẽt, vt vmbram Petri attingerent, & ſanarentur, & ſubijcitur deinde, *& ſanabantur omnes*, vmbra verò non eſt maxima inter alias reliquias. cur ergo aliæ non ſunt honorandæ, & colendæ? *Actо. 5 82*

Sextaconfirmatio.

Sexto cinctoria Pauli, & ſudaria deferebantur ſuper ægros actorum 19. *& recedebant* (inquit ſcriptura) *languores ab eis, & ſpiritus ucquam egredicbantur*: ea ergo iure optimo adorationis cultu erant veneranda: in quorum approbationem Deus miracula patrauit. *Actо. 19*

Septima confirmatio de ſepulcro Chriſti.

Septimo de Chriſti reliquijs, de quibus obiter etiã hic nonnihil dicemus, idem probatur, ex illo Eſai. 11. *Et erit ſepulchrum illius gloriоſum*, quod ex Pauli ſententia ad Rom. 15. de Chriſti ſepulchro intelligendum eſt. Ipſe enim illud eiuſdem capitis *egredietur virga de radice Ieſſe*, de Chriſto interpretatur. Quocirca Hiero. Epiſt. 17. affirmat, eo loco Eſaiam prædixiſſe, id quod modo à Chriſtianis vniuerſi orbis viſitantibus ſacrum Chriſti ſepulchrum magno cũ religionis affectu, fieri videmus. Deniq; Matth. 9. mulier illa Hemorrhoiſa deuote cupiebat, fimbriã ſolùm veſtimenti Chriſti, cum reuerentia tangere: cuius fidei, & religionis merito ſanata eſt. At nullam omnino eſſe differentiã, inter *Eſai. 11.* *Rom. 15.* *Hieron.* *Matt. 9.* 38

veſtẽ

veſtem qua quis amictus eſt, & quam exuit, vt vtraq; aut religioſo, aut ſacro, aut ciuili cultu iuxta perſonarum varietatẽ adorari poſsit; latè demoſtrauimus 2. li. diſp. 8. c. 5.

Vltima confirmatio ex patribus.

Poſtremo hanc Catholicam doctrinam, perpetua traditione in Eccleſia Dei confirmatam, plures Patres tradiderũt: quos tamen, breuitati conſulens, prætermitto: tum etiam quòd res adeò manifeſta ſit, vt maiori non egeat cõfirmatione. Eorum plura teſtimonia referunt Vvalden. tomo 3. cap. 14. Martinus de Ayala in tractatu, de traditionibus 5. p. cap. de veneratione reliquiarum, Oſius in confeſſione Polonica cap. 58. Alanus Copus in 3. dialogo cap. 12. & ſequentibus, vbi plures quoque fraudes, & mendacia Centuriatorum detegit. Optima verò ratione naturali, ex principijs morum petita, eo modo, quo de imaginibus probauimus 2. lib. diſput. 8. cap. 8. & 9. hæc veritas oſtendetur: cum ſequenti diſputatione verus modus adorandi reliquias, à nobis explicabitur. Nunc ad diluẽda hæreticorum argumenta gradum faciamus.

Vvald. *Ayala.* *Oſius.* *Alanus*

Primum argumentum Vvicleffiſtarum ex Lucæ 11. contra cultum reliquiarum. 34

CAPVT III.

Argumẽta hæreticorum contra reliquiarũ cultũ

Vvaldẽ. Luc. 11.

Contra hãc Catholicam doctrinam Vviclefiſtę apud Vvaldenſ. tom. 1. cap. 131. in hunc modum obijciunt, Lucæ 11. cap. dicitur. *Væ vobis, qui ædificatis monumenta prophetarũ, Patres autem veſtri occiderũt illos, profectò teſtificamini, quod conſentitis operibus Patrũ veſtrorum, quoniam ipſi quidem occiderũt, vos autem ædificatis eorum ſepulchra.* Vbi non apparet, de quo alio crimine eos Chriſtus accuſet, vel in quo alioipſi parentes imitarentur, niſi quia ædificabant monumenta Prophetarum, & eorum reliquias venerabantur: quod quidem ſi crimen non eſſet, non diceret Dominus, *conſentitis operibus Patrum veſtrorum*.

Locus ex 11. cap. Lucæ Væ vobis qui ædificatis.

Primũ, reſpondet optimè Vvaldenſ. nullũ eſſe, ex ſacris

Patribus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Patribus, & Scripturæ interpretibus, qui dicat eo loco ornatum monumentorum, Prophetarum, aut Iustorum improbari. Nam & apud Iudæos tituli, & sepulcra iustorum, in honore semper fuerunt, nec aliqua superstitione vnquã notata, vt ex his, quæ in 2. capite retulimus, perspicuè apparet.

Locus prædictus exponitur collatus cum alio Matth.23.

Deinde vera illius loci explanatio ex cap. 23. Matthæi, *Mat.23.* vbi eadem sententia habetur, dilucidè colligitur. Dicit enim in hunc modum. *Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ; quia ædificatis sepulcra prophetarum, & ornatis monumẽta iustorum, & dicitis, si fuissemus in diebus Patrum nostrorum, non essemus socij eorum in sanguine prophetarũ. Itaq; testimonio estis vobismetipsis, quia filij estis eorum, qui Prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram Patrum vestrorum.* Ad cuius explicationẽ supponendum est, eo cap. & Lucæ 11. Pharisæos hypocrisis speciatim à Christo insimulari. Id verò colligit Christus ex leuioribus operibus, quæ prætextu religionis Pharisæi habebant; sub quibus grauiora ipsorum peccata tegebantur. Vt quòd decimarent mentam, & rutam, sed iudicium Dei præteriret. Quocirca eos comparauit sepulcris dealbatis; quæ exteriùs apparent speciosa, intus autẽ plena sunt immunditia. Sicut ergo non damnat Christus decimare mentam, & rutam, nec alia bona opera, quæ ibi commemorat: sed quòd his facilioribus quidẽ, & minoris momenti operibus sanctitatem coram populo simularẽt: intus autem pleni essent iniquitate, & dolo, maioraq; præcepta transgrederentur: sic non reprehẽdit eos, quòd ædificarent sepulcra Prophetarum, sed quòd, cum incusarent delictum Patrum suorum, qui Prophetas occiderũt, & dicerent se aliàs non futuros consortes delicti, si in diebus illis fuissent; atq; in signum honoris prophetarum, & detestationem delicti Patrum suorũ, sepulcra & monumẽta Prophetis ædificarent, ipsi nihilominùs intus homicidæ essent & Dominum Prophetarum Christum vellent occidere. Quare adiecit Christus Matth. 23. *Verumtamen implete mensuram Patrum vestrorum.* Quę verba non imperatiue, sed permissiuè accipienda sunt. Idipsum, obscuriùs tamen dixit

86

Mat.23.

dixit S. Lucas, illis verbis: *Profectò testificamini, quod consentitis operibus Patrum vestrorum.* Non quidem ędificando monumenta Prophetarum: (ipsi enim non ædificarunt: neque

87

etiam ędificare illa, est facinori eorum cõsentire: imò verò opere ipso improbare.) sed homicidia eorum imitãdo, quandoquidem me desideratis ob eandem causam interficere: quia ego veritatem vobis, sicut Prophetæ Patribus vestris, palàm annuntio, & vitia vestra redarguo. Hoc significauit S. Lucas cum dixit. *Quoniam ipsi quidem occiderũt eos.* Quibus reddidit causam, quare Pharisæi testificarentur, quod consentirent operibus Patrum suorum, cũ enim non dixerit: *Ipsi enim ædificabant monumenta*: sed, *quoniam ipsi quidem occiderunt eos*: palàm ostendit, non in ædificandis monumentis, sed in animo occidendi parentes suos imitari. Quod verò illico subiungit: *Vos autem ædificatis eorum sepulcra*, nõ est coniungendum cum eo, quod præcesserat, *consentitis operibus Patrum vestrorum*, sed est repetitio eius, quod dixerat priùs, qua ostendit, quo opere pietatis exteriùs sanctitatem simularent: scilicet ędificando monumẽta, & sepulcra. Hanc interpretationem indicant Ambros. lib. 6. in Lucam cap. 7. Hilarius in Matthæũ can. 23. Chrys. homil. 75. in Matthęum, Hieron. & Thophil. in illum locũ Matthæi, Beda in illud Lucæ 11.

Ambros. Hilar. Chrysost. Cyrill. Theophi. Beda

88

Colligitur ex posito ex cõtextu.

Et certè si totus contextus vtriusq; Euangelistæ attentè consideretur, euidenter ex illo colligitur, constructionem, & ędificium sepulcrorum, à Christo non reprehẽdi. Nã vt eo capite, hypocrisis crimine eos notaret, quòd decimarent mentam, & rutam; quia ędificarent monumenta, & alia huiusmodi opera præstarent: quæ exterius bona viderentur, intus autẽ prauo, & iniquo animo essent, ait: *Vę vobis quia decimatis*, &c. & itetũ. *Vę vobis Scribę, & Pharisæi hypocritæ, quia ædificatis sepulcra Prophetarũ*, quibus verbis, sicut non reprehendit decimationem rutę, & mentę: sed quòd sub his operibus prauum animum occultarent: sic nec ędificium sepulcrorum redarguit, sed animũ occidendi, quem sub ea pietate Pharisæi simulabant. Adde etiam, si Prophetarũ ędificare sepulcra superstitiosum esset; vt hæ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ratio conatus hæreticos ex vi contextus euangelii sumpta.

vt hæretici ex hoc loco probare nituntur, non rectè diceret, *væ vobis hypocritæ, quia ædificatis*, &c. sicut ineptè quoque diceret. *væ vobis hypocritæ, qui Baal & idola gentium colitis, & Deum verum relinquitis.* Nam si manifestum crimen esset superstitionis, non rectè in eos verba illa conuenirent: *væ vobis hypocritæ.* Sub eo namque crimine idololatriæ, quòd manifestum esset, scelus hypocrisis, & simulationis latere non poterat, cum semper sub specie pietatis, & boni operis delitescat: sicut ex definitione, quam tradit S. Thomas 1.2.q.111.art.1. & 2. de simulatione in vniuersum, & eodem art. 1. & 3. de hypocrasi speciatim, & ex ipsa naturali ratione constat. 89 S. Thom.

Quocirca contra ipsos Vvicleffistas, ex eodem loco argumentum efficaciter retorqueri potest hoc modo. Si ędificare monumenta Propheratum ex se malum esset, & superstitiosum, non possent Iudæi propter illud peccatum hypocritæ appellari: sicut neque qui manifesti idololatrę essent: sed insimulantur hypocrisis, vt ex verbis citatis liquet: ergo quia sub illo opere, quod ex se pietatis, & virtutis erat, animum iniquum simulabant, hypocritæ sunt appellati. Illud igitur opus ex se bonum erat, si rectè, & nõ animo simulandi fieret, aliter, quam superstitiosum, quod nulla ratione benè præstare possumus.

Secundum argumentum Caluini contra idẽ ex Deuteronomij vltimo, & ex Epistola Iudæ. 90

CAPVT IIII.

SEcundo arguit Caluinus in admonitione de reliquijs ex cap. vltimo Deuteronomij hunc in modum. Deus abscondit corpus Moysis non aliam ob causam, quã ne coleretur à Iudæis: qua de re in epistola Iudæ legitur, diabolum contendisse cum Michaele, vt scilicet corpus Moysis deregeret, & Iudaico populo adorandum proponeret; & ab Archangelo Mi *Deut.* 34

lo Michaele prohibitus fuit. Respondetur primũ, non satis constare, quæ fuerit pugna illa diaboli cum Michaele: quare nec inde Caluinum aliquid ptobare posse. Deinde Catholicos interpretes in loci illius interpretatione variare: quouis autem modo locum interpreteris, nihil contra veritatem Catholicã, quam statuimus, colligi potest. Prima expositio est Catenæ Græcorum Patrum in illum locũ Iudę, qui asserunt, concertationem fuisse, quia diabolus peteret corpus Moysis propter homicidium quod in AEgypto commisit: Michael verò ipsum defenderet. *Explicatur pugna Michaelis, & Dæmonis de qua B. Iud. Prima expositio græcorum*

91 Beda.

Secunda interpretatio est Bedæ, in eundem locum Iudæ, quam ipse ex aliorum sententia refert, & sequitur. Nempe per corpus Moysis intelligi non ipsius cadauer, sed corpus eius mysticum, totum scilicet populum Israeliticum, concertationem verò quã refert Iudas, acutè satis inquit, esse, quam Zacharias cap. 3. describit, vbi Propheta ait: in spiritu vidisse Iesum sacerdotem magnum, stantem corã angelo Domini, & Satanam à dextris eius, vt aduersaretur ei. Qui, vt bene obseruauit Beda acriter pugnabat, ne populus Iudaicus, de captiuitate Babylonica educeretur, quod contrà, Iesus sacerdos summoperè contendebat. Et subdit Zacharias, *& dixit Dominus ad Satan, increpet Dominus in te, & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem*, cum ait, *dixit Dominus*, intelligit Angelum, qui personam Dei gerebat, tum quia omnes apparitiones, præsertim in veteri Testamento, ministerio fiebant Angelorum, vt in primam partem S. Tho. q. 51. art. 1. dicemus. Tum etiam quia nisi esset Angelus non diceret congruè *increpet in te Dominus.* Nec obstat, quòd ibi angelus quoque dicatur Dominus: sic enim etia appellatur Iosue 5. Hunc autem angelum, qui pugnam sustinuit Zachar. 3. cap. fuisse Michaelem, vero simile est. Hic enim fuit dux, & custos illius populi: quare, & salutem atque liberationem illius procurasse, dubium non est. Zach. 3. *Secũda expositio Bedæ. Angelus dicitur Dominus. Michael custos populi Israel.*

Caiet. Gagnæ.

Tertius sensus illius loci est, quem Caietanus, & Gagneius tradiderunt: & argumento Caluini magis fauet: nempe altercationem illam diaboli cum Michaele fuisse, de cadauere Moysis. Quod diabolus contendebat po- *Tertia expositio Caiet. & Gagnæi.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

bat populo adorandum proponere. Michael verò ne adoraretur occultauit: hinc autem non licet inferre, nunc à populo Christiano, ossa Sanctorum & sepulcra eorum nō esse colēda. Nam Michael curauit cadauer Moysis illi populo occultare, quoniam cum in idololatriam maximè esset propensus, siquidem vitulos aureos, & idola in deserto adorauit: corpus Moysis diuino cultu, & honore, facile prosequeretur. At inter Christianos hoc periculum nō est, præsertim si rectè instruantur & vera doctrina, quā sequēti disputatione trademus, quod facilè fieri potest, imbuantur. Hunc sensum videntur sibi colligere Doctores citati, ex Chrysostomo homil. 5. in Matthæum: vbi ait ea ratione non sensisse Dominum, vt Moyses populū Iudaicum in terram promissionis introduceret, ne omnia illa beneficia ipsi Moysi, & non Deo accepta referret: in ipsa namq; peregrinatione, relicto Domino, sæpius Moysem requirebat. Subdit Chrysostomus: *Vt igitur omnis huiusmodi amputaretur occasio, ipsum quoq; eius est occultatum sepulcrum.* Chrysost. tamen non affirmat concertationem diaboli cū Michaele super hac re fuisse.

Cyrill. 93

Chrys.

An maius fuerit periculum adorandi Moysemmortuum, quam viuentem.

Sed obijciat aliquis: si nunquam populus viuentē Moysem adorauit, cur periculum esset, ne mortuum, vt Deum coleret? Respondeo, cū ipse viuebat, cohibebat & instruebat populum, quod mortuus præstare non poterat: tū etiā commune fuit Ethnicis, & Gentilibus, vt homines viuentes, tanquam Deos non adorarent, mortuos verò in Deorum numerum facilè referrent. Maius ergo periculū fuit post mortem Moysis, quam ipso viuente, ne populus Iudaicus idololatriæ crimen committeret. Nulla ergo ratione, etiamsi sequeremur hanc posteriorē expositionē, quæ Caluino magis fauet, aliquid inde probari posset. Nam si alias duas amplectamur, fundamentum, quod assumit de altercatione diaboli cum Michaele, omnino corruit.

94

Quarta expositio fabulosa.

Aliqui asserebant, sepulcrum Moysis absconditum, ne corpus eius ab incātatoribus suscitaretur, atq; hac de causa, posset quis dicere, concertationem inter Michaelem & diabolum fuisse, quod hic contenderet corpus illius manifestari,

nifestari, vt incātatores illud suscitarēt, & populo sic adorandum proponerent, Michaelē verò restitisse. Sed Ambrosius in illud ad Titum 3. *Stultas autem quæstiones*, inter fabulas, quas dicit Paulus euitandas, affirmat, esse asserere hac de causa sepulcrum Moysis à Deo fuisse occultatū.

Amb.

95 Est tamē hic obiter modestia Michaelis maximè obseruanda, qui diabolo iniquè contendenti de corpore Moysis, *Non est ausus iudicium inferre blasphemiæ*, vt inquit Iudas, id est, maledictis prosequi, sed modestè dixit, *increpet te Dominus*. Quod in exemplum adducit Apostolus, vt eorum confundat, & redarguat maledicentiam, qui maiestatem Dei, & quæcunq; alia fidei mysteria, quæ sensu suo capere non valent, & ideo à B. Iuda ignorare ea dicuntur, inuerecundè execrantur, & blasphemant.

Contra blasphemos notat Iudæ modestia Michaelis.

Tertium argumentum Caluini ex secunda ad Corinthios quinto.

CAPVT V.

2. Cor. 5.

TERTIVM argumentum est etiam Caluini desumptū ex illo secūdæ ad Corinthios quinto, vbi sic dicitur, *Etsi nouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus*: cum ergo dicat Paulus, se iam non nosse Christum post resurrectionē secundum carnem: docet, quod carnale fuit in Christo, obliuioni tradēdum esse, & omne studium nostrum in eo ponendum, vt quod spirituale in Christo est, solùm quæramus. Omnes ergo Christi reliquiæ, tanquam carnales,

7. Syn. obliuioni tradendæ sunt. Hoc eodem testimonio vtebantur Iconomachi septimæ Synodi sic falsò nuncupatę, sicut refertur in septima Synodo Nicena secūda, actione 6. tomo 4. vt probarent Christum secundūm corpoream figuram non esse depingendum, sicut neque Deum. Nam quemadmodum Deus est spiritus, & quærit adoratores in spiritu Ioannis capite 4. ita Christum iam non nouimus

Ioan. 4.

96 secundum carnem, sed secundum spiritum: quare nec

Universidad de Deusto
Biblioteca

sub figura carnis, & corporis sui depingendus est.

Solutio. Exponitur locus Pauli & ñ nouimus Christum secundum carnẽ.

Verum hæ Caluini & Iconomachorum interpretationes ex suo cerebro solum depromptæ, inanes & triuolæ illico iudicantur: quorsum enim Paulus eo loco reliquias & imagines Christi damnare vellet? & si contextum ipsius attendas, omnino extra rem, Caluini, & Iconomachorum expositiones esse videbis. Catholicorum verò interpretationes, quãuis variæ sint, multo meliùs textui accommodari posse.

Prior explicatio septimæ Synodi.

Prior est Patrum septimæ Synodi, & Adriani in Epistola ad Episcopos Hispaniarũ, quæ est in Concilio Fracofordiensi, qui verba Pauli ad diuersa tempora nõ ipsius Pauli, sed Christi referũt, scilicet & ad tempus carnis mortalis, in quo ipse passionibus nostris subiacebat, de quo ad Hebr. 5. dicitur, *In diebus carnis suæ*, ideſt passibilitatis: & ad tempus resurrectionis, in quo, *Christus resurgens ex mortuis iam non moritur*, ad Rom. 6. quod super naturam carnis est. Inquit ergò Paulus (vt interpretantur Patres 7. Synodi) tametsi in illo primo tempore nouimus Christum secundũ carnem, hoc est passibilem, quod proprium est carnis *sed nunc*, hoc est, tempore post resurrectionem, in quo non ipsam carnem, sed modum proprium carnis amisit, *iam nõ nouimus* passibilem. Sic intelligunt eum locum Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, Ambrosius, & Hieronymus ibidem & Cyrillus Alexandrinus, cuius commentarium refert 7. Synod. act. citata. Mitto duas alias, quas Hieronymus adducit; ex quibus etiam nihil Caluinus probare potest.

Hebr. 5. 97 Rom. 6.

Dies carnis Christi sunt dies passibilitatis.

Chrysost. Theodo. Theoph. Oecume. Ambr. Hieron. Cyrillus Alexãd. Caiet.

Posterior expositio Caiet.

Posterior expositio est, quam Caietanus in eum locum indicat, & contextui optimè congruit; ex qua etiam nihil Caluinus contra cultum reliquiarum potest inferre. Duo ergo illa tempora, quæ 7. Synodus refert ad Christum, vt explicatum est, optimè etiã referri possũt ad ipsum Paulum, qui alio modo tunc Christum cognoscebat, quam in Iudaismo. Nam particula *nunc*, quæ posterius tempus indicat, non ad Christum, qui cognitus est, sed ad cognoscẽtẽ, qui est Paulus referri debet. Sicut vox *cognouimus*, quæ prius

prius tempus denotat. Idem ergo Paulus, qui anteà cognouit Christũ, dicitur nunc quoq; ipsum cognoscere: nunc autem etiam cognóscit ipsum secundum carnem passibilem, non quia nunc ipse sit passibilis, sed quia nunc cognoscit fuisse passibilẽ. Est ergo sẽsus Pauli, Tametsi aliquãdo, cum essem in Iudaismo, Christum & Messiam Regem carnali atq; temporali imperio regnaturum crederem, & exspectarem; & ideo tũc ipsum secundum carnem, nõ secundum spiritum cognoscerem: nunc tamẽ misericordiã, & veram fidem cõsequutus, cognosco, & credo ipsum verum Messiam, & Regem, non in carnali regno, sed spirituali regnãtem, talemq; Patribus nostris à Deo fuisse promissum. Hoc ipsum accidit discipulis euntibus in Emaus. Ipsi enim sperabant Christum resurrecturum, & redẽpturum Israel ex Romanorum captiuitate, qua tũc opprimebãtur. Id enim denotat illud Luc. 24. *nos autem sperabamus, quod redempturus esset Israel*: postea verò cum Christus aperuit illis sensum Scripturarũ, planè cognouerũt, sic oportuisse Christũ pati, & resurgere à mortuis, vt a peccati seruitute vniuersum mundum redimeret. Tunc ergo cœperunt Christum cognoscere secundũ spiritum, quem antea iuxta vulgi opinionẽ nouerant secundum carnem. Sic explicat locum illum Luc. Theoph. Eodem modo Matth. 20. filij Zebedæi agnoscentes Messiã solum secundum carnẽ, & putãtes regnaturum Hierosolymis post resurrectionẽ suã in throno regni tẽporalis, petierunt duas sedes, alterã à dextris, alterã à sinistris, vt explicãt Chrys. Theoph. & alij cõmuniter: nõdum enim nouerãt illũ secundũ spiritũ. At postea cũ Paulo ipsi, & alij discipuli dicere poterãt: *& si nouimus secundũ carnem Christũ, sed nunc iam non nouimus.*

98 Luc. 24. Theophi. Matt. 20 99

Sensus verbum Pauli.

Regnũ Christi non carnale sed spirituale.

Consonat autem hic sensus præcedentibus eiusdem capitis. Cum enim ibi ostendisset desiderium, quod habemus vitæ immortalis in cœlis, & docuisset, *siue absentes*, hoc est in hac vita mortali degentes, *siue præsentes* in cœlis simus, enitendum nobis esse, vt Christo placeamus, qui pro omnibus mortuus est: vt qui viuunt, *iam non sibi viuant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit*; subiungit:

Probatur interpretatio tradita ex contextu.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sine mente excedimus Deo, hoc est, contemplatione, & conuersatione, cũ ipso solo Deo excessum mẽtis patimur: *siue sobrij sumus vobis*, id est, in gratiã vestri ad humilia nos demittimus obsequia, & à mentis cũ Deo cõuersatione abstinemus; supplendũ autẽ est: *Vtroq; modo Domino viuimus, & ei, qui pro omnibus mortuus est.* Sequitur: *Caritas enim Dei vrget nos.* Hoc est, ipsa enim caritas, qua Deo placere cupimus, vrget nos, vt relicta alta mentis cõtẽplatione, ad exteriora opera, & occupationes in gratiam vestri descendamus. Addit deinde: *Itaq; nos ex hoc neminem nouimus secundũ carnẽ*, ac si dicat, ex hoc tẽpore, quo noui, viuendũ esse soli Christo, qui pro nobis mortuus est, neminẽ agnosco secundũ carnem, siue ille affinis sit, siue alio modo coniunctus, in cuius gratiam viuere cupiam. Subdit tandẽ verba, quę in argumento citauimus, quorũ sensus est: licet enim Christũ 100
nouimus secundum carnẽ, cum essemus in Iudaismo, cui parabamus tanquam Regi temporali seruiendum, & placendum esse: *sed nunc*, postquã misericordiam consequuti sumus, iam non nouimus hoc modo Christum tẽporalem Regẽ esse, cui temporali obsequio placendũ: sed spiritualem, cui spiritu parendum & seruiendum sit.

Quartũ argumẽtũ Caluini ex epist. ad Colossenses.

CAPVT VI.

VLtimo nobis opponit Caluinus ex Paulo illud ad Colossen. 2. vbi putat damnari cultum, & religionem voluntariã, quam græci ἐθελοθρησκείαν *ethelothriskian*, vocant, etiamsi speciem habeat pietatis, & religionis. Dicitur autem cultus voluntarius, qui non est à Deo institutus. At cultus reliquiarũ (inquit) nõ est à Deo institutus, sed voluntate hominũ assumptus ergo tanquam ἐθελοθρησκεία *ethelothriskia* damnari debet. *Coloss. 2.*

Expositio Francisci Turriani.

Hunc locum Pauli luculenter, & accuratè, vt reliqua, examinat noster Franciscus Turrian. lib. 5. pro epistolis Pontificum cap. 7. probat autem, non quemcunque cultum, etiam voluntate propria, absque vllo Dei præcepto susceptum *Turr.*

susceptum damnari; sed Iudaicum ritum, quem Colossenses in cibo, & potu, & alijs cęremonijs introduxerant. Id patet ex verbis Pauli: *Nemo ergo* (inquit) *vos iudicet*, id est, condemnet, *in cibo aut potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut Sabbathorum, quæ sunt vmbra futurorũ, corpus autẽ Christi.* Per quæ omnia, Iudaicas cęremonias intelligit Augustinus epistola 59. vt de neomenia & Sabbatis satis cõstat. Ideò verò dixit, *quę sunt vmbra futurorum*, quia figuræ erant Christi futuri, & mysteriorum eius: *corpus autem Christi*: id est, ipsa veritas, cuius illæ erant quasi vmbræ. atq; adeò eius præsentia cessare debuerunt. 101 *Aug.*

Subdit statim Paulus, *nemo vos seducat, volens in humilitate & religione Angelorum, quæ non vidit, ambulans* hoc est, nemò vos seducat affectans humilitatem, & religionem quandam superfluam sponte assumptã: sic enim explicat Turrianus nomen Græcum ἐθελοθρησκείαν *ethelothriskian*. Vocat autem religionem Angelorum, quam Simoniaci simulabant, vt Clemens Rom. lib. 6. constitutionum cap. 10. testatur: sic etiã intelligit idem Turrianus in eo lib. cap. 16. Quòd verò dicit, *quæ nunquam vidit*, significat etiam superstitiosam religionem, & humilitatem, ex proprio cerebro & somnijs introductam fuisse, vt de Cerintho affirmat Theodoretus lib. 2. hæreticarũ fabularum cap. 4. Deinde, *quæ sunt in interitu ipso vsu*, non dicit, quòd ea sint in interitum spiritualem animæ, sed quoniam ipsi cibi, in quibus vana religio introducta erat, sui ipsorum vsu consumuntur. Sic græci Patres interpretantur, quò ostendat Paulus, in rebus, quæ ipso vsu consumuntur, frustra Colossenses varijs cęremonijs torqueri. 102

Quid significet religio angelorũ quam simoniaci simulabant.

Cibi quomodo ipso vsu sint in interitu.

Aim:

Theod.

Quæ verò posteà subiungit, difficiliora sunt. *Quæ sunt rationem quidem habentia Sapientiæ in superstitione & humilitate, & non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis.* Vt autem ea explicet Turrianus notat primũ, nomẽ *rationem* græcè λόγον *logon*, non significare speciem & imaginem, vt vult Hieronymus, qui dicit, ea habere imaginẽ & speciem sapientiæ; sed verè significare, quod latine dicimus rationem. Probat testimonio Eusebij Cęsariẽsis, ad- *Turr.*

Euseb.

uersus Marcellum Ancyranũ, vbi omnia significata nominis λόγος *logos* enumerat, pro specie verò vel imagine vsurpari, non asserit. Quare & Adamus in eum locum, difficile quoq; putauit, nomen illud in ea accipi significatione. *Adam.*

Deinde supponit Turrianus, vocem λόγον *logon* latinè *rationem*, nõ posse cohærere cum eo, quod sequitur, *in superstitione*: quomodo enim diceret Paulus, eas cęremonias habere rationem veram sapientiæ in superstitione? Nam si sapiẽtiæ veræ, quomodo in superstitione? Sed pro illo nomine *superstitio*, quo vulgatus interpres vtitur, vertit ipse religionem spontaneam. Græcum enim ἐθελοθρησκείᾳ *ethelothriskia*, voluntariam religionem significat, hoc est, sponte, & voluntate propria, non ex præcepto susceptam. Nam & vulgatus interpres eodem capite idem græcũ nomen vertit. *Religionem Angelorum*: putat enim Turrianus ieiunium, quod lege statutum est, ad θρησκαδν *thriskian*, id est, religionẽ: quod verò sponte assumitur ad ἐθελοθρησκείαν *ethelothriskian*, id est, voluntariam religionem pertinere. Quocirca hoc nomine bonam etiam religionem, quæ in præcepto non est, significari autumat. 103

His positis contextum Pauli sic ordinat. Vt insipientia est & impietas à cibis, qui ad vtendum dati sunt, propter fabulas & somnia superstitiosè abstinere: sic rursus sapiẽtia est, ob religionem, & verum cultum Dei, ipsis non vti: ad humiliandum nempe animam in ieiunio, & corpus castigandum, & non in honore carnis contra illius saturitatem. Dicit *contra saturitatem* non *ad saturitatem*, vt vulgatus, quia græcè est πρὸς *pros* prępositio, quæ frequenter etiã *contra* significat. Subducta enim saturitate, reprimitur elatio, ideoq; Paulus ea, quæ antea damnauerat, quia fierent ad obseruantiam cęremoniarum veteris legis, quod attinet ad ciborum abstinentiam, postea commendat: scilicet in non parcendo corpori, idq; veram rationẽ sapientię habere asseuerat. 104

Textus Apostoli quomodo sit ordinandus ex opinione Turriani.

Expositio Turriani nõ omnino probatur autori.

Acuta fanè interpretatio, & quæ mihi admodum probaretur, nisi cogeret nos & vulgatũ interpretem, & communem nominis ἐθελοθρησκείᾳ *ethelothriskia* significationẽ relinquere. Nam secundum omnes nõ quãcunq; religionẽ, sed superstitiosam significat, vt vulgatus vertit. Quãuis enim si ad literam velis interpretari, idem sit, quod latine *voluntaria religio*: hoc tamen ipso, quòd voluntaria est, superstitiosa, & non vera iudicari debet. Verus enim cultus & religio, siue ex præcepto assumatur, siue ex consilio, non dicitur voluntaria, hoc est, sola propria voluntate introducta, & conficta. Est enim voluntate Dei, siue præcipientis, siue consulẽtis, & approbantis instituta & probata: religionis namq; natura nõ ex modo, quo à nobis suscipitur, sed quo instituitur attendenda est: ac proinde nõ dicitur voluntaria, quia voluntate propria à nobis suscipitur, sed quia propria voluntate instituitur. Quare vera religio, etiam ex deuotione absq; præcepto suscepta, à nullo probato autore ἐθελοθρησκείᾳ *ethelothriskia*, sed θρησκαδ *thriskia* dicitur. Merito ergo vulgatus interpres *superstitionem* conuertit. Quod verò paulò anteà interpretatus fuit *religionem* absolutè parum refert: quia ex sequentibus manifestè constabat, eam esse superstitiosam, & quæ nullum in Dei voluntate, sed in propria fictione, & somnio fundamentum haberet: sic enim ait in *religione, & humilitate Angelorum, quæ nunquam vidit inflatus sensu carnis suę.* 105

Vulgatus interpret.

Voluntaria religio quid sit.

Cæterum, vt communem expositionem & textum nostri vulgati interpretis sequamur, obseruandum est, nomẽ λόγος *logos* accipi posse pro verbo, vt accipit Erasmus, & sensus erit, *quæ sunt rationem quidem habentia sapiẽtiæ*, hoc est, quæ nomen habent tantum sapientiæ, & verbo tenus erudita, & magnifica videntur: hoc autem idem est, atque speciem & imaginem habere sapientię; & hoc pacto, proprietatẽ nominis λόγος *logos* obseruamus. Significat enim in omnium sententia, verbum, seu vocem: ac proinde eo loco non ineptè etiam speciem, & imaginẽ denotat: quod enim verbo tenus tale dicitur, solum imaginem, & speciem illius videtur habere: aut interpretari possumus alio modo & (mea quidem sententia) optimo, cum Aug. 106

Erasm.

Aug.

Universidad de Deusto
Biblioteca

epistola 59. ita vt nomẽ græcum λόγον *logon*, latine *rationẽ*, pro natura & ratione in latina significatione accipiatur: nomen tamen *Sapientia*, non veram, sed falsam, & mundanam significet: additur enim *in superstitione*, ac si dicatur, sapientia, quæ est in superstitione: tunc verò sensus erit: quę habent rationẽ sapientiæ humanæ in superstitione, & humilitate exteriori, in eo scilicet, quod non parcũt corpori, græce est ἀφειδία *aphidia*, ac si latinè dicas *imparcẽtia*, *nõ in honore aliquo ad saturitatem*, id est, negato subsidio & alimento corpori necessario, quo etiã corpus honorari dicitur, iuxta illud 1. ad Tim. 5. *Honora viduas, quæ viduæ sunt*, quod de alimento quoq; intelligitur, & eodem cap. *Qui benè præsunt presbyteri duplici honore digni habeantur*, hoc est, reuerentia, & alimento.

Corpus quãdo alitur honorari dicitur.

Ex his non solum colligitur, Caluinum non probare cultum reliquiarum esse ἐθελοθρησκείαν *ethelothriskian*, tum quia de hoc non loquitur Apostolus, tum etiã, quia si optima ratione morali constat, ritè & legitimè reliquias esse adorandas, earum veneratio, non potest voluntaria religio, & ab homine conficta appellari: sed etiam malè ex hoc loco hæreticos colligere, ieiunia esse superstitiosam, & voluntariam religionem; cum ea, vel præcepta, vel sponte suscepta, secundum Dei voluntatem instituta sint.

Quintum argumentum Caluini ex Concilio Eliberitano, & Hieronymo. 107

CAPVT VII.

VInto, cereos accendi in cultũ sanctorũ Martyrum, & reliquiarum improbant Caluinus & Centuriatores, primum ex Concilio Eliberitano can. 34. vbi prohibetur, cereos interdiu accẽdi, ne spiritus defunctorũ inquietentur. Deinde ex Hieronymo post epistolam 53. contra Vigilantiũ numero 17. vbi cum Vigilantius obiecisset, idololatriam esse, huiusmodi cereos accendere, respondet ipse: *Cereos clara luce non accen-*

Conc. Eliber.

Hieron. accendimus, sicut frustra calumniaris, sed vt noctis tenebras hoc solatio temperemus, & vigilemus ad lumen, nec cęci tecum dormiamus in tenebris. Quodsi aliqui propter imperitiam, & simplicitatẽ
Rom. 10. *sæcularium hominum, vel certè religiosarum fœminarum, de quibus vere possumus dicere: Confiteor zelum Dei habent, sed non secundum scientiam: hoc pro honore martyrum faciunt: quid indecundis?* Existimauit ergo Hieronymus cultum cereorum esse superstitiosum, sed solum ignorantiæ excusari: cereosque solum ad tenebras noctis fugandas esse accẽdendos.

Respondent quidam Concilium solum prohibuisse magicum morem.

Respondẽt primum aliqui, Concilium prohibuisse magicum morem euocandi animas defunctorum, accensis cereis, quem indicauit illis verbis: *Inquietandi enim spiritus*
1. Regũ 28. *Sanctorum non sunt.* Nam 1. Reg. 28. anima Samuelis euocata à Pythonissa respõdit, *quare me iniquietasti, vt suscitaret?* Refert etiam Suetonius in Tiberio cap. 98. consuetuisse Gẽ-
Sueton. 108 tiles ad sepulcra defunctorum faces accendere: & Plinius
Plinius 28. historiæ cap. 2. solicitari consuesse animas defunctorum. Verum non est credibile, Concilium existimasse animas defunctorum magicis incãtationibus moueri de loco suo: etiamsi in phantasmate appareant, cum à Magis euocantur: ideoq; nec est probabile, illud, *Inquietandæ enim non sunt animæ Sanctorum*, pro ratione Concilium tradidisse, vt morem illum superstitiosum abrogaret: tametsi Gentiles, & Magi credant, animas moueri, & suis artibus euocari. Quodsi 1. Reg. 28. vere anima Samuelis suscitata de loco suo venit, vt planè colligitur ex cap. 46. Ecclesiastici,
Eccles. ob quod dixit, *Quare inquietasti me?* non artibus magicis, quas Concilium vetuisse volũt, sed voluntate Dei peculiari, vt mortem Sauli prædiceret, tribuendum est. Anima igitur ipsa Samuelis, quæ verè de loco suo venit, vere dicere potuit: *Quare inquietasti me?*

Cur Concilium Eliberitanum prohibuerit cereos accendi ad sepulchra.

Respondeo ergo, Concilium Eliberitanũ solum voluisse, superstitiosum cultum cereorum, & ex errore Gentiliũ profectum de medio tollere. Putabãt enim Gentiles, corpora defunctorum aliquid sentire, &, cum essent in tenebris clausa sepulcris, cereis illustrari. Addit verò rationẽ dicens: *Inquietandi enim spiritus Sanctorum non sunt.* Cũ enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

cultus ille superstitiosus esset, ac proinde Sanctis displiceret, spiritus eorum inquietari eo dicebantur, sicut ad Ephes. 4. Spiritus sanctus malis nostris operibus, quod ipsi displiceant, contristari dicitur. Placet quoque acuta expositio, quam Garsias Loaysa principis nostri Philippi 5. Præceptor dignissimus, & Regis nostri Philippi secundi primus Eleemosynarius in eum canonem annotauit, vt spiritus Sanctorum intelligantur, non mortuorum, sed viuentium: nam & fideles in Scriptura sancti nuncupantur, ideo vero dicantur eorũ spiritus cereis accensis inquietari, quia more illo superstitioso perturbabantur. 109 Ephes. 4. Garsias Loaysa

Respondent nonnulli testimonio Hieronymi.

Deinde ad Hieronymũ respondent nonnulli, de his tantum loqui, qui accẽdunt cereos coram reliquijs, putantes inde martyres illustrari, ac propterea dixisse, eos habere zelum Dei, quia existimabant, se gratum facere Deo, & Sanctis, sed non secundum scientiam. Verum Hieron. aliud omnino sensisse videtur: nam de ipsis, qui cereos accendebant, & de quibus dixerat, habere zelum Dei, sed non secundum scientiam, subiungit statim hæc verba. *Et quicunque accendunt cereos, & secundum fidem suam habent mercedem, dicẽte Apostolo, vnusquisque in suo sensu abundet. Idololatras appellas huiusmodi homines?* Quibus plane indicat horum opinionem non esse damnandam, sed eos relinquendos, vt in suo sensu abundent; quod nõ diceret, si illud opus superstitiosum esset. Denique horum opus comparat Magdalenæ pietati, quæ vnguentum pretiosum effudit super caput Christi recumbentis Matth. 26. contra quam & Apostoli murmurabant: dicitque, sicut Christus non indigebat vnguento, sed religionis causa passus est, illud effundi: sic & martyres cereis non indigent, & tamen gratum habent, si corã illis accendantur: excusat ergo Hieronymus horum hominum, & fœminarum opus, fateturque sanctum, & religiosum, atque Sanctis gratum esse.

Impugnatur eorũ responsio.

110

Mat. 26.

Vera sententia Hieron. de cereis, qui demortuis accenduntur explicatur.

Quare, verbis citatis à Caluino in argumento, dico, Hieronymum Vigilantio obijcienti illum morem, respondisse; non esse in more positum, vt cerei interdiu, sed noctu ad celebrandas vigilias accenderentur. Non quod improbaret Hieron. quòd interdiu accenderentur, sed vt Vigilantio ostenderet, Christianis falsum mendacium imposuisse. Subdit deinde, *quodsi aliqui propter imperitiam*, &c. quasi dicat, si demus aliquos, absque vlla necessitate, interdiu accendere cereos, vt de illis dicere possimus, Dei zelum eos habere, sed non secundum scientiam: *id tamen* (inquit Hieronymus) *pro honore martyrum faciunt. Quid inde perdis?* hoc est cum faciant pro honore martyrum, nihil propterea perdi credendum est: quare demonstrare contendit Vigilantio, non magnum inde detrimi argumentum. Deinde postquã ostendit, eos, qui ita faciunt, mercedem boni operis accepturos, quod iam supra retulimus, laudat quoque ipsorum opus dicens: *Nam & absque martyrum reliquijs per totas Orientis Ecclesias, quando legendum est Euangelium, accenduntur luminaria, tam Sole rutilante, non vtique ad fugandas tenebras, sed in signum lætitiæ.* Vnde colligitur, insignum etiam lætitiæ super martyrum sepulcra, & non solum noctu ad tenebras fugandas, accendi interdiu optime posse. Non ergo offerũtur cerei Sanctorum reliquijs, quasi ex illis corpora Sanctorũ aliquid accipiant, etiamsi latiori significatione in septima Synodo act. 7. in decreto fidei oblationes luminariũ & suffitruum dicantur: sed in signum lætitiæ accenduntur, vt etiã in rebus prophanis fieri cõsueuit, in signũ quoq; vitę immortalis, qua Sancti cũ Deo fruũtur, & igne significatur.

111

Quid accensa luminaria significẽt, & cur accendantur quãdo dicitur Euangelium.

Sextum argumentum, quod contra eundem cultum reliquiarum fieri potest.

112

CAPVT VIII.

An liceat reliquias sub forma vermis colere.

VLtimo denique cõtra eãdẽ veritatẽ, nos possumus in hũc modũ arguere, si liceret adorare corpora Sanctorum vel eorũ ossa sub propria forma, vel etiã in cineres aut puluerẽ redacta: liceret quoq; eadẽ in vermes cõuersa colere & venerari. vtrobiq; enim solũ manet materia prima, & vt multis placet, quãtitas, & cõmunia quædã accidentia. Quod vero plures fuerint factæ mutationes, quando vermes generãtur parũ obest, quo minus rectè possint adorari, si etiã ea in puluerẽ redacta veneramur. In so-

Universidad de Deusto
Biblioteca

In solutionem huius argumenti plura affert Henricus quodl.10.q.6.& tandē docet,ossa Sanctorū,& carnes, sub forma ossis,vel carnis,aut etiam pulueris,& cineris posse, & debere adorari:non tamen sub forma vermis. Rationē verò,ob quam adoranda sunt sub forma ossis vel carnis, 113
cineris,aut pulueris,ait,nō esse identitatem materiæ,& dimensionum interminatæ quantitatis,hæc enim omnia etiam manēt sub forma vermis; nec formam aliquam communem, quia nulla manet etiam in osse & carne, sed essē ordinem naturalis descēsionis: naturalem vero descensionem appellat,quæ manet in osse & carne, in' cinere & puluere:quia ex corpore viuo,per naturalem corruptionē primo fieri debet naturaliter cadauer,in quo carnes& ossa manent:ex his verò,si vlteriùs naturaliter corrumpantur,fit puluis aut cinis:at forma vermis non fit recto ordine naturaliter,sed ex accidenti ex cadauere mortuo descendit.

Solutio Hæreticis est

Verùm quis non videat,doctrinam hanc futilem esse, & inanem?Nam si veram rationem adorationis reliquiarum consideremus,parùm refert,hoc aut illo modo fiat corruptio:ratio enim adorandi reliquias est dignitas,& excellētia,non quæ sit in reliquijs, sed in ipso Sancto, cuius illæ sunt,vt sequenti disputatione probabitur: hæc autē,si cōsideretur,mouere potest ad hoc,vt signum & notam adorationis,siue in hac,siue in illa materia exhibeamus : ergo tam sub hac forma,quàm sub illa partes & reliquias ipsorum adorare possumus.Id quod ex doctrina etiam, quam in prima huius libri disputatione tradidimus confirmatur;nempe in quacunq; re inanima ita à nobis posse Deū apprehendi,vt in ea quoq; ipsum adoremus.

Vna & propria omnis responsio.

In hoc solum est differentia inter ossa,carnes, cineres, 114
pulueres alicuius Sancti,& vermes,vel quid aliud ex materia illius generatum : quod in illis, & cum illis facilius apprehēditur ipse Sanctus,& ideò publicè adorāda proponuntur: in his verò non ita facile:& ideò licet recta intētione & sincera fide possit quis in vermibus Sanctū apprehēdere,& venerari,publicè tñ eos adorare nō debet.

Quòd

Quòd verò apud aliquos incertæ aliquando reliquiæ sint,non obest, quo minus eas,quas humanis coniecturis, & rationibus certas habemus, reuerenter colere debeamus.Deniq; sicut in 1. disputatione cap.3.diximus nō esse peccatum idololatriæ adorare radium luminis, sub quo Dæmon delitescit,quando quis putat esse Christum,eodē modo,siquis putans aliquam esse particulam Sancti, quæ re vera non est,merito suæ deuotionis non caret:atque in hoc casu,sicut in illo,eodem modo philosophandum est. Vt tamen publicè adorandæ proponantur, prudens diligentia adhiberi debet.Imo in his, quæ nunc inueniuntur, 115
necessariam esse Romani Pontificis autoritatem, decernitur in capitulo,*Cum ex eo*,de reliquijs,& veneratione Sanctorum.Et quamuis Angelus in summa,verbo *reliquiæ*,dicat non licere priuatim eas deferre; verius tamen est oppositū,vt docuerunt Antoninus 3.p.titulo 11.cap.8.initio, Syluester & Armilla, verbo *reliquiæ* num. 4. Nauar. cap. 11.num.35.In Concilio verò Bracharen.3.cap.5. solùm reprehenduntur Episcopi,quia in solennitatibus Martyrum reliquias de collo suspēdebant, maioris pompæ & ostētationis gratia,vtà Diaconis in vestibus albis,in sellulis veherentur : quod quidem, si ex deuotione fieret, damnandum non esset.

Angel. Anton. Sylues. Armil. Nauarr. Cōc. Bra.

Licet suspensas collo reliquias ferre.

Vtrum reliquiæ possint esse tota materia, & terminus adorationis. Disput. 4.

Opinio Bonauenturæ,& aliorum.cap.1.
Verior sententia. Eodem modo reliquiæ, atque imagines sunt adorandæ.cap.2.
Cur aliqui autores de imaginibus, & reliquijs non eodem modo loquuti sint.cap.3.
Solutio rationum prioris sententiæ.cap.4.

Opinio

Universidad de Deusto
Biblioteca

Opinio Bonauenturæ, & aliorum.

CAPVT I.

116

QVemadmodum secundo libro non solum cõtra hæreticos probatum est, imagines aliquo venerationis cultu dignas esse, sed etiam cum Catholicis satis disputatum, quo genere adorationis debeant adorari: eodem prorsus modo, de reliquijs agendum est. Cũ ergò iam contra hæreticos constitutũ sit, eas esse adorandas, superest explicare, quo genere cultus & honoris eas venerari debeamus. in qua difficultate cum Catholicis solùm disputatio nobis futura est. Et quamquam perspecta semel doctrina disput. 8. 2. libri in hac re nihil difficultatis esse poterat: quia tamen nonnulli ex nostris Scholasticis non inferioris notæ Doctores, ex ijs etiam, qui in ea disput. 8. vnam nobiscũ secuuti fuere sententiam, peculiarem modum cultus & adorationis reliquiarum esse docuerunt; placuit, contra eos hanc præsentem disputationem instituere. Primum autẽ, quia maior inter autores dissensio versatur de reliquijs Christi, quam Sanctorum, de illis potissimum disputabimus. De reliquijs enim Sanctorum quid sit dicendum, ex eadẽ doctrina facilè colligemus.

Prior sententia reliquias posse esse integram materiã adorationis.

Bonau. 117

In proposita igitur quæstione prior sententia est Bonauenturæ in 3. d. 9. art. 1. q. 4. in corpore & solutione argumentorum, qui alio modo de cruce, in qua Christus mortuus est, quam de crucis figura docet. Nam de figura crucis asserit, ipsam materiam in se, & secundum se, non esse venerandam, nisi ea solum ratione, quia figura & imago est Christi crucifixi. Quo pacto docet, semper cum ipso exẽplari coniunctam adorari, vt lib. 2. disp. 8. cap. 3. ex ipso retulimus. ipsi verò cruci, in qua Christus pependit, non solũ quatenus imago, & figura est, cũ exẽplari coniunctæ cultũ deferri, sed etiã ipsius materiã secundũ se, ab exemplari diuisam, quatenus fuit instrumẽtũ nostræ redẽptionis, veneranda esse: ita vt sub illius cultu & veneratione, Christus ipse nõ cõprehendatur, quãuis sit ratio, quæ ad venerationẽ mouet. De Sanctorũ reliquijs eadẽ proportione loqui debet: atq; id ipsum de clauis & reliquijs omnibus, quæ Christum tetigerunt, affirmat. Eãdẽ sequuti

S. Thom. Ricard. Palud. Marsil. 118

sunt opinionem S. Th. in 3. d. 9. q. 1. art. 1. Ricard. art. 2. q. 1. Palud. q. 1. art. 3. vbi inquirit de dictis Durandi, Marsil. in 3. q. 8. art. 2. dubitatione 1. concl. 1. 2. & 3. imò eadẽ proportione eã asserere debent, quotquot lib. 2. disp. 8. cap. 1. & 2. primã & secũdã sentẽtiã de cultu imaginũ docuerũt. Cęterũ nullus ex citatis Doctoribus est, præter recentiores quosdã Theologos, qui expressè aliter, sicut de imaginibus quidã dixerũt, vtroq; modo reliquias adorari posse, & secundum se separatas, & cum eo, cuius sunt, cogitatione, & spiritu coniunctas. Et quamuis omnes in eo cõueniant, quòd cruci Christi, & reliquijs secundum se, nõ coniunctis cũ Christo vel Sancto, debeatur quædã veneratio: non tamen eodẽ modo eam appellant. Nam Bonauentura nõ vult eam adorationẽ, sed honorem cuiusdam venerationis nuncupare, qui nec sit duliæ nec latriæ, sed inferioris naturæ. Quemadmodum Doctores, qui asserũt imagines secũdum se, sine exẽplari posse adorari, cultum earum, honorariã adorationem vocant: at S. Th. ait crucẽ Christi secundum se, hyperduliæ esse adorandam. Cæteri vero absolutè loquuntur: de Sanctorum autem reliquijs nihil aliud asserunt.

Prior ratio præcedentis opinionis ex differentia imaginũ & reliquiarum.

119

Probant verò hanc opinionem: primum nam licet imagines secundum se, adorari non possint, nisi cum exemplari, vt hi etiã Doctores existimant: earum tamẽ alia est ratio quã reliquiarum. imagines enim nõ alia ratione adorãtur, quã quia repræsentant: qui autẽ adorat imaginem vt imago est, & prout repræsentat, nõ potest non intra ipsam exẽplar repræsentatum cõplecti; ac propterea necessario eodẽ motu ferri in imaginem, & rẽ cuius est imago: at crux Christi, secluſa repręsentatione, cæteręq; reliquiæ solũ adorãtur ratione cõtactus, quo sunt quodãmodo sanctificatę & consecratę: & ideò ipsis secundũ se, ratione illius sanctificationis, sine Christo, aut sancto, à quo dicuntur sanctificatæ, adorari possunt. Deinde probant

Posterior ratio ex verbis Damasceni.

Bona-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Bonanentura, & Marsil. ex Damasc. qui lib. 4. de fide cap. 12. ipsum lignum crucis, in quo Christus mortuus est, appellat venerandum, non ratione repræsentationis, sed quia ipsa passione Christi consecratum fuit: ergo ratione illius consecrationis secundum se potest adorari. Pro hac sentētia refertur Henricus, sed posteriori potius ipse adstipulatur.

Verior sententia. Eodem modo reliquiæ, atq; imagines sunt adorandæ. 120

CAPVT II.

EX dictis in 2. lib. disput. 8. & 9. euidenter colligitur, eodem prorsus modo de reliquijs, atq; de imaginibus vniuersim esse dicēdum: eas videlicet secundū se, adorari non posse, sed solum coniunctas cogitatione cum eo, cuius reliquiæ sunt, eum in ipsis apprehendo; sicut imagines sine exēplari, venerari nullo modo licet: vt in eis capitibus demonstratū est. De cruce & reliquijs Christi sic expressè sentiunt S. Thom. & Caiet. 3. p. q. 25. art. 4. Capreol. in 3. d. 9. q. 1. art. 1. concl. 3. Maior. q. 1. cōcl. 5. Almai q. 1. cōcl. 6. Antoninus 3. p. tit. 12. cap. 9. §. 5. Vvald. tomo 3. cap. 120. Atque eadem proportione, de reliquijs Sanctorum docere debent. Cōsentit Henricus quodl. 10. q. 6. vbi affirmat veram crucem Christi, & alias ipsius reliquias cum ipso Christo coniunctas, eodem adorationis motu per accidens esse adorandas, seu coadorādas, quod idem est. Nec obstat quod dicat, ipsas esse venerandas hyperdulia; id enim asserit, quia existimat etiam Christi humanitati hyperduliam exhiberi, vt ex ipso verūmus 2. lib. disput. 8. cap. 3. cum qua etiā censet reliquias coadorari. Pro hac sentētia referri possunt Gabr. in 3. d. 9. q. 1. art. 2. concl. 6. & lectione 50. super canonem, Antonius de Corduba lib. 1. q. 5. dub. 5. qui sicut de imaginibus, ita de reliquijs docuerunt, secūdum se adorari non posse, sed coniunctas solum ei, cuius imagines,

Reliquias per se sinat non posse ad orari.

S. Thom. Caiet. Capreol. Maior. Almai. Anton. Vvald. Henr.

121

Gabr. Cordab.

gines, aut reliquiæ sunt quanquam in modo loquendi ab alijs discrepant, de quo iam satis diximus 2. lib. disput. 6. cap. 1. & disp. 8. cap. 3. Faciunt quoque cum his Durandus Holcot, & Picus Mirandulanus, qui licet etiam in modo loquendi, imitandi non sint, vt locis nunc citatis, & disp. 9. cap. 3. notauimus: in eo tamen, quod contendimus, optimè senserunt, nullam scilicet creaturam inanimā, aut irrationalem per se posse aliquo cultu adorari: sed cum re rationali necessario debere cōiungi, vt ei dignè cultus tribuatur. Ex quo hæc S. Thomæ opinio de reliquijs euidenter colligitur.

Dur. Holcot Picus Miranд.

Vvald. Probat Vvald. hanc sententiam 1. ex Hieronymo epistola 17. qui de Paula inquit: *Atque inde specum Saluatoris ingressa, postquam vidit sacrum Virginis diuersorium, & stabulū,* 122 *in quo agnouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, vt impleretur quod in eodem Propheta scriptum est, me audiente iurabat, se cernere fidei oculis infantem pannis inuolutum, vagientem in præsepio, Magos adorantes Dominum, &c.* Et subinde dicebat Paula, *Ego misera atque peccatrix indigna sum deosculari præsepe, in quo paruulus Dominus vagit.* Is ergo est optimus, & debitus modus adorandi præsepe, vt docet Vvaldens. si in ipso præsepio, oculis fidei Christus vagiens cernatur, & osculum corporaliter ipsi præsepio infixum, spiritu & affectu in infantem vagientem transeat.

Probatur hac opinio ex Patribus

Pietas Paulæ ad præsepe Domini.

Damasc. Secundo Damasc. 4. de fide cap. 12. circa finem, in vniuersum de his omnibus inquit: *Quamobrem omnia, quæ Deo dedicata, atque consecrata sunt, ita adoramus, vt cultum & venerationem ad eum referamus.*

Leont. Tertiò est locus insignis in illo dialogo 5. Leontij supius à nobis 2. lib. disp. 8. citatus, qui refertur in septima Synodo actione 4. Ibi enim aliquantulum ab initio, de Christi reliquijs sic dicitur. 123 *Magno enim & inexplicabili erga eū,* scilicet Christum, *amore, quo ascendit, vbi resedit, vbi apparuit, quod tetigit, aut omnino obumbrauit, tanquam Dei locum colimus & adoramus: non ipsam regionem, aut lapides venerantes, sed eum qui in illis conuersatus est, apparuit, &c.* Quem etiam loquendi modum nō solum ipse, sed alij etiam plures Patres ser-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uarunt, dum de adoratione imaginum loquerentur, vt 2.lib.disput.8.cap.5.6.& 13. retulimus: qui dum asserunt non adorari locum, in quo Christus fuit, vel imaginē, vel vestem, quam induit, sed Christum ipsum, vel Sanctū, loquuntur de adoratione, quæ fit spiritu, & affectu seruitutis. Hæc enim non completur erga rem ipsam inanimatā, seu irrationalem; sed erga Christum, vel Sanctum, vt eadē disputatione octaua cap. 13. explicantes modum loquendi horum Patrum, notauimus.

Prior ratio huius opinionis.

Rationibus verò eisdem omnino probanda est hæc opinio, atque illa tertia, quam de imaginibus sequuti sumus 2.lib.disputatione illa 8. quas adduximus cap.8.& 9. illius. Prior est: quia res inanima, quales sunt reliquiæ, secundum se non est capax honoris & cultus, nisi coniuncta sit rationali, quæ dignitatem & excellentiam habeat. Hęc est à priori, eaq; pro reliquijs vsi sunt S. Thom. Capreol. Almainus, qua etiam idem probant de imaginibus, vt fusius pro sequuti sumus cap. illo 8. Quare qui reliquijs secundum se, non coniunctis cum eo, cuius sunt, honorem deferunt, tenentur excellentiam, dignitatem, aut virtutē aliquam ipsis tribuere: sicut de imaginibus diximus, aut stultè ex affectu se illis subijciunt. Posterior ratio est, quā affert Vvald. à contrario, quia res inanimæ, quales sunt reliquiæ, secundum se non sunt capaces contumeliæ: ergo nec honoris. Quā etiam pro imaginibus fusius tractauimus eadem disput. 8 cap. 9. ideò his nunc supersedere necessarium iudicaui.

Posterior ratio.

114 *S. Thom. Capreol. Almai.*

Vvald.

Ex dictis infertur Christi præputium, & sanguinem relictum in terris siue sit sub forma sanguinis, siue sub alia, non secūdum se, hyperdulia, sed ex affectu latriæ circa Christum eodem motu adorationis cum ipso, sicut alias eius reliquias, adorandum esse, vt notauit Corduba lib. 1. q.5.dub.5. post tertium punctum: & Syluest. in Rosa aurea, q.14. nec Gab. in canonem lect. 50. oppositū docuit. Solùm enim dixit de sanguine, nō debere adorari tanquā re ipsa vnitum Verbo, quia sic nō mansit in terris: de ipso verò, & omnibus reliquijs sensit, secūdū se nō posse adorari, nisi

De adoratione præputij & sanguinis Christi in terris relicti.

115 *Cordub. Syluest. Gab.*

ri, nisi cū eo cuius sunt, cogitatione coniūgātur. Idē dicēdū de sanguine, qui ex aliqua imagine Christi fluxit, nisi quod ille non ratione cōtactus, sed repręsentationis tantum adorandus est.

Cur aliqui autores de imaginibus, & reliquijs non eodem modo loquuti sint.

CAPVT III.

EX rationibus pro nostra sententia allatis cap. præcedenti perspicuè sequitur, eodem modo imagines, atq; reliquias esse adorandas. Variant nihilominùs Doctores, & cum multi de imaginibus docuissent, sine exemplari adorari non posse: affirmant nihilominùs reliquijs secundū se, sine eo cuius sunt cultum & adorationem posse deferri; imò nullum alium modum eas adorandi constituunt: alij verò non nisi coniunctas adorant. Radix autem diuersitatis inter eos est, quòd in eandem sententiam de imaginibus, diuersis rationibus conueniunt. Plurimum enim refert, quonam fundamento, & ratione opinionem aliquam sequaris, & doceas: ex vnō enim multa sequuntur, quæ ex alio inferri deinde non possunt. Quare non solùm oportet nos in eligendis opinionibus esse solicitos, verùmetiam in rationibus, & fundamētis pro aliqua opinione faciendis, solertes. Quale enim fuerit fundamentum, talem super illud molē ædificij constituere licebit.

116

Quare cum autores idem de imaginibus docuissent postea varia de reliquijs tradiderunt.

Bonau. Ricard. Palud. Marsil.

Cum igitur, vt vidimus 2.lib.disput.8.cap.7. Bonau. Ricard. Palud. & Marsil. ea solùm ratione dicant, imagines sine exemplari nunquam adorari, quia eas ratione repręsentationis veneramur, ac proinde semper nos ducunt in exemplar, & hanc rationem repræsentationis non videant in reliquias conuenire; aliam in ipsis rationem adorationis inuenerunt: nimirum, aut contactum, aut aliquam affinitatem cum eo, cuius reliquiæ dicuntur: ratione cuius dixerunt, secundum se, & ab eo diuisas

Fundamentū Bon. Ricard. Pal. Marsil. de adoratione imaginum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

adorari. At vero, quia Capreol. Almai. Vvald. Gabriel, & Antonius de Corduba, ea ratione asseruerunt, imagines secundum se, sine exemplari in ipsis incluso, adorari non posse, quia sunt res inanimæ, ac proinde secundum se nec honoris nec contumeliæ capaces: ideo consequenter docuerunt, reliquijs secundum se cultum, & adorationē non deberi, sed solum cum eo, cuius sunt, cogitatione & spiritu coniunctas honorari. 127 *Capreol. Almai Vvald. Gabr. Cord.*

Cur D. Tho. varia senserit de adoratione crucis.

Quocirca cum S. Thom. in 3. d. 9. q. 1. art. 2. q. 2. cum Bonauentura, & alijs affirmasset imagines non secundum se, sed eodem motu cum exēplari, colendas esse, posteà quæstiuncula 4. asserit, Christi cruci secundum se honorem, & cultum hyperdulię esse deferendum: rationem enim imagines adorandi totam in repræsentatione, sicut alij etiam, constituit: quam in cruce, quatenus res quędam est, & Christum tetigit, putauit nō reperiri. Quia verò 3. p. q. 25. art. 3. in imaginum adoratione, eam rationē sequutus est, quòd res inanima secundum se, non est capax adorationis & honoris: idem de cruce Christi in 4. art. quod in 3 de imaginibus dixerat, necessario docuit. Quare vt bene obseruarunt Durand. in 3. d. 9. q. 2. num. 14. & Capreol. in 3. d. 9. q. 1. art. 3. circa finem, S. Doctor apertè retractauit in 3. p. q. 25. art. 4. sententiam, quam de cruce in tertium sequutus fuerat. dum ait, eam secundum se adorari nō posse, sed solum cum ipso Christo, ex latria venerandā esse. *S. Thom. Bonau. Durand.* 128 *Capreol.*

S. Tho. retractauit suam opinionem de adoratione imaginum.

At occurrunt Caiet. & recentiores aliqui Thomistæ, & contendunt beatum Thomam sententiam illam nusquam retractasse, sed illustrasse potius. Nam cum in tertium dixisset crucem Christi hyperdulia esse adorandā in 3. p. asserit latrię adorationem ipsi esse exhibendam. Quare videtur potius ascendere (inquit Caiet.) ab hyperdulia ad latriam, quam id, quod dixerat, recantasse. Verùm quis nō videat absq; fundamento firmo, hoc responsum fuisse excogitatum. Si enim priùs dixit crucē Christi adorari hyperdulia, posteà verò inquit latria; contraria omnino docuit, dūvnā adorationē in aliā diuersā omnino cōmutauit. *Caiet.*

Alij recentiores etiā Thomistæ, sequuti Petrū Bergomū in con- *Bergom.*

Themam a contradictione.

119 in concordantijs locorum S. Th. dubio 83. Vtramq; ipsius sententiam in hunc modum conciliant. Dicunt crucem Christi bifariam considerari; aut vt est res quædam Christi, quæ ipsum tetigit, & sic non adoratione latriæ, aut eodem motu cum ipso Christo adorari, sed hyperdulię adorationem ipsi secūdum se, sine Christo deberi: & hoc modo loquutum fuisse S. Thomam in 3. Altero modo considerari crucem Christi, vt est ipsius imago, & sic simul cum Christo, & eodem adorationis latriæ motu esse venerandam: hoc autem modo loquutū fuisse in 3. p. Quare putant vtramq; adorationem simul, sub diuersa cōsideratione, in sententia S. Thomæ constare. Hinc fit, vt recentiores aliqui, quos 2. lib. disp. 8. cap. 2. pro. 2. opinione de imaginibus retulimus, asserentes, imagines bifariam adorari, & secundum se, & cum exemplari; putent S. Thomā suæ fauere sententiæ, dum crucem Christi vtroque modo docet adorari. *S. Thom.*

R. fatetur concordan tia Bergom.

Cęterum, cum S. Doctor aperte mutauerit opinionem, quam in 3. fuerat sequutus, non possumus asserere, ex eius sententia vtroque modo crucem adorari. Opinionē verò
120 mutasse, probatur. Nam si in 3. vtrumque genus adorationis cruci Christi assignauit, & hyperduliæ secundum se, quatenus est res quædam Christi, & latriæ cum exemplari, quatenus imago illius est, id fecit, quia tunc non putabat, adorationem necessario esse referendam in rationalē aliquam naturam, dignitatis excellentia prædità, & honoris capacem: atque circa rem inanimam, seu irrationalē rationem cultus & adorationis compleri posse, existimabat. Quare eo loco non ideo dixit, imagines semper cum
121 exemplari simul adorari, quia cum illę sint inanimę, secūdum se adorationis capaces non sunt: sed ea solum ad id ratione vsus est, quia scilicet imagines exēplar repræsentant, & ad illius cognitionem mouent. Quia verò in 3. p. q. 25. art. 3. eo potissimum docuit imagines secundū se sine exemplari non adorari, quod cum sint inanimæ, dignitatis, & honoris capaces non sunt. Deinde in art. 4. consequentes, & necessario intulit, crucē Christi, siue cōsidere- *S. Thom.*

D. Thomas solam latriā cruci attribuit, non hyperduliam: quam in tertio tribuerat

tur vt imago, siue vt res quædam Christi, quæ ipsum retigit: non posse secundum se, sed solum coniunctam cum Christo adorari; ac proinde eodem motu adorationis latriæ cum ipso Christo semper esse venerandam, & 3.p. q. 103. art. 4. ad 3. ita respondet. *Dicendum, quod creaturæ irrationalis in se consideratæ non debetur ab homine aliqua subiectio, vel honor, quam potius omnis talis creatura est naturaliter homini subiecta. Quod autem crux Christi honoretur, hoc fit eodem honore, quo Christus honoratur; sicut purpura Regis honoratur eodem honore, quo Rex.* Quibus verbis S. Thomas planè docet, nō alio honore res inanimas adorari posse, nisi eodem, quo res rationales, quibus aliquo modo sunt coniunctæ, adorātur: quia secundum se illæ nō sunt capaces cultus, & honoris, & homini inferiores sunt. Negat ergo illā adorationē hyperduliæ, quam cruci secundum se, vt est res quædam Christi, in tertium sententiarum anteà assignauerat. Quare licet S. Doctor priorem sententiam in tertia parte retractauerit, ipsam tamē doctrinam de adoratione crucis, & imaginis optima ratione cōfirmās, mirificè illustrauit.

Instantia & ratio simul.

Porro verum esse non potest, quod B. Thomas in tertiū docuit. Nam crux, vt res quædam Christi consideratā, aut cum Christo adoranda est, aut sine illo: si cum Christo, eodē motu adorationis cum illo, sicut quatenus imago est, debet adorari: quocirca si prout est imago, quia cum Christo adoratur, non motu adorationis hyperduliæ, sed latriæ colitur vt idem S. Thomas in tertium etiam docuit; idem de cruce, vt res quædam, & reliquia Christi est, dicere debebat. Aut crux sub ea consideratione secūdum se, sine Christo adorari debet, & hoc pacto nec dulia, nec hyperdulia veneranda est. Hæc namque virtus, & obseruantia, de quibus S. Thomas agit Secūda Secundæ, q. 102. & 103. seruitutem exhibent maioribus in dignitate constitutis, cuius creatura irrationalis secundū se, capax non est, vt 2. lib. disput. 8. cap. 8. demonstrauimus, & ideo q. illa 103. a. 4. in ea solutione 3. asseruit, crucē nō alio honore esse venerādam, quā eodem cum ipso Christo, vt satisfaceret argumento proposito, quod cōtendebat diuersas

5. Thom. 131 5. Thom. 132 133

species duliæ esse assignandas, alteram circa hominem qui est imago Dei, alteram circa alias res inanimatas, quæ sunt Dei vestigium. Sentit ergo circa res inanimas nō esse constituendā speciē aliquā duliæ, quia nō, nisi eodē motu cū rationali adorātur: quare secundū se nulla alia virtute sunt venerādæ, quā rationales. Reliquiæ ergo nō secundū se, sed cū eo, cuius sunt, aliquādo ex dulia, si sint Sanctorum, nonnunquam ex hyperdulia, si sint B. Virginis, interdum ex latria, si sint Christi, colendæ sunt.

Bonau.

Falso etiā Bonau. adorationē crucis, & reliquiarū secūdū se, dixit nec esse duliæ, nec latriæ, sed honorē cuiusdā venerationis. Omnis enim adoratio ad vnam ex his virtutibus reduci debet (hyperdulia enim nō est virtus distincta a dulia, sed eximiū opus illius) quia omnis adoratio debet esse opus potestatiuæ partis iustitiæ, ex affectu circa naturam rationalē, vt late exposuimus 2. lib. disp. 8. cap. 8. nulla autem alia pars potestatiua iustitię est, quæ adorationis honorem deferat, nisi aut latria, aut obseruātia, aut dulia. Quod vero ad modum loquendi spectat, idem omnino seruandus est, cum de adoratione reliquiarum agitur, atque de adoratione imaginum, quem secūdo libro, disputatione vltima obseruandum esse diximus.

Bonauentura opinio reiicitur.

Hyperdulia optimum opus dulię.

Solutio rationum prioris sententiæ.

CAPVT IIII.

EX doctrina disp. 8. lib. 2. præcipue cap. 14. vbi rationes nostræ sentētiæ oppositas, diluimus, colligitur etiā solutio rationū Bonauent. quæ in hac disputatione contra nostram sententiā pugnant. Ad priorem ergo dico, sicut in imagine nulla est alia sanctitas, & excellentia, quam exemplaris, cui seruitus & reuerentia in spiritu debeatur, & ideò cum illo necessario est veneranda: sic etiam in cruce Christi & reliquijs, nihil manet sanctitatis & excellentiæ, sed tota ipsarū dignitas est Christus, aut Sanctus, cuius sunt, quatenus ipsis cōsideratione coniunguntur, sicut exemplar imagini. Solum enim est in reliquijs, respectus quidam ad eum

Sanctitas in reliquijs secundum se, nulla: sicut nec in imaginibus, ratio vero adorationis in vtrisque eadem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cuius sunt, qui in eis ex contactu, vel alia ratione mansit, quemadmodum in imagine est etiá relatio repręsentationis. Ille verò respectus secundum se, nisi Christum ipsum, aut Sanctum includat, nõ est capax seruitutis, & submissionis. Quare nulla est inter imagines, & reliquias differentia, aut diuersa ratio cultus, vt argumentum contẽdebat. Hoc solùm magis peculiare habet crux Christi, in quà ipse mortuus est, quam alię cruces, & imagines, quod hæ peculiariter solùm habent respectum repræsentationis, vt in adorationem exemplaris animum moueant: illa verò si maneat sub figura crucis, duplicem habet, repręsentationis nimirum, & tactus, sed ratione vtriusque, eodemprorsus modo venerãda est. Excipio communem illam rationẽ, de qua disput. 1. huius libri dixi: qua videlicet, in qualibet re mundi Deus potest adorari, quatenus in ipsa, vt in effectu, consideratur: hæc enim in imaginibus, & reliquijs, & cruce etiam reperitur. Obid ergo optimè S. Tho. in 3. p. q. 25. art. 4. dixit crucem Christi duplici titulo & ratione adorari, non dixit duplici modo adorationis, vt aliqui contendunt, & ipse docuerat in tertium sententiarũ, sed eodem modo, coniunctam scilicet cũ Christo: id quod duplici ratione, & consideratione fieri potest.

Crux in qua Christus est mortuus, habet rationẽ reliquiæ, & imaginis quando est integra.

S. Thom.

Vtrum ex tactu reliquiarum aliquid virtutis adhæreat rebus.

135 Quocirca qui Rosarijs, & alijs rebus pretiosis reliquias Christi, aut Martyrum tangunt, & secum ex religione, & dulia seruant, non debent existimare ex contactu illo, virtutem aliquã aut sanctitatis, aut excellentię, imò nec corporalẽ, in res ipsas ex reliquijs deriuari; sed inde manere respectum rationis ad ipsas, ratione cuius memoriã ipsius Christi, & Sanctorum in nobis excitant, & ad eorum venerationem affectum mouent. Atq; hac sola ratione non superstitiosum, sed pietatis & Christianæ religionis, aut obseruantiæ, aut dulię opus censeri debet.

De vera Christi cruce.

Damasc.

Ad posteriorem rationem respondeo ex eo, quod Damascenus lignum veræ crucis venerandum ratione contactus appellauit, non sensit, in cruce aliquam sanctitatis excellentiam deriuari, ob quam secũdũ se, diuisa à Christo veneratione digna esset, sed venerandum ipsum lignũ nuncupauit, ea communi ratione, qua non solùm propter contactum, sed ob repræsentationem venerandum quoq; vocari posset, & omnes imagines in vniuersum septima Synodus, act. 7. in definitione fidei, & Patres communiter venerandas appellant. Non quia adoratio ex affectu seruitutis circa ipsas compleatur, sed quia ex affectu submissionis circa exemplaria venerationis, & honoris signũ ipsis exhibemus, quod adoratio, & veneratio dicitur, vt lib. 2. disp. 8. cap. 14. notauimus. Sic ergo lignum venerandũ meritò dicitur, quonia ex affectu circa Christũ, qui in eo passus est, ob solum contactũ, venerationis & honoris notam ipsi tribuimus, non quia illud à Christo diuisum, secundum se ex affectu seruitutis veneremur.

136

Hęc Deo fauente habuimus de adorationis cultu, quę in hoc opere tractaremus: quod si alicui prolixius videatur quam sperabar, boni consulat, in eo namq, non solùm cum Catholicis de probabiliori doctrina accuratè disputatum est, verùm etiam pro Catholica veritate cum hæreticis pro viribus pugnatum. Quæ duo cum hisce nostris temporibus vno opere cõplecti necessarium esset: vix id pro dignitate breuiori compendio fieri potuisset. Deo autori bonorum omnium, qui dedit velle, & perficere, laus, gloria, & imperium in sęcula. Amen.

Conclusio operis totius.

FINIS.

DISPVTA-TIONES DVAE CONTRA ERRORES

FOELICIS, ET ELIPANDI
de seruitute & adoptione Christi
in Concilio Frãcofordiensi
damnatos.

AVTORE P. GABRIELE VAZquez Theologo Societatis IESV.

IHS

CVM LICENTIA.

Ex eadem officina Ioannis Gratiani, Apud Viduam.

COMPLVTI.

Anno M. D. XC. IIII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

VM anno Domini milleſimo quingenteſimo ſexageſimo ſeptimo, epiſt. Adriani 1. ad Epiſcopos Hiſpaniæ, aliaq; acta Concilij Francofordienſis contra Fœlicem, & Elipandum opera Laurentij Suryj in lucem primum edita fuerint, in quibus ea ſunt deſinita, quæ Theologis Scholaſticis non indoctis in opinione poſita eſſe, antea videbantur: effectum eſt, vt recentiores nonnulli, ne de opinione, quam prius imbiberant, facile monerentur, auctoritatem huius Concilij labefactare: alij vero ſiniſtre interpretari conati fuerint: & in dies pro viribus moliantur. Mirabile namq; putant, rem iudicio non paucorum Scholaſticorum permulta ſæcula probabilem, abſq; antiqua Eccleſiæ traditione, vel manifeſto Scripturæ teſtimonio, imò contra aliquorum Patrum doctrinam, tam ſubito damnatam apparuiſſe. Cùque aliqui cenſeant, Concilium hoc ſ. dictè errore facti deceptum, cùtra ſeptimam Synodum de adoratione imaginum aliquid egiſſe, vt lib. 2. de adoratione diſput. 7. vidimus: ideoq; non dubitent, inter Concilia partim approbata, partim reprobata illud connumerare: in eo etiam quod definit, contra adoptionem, & ſeruitutem, quam Fœlix, & Elipandus Chriſto tribuebant, eius definitioni, & autoritati non multum defcruut. Dabo igitur operam, vt errore Elipandi ex ipſiuſmet confeſſione diluide explicato, falſiſq; interpretationibus reiectis, definitio Adriani, & Concilij, quæ multis retro ſæculis ſub tenebris delituit, perſpicua, & manifeſta reddatur. Id quod nonnulli huius ætatis inſignes viri in Hiſpania noſtra, ſicut ſunt auſpicati, fœliciter perfeciſſent, ſi confeſſionem erroris ipſius Elipandi, quam ex Gothico exemplari ego tranſumpſi, habuiſſent, & attente conſideraſſent. Quæ omnia tametſi in tertiam partem S. Thomæ eſſem tractaturus, importunis tamen amicorum precibus permotus, libris de cultu adorationis coniungere decrevi: vt hoc vno opuſculo, & actis tanti Concilij ab omni erroris ſuſpicione vindicatis, & definitione ipſius explanata, ea parte quæ difficilis videbatur, autoritas eius omnino inconcuſſa, & ſtabilis permaneat. Iam igitur diſputationem aggrediamur.

An Chri-

An Chriſtus ſit Filius Dei adoptiuus. Diſp. prior.

Quid ſenſerit Fœlix Vrgelitanus, & Elipandus Toletanus. cap. 1.
Confeßio Elipandi. cap. 2.
Sententia Durandi, & Recentiorum de adoptione humanitatis Chriſti. cap. 3.
Quid ſenſerint Gabriel Almai. & Maior de eadem re. cap. 4.
Sententia Scoti, quædam Patrum teſtimonia, & rationes, quę adoptionem Chriſti ſuadere videntur. cap. 5.
Nec Chriſto, nec eius humanitati vllo modo conuenire adoptionem ab Eccleſia definitum eſt, & multorum Scholaſticorũ teſtimonio firmatum. cap. 6.
Autoritas Concilij Francofordienſis damnantis Elipandum defenditur. cap. 7.
Prior interpretatio Concilij Francofordienſis, & Adriani refellitur. cap. 8.
Poſterior interpretatio, quã cõminiſcũtur aduerſarij, cõfutatur. c. 9.
Teſtimonia Scripturæ, quibus Adrianus ſententiam Catholicam confirmat. cap. 10.
Teſtimonia Patrum pro eadem ſententia. cap. 11.
Rationes, quibus ab aliis hæc ſententia confirmatur. cap. 12.
Optima ratione probatur, humanitatẽ Chriſti nõ ſuiſſe adoptatã. c. 13
Corollaria ſuperioris doctrinæ. cap. 14.
Diluuntur rationes pro ſententia Elipandi, & Scholaſticorũ quorundam. cap. 15.

Quid ſenſerit Fœlix Vrgelitanus, & Elipandus Toletanus.

CAPVT I.

Fœlicis Vrgelitani error.

1 VO tẽpore Hiſpania noſtra duro captiuitatis iugo à Mauris opprimebatur, ſub finem Regni Siloais, ante annum Domini 785. Fœlix in Illergetibus Vrgelitanus præſul Chriſtum filium Dei adoptiuum aperte pronuntiauit: nõ vt multis ante annis Theodiſclus Epiſcopus Hi-

Theodiſclus Epiſcopus ſectæ Arriani.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pus Hispalensis Isidori successor docuerat: hic enim planè Arrianus fuit, vt cap. 11. videbimus, & Verbum Dei secũdum propriam naturam, gratia solum, & adoptione filiũ Dei esse fatebatur. Fœlix vero ratione solum humanitatis adoptionem Christo tribuebat. Hunc Fœlicem, vt scribit Annonius, seu Aimonius lib. 4. de gestis Francorum cap. 85. Elipandus Archiepiscopus Toletanus, quẽ Ionas Aurelianen. Eliphandum Toletanum, Paludanus vero Eliphantum Tolossanum appellat, per literas consuluit, & quid de humanitate Christi sentiret, interrogauit. Cumq; suam illi sententiam Fœlix explicuisset, ipsum in eam facile pertraxit. Sed quia Scholastici, qui adhuc pro viribus defendunt, Christum esse filium adoptiuum secundũ humanitatem, horum errorem varie interpretantur, confessionem ipsius Elipandi, quam Patres Concilij Francofordiensis habuisse, indubitatum est, ex vetustissimo codice Gothico transumptam, cap. sequenti subijciam: vt ex ea, atque ex definitione Adriani, & Concilij Francofordiensis secum collatis, & error Fœlicis atque Elipandi, & ipsamet tandem Ecclesię definitio manifesta fiat. Nunc vero quid ante Concilium Francofordiense actũ fuerit, in hoc capite perstringam.

Annon⁹. Ionas Aurelia. Paluda.

Elipandus Archie. Tolet. Fœli. em consuluit, & in eius sententiam pertrahitur.

Eodem tempore, quo Elipandus apud Toletanos hanc sententiam tãquam veram, & Catholicæ Ecclesiæ doctrinæ minime contrariam docebat, (neque enim ad ea vsq; tempora quidquam de hac re aperte definitũ, aut in Scriptura expressum habebatur) Beatus presbyter apud Astures, vir in sacris literis eruditus, Elipando se opposuit; & illius doctrinam, tanquam de errore suspectã, notare cœpit: cui adhęsit Heterius Episcopus Vxumensis, qui tunc fugiens Maurorum Tyrannidem, apud Astures cum multis alijs Episcopis exsulabat. At Elipandus pro ea autoritate, quam in alias Ecclesias obtinebat maximam, indigne ferens a Beato & Heterio suam doctrinam, quam ipse Catholicam putabat, erroris insimulari, ad Fidelem Abbatem, qui etiam apud Astures commorabatur, literas dat mense Octobri Anni 783. quo mortuus est Rex Silo, & Mauregatus regnum primùm occupauit. Hæc Epistola habetur in principio libri, quem contra ipsum Elipandũ Beatus & Heterius conscripserunt. In ea autem conqueritur Elipandus, quod ipse Archiepiscopus Toletanus cum esset, quem cæteri in Hispania, vtpote supremum præsulem de fide consulere deberent, a præsbytero Beato, & Heterio Episcopo erroris argueretur. Scripsit etiã, se eo animo esse, vt speraret, hæresim Beatianam (sic enim vocãt sententiam Beati & Heterij) breui ab ipso extinguendam: quemadmodum ante paucos annos hæresim Migetianorum de celebratione Paschatis, ĩ Hispalì conuocato Concilio, ipse damnauerat. Fidelis Abbas nihil de hac re ad Beatum & Heterium scripsit: sed cum illi mense Nouembri anni sequentis ad eum casu venissent, literas Elipandi ipsis ostendit: quibus perlectis Beatus, & Heterius suam sententiam Elipando aperte exposuerunt & libro de ea composito, multis Scripturæ testimonijs confirmarunt. Huius antiquissimum exemplar manu Gothica scriptum, in Bibliotheca Toletana seruatur: in cuius initio prædicta epistola Elipandi continetur. Ex qua Ambrosius Morus lib. 13. historię Hispaniæ cap. 16. totam hanc historiam texuit.

Beatus, & Heterius Episcopus vxamensis se se Elipando opponunt.

3

4 Ambr. Morus.

Elipandus in ch̃ne ferisse doctrinã erroris insimulari.

Migetianorum hæresis ab Elipando damnata.

Porro Elipandus, nimium sua doctrina confisus, eamque Catholicam arbitratus, vt Beatiana sententia maiori autoritate damnaretur, ad Carolum Magnum potentissimum Galliarum Regem literas scripsit, quarum exemplar non exstat, sed ex quibusdam fragmentis, quæ Carolus in sua Epistola ad Elipandum inseruit, quid Elipandus ab eo petierit, manifestum est. Ait ergo Carolus:

Elipandus de hac re Carolum Magnũ per literas cõsuluit.

Deinde quarto loco meę propriæ vnanimitatis, cum his Sanctissimis prædictorum Patrum (scilicet Francofordiensium) decretis, consensum subnexui, sicut vosmetipsi in vestra Epistola, quam meo specialiter assignastis nomini rogare curastis. Primo ne paucorum subdolis adsertionibus consentirem, sed plurimorum testimonijs roboratã fidẽ tenerem. Et paulò pòst. *Illud quoq; quod*

vobis

vobis nostram pietatem flagitare placuit, quatenus in præsentia nostra libelli vestri legeretur textus, & perscrutate plurimorũ cõsilio, quid in eo rectæ fidei sanctionibus cõsentiens inueniretur, sacinus, sicut petistis. Ibiq; lectum fuisse libellum Elipandi, & a Patribus Francofordiensibus confutatum, asserit. Et infra, Exemplum mihi Constantini Imperatoris proposuistis, cuius initiũ beatũ Isidorum laudasse, dicitis, & finem doluisse: quod ne mihi accidat, per quendam beatum, quem Antiphrasim cognominastis, benigne suadetis. Hæc omnia placuit referre: ex his nãque cap. 8. aperte colligemus, Elipandum neq; Arrianum, neq; manifeste Nestorianum fuisse: vt nõnulli sensum erroris illius non assequuti arbitrantur. Ex his etiam perspicuum est, Elipandum alios quoque suæ sententiæ sectatores habuisse: inter quos videtur Episcopus Arcarieus, quem Elipandus in ea epistola ad Fidelẽ, summopere cõmendat. Deinde patet, Elipandum sententiam suam libello quodam expositam ad Concilium misisse: cuius etiam fit mentio in epistola Concilij ad Elipandum, & in libro sacrosyllabo eiusdem Concilij. Huius nullum extat integrum exemplar, habemus tamen confessionẽ Elipandi in libro illo Beati & Heterij, ex quo ad verbũ trãsumptam hic inferere, operępretium duxi: vt melius intelligamus errorem, contra quem in eo Concilio pugnatum est. Beatum enim & Heterium, in suo libro illam fideliter transcripsisse, dubitari non potest: alioquin & ipsos Elipandus, quem hæreticæ doctrinæ insimulabant, falsitatis redarguisset.

Elipandi libellus in Frãcof. Con. legitur & cõfutatur

Elipãdus neque Arrianus neque Nestorianus fuit.

Sacrosyllabus.

Cõfessio Elipandi.

CAPVT II.

Elipandus Toletanæ sedis Archiepiscopus, cum omnibus mihi consentientibus, credo Trinitatem Patris, & Filij, & Spiritussancti in vna deitatis essentia, & natura: hoc est, Deum principium, & Spiritumsanctum in vna natura deitatis, Trinitatem personarum. Quia sicut homo dereliquendo patrem & matrem, & adhærendo vxori suæ, cũ sint duæ per-

duæ personæ, iam non sunt duo, sed vna vocatur caro: & sicut multorum animæ in dilectione Dei vnum est cor & vna efficitur anima: ita Pater, & Filius, & Spiritussanctus opifex vnius totius cõditæ creaturæ: vnius glomeratio caritatis: vnius ambitus dilectionis substantia. Ipse quoque Pater per semetipsum descendit ad turrim, quam ædificabant filij Aslam: & dixit Filio, & Spiritui sancto: venite descendamus, & confundamus ibi linguas eorum, 7 per semetipsum quoque veniens, de iudicio Sodomorum Loth eripuit. Per semetipsum etiam in monte Sina descendens, Moysi legem dedit. Nam si intelligere vultis personas, quo modo sit vnus Deus Trinitas, cognoscite comparatione, Lapidem, & ignem, qui in eo est, frigore in lapide manente, vnam esse substantiam. Attendite huius lapidis comparatione, in diuisam personarum Trinitatem. Et si pernaletis, considerate Dei ineffabilis diuinitatem, & videte vnius deitatis inuisibilem Trinitatem. Et sicut alia est persona frigoris manentis in lapide, atque alia ignis manentis in parente: & tamen procedens non desinit esse ex generante, ita persona filij alia est, & non desinit in vna substantia Deitatis esse cum Patre. Et sicut lapis præcedit ignem illum in se manentem in visione: ita Pater præcedit filium, non tempore, sed origine. Ipseque Dei filius, cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, Deitatem inuisibilem exinanens, aperuit subiectæ creaturæ speciem cum Patre & Spiritusancto Abrahæ in ipso feruore diei. 8 Quia sicut absentia lucis tenebræ sunt, & absentia tenebræ lux esse creditur, tertium inter vtrosque non subsistit: sic in vno Verbo Dei, id est, in vnico filio eius fortitudinem, & honorem, & gloriã esse credimus. Et sicut spiritus pars animæ est, per quam imagines rerum corporalium imprimuntur: sicut mens pars eiusdẽ animæ est, per quam omnis ratio, intelligentiaque percipitur: sicut memoria, quę memoratur meditari: sic in Verbo Dei pro suis officijs diuersa munerum vocabula, quę nequaquam diuiduntur, ponimus. Quem sacra Scriptura testatur, pro salute humani generis, deitate exinanita, hominem factum, circumcisum, baptizatum, flagellatum, crucifixum, mortuũ, sepultum, seruum, peregrinum, leprosum, & quod deterius est, non solum ab Angelis, sed etiam ab hominibus minoratum vermem dictum, ex persona eius Scriptura dicente, Ego sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis.

Similitudo ad declarandã Trinitatem personarum in vnitate essentiæ.

Filius Dei varia potest sortiri nomina.

Quæ Scriptura de Christo homine fatentur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cuius gloriam, diuinitatem stupent cœlestia, & magnitudinem contremiscunt terrena: & qui dicit, gloriam meam alteri non dabo: homo interior in vna eademque Dei, & hominis persona deglomeratus, atque carnis indumento indutus. Quia non per illam, qua natus est de Virgine, visibilia, & invisibilia condidit, sed per illam, qua non ex adoptione, sed genere: neque gratia, sed naturæ: & per istam Dei, simul & hominis filius, adoptiuus humanitate, & non adoptiuus diuinitate, mundum redemit. Qui est Deus inter Deos, qui vtrum comedisset, an bibisset, ex cognitum manet. Quem nonnulla actionis suæ mysteria nescire voluit. Quia si conformes sunt omnes Sancti huic filio secundum gratiam, & cũ adoptiuo adoptini, & cum aduocato aduocati, & cum Christo Christi, & cum paruulo paruuli, & cum seruulo seruuli. Credo etiam inter ipsa Sancti spiritus Charismata gratiarum: Spiritum sanctum esse adoptiuum, in quo clamamus Abba Pater. Hactenus Elipandus.

Christum vere Deum & hominem esse profitetur Elipandus.

Humanitate Christus est filius adoptiuus, non diuinitate.

Sancti eodem sensu ac Christus dicuntur filij adoptiui

Sententia Durandi, & Recentiorum de adoptione humanitatis Christi.

CAPVT III.

QVanquam non pauci Scholastici, nec infimæ notæ, Christo tribuunt adoptionem ratione humanitatis: quia tamen non eodem modo eã explicant, & de modo loquendi non omnino consentiunt, liber sigillatim eorum sententias annumerare: vt distincte notare possimus, quid in vnaquaq; earum approbatione, aut reprehensione dignum sit. Prima igitur opinio est Durandi in 3. dist. 4. quæst. 1. qui duo affirmat: vnum est, simpliciter, & sine additamento non posse dici Christum filium Spiritussancti: alterũ est, dici posse cum duplici additamento hoc modo: *Christus in quantum homo, est filius adoptiuus Spiritussancti.* Quare cum illo additamento *in quantum homo*, concedit Christum, esse filium adoptiuum, & qua ratione concedit esse filiũ Spiritussancti secundum humanitatem, concedere debet esse totius Trinitatis. Quia adoptio, cum sit operatio extra Deum, toti Trinitati tribuitur: tamen Spiritui sancto appropriatur, sicut reliqua opera gratiæ. Priorem partem probat Durandus, quia nomen filij, & filiationis dicitur secundum analogiam, & proportionem quandam de filio per generationem, per creationem, & adoptionem: prius tamen & simpliciter de eo, qui est per generationem, vt patet: de alijs vero, non simpliciter, sed cum additamento. Cum ergo Christus, nec secundum vnam naturam, nec secundum aliam sit genitus propriè ab Spiritusancto, non potest dici filius illius absolutè, & simpliciter. Posteriorem vero sic confirmat, Christus secundum humanam naturã, habet gratiam ab Spiritusancto, per quam fit adoptio filiorum Dei: ergo inquantum homo dici potest filius adoptiuus Spiritussancti. Notat tamen, absolutè non posse dici Christum filium Spiritussancti, nisi cum duplici illo additamento, altero ex parte subiecti, *in quantum homo*, vel *secundum humanitatem*, altero ex parte prædicati, *adoptiuus*, vt ita dicamus, *Christus secundum humanitatem est filius adoptiuus Spiritussancti.* Addenda autem censet illa duo, ne verba communia cum Arrio, & Nestorio habeamus: qua de causa, inquit, negasse Augustinum, Christum esse filium adoptiuum. Quare secundum proprietatem vocum non videtur Durandus negare, dici posse Christum filium adoptiuum, cum illa determinatione *secundum humanitatem.*

Durand.

Christum filium Spiritus Sancti sine additamento dici non posse Dur. probat.

Christus in quantum homo filius Spiritussancti adoptiuus.

Nonnulli recentiores ex parte adhærent Durando. Dicunt enim, Christum cum additamento *in quantum homo*, vel *secundum humanitatem*, dici posse adoptiuum, & absolutè non posse: non solum ne verba communia, & sensum cum hæreticis habere videamur, sed etiam presse proprietate sermonis seruata: quibus fauere videtur Ricard. in 3. d. 10. art. 2. q. 1. dum ait, absolutè non esse dicendum Christum filium adoptiuum, sed cum additamento *in quantum homo.* An verò id neget sine aditamento, ob rationem Durandi, vel recentiorum, non explicat. adoptionem vero Christi secundum humanitatem eodem modo colligit.

Recentiorum sententia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cur absolutè Christus filius Dei adoptiuus dicino possit.

At recentiores, quos dixi, probant, nõ posse absolutè dici Christum filium adoptiuum, hac ratione: quia de ratione adoptiui est, vt aliàs non sit naturalis, sed Christus absolutè dicitur, & est filius naturalis Dei, ergo absolutè adoptiuus dici nequit. Infra tamen cap. 9. nobis probandum est, Christum dicendum esse absolute filium adoptiuum, si semel concedatur cum additamento *secundum humanitatem*. Nunc alias opiniones Scholasticorum recenseamus.

Quid senserint Gabr. Almainus, & Maior de eadem re.

CAPVT IIII.

15 *Gabr. Almain. Maior*

GAbr. Almai. & Maior negant, vlla ratione dici posse Christum filium adoptiuum: ita tamen de adoptione ipsa loquuntur, vt in sententiam quoque Fœlicis, & Elipandi aperte incidant: vt cap. 9. & 15. conuincemus. Quatuor igitur docent. Primum est: dici non posse absolute, Christum esse filium adoptiuum Dei. Probant ratione illa recentiorum proxime allata. Secundum est: etiam cum illo additamento *secundum quod homo*, vel *secundum humanitatem*, non posse concedi. Putant enim cum ipso Gabriele in 3. d. 11. quæst. 1. articulo 3. omnem propositionem, quæ concedi potest de Christo cum additamento *secundum quod homo*, posse quoque absolute concedi: cum ergo absolutè non sit dicendus adoptiuus, neque cum additamento dici poterit. Tertium est: hanc esse falsam propositionem, *Christus secundum humanitatem est filius adoptiuus*. Sic docent expressè Gabriel, & Almainus, Maior vero id insinuat, cum solum concedat id, quod quarto loco referemus. Probant: quia humanitas non est filius, cum nomen filius non sit naturæ, sed suppositi: ergo nec Christus secundum humanitatem esse poterit filius adoptiuus. Hactenus ita recte videbantur hi Autores sensisse, vt Fœlici, & Elipando omnino opponerentur. At in eo, quod quarto loco

Cur Christus secundũ humanitatem non possit dici filius adoptiuus secundum hos autores.

14 loco asserunt, sententiæ illorum omnino consentiunt. Dicũt ergo quarto Gab. & Mai. idq; Almain. insinuat, Christi humanitatem esse adoptatam: addit Gabr. *Latiori quadã significatione*. Quia adoptari proprium videtur filiorũ, humanitas autem non est filia: idemq; putat, adoptatam esse humanitatem, atq, habere ius ad hæreditatem beatitudinis ex gratia, sicut nos habemus. Maior etiam concedit, Christo secundum humanitatem conuenire adoptionem.

Humanitas Christi adoptata fatẽtur.

Vt hæc sententia quoad quartam partem, qua cum Fœlice, & Elipando cõuenit, infra commodius impugnetur, nunc solùm quoad reliqua, quæ docet, breuiter refutanda est. Prætermissa ergo prima parte, in qua verissimum docet: Secũda pars illius hac ratione refellitur. Fieri posset, vt aliqua propositio in aliquo sensu absolutè non esset de Christo concedenda, quæ tamen addita determinatione *secundum quod homo*, vel *secundum humanitatem*, concedi deberet. Nam si hæc esset falsa, *Christus est creatura*, quia significat Christum secundum totum id, quod in ipso est, esse creaturã, vt nõnulli arbitrantur, certe addita illa determinatione negari non posset: sic enim iam determinaretur sensus illius ad partem illam, quæ reuera creata est: eodem modo si esse filium adoptiuum, excludit titulum naturalis aliunde & ideo prædicti Doctores, non concesserunt illam pronositionem, *Christus est filius Dei adoptiuus*, saltem concedere deberent cum illa determinatione *secundum quod homo*: quia cum illa, vere excluditur titulus naturalis, quem Christus absolutè necessario includit. Nam secundum quod homo, non est filius naturalis Dei, vt cõcedunt etiam prædicti Doctores: filiatio enim naturalis, in eorum sententia, alia non est, quam quæ cõuenit ratione ęternę generationis.

Secunda pars prædictæ sententiæ improbatur.

Tertia pars sententiæ refellitur. Si humanitas adoptaretur Christus filius adoptiuus dici posset.

Tertia pars huius sententiæ hoc etiam argumento improbatur. Quamuis humanitas nõ dicatur filia adoptiua: hoc tamen nihil obstat, quo minus Christus dicatur filius adoptiuus secundum illam. Neque enim, cum addimus *secundum humanitatem*, sensus est, humanitatem esse filiam, sed ratione illius Christo conuenire adoptiuam filiationem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem. Quemadmodum, cum dicimus Christus est filius beatæ Virginis secundum humanitatem suam, non significamus ipsam humanitatē esse filiam beatæ Virginis, sed ratione illius, Christum esse filium Virginis: atq; hæc ratio contra hos Doctores præsertim vim habet: qui plane fatentur, humanitatem in Christo vere esse adoptatā: sic enim & Christus ipse adoptatus erit. Nā si subsistit in natura adoptata, & in ea filius Dei est, cur non dicetur secundum illam, filius Dei adoptiuus, vel adoptatus? 16

Respondet Gab. Nō est idem filius adoptatus & subsistens in natura adoptata.

Respondet Gabriel, non esse idem filium adoptatum, & subsistentem in natura adoptata. Nam filius adoptiuus includit illam negationem iuris naturalis, aliunde etiam conuenientis, at natura adoptata, vel subsistens in natura adoptata, prædictam negationem secum non affert. Tum etiam filius Virginis non includit negationem filij Dei. Licet ergo dicamus, Christus est filius Virginis, vel Christus subsistit in natura adoptata, quia in his propositionibus non continetur negatio illa, quam dicebamus: dici tamen nequit Christus filius adoptiuus, etiam secundum humanitatem: quia in hoc quoque modo loquendi negatio prædicta intelligitur: sic autem est falsa propositio.

Verum, vt supra contra eundem Gabr. dicebamus, negatio illa filiationis, & iuris naturalis solum potest includi in ea propositione, qua Christus dicitur absolute filius adoptiuus. At vero si adas *secundum humanitatem*, non includitur, aut si includitur negatio, cum eodem additamento intelligenda est: sic autem est vera propositio, hoc est, cum dicimus, Christus est filius adoptiuus secundum humanitatem, denotamus, ita secundum humanitatem illi conuenire adoptionē filij, vt secundū illā non cōueniat filiatio naturalis: hoc autē quis negabit? Dicere autem, intelligendam esse negationem filij naturalis absolutè, quādo propositio cum additamento profertur, absque fundamento est. Namsi adoptio absolutè posita filiationē naturalem absolutè excludit ex quocunq; titulo, posita cum additamento, cum illo tantum excludet. Supereſt vt id, in quo 17

quo cum Elipando conuenit Gabr. refutemus: commodius tamen fiet cap. 9. & 13. huius disputationis.

Sententia Scoti, quædam Patrum testimonia, & rationes, quæ adoptionem Christi suadere videntur.

CAPVT V.

18 DEmum in hoc cap. sententia Scoti, quæ cū præcedentibus & sensu Elipandi conuenire videtur, & quædā testimonia antiquorum Patrum, quæ recitatis opinionibus consona apparent, referenda sunt. Primum ergo Scotus in 1. d. 10. q. 1. & in reportatis ead. d. q. 1. affirmat, dici posse Christum filium Dei adoptiuum: non quidem determinat, an absolutè, vel cum determinatione *secundum humanitatem*, sed cum in reportatis dicat, Patres ea tantū ratione negasse, Christum esse filium adoptiuum, ne verba communia cum hæreticis haberemus, plane concedit secundum proprietatē, vbi scandalum non esset, absolute dici posse: quo sensu discipulus eius Bassolis ead. d. q. 1. art. 2. propositionem illam concedit. Deinde Scotus vt probabilem defendit sententiam oppositam, quæ dicit, Christum nō esse nec dici posse adoptiuum: cuius rationem cap. 11. examinabimus.

Scotus.

Bassol.

Testimonia Patrum pro Christi adoptione

Sunt vero nonnulla sanctorum Patrum testimonia, quę adorationem Christi afferere videntur. Primum est Irenei 3. lib. aduersus hæreses cap. 11. parum à principio, vbi sic loquitur. *Propter hoc enim, Verbum Dei homo, & qui filius Dei est, filius hominis factus est, commixtus Verbo Dei, vt adoptionem percipiens fiat filius Dei.* Secundum est Marij Victorini lib. 1. cōtra Cādidum Arrian. pag. 6 in. 5. tomo Biblioth. sactæ *Nos* (inquit) *adoptione filij, ille natura etiam, & quadam adoptione filius, & Christus, sed secundū carnem.* Vbi & naturalē Dei filiū esse cōfitetur absolutè, & adoptiuum cū illo additamēto *secundum carnem.* Tertium est Hilarij, quod adducit beatus

19

Irenæus

Marius Victor.

Hilarius

Universidad de Deusto
Biblioteca

beatus Thomas 3.p.q.25.art.4.in argumento *sed contra*, ex secundo de Trinitate post medium in hæc verba. *Ita potestatis dignitas, non amittitur, dum carnis humilitas adoptatur* (scilicet in Christo) ex quibus saltem colligimus id, quod Gabr. & Almai. dixerunt, scilicet humanitatem Christi fuisse adoptatam.

Rationes pro hac opinione. Rationes quoq. aliquæ sunt, quę omnibus opinionibus commemoratis adstipulari videntur. Prima ratio est, nihil obstat quo minus aut absolute dici possit Christus filius adoptiuus, aut cum determinatione illa *secundum carnem*, aut saltem humanitas Christi dicatur adoptata: ergo negari non debet Christo filiatio, aut gratia adoptionis in vniuersum. Porrò plures rationes, quæ contra adoptionem Christi afferri solent, non esse magni momenti, cap. 12. videbimus. Secunda ratio. Christus in quantum homo fuit filius Dei, non naturalis, ergo adoptiuus: neque enim medius aliquis filius esse potest. Non esse filium naturalē secundum humanitatem, probatur: quia nec fuit naturaliter à Deo genitus, sed voluntarie, nec natura sanctificatus, sed gratia: fuit ergo filius, non natura, sed gratia: atqui filius adoptiuus videtur, qui gratia, non natura filius est: ergo Christus vere fuit filius adoptiuus: aut saltem cū additamento illo *secundum humanitatem*: quia secūdum illam nullum alium titulum filiationis habuit, præter gratiā, & voluntatem Dei. Tertio, præter gratiam vnionis habuit Christus secundum humanitatem gratiam habitualem, & per illam vere fuit sanctus: ergo per illam fuit filius Dei, sicut cæteri homines sancti. atqui non fuit filius naturalis, alioqui & cęteri etiam essent: ergo adoptiuus. Hæc argumenta pro omnibus recitatis opinionibus genus aliquod veræ adoptionis in Christo videntur probare, secundum quam filius adoptiuus absolutè, aut cum determinatione, aut saltē eius humanitas adoptata dici possit.

Secūda ratio 20

Tertia ratio 21

Nec

Nec Christo, nec eius humanitati vllo modo conuenire adoptionē, ab Ecclesia definitum est: & multorum Scholasticorum testimonio firmatum.

CAPVT VI.

RLures Theologi Scholastici, & inter reliquos magis insignes, sententiam Catholicam multis retro annis ab Ecclesia definitam nobis palam tradiderunt: tametsi talis definitio ipsis nota non fuerit. Eorum vero sententia est, nec cum determinatione *secundum quod homo*, vel *secundum humanitatem*, dicendum esse filium Dei adoptiuum: ex quo etiā fit, vt nec humanitas Christi dici possit à Deo adoptata, nec in Christo vlla sit gratia adoptionis. Vt enim contra Gabrielem cap. 4. probauimus, si humanitas Christi fuisset adoptata; Christus dici posset filius Dei adoptiuus, secūdum illam.

Alex. S. Thom. Fuerunt in hac sententia Alex. 3. part. q. 10. in 4. S. Thom. 22 *Caiet. Mag. Albert. Bonau. Argent. Palud. Richard.* Caietanus, & recentiores nonnulli Thomistę 3. p. q. 25. art. 4. Magr. in 3. d. 10. cap. 4. Albertus ibidem art. 13. Bonau. art. 2. q. 1. Argentina art. 3. & Palud. in 3. d. 4. art. 3. cui definitio Concilij Francofo dienſis ex historicis saltē Scriptoribus nota fuit. Mitto Ricardum, qui vtramque partē probabilem putat, vt cap. 3. retulimus. Hæc sententia tāquam Catholica, & oppoſita, vt hęretica contra Fœlicem & Elipandum declarata est ab *Adr. 1. Sacrosyl.* Adriano 1. in epistola ad Episcopos Hispanię, & in epistola Concilij Francofordiēsis ad eosdem, & in libro sacrosyllabo edito in ipso Concilio, opera præsertim Paulini Episcopi Aquileiensis, & in *Carolus* epistola Caroli Magni missa ad Elipandum ex eodē Concilio, quę omnia habentur in tertio tomo Conciliorum inter acta huius Concilij: quorum testimonia inferius singillatim recitāda sunt: quinimò, vt paulò pòst in hoc cap. dicemus, sententia hęc ter in Ecclesia definita fuit, & hæresis Fœlicis & Elipandi damnata. Porrò librum illum sacrosyl-

Ter damnāta fuit hæresis fœlicis & Elipandi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

crosyllabum,à Patribus illius Concilij editum fuisse testantur Abbas Vspergensis, Annonius,& Regino locis infra citandis:& ex titulo libri patet. Extat etiam in Bibliotheca Toletana liber manu Gothica scriptus contra adoptionem quam Elipandus Christo tribuebat:in quo Beatus Episcopus Vxuiensis,& Heterius presbyter,vt 1.cap. memorauimus,Elipandi sententiam erroris insimulant. 23 *Abbas Vsp.* *Annō.* *Regino.*

Multis non probatur auctoritas Cōc. Francof. Commendatur Laurentius Surius.

Verumenimvero Theologi Scholastici nō indocti huius ætatis,vt eam sententiam,quam semel fuerant secuti, retinerent,nec historia bene perspecta,nec ratione Concilij recte considerata,autoritatem illius labefactare conati sunt:atq; Laurentium Surium virum religiosum, & in eruendis Conciliorum decretis admodum solicitum, leuitatis insimulare,non dubitarunt,quod tale Cōcilium sine fundamēto,nescio ex quo ignoto promptuario erutum,exeudi curauerit.Nonnulli ergo,non obstante Cōcilij definitione,opinionem Durandi,& aliorum,qui aliquam Christo adoptionem concedunt,vt probabilē amplectantur:alij vero saltem non putant oppositam adeo certam,vt opinio Durandi,& aliorum errore notari debeat:quod huius Concilij autoritas ita explorata non sit, vt ad certā fidei definitionē sufficiat:satisq; sibi arbitrantur fecisse,si sententię Durādi,& aliorū temeritatis notā in urāt:quod cōmuni Patrū Scholasticorū sēsui aduersetur.

Verum antequam ad huius Concilij autoritatem comprobandam accedamus,hoc vnum contra hos Doctores adnotare libet:scilicet sententiam Durandi, & aliorum 24 temeritatis insimulari non posse,si neq; ab Adriano primo,neque à Concilio Francofordiensi,vt illi putāt,dānata nō est.Neque enim videtur temere asserta,quæ tot pro se Scholasticorum habet Doctores à cap.5.commemoratos,nec Patrum testimonijs omnino destituta: siquidem Irenæus,& Marius Victorinus ita aperte eā tradiderunt; vt nulla alia ratione explicari possint. Quodsi ratio, quā affert Concilium, Durandum non conuinceret erroris: certe nec temeritatis posset arguere:imo rationes pro Durando & alijs adductæ cap.5.magnam speciem probabilitatis *Irenæus.* *Marius Victorinus.*

tatis haberent.Ego sane in re tam graui non feram sententiam; quod nouerim viros permultos in Theologia Scholastica insignes,partes Durandi,& aliorū tueri: proferam tamen,quæ ex Historicis,ex confessione Elipādi,ex definitione Adriani,& Concilij,contra Durandum, & alios esse videntur,quibus in medium allatis, iudicium de hac re alijs doctioribus libenter relinquam.

25

Autoritas Concilij Francofordiensis damnantis Elipandum defenditur.

CAPVT VII.

RAtermisso libro à Beato,& Heterio conscripto contra Elipandum, & tantorum virorum contra ipsum iudicio,veniamusad definitionē Ecclesiæ,cuius est rē fidei declarare: & ex antiquis Scriptoribus palam ostendamus, sententiam Felicis,& Elipandi asserentium Christū esse filium Dei adoptiuum,vere damnatam fuisse, non solum in Concilio Francofordiensi,sed etiam alibi.

Annon. Annonius ergo,siue Aimonius,qui centum circiter annos post Concilium Francofordiense historiam Francorū scripsit lib.4.de gestis Francorum cap.83.tres damnationes erroris Elipandi commemorat.Primam factā in Concilio apud Reginum ciuitatem Baioariæ in regio Palatio,vbi Carolus hiemauerat:(quidā tamen codices mendose habent *Regimunum*)Concilium vero conuocatū fuit contra Felicem Vrgelitanum Episcopum,diligēria Caroli Magni,cui eo tempore pars illa Hispaniæ, quæ Catalonia vocatur,vbi est Vrgelis ciuitas,subiecta erat:vt scribit Ambrosius Morus in lib.13.historiæ Hispaniæ cap.26. Huius Cōcilij nulla alia legitur approbatio,nisi quod,vt narrat idem Annonius,Felix in eo conuictus de suo errore, inde Romam ad Adrianum Pontificem iussu eiusdē Caroli missus est; vt coram eo sententiam retractaret: vbi in Ecclesia sancti Petri publice coram Pontifice illā abiurauit: & hæc est secunda illius condemnatio. 26 *Ambr. Morus.* *Historia Cōcil. apud Reginum habiti damnātis hæresim Felicis.*

Est au-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Est autē Reginū ciuitas Metropolis Baioariæ, ideſt Bauariæ, nunc dicta Ratiſpona, quæ, vt ſcribunt Abrah. Ortel. in ſynonymia Geographica in dictione Auguſta Tiberij, & Simlerius in libro notitiarum, Regiū Antonini, & caſtra Regina appellari etiam cōſueuit: atq; vt teſtatur theatrum ciuitatum, Regniopolis quoq; ob frequentes conuentus Principum dicebatur. Huius Concilij contra Fœlicem ſub nomine Ratiſponenſis, mentionem faciunt Cēturiatores centuria 8. cap. 9. & Frāciſcus Feuardētius lib. 5. aduerſus hæreſes verbo *Chriſtus* hæreſi 3. ex his quos addidit libris Alphonſi de Caſtro. Abiurationis verò Fœlicis factæ coram Adriano, præter Annonium, meminerunt Sigibertus in Chronico ſub anno 793. & Regino ſub anno 794. cumq; dicat Regino tertio damnatam fuiſſe hæreſim Fœlicianam de adoptione Chriſti in Concilio Francofordienſi, fatetur plane, duas alias damnationes hactenus cōmemoratas præceſſiſſe. Eandem damnationem referunt Ado in Chronico ſub anno 791. & Antoninus 2. p. hiſtoriç tit. 14. cap. 1. §. 6.

Ratiſponenſe Concilium & apud Reginum nanctum idem.

Centuriatores Feuardētius.

Sigibert. Regino

Ado Anton.

Tertia deniq; damnatio huius erroris contra Elipandū facta eſt in Concilio Francofordienſi. Nam, vt diximus in primo cap. ipſe Elipandus nimium ſuæ fidens opinioni, per literas à Carolo obtinuit, vti multorum conſilio ſua ſententia, quam Beatus, & Heterius in Hiſpania acriter impugnauerant, examinaretur. Huius Concilij, & damnati erroris de adoptione Chriſti, expreſſo nomine Elipandi, ſed tacito nomine Concilij Francofordienſis, mentionem fecit Ionas Aurelianēſis autor illius temporis in lib. 1. de cultu imaginū in principio, qui habetur 5. tomo Bibliothecæ ſacræ: quem ſequitur Paulus Emilius lib. 2. de geſtis Francorum non longe à fine. Meminerunt etiā expreſſo nomine Concilij Francofordienſis ex antiquioribus Hiſtoricis Annonius, Regino, Ado locis citatis: adde Abbatem Vſpergenſem in chronico ſub anno 793. ex recētioribus vero Blondum AEneade 2. lib. 1. ſatis poſt medium, Sabellicum AEneade 8. lib. 8. Platinam in Adriano, Genebrardum in chronico ſub anno 974. tametſi Platina & Sabel-

Francoford. Concil. damnat erroremFœlicis & Elipandi.

Ionas Aur:

Paulus Emilius

Anno. Regino Ado Abbas Vſperg. Elondus Sabell. Platina Geneb.

& Sabellicus, Fœlicianam hæreſim damnatam in eo Cōcilio dicant fuiſſe contra imagines: quos manifeſte fuiſſe deceptos, moſtrauimus lib. 2. de cultu adorationis diſput. 2. cap. 3.

Cæterum omnes autores allegati plane fatentur, aut in Fœlice, aut in Elipando damnatam fuiſſe hæreſim de adoptiua filiatione Chriſti; vt recentiores noſtri Theologi conuincantur, & Concilium Francofordienſe, quod Laurētius Surius excudi curauit anno 1567. non ex ignoto prōptuario, ſed ex antiquiſſimo, & vero exēplari tranſumptum eſſe, credant: nec putent, prædictam damnationem ab aliquo leuiter conflictam cuius tot graues, & antiquos Scriptores teſtes habemus. Fuiſſe autem in prædicto Concilio ex Gallia, Germania, & Italia 300. Epiſcopos, aliqui ex prædictis Scriptoribus aſſirmant: tametſi in titulo epiſtolæ ad Elipandum, Epiſcoporum ſolum Germaniæ, & Galliæ mentio fiat. Verum cum Paulinus Aquileienſis ibi fuerit, qui autor inſcribitur libri Sacroſyllabi: dubitandum non eſt, alios quoque Epiſcopos ex Italia conueniſſe. Fuerunt autem legati Pontificis Adriani (vt ſcribit Ado) Theophylactus, & Stephanus.

Hæreſis de adoptiua filiatione Chriſti in Franc. damnata eſt

Hiſtoria Cōci. Francof. enarratur.

Quod vero quidam Adriani epiſtolam authenticam eſſe, dubitarūt, eo quod ſtylus illius præter morem & lenitatem Pontificiam eſſe videretur; non minori reprehenſione dignum eſt: cum ijdem hiſtorici referant, eandē hæreſim ab Adriano damnatam, & Concilium Francofordienſe autoritate illius conuocatum fuiſſe: quibus omnibus mirum in modum tota epiſtolæ doctrina & definitio concordat. Adde, quod anno præterito, is fuit 1592. grauiſſimorum Doctorum conſilio Romæ ea epiſtola inter epiſtolas Pontificum decretales in 2. tomo cū alijs eiuſdem Pontificis excuſa fuit, quam fatentur, deſumpſiſſe ex Concilio Francofordienſi: non ergo licet, de illius autoritate aliquo modo dubitare. Quod vero ad ſtylum attinet, etiamſi acrius inuehatur in Elipandum, quam cęteri Pontifices in hæreticos alios inuehi ſolent, parum refert. Primum, quia res ipſa, & nimia autoris arrogantia, qui ſe putabat

Epiſtola Adriani authētica

Nota.

Universidad de Deusto
Biblioteca

putabat in rebus fidei aliorum esse regulam, ita exigebat. Nam sicut non minus acriter Cœlestinus primus contra Cassianũ, & viros alioqui pios, & religiosos in prima sua Epistola loquitur, quod de gratia Dei non recte sentirẽt: sed Pelagiano errori ex parte fauerent, & Prospero, atque Hilario doctrinæ August. propugnatoribus molesti essent, suaque autoritate impedirent ne sana doctrina semina-retur, vt in primam partem S. Thom. disp. 91. Futius videbimus: eodem modo Adrianus in Elipandum tam aspere loquitur, quod eũ videret, nõ solùm erroré defendere, sed etiam Beatum, & Heterium, qui contra ipsum sanam doctrinam prædicabant, Episcopali sua autoritate tanquam hæreticos insectari. Deinde, non omnes Pontifices, eundẽ seruant in scribendo stylum. Postremo, etiãsi Pontifex cõtra Elipandum initio aspere loquatur, vt ei prædictam opinionem suam remittere suadeat, in fine tandem paterna in ipsum viscera ostendit, si ab errore resipiscat. Quis igitur definitiones Adriani, & Concilij Francofordiẽsis minus authẽticas existimabit? certe vno, aut alio modo ipsas interpretari, minus est periculosum: at eas vt non authenticas reijcere quis audeat? Cum igitur non solum tot sint firmissima fundamenta, vt autoritatem Epistolę Adriani, & Concilij Francofordiensis astruamus. verumetiam nullus hactenus ex Scriptoribus oppositum dixerit; plane fit vt recentiores Theologi, qui contra Epistolas Concilij, & Adriani loquuntur eas, minus authẽticas existimãtes, absque fundamento talem de illis sententiam ferant. Sed videamus, quas alij Scholastici definitionibus Concilij, & Pontificis interpretationes adhibeant; vt filiationem adoptiuam in Christo aliquo modo asserant, aut saltẽ sententiam Durandi, & aliorum ab errore defendant.

30 *Cœlestin.*

31

Epist. Adriani aut definitionem Con. Fran. reijcere nõlitet.

Prior interpretatio Concilij Francofordiensis, & Adriani refellitur.

CAPVT VIII.

TErgiuersantur in dies non pauci, & vt sententiã memoratam de adoptione Christi, aut sequãtur, aut saltem

tem probabilẽ esse demonstrent, definitionẽ Concilij, & Adriani alio detorquere moliũtur. Quare vt id, quod cap. 6. proposuimus, aperte ostendamus, & germanum Cõcilij, & Adriani sensum explicemus, duabus interpretationibus, quibus aduersarij Concilij definitionẽ eludere conantur, occurrere necessarium duximus.

32

Aduersarij Cõ. Fran. explicant.

Quidam igitur dicunt, non damnari à Pontifice, & à Cõcilio Elipandum, quod dixerit, Christum esse filiũ adoptiuum Dei, & naturalẽ simul in eadẽ persona: sed quod purum hominẽ, & purũ filiũ Dei adoptiuũ esse, cũ Nestorio affirmarit, diuidens in Christo personam filij naturalis, & adoptiui. Hoc pacto tribuit hanc hæresim Elipando Francicus Feuardẽ. lib. illo 3. aduersus hæreses verbo *Christus* hæresi 3. quem multi recentiores hac nostra ætate sequũtur. Elipandum vero cũ Nestorio sensisse non obscure videtur probari. Primo, ex Iona Aurelianen. libr. 1. de cultu imaginũ, vbi ait, in eo Cõcilio dãnatũ fuisse Elipãdũ, aut, vt ipse ait, Eliphãdũ Toletanũ cum autore sui erroris Nestorio, quẽ imitatus est. Secũdo, colligi videtur ex Damas. lib. 3. de fide cap. 11. vbi ait: *Si autem, qui seruum eum dicũt, vnũ Christum instar Nestorij in duos diuidunt:* atqui Elipãdus, sicuti asserebat Christum esse adoptiuum filium Dei, dicebat etiam ipsum esse seruum, vt sequenti disputatione videbimus, & ex eius cõfessione liquet: ergo si allerẽdo Christum esse seruum ipsum in duos diuidebat, idem omnino sentiebat, dum ipsum adoptiuum filium Dei prædicabat. Tertio, Cõciliũ Frãcofordiẽse in Epist. ad Episc. Hispanię lõge a fine, dũ refelleret Elipãdi, & Fęlicis sentẽtiã, qui docebãt Christũ esse seruũ, sic scripsit. *Nonne olim eadẽ hæresis vestra in Nestorio ab vniuersali Sancta Ecclesia refutata est, etiã & dãnata:* & in lib. Sacrosyllabo, qui in eodẽ Cõci. cõscriptus fuit col. 3. dicitur. *Dei ergo filius, qua ratione credi potest adoptiuus, qui inseparabiliter assumpto homine, in vna persona coeũte vtraq; natura, nõ duo filij, alius Dei, & alius hominis, vt (sicut illi errãdo æstimãt) adoptiuus sit filius hominis,* &c. vbi parẽthesis illa supponere videtur secũdũ sentẽtiã Elipãdi, & Fęlicis esse duos filios. Demũ Sigiber. in suo Chrõ. loco citato superio-

Elipan. cum Nest. sensisse multi dicunt.

33

Cõ. Frãc.

Sacrosyll.

Sigibert.

Universidad de Deusto
Biblioteca

periori cap. & Antō. 2. p. historiæ tit. 14. c. 1. §. 6. ita referūt hæresim Fœlicianam de adoptione Christi, ac si ille Christum in duas personas diuideret.

Refutatur explicatio prædicta. Elipandus cū Nestorio non sensit.

Hæc tamen interpretatio non modo optimis coniecturis ex Concilio Francofordiensi, & Adriano deductis, verumetiam verbis expressis ipsius Elipandi refellitur. Prima quidem coniectura est. Si Elipandus plane fuisset Nestorianus, & duas in Christo asseruisset personas, nō adeò suæ sententiæ & iudicio confideret, vt Carolum Magnum, quem sciebat Catholicum Principem per literas solicitaret, vt conuocato Concilio sententiā suam de adoptione Christi approbaret. Vnde namq; persuadere sibi posset, 34
Prima coniectura.
Episcopos latinos in errorem Nestorij cōsensuros? At, vt vidimus 1. capite, Elipandus obnixe à Carolo Concilium postulauit: non ergo manifestum errorem Nestorij defendebat, sed sententiā iudicio plurimorū nō improbabilē.

Secunda coniectura optima.

Secunda coniectura. Nunquam Adrianus, & Concilium afferunt testimonia contra Elipandum, ad probandā vnitatem personæ in Christo, sed ea supposita, tollere nituntur omnem adoptionē, atq; ad hoc solū testimonia Scripturæ, & Patrum inducūt: quodsi Elipandus Nestorianus esset manifestus, eodem modo, quo Nestorius, testimonijs probantibus vnitatem personæ, conuincendus esset. Quinimo tam Concilium, quam Adrianus ad hoc absurdum conantur deducere Elipandum, vt cogatur asserere duas in Christo personas: eo quod adoptiua, & naturalis filiatio in eodem suppositō etiam ratione diuersarum naturarum esse non possit. Quodsi Elipandus cum Nestorio personas diuideret, non ad hoc absurdum deducendus, sed, vt dixi, testimonijs contra Nestorium reuincendus esset.

Tertia coniectura.

Tertia coniectura. Cum Elipandus eodem modo asserat 35
Christum esse seruum Dei, quo dixit esse filium eius adoptiuum, illiusq; seruitutē multis locis Scripturæ probare conetur; si ipse Nestorianus esset, facile respōdere posset, & deberet Adrianus, Christum quidem appellari seruum secundum alteram naturam, in eadem tamen diuina persona:

persona: sicut Patres semper respondent Nestorio obijcienti aliqua ex Scriptura, quæ purę creaturæ propria videntur. At Adrianus non ita respondet, sed plane fatetur in omnibus locis veteris Testamenti, quibus Christus dicitur seruus, per figuram & in aliena persona dictum fuisse: vt disputatione sequenti cap. 5. & 8. referemus. Nam cum Elipandus assereret, in eadem persona Verbi duas esse Christi naturas, & in altera adoptiuum, & seruum esse; non potuit Adrianus alio modo respondere. Non enim satis erat, dicere illa testimonia intelligi de Christo secundum alteram naturam, cum nihil aliud ipse Elipandus contenderet.

Verba Elipandi notanda.

Sed quid moror? verba Elipandi in prædicta sua confessione audiamus. *Quem* (scilicet filium Dei) *Scriptura sacra testatur, pro salute humani generis, deitate exinanita, hominem factum, circūcisum, baptizatum, flagellatum, crucifixum, mortuum,* 36
sepultum, seruum, peregrinuum, leprosum, &, quod deterius est, non solum ab Angelis, sed etiam ab hominibus minoratū, vermem dictum, &c. Quibus verbis manifeste docet, filium Dei incarnatum. Quod autem inquit *exinanita deitate*, non intellexit in sensu Euthychetis, naturam diuinam conuersam in carnem: sed loquitur in sensu Pauli ad Philipp. 2. cum ait, *semetipsum exinaniuit*: atqui Nestorius nunquam diceret, filium Dei, exinanita deitate, hominē factum: hoc enim solū vnione in persona fieri potuit: Elipandus ergo non sensit cum Nestorio, duas in Christo esse personas. Sequitur in eadem confessione. *Cuius gloriam, diuinitatem stupent cœlestia, & magnitudinem contremiscunt terrena: & qui dicit, gloriam meam alteri non dabo: homo interior in vna eademque Dei, & hominis persona deglomeratus, atque carnis indumento indutus: quia nō per illam, qua natus est de Virgine, visibilia, & inuisibilia condidit: sed per illam, quæ non ex adoptione, sed genere: neque gratia, sed natura: & per illam Dei, simul & hominis filius, adoptiuus humanitate, & non adoptiuus diuinitate mundum re-*
37 *demit: qui est Deus inter Deos.* Desinant ergo nostri Theologi, effugia comminisci, & errorem apertum Nestorij Elipando tribuere: cum disertis verbis vnam Dei & hominis

Universidad de Deusto
Biblioteca

minis persona fateatur: cum Christum verum filium Dei naturalem, in natura diuina prædicet: & duas in vna persona naturas pronuntiet: quæ omnia Nestorius nunquam concessit. Nec aliquem perturbet, quod ait, *Carnis indumẽto indutus.* Cum enim prædixisset, *in vna eademque Dei & hominis persona*, absque suspicione Nestoriani erroris addere potuit, *carnis indumento indutus.* Neque eo quod dicat, *Deus inter Deos*, suspicetur aliquis de ipso Gentilium errorem turbam Deorum asserentium. Loquitur enim more Scripturæ, quæ Dominum Dominorũ, & Deum Deorum, verum Deum appellat. Fit ergo, vt non solum optimis coniecturis, sed etiam euidenter nobis constet, nunquam Elipandum cum Nestorio Christum in duos diuisisse. Cæterum obiectionibus, quę oppositum videbantur probare, satisfaciamus.

Vnam Dei, & hominis personam diserte confitetur Elipãdus.

Respondeo igitur, Elipandum erroris Nestorij vnum Christum in duos diuidentis iure insimulari: quia cũ adoptio, & seruitus manere nequeant in humana natura vnita in eadem persona, vt contendunt Damascenus, Concilium Francofordiense, & Adrianus, & cap. 13. perspicue ostendemus: fit, vt, qui asserit Christum adoptiuum, & seruum, cogatur ipsum in duos diuidere. Eodem igitur modo Elipandus Nestorianus dicitur, & eius hæresis cũ autore suo Nestorio damnata, sicut Durandus Nestorianus merito posset appellari, nõ quod asseruerit duas in Christo personas, sed quod dum affirmat, Christum hominem Dominicum posse nuncupari, ex suo modo loquendi cõuincitur, Christum diuidere. Nam si non diuiditur persona, potius *Deus homo*, græce θεάνθρωπος *theanthropos*, vel ὁμόθεος *homotheos*, id est, simul Deus, quam homo Dominicus, aut diuinus vocari debet: vt in 3. p. S. Thom. q. 16. art. 3. fusius tractabimus. Et ita respondeo ad omnia, quæ pro hac interpretatione allata sunt.

Soluũtur argumenta aduersariorum. Adoptiõ manet in natura vnita personæ diuinæ.

Damasc. Concil. Franc. Adr. 38

Superest solum, vt respondeamus ad illud vltimum testimonium, quod ex libro Sacrosyllabo adducebatur. Dico ergo, contextum illorum verborum facilem esse, nec quidquam prædictæ interpretationi fauere. Nam parenthesis

Sacre syllabi verba exponuntur.

thesis illa (*sicut illi errando æstimant*) non debet referri ad illud, *nõ duo filij*, sed ad id, quod sequitur, *adoptiuus sit*, quare cum ait, (*sicut illi errando æstimant*) *adoptiuus sit filius hominis*, sensus est: nõ possunt esse duo filij in Christo: ita vt
19 dici possit filius adoptiuus, filius hominis, sicut illi (scilicet Fœlix & Elipandus) autumant.

Posterior interpretatio, quam comminiscuntur aduersarij, confutatur.

CAPVT IX.

Alij vero, qui vel Durandi sententiam sequentes affirmant, dici posse Christum secundum proprietatem sermonis filium adoptiuũ Dei, cum additamento illo *secundum humanitatem*, vel *secundum quod homo*, aut cum alijs Scholasticis aliquam in humanitate Christi adoptionem admittunt, definitioni Adriani, & Concilij, alteram quoque adhibent interpretationem. Dicunt ergo, solum ab eis definiri, Christum non esse dicendum absolutè filium adoptiuum: at cum determinatione illa *secundum quod homo*, vel *secundum humanitatem*, nihil ab Ecclesia hactenus decretum fuisse. Hanc etiam interpretationem maximè probant nonnulli alij Theologi, qui licet vt probabilius defendant, nec absolutè, nec cum illo additamento posse dici Christum filiũ Dei adoptiuum; affirmant tamen cũ determinatione saltem, nihil de fide ab Ecclesia fuisse declaratum. Nullũ pro
40 hac sua interpretatione proferunt testimonium, neq; aliquod proferre possunt.

Definitionẽ Concilij aduersarij interpretãtur.

Cæterùm antequam euidenter eis ostendamus, cum illa etiam determinatione damnatam fuisse sententiam Elipãdi, paucis contra eos notare liber id, quod superius cap. 3. contra Durandum diximus: nempe si semel admittamus dici posse Christum filium Dei adoptiuum cũ determinatione *secundum quod homo*, dici quoq; posse absolutè: neque enim ratio adoptionis in eo posita est, vt excludat quẽlibet ri-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bet titulum filiationis naturalis secundum aliã naturam, sed secundum eandem, secundum quam adoptio conuenire debet, vt cap. 12. ostendemus. Et hac forsan ratione adducti videntur allegati Theologi, vt assererent, propositionem prædictam absolutè esse damnatam: quia modus ille loquendi absolute excludere videtur titulum filiationis naturalis quacunq; alia ratione, quem cum determinatione prædicta non excludit. Verum si hæc ratio sufficeret, vt damnaretur propositio illa absolutè, sufficeret etiam, vt cum determinatione non solum damnata non esset, sed etiam probabilior, quàm opposita censeretur.

Christum dicere filiũ adoptiuum, etiã secundum humanitatem, damnatum. Primo probatur ex historicis

41 Verumenimuero perspicue ostendamus, etiam cũ determinatione, sententiam Elipandi, & aliorum Scholasticorum damnatam esse: id quod ex triplici capite monstrari potest. Primo ex Scriptoribus antiquis: secundo ex definitione Adriani & Concilij Francofordiensis: tertio ex ipsamet cõfessione Elipãdi. Primo igitur ex Scriptoribus

Ionas Aur.

Ionas Aurelian. autor illius tẽporis lib. illo 1. de cultu imaginũ, de Fœlice Vrgelitano Episcopo sic loquitur. *Quoniã iuncto suo sceleratissimo errori Elipando Toletanæ vrbis Episcopo, Christum secundũ humanitatem non esse proprium filiũ Dei, sed adoptiuum, prædicare ausus est.* Hanc vero sententiã dicit fuisse in Concilio damnatam, tempore Caroli Magni aui Caroli Calui, ad quem scribebat. Addebant ergo Fœlix, & Elipandus, determinationem illã *Secundum humanitatem*. Secundo Annonius lib. illo 4. de gestis Francorũ cap. 85. tradit, Elipandũ à Fœlice per literas quæsisse, in hæc verba; *Quid de humanitate Christi sentiret*: (non dixit quid de Christo,) *an secundum quod homo, esset adoptiuus filius, vel proprius*: & respondisse Fœlicem, esse adoptiuum. Qui ergo cum additamento illo interrogauit, & qui respondit, non solum absolutè, sed etiam cum determinatione propositionem concedebant: nihilominus damnati sunt, vt cap. 6. & 7. monstrauimus: ergo non minus hæretica eorum sententia censeri debet cum additamento, quam sine illo. Tertio Ado Viẽnẽ. in Chronico sub anno 793. ita ait.

42 *Ado*

In hac

In hac Synodo (scilicet Francofordiensi) hæresis cuiusdam Episcopi Fœlicis nomine, damnata est: qui Christum secundum quod homo est, adoptiuum Dei filium dicebat. Deniq; Genebrardus recens autor, sed non minus diligens, & doctus, quam pius, lib. 3. Chronici sub anno 794. affirmat, damnatum esse errorem de adoptione humanitatis in Christo: vt inde etiã constet, non solum filiationem adoptiuam Christo nõ esse tribuendam, sed etiam eodem modo negandum, humanitatem Christi fuisse adoptatam. Neq; enim minus damnatũ est, asserere humanitatẽ Christi esse adoptatã, quã homini Christo absolutè, aut secundum humanitatem filiationem adoptiuã tribuere. Quocirca Gabr. & alij cap. 4. commemorati, non minus videntur erasse, dum negãtes filiationem in Christo adoptiuã, humanitati illius adoptionem concedunt.

Genebr.

Adr.

Secundo ex Conc. & Adriano.

Secundò loco ex Adriano, & Concilio id ipsum nõ minus aperte probare possumus. Adrianus namq; post initiũ epistolæ suæ, sic ait. *Materia autem causalis perfidiæ, inter cætera reiicienda de adoptione Iesu Christi filij Dei secundum carnẽ, falsis argumentationibus digesta perfidorum verborum ibi stramina incomposito calamo legebãtur. Hoc Catholica Ecclesia nunquam credidit, nunquam docuit, nunquam male credentibus assensum præbuit.* Quibus verbis refert Adrianus, errorem Elipandi de adoptione Christi secundum carnem: appellat verò perfidorum verborum stramina, ea quæ de hac adoptione secundum carnem asserebant: ergo cum prædicta determinatione non solum filiationem adoptiuam, sed etiã adoptionem, quam admittit Gabr. nunquam Ecclesia docuit, nunquã credidit, nec eam docentibus assensum præbuit. Et paulò pòst cum probasset quibusdam Scripturæ testimonijs, Christum esse filium Dei proprium, & naturalem, non adoptiuum, subiungit hæc verba. *Quodsi secũdum eorum callidam tergiuersationem cuncta, quę protulimus ad diuinitatem tantummodo filij Dei referenda opinantur: dicant vbi vnquam communi affectu dixerit nobiscũ, Pater noster: sed enim (inquit) Pater vester, quid vobis opus sit, non ait Pater noster, quasi nobiscum adoptatus per gratiam.* Occurrẽ igitur eorum respõ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

so, qui dicere possent, Christum quidē dici filium Dei naturalem in Scriptura, sed secundum diuinam naturam, nō secundum humanam: & hanc eorum callidam solutionem ex eo damnat, quod nunquam Christus dixerit vnà nobiscum, *Pater noster*. Nam cum tradidit formam orationis Luc. 11. dicens, *Pater noster, qui es in cœlis*, nobis tradidit dicens, *cum oratis dicite, &c.* Et paucis interpositis adducit Adrian. illud ad Rom. 8. *Proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*: & subdit, *Scimus enim, quia non est traditus secundum diuinitatem, sed secundum id, quod homo verus erat: illum nimirum qui traditus est, id est, hominem ipsum Apostolus proprium Dei filium appellat*. Ego sane non contendo modo, ex illis verbis Pauli colligi tanquam de fide, Christum secundum quod homo est, non esse filium adoptiuum, sed naturalē: verum ex verbis Adriani citatis satis aperte deduci, hanc fuisse mentem Pontificis; vt cum determinatione illa *secundum quod homo*, naturalem filiationē definiret in Christo: & adoptiuā dānaret. Et aliquātulò inferius hac vtitur ratione. *Nam sicut peccata nostra non tolleret, si ipse peccatum haberet: ita adoptionis gratiam nobis non tribueret, si ipse propter hominem, quem assumpsit sine sorde peccati, necessarium egerit, vt gratiam adoptionis acciperet*. Colligit ergo hoc modo, si secundum hominem adoptatus, & gratia adoptionis fuisset sanctificatus; non potuisset nobis gratiam adoptionis mereri: intelligit condigne. Nam, vt dicemus cap. 13. si gratia adoptionis sanctificatus esset, ipsamet deitate non esset vnctus: ac proinde, vt communis opinio fert, non posset condigne redemptionem nobis mereri. Nota igitur in prædicta ratione, particulam illam *propter hominem*, quæ reuera æquiualet determinationi illi *secundum quod homo*. Tandem aliquantulum ante finē epistolæ, ex illo loco Matth. 3. & 17. *Hic est filius meus dilectus*, infert Adrianus, Christum non esse filium Dei adoptiuū, eo quod dictus est *filius meus dilectus*: cumq; ibi dicat, vocem illam referri ad humanitatem, plane affirmat, non esse filium adoptiuum secundum illam. Subiungit autem hæc verba; *Aduertite, quia nihil vobis restat, vt secundum diuinitatem*

44

45

uinitatem tantummodo credatis, dixisse Patrem, Hic est filius meus, sed potius secundum humanitatem, supra quam Spiritus dicitur descendisse.

Sacrosyl. Deinde in libro sacrosyllabo edito, & approbato in ipso Concilio, longe à principio, cōtra asserentes Christum esse filium adoptiuum, sic dicitur. *Hæc igitur dicentes, aut in vtero Virginis eum susp icantur adoptatum, quod dici nefas est,*

46 *quia de beata Virgine inenarrabiliter sumpsit, non adoptauit carnem: aut certe purum eum hominem sine Deo natum, quod cogitare impium est, necesse est fateantur.* Vbi primum obserua, quā plane damnauit asserentes, Christum carnem suam adoptasse: vt taceant, non solum Scholastici illi, qui putant Christum posse dici filium adoptiuum secundum carnem; sed etiam Gabr. & alij, qui saltem concedunt, carnē Christi fuisse adoptatam: eodem enim plane modo in Concilio vtrūque damnatur. Deinde nota, quo pacto Concilium, ex eo quod dicatur Christus filius adoptiuus, vel caro eius adoptata, inferat eum esse purum hominem, quod in vnitate personæ diuinæ adoptio carnis coalescere nequeat: id quod frpius liber ille contra Fœlicem, & Elipandum inculcat, deducens eos ad absurdum Nestorij. Quare non satis est, si aliquis addens determinationem dicat, Christū secundum humanitatem esse filium adoptiuum: hoc enim modo etiam Christum dissoluit. Clarissime vero eadē interpretatio confutatur ex eodem lib. sacrosyllabo colum. 6. vbi post confessionem illam Petri, *Tu es Christus filius Dei viui*, obiectioni eorum, qui dicere possent, Christum fuisse appellatum filium Dei naturalem secundum diuinā naturam tantū, occurritur his verbis: *Petrus confessus est Christum verum filium Dei viui, & tu hæretice dicis, Christus adoptiuus filius est? Enimuero fortassis erigeres perfidiæ aurē, si absolutè dixisset, Tu es filius Dei viui: fingeres forsitā more tuo, falsa argumentatione, vt diceres, secundū diuinitatē enim filium Dei cōfessus est. Sed quoniam cū additamento dixerat, Tu es Christus filius Dei viui, omniū hæreticorū ora fidei suæ pugno attriuit. Christe namq; nemē ab homine, quē assumpsit, accepit: quia vnctus in homine fuit, nihil tibi restat, quid dicas.* Quid, obsecro, clarius, more etiā

Caro Christi non fuit adoptata.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Scholastico dici potuit: Siquidē cū additamento *secundum hominem*, filium Dei naturalem, nō adoptiuū esse definit.

Deniq; in epistola Concilij ad Episcopos Hispaniæ lōge ab initio refertur testimoniū Augustini, quod Elipandus, & alij pro sua sententia afferebant, in hæc verba. *Adoptatus est, sed non meritis: quære gloriam eius, à quo habes hanc gratiam homo adoptatus, cuius gloriam quæsiuit, qui est ab illo vnicus natus.* Subdit autem Concilium. *Quam adoptionem prauissimo sensu, qui scripsit epistolā, ad Christi voluit transferre humanitatem: in qua peruersitate sensus vtrumq;, & imperitia scribentis patet, & mala voluntas.* Damnat ergo Concilium eos, qui adoptionē humanitati Christi adscribebant; ac proinde eos quoque, qui aut Christum secundum humanitatē, vel secundum quod homo, dicebant esse filium adoptiuū, vel qui humanitatem eius adoptatam esse pronuntiabant, & infra reprehendit Elipandum, & alios, quod dicerent Christum ex Patre vnigenitum sine adoptione, primogenitum vero in tempore per carnis adoptionem. Vnde post multa concludit, in vtraque natura esse vnigenitū, & primogenitum non adoptiuum, sed magnum Deum. Et infra, *Si Deus* (inquit) *generatus est, nequaquā adoptiuus, sed filius. Quā alia persona est, & propriū filij, alia adoptiui filij, vel serui: & scimus vnam esse personam in Christo.* Colligit ergo Concilium (id quod paulo antè de libro illo sacrosyllabo dicebamus) non posse scilicet in eadem persona, etiam ratione differsarum naturarum, naturalem filiationem cum adoptione conuenire. Ij autem, qui cum additamento illo *secundum quod homo*, vel *secūdum humanitatem*, Christo tribuūt filiationem adoptiuam, vel adoptionem, sine dubio in eadem persona Christi vtramq, esse asseuerant.

4ª Conc. Franc.

Christ⁹ in vtraq, natura vnigenitus.

Tertiò demum ex confessione ipsius Elipandi cap. 2. recitata satis manifestum est, cum additamento tantum cōcessisse Christo adoptionem, de illo enim ait, *Homo interior in vna eademque Dei, & hominis persona deglomeratus, atq; carnis indumento indutus: quia nō per illā, qua natus est de Virgine, visibilia, & inuisibilia condidit, sed per illam, que non ex adoptione, sed genere: neque gratia, sed natura: & per illam Dei simul & hominis*

Tertio ex cō fessione Elipandi.

Elip. 48

Elipandum fatēdā hominem tantum Christum dicit filium adoptiuum.

hominis filius, adoptiuus humanitate, & non adoptiuus diuinitate mundum redemit. Hæc sola verba de adoptione Christi habet, quæ cum additamento illo *secundum humanitatem*, aut *in humanitate*, quod idem est, pronunciauit. Plura alia prætermitto non minus manifesta testimonia: imò ex his, quæ adduxi, pauciora sufficerent, nisi prædicta interpretatio animis quorūdam ita esset infixa, vt nihil ipsis certius esse videatur.

Testimonia scripturæ, quibus Adrianus sententiā Catholicam confirmat.

CAPVT X.

SEntentiā Catholicam cap. 6. à nobis expositā confirmare nitūtur Adrianus, & Conciliū Scriptura, Patribus, & ratione: quorum singula suis capitibus referemus.

49 Adr.

Primò igitur probat Adrianus ex Scriptura, per locum (vt aiunt) a negatione: qui licet vt plurimum parum habeat momenti, in præsenti tamen controuersia non debet inutilis iudicari. Tum, quia eo vtuntur Adrianus, & Damascenus: tum etiam, quia res ipsa, vt dicemus, postulare videbatur, vt in Scriptura aliquādo id expressum fuisset. Nam cum sæpenumero Christus corā hominibus loqueretur de Patre Deo, nunquam vna nobiscum Deum interpellans, dixit Patrem nostrum, sed Patrem meum, & Patrē vestrum: Ioannis 20. meum dixit, per naturā vestrum, per gratiam. In quem sensum explicat illum locum Athanasius lib. de Incarnatione Christi ante medium, & Damasc. lib. 4. de fide cap. 8. vbi cum ostendisset, quōmodo Christus dicatur secundum natiuitatem ęternam primogenitus, & vnigenitus inter omnes creaturas, vt declararet, quare dicatur primogenitus inter multos fratres, subdit hæc verba. *Primogenitus autem inter fratres, quoniam cum matris etiam ratione vnigenitus esset ipse natura Dei filius, inter nos, qui & adoptione, & gratia in Dei filios adoptati sumus, fratresq;*

Athan. Damasc.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipſius exſtitimus, primogenitus factus eſt: eoque etiam nomine dicebat, Aſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum: non dixit Patrẽ noſtrum, ſed Patrem meum, natura videlicet: & Patrem veſtrum, 50
Nota. *beneficio & gratia: & Deum meum, & Deum veſtrum: non dixit Deum noſtrum, ſed Deum meũ: ſi ſubtili mentis agitatione id, quod oculis cernitur, ab eo, quod mente ſola percipitur, diſtinguas: & Deum veſtrum vt opificem, ac dominum.* Vbi etiam obiter nota pro ſequenti diſputatione, nunquam Chriſtum appellaſſe Deum ſuum, vt dominum ex ſententia Damaſceni. Recte igitur Auguſtinus lib. contra Secundinum Manichæum ca. 5. inquit, *lege itaque Scripturas, nunquam invenies* Auguſt. *de Chriſto dictum, quod adoptione ſit filius Dei.*

Argumentum à negatione quando valere poteſt

Et quamuis locus à negatione parum roboris communiter habeat: hic tamen non parui momenti eſt, vt ſupra proxime dicebam. Cum enim toties Chriſtus filius Dei dicatur, cur ſemel, aut iterum non diceretur adoptatus, ſi revera eſſet? Multa quidem in Scriptura nõ habẽtur, quæ poſtea Eccleſia definiuit: verum quia Scripturę nulla incidit occaſio loquendi de illis, nullum defumi poteſt argumentum ex loco à negatione contra definitionẽ Eccleſiæ. Merito ergo Concilium Francofordienſe in Epiſtola ad Epiſcopos Hiſpaniæ colũ. 15. in principio, obijcit ſibi ex parte Elipandi: *Dices enim, cur times adoptiuum Chriſtum dominum nominare?* Et reſpondet hoc modo, *Dico tibi, quia nec Apoſtoli eum ſic nominarunt, nec ſancta Dei Catholica Eccleſia conſuetudinem habuit ſic eum nominandi, imo nec credere, eum adoptiuum eſſe, ſed proprium filium.* Et longe poſt quoddam Hilarij teſtimonium ait: *Tu vero, quiſquis es, qui Chriſtum prædicas adoptiuum, vnde iſte tibi ſenſus veniſſet, voluiſſem ſcire. Patriarchę neſcierunt, Tractatores hoc nomen tacuerunt, Doctores fidei noſtræ non docuerunt.* 51

Explicatur locus Pauli ad Rom. 8. ab Adrian.

Secundo probat Adrianus poſitiue ex illo ad Rom. 8. *qui* Adriã. Ad Romanos. 8. *proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum.* Nam ſi proprium appellat, quomodo erit adoptiuus? Hæc autem verba referenda eſſe ad humanitatẽ Chriſti, vel ad Chriſtum, ſecundũ quod homo eſt, colligit Adrian. ex eo, quod dicitur, *pro nobis omnibus tradidit illum. Scimus enim* (inquit

quit Adria.) *quia non eſt traditus ſecundum diuinitatem, ſed ſecũdum id, quod homo erat: illũ nimirũ qui traditus eſt, ideſt, hominem ipſum Apoſtolus proprium Dei filium proteſtatur.*

Matt. 16

Tertio ex confeſsione Petri Matth. 16. *Tu es Chriſtus filius Dei viui*: quam Chriſtus maxime probauit, cum dixit, *Beatus es Simon, &c. Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hãc petram, &c.* arguit his verbis. *Nunquidnam dixit Petrus, tu es Chriſtus, qui propter nos factus es filius hominis, & per adoptionẽ factus es filius Dei: hoc nec Petrus confeſſus eſt, nec ſancta Eccleſia confitetur.* Ex hoc autem loco arguit eo modo, quo ex præcedenti referendo Petri confeſsionem ſolum ad humanitatem, ſecundum quam filium Dei viui, quaſi proprium, non adoptiuum appellauit. 62

Ad hæc tñ duo loca Scripturæ reſpõdere poſſet aliquis, etiãſi intelligãtur de Chriſto homine, parũ inde probari. Nã voces omnes vnius naturæ de alia in cõcreto prædicãtur per idiomatũ cõmunicationẽ. Quocirca de illo homine recte dici poſſet, eſſe filiũ propriũ Dei, etiãſi ſecundum humanitatẽ eſſet adoptiuus: cõtra etiã de Verbo per cãdẽ cõmunicationem recte dicitur, traditum fuiſſe pro nobis. Nũc autẽ cõtẽdit Adrianus, nõ ſolũ ratione cõmunicationis idiomatũ, nomine illũ dici filiũ naturalẽ Dei, nõ adoptiuũ: ſed etiã ita fuiſſe humanitatẽ præparatã vnione, vt illi nullo modo adoptio, ſed filiatio naturalis cõueniret.

Matt. 3. & 17.

Vltimo probat Adria. ex illa voce de cęlo lapſa, Matth. 3. & 17. *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene cõplacui*. Vbi per filiũ dilectũ omnes intelligunt naturalẽ, nõ adoptiuũ. Cęterũ vt hic locus aliquid probet, neceſſe eſt, verba illa referri ad totã Trinitatẽ dicẽtẽ, & ad humanitatẽ Chriſti, ad quã dirigãtur. Eſſe autẽ totius Trinitatis colligit Adrianus ex illo verbo *cõplacui*, quo denotare videtur cõueniẽtia pluriũ in vnã ſententiã, & beneplacitũ. Nã ſi ſolus Pater, verba illa protuliſſet, nõ dixiſſet, *complacui*, ſed, *placui*. Quod ſi tota Trinitas intelligitur, illa verba dixiſſe, neceſſario ad humanitatem diriguntur. Tota namque Trinitas non eſt Pater Chriſti ſecundum diuinitatem, ſed ſecũdum humanitatem. Confirmat præterea: quia cap. 3. Matt. referuntur, hæc 63

Explicatur locus Matth. 3. ab Adriano.

Universidad de Deusto
Biblioteca

hæc verba dicta esse de illo, super quem Spiritus sanctus descendit: at Spiritus sanctus non supra diuinitatem, sed supra humanitatem descendit: ergo ad humanitatem verba illa diriguntur.

Locus ille Matt. alter a Patribus expenditur.

Huic tamen expositioni plura obstant Patrum testimonia, Hilarij 6. de Trinit. ante medium, August. 1. de Trinitate cap. 10. post medium, Leonis in sermone de Transfiguratione, Athanas. sermone 4. contra Arrianos non lõgè à fine, & sermone 3. nõ parum ante medium, Chrysost. hom. 12. & 57. in Matthæum, Euthymij, & Anselmi in illud Matth. 3. qui omnes Patri æterno verba illa tribuunt, indeq; probant æqualitatem Filij secundum diuinitatem cum Patre: consentit Hieron. in cap. 5. Matth. dum asserit, reuelatum fuisse mysterium Trinitatis voce Patris & manifestatione Filij, & Spiritus sancti super illum descendentis.

Hilarius Aug. Leo Athan. Chrysost. Euth. Anselm.

Hieron.

Deinde obesse videtur illud 1. Petri cap. 1. vbi hæc verba dicta in transfiguratione Patri æterno tribuere videtur. *Accipiens enim* (inquit) *à Deo Patre honorem, & gloriam voce delapsa ad eum huiusce modi à magnifica gloria, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Cum enim dicit *à Deo*, non ad totam Trinitatem, sed ad primam personam verba illa referri necesse est: eadem autẽ ratio videtur esse de eisdem, cum dicta fuerunt in baptismo.

1. Pet. 1. 54

Illa Matth. testimonia nõ probatur sententia hæc tã quam de fide.

Mihi sane non displicet interpretatio Adriani: ex dictis tamen infertur, eo testimonio non sufficienter probari, prædictam sententiam esse de fide. Nec mirum est, nã neq; ipse ad hæc testimonia totum fundamentum illius reducere voluit, neq; vnquam dixit, ex illis dogma illud definiendum esse de fide. Interdum autẽ adduci possunt Scripturæ testimonia à Pontificibus in suis decretis, quæ tamen non plane definiant rem de fide, vt in multis alijs videre licet. Nihilominus etiamsi obstent testimonia Patrũ, quæ retulimus: non est tamen dicẽdũ, quidquã obesse interpretationi Adriani testimonium Petri, qui de æterno Patre videtur prædicta verba intellexisse. Nam si quidquã Adriano aduersaretur, non solum ipse uõ probaret, quod

Interdum adducũtur a Pontific. testimonia quæ non definiunt de fide.

conten-

55 contendebat: verumetiam manifeste contra Petri doctrinam sensisset. Existimo ergo, Petrum in sua canonica non de prima persona, sed de tota Trinitate posse explicari. Cũ enim ait, *Accipiens enim à Deo Patre honorem, & gloriam voce delapsa ad eum*, &c. indicat, se loqui de humanitate, vel de Christo secundum humanitatem, secundum quam accepit gloriam & honorem voce illa delapsa. Nam secundũ diuinam naturam gloriam, & honorem æterna generatione habuit: ad Christum autem secundum humanitatem tota Trinitas refertur, vt pater: potuit ergo Petrus intelligere, vocem illam esse totius Trinitatis: potest nihilominus ad primam personam referri: quia hæc omnia, quę diximus, ratione communicationis vocum, & idiomatũ, de diuina persona prædicari possunt. Hactenus de Scripturæ testimonijs, inter quæ nullum video adeo efficax, vt ex se rem hanc de fide esse conuincat.

Testimonia Patrum pro eadem sententia.

CAPVT XI.

56 AEterum testimonia Patrum, quæ pro hac sententia recitat Adrianus, magis perspicua sunt. Omissis autem duobus prioribus, quæ refert, altero Athanasij, altero Nazianz. quę contra Nestorium diuidentem personam Christi solum pugnant primo loco afferamus Aug. tract. 2. in Ioan. cap. 1. in illud.

Aug.

Testimonia Aug.

Quotquot autem. vbi sic ait: *Nõ enim nos nati sumus de Deo quemodo ille vnigenitus, sed adoptati per gratiam ipsius. Ille enim venit vnigenitus, vt solueret peccata: quibus peccatis implicabamur, ne adoptaret nos propter impedimentum eorum.* Ex quo arguit Adrianus his verbis. *Quomodo per illius gratiam nos sumus adoptati, si ipse consors nobis in adoptionis gratia fuit? Nã sicut peccata non tolleret, si ipse peccatum haberet, ita adoptionis gratiã nõ tribueret, si ipse propter hominem, quem assumpsit, sine sorde peccati necessarium eguerit, vt gratiam adoptionis acciperet.* Sic põderat Adrianus prædictum testimoniũ. Vt enim infrà patebit,

Ex illo probat Adrianꝰ adoptionem humanitatis non conuenire, nisi in persona creata.

tebit, adoptio humanitati conuenire nequit, nisi in persona creata, ac proinde vim habere non posset, vt condigne pro nobis satisfaceret. Ad hanc enim satisfactionem, vt suo loco dicetur, necessaria fuit vnio hypostatica. Verum possemus & nos alio modo aduersarios eodem testimonio vrgere. Liquet enim, Augustinũ loqui de Christo secundum humanitatem. Dixerat namque prius, Deũ misisse vnigenitum filium suum in mũdum, vt fratres haberet adoptatos, nec vnicus esset: atqui secundum diuinam generationem vnicus semper fuit, & secundum humanitatem solum habuit fratres adoptatos: inter eum igitur ex parte humanitatis, & nos, discrimen natiuitatis constituit dum docet alio modo illum natum, quàm nos. Quod si ille natus esset per adoptionem, non esset alio modo natus: modus autem diuersus est, quod ille venit vnigenitus, vt per illum nos adoptaremur, nos vero nati sumus per adoptionem.

Ab autore aliter ponderantur verba Augustini.

57

Secundum testimonium, quo vtitur Adrianus, est Greg. Magni lib. 1. moral. cap. 6. alias 29. in illa verba. *Erat ille vir magnus inter omnes Orientales:* vbi ita scribit, *quod Redemptor noster oriens dicitur, Propheta testante perhibetur, qui ait, & ecce vir oriens nomen eius: omnes ergo, qui in hoc oriente fide cõsistunt, recte Orientales vocantur. Sed omnes homines tantummodo homines sunt, ipse autem oriens, Deus & homo recte dicitur: omnes, qui in fide Deo nascuntur, superat: quia non, vt cæteros adoptio. Sed natura illum diuinitatis exaltat; qui & si humanitate, cæteris apparuit similis, diuinitate tamen mansit super omnia singularis.* Hactenus Gregorius. Circa quæ verba primum nota, cum Gregorius de Christo negat, fuisse adoptione exaltatum, quem tamen hominem esse dixerat, nõ solum negat adoptionem secundum diuinam naturam, sed etiam secundum humanam. Nam si secundum hanc esset adoptatus, non debebat dicere, sola diuinitate fuisse exaltatum super reliquos, sed etiam adoptione. Id enim, quod de Christo negatur absolute, secundum omnem natura illius negatur: vt in primam partem disputat. 158. cap. 5. dicemus. Deinde nota, Gregorium loqui de Christo secundum humanitatem, cum dicit fuisse exaltatum, nõ adoptione, sed diuinitate. Loquitur enim de eo, qua parte Redemptor fuit, & de humanitate meritò inquit, exaltatam fuisse, nõ adoptione, sed ipsa deitate: quia ea tanquam igne quodam accensa fuit, & sanctificata, ac proinde super omnes creaturas euecta, & in throno maiestatis Dei collocata: vt lib. primo de cultu adorationis disp. 4. cap. 5. notauimus.

Greg. Magn.

58

Ponderantur Greg. verba.

Christum secũdum humanitatem diuinitate, nõ adoptione exaltatum. Nota.

Hilarius.

Tertium testimonium sit Hilarij 6. de Trinitate, paulo ante finem, vbi, postquã adduxit illud ad Rom. 8. *qui proprio filio suo non pepercit*, &c. inquit, *Nunquidnam etiam nunc adoptionis in eo erit nuncupatio, in quo proprietatis est nomen?* qua si dicat, minime, Quamuis autem cõtra Arrianos loquatur, expendenda tamen illius sunt verba, quibus ait, ideo nunc, scilicet facta etiam incarnatione, de qua multum loquutus fuerat, non posse dici adoptiuum. quia proprius ab Apostolo nuncupatur. Quodsi saltem secundum humanitatem dici posset adoptiuus, non deberet absolute negari: etiamsi absolute diceretur proprius, vt supra notauimus. Mitto testimonium eiusdem paulo inferius allegatum à Concilio Francofordiensi in Epistola ad Episcopos Hispaniæ, quod de Christo secũdum diuinitatem posset explicari.

Si proprius nõ adoptiuus.

59

Innominatus Auct. Aug. Isidorus.

Quartum testimonium sit, quod citat Concilium in illa Epistola ex dogmate fidei innominato autore, & est libri de Ecclesiasticis dogmatibus apud Augustinum capite 1. & Isidori libro de doctrina & fide Ecclesiasticorum dogmatum cap. 1. cuius verba sunt *Dei filius, hominis factus est filius: natus secundum veritatem naturæ ex homine hominis filius; vt veritas vnigeniti, non adoptione nec appellatione, sed in vtraque natiuitate filij nomen nascendo haberet: vt esset verus Deus, & verus homo, vnus filius.* Hæc verba refert Concilium, & eadem sunt apud Augustinum, & Isidorum: nisi quod hi dixerunt *primogeniti*, Concilium autem, *vnigeniti*, quod idem est. Similia verba habet Leo 9. in Epistola tertia, quæ est ad Petrum Episcopum Antiochenum, & habetur in 3. aut 4. tomo Conciliorũ: ibi enim in cõfessione fidei

Isidorus. 60 Leo 9.

fidei de Christo ita loquitur. *Credo Deum verum, & hominem verum: propriũ in vtraque natura, non commistionem atque diuisionem passum, non adoptiuum, neque phantasticum, vnicum, & vnum Deum, filium Dei in duabus naturis.* Cum ergo in vtraq; natura habeat nomen filij nascendo, non adoptione; consequitur, in altera non esse adoptatum.

His postremo annumeratur à quibusdam Beda in 7. cap. Ioann. in illa verba: *Nemo tamen palam de illo loquebatur*, vbi ita scribit, *Noua hæresis in angulis occulte susurrat, Christus est adoptiuus: sed clarius vniuersalis sanctæ Ecclesiæ vox resonat, Christus est filius Dei proprius.* Verum cum Beda antiquior fuerit Fœlice, & Elipãdo, qui huius erroris primi autores extiterunt, non est credendum huius hæresis mentionem fecisse, sed alterius erroris, quem circa sua tempora Theodisclus Episcopus Hispalẽsis Isidori successor, natione Græcus in Hispania docuit. Dicebat enim cum Arriano, Christum secundum propriam naturam esse filium adoptiuũ, id quod nunquam Fœlix & Elipandus senserunt. Demum pro hac sententia referri possunt Beatus, & Heterius in illo suo opere, quod contra Elipandum ediderunt, nec typis adhuc excusum est: omnes quoq; Historici cap. 7. allegati, qui sententiam Elipandi hæreticam censuerunt, & vt hæreticam damnatam esse affirmarunt.

Beda

Theodisclus Christum in propria natura filiũ dicebat adoptiuũ

61

Rationes quibus ab alijs hæc sentẽtia confirmatur.

CAPVT XII.

Quid sufficiat ad aliquod fidei dogma declarãdum.

VSque adeò firmum fundamentum huius Catholicæ doctrinæ arbitror esse rationem efficacem, ex definitione & natura ipsa adoptionis ducta, vt ei soli innixi Adrianus, & Patres Concilij, recte prædictam sententiam definire potuerint: & Fœlicem, atq; Elipandum oppositũ asserentes damnare. Optima enim ratio Theologica ex articulo fidei, & naturali aliquo principio petita, sufficit ad aliquod dogma fidei declarandum. Verum antequàm propriã rationem

tionem Concilij proferamus, operæpretium duximus, varias Scholasticorum rationes referre; earumq; momentũ & robur examinare.

Ricard.

62

Prima igitur ratio Ricardi in 3. d. 10. art. 2. q. 1. est in hũc modum. Vt aliquis sit filius adoptiuus, debet prius tempore, aut saltẽ natura esse non filius adoptantis: sed Christus, etiam in quantum homo, non fuit nõ filius Dei prius tempore, aut natura, quàm ab eo adoptaretur: humanitas enim illius habuit gratiam, non tantum ab initio incarnationis, verumetiam prius natura, quàm assumeretur à Verbo, tanquam dispositionem ad assumptionem: ergo Christus, etiam secundum humanitatem, non est filius Dei adoptiuus. Hæc ratio videtur fuisse Magistri in illa dist. 10. nisi quod ille solam antecessionem temporis postulare videtur.

Mag.

Scotus

Eam tamen meritò impugnat Scotus in 3. d. 10. §. *respondeo*, hoc argumento, Necessarium non est, vt aliquis sit filius adoptiuus Dei, prius tempore fuisse non filium illius, & alienum: alioqui nec Angeli, si in gratia fuerunt creati, adoptari potuerunt: satis ergo erit, prius natura esse aliquem extraneum, vt à Deo possit adoptari: id quod Ricard. etiam concesit, cum dixit, vel tempore, vel natura prius debere esse alienum: sed humanitas Christi fuit aliena, & extranea prius natura, quàm vniretur: hoc est, ex se, & ab intrinseco tantum considerata, fuit extranea: ergo hoc sufficiebat, vt posset adoptari. Quod enim ait Ricardus, habuisse gratiam habitualem prius natura, quàm vniretur, nihil obstat, quo minus fuerit adoptata. Tum quia prius natura, ipsa humanitas fuit producta, quam habuerit gratiam habitualem, vt manifestum est: prius enim est, esse humanitatem, quàm gratam esse: ergo prius fuit extranea, quàm vniretur, & vnione ipsa, aut gratia habituali adoptaretur. Tum etiam, quia, vt ostendemus in 3. parte S. Thomæ q. 6. art. vlt. non prius habuit gratiam habitualem, vt dispositionem, quàm vniretur.

Non est necesse vt filius adoptiuus prius tempore sit non filius adoptãtis.

Impugnatur Ricard.

63

Sed age, cõcedamus Ricardo, prius natura habuisse gratiã habitualẽ, quàm vniretur, ita vt nõ fuerit extranea, nec

Universidad de Deusto
Biblioteca

prius duratione, nec natura; vel ergo per illam gratiã habitualem fuit adoptata, vel habuit filiationem naturalem; non potuit habere filiationem naturalem, vt patet, quia omnes etiam haberemus: per illã ergo habuit adoptionem.

Ratio Scoti adducitur & impugnatur

Secunda ratio est Scoti, qui vt probabilé quoq; defendit nostram sententiam, arguit autem hoc modo. Vt aliquis adoptetur, necesse est, saltem prius natura extraneũ esse illi, à quo adoptatur; ita vt non necessario comitetur aliquid generationẽ, tanquã dispositio congrua, conferẽs ius ad hæreditatẽ, sed in Christo in eodem temporis momento gratia habitualis comitabatur generationẽ, & ea conferebatur ius ad hæreditatẽ: ergo Christus etiam secũdũ humanitatẽ, non fuit adoptatus. Verũ ipse Scotus sibi 64
obijcit hanc rationẽ. Illa gratia, quæ comitatur generationẽ non datur in priori instãti, aut signo naturæ, sed in posteriori: nam in priori, hoc est, considerata natura humana ex se, erat extranea, & absq; aliquo iure: sufficit ergo hoc, vt deinde in sequenti instanti, dicatur adoptari: quantumuis prædita sit gratia habituali. Ad hoc ita respondet Scotus, *Quære solutionem* quam ego non inueni, nec puto inueniri posse. Nam illa gratia habitualis, non necessario comitatur vnionem, nec est dispositio ad illam, vt superius notaui: nihil ergo obstare posset adoptioni, si alioqui natura humana vnione Verbi adoptaretur. Adde etiã, quod (sicut contra Ricardum diximus) per illam gratiam habitualẽ, nõ confertur ius filij naturalis. quis hoc non videat? ergo si aliquod confertur, est ius tantum adoptionis. Hæc ratio probat, siue gratia habitualis detur prius natura humanitati, quã vniatur, siue post, nihil obesse adoptioni.

Sancti Thomæ ratio omnibus præstat difficilis tamen est.

Tertia ratio S. Thom. 3. p. q. 23. art. 4. est huiusmodi. Filiatio proprie conuenit personæ, non naturæ: neque enim natura est filia, sed persona dicitur filius: de ratione autem eius, qui adoptatur, est, vt alioqui non sit filius naturalis: atqui persona Christi ex se, est naturalis filius Dei: ergo nullo modo ei adoptatio potest cõuenire. Hęc ratio ceteris omnibus multũ præstat: ea tamen nõ est vsum Cõciliũ, 65
si verba illius recte expendantur, & difficultate aliqua nõ caret.

caret. Primũ, nã quamuis filius sit nomẽ suppositi, & non dicãtur duo filij in eadẽ persona, tamen Christus non solũ dicitur filius ęternus Dei ratione personæ, & naturæ diuinæ, sed etiã filius Virginis, ratione humanæ, quod est diuersum genus filiationis, siue sit vnica vtriusq; relatio, siue nõ: & ita sicut vna filiatio ex Virgine nõ repugnat cũ filiatione æterna ex Patre, nõ videtur hac ratione repugnare adoptiua cũ naturali. Quocirca etiãsi absolutè dici non posset Christus filius adoptiuus, quia hic modus loquẽdi, videtur excludere filiationẽ naturalẽ personę, nihil tñ obstaret, quo minus cũ determinatione, diceretur filius adoptiuus secũdũ humanitatẽ. Tũ etiã si cũ additamento illo cõcederetur, absolutè cõcedi posset, iuxta doctrinã traditã cap. 5. Ad hęc, vt sequẽti cap. ostẽdemus, Christus secundũ quod homo, dicitur filius naturalis Dei, non adoptiuus: nec solum dicitur filius Patris ęterni ratione personę, sed filius etiam naturalis totius Trinitatis secundum humanã naturam: ergo filiatio conuenit ratione naturæ humanæ: 86
cur ergo adoptiua conuenire nequit?

Bonau.

Ratio Bonauenturæ. Filius adoptiuus extraneus debet esse adoptantibus non naturalis.

Quarta ratio, qua in Scholis Doctores satis frequenter vtuntur, desumpta ex Bonauentura in 3. d. 10. art. 1. quæst. 1. talis est. Vt aliqua persona adoptetur, oportet alioqui non esse naturalem filium, sed ex se extraneum esse adoptanti: ergo, vt à Deo aliquis in filium adoptetur, debet esse extraneus, & alias non naturalis: sed Christus non fuit

Adr.

extraneus: ergo non potuit esse adoptiuus. Videtur autem esse ratio Adriani in epistola citata columna 2. vbi reprehendens eos, qui dicebat, Christum fuisse adoptiuum, ait. *Quasi alienus aliquando à Patre fuerit, aut per carnis, extraneus ab eo factus esset, assumptionem*, & in libro Sacrosyllabo colum. 7. ita dicitur. *Adoptiuus, nõ nisi affectatæ loquutionis, alienus dicitur filius.* Ex qua definitione colum. 8. concludit. *Vnde & eos valde execramur, qui eũ* (scilicet Christum) *adoptiuum impio grunniunt ore, quia, sicut præfatis sumus, adoptiuus dici nõ potest, nisi is, qui prius alienus est ab eo, à quo adoptari desiderat.* Ego quidẽ fateor, nõ posse esse filiũ adoptiuũ in personã filij naturalis, etiã secũdũ aliam naturam, vt in Christo:

Sacrosyl.

Universidad de Deusto
Biblioteca

idq; cum vnione hypostatica pugnare: & ita personam debere esse extraneam: ratio tamen allata id non probat. 67
Nam si aliquid colligit, hoc tantum est, Christum absolutè non esse filium adoptiuum: at vero secundum humanitatẽ, quæ ex se extranea est, id nõ probat. Adde, quod hoc argumento non probatur, carnem ipsam non fuisse adoptatam, sicut contendunt Concilium, & Adrianus. Nã humanitas extranea est, & nõ naturalis: potuit ergo adoptari. Neq, verò ideo dixerunt Concilium & Adrianus, carnem non adoptari, quia filiatio est suppositi, non naturæ: sed quia assumptio in vnitatẽ suppositi, tollit omnino adoptionem, vt infra dicemus. Ideo dixit ille liber Sacrosyllabus citatus à nobis suprà cap. 9. filium Dei nõ adoptasse carnem, sed assumpsisse: nempe carnis assumptionẽ adoptioni opponens. Neq; liber ille inde solum colligit, Christum non esse adoptiuum, quia nunquam fuit extraneus: Sacrosyl.
Nota. sed quia vtraque natura in eadem manserit persona, quæ nunquam fuit extranea: quæ duo recte probant. Nisi enim persona sit extranea, illud, quod vnitur in ea, non potest dici adoptatum: non quia ex se extraneum non fuerit: sed alia ratione, vt infrà explicabitur. Quamuis ergo recte sequatur ex eo, quod persona, in qua vnitur natura, non sit extranea, naturam ab ea sumptam non fuisse adoptatam: 68
nihilominùs id hactenus satis explicatum non est.

Optima ratione probatur, humanitatem Christi non fuisse adoptatam.

CAPVT XIII.

Potissima ratio, qua meo iudicio vsi fuerunt Adrianus, & Patres Concilij, non modo demonstrat, non esse dicendum absolutè Christum filium adoptiuum: verumetiam nec cum determinatione *secundũ quod homo*. Imo vero, humanitatem eius nõ fuisse vllo modo adoptatam. Hæc enim omnia definita esse à Concilio, superius cap. 9. probauimus. Est autẽ ratio huiusmodi. Ille, qui adoptatur in filiũ, nõ secundũ naturã sed solo affectu coniungitur adoptanti: id namq; ipsa vox *adoptio* significare videtur, est enim desiderantis: quare adoptare aliquem in filium, nihil aliud est, quam desiderio & voluntate loco filij naturalis aliquem sibi subrogare: & perinde est, sibi adoptare filium, atq, desiderare sibi habere pro filio eum, qui alioqui secundum naturam sibi coniunctus non est: sed humanitas Christi, non fuit coniuncta Deo solo affectu, verũ re ipsa: ergo per assumptionem non potuit adoptari: ac proinde Christus nec absolutè, nec secundum humanitatẽ esse potest filius Dei adoptiuus. Ex eodem principio, alio pacto argumentari possumus. Ille, qui adoptatur, ita est natura sua extraneus adoptanti, vt post adoptionem etiam re ipsa maneat extraneus, nec vlla naturali coniunctione propinquus: sed humanitas Christi, etiãsi sua natura extranea sit, post assumptionem naturaliter mansit vnita, hoc est re ipsa, & secũdum veritatem naturæ: id enim significat particula *naturaliter*, apud Cyrillum in libro ad Euoptium in defensione 3. anathematismi, & apud Maximum in libello contra Acephalos nondum typis mandato, per Franciscum nostrum Turrianum è Græco traducto cap. 11. ergo non fuit adoptata. Nam sicut pars alicui substantialiter vnita, dici non potest ab illo adoptata, cuius est pars, eodem pacto nec humanitas à Deo. Cum enim illi substãtialiter sit vnita, ita est sua natura, vt non affectu, & adoptione, sed re ipsa sit sua.

Filius adoptiuus est qui non secundum naturam, sed solo affectu coniungitur adoptanti. Adoptare quid.

69

Qui adoptatur post adoptionem re ipsa manet extraneus, & non naturaliter vnitus adoptanti.

Cyrill. Maxim. Francisc. Turr.

Albert. Adrian.

Hanc rationem ex Scholasticis attigit Albertus in 3. d. 10. art. 13. eamq; ex Adriano & Concilio magis aperte colligo. Primum ex epistola Adriani columna 4. in fine, vbi sic ait. *Scriptum est enim, Pater diligit filium: & omnia dedit in manu eius: adoptiuis vero filijs non dedit omnia, sed quædam dona charismatum.* Quid est Patrẽ omnia dedisse filio, nisi dedisse illi suam deitatem substantialiter in eadem persona coniunctam? Alijs vero dedisse quædam charismatum dona, quid est, nisi affectu tantum, eos sibi coniunxisse? Secundo ex epistola Concilij ad Episcopos Hispaniæ colum. 7. vbi inter Christum Dominũ, & alios iustos, quos Chri-

Prædicta ratio ex Adriano & Concilio deducitur

70

Concil. Franc.

Universidad de Deusto
Biblioteca

stos etiam apellat, hoc inquit intereſſe, quod Chriſtus Dominus natura vnctus ſit, illi vero per gratiam. quo pacto multi alij Patres loquuntur. Reddit rationem: *Quia in illo pleniter fuit diuinitas*, hoc eſt, re ipſa: in alijs vero, participatio quædam illius. quia affectu ſolo, & amore vniti ſunt Deo. Eodem pacto Auguſtinus lib. de Trinitate & vnitate Dei cap. 11. inter adoptatos filios Dei, & Chriſtum diſcrimen conſtituit, his verbis. *Sunt iſti, filij gratia: ille, natura: quia in iſtis, participatio diuinitatis: in illo plenitudo.* Refert autem hæc verba ad humanitatem, de qua dixerat Paulus eiſdē fere verbis ad Coloſſenſ. 2. *In quo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*, id eſt, vere, non participatione. Deinde columna 12. dicitur: *Vnitas perſonæ, quæ eſt in Dei filio, & filio Virginis, adoptionis tollit iniuriam.* Cum autem Neſtorius vteretur nomine συνάφεια *ſynaphia*, quæ latine propinquitatē ſolum denotat & nomine ἕνωσις *enoſis*, nollet vti, quod latine vnitatem, & vnionē vere ſignificat, vt notabimus in primam partem ſancti Thomæ diſput. 35. cap. 2. quem modum loquendi reprehendunt Patres Concilij Alexandrini epiſtola 10. apud Cyrillum; ideo columna 16. epiſtolę Cōcilij Francof. in principio ſic dicitur: *Videtur enim, Neſtorium dicere copulationem, quod vos dicitis adoptionē. Quid eſt adoptio, niſi caritatis copulatio, qua Pater adoptione ſibi copulat filium, quem proprium non habet?* Vbi aperte Concilium dicit, adoptionem eſſe coniunctionem, nō naturalem, ſed medio ſolum affectu, cui non tam nomen ἕνωσις *enoſis*, id eſt vnio, quam nomen συνάφεια *ſynaphia*, id eſt copulatio, conuenire videtur. Atqui humanitati Chriſti, non copulationem affectus, ſeu σωνάφειαν *ſynaphian*, ſed naturalem vnionem græce ἕνοσιν *enoſin*, tribuimus.

Aug. 5

Ad Col. 2.

71

Cyrill. Sacroſyl.

Sacroſyl. 72

Clarius tamen ex libro Sacroſyllabo ſæpius allegato, qui in eodem Concilio Francofordienſi editus fuit, hæc noſtra ratio colligitur. Columna enim 3. circa finem contra eos, qui aſſerebant Chriſtum fuiſſe adoptatum infert: *Aut in vtero Virginis ſumpſit carnem*, vbi adoptioni aſſumptionem opponit, *Aut ipſum eſſe purum hominem, ac per hoc* (inquit)

(inquit) *poſteà, quaſi eguerit adoptione, à Patre in Filium ſit adoptatus: cum nihil Deus eguerit, qui erat in eo, non per gratiam quemadmodum in cæteris, puriſque hominibus, ſed eſſentialiter per naturam.* Vbi eſſe in aliquo per gratiam, & eſſe eſſentialiter per naturam opponit. Quia per gratiam idem eſt, quod per amorem, & affectum: per naturam autem, eſt re ipſa. Qua ſane ratione Dionyſius Alexandrinus in epiſtola contra Paulum Samoſatenum, quam è græco conuertit noſter Frāciſcus Turrianus in ſua Hoplotheca nōdum typis excuſa, inter alios iuſtos, quos etiam Chriſtos appellat, & Ieſum Chriſtum Deum, & hominem his verbis differentiam aſsignat. *Et ob hanc cauſam plane apparebit, quod Chriſtus magna puritate, & iuſtitia, quę conferri non poſſet, Ioanni antecelleret: quia in Ioanne quidem erat opus, & labor iuſtitiæ, in IESV vero natura.* & paulò inferiùs: *Non ſolo nomine, ſed veritate eſt Chriſtus Ieſus, qui eſt ante ſecula Verbum, ipſe factus eſt homo, ex Maria incarnatus. non enim ſortitus eſt vnctionem externam, ſicut nos ſortiti ſumus, qui ante non vocamur Chriſti, ipſe vero ſemper prædicatur Chriſtus Dominus, vt qui eſt.* Appellat etiam ibi Dionyſius Chriſtum ipſam per ſe rē, id eſt, ipſam vnctionem: quia in ſe, re ipſa Deitatem habet qua deificatur, vngitur, & ſanctificatur: & ideo non ſolo affectu, ſicut cæteri, participatione ſcilicet quadam ſanctitatis, ſed ipſa natura Deitatis ſanctificatur.

Dionyſ. Alex. Franciſc. Turr.

Eſſe in aliquo per gratiam, & per naturam, opponuntur.

Sacroſyl. 73

Clariſsimè tamen columna 7. eiuſdem libri, prædicta ratio exprimitur his verbis: *Adoptiuus enim non niſi affectatæ loquutionis alienus dicitur filius. Omnis enim adoptio ex affectione ducit vocabuli ſui originem: quanquam etymologiæ ſuæ non videatur trahere ſimilitudinis ſonum. Habet namque ex vtraque parte, VTINAM aduerbiū eleganter inſitum: vt ſi dicas, vtinā ſis mihi in filium adoptiuum: & econtra, vtinam merear à te in filium adoptari: ex affectu quidem dilectionis pars ſubrepit parti, vt in vtraque conueniat dilectionis affectus.* Cum enim adoptio filiorū fieri ſoleat defectu filiorū naturalium ex deſiderio, quo quis filios habere deſiderat, recte adoptio exprimitur aduerbio illo *vtinā*. Perinde enim ſe habet ille, qui adoptat, acſi diceret, deſidero, vt ſis mihi loco filij, & mihi

Adoptio omni ex affectione ducit originem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

affectu vnitus, qui natura coniunctus non es: econtra qui adoptatur, eundem affectum habet. Sicut ergo nullus recte diceret parti sibi substantialiter coniunctæ, vtinam sis mea pars; ac proinde eam adoptare non posset: sic etiã natura alicui substantialiter, & re ipsa vnita, ab eo nequit adoptari: cumque Verbum sibi substantialiter, & naturaliter vnierit humanitatem, fieri non potuit, vt eã sibi adoptaret, nec aduerbio *vtinam*, affectum adoptionis circa illam exprimeret. Ex qua doctrina recte colligit idem Sacrosyllabus colum. 8. in hæc verba: *Dei ergo filius, qua ratione credi potest adoptiuus, qui inseparabiliter assumpto homine, in vna persona coeunte vtraque natura, non duo filij alius Dei, alius hominis, vt (sicut illi errando æstimant) adoptiuus sit hominis filius, & sine adoptione Dei filius.* Recte quoque Concilium oppositi vnionem hypostaticam adoptioni, ac proinde, vt supra dicebamus, cum persona Verbi non fuerit Deo aliena: humanitas illi substantialiter vnita, adoptari ab eo non potuit: non quia adoptio supponit, eum, qui adoptatur, alienum esse, vel nullo alio modo esse naturalem, vt cap. præcedenti probauimus; ad hoc enim satis erat, humanitatem secundum se alienam esse: sed quia cum vnio sit substantialis, & persona sit propria, nullo modo locum habet coniunctio secundum affectum, haberet autem si persona esset aliena ipsi adoptanti.

A simili.

74

Vnio hypostatica adoptioni opponitur.

Concil. Franc.

Corollaria superioris doctrinæ.

CAPVT XIIII.

EX prædicta doctrina nonnulla licet colligere, quæ ad eiusdem explanationem non parũ conducent. Primum est, Christum secũdum humanitatem, vel secundũ quod est homo, esse filiũ Dei naturalem. Vt enim notauit Albertus in 3. d. 10. art. 1. citato, bifariam aliquis potest esse filius alterius. Primum per donum aliquod: intelligit ipse per gratiam amoris, & caritatis: quem modum dicit esse adoptionis, & similitudinis

Christus secundum quod homo, est filius Dei naturalis.

Filiationis duplex genus

Albert.

75

dinis tantum. Deinde per esse naturale Patris sibi cõmunicatum, quod licet dono, & beneficio cõmunicetur, ratione cuius dicitur, parentibus æqualem gratiam referri non posse pro beneficio generationis: nihilominus nõ cõstituit filiũ similitudine, & gratia, seu amore: sed naturalem. Hoc autem, inquit Albertus, adhuc dupliciter contingit: tum per naturalem generationis productionẽ, per quam filius de substantia Patris accipit naturam ab eo: tum etiam per substantialem vnionem cum illo in eadem persona. Priori modo Verbum secundum diuinam naturam est naturalis filius Patris, & vnus homo est naturalis filius alterius hominis. Posteriori modo Christus secundum humanitatem est filius naturalis Dei: sic enim nõ similitudine tantum, & affectu est filius, sed vnione substãtiali. Nam qui est alterius filius ratione vnionis personalis, & ei substantialiter, & naturaliter vnitur, non adoptiuus, sed naturalis illius filius est. Sicut ergo Christus natura ipsa Deitatis, & sanctitatis, sanctus est: ita etiam naturalis filius Dei sanctificantis dici debet, eo quod sanctificatio per naturam eum filium facit.

76

Secundo infero, gratiam habitualem in Christo, quæ alios homines facit filios Dei adoptiuos, non dedisse Christo filiationem adoptiuam. Quia ea solum ratione adoptiuos facit, qua solo affectu, & caritate eos Deo coniungit. Cum igitur humanitas non solo affectu media gratia habituali, sed re ipsa media vnione hypostatica cõiuncta fuerit, adoptio in ea locum non habuit. Ad hoc ergo, vt gratia habitualis faciat filium adoptiuum, tanquam necessaria cõditio requiritur negatio vnionis realis, & substantialis: vt ita sola maneat coniunctio caritatis, & affectus, quæ est adoptatio. Nonnulli recentiores Theologi censent, Christum secundum humanitatẽ esse filium naturalem ratione gratiæ habitualis: eorum tamen sententia mihi non probatur. Quia gratia habitualis ratione sui solum potest tribuere adoptionem; cum solo affectu, & amore cum Deo coniungat. Ideo autem humanitas habens caritatem habitualem, ratione illius in Christo non

Gratia habitualis non dedit Christo filiationẽ adoptiuam.

Ratione gratiæ habitualis Christus nec est filius adoptiuus nec naturalis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

est adoptata: quia adoptio vnione substantiali impeditur: quare ratione gratiæ habitualis, nec erit filius adoptiuus, nec naturalis ob rationem dictam: hæc enim constituit filium Dei adoptiuum, quando alioquin non est aliud impedimentum. Sed vrgent hoc modo. Ratione gratiæ habitualis, & operum ex illa procedentium, humanitas Christi habet ius ad hæreditatem Dei: ergo Christus secũdum humanitatem, est Dei filius ratione gratiæ habitualis, & bonorum operum. Respondeo ratione solius gratię habitualis, & bonorum operum, provt ab ea solum procedũt, habere ius ad hereditatem: quia hæc alioquin ius etiam tribuerent, & sufficerent: sed quia tam gratia habitualis, quã opera omnia virtutem simul habent ex sanctificatione ab vnione hypostatica proueniẽte, tollitur omnis adoptio, & communicatur genus quoddam filiationis naturalis: hæc enim nomina *filiatio adoptiua*, & *ius filij adoptiui*, relatiua sunt: & non solum significant effectum formalem absolutum gratiæ habitualis, sed sub tali respectu, qui ex negatione alterius consurgit, & sine illa non denotatur. negatio autem debet esse vnionis, & substantialis coniunctionis, & ideo cum in Christo non sit hæc negatio, in eo non cõsurgit relatio adoptionis.

77

Obiectio.

Solutio.

Tertio colligitur, Christum secundum humanitatem nõ dici filium naturalem Dei ratione filiationis æternæ, quæ est proprietas secundæ personæ. Licet enim assumeret humanitatem Spiritus sanctus, diceretur eodem modo filius naturalis Dei secundum humanitatem, non adoptiuus: naturalis, inquam, posteriori modo, quem initio capitis diximus. Quare relatio filiationis naturalis in humanitate, distincta est à relatione, qua refertur persona ad Patrem æternum: & ab ea, qua refertur ad matrem. Est autem nihil aliud, quam vnio ipsa substantialis humanitatis cum persona, ratione cuius deitate ipsa sanctificatur, & hæres constituitur, non affectu, sed naturali & vera coniunctione: id quod Adrianus in fine suæ Epistolæ manifeste declarauit, cum dixit, vocem illam Matthęi 3. & 17. *Hic est filius meus dilectus*, &c. non ad Patrem æternum, sed ad totã Tri-

78

Christus secundum humanitatẽ, nõ est filius Dei naturalis ratione filiationis æternæ.

Adrian. Matth. 3 & 17.

tam Trinitatem referri: quare & ad ipsum Christum secundum diuinitatem referenda est. Caute tamen loquendum est, ne ex verbis inordinate prolatis, error incurratur, si absolute dicamus, Christum esse Patrem, aut filium sui ipsius, aut Verbum esse Patrem Christi. Nam, vt disputatione sequenti capite primo notabimus, sicut dici nõ potest absolute, *Verbum est Deus Christi*, aut *Christus est Deus sui ipsius*, vt definitur in Epistola Concilij Alexandrini, quæ est 10. apud Cyrillum: hoc enim inepte dicitur, quia nihil est Deus sui ipsius: illud autem manifeste diuidit Christum: cum ille modus loquendi, denotet alterum esse Deum, alterum Christum: eodem modo dicere non possumus, *Christus est filius sui ipsius*: hoc enim inepte etiam dicitur: aut, *Verbum est Pater Christi*: hoc enim diuisionẽ significat. Contra vero, sicut recte dicitur, *Christus secundum diuinitatem, est Deus sui ipsius, secundum humanitatem*: &, *Verbum est Deus Christi secundum humanitatem*: ita etiam dicendum est: *Christus secundum humanitatem, est filius naturalis sui, secundum diuinitatem*, & *Christus secundum humanitatem, est filius naturalis Verbi*. Præterea, vt ibidem ostendemus, quemadmodum concedi debet hæc propositio absolute, *Christus habet Deum*, sufficit enim distinctio, quæ vage includitur in illo nomine concreto *Deus*, vt ita possit dici Christus habere Deum, non se ipsum, sed Deum absolute: sic dici potest, *Christus est filius* Dei, non solum ratione proprietatis personalis secundę personæ, sed etiam ratione vnionis, vt explicauimus. Idcirco, etiamsi alias non esset filius æterna generatione, sed esset Spiritus sanctus, dici posset Christus absolute filius naturalis Dei.

79 *Concilij Alexan.*

Christus non dicitur filius sui ipsius

Christus secundum humanitatẽ est filius naturalis sui secundũ diuinitatem.

80 *Ioan. 10.*

Ex hac doctrina nonnulli putant, Ioann. 10. Christum vocasse Patrem suum, totam Trinitatem, cum dixit: *ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum*: quia eundem dicit suum, & nostrum: & quamuis Concilium Alexandrinum in ea Epistola intelligat de prima persona Trinitatis, quam Christus Patrem suum esse dixerit: Adrianus tamen referre videtur ad totam Trinitatem, vt capite 10. vidimus: ita vt verbum illud

Cõ. Alex.

Varie exponuntur locus Ioannis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lud *meum*, ad humanitatem pertineat, quæ nunquam nobiscum Deum communi affectum Patrem interpellauit dicens, *Pater noster*: vt inde colligat Adrian. peculiari ratione etiam Christo secundum humanitatem rationem filij naturalis, non adoptiui conuenire. Cum autem dicimus, nomine Dei totam Trinitatem intelligi, non est ita accipiendum, vt Trinitas sub particularibus nominibus personarum exprimi possit: sic enim non esset verum dicere absolutè, Christum esse filium naturalem Patris, Filij, & Spiritus sancti: imò nec Trinitatis. diceretur enim filius Verbi quod, vt notaui, absolutè prolatũ diuisionẽ significat: sed nomine Dei, intelligendũ est concretum deitatis, quod tribus personis commune est: nec hanc aut illam peculiariter denotat, sed vage hanc vel illam: vt in primam partem sancti Thomæ disput. 157. fusius tractabo.

Adr.

81

Contra ea tamen, quæ diximus, videtur esse definitio Concilij Toletani 11. in confessione fidei, desumpta ex Augustino in Enchiridio cap. 38. & 39. & 2. de Trinitate, cap. 10. post medium, vbi inquit, vocem illam, *Hic est filius meus dilectus*, Matth. 3. & 17. de Patre æterno esse intelligendam: reddit rationem his verbis, *Neque enim Iesus, etiam Spiritus sancti filius, aut suus etiam filius credi aut intelligi potest.* Augustinus verò capite illo 38. dixerat, *quis dicere audebit?* scilicet Christum esse filium Spiritussancti? Respondeo, Concilium loqui de filiatione secundæ personæ Trinitatis ratione æternæ generationis, non ratione sanctificationis; & ita intellexisse locum illũ Matth. quẽ tamen Adrianus ad filiationem Christi secundum humanitatem retulit: sed vtroq; modo apte potest intelligi. Præterea absolutè dicere non licet, Christum esse filium naturalem Spiritussancti, etiamsi id verum sit, ne occasionẽ præbeamus, existimandi duos esse Patres in Trinitate ab æterno generantes eundem filium. Augustinus vero loquens de generatione Christi secundum humanitatem, non spiritualis sanctificationis, huius enim non meminit, sed processionis secundum substantiam, docet Christum non esse filiũ Spiritussancti, etiam si de Spiritussancto natus dicatur.

Obiectio.

Conc. Tol. 11. Aug.

Matt. 3. & 17.

Satisfit obiectioni.

Christus absolute non est dicendus filius Spiritus sancti naturalis

82

Reddit

Reddit rationem cap. illo 39. quia non omne, quod de aliquo nascitur, illius filius dicitur: multàque ad hoc comprobandum affert exempla, id quod verissimum est, & nostræ sententiæ non aduersatur.

Diluuntur rationes pro sententia Elipãdi, & Scholasticorum quorundam.

CAPVT XV.

EX his, quæ hactenus dicta sunt, fundamenta aduersariorũ cap. 5. allata nullo negotio cõuelere possumus. Primum sumptũ erat ex Irenæo, qui in ea sẽtẽtia plane fuisse videtur. Respõdẽt tamẽ nõnulli, verba illa, *Vt adoptionem percipiẽs fiat filius Dei*, non ad ipsum Christum, sed ad hominem quẽcumque referenda esse, propter quem venit Christus, vt recipiens adoptionem, filius Dei fieret. Sed Feuardentio Irenei Scholiastæ melius visum est, verba ad Christũ referri. Facile namque constabit legenti, alium sensum extortum esse: ideo hanc sententiam de adoptione humanitatis Christi ingenue fatetur Scholastes, Irenæo probatã fuisse: quam etiam meo iudicio Marius Victorinus amplexus est: quem ibidem allegauimus: improprie tamẽ videntur loquuti, dum ipsam substantialem vnionẽ humanitatis, adoptionẽ appellant: ob id tamẽ à sẽtẽtia Adriani, & Concilij recedendum non est.

83 Feuard.

Marius Victor.

Christũ esse filium adoptiuum Irenæus & Marius Victorinus senserc.

Ad Hilarij testimonium respondet S. Thom. 3. p. q. 23. art. 4. ad 1. Bonauent. & antiqui Scholastici superius pro Catholica sententia allegati, improprie fuisse loquutum: & sane, si litera mendosa non est, alio modo responderi non potest. Ego tamen arbitror mendosam esse, nã quãuis in aliquibus codicibus recentes excusis sit verbum illud *adoptatur*, in alijs tamen legitur, *adoratur*: in quo facile potuit incuria scriptorum error aliquis irrepere. Hanc vero esse lectionem germanam, ex optimo sensu, quẽ reddit verbum *adoratur*, mihi habeo persuasum: cum tamen

S. Thom. Bonau.

Nota circa Hilarij verba.

verbum

verbum *adoptatur*, vix aliquem bonum sensum exprimere valeat, verba Hilarij de Christi natiuitate secundum carnem, sunt hæc. *Aliud intelligitur, aliud videtur: aliud oculis, aliud animo conspicitur: parit virgo, partus a Deo est: infans vagit, laudantes angeli audiunt: panni sordent, Deus adoratur: ita potestatis dignitas non amittitur, dum carnis humilitas adoratur.* Illa particula *dum*, vim habet causalis, perinde atque particula *siquidem*; reddit ergo optime causam, cur dignitas potestatis non amittatur inter partũ, vagitus, & sordidos pannos dicens, *dum carnis humilitas adoratur.* Cum enim adoratur, relucet in ea maiestas suæ deitatis, ob quam cum illa adoratur. Si vero legas *adoptatur*, vix sensus præcedentibus cohærere potest. 84

Afferebant præterea Elipandus, eiusque sectatores autoritatem Beatorum Ildephonsi, & Iuliani Archiepiscoporum etiam Toletanorum: qui in missa de Cœna Domini ita dicebãt. *Qui per adoptiui hominis passionem, dum suo indulsit corpori &c.* & in missa de Ascensione, *hodie saluator noster post adoptionem carnis sedem repetiuit deitatis.* Hæc testimonia refert Cõcilium Francofordiense in Epistola ad Episcopos Hispaniæ aliquantulum à princio. Respondet autem, similes orationes in vniuersali Ecclesia non esse. *Nec vos* (inquit) *in illis exaudiri putamus.* Obijcit vero illis orationes Gregorij Magni, quibus ad hoc vsque tempus Romana, & vniuersalis Ecclesia vtitur, in secunda & quarta Feria post Dominicam in Ramis Palmarum, & in Ascensione Domini: vbi Christus non adoptiuus, sed vnigenitus Patris dicitur, nunc autem in missis Gothicis, tam excusis quam manu scriptis, quæ hactenus sunt & in Ecclesia Toletana seruantur, nihil tale reperitur. Vnde vel falso allegabantur, vel similes orationes expunctæ sunt. Crediderim autem, vel nunquam eas extitisse, vel Ildephonsum, & Iulianum illarum autores non fuisse, sed ab aliquo falso suppositas: nam autor missarum Gothicarum fuit Isidorus, qui, vt vidimus capite 11. disertis verbis affirmat, Christum non adoptiuum, sed naturalem filium esse in vtraque natura.

Ildephon. Iulianus.

Solutio.

85

Con. Fcf.

Nota.

Autoris sẽtentia.

An Beatus Elipandi contrarius interfuerit Cõcil. Francof.

Isidorus.

Ambro-

Ambr. Morus. Ambrosius Morus lib. 13. historiæ Hispaniæ cap. 26. testatur ex Hispania Beatũ, qui cõtra Elipandũ scripserat, interfuisse huic Concilio: eius enim mentio fieri videtur in

Carol. Magn. Epistola Caroli Magni ad Elipandum, quæ est in eo Concilio, vbi sic scribit. *Exemplum mihi Constantini Imperatoris proposuistis, cuius initium Beatum Isidorum laudasse dicitis, & finem doluisse: quod ne mihi accidat, per quendam Beatum, quem Antiphrasim cognominastis, benigne suadetis.* Colligit ergo Ambrosius, fuisse illum Beatum, qui contra Elipandum docuit, qui ipsum Antiphrasim Græco nomine cognominauit. Ego tamen potius crediderim, alium fuisse illum Beatum, qui ab Elipando missus est. Quis enim sibi persuadeat, per aduersarium suum, Elipandum ad Concilium scripsisse, suamque sententiam Catholico Regi per eum, quem sciebat contrarium prorsus sentire, persuadere voluisse? Quare existimo Antiphrasim dictum, non quod Elipando contrarius esset, sed quod ita cognominaretur, sicut Carolus in sua Epistola indicauit. Nonnulli affirmant Beatum, & Heterium, qui contra Elipandum scripserũt, huic Concilio interfuisse: ego tamen hactenus non legi, vbi id scriptum inuenerint. Quodsi Beatus & Heterius Concilio præsentes fuissent, facile excusassent Ildephonsum, & Iulianum: atque in eorum scriptis id non extare, quod Elipandus allegabat, asseruissent: quare Patres Concilij Ildephonsum, & Iulianum, quos vt ignotos, & priuatos homines in sua Epistola tractant: eorumque sententias melius agnouissent: atque Elipandum, manifestæ falsitatis redarguissent: quod facilissimos maiores suos in suã sẽtẽtiã falso allegasset. Ego igitur existimare nullũ ex Hispania pro Catholicis cõtra Elipãdũ, Cõcilio interfuisse: alioquin & antiqui scriptores mentionem illius fecissent. 86 87

Beatus, & Heterius nõ interfuerunt Con. Fræc.

Iam vero rationes diluamus. Ad primam respondeo vnionem substantialem manifesteobstare, quo minus dicatur Christus absolute, aut cum additamento, vel eius humanitas adoptata: vt cap. 13. monstratum est. Ad secundam dico Christum secundum humanitatem esse filium naturalem Dei, vt cap. 14. explicaui, & quamuis hoc ex

vnio-

Universidad de Deusto
Biblioteca

vnione habet, & vnio humanitati sit gratia, & ita sit filius ex dono, & gratia. nihilominùs dicendum esse naturalem. Quia non quæuis gratia facit adoptiuum, sed illa, quæ vnit affectu tantum, non re ipsa. Quare non sequitur, est filius per gratiam, ergo est adoptiuus: si gratia sit naturalis, & substantialis vnionis. Nam etiam in naturalibus, filius generatione productus, dono accipit à patre esse filiũ naturalem: quæ omnia ibidem fusius dicta sunt. Tertia ratio facile soluitur ex his, quę ibi notauimus; quare scilicet gratia habitualis in Christo non faciat filium Dei adoptiuum, quæ faceret quamlibet aliam purã creaturam. Quia scilicet, cum adoptio non significet solum effectum absolutum gratiæ habitualis, sed cum negatione vnionis substantialis, in Christo locum habere non potest; etiamsi in eo gratia habitualis præstet effectum absolutum. Fateor quidem Elipandum in re non errasse, sed solum in verbis, tribuens hanc appellationem Christo secundum humanitatem, quam vere vnitam esse substãtialiter Verbo fatebatur; à verbis tamen inordinate prolatis cauẽdum est, quæ Concilium Francofordiense ob rationes, quas diximus, meritò damnauit.

Filius per gratiam, & adoptiuus nõ idem.

88

Elipãdus nõ in re sed in verbis solum erranit.

An Christus sit verè seruus. Disputatio posterior.

Status Quæstionis. cap. 1.
Christum proprie esse, & dici seruũ Dei Elipandus, & aliqui Scholastici affirmant. cap. 2.
Christum non esse dicendum seruum, autoritate Concilij Alexandrini, Francofordiensis, & Adriani probatur. cap. 3.
Prior interpretatio, quę adhibet prædictæ definitioni, refellitur. c. 4.
Posterior interpretatio confutatur. cap. 5.
Christũ nõ esse seruũ, autoritate Scripturæ, & Patrũ mõstratur. c. 6.
Christum non esse dicendum seruum cum additamento secundum humanitatem, aliis testimonijs ostenditur. cap. 7.
Rationes eiusdem sententiæ. cap 8.
Explicãtur testimonia Scripturæ, quę Elipãdo fauere vidẽtur. c. 9.
Testimonijs Patrũ, quæ Elipãdo vidẽtur cõsentire, respõdetur. c. 10.
Diluuntur rationes eiusdem sententiæ. cap. 11.
De pertinacia Falcis & resipiscentia Elipandi. cap. 12.

Status

Status Quæstionis.

CAPVT I.

89 QVãuis omnis seruus minor sit Domino suo, & ei parere, & obedire iure debeat: alia tamen ratio est minoris, & subditi, quam serui: quare cum duo priora Christo sine vlla controuersia tribuantur; de tertio magna cum Elipando dissensio est. Nemo enim dubitat, Christum minorem esse Patre, & ei subiectum secundum humanitatem; an vero conditio seruitutis ipsi conueniat, non omnibus eodẽ modo est manifestum: tametsi non minus certum videatur, si definitio Adriani, & Concilij Francofordiensis recte expendatur. In hoc igitur capite supponam breuiter id, quod citra controuersiam est, & duo notanda circa modũ loquendi præmittam: deinde, id in quo præsens quæstio posita est, paucis aperiam.

Explicatur locus Ioãnis

Ioann. 4. Circa primum sunt nonnulli Patres Græci, atque Latini, qui testimonium illud Ioannis 14. *Pater maior me est*, ad ipsam naturam diuinam referunt: quos in 1. part. S. Thom. disputatione 168. cap. 2. commemorabimus: iuxta horum vero interpretationem filius dicitur minor, & Pater maior origine solum, hoc est Pater prior, & filius posterior origine: quod qua ratione verum sit, ibidem explicabitur. Cęteri vero referunt testimoniũ illud ad Christi humanitatem, & hac ratione Christus dicitur minor, id est,

Christus absolute potest dici minor Patre.

90 inferioris naturæ. Quare nemo dubitat cum additamento *secundum naturam humanam*, dici posse Christum minorẽ Patre: an vero absolutè dici possit Christus minor Patre,

S. Thom. vel necessarium sit addere determinationem, inter Scholasticos quæstionem habet: de qua latius disseremus in 3. p. S. Tho. q. 20. art. 2. Ego vero existimo, absolutè dici posse, sicut ipse Christus de se ipso absolutè pronunciauit. Ioann. 14. censeo etiam esse sententiam S. Thomæ in ea q. 20. art. 1. ad 1. vbi dicit, conuenientius esse addere determinationem ad euitandum errorem: his enim verbis indi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cat, non esse necessarium. Quodsi verum est absolutè, Christum fuisse sub lege, cur etiam non licebit dicere, esse minorem Patre? Et certe ego non video discrimen inter hanc vocem, & cæteras humanæ naturæ, quæ de Christo, aut de Verbo absolutè prædicantur.

Christus subiectus est patri secundum humanam naturam.

Præterea certum est, Christum subiectum esse Patri secundum humanam naturam: eiusque præceptis posse obligari, in quo etiam attenditur ratio minoris, & inferioris. Ita definitum est in epistola Concilij Alexandrini, quæ 10. est inter epistolas Cyrilli: idem etiam docent ex Patribus Basilius 4. lib. contra Eunomium explicans illud 1. ad Corinth. 15. *Tunc ipse filius subiectus*, &c. & Cyrillus lib. 10. Thesauri cap. 4. ante medium, vbi cum dixisset, Christum subditum fuisse Mariæ, & Iosepho, obijcit hoc modo. *Nũquid ergo minor?* Respõdet autẽ his verbis. *Aliud pietatis, aliud potestatis est: sed non præiudicat pietas potestati: in eo legis subditum Patri, in corpore scilicet, in quo erat matri.* Quasi dicat, subiectus fuit matri ex pietate erga illam, sed Patri, secundum potestatem. Ex priori modo subiectionis non sequitur esse minorem, & inferiorem: ex posteriori vero modo sequitur, inferiorem, & minorem esse. Idem habet lib. 5. cap. 6. & plures alij Patres. Ratio quoque naturalis id manifeste confirmat. Nam cum omnis creatura, suapte natura sit subiecta Deo autori omnium, ita vt præceptis eius obedire debeat, si rationalis sit: atq; humanitas Christi sit rationalis creatura, & Deum sui autorẽ habeat, neq; per assumptionem substãtialiter mutata sit, sed eodẽ modo Deum autorem respiciat, fit, vt eodẽ pacto post assumptionem ei subijciatur, & præceptis eius parere debeat.

Conc. Alex. Basilius Cyrill.

91

Nota.

Christus absolute potest dici subiectus patri, nõ sibi.

Difficultas vero esse potest, an absolutè, & sine additamento *secundum quod homo*, dicendus sit Christus Deo subiectus: quemadmodum etiam de minori dicebamus. Ego autem existimo, absolutè dicendum esse subiectum, sicut etiam dicendus est minor. Nam & sanctus Thomas loco iam citato solum dixit conuenientius esse, addere determinationem: at necessarium non putauit. Obserua tamẽ, non posse concedi absolutè, sine prædicta determinatione pro-

92 S. Thom.

Concil. Alex.

ne, propositionem hanc, *Christus est subiectus sibi ipsi*: vt optimè norauit Conciliũ Alexandrinum in prædicta epistola, vbi eodẽ modo docet, dicendũ non esse Christũ Dominũ sui ipsius: ac proinde, nec seruũ sui. Eadẽ de causa propositionẽ illam, *Christus est filius sui*, negandã esse sine determinatione, præcedenti disp. cap. 13. admonuimus. Quoniã eo modo loquendi, aut inducitur diuisio, aut inepte dicitur sibi subiectus, vt ex eodem Concilio referabamus. Cæterũ sicut cum determinatione dici potest Christus filius sui, hoc est, Christus secundũ humanitatẽ, est filius sui secundũ diuinitatẽ: sic etiam appellari potest subiectus. Et quẽadmodũ dici potest absolutè Christus secũdũ humanitatẽ filius naturalis Dei, vt ibidẽ explicabimus; sic etiam dici potest subiectus Deo. In illo namq; concreto Dei, rectè intelligi potest distinctio, quam pronomẽ *sui*, omnino tollebat. De his tamen latius in 3. p. q. 20. art. 2.

Damasc.

Obijcitur auctoritas Damasceni.

At obijciat aliquis nobis Damasc. 4. de fide cap. 19. post medium, vbi de Christo ita loquitur. *Nec vt Deus, nec vt homo, a Patre vnquam desertus est: nec peccatum, nec maledictũ factus est, nec Patri subijci necesse habuit.*

93 Greg. Nazian. Luce 1.

Satisfit obiectioni. Christum duplicter regnare.

Respondetur ex doctrina Nazianz. orat. 36. quę est. 4. de Theologia post num. 14. vbi explicãs illud Lucæ 1. *Et regni eius nõ erit finis*, inquit, Christum regnare dupliciter; primũ per modum omnipotentis Regis, tam volentium, quã nolẽtium, & hoc modo futurum asserit regnum Christi perpetuũ: semper enim erit Rex damnatorum: deinde gignẽdo in nobis subiectionem, & hoc modo non fore regnum illius perpetuum: quia tandem cum iam subiecti fuerint omnes, qui futuri sunt, non opus erit, regno subiectionẽ moliri. Hoc pacto inquit Nazianzenus, Christum nõdum subiectum esse Patri, sed adhuc futurum esse, vt plane ei subijciatur, iuxta illud 1. ad Corinth. 15. *Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc ipse filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia*: nẽpe cũ impletus fuerit numerus prædestinatorũ. Hoc tamẽ, inquit, intelligẽdũ esse, nõ de Christo secundũ propriã personã, sed secundũ corpus mysticũ, cuius proprietates ipsi etiã tribuũtur. Sic ergo dixit Damasc. Christo

1. ad Cor. 15.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Pulcre explicatur locus Damasceni.

non fuisse necessariũ subijci Patri, non quia non fuerit vere subiectus, & obediẽs, sed quia semper ita subiectus fuit, vt non fuerit necesse, regno, & imperio subiectionẽ illius denuo moliri: quemadmodũ de toto corpore dixit Nazianzenus, loquẽs de priori illo modo subiectionis. Subdit Damascenus rationẽ his verbis, *Quia nunquã contumax fuit*: ac si dicat, ita semper subiectus fuit, vt nõ fuerit necesse, Patrem imperio, & maiestate regia subiectionem illius extorquere. Addit prætereà cum Nazianzeno, in suis mẽbris necesse habuisse futura subiectione; & ita dictũ putat illud 1. ad Corint. 15. de qua subiectione mẽbrorũ, & corporis mystici, explicãt prædictum testimonium Orig. hom. 2. in Psal. 36. Athan. lib. de incarnatione Christi circa finem, Nyssenus in oratione quadam peculiari in prædictum testimonium, Aug. lib. 83. quæstionũ, q. 63. prope finẽ Theodoretus, & Theophylactus in illum locum, & Cyrillus lib. 10. Thesauri cap. 8. Sic enim intelligunt, futurã illã Christi subiectionem in corpore suo mystico, siue tempore resurrectionis, quod magis quadrat literę; ibi enim Paulus loquebatur de mortuorũ resurrectione: siue tempore, quo omnes ad fidem conuertendi sunt, vt intelligũt Nyssenus, & Thephylactus. Augustinus verò loco citato, aliam adhiber interpretationem, nempe Christum tempore resurrectionis mortuorum, de quo Paulus loquebatur, fore plene subiectum Patri: non quia incipiet tunc esse subiectus Patri, sed quia tũc manifeste apparebit subiectus Patri, cum regnum adquisitum sanguine suo, morte depulsa, & deuicto Dęmonis principatu, coram omnibus Patri redder. Quẽ sensum indicauit Hilarius 11. de Trinitate lõge à medio; sequiturq; OEcumenius in eum locum, & mihi summopere probatur. Mitto expositionem Chrysostomi, quã etiam amplectitur Theodoretus, qui prædicta verba referunt ad Christi diuinitatem hoc sensu: vt subiectio non sit seruitutis, vel inferioris, sed qua filius à Patre esse dicitur, tanquã ab origine: quo pacto Græci Patres superius commemorati, filium secundum diuinitatẽ vocant minorem, hoc est, posteriorem origine: mitto ergo

94

Explicatur locus Pauli. 1. Cor. 15.

Orig. Athan. Nyssenus Aug. Theodor. Theoph. Cyrill.

Alia eiusdem loci expositio.

95

Hilar. Aecum. Chrys. Theodor.

hanc expositionem. Tum, quia vnam personam esse ab alia non recte denotatur nomine subiectionis: tum etiam, quia non est secundum mentem Pauli. Non enim cõparat personas inter se, sed Christum secundum humanitatem cum Deo, cui dicit fore subiectum ea ratione, quam diximus.

Ex dictis facile licet colligere id, in quo tota præsentis quæstionis difficultas consistit. Non enim quærimus, an Christus sit minor, inferior, aut subiectus: sed an in humana natura condicionẽ serui ita retineat, vt dici possit seruus, seu mancipium: nec tantum iure subditi, & inferioris, sed etiam seruilis cõdicionis, & mancipij sub Dei potestate sit constitutus. Multi enim subditi sunt, vt vxores, filij, & vasalli, qui tamen serui, aut mancipia non sunt. Et quamuis seruus communi quadam significatione interdũ vsurpari soleat pro subdito, qui obedire quacumq; ratione debet; nunc tamen in propria, & presla ipsius significatione capitur, qua idem significat, quod mancipium: nisi quod mancipium est solus seruus in bello captus; at seruus est omnis, qui sui iuris nõ est, siue emptione, siue bello, siue alia via sub alterius iure fuerit constitutus: cui opponitur liber, & ingenuus, ac proinde libertate donatus, seu libertus. Est itaq; cum Elipando controuersia, an cõdicionem mãcipij, & serui humanitas Christi post vnionẽ retinuerit: quam iure creationis, sicut reliquæ rationales creaturæ, ex se haberet.

Status quæstionis.

96

Nota.

Seruus pro mancipio sumitur præsenti disputationẽ.

Christum proprie esse, & dici seruum Dei Elipandus, & aliqui Scholastici affirmant.

CAPVT II.

QVamuis nullus ex antiquis Scriptoribus, qui Fœlicis, & Elipandi mentionem fecerunt, sententiam de seruitute humanitatis Christi ipsis aseribat. ex Elipandi tamẽ confessione, & epistola Adriani, atq, Cõcilij Francofordiensis manifeste li-

Vnde constet Elipãdum affirmasse Christum esse seruum.

97

Universidad de Deusto
Biblioteca

quet, Elipandum palam pronunciasse, Christum esse seruum, & seruilem conditionem retinuisse: tametsi de sensu, in quo ipse loquutus fuit, inter Scholasticos nostri tẽporis nõ parua dissensio sit. De Fœlice vero, nec in Adriano, nec in Concilio, nec in aliquo Scriptore quidquam inuenio: ea forsan de causa, quod cum Elipando solum in errore de adoptione Christi conuenerit: vel certe, quod hic præcipuus vtriusque fuerit error. Cæterũ cum ex cõfessione Elipandi, & ex Adriano, atque Concilio nobis constet, ipsum Elipandum in ea fuisse sententia, nullus dubitãdi locus relinquitur. Ex recentioribus quidem Scholasticis nonnulli censent, Christum vere, & proprie seruũ esse dicendum: ex antiquis autem Paludanus in . diss. 12. q. . in primo dicto tertiæ opinionis, quam sequitur affirmat, saltem cum additamento illo *secundum humanitatem*, dicendum esse seruum. Idem docuit S. Thom. in 3. parte quæst. 20. art. 2. ad secundum, tametsi nihil dicant de conditione seruili. Quare eorum sententia longe à mẽte Elipandi abesse, inferius cap. 10. interpretabimur.

Recentiores multi Christum esse seruũ affirmant

Paud.

S. Thom.

Pro hac sententia aliqua sunt Scripturæ, & Patrũ testimonia, quæ cap. 8. referemus, & simul explicabimus: hic autẽ sufficiat rationes afferre. Prima est Christus inquantum homo est creatura, ergo est seruus. Hac forma arguẽdi vsus est Cyrillus lib. 4. dialogorum de Trinitate lõge ante medium, contra eos, qui contendebant, filiũ Dei esse creaturam, his verbis. *Quod enim omnino locatur cũ creatura substantialiter, & est inter facta, neque secundum naturam, esset Deus: neque etiam filius & Dominus vere, sed vt Dominus inter ministros.* Vbi ex ratione creaturæ infert rationẽ ministri, seu serui, quod idem est. Id quod ratio ipsa creationis perspicue ostendit. Iure namque creationis, nõ solum creatura subiecta est Deo; sed etiam omnia bona ipsius magis sunt Dei, sub cuius est potestate, & ipsam in nihilum redigere potest, quam ipsius. Qua ratione Paulus 1. ad Corinth. 3. inquit. *Omnia vestra sunt: vos autem Christi: Christus autem Dei.* Qui autem dicitur esse alicuius, seruus illius est: seruus enim est, qui alterius est: sicut ergo omnia quæ sunt

Rationes quibus Christũ esse seruum ostenditur.

98 *Cyrill.*

Omnia bona creatura magis sunt Dei, quã ipsius.

Paul. 1. ad Corinth.

quæ sunt in mundo, iure seruitutis sunt hominis; sic homo eodem iure est Christi, & Christus Dei: quare vel illa relatio creaturæ ad Deum, quæ vere est in Christi humanitate, vel alia consequens illam, erit relatio seruitutis. Secũda ratio. Christus vere erat subiectus, & obedire debebat Deo: ergo vere erat seruus illius. Tertia. Christus ita erat Dominus suarum actionum secundum humanitatem, vt non esset supremus: erat ergo sub alio supremo Domino.

99 Quarto. Christus secundum humanitatem poterat, & debebat adorare diuinitatem adoratione latriæ: ergo illi poterat, & debebat tribuere honorem seruitutis. Latria enim seruitus est, vt libro 1. de cultu adorationis disput. 1. cap. 1. dictum est. Hæ rationes saltem probant, cum illo additamento *secundum humanitatem*, Christum esse dicẽdum seruum. Quodsi cum additamento dici deberet, absolutè quoque vocandus esset: vt præcedenti disputatione cap. 3. & 9. de adoptione notabamus: & inferius etiam cap. 7. ostendemus.

Christum non esse dicendum seruum, autoritate Concilij Alexandrini, Francofordiensis, & Adriani probatur.

CAPVT III.

SI definitionem Adriani, & Cõcilij Francofordiensis, attente aliquis percurrat inueniet definitum humanitati Christi post assumptionẽ, seruilem statum, & conditionem non potuisse conuenire: sed ipsa assumptione ita fuisse iniuriam seruitutis, sicut etiam adoptionis consumptam, vt ex ipsa statũ ingenuitatis necessario cõsecuta fuerit. Referam quidem

100 in hoc cap. verba Adriani, & Concilij, & in sequenti, varias recentiorum interpretationes, quibus definitionem prædictam eludere conantur, refellam. An vero res hæc ad dogma fidei pertineat, aliorũ iudicio integrũ relinquã. Neq; enim rem tã grauem arroganter præiudicare ausim.

Quarta rãtio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Autoritas Cõcilij Franco. inconcussa.

Cæterùm quid ab Adriano, & à Concilio definitum sit, ipsa argumentorum vi ostendere conabor: sed antequàm verba aliqua prædictæ definitionis referam, reuocandum primo in memoriam est, autoritatem huius Concilij, & Adriani inconcussam nobis esse debere, vt multis coprobauimus disputatione præcedenti cap. 7. quare si quid ab eis definitum de fide constiterit, tanquam verum fidei dogma sine cunctatione amplecti debemus. Secundò ex ipsa confessione Elipandi disputatione præcedenti cap. 1. recitata perspicuum est, inter cetera ipsius pronunciata, vnum esse, Verbum diuinum ipsâ assumptione carnis factum esse seruum, & peregrinum. Tertiò contra hùc modum loquendi Concilium ipsum Francofordiense, & Adrianum manifeste docuisse, Christum non esse seruũ, nõnulli tamen recẽtiores, vt clarissimæ veritati tenebras offunderent; dixerunt, nihil de seruitute, à Cõcilio fuisse definitum, sed obiter tantum, & per trãsennam de seruitute humanitatis aliquid ab eo dictum fuisse.

Elipandus Christum fatetur esse seruum.

Conc. Frãcof. Christum nũ esse seruũ, ex professo definit.

Verum oppositum manifeste apparet. Primum quidem, non obiter, & per transennam de hac re Patres Concilij, & Adrianum loquutos fuisse, quis non videat? Cũ Adrianus plusquã mediam partẽ epistolæ in hac sola re ita ex professo insumat, vt non solum Scriptura, & ratione eam confirmet, verumetiam testimonia Scripturæ, & Patrum, quæ Elipando fauere videbantur, interpretetur. Præterea Concilium magnam partem epistolæ in eadem sententia Elipandi de seruitute Christi cõfutanda occupatur. Quis ergo dicere audeat, non ex professò, sed obiter rem hanc attigisse? Porrò voluisse Pontificem, & Concilium sentẽtiam de fide pronuntiare, & Elipandi opinionem erroris nomine censere, legenti epistolas patebit. Inquit enim Adrianus in illa sua epistola ante medium. *Tanta nimirũ vos temeritatis dementia deludit, vt adoptiuum eum filium, quasi purũ hominẽ calamitati humanæ subiectũ & (quod pudet dicere) seruũ eũ impij, & ingrati tantis beneficijs liberatorem nostrum non pertimescitis venenosa fauce susurrare? Cur non veremini queruli obtrectatores, Deo odibiles illum seruum nũcupare?* Hæc Adrianus.

101

Adrianus, & Concilij erroris damnare voluerant sententiã Elipãdi

Adrian.

At quis

At quis non videat, non modo, vt probabiliorem suã opinionem obiter exprimeret, sed etiam vt certum dogma fidei traderet, oppositamque sententiam Elipandi acriter damnaret, his verbis vsum fuisse? Imò vero si recte

102 quis verba Adriani expendat, multo acrius inuehitur in Elipandum, & sectatores illius, quod dixerint Christum seruum, quàm, quod adoptiuum appellauerint: cum ait, *& quod pudet dicere:* Eosque impios, & ingratos, Deo odibiles, & querulos obtrectatores vocat: atq; venenosa fauce eos susurrare asserit. Et Concilium Francofordiense in

Concil. Franc. epistola ad Episcopos Hispaniæ non longius à fine, postquã ostendit, Christum non esse dicendum seruum, neque adoptiuum, concludit his verbis. *Intelligite, in hac professione vestra duplices diabolicæ fraudis latuisse dolos: hoc est, vt vos, qui gratia baptismi redempti estis, ab vnitate Catholicæ distingeret Ecclesiæ, & schismatici erroris laqueo a via salutis eternæ retraheret, & Gẽtibus, inter quas habitatis* (intelligit Mahumetanos) *Christianæ fidei initia intercluderet, dum & Dominum nostrum Iesum Christum, quem Deum colimus, & adoramus, seruũ prædicatis, & adoptiuum.* In vtroque ergo articulo, & de seruitute, & de adoptione dicit, eos schismatico errore à diabolo fuisse deceptos. Quis ergo dicat, obiter articulũ de seruitute solum attigisse: & nihil certa fide credendũ tradidisse? Desinant ergo hi Theologi tergiuersari, & manifestæ Ecclesiæ definitioni debita humilitate acquiescant.

103 Cæterùm alij non pauci, qui plane fatentur, contra Elipãdum articulum de seruitute aperte fuisse ab Adriano, & Concilio definitum, vt defendant, humanitatem Christi conditionẽ seruilẽ respectu Dei post assumptionem retinuisse, varie prædictam definitionem interpretantur: contra quos sequenti cap. nobis differendum est: nunc autem

Concil. Alex. & Ephesinum. postremo hæc eadem definitio autoritate epistolæ Concilij Alexandrini, quę est apud Cyrillum 10. & recepta in Concilio Ephesino, confirmanda est.

In illa ergo Epistola in confessione fidei sic dicitur. *Sed nec Deum, aut Dominum Christi, Verbum Dei Patris asserimus: ne iterum manifestius in duo diuidamus vnum Christum, & crimen*

Universidad de Deusto
Biblioteca

sacrilegij recidamus, Deũ illi seipsum facientes, & dominũ, & paulo post. Veruntamen nec seruus est sibi ipsi, nec dominus. Quoniã ineptum est, vel potius impium hoc sentire, vel docere Idem definitur in Anathematismo 6. & Cyrillus in libro ad Euoptium in defensione huius 6. Anathematismi, acriter reprehendit hunc modum loquendi, quo vtebatur Nestorius. *erat ipse* (scilicet Christus) *infans, & infantis dominus.* Bene video, hic nihil de seruitute definiri; sed de illo modo loquendi, quo videbatur induci diuisio, vt in 1. cap. notauimus & sicut negatur a Concilio, Christum esse Deum suiipsius: sic etiam negatur esse Dominum; id tamen non obest, quominus dicamus, *Christus secundum diuinitatem est Deus sui secundum humanitatem*: vel, *Christus habet Deum*: intelligendo Patrem, vel concretum deitatis: sic enim Christus dicere posset, *Deum meum, & Deum vestrum*: quare si aliud non obstaret, dicere etiam posset Dominum meum, & Dominum vestrum. Verum testimonium Concilij Alexandrini, & Cyrilli ideo a nobis adducitur, quia cum post ea Cõcilium dicat, Christum vere appellasse Deum suum, Patrẽ æternũ, & affirmet, subiectum vere Deo fuisse: nunquã inquit, Christum esse seruũ Patris, aut Patrẽ esse Dominum Christi, qui tñ recte dicitur Deus Christi. Quod vero Cyrillus id videatur concedere, facilem habet solutionem, quam cap. 9. afferemus.

Cyrill.

104

Cur Concilij Alex. testimonium adductum sit.

Prior interpretatio, quæ adhibetur prædictæ definitioni, refellitur.

CAPVT IIII.

QVI vero non audent, definitionem Adriani, & Concilij Francofordiensis inficiari, aut minus authenticam censere, variis interpretationibus eã conantur eludere, vt cũ ea nihilominus defendant, humanitatem Christi sub vera conditione seruitutis mansisse.

105

Omissa vero interpretatione, & eorum, qui affirmant, Elipandum vere Nestorianum fuisse, & duas in Christo personas

sonas, & ipsum purum hominem, & purum seruum Dei pronunciasse (hunc enim errorem falso impositum fuisse Elipando, disp. præcedenti cap. 8. multis coniecturis, & ipsiusmet Elipandi testimonio monstrauimus) duas alias refellere necesse est.

Prior itaq; interpretatio est aliorum, qui asserunt, duplex esse genus seruitutis, alterum erga Deũ, quo dicitur creatura suapte natura esse sub potestate Dei: & hanc seruitutẽ esse homini naturalem, nullo modo per legem, aut per pactum introductam. Quæuis namque creatura ita sub potestate Dei est, eique per omnia obedire debet: vt quidquid sit, siue in sua substantia, siue in sua operatione, Dei sit: & ideo non sit sui iuris, nec ad hæreditatem Dei, ex se vllum ius habeat. Alterum genus, ex eorum sententia, est seruitutis, quę non est homini naturalis, sed post peccatum facta rerum diuisione, iure belli, aut emptionis introducta est. Hoc genere seruitutis, ita vnus homo sub potestate alterius constituitur: vt nõ sit sui iuris, sed quid quid in se habet emolumẽti, illius sit sub cuius dominio

106

est: nec cum illo in bonis communicet, aut ad hæreditatẽ eius, ius aliquod habeat. Hæc seruitus est vilis, & abiectæ cuiusdam conditionis; illa vero, non cum sit homini naturalis, & ex peccato non prouenerat, sed ex iure ipso creationis: per peccatum tamen vilem quandam conditionẽ, & statum adepta est. Nam quamuis homo sua creatione, ita sit seruus Dei, vt ad illius hæreditatem nullum ius habeat, nec in bonis cum illo communicet: tale tamen ius, natura sua nõ excludit: per peccatũ autem huiusmodi ius sibi tollit: dum indignum eo se reddit: & ita status huius seruitutis, per peccatũ vilior, & multo deterior efficitur. Imo peculiari ratione, homo sub Dei potestate hoc modo constituitur: & ipsũ priuet hæreditate, & in perpetuã captiuitatẽ diaboli, cuius ipse spõte seruus factus est, redigat.

Seruitutis duplex genus, & de quo Conci. Francof. loquatur.

Christus est seruus seruitute naturali, non vili & abiecta.

Hac doctrina præmissa, asserunt prædicti autores, Christum esse seruum vera cõditione seruitutis naturalis, sicut quicunque homo esset ante peccatum: & hoc non dãnasse Concilium: nec Elipandũ hoc solũ genus seruitutis

Chri-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christo tribuisse: sed seruitutem etiam vilem, & abiectam, quæ ex peccato contrahitur, quam iure optimo Concilio, & Adrianus damnarunt. Quem sensum videntur, sibi colligere ex verbis Concilij. In illa enim epistola ad Episcopos Hispaniæ, satis post medium, dicitur in hęc verba. *Sed & hoc volumus à vobis audire, an Adam primus humani generis parens, qui de terra virgine creatus est, liber esset cõditus, sine seruus? Si seruus, quomodo tunc imago Dei? si liber, quare & Christus quoque non ingenuus de Virgine?* &c. Et Adrianus circa finem epistolę, hoc idem videtur significasse, cum dixit: *Opus nãque eius* (scilicet Christi) *est, vt sit vnicus, proprius, & dilectus filius Dei: nostrum opus est, vt simus serui per conditionem, & filij per gratiam adoptionis.* Quasi dicat, serui ex peccato, gratia vero Dei in libertatem adoptati.

107 *Concil. Franc.*

Adr.

Resoluitur prædicta interpretatio. Prima refutatio.

Verum hæc interpretatio facile potest refutari. Primum namq; constat ex epistola Concilij Francofordiensis, ex libro quoque Sacrosyllabo, & ex epistola Caroli, Patres in Concilio congregatos literas ab Elipãdo ex Hispania per quendam illius familiarem, vt vidimus cap. vltimo præcedentis disputationis, accepisse: in quibus ipse suam sentẽtiam palam exposuit: quare non potuerunt Patres illius Concilij errore facti decepti, sentẽtiam Elipandi falso intellectam impugnare. Atqui Elipandus non fuit tam hebes ingenij, nec tam impudens, & blasphemus in Christũ, vt doceret, ex peccato conditionem seruitutis vilissimam sub potestate diaboli contraxisse: id quod nullus hactenus hæreticus excogitauit. Quis autem audeat, Elipandũ inter impudentissimos hæreticos commemorare: cum errores illius, maius præ se ferant specimen probabilitatis, quam vlli vnquam habuerunt?

108

Optima coniectura.

Nam agit Cõcilium Francof. de seruitute vili & abiecta.

Deinde ex confessione ipsius Elipandi, manifeste prædicta interpretatio refellitur: in fine enim illius sic dicitur. *Quia si conformes sunt omnes Sancti huic filio secundũ gratiã, & cũ adoptiuo adoptiui, & cũ aduocato aduocati, & cum Christo Christi, & cum paruulo paruuli, & cum seruulo seruuli,* &c. ex eo igitur, quod sancti sint Christo conformes secundum gratiam, colligit futuros seruos Dei cũ seruo Christo, & adoptiuos

Elip.

Secunda refutatio.

ptiuos cum Christo adoptiuo, &c. Seruitus autem, quæ ex peccato prouenit, non est cum sanctitate, qua sumus conformes, & adoptati: falso igitur talis error imponitur Elipando. Quare cum Concilium Elipandi sensum condemnet, seruitutem etiam filiorum Dei, quam ille Christo tribuebat, aperte refellit, & damnat.

Tertia refutatio

109 Deinde ex verbis Concilij allegatis prædictam interpretationẽ autores colligere nõ potuerũt. Ibi enim Cõciliũ enumerãs varios modos seruitutis, omne genus illius denegat Christo. Primò probat, seruituté ex peccato ipsi non conuenire, verbis iam recitatis. Secundò probat non fuisse seruum hominum. Tertiò non fuisse Angelorum. Quartò deniq; concludit in hęc verba. *Quid dicitis de Deo Patre, qui eum in baptismo etiam, & in transfiguratione quæ facta est in monte, filium nominauit, nõ seruum?* Quibus vltimo probat, nec Patris esse seruum, vt Elipandus volebat: neque enim alterius vnquam seruum ipsum constituit, quã Dei. Nec verò mirum est, si Concilium referat alios modos seruitutis, etiãsi nullũ illorũ Elipãdus concederet: frequẽter enim accidit disputãti cõtra aliquem, plura membra recensere, de quibus cum eo non est controuersia, vt sufficienti enumeratione, opposita sententia improbata maneat.

Verba Concilij pro prima sententia allata optime explicãtur.

Conc. Franc.

Omne genus seruitutis cõcilium Franc. denegat Christo Domino.

Postremo ex verbis allegatis epistolæ Adriani prædicta interpretatio deduci nequit. Siquidem de Christo nunquam dixit opus illius esse, vt esset seruus, sed solum, vt esset vnicus, & proprius filius, nostrum autem esse dixit, seruos esse condicione: hoc est, sorte naturæ nostræ: gratia vero adoptionis, esse filios. Hæc etiam interpretatio Concilij, ratione 6. quam cap. sequenti afferemus, satis aperte confutabitur.

Nota.

Quarta refutatio. Verba Adriani explicãtur

110

Posterior interpretatio confutatur.

CAPVT V.

POsteriorem interpretationem, quam alij recentiores prædictæ adhibẽt definitioni, vt in sua antiqua opinione permaneant, excogitatam etiam existimo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Elipandū spiritum seruitutis & conscientiæ tantū in Christo posuisse aliqui affirmant.

existimo. Asserunt in Elipando solum damnari, quod dixerit, Christum ita esse seruum Dei, vt spiritu seruitutis quasi coactus, Deo obediret: non quod Christo seruitutē naturalem iure creationis cum spiritu filij cōfessērit. Verum cum nec minimum testimonium, aut ipsius Elipandi, aut Concilij, aut Adriani possint proferre, videntur sane mihi nodum in scirpo quærere, dum talem explicationē de suo sensu cōminiscuntur: quos his sex rationibus reuinci non dubito.

Sex rationibus refellitur prædicta interpretatio.

Prima ratio.

Prima ratio. Si hic fuisset sensus Elipandi, probassent Adrianus & Cōcil. aliquo testimonio, vel ratione, Christum non metu, aut timore pœnæ, sed amoris potius affectu, nostram salutem fuisse operatum: at nihil tale in Cōcilio aut Adriano reperies: signum ergo est, contra hunc sensum nō pugnasse.

Secūda ratio.

Secunda. Vt cap. 7. videbimus, ea ratione probant, Christum non esse seruum secundum humanitatem, quia eadem persona non potest esse serui, & domini, & quia ille, qui adoratur vt Dominus, seruus esse non potest: hæc autem ratio probat, Christum nō esse seruum alio etiā modo, quàm timore pœnæ, vt ibidem monstrabitur. III

Tertia ratio ex verbis Elipandi desumpta.

Tertia ratio. Ex confessione Elipandi manifestum est, Christum propter condicionem solum naturæ assumptæ, seruum ab eo fuisse appellatum: ergo non propter affectū timoris. Dicit enim hoc modo, *Quem* (scilicet filium Dei) *sacra Scriptura testatur, pro salute humani generis deitate exinanita hominem factum, circunciſum, baptizatum, flagellatum, crucifixum, mortuum, sepultum, seruū, peregrinum, leprosum, &, quod deterius est, non solum ab Angelis, sed etiam ab hominibus minoratum, vermem dictum, &c.* at de timore seruili pœnæ, nec minimum indicium in tota confessione reperies. Vnde ergo prædicti Doctores hanc interpretationem eruere potuerunt? *Elipādus*

Quarta ratio ex ore Elipādo collecta

Quarta ratio. Idem Elipandus in fine suæ confessionis, exhortans omnes fideles ad Christi imitationem, ita loquitur. *Quia si conformes sunt omnes Sancti huic filio secundum gratiam, & cum adoptiuo adoptiui, & cum aduocato aduocati, & cū Christo Christi, & cum parnulo parnuli, & cum seruulo seruuli.* Elipandus autem non putauit, omnes Sanctos, & filios Dei adoptiuos duci timore pœnæ. Subiungit enim statim in ipsa confessione. *Credo etiam ipsa Spiritus sancti charismata gratiarum, Spiritum sanctū esse adoptionum* (id est aduocatum) *in quo clamamus Abba Pater.* Fatetur ergo cum Paulo ad Rom. 8. filios Dei nō accepisse spiritum seruitutis iterum in timore, sed spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo affectu, nō timoris, sed amoris inuocāt Abba, id est Patrem suum. Quis autem credat hunc spiritū amoris, concessisse Elipandum hominibus iustis; & Christo, quē sciebat esse caput omnium, & autorem salutis, denegasse? aut vnde quis credere potest, Elipandum Christo vtrumque affectum tribuisse, qui optime ex Ioanne sciebat, in viris perfectis spiritum timoris, aut nihil, aut patum operari? *Paulus. Rom. 8.* *Cō. Frāc.*

Quinta ratio ex verbis Conci. Fran.

Quinta ratio. In Epistola Concilij ad Episcopos Hispaniæ longe post medium, ita dicitur. *Et si eum Propheta seruum nominasset, non tamen ex conditione seruitutis sed ex humilitatis obedientia, qua factus est Patri obediens vsque ad mortem.* Sentiunt ergo Patres Christum dici non posse seruum ex aliqua condicione seruitutis, quę opponitur ingenuitati: sed ex sola obediētia, quæ etiā in liberis & in genuis, subditis tamen reperitur. Quomodo ergo prædicti Doctores solum spiritum timoris seruilis denegant Christo: condicionem vero, & statum seruitutis, præter solam subiectionem concedunt. Quodsi in Christo talis condicio seruilis esset, non ob solam subiectionem, & obedientiam, quę etiam in ingenuis repe.itur, seruus diceretur, & esset. II;

Sexta ratio ex epistola Adriani desumpta est efficax. Omnia loca testamēti, in quibus de seruitute Christi sermo videtur fieri Adrianus interpretatur.

Adria.

Sexta ratio, quæ sumitur ex Epistola Adriani, nō minus efficax est: & priorem quoq; interpretationem perspicue refellit. Adrianus namque totis viribus contendit, explicare omnia testimonia veteris Testamēti, quibus videtur Christus seruus appellari. Respondet autem hoc modo. *Nā & si in vmbra prophetiæ dictus est seruus propter seruilis formæ condicionem, quam sumpsit ex Virgine, sicut scriptum est, considerasti seruum meum Iob, &c. Hoc nos vnà cum Beato Gregorio intelli*

Universidad de Deusto
Biblioteca

intelligimus, & secundum historiam de sancto Iob, & allegorice de Christo dictum. Nũquid propterea seruus ei nomen imponere debemus, quia sub persona Iob Scriptura eũ typicè designat? Deinde illud Psalmi 115. *Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ*: & Psal. 85. *Saluum fac filium ancillæ tuæ*, & Esai. 44. *Noli timere seruus meus Iacob*, eodem modo, nempe tropico & allegorico sensu, de Christo intelligit Adrianus: & post aliquãtulum subiungit. *Postquam autem cessauit vmbra veritatis, & ipsa in promptu manifestata est veritas, quę sub allegorica sylua latebat, vnusquam eum à Patre seruum vocatum legimus, sed filium, & dilectum suum.* Fruſtrà autem laborasset Adrianus, si aliquod genus veræ seruitutis Christo reliquisset. Deberet namq; fateri, de illo genere omnia testimonia citata intelligenda esse, nec conditionem serui ipsi posset denegare. Cum ergo contendat, prædicta testimonia, & reliqua omnia figuratè solum, & allegorice de Christo esse accipienda, ne vere seruus dicatur; & ita in nouo Testamẽto nunquam seruum fuisse vocatum; non modo spiritum timoris pœnæ, sed etiam omne genus seruitutis ab humanitate Christi post assumptionem remouet. Neque obstat, quod naturam humanitatis vocauit condicionem seruilis formæ. Ipsa enim ex se seruilis est forma: at sub conditione seruili mansisse, non tantum non fatetur, sed etiam planè inficiatur: vt patet ex verbis recitatis.

Ps. 115. Ps. 85. Esa. 44.

Omnia loca testamenti figurate Christum seruum vocant.

Humanitas ex se licet seruilis forma sit, tñ sub conditione seruili non mansit

Christum non esse seruum, autoritate Scripturæ, & Patrum monstratur.

CAPVT VI.

Primum argumentum ab autoritate negatiua scripturæ.

Missis Scripturæ testimonijs, ex quibus cap. 7. rationem præcipuam huius doctrinæ deducemus, vnicus locus nobis sufficiat, qui licet sit à negatione, ex quo efficax argumentum deduci, vt plurimum non solet; in præsenti tamen materia magni momenti censeri debet. Tum quod illo Adrianus vtitur in sua epistola: tum etiam quia circunstantiæ, quas Adrianus ex-

nus expendit, mirificè rem ipsam confirmant. Verba Adriani sunt, quæ præcedenti cap. proximè retulimus: quibus docet in antiquo Testamento, allegorice quidem, & in figura Christum dictum fuisse seruum: & eadem ratione posteà dicit, vocatum fuisse petram, leonem, &c. subiungit autem: *Enimvero in ipso etiam articulo passionis, in quo seruilis forma pati parata erat, vbi omnis humanæ conditionis infirmitas monstrabatur non eum Dominum appellauit, sed Patrem: Pater (inquit) si fieri potest, transeat à me calix iste. Quoniam magnum pietatis sacramentum, quod apparuit in mundo iuxta Pauli vocem adsumptum est in gloria. Nullus vnquam Euangelistarum, nemo Apostolorum, seruum eum cõmemorat, sed Dominum, & Saluatorem.* Paulo inferius eandem affert rationem, quã supra reddiderat. Quia nimirum iam reuelata, & impleta erat omnis figuratæ loquutionis obũbratio. Ipse enim de cruce testimonium perhibuit, nam cũ accepisset acetum, dixit, *consummatum est.* Certe argumentũ Adriani à negatione, omnibus circunstantijs bene ponderatis, efficax est. Nã si in manifestatione Euangelij Christus toties cum Patre loquens, & præsertim tempore, quo eius humanitas in vitæ discrimine, & tanta anxietate posita, Patris ope indigebat, non Dominum, sed Patrem ipsum appellauit, Matth. 26. *Pater, si fieri potest, &c.* maximè credibile est, seruilem condicionem, in ea non mansisse. Nunquam enim magis, quam in eo articulo, suam imbecillitatẽ experta, se ipsam seruam Patris confiteri deberet.

Adr.

Nullus Euãgelistarũ aut Apostolorũ Christum seruũ appellat.

Optima Adriani ponderatio.

Mat. 27

Damasc. Ioan. 2 9.

Cõsonat etiã Adriano Damascenus 4. de fide cap. 3. explicans enim illud Ioan. 20. *Ascendo ad Deum meum, & Deum vestrum*, ita loquitur. *Non dixit, Deum nostrum, sed Deum meũ, si subtili mentis agitatione id, quod oculis cernitur, ab eo, quod mente sola percipitur, distinguas: & Deum vestrum, vt opificem, ac Dominum.* Vult ergo, aliter Christum vocasse Patrem, Deum suum, aliter Deum nostrũ: suum enim tantũ vocauit Deũ, non vt Dominum: nostrum autem dixit, vt opificẽ, & Dominũ. Idem dicit Damasc. eodem lib. cap. 29. vt sequenti cap. videbimus. Eodem modo expendit hunc locũ Adriãnus in sua epistola, quem sequenti cap. citabimus. Quare

Adr.

Universidad de Deusto
Biblioteca

minus probari nobis debet sententia Athanasij, vtpote Adriano contraria, dum in oratione 3. contra Arrianos, explicans illud Matth. 11. *Confiteor tibi Pater Domine cœli & terræ*, inquit de Christo, à tempore indutæ carnis, Patrem suum Dominum appellasse: quo indicare videtur, Dominum suum dixisse. Putat enim, Christum se ipsum comprehendisse sub illis verbis *cœli & terræ*, quibus omnis creatura denotatur. Et quidem contra Athanasium, ipse textus se videtur explicare. Christus enim Deum vocauit, Patrem suum: deinde addit, *Domine cœli & terræ*, plane indicans, aliarum rerum Dominum esse, suum autem Patrē. Qui autem Patrem appellat, non potest Dominum vocare. Vt plane colligitur ex Damasc. quem sequenti capite in fine allegabimus. Nonnulli recentiores asserunt Eliam in orat. 1. Nazianz. in illa verba, *pacis, iustitiæ, sanctificationis*, &c. quod dixerit, in nouo Testamento Christum à Paulo seruum nominari. Verum præterquam quòd Eliæ autoritas contra Adriani definitionem nullius deberet esse momenti, si reuera contrarium affirmasset; ex verbis eius nihil tale colligi potest: ait enim, *Quod autem seruus etiam, & homo factus sit, totum Euangelij & Apostolicarum epistolarum volumen plenum est.* Quibus solū contendit Elias contra Arrianos, Verbum factū esse hominem: an vero seruus proprie dicatur, non curat: nulla enim de hoc erat cōtrouersia: etiamsi ipsum seruum appellet propter naturā humanam assumptam: in quem sensum alios Patres Adrianus interpretatur: vt cap. 10. videbimus. De illo vero loco ad Philippen. 2. *formam serui accipiens*, cap. 9. dicendū est.

Deinde Patrum testimonia afferemus. Primum sit Leonis 1. sermone 1. de Natiuitate post medium, vbi ita loquitur. *Assumpta est de matre Dominī natura, nō culpa: creata est forma serui sine condicione seruili: qua nouus homo sic contemperatus est veteri; vt & veritatem susciperet generis, & vitium excluderet vetustatis.* Vbi pro *seruili*, nonnulli codices mendose legunt *virili*. Posset quidem aliquis respondere, Leonem solum loquutum de seruitute peccati, quia anteà dixerat, assumptam esse naturam, non culpam: intelligit ergo

Expenditur locus Matth.

Verba Eliæ & aliorū Patrum quomodo sint interpretanda.

Autoritate Patrum confirmatur Christū non esse seruum.

Arrian. 116

Matth. 11

Elias

117

Philip. 2.

Leo 1

ergo naturam serui assumptam fuisse, id est, quæ alioqui esset serua peccati, sed assumptam sine seruili condicione peccati: cuius plane reddit rationem, cum dixit: *quia nouus homo*, &c. quibus verbis, de seruitute & vitio peccati, sermonem habet. Verum qui attente leget Leonem, manifeste deprehēdet, de quocunq; genere seruitutis intellexisse. Duo namq; dixerat, & quod assumpta fuerit hominis
118 Domini natura ex Virgine, in quo plane ostendit, ipsum esse Dominum, non seruum: & quod culpa huius naturæ, assumpta non fuerit. Quare quod subdit, *Creata est forma serui sine condicione seruili*, ad illud prius refertur, quod dixerat, *Assumpta est hominis Domini natura*. Quando vero addit, *Quia nouus homo sic contemperatus*, &c. ad posterius refertur, quod dixerat: nempe culpam non assumpsisse.

Optime verba expenduntur Leonis.

Aug. Secundum sit Augustini, quod Concilium adducit, ex homilia 36. in hæc verba. *Dominus noster etiam in forma serui non seruus, sed in forma etiam serui Dominus fuit.* Testimoniū hoc, in Augustino inuenire non potui.

Chrys. Tertium sit Chrysostomi, qui homil. 13. in epistolam ad Hebræos in illa verba, *hoc enim semel fecit*, &c. ita scribit. *Ne putes eum sursum stare, & ministrum esse, ostendit; quia dispēsationis res ita est. Sicut enim seruus factus est; sic etiam Pontifex, & minister. Sed sicut seruus factus, non mansit seruus; sic & minister factus, non mansit minister; on enim ministri est, sedere, sed stare.*
119 Intelligit ergo Chrysostomus hæc duo, scilicet, ministrum esse, & seruum, solùm Christo conuenisse secundum officium, & ministerium; non secundum condicionem naturæ. Si enim seruitus illi hoc modo conueniret, consequeretur adhuc in dextera Patris sedentem, mansisse seruum; cuius oppositum sentit Chrysostomus: solum ergo tribuit illi seruitutem, non secundum condicionem, sed secundū ministerium serui, quod vsq; ad mortem tantum præstitit, & iam in gloria deposuit.

Seruus & minister dicitur Christus secundū officiū non secundū naturæ conditionem.

Euseb. Emiss. Quartum testimonium sit Eusebij Emisseni homil. 6. de Paschate, vbi postquam dixit, Deum obtulisse pro nostro peccato hominem iustum, & purū; subiungit hæc verba. *Sed talem nostra regio non habet, quia non subuenire peccato perat,*

Universidad de Deusto
Biblioteca

teretur mihi peccato obnoxius, nec interuenire pro seruis, astrictus legibus seruitutis. Ex alia ergo regione venturus erat, vt posset offerri pro debitoribus absolutus, pro iniquis iustus, pro peccatoribus innocens, pro hædis agnus, qui esset exterius eiusdem generis, non eiusdem condicionis, ac longe alterius libertatis. Concedit ergo exterius, id est, in humana natura fuisse eiusdem generis, sed non eiusdem condicionis: & longe alterius libertatis. Ipsum autem non solum loqui de libertate à peccato, & de seruitute illi opposita, patet. Verumque enim dixit, videlicet, neque pro peccatoribus peccatorem, nec pro seruis seruum potuisse satisfacere. Cumq; dicat absolutè esse alterius condicionis, & longe alterius libertatis, plane omne genus seruitutis denegat Christo.

Christus etsi in humana natura sit eiusdem generis, non tamen eiusdem condicionis.

Quintum testimonium sit Cyrilli Alexand. in expositione Symboli Niceni circa medium, vbi sic ait. *Accepit autem* (scilicet Christus) *formam serui, vt liberi, non seruus existens ad libertatis rediit gloriam. In similitudinem hominum factus est, qui in forma, & in Patris æqualitate non homo existens, vt fieret in similitudinem Dei, secundum participium locupletatus est.* Acsi diceret, formam serui accepit, sed liberi manentis. Et ideo dixit, ad libertatis rediit gloriam: quod secundum humanitatem, intelligendum est. Ostendit autē vno verbo radicem, & causam, ob quam natura illa ingenuitatem fuerit consequuta. Quia secundum participium diuinitatis locupletata est. Quam rationem infrà cap. 8. fusius explicabimus. Est aliud testimoniū Theodoreti, quod cap. 9. adducemus, & omnium clarissimum est Damasceni lib. 3. de fide cap. 11. quod sequenti cap. recitabitur.

110 Cyrill.

Ratio libertatis in Christo participiū fuit diuinitatis.

Theod. Damasc.

Christum non esse dicendum seruū cū additamento secundum humanitatem, aliis testimonijs ostenditur.

CAPVT VII.

EA omnia, quæ præcedentibus capitibus adduximus, non solum probant, Christum nō esse dicēdū seruum absolutè; 121

absolutè, verumetiam neque cū additamento illo *secundū humanitatem*. Ex dictis namq; colligitur, nullū genus seruitutis in humanitate Christi māsisse: sed ipsa vnione ingenuitatem fuisse consequutam, vt discurrendo per singula patebit. Quodsi Christus cum additamento illo, seruus esset, & diceretur: in ipsius humanitate aliqua condicio seruitutis mansisset. Ijs tamē, quæ hactenus adducta sunt, placet alia non minoris momenti addere, quibus hoc ipsum magis confirmetur. Primò quidem constat definitionem Adriani & Concilij editam fuisse contra Elipandum: certum ergo esse debet, in sensu Elipandi illam propositionem *Christus est seruus*, damnatam fuisse: atqui Elipandus cum additamento illam concesserit, sicut etiā Christum esse adoptiuum: ait enim in illa sua confessione, *Sic in Verbo Dei pro suis officijs, diuersa munerum vocabula, quæ nequaquam diuiduntur ponimus. Quoniam sacra Scriptura testatur, pro salute humani generis deitate exinanita, hominem factum circūcisum, baptizatum, flagellatum, crucifixum, mortuum, sepultum, seruum, peregrinum, &c.* Concedit igitur Elipandus, cum additamento prædictam propositionem. Perinde enim est dicere ipsum hominem factum, & seruum; atque seruum secundum humanitatem, quam assumpsit. Quare Adrian. & Concilium, etiam cum additamento prędictam propositionem damnarunt.

Humanitas Christi ipsa vnione ingenuitatem est consecuta.

Elip.

Quo sensu damnata fuerit hæc propositio, Christus est seruus.

122

Adr.

Secundum humanitatem Christū esse seruum, dixit Elipandus.

Secundò Adrianus in illa sua epistola post medium, ita ait. *Nam & Deus, & homo erat, qui secundum Deum dicebat, Ego, & Pater vnum sumus: & secundum humanitatem Pater maior me est: & tamen non ait, Pater Dominus meus est.* Existimat ergo, etiā secūdū hominē dicere nō potuisse, *Pater Dominus meus est*. Et infrà non longe à fine docet, descensum Spiritussancti in Christum fuisse secundum humanitatem, & de eo secundum humanitatem dixisse, Hic est filius meus dilectus. Subiungit deinde Adrianus: *Animaduertite, quia nihil vobis restat, vt secundum diuinitatem tantummodo credatis, dixisse Patrem, Hic est filius meus dilectus, &c.* & replicans Adrianus addit *Ipse vtique vnus proprius, & dilectus, & nō seruus, & adoptiuus.* Et Concilium Fracofordiense in illa epi-

Præclara testimonia.

Conc. Franc.

Universidad de Deusto
Biblioteca

stola longe à medio. *Quid est aliud dicere, eandem Virginem, adoptiuum, vel seruum genuisse, nisi negare, Deum illam genuisse? Si Deus generatus est, nequaquam adoptiuus, sed filius,* (intelligit naturalem) *quia alia persona est propriè filij, alia adoptiui filij, vel serui.* Existimat enim non posse, in eadem persona manere seruum, & hominem, sicut neque filium adoptiuum Dei, & Deum. Quodsi cum additamento seruus esset, sine dubio in eadem persona manere posset seruus, & Dominus, sicut licet sine additamento dici non posset Christus creatura, sed cum additamento: in eadem tamen persona simul esset vtrumque, & paulò pòst. *Credamus enim Dominũ & non seruum ipso dicente, Vos vocatis me, magister, & Domine, & bene dicitis, sum etenim: & verum Deum, vtrumque Dei filiũ in vtraque natura, diuina, scilicet, & humana. Credamus eum omnia velle, quę meliora sunt, omnia posse, quę vult. Quis negat meliorem esse proprietatem in filio, quam adoptionem? & dũ omnipotens Dei filius nostræ fragilitatis naturam in vnitatem suę personæ adsumere voluit, vt esset mediator Dei, & hominum: cur nõ debuit ex meliori filiorum dignitate, & multo excellentiori, nostrã sibi in vnitate personæ adsociare humanitatem: quatenus sua gloriosa, & propria nobilitate nostræ seruitutis redimeret ignobilitatem.* Vbi sentit, ipsam humanam naturam ingenuitatem fuisse in Christo consequutam, & à seruitute redemptam nobilitate gloriosa personæ, & in vna persona Dominum, & seruum manere non potuisse: sed in vtraque natura, proprium filium esse: ergo nec secundum humanitatem seruus proprie dici potest. Et Carolus Magnus in epistola ad Elipandum, quæ est in eodem Concilio, in confessione fidei inquit de Christo. *In forma Dei creator, in forma serui Redemptor.* Qui iuxta phrasim Adriani, cuius verba superiori capite retulimus, Redemptorem, seu Saluatorẽ seruo opponit. Idem enim reputat esse saluatorem, & Dominum: refugit ergo, etiam cum additamento seruum appellare: solumque tribuit ei naturam serui, id est, quæ ex se seruilis est conditionis.

123

Ex vnione humanitas consecuta est ingenuitatem, & libertatis dignitatem.

124

Carolus Magn.

Redemptor seruo opponitur secũdum Adrianum.

Postremo est præclarum Damasceni testimonium tertio de fide cap. 21. vbi ex professo probat, Christum nec ignoratione laborasse, nec naturam seruam assumpsisse. Et parum ante medium, postquam de ignoratione disputauit, subiungit hæc verba de seruitute. *Quin illud quoque sciendum est, eum, ne seruum quidem dicere, nobis licere.* Et paucis interiectis: *Nam quemadmodum de ignorantia à nobis dictum est, si exilibus quibusdam cogitationibus, hoc est, subtilibus mentis imaginationibus id, quod creatum est, ab eo, quod increatum est, seiunxeris: sane seruilis ordinis esset caro, nisi Deo Verbo copulata esset. At cum semel ei personaliter vnita est, quonam iam pacto in seruilem classem redigetur?* Et vbi ratione efficaci hoc probauit, quam sequenti capite proferemus, colligit hoc modo. *Ex quo perspicue constat, eum appellatione dumtaxat, ac nomine seruum dici, cum hæc minime sit: verùm nostra causa serui, formam susceperit, ac seruus nobiscum vocatus sit.* Ex quibus verbis Damasceni primo colligitur: nullum genus seruitutis proprie in humanitate Christi mansisse. Namsi aliquod post assumptionem ei cõueniret, liceret, Christum seruum appellare: neque enim vt seruus proprie diceretur, necessarium erat, omne genus seruitutis in humanitate illius mansisse. Secundò, si in Christo reuera conditio aliqua veræ seruitutis exsisteret, non sola voce seruus diceretur, sed re ipsa esset. atqui Damasc. ait, Christum appellatione dũtaxat, ac nomine seruum dici, cum hoc minime sit, sicut Adrianus notauit, Christum dici lapidem, leonem, &c. figurate nimirum, & per allegoriam; ergo nullum ei genus seruitutis conuenit. Tertio non solum consequitur ex verbis Damasceni, Christum non esse dicendum seruum absolutè, sed neque cum additamento *secundum humanitatem.* Nam si cum additamento dici posset, ipsi humanitati conditio seruitutis inesset: sed de illa dixit Damascenus, *Seruilis ordinis esset caro, nisi Deo Verbo copulata esset, at cum semel ei personaliter vnita sit, quonam iam pacto in seruilem classem redigetur?* sit igitur, vt assumptione ipsa statum ingenuitatis fuerit consequuta.

125

126

Damasc.

Damasc.

Pulchrum testimonium.

Christus appellatione dũtaxat seruus dicitur cũ ea in re minime sit. Nullum genus seruitutis in Christo post assumptionẽ mansit.

Nota.

Christus non quoad additamentum potest dici seruus.

Consonat his omnibus idem Damasc. lib. 4. de fide cap. 19. ita scribens. *Nam si quæ reuera disiungi nequeũt, hoc est, car-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem à Verbo animo, & cogitatione distinxeris, & seruus & ignarus dicitur: quia videlicet seruę, & ignorationi laboranti naturæ erat: ac nisi caro Deo Verbo copulata fuisset, serua procul dubio, & ignorans exstitisset: verum ob personalem cũ Deo Verbo vnionem, id habuit, vt nec serua esset, nec in ignoratione versaretur: eoque factum est, vt Patrem, Deum etiam suum vocarit. Quasi dicat, Deum vocauit Patrem suum, nõ Dominum: id quod cap. 6. ex Adriano, & eodem Damasceno notauimus. Ea dẽ fere verba ex Damasceno transcripsit Nicetas lib. 3. Thesauri cap. 38. num. 5.

Obersonalem vnionem Verbo nionem Christi humanitat nec serua nec ignaratus fuit.

Nicetas.

Rationes eiusdem sententiæ.

CAPVT VIII.

VIdebitur alicui fortasis hæc nostra sententia testimonijs solum, & autoritate niti, nulla autẽ ratione posse comprobari: mihi vero non solũ videtur, rationem efficacem pro hac sententia suppetere, verumetiam eam fere præcipuam, vel saltem vnum ex præcipuis fundamentis, vt eam Pontifex cũ Cõcilio contra Elipandum definiret. Rationem vero paucis nobis Damascenus, & Concilium Francofordiense indicarũt. Verba Damasceni lib. illo 3. de fide cap. 11. hæc sunt. *Seruitutis enim, ac dominationis vocabula non naturas indicãt, sed ex eorum sunt genere, quę ad aliquid referuntur: quemadmodum & paternitatis, ac filiationis voces.* Quibus sane supponit, nõ satis esse manere eandem naturam secundum substantiam, quæ alioqui ex se seruituris condicionem haberet, vt in omni statu eius seruus dicatur, qui illam habet, sed necessarium esse, manere sub eadem relatione, & habitudine. Quare si relatio seruitutis in ipsa nuda natura secundum substantiam suam intrinsece fundamentum nõ habet, sed aliquas circunstantias extrinsecas pro fundamento postulat: poterit quidẽ ita manere natura substantialiter, vt ratio seruitutis ei non conueniat, sicut inferius perspicuũ fiet. Ex definitione vero, & proprietatibus seruitutis constat, de

127

Damasc.

Vt seruus quis dicatur, non sufficit habere naturam serui: sed etiã alias conditiones seruitutis.

128 stat, de ratione serui esse, ita sub alterius dominio constitui; vt cum eo nec in bonis, nec in honore, nec in sede cõmunicet. Sic enim definit Arist. seruum 1. Politicorũ cap. 3. dum dicit, ipsum esse alterius. Neque verò ad rationem serui satis est, nullum in rebus dominium habere. Nam & filius, qui natura ingenuus est, nec Patris vllo modo seruus esse potest, antiquissimo iure nullum in rebus dominium habebat, sed omnia illius bona profectitia erant: nam dominium castrensium, & quasi castrensium, & aduentitiorũ, iure Cęsarum introductum est: poterat ergo filius manere in statu filij, etiamsi leges nullum ei dominium concederent; sed omnia bona illius Patri aduenirent. Imò vero, etiãsi cõcessum esset patri dominiũ vitæ filij, vt ipsum occidere posset, cum vellet, maneret in statu filij, nec serui condicionem, comparatione patris haberet. Maneret nãque communicatio in bonis, quia futurus erat hæres: & in honore, quia Patris honorem aliquo modo participaret: quæ à conditione serui aliena sunt. Fundamẽtum ergo relationis seruitutis nõ est ipsa natura nuda, sed addita negatione communicationis in bonis.

Arist.

Ad seruitutis rationem non satis est non habere in rebus dominium.

Quod sit fundamentum relationis seruitutis.

129 Ex hac definitione, & proprietatibus seruitutis, quas nullus inficiatur, euidenter consequitur, Christum seruũ secundum proprietatem vere non esse, cum enim humanitas illius ratione vnionis ipsa deitate sanctificata, & quasi igne quodã penetrata, strictissimo vinculo, & iure in bonis deitatis communicauerit, fit, vt sub conditione seruili non manserit: sed ad statum deificationis euecta, statum ingenuitatis fuerit consequuta: tametsi natura sua in se ipsa inferior, & subiecta manserit deitati. Quocirca Damascenus loco citato, iacto illo fundamento, vt probet naturam humanam post assumptionem in seruilem classem redigi non posse, sic arguit. *Nam cum vnus sit Christus, sui ipsius profecto & seruus, & dominus esse nequit: hæc enim non ex eorum numero sunt, quæ simpliciter dicãtur, sed quæ cũ aliquo cõferuntur*, id est, non absolutè, sed relate ad aliquid dicuntur. Subdit, *Cuiusnam igitur seruus erit? Patris? ergo nõ omnia, quæ Pater habet, filij quoque sunt: siquidem Patris est.* Ac si dicat ser-

Christus secundum proprietate nullo modo est seruus, ratione vnionis.

Argumentatio Damasceni efficax.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cat, seruus, alicuius esse debet seruus, relate enim dicitur: Christus autem sui seruus esse nequit; intelligit plane secundum eandem naturam: nec Patris esse potest: quia ipse, & Pater omnia bona habent communia: Christus enim etiam secundum humanitatem, communicat cū Patre in omnibus bonis: ergo Patris seruus esse non potest: atque eadem ratione nequit secundum humanitatem, esse seruus sui secundum diuinitatem, quia sicut humanitas habet hanc communicationem cum Patre in bonis, habet etiam cum filio secundum deitatem; cuius ergo alterius seruus esse poterit? certe nullius.

Christus secundū humanitatem communicat in omnibus bonis cum Patre.

Triplex communicatio humanitatis Christi cum Deo.

Est autem triplex in bonis communicatio humanitatis Christi cum Deo. Prima, cæterarumque fundamentum, in eo posita est, vt in ipsa humanitate habitet omnis diuinitatis plenitudo corporaliter, ideſt, vere secundū essentiā; non solo affectu, & participatione: ipsaque sit vnctio, qua delibuta humanitas Verbi, deificetur, & sanctificetur: & ideo Christus, ideſt, vnctus oleo iustitię præ alijs cōsortib⁹ dicatur. Sic nobis tradiderunt sancti Patres antiqui, Dionysius Alexandrinus in epistola ad Paulum Samosatenū, quę est in Hoplotheca Turriani, Nazian oratione 56. quæ est 4. de Theologia num. 93. & in oratione 42. quæ est secunda in Paschate, vbi affert figuram agni paschalis, & oratione 51. quę est prima ad Cledonium, Hilarius 7. lib. de Trinitate post medium, explicans illud Ioannis 10. *Quem Pater sanctificauit*: Cyrillus lib. 4. in Ioannem cap. 29. & in libro ad Theodosium de recta fide post medium, explicās quare Christus dicatur, & in scholijs de Incarnatione vnigeniti cap. 12. Basilius in illud Psal. 44. *Propterea vnxit te Deus*, Greg. Mag. lib. 9. Epistolarum Epistola 61. postmedium illius, Dam. lib. 3. de fide cap. 3. Elias Cretēlis in orationem primam Nazian. in illa verba, *ac dæmones quidē &c.* Atha. orat. contra Arrianos post 4. sermonem, quæ est in illa verba, *ex Deo Deus est Verbum*; vbi ita scribit. *Ego enim sum chrisma* loquitur Verbum Dei, *siue vnctio: Christusque si ue vnctus homo, qui a me assumptus est.* Idē videtur asserere Fulgentius lib. 3. ad Trasimundum cap. 13. & lib. de gratia Domini

Dionys. Alex. Nazian.

Hilarius

Cyrillus.

Basilius Greg. et. Magn. Damasc. Elias Cretēn. Athan.

Fulgent.

Præclarū testimonium.

mini nostri Iesu Christi cap. 10. Demum nostrū Concilium Frācof. in prædicta Epist. col. 7. vbi Iesum appellat naturā vnctū, cæteros autem, vnctos dono gratię. Ideoq; Aug. in Enchiridio appellauit gratiā Christi naturalem, quia vt ait Dionysius Alexandrinus, ipsa re, & natura sanctitatis sanctificabatur, id quod fusius explicabitur in tertiā partem Sancti Thomæ q. 7. art. 1. fuit ergo hæc prima bonorū communicatio, cæterarumque fundamentum.

Cf. Ps 8

Aug.

Dionys. Alex.

Iesus natura vnctus est alijs sancti dono gratiæ.

Gratia Christi cur ab Augustino naturalis dicatur.

Secunda vero cōmunicatio humanitatis Christi cū deitate in bonis, quæ statui seruitutis cōuenire nequit, in eo cōsistit, vt ipsa deitate sanctificata, sicut dictū est, digna reddatur sede Maiestatis, & eodē cū ipso Deo cultu adoretur: est autē apparatissimum exēplum coniugij corporalis quod suapte natura talis virtutis est, vt si aliquis ducat vxorem, quā antea seruā & ancillā habuit, iā deinde illa ad dignitatē matrimonij euecta, absq; alia lege, aut pacto, iure ipso cōiugij libera, & ingenua permaneat. Ita affirmat Leo 1. in Epist. ad Rusticū cap. 4. his verbis. *Nō omnis mulier iuncta viro, vxor est virgines omnis filius hæres est Patris. Nuptiarum autem fœdera inter ingenuos sunt legitima.* Et ratio est manifesta. Ita enim arctum est vinculum coniugij; vt duo sub eodē thalamo cōmorētur, & eodē titulo, & nomine gaudeāt honoris, Regij videlicet, aut Imperatoris, &c. atque postquā cōsūmatū fuerit matrimoniū, dicātur vna caro: multo igitur maiori ratione, vnio hypostatica cū persona diuina, quæ nō affectu, sicut matrimoniū, sed substantialiter vnit extrema, eā vim habebit, vt naturā cōditionis seruilis ingenuā efficiat, & liberā, siquidē illā ita deificat, & ipsa deitate quasi igne quodā penetrat, vt in eādē sedē & gloriam ascīscat, & eiusdem nominis, & personæ efficiat participem.

Secunda communicatio est in eadē sede Maiestatis, & honoris. Simile aptum

Vinculū matrimonij dues facit eodē throno & honore gaudere, cur non vnio hypostatica.

Hanc communicationem honoris, & sedis, expresserunt nobis multi Patres. Leo primus in sermone 1. ascensionis, *Et revera (inquit) magna erat & ineffabilis causa gaudendi, cum in conspectu sanctę multitudinis, super omnium creaturarum cęlestiū dignitatē humani generis natura cōscenderet, superegressura angelicos ordines, & vltra Archāgelorū altitudines elevāda, nec vl-*

Leo. 1.

Pulcrum testimonium. Humanitas Christi euecta est ad Patris consessum & gloriæ thronum.

lius

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nota. *lius sublimitatibus modũ suæ proiectionis habitura, nisi æterni Patris recepta cõfessu, illius gloriæ sociaretur in throno, cuius natura copulabatur in filio.* Idẽ habet Chrysost. tomo 5. sermone de Ascensione, vbi ait, naturam humanam in Christo ad sedẽ Dominicam eleuatam fuisse. Quod vero ait, id meruisse, impropriè est intelligẽdum, vt vulgo dici solet, nec enim propriè meruit vnionem, per quã sedem Dominicã adepta est. Et Cyrillus in apologetico pro 12. capitibus, in defensione octaui Anathematismi docet, humanitatem cum Verbo vna & eadẽ cõsidentia, nõ pluribus adorari: vt lib. 1. de adoratione disput. 4. cap. 5. vidimus: hoc est, eandem esse sedem Dei, & agni. Demum Damascenus lib. 4. de fide cap. 2. explicans hãc humanitatis sessionem ad dexteram Patris, ita loquitur. *Quocirca per paternæ dextræ vocabulum, nihil aliud significamus quam diuinitatis honorem, atque gloriam: in qua cum Dei filius, vt Deus, eiusdemque cum Patre substantiæ, ante sæcula esset, ad extremum incarnatus, corporeoque modo consedet in eãdem inimicum gloriam ascita ipsius carne: vna etenim, eademq; cũ sua carne adoratione, ab omnibus rebus cõditis afficitur.* Multo ergo altius Christi humanitas in throno deitatis copulata est, quam vxor mariti throno coniũcta. Humanitas enim in eadem sede cum Deo posita est, vxor vero nõ in eadem sede, sed sub eodem thalamo collocata.

Chryſ.

Cyrill.

Damaſc.

193

Tertia cõmunicatio humanitatis in Christo est in nominis dignitate.

Tertiò, sicut in matrimonio vxori communicatur dignitas nominis, quo maritus insignitur: nam vel Ducissa, vel Regina, vel deniq; Imperatrix cognominatur, iuxta varias dignitates mariti, & ideo non potest, sub seruili cõditione manere: sic etiam humanitas deitatis nomen multo altiori ratione fuit consequuta. Nam homo ille nõ diuinus, sed Deus, & θεάνθρωπος *theanthropos*, dicitur, id est, Deus homo. Sic appellauit Iacobus Billius in Scholijs in oratione 36. Nazianzeni num. 90. quod Scholion fatetur sumpsisse ex Elia Cretensi. Dicitur etiam ὁμόθεος *homotheos*, id est, simul Deus, sicut ipsum nuncuparunt Greg. Nazianzenus oratione 2. de Pascha te, quæ est 42. & Damasc. 4. de fide cap. 19. longe ante medium. Quam vocem Billius in vtro-

Christus Deus homo aut simul Deus vocatur.

Iacobus Billius

Greg. Naz.

vtroque Patre non recte transfert, *diuinitatis socia*. Nam si reddas verbum ex verbo, denotat idem, quod latine *simul Deus*: quæ vox plus, quam sociã deitatis significat: rectius ergo vertisset *simul Deus*. Hanc communicationem dignitatis in nomine notauit recte Fulgentius in lib. 3. ad Thrasimundum cap. 11. vbi ait. *Qualiter autem homo ille habere potuit Dei nomen: nisi quoniam à Deo susceptus, vnã cum eo possedit nominis dignitatem?* Parum autem obstat, quod hæc nominis communicatio solum fiat inter concreta: nam & ipsum concretum humanitatis, scilicet *homo*, pro natura ipsa in concreto supponi, plane indicat Fulgentius, cũ ait; hominem susceptum, vnam cum Deo possedisse nominis dignitatem: & ratione hoc ipsum probabimus in tertiam partem quæst. 16. art. 1. Quare negandum non est, naturã humanam in Christo, dignitatem nominis fuisse consequutam, altiori quidem ratione, quam vxori iure coniugij dignitas nominis mariti communicatur.

Fulgent.

Occurrit obiectioni.

135

Denique si maritus iure coniugij carnẽ vxoris, vt propriam habet, & eam nutrit, & fouet, ad Ephesios 5. multo maiori ratione Deus, humanitatis carnem, & ossa, sua appellabit: & vt propria diliget, & fouebit: fortius ergo est vinculum vnionis in persona, quàm vinculum coniugij, vt humanitatem assumptam ingenuam, & liberam hoc ipso efficiat, sicut & vinculum matrimonij vxorem liberã reddit.

Paul. ad Eph. 5

Coniugij iure maritus carnem vxoris vt propriã habet ita Deus humanitatem ratione vnionis.

Cum igitur nomen seruus ex eorum numero sit, quę nõ absolutè, & secundum substantiam, sed relatè dicuntur: & fundamentum huius relationis, non sit nuda natura, sed aliæ etiã circunstantiæ hactenus explicatæ, & illæ in Christi humanitate non manserint, sit, vt humanitas Christi, relationem seruitutis ad Deum non habuerit. Hanc nostrã rationem paucis indicauit Adrianus in illa sua epistola ante medium, dum ait. *Nunquid docuerunt sancti Patres Ecclesiæ eum seruum, vel adoptiuum prædicare: cum vniuersalis Ecclesia Euangelicis, atque Apostolicis imbuta luciferissimis documentis, Deum, ac Dominum suum totis medullis cordis, tota animi deuotione, in dextera eum Patris profitetur sedentem?* Vbi ex com-

136

Adr.

Ex communicatione in fide & honore collegit Adrianus Christũ non esse seruum.

muni-

Universidad de Deusto
Biblioteca

municatione in sede,& honore, colligit Pontifex, eum seruum Dei non esse. Et Concilium Francofordiense in Epistola citata aliquantulùm ante finem, *Intelligite in hac professione vestra, duplices diabolicæ fraudis latuisse dolos, dum & dominum nostrum Iesum Christum, quem Deũ colimus, & adoramus, seruum prædicatis, & adoptiuum.* Sentit ergo Concilium, statum seruitutis cum adorationis,& honoris communicatione pugnare:& ita eum quem, vt Deum adoramus, seruum etiam ipsius Dei esse non posse. Nec solum ratio prædicta probat, Christum absolute seruum dicendum non esse; verumetiam nec cum additamento illo *Secundum humanitatem.* Monstratum namq, hactenus est, nullam seruitutis conditionem in Christi humanitate mansisse: optimè igitur Damascenus lib. illo 3. de fide, cap. 21. in fine dixit: *ij autem qui seruum eum dicunt, vnum Christũ instar Nestorij in duos dividunt.* Acsi diceret, ex eorum sentẽtia manifestè deducitur, Christum in duas personas soluendum. Nam in vna persona eius humanitas sub conditione seruili, non potuit manere: eo quod habuit in bonis, nomine,& honore eã cõmunicationẽ, quæ cũ statu seruitutis omnino pugnat: vt autẽ superiori disputatione cap. 8. notauimus, illi, qui Christum seruum, aut adoptiuum cum Elipando dicebant, cum Nestorio personas in Christo non diuidebant, sed ex eorum sententia, prædicta diuisio aperte sequebatur.

Con. Fcd.

Damasc.

Seruum qui Christum dicunt: in duos cum Nestorio dividunt.

137

Porrò contra aliquos, qui concedunt hanc propositionẽ *Christus est seruus:* cum illo additamento *secundum humanitatem*, negant autem absolute: facile probare possumus, absolute concedendam esse, si semel cum additamento illo admittatur. Nam vt ostẽdemus 3. p. q. 16. art. 8. si semel hęc propositio censetur vera, *Christus inquantum homo, est creatura*, absolute,& sine additamento cõcedi debet. Sic enim vniuersim verum arbitror, quoties particula *inquantum*, non est particula secundum quid, nec determinat partem aliquam integrantem. Est autem nihilominus peculiaris ratio in illa propositione, *Christus incipit esse*: hæc enim cum additamẽto, *secundum humanitatem*, concedi debet, nõ tamen

Si cum additio concederetur hæc propositio, Christus est seruus, etiã absolute est concedenda. Nota.

138

tamen absolute. Nam terminus ille *esse*, in priori propositione sumitur pro esse Dei, in posteriori vero pro esse humano. Similiter & illa propositio, *Christus est subiectus sibi, vel est sibi Deus*, absolute vera non est: cum determinatione autem debet concedi, vt in 1. cap. notauimus: in reliquis tamen videtur absolute concedenda propositio, quę cum additamento conceditur: in qua voces naturarũ in Christo invicem prædicantur: vt fusius tractabitur in tertiam partem q. 16. art. 8. & 9.

Sed obijcier aliquis. Hęc propositio *Christus est seruus*, absolute denotat Christum secundum totũ, quod habet, esse alterius, tanquam domini: atqui non est alterius, vt domini secundum diuinitatem: ergo absolute non est dicendus seruus. Nam seruus ille dicitur, qui secundum totũ, quod habet alterius est: etiamsi cum additamento recte diciposset seruus secundum humanitatem: quia quidquid est, secundum illam, alterius est. Respõdeo sicut creatura dicitur, quæ secundum se totam de nihilo à Deo producitur, & licet Christus secundum totum, quod habet, non sit de nihilo productus, nihilominus dici potest creatura: quia sensus est: Christus est aliquid, quod secundum se totum de nihilo producitur: ita etiam dici posset seruus absolute, si cum additamento diceretur: quia sensus esset, Christus est aliquid, quod secundum se totum alterius est.

Obiectio.

Solutio.

139

Explicantur testimonia Scripturæ, quæ Elipando fauere videntur.

CAPVT IX.

RElinquum est, vt si qua sunt testimonia, quæ Elipandi sententiam adstruere videntur, in bonum sensum interpretemur. Sunt autẽ inprimis, testimonia veteris Testamenti, in quibus Christus prophetice dict⁹ est seruus. Ps. 115. *O Domine, quia ego seruus tuus sũ, &c.* & Ps. 85. *Saluũ fac filiũ ancillæ tuæ* Is. 44 *noli timere serue meus Iacob.* Quos tres locos pro Elip. adducit

Psal. 115. Psalm. 85 Isai. 44. 42. 49. 52 & 53.

Adria

Universidad de Deusto
Biblioteca

Adrianus in sua epistola. Eodem modo appellatur Esaiæ 42. & 43. 52 & 53. Zachariæ 3. quæ omnia testimonia interpretatur Hieronymus de Christo. Adde illud ad Philip. 2. vbi de filio Dei carnem assumenti dicitur, *formã serui accipiens.* Zachar. 3 Philip. 2.

Quomodo sint intelligẽda loca, quæ de Christo vt seruo loquuntur.

Hæc tamẽ Scripturæ veteris testimonia explicãda sunt, sicut illa priora Adrianus intellexit: nempe de Christo, tropice tantum, & figurate; vt late ex ipso retulimus cap. 6. huius disputationis. Affirmat namq; Adrianus, in veteri Testamento hoc tantum modo Christum fuisse seruũ appellatum, nunquam tamen in nouo Testamento: vt ibidẽ etiam ostẽdimus. Nec vero Hieronymus locis citatis docet, horum testimoniorum appellationem, secũdum proprietatem Christo conuenire: sed illa de Christo spiritu Prophetico dicta fuisse, quod longe diuersum est: nã eodem spiritu dictus est lapis, Esai. 8. & 28. & tamen lapidis nomen secundum proprietatem ei nõ conuenit, quia solo nomine lapis dicitur. Adrianus vero fatetur in illa sua epistola, non alio modo Christo nomen serui, quam lapidis, & Leonis conuenire, tropice nimirum & figurate. Cõsonat Damascenus 3. illo libro de fide cap. 11. cũ ait; Christum appellatione dumtaxat, & nomine seruum dici; cum tamen non sit. Quia formam serui accipiens, nobiscũ seruus appellari dignatus est. Eodem modo propter naturã serui dictum fuisse seruum, notauit Adrianus loco allegato. Et quod mirandum est, Theodoretus, Nestorianus cũ esset, in impugnatione 6. Anathematismi Concil. Alex. vt est in libro Cyrilli ad Euoptium docet, humanitatẽ appellari à Paulo, formã serui in ipsa assumptione: quia assumptio præcedit vnionem: intelligit natura, & ratione: post vnionem vero non vltrà locum habere nomen seruitutis, subdit rationem. *Si enim inquit Apostolus de iustis hominibus, Iam non est seruus, sed filius & Dominus ad discipulos: Nõ dixi vos seruos, sed amicos: multo magis initium nostræ naturæ, per quod & nos adoptionis donum assequuti sumus, à serui cognominatione liberatum est.* Iam ergo existimat, peracta assumptione, conditionẽ seruitutis in humanitate Christi non permansisse

Propter naturam serui Christus seruus dicitur.

Cur humanitas in assumptione forma serui dicatur nõ in vnione.

Esai. 42 Adr. Damasc. Theod. Cyrill. 141

fisse; nec à Paulo tali nomine fuisse appellatã, nisi in ipsa assumptione. Addit tamẽ à Prophetis hoc nomẽ illi fuisse tributum. Respondens autem Cyrillus, hoc solum cõtẽdit, quod Anathematismo illo fuerat definitum: nempe Verbũ diuinũ, nõ esse dicẽdũ Dñm Christi, nec infãtis illi: quia aut inepte diceret, aut inducere diuisio, vt. 1. notaui.

Cæterùm verba, quæ illico subdit Cyrillus, difficiliora videntur; ait enim: *Tametsi secundum naturam propriã liber sit, vtpote Deus, & ex Deo: verumtamen tamquã propriam habens propter exinanitionis mensuram, tributorũ exactoribus subditus erat: atque adeo si quis dicat, seruum eum appellari propter vocem sanctorum Prophetarum, nullo modo offendi decet.* Verum si recte ea expendantur, nullo modo Elipando fauere possunt: solum enim docet Christum à Prophetis seruum appellatũ, propter exinanitionem: & quia sub tributis factus est. At Adrianus, & Damasc. non negant à Prophetis hoc nomine nuncupatũ, sed seruitutem ipsi reuera conuenire. Nam cũ asserat Cyrillus, ideò seruum appellatũ, quia ratione carnis assumptæ, sub tributis fuit: sentire non potuit, reuera statum serui illi conuenisse; sed solo nomine seruum fuisse appellatũ. Nam Matth. 17. dixit Christus Petro, se liberũ esse à tributis: sed ne scandalizarentur exactores, soluere voluisse; hac ergo ratione, solo nomine seruus fuit dictus. Hoc eodem sensu Vigilius lib. 5. contra Euthychetẽ columna 8. qui est tomo 5. Bibliothecæ sacræ, de Christo ait, iure dici seruum, electũ, &c. & Cyrillus lib. 9. Thesauri cap. 3. parum post initiũ, sic loquitur. *Tunc igitur & Dominus, & Christus fit, quando homo factus, & Iesus, & seruus, vocatus est.* Et Nazianzenus oratione 1. quæ est 1. Apologia, circa finẽ illius, inter multas alias Christi appellationes ponit nomen pacis, iustitiæ, sanctificationis, redemptionis, hominis, ac serui. Hoc idem Elias ibidẽ dixit. Verũ, vt iã notaui, hi autores vocẽ serui Christo tributũt, quã nos nõ degamus, eo tũ modo, qui superius explicatus est.

Explicantur verba difficilia Cyrilli.

Solo nomine Christus fuit seruus.

Explicatur vltimus locus.

142 Matth. Vigilius Cyrillus Nazian Elias

De testimonio autem ad Philipp. 2. *formam serui accipiens*, dicimus, eo nihil probari. Ibi enim Paulus non vocat seruum Christum. sed ait formam serui accipisse: quod longe

Paulus Phil. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

diuersum est. Quid vero, nomine formæ, Paulus intelligat, non eodem modo explicant Patres. Dionysius Alex. in epistola contra Paulum Samosatenum, quam è græco transtulit noster Franciscus Turrianus, & habetur in sua Hoplotheca in principio, respõdens ad septimã quæstionem, ita scribit. *Ne putaretur* (scilicet filius Dei) *accepisse seruum aliquem, subiungit* (scilicet Paulus) *multos, inquiẽs, In similitudinem hominum factus: & postquam lauit pedes Apostolorum, posuit linteum, formam, & habitum serui: & accipit vestimenta sua, & erudit nos mystice inquiens, Scitis quid fecerim vobis, &c. Quomodo ergo, quod est exemplum, vocaretur seruus, qui per se esset: formam enim serui, & habitum ostendit: & hoc dicit, Dedi vobis.* Hæc Dionysius, quibus intelligit formã serui, fuisse non ipsam naturã humanã, sed exemplum, & ministerium illud serui, quod in cœna Christus exhibuit. Est autem hæreticorum hæc interpretatio. Primum quidem Marcionistarum, vt affirmat Chrysostomus in homilia 7. in epistolam ad Philippenses, in illa verba citata: cũ enim Catholicos vrgerent hoc testimonio, vt faterentur Christum vere naturam humanam sumpsisse, ipsi explicabant de exemplo, & apparentia serui. Negabant enim verã humanitatem à Verbo sumptã fuisse. Deinde fuit hęc interpretatio Apollinaristę cuiusdam, vt testis est Ambros. lib. 7. epistola 47. demum eandem sequutus est ipse Ambrosius in cõmentarijs illius loci, vbi exinanitionem, qua se humiliauit Christus, non refert ad incarnationẽ ipsam, sed ad passionem hoc modo. *Qui cum in forma Dei esset*, id est, cum diuinis suis operibus in sua humanitate, pręse ferret diuinitatis potentiã & maiestatem, suscitans mortuos, illuminans cęcos, &c. *Semetipsũ exinaniuit*, idest, eãdẽ humanitatẽ tẽpore passionis exinaniuit, quo speciẽ peccatorũ præse tulit. Ambrosium in cõmentarijs sequitur Erasmus.

Hæc igitur expositio amplectẽda non est. Sed cũ eodem Ambrosio, & Chrysostomo locis citatis, & Basilio lib. 1. aduersus Eunomiũ post mediũ, Cyrillo lib. 2. in Ioannem cap. 3. & epist. 1. à medio, & alijs græcis in eũ locũ, formam apud Paulũ debemus intelligere verã naturã, nõ opus. Nã vt ait

Formam serui interpretatur Dionys. ministerium serui.

Reijcitur talis expositio.

143 *Dionys. Alex.*

Chrysost.

Ambr.

144

Ambr. Chrysost. Basil. Cyrill.

vt ait Chrysostomus, forma, græce μορφὴ *morphi*, nũquã in Scriptura significat opus, vel speciẽ. Quare licet Petrus, & Paulus opera fecerint diuina, ita vt ab hominibus dij existimarẽtur, actor. 3. & 14. dici nõ possunt, in forma Dei fuisse. Ait ergo Paulus, Christũ, qui erat in forma Dei, id est, verus Deus, verã inse habẽs deitatẽ, quę est forma, & natura Dei, assumpsisse formã serui, id est, naturã humanã, seruilis ex se cõditionis, & abiectę. Cõtextus autẽ hoc modo debet ordinari, vt ex Aug. lib. 2. cõtra Maximinũ cap. 5. & tract. 17. in Ioannẽ in fine colligitur. Dixerat Paulus, quærenda nobis esse in caritate, & humilitate, non tã quæ nostra sunt, quam quę aliorũ: adducit ergo exẽplum Christi dicens. *Hoc ergo sentite in vobis, quod & in Christo Iesu*, id est, talem affectum in vobis habete erga alios, qualẽ Christus habuit, *Qui cũ in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formã serui accipiẽs.* Hoc est, qui cũ in natura diuina verus esset Deus, nec hoc putaret arroganter vsurpatum, sed suapte natura sibi cõuenire: nihilominus se ipsum exinaniuit nõ amittẽs, quod erat Dei, sed sumens, quod nõ erat: in quo fuit exinanitus & humiliatus Deus: vt scilicet fieret homo naturæ sibi inferioris, seruilis quidẽ ex se condicionis. *In similitudinẽ hominũ factus, &c.* Non quia nõ esset verus homo, sed quia in aliquo solum habuit similitudinẽ hominis, non veritatẽ: vt quod nasceretur ex femine viri, & cũ peccato. Sicut recte notarunt Chrysostomus, & Ambrosius epistola citata. Sic etiã Paulus ad Rom. 8. dixit. *Deus mittens filium suum in similitudinẽ carnis peccati*: & ad Hebręos 4. *Tentatũ per omnia pro similitudine absq; peccato.* Græci aliter interpretãtur cum Chrysostomo, illud, *Non rapinã arbitratus est sed semetipsum exinaniuit.* Vt sit sensus, non dubitauit diuinitate suã dissimulare, & celare: cũ sciret nõ ex raptu sibi conuenire, sed propriam esse. Nã propria facile celari permittimus, quia cum volumus, in medium proferimus: ea vero, quæ ex raptu habemus; non diu permittimus celari: ne si diu celentur, perdantur nobis, & pereant. Hoc modo particulam *sed*, referunt Græci, ad illud, *non rapinam arbitratus*: acsi dicatur: sed potius, vt rẽ propriã celari voluit. Aug. vero re-

Vera loci explanatio.

Chrysost. Ambr. Paulus Rom. 8. Hebr. 4.

Act. 3. & 14.

Aug.

145

146 *Aug.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

fert ad illud, q̃ præcesserat, *qui cũ in forma Dei esset, &c.* ita vt pro *sed* aduersatiua *nihilominus* ponatur; vt suprà explicatũ est. Quæ sane expositio nobis magis probatur. Ad nostrũ vero institutum, solũ pertinẽt verba illa *formam serui accipiens*, ex quibus nihil contra nos Elipandus probare potest. Neque enim Paulus dixit, filium Dei factum esse seruum, sed formam serui accepisse id est, naturam, quę ex se seruilis erat cõdicionis, vt docuit Damascenus locis allegatis. Recte autem dicitur forma serui, hoc est seruilis cõdicionis, etiãsi ratione vnionis sub seruitutis statu, & condicione, nõ manserit. Quare vt Erasmus defenderet, Christum seruũ non fuisse, non debuit expositionem commentariorum Ambrosij probare. Contra etiá, Adamus in eum locum lapsus est dum asserit Christum vere, & proprie dici, & esse seruum: vt textum Pauli de natura serui, non de sola specie, & figura serui interpretaretur. Potest enim recte de natura ipsa serui intelligi; ita tamen, vt sub seruili condicione non manserit.

Formam serui intelligi Paulo naturam seruilis cõditionis non sub seruitutis statu. Reprehenditur Erasmus & Adamus.

Damasc.

147

Testimonijs Patrum, quæ Elipando videntur consentire, respondetur.

CAPVT X.

NOnnulla etiam Patrum testimonia, quę Christo secundũ humanitatẽ, seruituté tribuere videntur, in bonum sensum explicanda sunt. Cum enim de mente Concilij, & Adriani manifeste nobis iam constet, cætera Patrum testimonia, aut nullius roboris nobis esse debent, aut in bonum sensum exponẽda sunt. Primum est Ambrosij lib. 5. de fide cap. 8. vbi sic ait. *Nõ ergo præiudicet* (scilicet Christo) *quod subiectus dicitur, cui non præiudicat, quod seruus legitur.* Idipsum ex professo tractat septimo lib. epistolarum epist. 47. ad Irenęum cõtra quendam Apollinaristam, qui æquo animo audire nõ poterat, Dominum nostrum Iesum Christum pro nobis in carnis assũptione seruitutẽ accepisse, vt ipse Ambrosius ibidẽ refert. Cõtra quẽ in hũc modũ scribit. *Statim respõdi, quòd eũ virus infecerit Apollinare.* Nõ igitur damnaret Ambrosius nostrũ Elipãdum, qui nõ solum audire, sed docere etiam

Ambr.

149

etiam ausus est, Christum in ipsa carnis assumptione, seruum vere, & proprie factum fuisse. Et in præfatione Psal. 35. de Christo inquit. *Ex vtero idem seruus exiuit, & Dominus.* Respondeo primum, Ambrosium lib. 5. de fide cap. illo 6.

148 id solum dicere voluisse, quod nos libenter concedimus: nimirum Christum seruum appellari; at ipsum esse vere, & proprie seruum non docet. Deinde in illa epistola non contendit Ambrosius contra illum Apollinaristã probare, Christo vere & proprie condicionem seruitutis conuenire: sed veram hominis naturam, nobis consubstantialem, à Verbo assumptam fuisse; ille namq; hæreticus affirmabat, Verbum, & carnem vnius esse in Christo substantiæ: dedignabatur autem audire, Christum esse seruũ. Quia nolebat confiteri in Christo naturam hominis seruilem; non quia de cõdicione seruili humanitatis, in Christo aliquid assereret. Hanc solutionem videor mihi colligere, ex Adriano in epistola allegata. Vbi postquam ad testimonia veteris Testamenti respondit: subiungit, *Quod quilibet Catholicorum virorum huius prophetiæ mysterio vsus, quemadmodum in quodam libro de Incarnatione Domini beatus Ambrosius simile quid dixerit, propter eos videlicet hæreticos qui phantasticũ, aut etiam semiplenum dominicum corpus, sacrilego ore susurrant.* Constat autem Apollonaristas in eo errore fuisse: vt assererent carnem Christi sine anima fuisse, nec nobis cõsubstantialem. Cum igitur Ambrosius, vel alij Patres contra hæreticos Christum seruum appellant, non tam condicionem seruitutis, quam veram humanitatem illi tribuunt. Testimonium Ambrosij, quod citat Adrianus, inuenire nõ potui, sed eodem modo prædicta intelligenda sunt.

Ambrosij verba explicantur de natura serui non de condicione.

Adr.

Aug.

Secundò afferri potest pro Elipandi sententia August. in epistola 178. circa finem, quæ est altercatio quædam cũ Pascentio Arriano in modum dialogi, in qua arbiter est Laurentius: ibi enim de Christo sic ait. *In qua tamen infirmitate* (scilicet carnis) *non solum subditum, sed & seruum euidentissime confitemur, ipso dicente in prophetia ad Patrem Psal. 115. O Domine, quia Ego seruus tuus, Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.* Respondeo sicut suprà cum August. controuersiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

haberet, cum Arriano asserente filium secundum propriã naturam Verbi esse minorem, creaturam, & seruum, sufficiebat ei probare, secundũ naturam Verbi, esse Patri æterno ὁμοούσιον *homousion*, id est, consubstantialem, etiamsi secundum eam, quam in tempore assumpsit, esset seruus, & subiectus Patri, non curando interim, an secundum proprietatem ei seruitutis condicio cõueniret. Idem respõderi potest ad testimonium Hilarij, qui 11. de Trinitate lõge ab initio nil aliud contra Arrianos contendebat. Eodẽ modo dicendum est de Cyrillo, qui 12. lib. Thesauri cap. 15. versus finem inquit. *Ipse* (scilicet filius Dei) *Dominus secundum naturam, quia Deus: sed seruus factus est, quia vere homo.* Et de Athanasio orat. 3. contra Arrianos longe à principio dum ait. *Quatenus in confesso est, eum* (scilicet Christum) *hominem esse factum, nihil discriminis attulerit, siue genitus, siue factus, siue conditus, siue fictus appelletur, siue item seruus, siue filius ancillæ.* Et infrà, *Omnes istiusmodi voculæ, in rationem humanitatis bene, & proprie competunt: illaq; omnia non substantiã Verbi, sed hominem ipsum fuisse demonstrant.* Eodem sensu loquitur in oratione secunda contra Arrianos post 10. folia.

Exponuntur Aug. & alij Patres.

Hilarius

Cyrill. 150

Athan.

Alij etiam Patres disputantes contra Nestorium, dicunt, Verbum factum fuisse seruum. Sic loquitur Theodotus Ancyræ Episcopus in homilia, quæ refertur 6. tomo Concilij Ephesini cap. 5. post medium illius, & in appendice 5. ad tomũ 6 illius Concilij cap. 2. circa medium: & Acacius Episcopus Meliteñs in alia homilia, quæ habetur 6. tomo cap. 11. Cæterùm hi omnes, vt probent verã in Christo naturam humanam, solum ad subiectionem, & obedientiam attendentes, non dubitarunt appellare Christum seruum: nihil interim curantes an condicio seruitutis, quæ ingenuitati opponitur, vere, & proprie in humanitatem Christi conueniret. Hac etiam eadem ratione S. Thom. q. 20. art. 2. ad 3. docuit, Christum dici posse proprie seruum. cũ tamen sola obedientia, & subiectio condicionem, & status seruitutis non constituat: vt plane definit Concilium Francofordiense, in epistola ad Episcopos Hispaniæ his verbis. *Et si eum* (scilicet Christum, *Propheta seruum nominasset, non*

Theod. Cone. Ephes.

Acacius

Christum aliquã Patres seruũ appellant ratione tantum subiectionis & obedientiæ.

Subiectio, & obedientia nõ constituit status seruitutis.

151

Conc. Franc.

set, non tamen ex condictone seruitutis, sed ex humilitatis obedientia, qua factus est Patri obediens vsque ad mortem.

Tertiò sunt nonnulli Patres, qui non disputantes cũ hæreticis, dixerunt, Christũ esse seruum: vt Chrysost. tomo. homilia de eo, quod sanctus Dauid dixit, *Quis sum ego, &c.* Petrus diaconus lib. de Incarnatione & gratia Domini nostri Iesu Christi cap. 6. Isidorus lib. 1. de summo bono cap. 16. sententia 3. Verum cum hi Patres non disputauerint ex professo, an condicio seruitutis Christo conueniret secundum humanitatem, sed simpliciter ipsum seruum appellauerint, maioris momenti apud nos esse debent Damascenus, Concilium Francofordiense, & Adrianus, qui ex professo rem pertractantes, plane affirmarunt, Christũ secundum humanitatem, seruitutis statum non habuisse.

Chrys.

Petrus Diacon.

Damasc. Conc. Franc. Adr.

Illud autem inter cætera peculiarem curã Spiritus sancti, in Conciliorum definitionibus mihi maximè suader, quod cum prædictum Concilium Francofordiense eo tẽpore fuerit celebratum, quo literarum studia in Ecclesia Dei parum florebant, & controuersia cum nostro Elipando, tam de adoptione, quam de seruitute difficilior, quã vlla alia in Ecclesia Dei exstiterit; ex natura ipsa adoptionis, & seruitutis tam dilucide, & aperte à Patribus Concilij definita fuerit: cum tamen non paucis nostræ ætatis Scholasticis sententia vtraque Elipandi probetur. Quare Beatum, & Heterium non possum non admirari, quod tã calamitoso tempore, quo dira Maurorum tyrannide Hispania nostra opprimebatur, rem, vsq; adeò obscuram, suo ingenij acumine, & eruditione illustrauerint.

152

Obseruatio autoris.

Diluuntur rationes eiusdem sententiæ.

CAPVT XI.

PRostremo rationes, quæ sententiam Elipandi videntur confirmare, diluendæ sunt. Prima est. Christus in quantum homo est creatura, ergo in quantum homo est seruus Dei. Sic arguere

Universidad de Deusto
Biblioteca

videtur Cyrillus lib. 4. dialogorum de Trinitate lõge ante medium contra Arrianos, qui asserebant, filium Dei secundum naturam Verbi esse creaturam: ita enim scribit. *Quod enim omnino locatur cum creatura substantialiter, & est inter facta: neque secundum naturam esset Deus, neque enim filius, & Dominus vere, sed vt eximius inter ministros*: ratione ergo creaturæ tollitur ratio domini. Iure enim creationis, non tantum creatura subiecta est Deo, sed etiam omnia eius bona magis sunt Dei, quam ipsius. Secunda, Christus secundum humanitatem vere est subiectus Deo, & ei parere debet, ergo vere est seruus Dei. Tertia. Etiamsi Christus secundum humanitatem, erat Dominus suarum actionũ, non tamen erat supremus: ergo habebat alium dominium sibi superiorem, scilicet Deum. Quarta. Christi anima debebat deitatem adorare adoratione latriæ: ergo Deo honorem debebat, sicut Domino. Latria enim est seruitus quædam.

Cyrill. 153

Hæ tamen rationes ex dictis facile dissoluuntur. Ad primam respondeo, rationem solam creaturæ, non esse fundamentum relationis seruitutis, vt cap. 8. dictum est, sed cum negatione communicationis in bonis. Quare cum Christi humanitas in bonis deitatis, summam communicationem habuerit, vt ibidem probatum manet, nõ est dicendum, naturam Christi creatam, veram conditionẽ seruitutis habuisse. Cyrillus vero eo loco arguit contra Arrianos, qui dicebant, filium Dei secundum substantiam Verbi, & in propria sua natura, creaturam esse. Cõtra hos vero optimè infert, si esset creatura, non esset Dominus. Esset enim pura creatura, & ita non haberet cum Deo eã communicationem necessariam, vt à cõditione seruitutis liber esset. Nos autem non loquimur de pura creatura, sed de humanitate Christi, quæ licet secundũ se sit pura creatura, vnita tamẽ deificationẽ participat. Cũ verò dicitur, iure creationis Deũ esse Dominũ omniũ eorũ, quæ sunt in creatura, si per Dominium intelligatur potestas faciẽdi in creatura & ex creatura id, quod placuerit, fatemur: si verò intelligatur vera relatio Domini ad seruum, seu mancipium, inficiamur. Nam, vt dicebamus cap. 8. etiamsi Pater posset filium occidere, & omnium bonorũ illius esset dominus; nihilominus non esset dominus filij, nec filius esset seruus Patris: quia in hæreditate, & in honore communicationem haberet. Sic ergo, licet Deus libere posit destruere humanitatem Christi: quia tamen arctissimam habet cum eo communicationem; relatio domini, & serui inter eos esse nequit. Neque illud 1. ad Corint. 3. *Christus autem Dei*, quidquã probat. Tum quia licet Christus secundum humanitatem dicatur esse Dei, tanquã superioris, cui obedire debet, non sequitur, Deum esse Dominum illius, ob rationem dictam. Tum etiã Patres Græci, cum Chrysostomo illud intelligunt de Christo secũdum diuinitatem, vt ita dicatur Christus Dei, sicut dicitur Verbum, aut filius Dei.

Saluitur prima ratio.

Cyrillus inexplicatur.

154

Deus quemodo dominus creaturæ dicatur esse.

1 Cor. 3.

155

Exponitur locus Pauli.

Ad secundam rationem ex dictis respondetur, non esse idem seruitutem, & subiectionem, seu obedientiam, vt probatum est. Ad tertiam rationem dico, humanitatẽ nõ habuisse supremum dominium suarum operationum, & ita Christum fuisse sub dominio Dei ea ratione dumtaxat, quam diximus in solutione primæ rationis. Ad quartam respondeo, animam Christi posse, & debere Deo deferre honorem latriæ, & quamuis inspecto nomine græco λατρεία *Latria* idem sit, quod latine seruitus: ratio tamẽ talis honoris non nascitur ex relatione, seu statu seruitutis, & dominij: sed eo genere honoris Deum agnoscimus, sicut autorem omnium. Humanitas autem Christi & Deũ habet, & autorem, & ideò ei latriam deferre potest. Nomine ergo latriæ, non seruorum conditionẽ, & obsequiũ, sed summam subiectionem Deo debitam intelligimus. Sicut eadem ratione Sanctis Dei honorẽ dulię debemus: δουλεία *dulia* autem, attenta prima significatione, seruitutẽ denotat: iam verò pro honore subiectionis Sanctis debito accipitur: quorum tamen serui, hoc est mancipia, non sumus: imò conciues, dum in gratia Dei perseueramus.

Diluitur secunda & tertia ratio.

Quartæ rationis solutio. Anima Christi defert Deo honorẽ latriæ.

156

Argumentum a simili.

Postremo posset aliquis hoc modo contra nos argumẽtari. Si communicatio bonorum tollit conditionem seruitutis, sit

Obiectio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ui: sit etiam, vt quicũque homo iustus ita sit filius Dei adoptiuus, vt non sit seruus. Paulus enim ad Rom. 8. *non accepistis (inquit) spiritum seruitutis iterum in timore, sed spiritum adoptionis filiorum Dei*: & infra. *Quodsi filij, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi*, & Ioannis 8. *Seruus nõ manet in domo in æternum, filius manet in æternum*: atqui iusti manent in æternum in domo Dei, ergo non sunt serui, & in §. vltimo instituta de adoptionibus, dicitur, hoc ipso quod quis adopratur in filium, amittere conditionem seruitutis: quia adoptio cum seruitute pugnat. Respondent nonnulli, adoptionem inter homines pugnare cum seruitute, quæ inter homines est. Nam seruitus excludit bonorum communicationem, quam secum habet adoptio. Seruitus autem ita introducta fuit lege, vt nulla esset inter dominum, & seruum bonorum participatio. Seruitus vero naturalis erga Deum ex ipso iure creationis ortũ habuit: ideo facta adoptione tolli non potest. Verum hac ratione necessario fatendum est, Christi humanitatem sub
157 condicione seruili post assumptionem mansisse, id quod falsum esse probauimus. Respondeo ergo adoptionẽ inter ipsos homines alio modo fieri, quam inter homines, & Deum: nam vnus homo ita ab alio in filium adoptatur, vt adoptatus sit loco filij legitimi, & naturalis, vt hæreditatem illius, tam in bonis, quam in honore, nomine, & sede eodem modo, atque filius naturalis accipiat. Hæc autem bonorum communicatio, cum seruitutis condicione pugnat. Homines vero ita à Deo in filios adoptantur: vt tamen non ad omnia bona Dei adoptantis, sed ad aliquam ipsius participationem admittantur. Neque enim eam habent bonorum communicationem cum Deo, quam habet humanitas: sed fruitionem, & visionem Dei consequuntur: qua sola ratione, Deus ipse hæreditas Iustorum dicitur. Hoc autem genus adoptionis seruitutis cõdicionem secum admittit. Nam Iusti hoc modo adoptati ita manẽt sub potestate Dei: vt illius honorẽ, & nomen non habeãt: nec in eandem cum eo sedem conscendant.

Illud autem ad Rom. 8. tantum significat spiritũ gratiæ, qui iu-

Paulus Rom. 8.

Ioann. 8.

Solutio quorundam reijcitur.

Institut.

Vera solutio. Adoptio aliter fit inter homines, aliter inter ipsos & Deũ

Explicatur locus Pauli ad Rom. 8.

qui Iustis communicatur, non esse spiritũ timoris, qui est proprie spiritus seruorum. Hi enim timore potius pœnæ,
158 quam amore obedientiæ operantur, sed esse spiritũ filiorum, qui amore parentibus obsequuntur. Ob id tamen nõ negat Paulus, iustos homines vere seruos Dei esse: neque vero omnem timorem condemnat; sed solum discrimen assignat inter literam legis, & gratiam: quod litera legis, non præstat vires, sed solum pœnam proponit, tanquã seruis: gratia autem vires submministrat. Cũ autem Ioannis 15. Christus ait: *non dixi vos seruos sed amicos*: non denotat, iustos, non esse vere seruos: sed tantum eos, amicos potius, quam seruos in eo videri, quod ea, quæ Christus audiuit à Patre, ipsis nota fecit. *Seruus enim ne scit, quid faciat dominus eius*: hanc ergo condicionem seruorum non habuerunt Apostoli, verum ex alia parte, vera in ipsis mansit condicio seruitutis.

Discrimen inter literam legis, & gratiam. Explicatur optime locus Ioannis.

Ioann. 15

Demum Ioann. cap. illo 8. loquitur de seruitute peccati. Iudæi enim iactabant se liberos esse: eo quod essent filij Abrahæ, & Saræ: illis autem obiecit Christus hoc modo, *Qui facit peccatum seruus est peccati*. Subiungit deinde *Seruus autẽ non manet in domo in æternum*. Acsi diceret sicut seruus alicuius in domo illius perpetuo non manet, sic etiã qui facit peccatum non manet in domo perpetuo. Non intelligit
159 in domo eius, cuius est factus seruus per peccatum: sed in domo Dei. Filius autem, id est, iustus, qui etiam est seruus, non peccati, sed Dei, manet in æternum.

Interpretatur Ioannem de seruitute peccati.

Cæterum obseruandum est, in eadem Epistola Concilij Francofordiensis, damnari modum loquendi eiusdem Elipandi, qui Christum leprosum appellauit, affirmat vero Adrianus, nunquam ita in Scriptura nuncupari. Nam Isaiæ 53 non dicitur leprosus, *Sed nos putauimus eum, quasi leprosum*. Hoc est, secundum mentem Hieronymi, nos putauimus eum, propria sustinuisse peccata: sed vt verius intelleximus, pro nostris vulneratus est. Quare inquit Concilium, cum nec lepræ morbo in corpore, nec lepra peccati in anima fuerit percussus, nequaquam leprosus dicendus est.

Cõ. Francof. Adria. Hieron.

Christus in scriptura leprosus nonappellatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De pertinacia Fœlicis, & resipiscentia Elipandi.

CAPVT XII.

HActenus in his duabus disputationibus ostẽdimus, quid Ecclesia contra Fœlicem & Elipandum definierit: reliquũ est, vt dicamus, an monitis & definitionibus ipsius acquieuerint. Ado Viẽnensis in suo Chronico sub anno 792. de Fœlice Vrgelitano scribit hæc verba. *Synodus iterum facta contra supra dictam hæresim in Francofurt, legatis Apostolicæ sedis præsidentibus, Theophylacto, & Stephano Episcopis, & autoritate sanctorum Patrum conuictus, & damnatus est iterum Fœlix.* Dicit, *iterum*, nam vt ipse narrat ibidem, & nos disputatione præcedenti cap. 6. diximus, Fœlix Romæ in Basilica S. Petri coram Adriano hæresim prius abiurauerat. Sequitur deinde: *perpetuoq; exsilio apud Lugdunum relegatus est; quem ferunt in ipso suo errore mortuum.* Nihil aliud de fine Fœlicis, aut de vita, & doctrina illius, postqua in Concilio Francofordiensi damnatus est, apud Historicos inuenio. Annonius verò Adone antiquior lib. 4. de gestis Francorum cap. 85. de Fœlice solũ inquit, damnata primum eius hæresi in Concilio apud Reginum, & deinde Romæ in Basilica S. Petri abiurata coram Adriano, reuersum fuisse in ciuitatem suam.

Ado Viennens.

Annon.

Fœlix in errore moritur.

160

Ambr. Morus

Cæterùm Ambrosius Morus lib. 13. historiæ Hispaniæ cap. 16. cũ nihil certi apud antiquos Historicos de nostro Elipando inuenisset, sola coniectura ductus, existimauit ab errore resipuisse, eo quod sicut Fœlice Vrgelitano Præceptore prius errauerat, eodẽ etiam correcto, & ab errore reuocato, facile etiam corrigeretur. Quinimo putat Ambros. suasione, & exemplo Fœlicis, Elipãdũ eiusq; discipulos hac de causa ad Carolũ Magnum scripsisse; vt corã Concilio autoritate Pontificis coacto suã sententiã retractarent. Hæc tamen coniectura nullũ firmũ fundamentũ habet. Primum quidẽ, si verum est, quod narrat Ado Viẽnens. nempe Fœlicem post Concilium Francofordiense, Lugdunum relegatum, in suo errore obijsse. Sic enim fit, vt post damnationem in Concilio Reginensi, & post retractationem coram Adriano factam, ad errorem redierit: & ex sua ciuitate, in quam reuersus fuerat, iterum reuocatus, & in Cõcilio Fracofordiẽsi dãnatus, Lugdunũ perpetuo relegatus fuerit. Quæ si vera sunt, ego non video, quo pacto Elipandus exemplo Fœlicis ab errore resipuerit. Deinde Elipandus in epistola ad Carolum potius videtur suam sententiam defendere, quam retractare. Obnixe enim à Carolo postulat, vt conuocato Concilio Beatianam doctrinam condemnet, sibiq; caueat, ne, sicut Constantinus Magnus in fine suæ vitæ falsa doctrina decipiatur, vt præcedenti disputatione cap. 1. ex quibusdam fragmentis epistolę Elipandi, quæ habentur in epistola Caroli ad ipsum, deduximus. Postremo si Elipandus, eiusq; discipuli exemplo Fœlicis suam opinionem remittere vellent; quid opus erat nouo Cõcilio? Sufficere namq; debebat damnatio iam edita in concilio Reginensi, & abiuratio Fœlicis facta coram Adriano.

161

Ioannes Mariana

Eutrand.

Verum etiamsi ex Historicis nihil de Elipandi resipiscẽtia nobis constaret, affirmare iure deberemus, errore depositio, definitioni Ecclesiæ ipsum paruisse, sicut optimè credit noster Ioannes Mariana lib. 7. de rebus Hispaniæ cap. 8. nam, vt ex fragmentis illius epistolæ colligitur, non animo pertinaci in Romanam Ecclesiam, suam sententiã contra Beatum & Heterium defendit, sed illam veriorem existimans, & Catholicæ doctrinæ magis consentaneam, iudicio Romani Pontificis, & Concilij examinãdam proposuit. Porrò prædictam coniecturam maximè confirmat testimonium Eutrandi Subdiaconi Toletani postea Diaconi Ticinensis in epistola ad Regimũdũ Episcopũ Eliberitanum, cuius exemplar ex Bibliotheca Fuldensi Hieronymus Higuera nostrę Societatis Theologus, & antiquitatum diligentissimus inuestigator nuper ad me misit. Scribit enim Eutrandus in hunc modum. *Gratulor mihi, quod cum Toleto, vbi sub sanctissimo Præsule Toletano Bonito Subdiaconus fui, in Italiã proficiscerer, aliquot Historiæ libros mecum asportauissm quibus ordine erat collecta series multorum Hispaniæ*

Elipandus ab errore resipi sit.

spaniæ Episcoporum, quos in hac bibliotheca reperi (intelligit Fuldensem, vbi ipse exulauit) *iussu, vt credo, Sancti Caroli Magni Imperatoris, ex Hispania allatos, quos vt aiunt illi obtulerat sanctissimus Elipandus Archiepiscopus Toletanus, postquam illum erroris sui de adoptione Christi serio, & vere pœnituit.* Vixit autem Euttandus centum sexaginta annis post Elipandum. Idem habebat in suis annalibus Boiorum Ioannes Auentinus, vbi de Concilio Francofordiensi ita loquebatur. *Tertio ibidem condemnata est hæresis Fœliciana, & Elipandana de adoptione filij Dei: omnesque subscripsere sacerdotes: Elipando agnoscenti errorem venia data est, dignitas seruata.*

Hæc sunt, quæ libris de cultu adorationis placuit adijcere; vt autoritas Concilij Francofordiensis, cuius in secundo libro disputationc 7. mentio facta est, omni ex parte inconcussa, eiusque doctrina explanata permaneret. Ipsi Christo filio Dei, nõ adoptiuo, sed naturali; non seruo, sed omnium domino laus, & imperium per infinita secula. Amen.

FINIS.

APPROBATIO.

EGO Ferdinandus Lucero Viceprouincialis Societatis Iesu in prouintia Toletana, potestate ad id mihi facta a Reuerendo admodũ patre Claudio Aquaviua Præposito nostro Generali, facultate cõcedo, vt typis mandentur disputationes duæ contra Fęlicem, & Elipandum de adoptione, & seruitute Christi, compositæ a Patre Gabriele Vazquez theologo Societatis Iesu, & grauium, doctorumque hominum iudicio nostræ Societatis approbatæ: in quorum fidem has literas manu nostra subscriptas, sigilloque nostro munitas dedimus. Madriti die 1. Martij, Anno 1594.

Ferdinandus Lucero.

Alteta approbatio.

VIdi has duas disputationes contra Fęlicem, & Elipandum, cõpositas, additasq; libris de cultu adorationis à Patre Gabriele Vazquez Theologo Societatis Iesu: singularisque eruditionis, & doctrinæ mihi visæ sunt, multisque Sanctorum Patrum autoritatibus refertæ, & sanç, atque orthodoxæ doctrinæ consonæ. Madriti in monasterio Sancti Philippi die 13. Martij, Anni 1594.

F. Gabriel Pinelus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX DISPVTATIONVM, ET CAPITVM, QVAE in tribus libris de cultu adorationis continentur.

DE ADORATIONE Deo, Christo, & Sanctis debita, liber primus.

De natura adorationis. Disput. 1. folio 3.

VAriæ nominum significationes cap. 1. fol. 3.

Quid S. Thomas senserit de natura adorationis. c. 3. fol. 10.

Vera opinio. Adorationis affectus circa actus externos tãquam circa proprium obiectum versatur. cap. 4. fol. 11.

Ratione cuius perfectionis, aut beneficij Deo debeatur adoratio latriæ Disp. 2. fol. 15.

Proposita certa doctrina, sententia Cordubæ exponitur. cap. 1. fol. 15.

De adoratione latriæ Deo debita variæ Scholasticorũ rationes. cap. 2. fol. 17.

Ratione diuersorum attributorum, aut beneficiorum, nõ deberi Deo diuersum adorationis cultũ, optima ratione probatur. cap. 3. fol. 17.

De adoratione Christo debita. Disp. 3. fol. 19.

Sententia quorundam Catholicorum. cap. 1. fol. 19.

Humanitatem Christi simul cum Verbo eadẽ adoratione esse colendam, Conciliorum, & Patrum doctrina probatur. cap 2 fol 20.

Eadem opinio ratione confirmatur cap. 3. fol. 22.

Argumẽta, quibus aduersarij pro-

rij probant, humanitatẽ non adorari eadem cum Verbo adoratione, diluuntur. cap. 4 fol. 24.

An humanitati Christi per se posit peculiaris adoratio exhiberi. Disput. 4. fol. 26.

Prior opinio. cap. 1. fol. 26.

Declaratio, & defensio præcedentis opinionis ex mente Caietani, & aliorum c. 2 fol. 28

Humanitatem per se sine Verbo non posse adorari, Conciliorum testimonijs probatur. cap 3 fol. 31.

Testimonia Patrũ pro eadem opinione. cap. 4. fol. 34.

Rationes eiusdem sententiæ. cap 6. fol. 36.

Solutio argumentorum prioris sententiæ. c. 7. fol. 38.

De adoratione Sanctis debita. Disput. 5 fol. 41.

Qui negauerint, Sanctos esse adorandos. cap. 1. fol. 41.

Sanctis deberi sacrum cultũ adorationis, cap. 2. fol. 43.

Diluuntur hæreticorum oppositiones cap. 3. fol. 44.

Adoratio Sanctis debita, cuius virtutis opus sit. Disput. 6. fol. 49.

Non esse opus virtutis religionis, sed duliæ. cap. 1. f. 49.

An eadem caritate diligamus Deum & proximum, & eadem religione colamus. cap 2 fol. 50.

Obiectio cõtra superiorẽ doctrinam. cap. 3. fol 52.

Corollaria præcedentis doctrinæ. cap. 4 fol. 53.

An beata Virgo cultu sacro, & plusquam ciuili veneranda sit. Disput. 7. fol. 54.

Doctrina Catholica. c 1. f. 54

solutio obiectionum, quæ ab hæreticis opponuntur. cap. 2. fol. 55.

An adoratio, quæ beatæ Virgini tribuitur, sit opus virtutis religionis. Disp. 8. fol. 56.

Variæ

Variæ opiniones. cap. 1 f. 56.

Verior sententia. cap. 2 f. 57.

DE ADORATIONE imaginũ, liber secundus.

Quò differant idolum, & imago. Disp. 1. fol. 60.

Prima differentia ex Origene, & alijs. cap. 1. fol. 60.

Secunda differentia ex Augustino, & alijs. c 2. f. 62.

Tertia differentia ex doctrina eiusdem Augustini c. 3. fol. 62.

Pauca de nomine (simulacrũ) cap. 4. fol. 64.

Quinam fuerint imaginũ impugnatores. Disput. 2. fol. 64.

De Marcionistis, Manichæis, & alijs cap. 1. fol. 64.

De Imperatoribus, & alijs hæreticis imaginum impugnatoribus. caput. 2. folio. 65.

Quibus hic error falso ascribatur. cap 3. fol. 99

An liceat depingere imaginem Christi, Dei, & Angelorum. Disputatio 3. fol. 67.

De imagine Christi. cap. folio 67.

De imagine Christi in forma agni depingenda. cap 2 f. 69.

De imagine Dei depingenda. cap. 3 fol. 72.

Oppositiones contra præcedẽtem sententiam. cap. 4. fol. 73.

De imaginibus Angelorum. cap 5. fol. 76.

An statuæ, & imagines in veteri testamento fuerint prohibitæ. Disput. 4. fol. 77.

Opinio Bedæ, & quorundam Scholasticorum. cap. 1 fol. 77.

Verior sententia. Omnem imaginum vsum veteri lege fuisse sublatum. cap 2 fol. 78.

Præcedens sentẽtia antiquorum Scriptorum, Patrum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& Scripturæ testimonijs confirmatur. cap 3. fol. 79.
Commune fundamentũ prioris opinionis conuellitur. cap. 4. fol. 81.
Primum Bedæ argumentum contra posteriorem sententiam, ex æneo serpente desumptũ. cap. 5. fol. 83.
Secundum Bedæ argumẽtum ex figuris Cherubinorum. cap. 6. fol. 85.
Duæ aliæ oppositiones, quibus probatur, lege veteri vsum imaginum non fuisse vetitum. cap. 7. fol. 90.

An imagines in tẽplis rectè collocentur. Disput. 5 fol. 91.

Proponitur doctrina Catholica. cap. 1 fol. 91.
Caluino Concilium Eliberitanum obiicienti varie Catholici respõdent c. 2 f. 92.
Allegat pro se Caluinus Epiphanium, quem varie Catholici explicant. cap. 3. fol. 96.
Vera Epiphanij interpretatio. cap 4. fol 99.
Diluuntur tres aliæ Caluini obiectiones. cap. 5. fol 101.

An imagines Dei, Christi, & Sanctorum sint adorandæ. Disputatio. 6. fol. 102.

Variæ Hæreses. cap. 1. f. 102.
Secundum fidem Catholicam, sacris imaginibus cultum deberi autoritate probatur. cap. 2. fol. 105.
Idem cultus imaginum ratione probatur cap 3 fol. 107.
Quibus Scripturæ testimonijs hæretici impugnẽt adorationẽ imaginũ. c. 4 f. 109.
Obijciunt contra idem Patrũ testimonia, & rationem. c. 5. fol. 110.
Argumentum contra imaginum adorationem ex libris Carolinis cap. 6. fol. 112.
Proferunt adhuc hæretici pro suo errore tria concilia. cap. 7. fol 114.

Quid senserit Concilium Francofordiense de cultu imaginum. Disput. 7. fol. 116.

Alani

Alani, Sanderi, & aliorum opinio de Concilio Francofordiensi, caput primũ. folio 116.
Sententiæ Alani confutatio. cap. 2. fol. 117.
Quid de eodem Concilio Frãcofordiensi senserit Genebrardus, & alij. cap. 3 fol. 118.
Sententia Genebrardi ab Alano, & Surio improbatur. cap. 4. fol. 119.
Concilium Francofordiense satis perspectam habuit definitionem septimæ Synodi. cap. 5 fol. 121.
Concilium Francofordiense nihil contra debitum cultum imaginum definiuit. cap. 6. fol. 123.
Ex testimonio præfationis libri Carolini nihil contra id quod diximus de Concilio Francofordiensi, probari. cap. 7. fol. 124.
Deceptum fuisse Hincmarum ex libro Carolino. cap. 8. fol 125.
Quomodo alij Historici lapsi fuerunt. caput nonũ. folio 126.

An eadem adoratione cũ exemplari, vel distincta imagines sint adorandæ. Disput. 8. fol. 128.

Opinio Catherini, & Ayalæ. cap. 1. fol. 128.
Quid de modo adorandi imagines senserint Sanderus, & alij. cap. 2 fol. 131.
Imagines non nisi cum exemplari adorari, testimonijs Scholasticorum confirmatur. cap. 3. fol. 132.
Eadem sententia ex Concilijs ostenditur. caput 4. folio 133.
Non nisi eadem adoratione cum exemplari imagines esse adorandas, testimonijs Patrum probatur. cap. 5 fol. 138.
Testimonia Patrum, qui septimæ Synodi interfuerunt, aut ei fidem suam scripserunt pro eadem sententia. cap. 6. fol. 142.
Rationes, quibus aliqui Theologi probant, imaginem nõ nisi cum exemplari adorari cap. 7. fol. 145.
Ratione à priori probatur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

imaginem non nisi cum exẽplari esse adorandam. cap. 8. fol. 147.

Ratione efficaci à contrario id ipsum demonstratur. cap. 9. fol 152.

Eodem modo atque imagines, nomen IESVS, & alias res sacras esse adorandas. cap. 10. fol. 154.

Idem modus in Sacramenti Eucharistiæ adoratione seruandus est, caput 11 folio 156.

Notatur doctrina quædã septimæ Synodi, vt testimonijs pro prima, & secunda opinione allegatis respondeatur. cap 12 fol. 160.

Explicantur quædam Patrum testimonia, caput 13. folio 163.

Respondetur testimonijs allatis pro prima, & secunda sententia, caput 14. folio 165.

Solutio rationum pro prima, & secunda sententia. cap. 15. fol. 172.

Obiectio quædam ex verbis septimæ Synodi, caput 16. fol. 172.

Quis modus loquendi de imaginũ adoratione seruandus sit. Disputatio 9. fol. 174.

Duæ Theologorum opiniones: cap. 1. fol. 174.

Vera opinio in cõclionibus populo exponenda. cap. 2. fol. 175.

Explicatur modus loquendi cum de adoratione latriæ agitur cap. 3. fol. 176.

Quid de alijs modis religiosi cultus circa imagines dicendum sit cap 4. fol. 176.

DE RELIQVIARum, & aliarum rerũ veneratione, liber tertius.

Vtrum quamlibet rẽ mũdi liceat adorare. Disp. 1. fol. 181.

Opinio Alexandri, & aliorũ cap 1. fol 182.

Verior sententia. res omnes inanimatas, & irrationales rite adorari posse. cap. 2. fol 183.

Hominem

Hominem adorari posse eodẽ motu adorationis cum Deo sianimus in hominis dignitatem non feratur. cap. 3. fol. 186.

Quomodo creatura rationalis quæ est imago viua Dei, ratione suæ dignitatis colẽda sit. cap. 4 fol. 188.

An sit peccatum adorare radium luminis, vel speciẽ Crucifixi, sub qua Dæmon delitescit. cap. 5. fol 190.

Respondetur duobus argumentis, quæ supererant ex 8. disp lib. 2. caput 6. fol. 192.

Vtrum Crux Christi debeat adorari. Disputatio 2. fol. 195.

Variæ Hæreses cap. 1. f. 95.

Catholica veritas asseritur, & primum de ipsa cruce Christi probatur. cap. 2. fol. 196.

Impugnãt hæretici historiam de crucis inuentione cap. 3. fol. 198.

De signo crucis in vniuersum cap. 4 fol. 199.

De signo crucis in aere vel superrẽ aliquã expresso. cap. 5. f. 202.

Solutio obiectionum Hæreticorum. cap. 6. fol. 202.

An corpora, & aliæ Sanctorum reliquiæ venerãdæ sint. Disp. 3. fol. 204.

Quinam hæretici earum cultum negauerint. c. 1. f. 204.

Secundum fidem Catholicam veneratio reliquiarũ astruitur. cap. 2. fol. 205.

Primum argumẽtum Vvicleffistarum ex Lucæ 11. contra cultum reliquiarum. cap 3. fol 206.

Secundum argumentum Caluini contra idem Deuteronomij vlt. & ex epist. Iudæ cap. 4. fol. 207.

Tertium argumentum Caluini ex secunda ad Corinthios. cap 5. fol. 209.

Quartum argumentum Caluini ex epistola ad Colossenses cap. 6. fol. 210.

Quintũ argumentum Caluini ex Concilio Eliberitano & Hieronymo cap. 7. fol. 212.

Sextum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Textum argumentum, quod contra eundem cultum reliquiarum fieri potest. cap. 8. fol. 214.

Vtrum reliquiæ possint esse tota materia & terminus adorationis. Disput. 4. fol. 215.

Opinio Bonauenturæ & aliorum. cap. 1 fol. 215.

Verior sententia. Eodem modo reliquiæ atque imagines sunt adorandæ. cap. 2. folio 216.

Cur aliqui autores de imaginibus, & reliquijs, non eodem modo loquuti sint. cap. 3. fol. 218.

Solutio rationum prioris sententiæ. cap. 4. fol. 220.

FINIS.

INDEX LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, QVAE in hoc opere, aut allegantur, aut ex professo explicantur.

Ex Genesi.

Cap. 3. Et cũ audissent vocem Domini Dei ambulantis in paradyso ad aurã post meridiẽ. lib. 2. num. 46.

Cap. 12. Egredere de terra tua. lib. 2. num. 116.

Cap. 18. Apparuit autem ei Dominus in conualle Mambre, &c. lib. 2. num. 50.

Cap. 23. Adorauit Abraham populum terræ. lib. 2. num. 81.

Cap. 28. Vere locus iste Sanctus. lib. 3. num. 9.

Cap. 28. Surgens ergo Iacob mane, tulit lapidem, quẽ supposuerat capiti suo, & erexit in titulum fundens oleum desuper. lib. 3. num. 9.

Cap. 50. Deus visitabit vos, asportate ossa mea vobiscum de loco isto. lib. 3. num. 81.

Ex Exodo.

Cap. 3. Terra, in qua stas, locus sanctus est. lib. 2. num. 17.

Cap. 13. Tulit quoque Moyses ossa Ioseph secum. lib. 3. num. 81.

Cap. 20. Non habebis Deos alienos coram me. lib. 2. num. 111.

Cap. 20. Non facietis vobis sculptile. lib. 2. num. 2. 64. & 74.

Cap. 25. Duos quoq; Cherubim aureos & productiles facies ex vtraque parte Oraculi. lib. 2. n. 94. & 168.

Cap. 32. Fac nobis Deos, qui nos precedant. lib. 2. num. 187.

Cap. 32. Hi sunt Dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra AEgypti. lib. 2. num. 187.

Ex Leuitico.

Cap. 26. Nõ facietis vobis Idolum & sculptile nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis eum. lib. 2. num. 76.

Cap. 29. Omne opus seruile nõ facietis. lib. 1. num. 9.

Cap. 29. De semine tuo non dabis seruire Principi. lib. 1. num. 9.

Ex Numero.

Cap. 21. Fac serpentem aneũ, & pone eum pro signo, qui per

Universidad de Deusto
Biblioteca

cussus aspexerit eum, viuet. lib. 2. num. 86. & 168.
Cap. 22. Adorauitque eum pronus in terram. lib. 1. num. 147.

Ex Deuteronomio.

Cap. 4. Loquutus est Dominus ad vos de medio ignis, vocē verborū audistis, formam penitus nō vidistis. lib. 2. num. 49.
Cap. 4. Nō vidistis aliquam similitudinem in die, qua loquutus est vobis dominus in Horeb de medio ignis. ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, &c. lib. 2. num. 74.
Cap. 5. Non facies tibi sculptile, nec similitudinem omniū, quæ in cælo sunt desuper, & quæ in terra deorsum, &c. lib. 2. n. 74.
Cap. 6. Dominum Deum adorabis & illi soli seruies. lib. 1. num. 9. & 47. lib. 2. num. 366.
Cap. 7. Cum introduxerit te Dominus, &c. aras eorum subuertite & confringite statuas lucos que succidite & sculptilia cōburite. lib. 2. num. 129.
Cap. 10. Eo, tempore separauit Tribum Leui, vt portaret arcā Fœderis domini. lib. 2. n. 168.
Cap. 12. Dissipate aras eorum, & confringite statuas, &c. lib. 2. num. 129.
Cap 32. Immolauerunt Dæmoniis, & non Deo. lib. 2. num. 87.
Cap. 32. Deum, qui te genuit dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui. lib. 2. num. 187.
Cap. 34. Mortuusq; est ibi Moyses seruus Domini, &c. & non cognouit homo sepulcrum eius, vsque in præsentem diem. lib. 3. num. 90.

Ex Iosue.

Cap. 3. Sitque inter vos, & arcam spatium cubitorum duum millium. lib. 2. num. 169.
Cap. 5. Cecidit Iosue pronus in terram. lib. 1. num. 147.

Ex lib. Iudicum.

Cap. 8. Fecitque ex eo Gedeon Ephod, & posuit illud in ciuitate sua Ephra. lib. 2. num. 9.

Ex Ruth.

Cap. 2. Quæ cadens in faciem suā & adorans super terram, dixit ad eum. lib. 1. num. 159.

Ex 1. Regum.

Cap. 6. Percussit autem de viris Bethsamitibus, eo quod vidissent arcam Domini. &c. lib. 2. num. 169.
Cap. 20. Dauid surrexit, & cecidit in faciem suam, & adorauit ter Ionathan, & osculatus est eum. lib. 2. num. 405.
Cap. 25. Et procidit coram Dauid super faciem suam, & adorauit super terram. lib. 1. n. 159.
Cap. 28. Quare inquietasti me, vt suscitaret. lib. 3. num. 107.
Cap. 28. Statimq; Saul cecidit porrectus in terrā. lib. 1. num. 147.

Ex 2. Regum.

Cap. 6. Super quam inuocatum est nomen Domini exercituum sedentis in Cherubim super eam. lib. 2. num. 81.
Cap. 6. Iratusque est indignatione Dominus contra Ozam, & percussit eum, &c. lib. 2. n. 166.
Cap. 9. Cū autē venisset Miphiboseth filius Ionathæ filij Saul ad Dauid corruit in faciem suā et adorauit. lib. 1. num. 159.
Cap. 14. Adorauit, et dixit, serua me Rex. lib. 1. num. 35.
Cap. 18. Porro Absalom erexerat sibi, cum adhuc viueret, titulū, qui est in in valle Regis, &c. lib. 2. num. 76.
Cap. 19. Semei autem filius Iera prostratus coram Rege. lib. 1. n. 86.

Ex 3. Regum.

Cap. 6. Et fecit in Oraculo duos Cherubim de lignis oliuarum decem cubitorum altitudinis. lib. 2. num. 49.
Cap. 8. Vtrumque enim genu in terram fixerat. lib. 1. num. 156.
Cap. 18. Cumque esset Abdias in via, Elias occurrit ei, qui cum cognouisset eum, cecidit super faciem suam. lib. 1. num. 147.

Ex 4. Regum.

Cap. 1. Qui cum venisset curuauit genua contra Eliam, et precatus est eum. lib. 1. num. 159.
Cap. 2. Et venientes in occursum eius, adorauerunt eum proni in terram. lib. 1. num. 147.
Cap. 13. Quod cum tetigisset ossa Eliseī, reuixit homo et stetit supra pedes suos. lib. 1. num. 8.
Cap. 18. Confregitque serpentem æneum, quem fecerat Moyses, &c. lib. 2. num. 89.

Ex 2. Paralipomenon.

Cap. 5. Et intulerunt Sacerdotes arcam Fœderis Domini in locū suum, &c. lib. 2. num. 168.
Cap. 6. Et deinceps flexis genibus contra vniuersam multitudinē Israel, et palmis in cælum leuatis ait. lib. 1. num. 159.

Ex 1. Esdræ.

Cap. 9. Et in sacrificio Vespertino surrexi, et afflictione mea, et scisso pallio, et tunica, curuaui genua mea. lib. 2. num. 159.

Ex Iudith.

Cap. 4. Et infantes prostrauerunt contra faciem tēpli. lib. 2. num. 86.
Cap. 10. Surrexit de loco, in quo iacuerat prostrata ad Dominū. lib. 2. num. 86.
Cap. 10. Adorauit eum prosternēs se super terram. libro 1. num. 159.

Ex Esther.

Cap. 3. Solus Mardochæus non flectebat genua, neque adorabat eum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

enum.lib.1.numero 159.
Cap.13. Scis, quia non pro superbia & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate fecerim hoc, vt non adorarem Aman, &c. sed timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, &c. lib.1. num.156.

Ex Psalmis.

Psal.7. Domine Deus meus in te speraui. lib.1. num.56.
Psal.98. Qui sedes super Cherubim. lib.2. num.31.
Psal.98. Adorate scabellum pedũ eius, quoniã sanctum est. lib.1. num.69.118.168. & lib.2. numero 78.
Psal.98. Moyses & Aaron in Sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius lib.2. num.79.
Psal.98. Adorate in mõte sancto eius. lib.3. num.6.
Psal.105. Fecerunt vitulũ in Horeb. lib.2. num.187.
Psal.113. Simulacra Gentium argentum, & aurũ. lib.2. n.13.
Psal.131. Adorauimus in loco, vbi steterunt pedes eius. lib.2. num.82.168.
Surge domine in requiem tuam, tu, & arca sanctificationis tuæ. libro 2. num.168.

Ex Canticis.

Cap. Si ignoras te, o pulcerrima mulierum, &c. lib.2. n.116.

Ex Sapientia.

Cap.13. Appellarunt Deos opera manuum hominum, &c. lib.2. num.186.
Cap.14. Initium fornicationis est exquisitio Idolorũ & adinuentio illorum corruptio vitæ est: acerbo enim luctu dolens pater cito sibi rapti filij fecit imaginẽ &c. lib.2. num.5.

Ex Ecclesiastico.

Cap.46. Et post hoc dormiuit, & notum fecit Regi, & ostendit illi finem vitæ suæ. lib.3. num.108.
Cap.49. Duodecim Prophetarum ossa pullulent de loco suo, nam corroborauerunt Iacob, & redemerunt se in fide virtutis. lib. 3. num.81.
Cap.49. Ossa ipsius visitata sunt & post mortem prophetauerũt. lib.3. num.81.

Ex Isaia.

Cap.4. Cui similẽ fecisti Deũ aut quã imaginem ponetis ei? lib.2. num.49.
Cap.11. Et erit sepulcrũ illius gloriosum. lib.3. num.82.
Cap.46. Cui assimilastis me, & adæquastis, & consacrastis me, & fecistis similem? lib.2. num. 49.
Cap.66. Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum. lib.1. n.11.8. lib.2. n.78.

Ex

Ex Ieremia.

Cap.10. Leges populorum vanæ sunt, quia lignum de saltu præcidit opus manus artificis in ascia. lib.2. num.56.

Ex Ezechiele.

Cap.1. Aperti sunt cæli & vidi visiones Dei, &c. lib.2. num.105.
Cap.1. Quatuor facies vni. ibidem.
Cap.2. Hæc visio similitudinis gloriæ Domini. ibidem.
Cap.9. Et signa Thau super frontes virorum gementium, &c. lib.3. num.63.

Ex Daniele.

Cap.2. Tunc Rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam, & Danielem adorauit, & hostias, & incensum præcepit, vt sacrificarent ei. lib.1. num.176.
Cap.2. Loquens ergo Rex ait Danieli, vere Deus vester Deus Deorum est. lib.1. num.178.
Cap.5. Bibebant vinum, & laudabant Deos suos aureos, & argẽteos, æreos, ferreos, ligneos q., & lapideos. lib.2. num.186.
Cp.7. Aspiciebam donec throni positi sunt, & Antiquus dierũ sedit. lib.2. num.50.

Ex Osea.

Cap.6. Quia misericordiã volui, & non sacrificium. lib.1. num. 7.

Ex Abacuc.

Cap.2. Quid prodest sculptile, quia sculpsit illud fictor suus conflatile & imaginem falsam? lib.2. num.56.

Ex Zacharia.

Cap.3. Et ostendit mihi Dominus Iesum Sacerdotem magnũ stantem coram Angelo Domini, & Sathan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei. lib.3. num. 91.
Cap.3. Et dixit Dominus ad Satan, increpet Dominus in te Sathan, & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem. ibidem.

Ex Matthæo.

Cap.2. Vidimus enim stellam eius in Oriente. lib.2. num.42.
Cap.3. Et vidi Spiritum Dei descendentem, sicut columbam, & venientem super se. lib.2. num. 42. & 46.
Cap.4. Dominum Deum tuũ adorabis, & illi soli seruies. lib.1. n.9. & lib.2. num.9. & 366.
Cap.5. Nolite iurare per cælũ, quia thronus Dei est, neq; per terrã, quia scabellum est pedum eius. lib.2. n.171. & 78.
Cap.9. Misericordiam volo, & nõ sacrificium. lib.1. num.7.
Cap.9. Si tetigero tantũ vestimẽtũ eius, salua ero. lib.3. n.82.
Cap.20. Accessit ad Iesum mater filiorum Zebedæi adorãs & petens

Universidad de Deusto
Biblioteca

tens aliquid ab eo.lib.1.n.35.
Cap.20.Dic,vt sedeant hiduo filij mei,vnus ad dexteram tuã, & alius ad sinistram in regno tuo.lib.3.n.98.
Cap.23.Væ vobis Scribæ,& Pharisæi Hypocritæ,quia ædificatis sepulcra prophetarũ & ornatis monumẽta Iustorum.lib.3.num.85.
Cap.23.Verumtamen implete mẽsuram Patrum vestrorum.ibidem.
Cap.24.Tũc parebit signum filij hominis.lib.3.num.62.
Cap.26.Vt quid perditio hæc potuit enim vnguẽtum iustud venundari, &c.lib.3.n.109.

Ex Luca.

CAP.11.Beatus venter,qui te portauit,&c. quinimo beati qui audiũt verbum Dei, & custodiunt illud.lib.1.n.101.
Cap.11.Væ vobis, qui ædificatis monumenta Prophetarum,&c. lib.3.num.84.
Cap.14.Qui amant primos accubitus in cœnis, & salutationes in foro,&c.lib.2.n.404.
Cap.24.Nos autem sperabamus, quia ipse esset redempturus Israel.lib.3.n.98.

Ex Ioanne.

CAP.1.Iis,qui credunt in nomine eius.lib.2.n.345.
Cap.1.Ecce Agnus Dei,ecce qui tollit peccata mundi.lib.2.n.36.
Cap.4.Et nos dicitis,quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet.lib.2.n.75.
Cap.4.Vos adoratis,quod nescitis, nos adoramus,quod scimus.lib.1.num.25.
Cap.4.Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum,in spiritu,& veritate oportet adorare.l.b.1.n.15.& 24.
Cap.20.Accedentes tenuerunt pedes eius,& adorauerunt.lib.1.num.81.

Ex Actibus.

CAP.4.Non est aliud nomen datũ sub cœlo, in quo oporteat nos saluos fieri.lib.2.num.345.
Cap.5.Ita vt in plateis eiicerent &c.vt veniẽte Petro,saltẽ vmbra illius obumbraret quemquam illorum.lib.3.n.82.
Ca.5.Qui curabãtur omnes,ibidẽ.
Cap.10.Surge,& ego ipse homo sum.lib.1.n.156.
Cap.14.Quod vbi audierũt Apostoli Barnabas & Paulus conscissis tunicis exilierunt in turbas clamãtes,& dicentes, Viri quid hæc facitis.ibidem.
Cap.15.Vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorũ.lib.2.n.12.
Cap.17.Genus ergo cum simus Dei nõ debemus æstimare auro vel argento

argento,&c.diuinum esse simile.lib.2.n.49.
Cap.19.Ita vt super lãguidos deferrẽtur a corpore eius sudaria vel semicinctia & recedebant ab eis lãgores & spiritus nequã egrediebantur.lib.3.n.82

Ex Epistola ad Romanos.

Cap.1.Qui cum Deum cognouissẽt non sicut Deum glorificauerũt, et mutauerũt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinẽ corruptibilis hominis.li.1.n. 47.
Cap.6.Christus resurgens ex mortuis,iã non moritur.lib.3.n.97.
Ca.10.Testimonium perhibeo illis, quod æmulationem Dei habẽt, sed nõ secundum scientiam.li.libro 3.n.107.
Ca.10.Quicũq; inuocauerit nomẽ Domini saluus erit.li.2.n.345

Ex priori ad Corinth.

CAP.8.De esca,quæ idolis immolãtur scimus,quia nihil est idolum in mundo & quod nullus est Deus nisi vnus.li.1.n.4
Cap.14.Mulieres in Ecclesijs taceant,non enim permittitur eis loqui.lib.1.n.188.

Ex posteriori ad Corinthios.

CAP.5.Et ideo contendimus,sive absentes,sive præsentes illi placere. lib.3.n.99.
Cap.5.Sive mẽte excedimus,Deo, sive sobrij sumus,vobis,charitas enim Christi vrget nos &c.li.3.n.99.
Cap.5.Itaque nos ex hoc neminẽ nouimus secundum carnem, et si cognouimus secundum carnẽ Christum,sed iam nõ nouimus. lib.3.n.95.et 99.

Ex Epist.ad Galatas.

CAP.4.iis,qui natura nõ sunt Dij.seruiebatis.lib.1.n.153.
Cap.5.Sed per charitatem seruite inuicem,lib.1.num.12.

Ex epist.ad Ephesios.

CAP. 4. Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis.lib.3.num.109.

Ex epist. ad Philipẽses.

CAP.2.In nomine Iesu omne genu flectatur.lib.2.n.345.

Ex epist.ad Colossenses.

CAP.1.Pacificans per sanguinem crucis eius,sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt. lib.3.n.53.
Cap.2.Delens quod aduersus nos erat chirographũ decreti,quod erat cõtrarium nobis,& ipsum tulit de medio, affigens illud cruci.lib.3.num.53.
Cap.2.Et expoliãs principatus et potestates traduxit confidenter palàm, triumphans illos in se-

in semetipso lib.3.n.54.
Cap.2.Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut potu, aut in parte diei festi &c.lib.3.n.101.
Cap.2.Quæ sunt rationem quidē habentia sapientiæ, in superstitione & humilitate, &c.lib.3.num.102.

Ex priori ad Timoth.

CAP.1.Soli Deo honor, & gloria.lib.1.n.155.
Cap.5.Viduas honora, quæ vere viduæ sunt.lib.3.n.106.
Cap.5.Qui bene præsunt Presbyteris duplici honore digni habeātur.ibidem.

Ex Epistola ad Titum.

CAP.3.Stultas autem quæstiones & genealogias, & contētiones, & pugnas legis devita.lib.3.n.93.

Ex Epist. ad Hebræos.

CAP.5. In diebus carnis suæ. lib.3.n.97.

Ex priori Episto. Petri.

CAP.2.Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.lib.3.n.53.

Ex prima Ioannis:

CAP.vlti. Custodite vos à simulacris.lib.2.n.13.

Ex Epistola Iudæ.

CVM Michael Arcangelus cū diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore.lib.1.nume.90.
Non est ausus ei iudicium inferre blasphemiæ, sed dixit, Imperet tibi Dominus.lib.3.n.95.

Ex Apocalypsi.

CAP.1.Et fui in spiritu lib.1.num.163.
Cap.19.Et cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum: & dixit mihi Vide ne feceri.lib.1.n.162.
Cap.19.Vide ne feceris, conservus enim tuus sum, & fratrū tuorum &c. Deū adora.lib.1.num.156.
Cap.22.Et sedes Dei & Agni in illa erunt.lib.1.num.115.

FINIS.

INDEX RERVM,
QVAE IN HIS TRIBVS LIBRIS de cultu adorationis continentur.

A

Absalom contra legē statuā sibi erexit. lib.2.num.76.
Accidentia Eucharistiæ quomodo præsentia corporis Christi sustententur.lib.2.num.355.
Adamus diluuiū prędixit.lib.2.num.48.
Adorare,& honorare nō sunt idem.lib.1.num.5.
Adorare assumptum hominē propter assumentem, quomodo damnetur in Concilijs.lib.1.num.111.
Adorare in spiritu, & veritate quid.lib.1.num.24.& 25.
Adorare in loco,vbi steterunt pedes Domini, quomodo intelligendum.lib.1.n.82.
Adorare scabellum pedū Domini quid.lib.1.num.85.& lib.2.num.78.& seq.
Adorare Verbum ratione humanitatis, an liceat. lib.1.num.121.
Adorare visibilem humanitatem propter inuisibile Verbum,an damnatum sit. lib.1.num.107.& 109.
Adorari quomodo possit quę libet res mundi.lib.3.num.5.& seq.
Adoratio ab oratione differt. lib.2.num.34.
Adoratio à latria quomodo differat.lib.2.num.393.
Adoratio duplex nō est, signū exterius, & affectus seruitutis.lib.1.num.72.& lib.2.num.361.
Adoratio duobus integratur nota exteriori, & affectu interno.lib.2. eodem num. & lib.3.num.321.
Adoratio, & reuerentia idem sunt.lib.1.num.4.
Adoratio exterior quomodo imagini deferatur. lib.2.n.396.& seq.
Adoratio exterior habet se, nō vt medium, sed vt finis cuius gratia.lib.3.n.44.
Adoratio imaginis quo differat ab electione medij. lib.3.num.43.& seq.
Adoratio imaginum absolutè dicitur adoratio.lib.2.n.421.
Adoratio imagini cur per accidens tribuatur: laus verò oratio,& sacrificium nō

Universidad de Deusto
Biblioteca

item. lib. 2. num. 433.
De adoratione imaginũ quomodo loquẽdum. lib. 2. n. 409. & seq.
Adoratio latius patet, quam latria. lib. 2. num. 368.
Adorationẽ humanitatis Christi ad deitatem referri, Cõcilia tradunt. lib. 1. numero 107. & 108.
Adorationem rebus inanimis Scriptura tribuit. li. 2. n. 169.
Adorationis actus exterior si ex interiori submissione non procedat, fictus est. lib. 2. num. 321.
Adorationis actus nõ est cõplacentia interior de Deo. lib. 1. num. 30. & seq.
Adorationis affectus quomodo circa Deum versetur. lib. 1. n. 17. & seq.
Adorationis affectus quomodo signum exterius respiciant. lib. 1. num. 80.
Adorationis definitio. lib. 1. n. 36. & 41.
Adorationis etymõ. li. 1. n. 36.
Adorationis natura secundũ S. Thom. lib. 1. num. 27.
Adoratio naturæ humanæ in Christo cur diuinæ nõ tribuatur. lib. 1. num. 111.
Adorationis nomen quandoque pro affectu sumitur secundum Tharasium. lib. 2. num. 366.
Adorationis nomine quid nõnulli Patres intelligant. lib. 2. num. 166.
Adoratio nulla in sola nota sine submissionis affectu cõsistit. lib. 2. num. 381.
Adorationis obiectum nõ est quilibet virtutis actus. lib. 1. num. 19.
Adorationis obiectum est opus externum. lib. 1. num. 36.
Adoratio ob multitudinẽ attributorum, aut beneficiorum Dei non multiplicatur. lib. 1. n. 48. & 51. & seq.
Adoratio omnis imaginũ Iudæis interdicta, non tamen omnis effigies, & similitudo. lib. 2. num. 93.
Adoratio quomodo soli Deo à Patribus tribuitur. lib. 1. num. 6.
Adoratio per se, & per accidens quid. lib. 1. num. 76.
Adoratio præter excellentiã requirit potentiam benefaciendi in eo, cui defertur lib. 1. num. 52.
Adoratio quid secundũ Patres. lib. 2. num. 368. & seq.
In adoratione quid sit quo, & quod. lib. 1. num. 73.
Adoratio religionis est actus. lib. 1. num. 13.
Adoratio Sanctis exhibita eius virtutis actus sit. lib. 1. num. 165. & seq.

Ado

Adoratio Sanctis exhibita ad ipsos integre, & secundum affectum terminatur. lib. 3. num. 27.
Adoratio, salutatio, & osculũ pro nota exteriori apud Græcos Patres communiter sumitur. lib. 2. numero 363. & 366. & seq.
Adoratio semper in excellẽtiorem debet tendere. lib. 1. n. 114. & 128. & lib. 2. n. 321.
Adoratio, sicut & salutatio de signo externo, & affectu interno seruitutis dicitur. lib. 2. num. 362.
Adoratio simplex, quæ apud Patres. lib. 2. n. 381. & 383.
Adoratio totius, & partis vna lib. 1. num. 84.
Adoratio vox est communis Deo, & alijs rebus. lib. 1. n. 6.
Adriani 1. de modo adorandi imagines præclarum testimoniũ. lib. 2. num. 375.
Adrianus autoritate canonũ 6. Synodi vtitur. lib. 2. num. 32. & 33.
Adrianus Imperator templa absque simulacris, non absque imaginibus Christianis construxit. lib. 2. num. 161.
Adrianus 1. imaginem à prototypo in adoratione separandam, sensisse videtur. lib. 2. num. 303. & 304.
Adrianus quo sensu ciuilem tantum adorationem Sanctis tribuere videatur. lib. 1. num. 156.
Albigenses imaginum cõtẽptores. li. 2. num. 20.
Alexander Alensis Iconomachis non fauet. lib. 2. num. 161.
Alexandrini Concilij de adoratione humanitatis Christi sententia. lib. 1. numero 107.
Algeri de Eucharistiæ adoratione præclarum testimonium. lib. 2. num. 359.
Alphonsus de Castro cum semiprobis Iconomachis non sentit. lib. 2. num. 162.
Aman diuino cultu non postulauit adorari. lib. 1. num. 156. & 157.
Ambrosij de Christi adoratione sententia. lib. 1. n. 117.
Ambrosius quomodo cruci adorationem negauerit. lib. 2. num. 189. & seq.
Amor amicitiæ circa inanimata nõ potest versari, sicut neque affectus seruitutis. lib. 3. num. 39.
Amor amicitiæ, & concupiscentiæ quid. lib. 3. numero 18.
Amor concupiscentiæ quo differat ab actu adorationis. lib. 3. num. 45.
Amor cõcupiscẽtię, prout cõcu

Universidad de Deusto
Biblioteca

piſcentię reſpicit bonũ, & ali cui volumus. lib. 1. num. 174.
Amor proximi quomodo poſſit cũ adoratione eiuſdem cõparari. lib. 3. num. 25.
Amor proximi adorationi imaginis an poſsit comparari. lib. 3. num. 36. & 37.
Amor rei inanimæ cum eiusdẽ adoratione recte poteſt in vniuerſum cõferri. lib. 3. num. 38.
Angeli corporei olim ab aliquibus exiſtimati. lib. 3. n. 58. & 60.
Angeli cur humana ſpecie, & cum alis depingantur. lib. 2. num. 62.
Angeli etiãſi corporei ſint ſecundum aliquos, eorum tamẽ corpora pictura exprimi non poſſunt. lib. 2. n. 60.
Angelis malis adorationẽ exhibere in Concilio Laodicẽſi prohibitũ. lib. 1. n. 164.
Angelorum erga homines reuerẽtia incarnati Verbi cauſa. lib. 1. num. 162.
Angelorum imagines Xeneus è mediotollebat. lib. 1. n. 57.
Angelorum religio quid ſignificet apud Paulũ. li. 3. n. 101.
Angelus quandoque in Scriptura Dominus ipſe appellatur. lib. 3. num. 91.
Angelus imago Dei duobus modis. lib. 3. num. 23.
Annonio quæ fuerit cauſa deceptionis in hiſtoria Concilij Francofordiẽſis. lib. 2. num. 251.
Annonius quo tempore floruerit. ibidem.
Apoſtolorum canon pro imaginibus. lib. 2. num. 173.
In apparitionum adoratione, quid agendum. lib. 3. num. 31. & ſeq.
In apparitionum adoratione poteſt eſſe ignorãtia inuincibilis. lib. 3. num. 31. & 32.
Arca teſtamenti in veneratione ſemper habita. lib. 2. n. 78. & 169.
Arcam adorare, non autem imagines cur Iudæis præceptum ſit. lib. 2. num. 85.
Armenorum error circa crucis adorationẽ. lib. 3. n. 49.
Ars pingendi, & ſculpendi nõ omnino Iudæis interdicta. lib. 2. num. 110.
Aſinus cui Chriſtus inſedit an poſſet adorari. lib. 3. num. 77
Aſſuerus diuinum honorem nunquam expetiuit. lib. 1. n. 156. & ſeq.
Athanaſius cur iuſſerit ſacras reliquias in terra ſepeliri. lib. 2. num. 138.
Athanaſius imaginem à prototypo in adoratione non eſſe ſeparandam ſenſit. lib. 2. num. 294. & ſeq.

Augu-

Auguſtini de adoratione Chriſti ſententia lib. 1. num. 118.
Auguſtinus imaginem à prototypo in adoratione non ſeparandam affirmat. lib. 2. num. 296.
Auguſtinus quo pacto ſepulcrorum, & picturarum adoratores reprehẽderit. lib. 2. num. 191. & 192.
Auguſtinus quo ſenſu neget ſolem adorari poſſe. lib. 3. num. 12.

B

BAſilij de adoratione imaginis ſimul cum prototypo ſententia expenditur. lib. 2. n. 288. & ſeq.
Beneficia diuerſa Dei, nõ poſtulant diuerſam ipſius adorationem. lib. 1. num. 49.
Beneficium nec ratio, nec materia eſt adorationis. lib. 1. num. 51.
Bogomili Ichonomachi. lib. 2. num. 20.
Bogomili hæretici crucem nõ eſſe adorandam publice prædicarũt. lib. 2. num. 48.
Bonum velle proximo, quia illius bonum eſt, non eſt actus virtutis heologicæ. lib. 1. num. 175. & ſeq.
Boum figuræ cur ſub mari æneo collocatæ lib. 2. num. 109.
Bracharenſe Concilium reliquias de collo ſuſpenſas deferre, quo modo vetuerit. lib. 3. num. 115.
Bruſsiani cruci cultum denegarunt. lib. 3. num. 48.

C

CAEſaris imago monetæ impreſſa cur à Iudæis recepta. lib. 2. num 109.
Caiani, aut Caini hæretici an contra cultum reliquiarum ſenſerint. lib. 3. num. 78. & 79.
Caietanus non recte explicat, quo modo ſit idem motus in imaginem, & in id, cuius eſt imago. lib. 2. num. 314. & ſeq.
Caluinus falſũ imponit ſeptimæ Synodo. lib. 2. n. 231.
Caluinus imaginibus infeſtus. lib. 2. num. 21.
Caluinus imagines in templis collocandas eſſe negat. lib. 2. num. 117.
Caluinus cum Centuriatoribus cruci cultum non concedit. lib. 3. num. 49.
Caluinus Sanctorum cultum idololatriam vocat. libro 1. num. 143.
Canones ſextæ Synodi à ſeptima approbati. libro 2. n. 51.
Canõ. 82. ſextæ Synodi indubitatæ autoritatis. lib. 1. n. 34. & 35.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Canon. 82. sextæ Synodi explicatur. lib. 2. num. 57. & seq.
Cantabrum quid sit, & quomodo à Labaro differat. lib. 3. num. 66.
Caritas pro materia omne opus virtutis habere potest. lib. 1. num. 21.
Caritas erga Deum, & proximum quomodo eadem, nō item adoratio. lib. 1. num. 171. & seq.
Caritas quomodo cultus Dei dicatur. lib. 1. num. 23.
Caritas quomodo versetur circa proximum. lib. 1. n. 96.
Caritas quomodo feratur in Deum, & proximum. lib. 3. num. 19.
Caritas quomodo velit bonū proximo. ibidem, & num. 36. & 37.
Caritas Theologica virtus solum Deum tanquam amicum respicit. lib. num. 175.
Caritatis obiectū, & discrimē à reliquis virtutibus. lib. 1. num. 58.
Carolini libri contra septimā Synodū scripti. lib. 2. num. 125. & seq.
Carolini libri non à Carolo cōpositi. lib. 2. n. 196. & seq.
Carolini libri perspectam habuerūt definitionē septimę Synodi. lib. 2. num. 230.
Carolini libri vbi, & à quo scripti. lib. 2. num. 244.
Carolini libri falsum imponunt septimæ Synodo. lib. 2. num. 230. & seq.
Carolinorum librorum præfatio an supposititia sit. lib. 2. num. 223.
Carolinorum librorum testimonium nullius momenti. lib. 2. num. 240.
Carolinorum librorum autores Iconomachi semiprobi. lib. 2. num. 160.
Carolinorum librorum præfatio quomodo intelligenda. lib. 2. n. 243. & seq.
Carolus cur ad Adrianum librum de imaginibus miserit. lib. 2. num. 197.
Carolus propter Iconomachiam Græcorum Imperatorum à Leone III. electus Imperator. lib. 2. num. 198. & 257.
Carolus Stadius imaginū impugnator. lib. 2. num. 21.
Catherinus terminum proximum, & integrū adorationis dicit esse imaginē. lib. 2. num. 256.
Centuriatores definitionem Concilij Francofordiensis, & librorum Carolinorum distinguunt. lib. 2. n. 242.
Centuriatorū, perfidia in referenda definitione Concilij Francofordiēsis. lib. 2. n. 241.

Ce-

Cereos ad sepulcra accendi Eliberitanum Conciliū cur vetuerit. li. 3. n. 107. & 108.
Cerei ad sepulcra accēsi quid significent. lib. 3. num. 111.
Cherubinos non fuisse compositos ex quatuor animalium partibus. lib. 2. n. 104.
Cherubinis adorationem exhibitā quomodo dixerint Hierony. & Damasc. lib. 2. num. 102.
Cherubinorum qualis compositio. lib. 2. num. 100.
Cherubinorum figuræ an adoratæ fuerint. lib. 2. numero 94. & 98.
Christi corpus à Verbo separatum non adoramus secundum Athanasium. lib. 1. num. 116.
Christi humanitas duplici titulo simul adorāda secundum S. Thom. lib. 3. n. 114.
Christi imagini nō possumus λατρεύειν *latreuin*. lib. 2. n. 331.
Christi imago in memoriā reuocat diuinitatē. lib. 2. n. 27.
Christi inanimatus character secundū Leontiū quomodo adorandus. lib. 3. n. 15.
Christi reliquiæ secundum Leōtium quomodo adorādæ. lib. 1. num. 125.
Christi regnum non carnale, sed spirituale. lib. 3. n. 98.
Christi sanguis in terris relictus, vel ab imagine emissus quomodo adorādus. lib. 3. num. 124.
Christi suppositum non hyperdulia, sed latria est adorandum. lib. 1. n. 112. & seq.
Christi, Trinitatisue imago latria adoranda, absq; distinctione non cōceditur. lib. 3. num. 123.
Christum secundum carnē nō cognoscere, quo sēsu Paulus de se dixerit. li. 3. n. 95. & seq.
Christus cur non dicatur per accidēs adorari. lib. 2. num. 80. & 81.
Christianocategororum hæresis; quæ lib. 2. num. 157.
Chrysostomus imaginē à prototypo in adoratione non separādā cēset. lib. 2. n. 304.
Claudius Taurinensis Episcopus primus cruci adorationē denegauit. lib. 3. n. 47.
Claudius Taurinensis imaginibus infestus. lib. 2. n. 20.
Claudius Taurinensis optime intellexit canonē 36. cōcilij Eliberitani. lib. 2. n. 35.
Claudius Sainctes de Eucharistiæ adoratione quid senserit. lib. 2. n. 348. & 351.
Claui, lāccæ & cetera passionis Christi instrumēta an adorāda. lib. 3. num. 72.
Clemens quintus solennitatē festi corporis Christi cō-

Universidad de Deusto
Biblioteca

firmauit.lib.2.num.341.
Clichtoueus de rerum sacrarum adoratione quid senserit.lib.2.num.360.
Collyridiani hæretici qui lib. 1.num.189.
Columbæ aureæ in memoriá Spiritussancti erectæ,&admissæ.lib.1.num.48.
Communionē in priuatis domibus suasit Eustathius. lib.1.num.141.
Communionis nomine, quid intelligat Concilium Eliberitanū.lib.7.n.121.& 122.
Cōcionatores nō debent doctrinā de adoratione imaginum sine prototypo proponere.lib.2. n.415. &416.
In concionibus,quę doctrina de imaginibus populo explicanda. libro. 2. n.417.
Constantino Episcopo Constantiæ falso imponunt libri Carolini idololatriam. lib.2.num.231.
Considentia vna Deitatis, & humanitatis ad vnā vtriusque adorationē mouet.lib. 1.num.115.
Cōstātinopolitani quinti Cōcilij de adoratione humanitatis Christi sentētia.lib. 1.num.108.
Constantinopolit.Concilium sub Copronymo quale fuerit.lib.7.num.205.& seq.
Constantinopolit.Concilium sub Leone Imperatore Iconomacho illegitimum, & laicum.lib.2.num.202.
Corpus Christi sub speciebus quomodo venerandū. lib. 2.num.348.& seq.
Corpus Christi sub speciebus etiamsi sub illis panis maneret, latria esset adorādū. lib.2 num.350.
Creatura irrationalis iniuriæ, & honoris secūdum se incapax.lib.2.nu. 321. & 323. & 336.& seq.
Creatura quælibet varijs modis cum Deo, aut Sanctis coniungi,& adorari potest, lib.3.num.8.& 9.
Creatura quælibet materia potest esse iuramenti.lib.3. num.10.
Creatura quæuis non publice proponenda, vt adoretur. lib.3.num.11.
Cruci Christi latria non deferenda secundum Tharasiū. lib.2.num.365.& 366.
Crucifixum tribus clauis Albigenses qua de causa depingere cœperūt.lib.2.n.11.
Crucis Christi signum adorādum qui primus negauerit. lib.3.num.47.
Crucis exaltationis festū vnde sumpserit initium. lib. 3.num.57.

Crucis

Crucis partes cur non adorētur soluta eius figura. lib.3. num.12.
Crucis imaginē seorsum cur in vsu habeamus: lanceæ, vel spongiæ non item. lib. 3.num.74.& 75.
Crucis signū expressū in aere, vel super aliquam rem vti laudabile.lib.3.n.69.& seq.
Crucis signo quantum Imperatores honorē detulerint, lib.3.num.64.& seq.
Crucis signum comparatur signo Thau.lib.3.num.63.
Crucis signum Deus miraculis cohonestauit.lib. 3. numero 68.
Crucis signum in rebus etiam naturalibus eximiæ virtutis,& vtilitatis.lib.3. num. 68.
Crucis signū quodlibet adorandum.lib. 3. numero 61. & seq.
Crucis signum symbolum vitæ futuræ.lib.3.num.69.
Crucis signum super rem aliquam expressum nihil illi imprimit.lib.3.num.71.
Crux Christi adoranda.lib. 3. num.51.& seq.
Crux Christi altare sacrificij. lib.3.num.52.
Crux Christi cur,& quo modo à Christianis adoretur secundum Leontium. lib. 2.num.197.
Crux Christi currus triumphalis.lib.3.num.54.
Crux Christi diuersa de causa etiam adoranda,quā quodlibet crucis signum.lib.3,n. 117.& seq.
Crux Christi ratione cōtactus & repręsentationis eodem modo adorāda.lib.3. num. 134.& 135.
Crux Christi, & eius reliquiæ sine ipso non adorādæ. lib. 3.num.num.121.& seq.
Crux Christi in Scripturis quādoque sumitur pro ipso ligno,in quo passus est Christus.lib.3.num.53. & 54.
Crux Christi quomodo inuēta,& cognita.lib.3.num.55.
Crux Christi duplici titulo adoranda. libro. 3. numero 134.
Crux Christi quo ab alijs differat.lib.3.ibidem.
De cruce Christi, & eius particulis quid senserint Patres.lib.3.num.56.
Crux Christi an vt instrumētum mortis, an vt amoris argumentum adoretur.lib. 3.num.72.
Crux ne humi depingeretur, Theodosius lege cauit. lib. 3.num.67.
Crux quę apparebit in die iudicij. lib.3.num.62.

Crux quomodo ab Ecclesia in hymno laudetur. lib. 2. n. 429. & seq.
Cultus imaginum secundum se, sine prototypo non potest, nec secundarie ad religionem pertinere. lib. 2. n. 331. & 332.
Cultus volûtarius an vniuersim damnandus. lib. 3. nu. 100. & 105.
Cultus voluntarius, qui. ibidē
Currus Ezechieli ostensus nō erat arca fœderis. li. 2. n. 105
Cypriani de Eucharistiæ adoratione sententia expenditur. lib. 2. n. 354.

D

DAmascени de adoratione imaginis simul cū prototypo sententia. lib. 2. n. 190. & seq.
Damascenus quomodo comparet traditionem de imaginibus alteri de adoratione versus oriés. lib. 2. n. 176
Daniel quomodo a Nabucho donosor adoratus. lib. 1. n. 179. & 180.
Decalogus vnde dictus. lib. 2. num. 113.
Dei imago in veteri testamēto prohibita. lib. 2. n. 52.
Dei imago tribus modis depingi potest. lib. 2. n. 49.
Deitas cur per se necessario cū humanitate adoretur: gratia vero, & alia dona cū homine nō item?. lib. 1. n. 101.
Dei vnica excellentia vnicæ adorationis est ratio. lib. 1. n. 53. & seq.
Deum imagine corporea depingere non est ex se illicitum. lib. 2. n. 46. & seq.
Deꝰ in homine, quomodo adorari possit. li. 3. n. 17. & seq.
Deus Iudæorum cur dictus à Lucano incertus. li. 2. n. 72.
Dextera Patris in Christo honor est Deitatis. lib. 1. n. 116.
Dies carnis Christi, dies passibilitatis eiusdem. lib. 3. numero. 96.
Dionysius imaginem in adoratione a prototypo nō separandam docuit. lib. 2. n. 186. & seq.
Discipuli euntes in Emaus Christum secūdum carnē, non secundum spiritum quomodo agnoscebāt. lib. 3. num. 98.
Diuinitas cur per se latria adoretur in Christo: humanitas vero per accidens. lib. 1. num. 79.
Diuinitas non separatur, quādo eius imago depingitur. lib. 2. num. 27.
Diuinitas vnguentum humanitatis à Patribus dicitur. lib. 1. num. 100.
Doctoris vnius autoritas non

tius Ecclesiæ consuetudinē non debet euertere secundum Damasc. lib. 2. n. 136. & 137.
Dominum Deum adorare, & illi soli seruire quomodo intelligendum. lib. 1. num. 153. & 154.
Dulia an imaginibus Sanctorum secundum se cōcedēda. lib. 2. n. 425. & seq.
Dulia Deo quomodo conuenire potest, & creaturis: latria tamen soli Deo. libr. 1. num. 57.
Dulia erga Sanctos, & maiores alios diuersa est specie. lib. 1. n. 170.
Dulia interiori Christi humanitas diuisa à Verbo nō potest adorari. lib. 1. num. 92.
Dulia non adorantur imagines à prototypo diuisæ. li. 2. num. 331.
Dulia sola non adoratur humanitas Christi Verbo cōiuncta. lib. 1. n. 105. & seq.
Dulia nō tam exteriorem notam, quam internum submissionis affectum significat. lib. 2. n. 362.
Dulia religionis actus nō est. lib. 1. num. 11. & 12.
Dulia Sanctis tribuitur. lib. 1. num. 146.
Dulia virtus est à latria, & religione distincta. lib. 1. nu. 165. & 166.
Duliæ vsus, & significatio. lib. 1. n. 11. & 12.
Durādi de imaginum adoratione sententia expēditur. lib. 2. n. 364. & seq.

E

EGinardus Caroli Magni Secretarius. lib. 2. n. 251.
Electio medij quomodo ab adoratione imaginis differat. lib. 3. n. 42. & seq.
Eliberitani Concilij autoritas defenditur. lib. 1. num. 121. & seq.
Eliberitani Cōcilij autoritatem cur aliqui negent. lib. 2. n. 120. & n. 125.
Eliberitani Concilij canō sexagesimus de Martyribus confringentibus idola explicatur. lib. 2. num. 129. & 130.
Eliberitani Concilij tempore imagines in templis collocabantur. lib. 2. n. 135.
Eliberitani Concilij canō trigesimus sextus de imaginibus quomodo ab aliquibus intellectus. lib 2. num. 126. & 128.
Eliberitani canonis eiusdē verus sensus. lib. 2. num. 132. & seq.
Eliberitanum Concilium cereos ad sepulcra accēdi cur vetuerit. lib. 3. n. 107. & 108.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Eliberitanum Concil. nõ deleuit imagines ne ludibrio haberentur à Gentilibus. lib.2.num.131.
Eliberitanum Concilium vitandæ idololatriæ causa imagines nõ prohibuit. lib. 2.num.127.
Eliberitanum Concil. non omnes, sed solum in pariete depictas imagines vetuit. lib.2.num.135.
Engilbertus Abbas librũ Carolinum à Carolo missum Adriano obtulit.lib. 2. nu. 246.
Ephod à Gedeone factũ quomodo idololatrię causa fuerit.lib.2.num.9.
Epiphanius Diaconus imaginem in adoratione ab exẽplari non separandam sensit.lib.2.num.306.
Epiphanius Diaconus imagini latriam non esse deferẽdam affirmat.libro.2.num. 354.
Epiphanij Episcopi Epistola ad Ioannem Hierosolymitanum supposititia non est. lib.2.num.140.& seq.
Epiphanio Episcopo mortuo discipuli statuam erexerũt. lib.2.num.152.
Epiphanium Episcopum non secundum scientiam velum scidisse aliqui falso putant. lib.2.num.137.
Epiphanius Episcopus velum scidit nõ vt abusum in adoratione Sanctorum imaginum reprimeret. lib.2.n. 133.& 139.
Epiphanius Episcopus nunquam Iconomachus. lib.2. num.137.& 151.
EpiphaniusEpiscopus nõ sancti, sed profani hominis imaginem scidit.lib.2.num. 149.& seq.
Epiphanius cur velum imaginis scinderit.lib.2.numero 147.& seq.
Epiphanius Episcopus quomodo Mariæ Virgini munera offerri reprehenderit. lib.1.num.188.& seq.
Euangeliorum liber quomodo adorandus. lib. 2. num. 342.& seq.
Ethelothriskia Græcum nomen quid significet.lib.3.n. 100.& seq.
Eucharistia cur latria absolute adoranda dicatur,imago autem nõ item.lib.2. num. 426.& seq.
Eucharistia maiori cum affectu colitur, quam Christus in imagine.lib.2.num.355.
Eucharistiæ adoratio præsentiam corporis Christi quomodo indicet. lib. 2. num. eodem.

Eucha-

Eucharistia contritis, & confessis iuste in extremis negari potest.lib.2.num.123.
Eucharistia non conceditur adoranda catecumenis.lib. 2.num.356.
Eucharistia non recte imago Christi ab hæreticis vocatur.lib.2.num.155.
Eucharistia sub cõdicione nõ adoranda.lib.3.num.34.& 35.
Eucharistia quomodo adorãda.lib.2.num.346.& seq.
Eucharistiæ accidentia non exsistere propria exsistẽtia nõnulli putant.lib.2. num. 353.
Eucharistiæ vnica adoratio absentiam panis non demonstrat.lib.2.num.351. & seq.
Eucharistiæ Sacramentum nõ esse adorandũ hæretici varie asserunt.lib.2.num.346. & 347.
Eucharistiæ species quomodo adorandę.lib.2.numero 357.& seq.
Eucharistiæ speciebus corpus Christi contentum,& vbiq; latria venerandum.lib.2.n. 348.& seq.
Eulalia Martyr an recte idola confregerit. lib.2. numero 137.
Eusebiæ vsus, & significatio. lib.1. num.7.
Eusebij Cæsarienſ.epistola ad Constantiam Augustam impia.lib.2.num.193.
Eusebius inuentionis crucis meminit.lib.3.num.61.
Eustathius an primus adorationem Sanctis negauerit. lib.1.num.140.& seq.
Euthychiani imaginum impugnatores.lib. 2. num. 15. & 17.
Exaltationis crucis festum vnde originem habuerit. lib. 3.num.54.
Exemplar in adoratione habet se, vt finis cui. lib. 3. n. 44.

F

FAusti Manichæi error circa crucis adorationẽ. lib. 3.num.49.& 50.
Faustus Manichęus de adoratione imaginum quid senserit.lib.2.num.18.
Ferro ignito Christi humanitas pulcrè à Damasceno cõparatur.lib.1. num. 97. & 98.
Fidei actus nõ potest esse adorationis materia. lib. 1.n. 22.
Fidei obiectum diuersum ab obiecto iuramenti.libro.1. num.54.
Finis cui,& cuius gratia quid sit.lib.3.num.41.& 42.

Felix

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fęlix Vrgelitanus non fuit Iconomachus. lib.2.n.12.
Francofordiense Concilium de imaginibus egisse ex historijs quidā colligunt.lib. 2.num.109.
Francofordiense Concilium in facto errasse contra septimam Synodum probāt multi.lib.2 n.220.& 221.
Francofordiense Concilium in facto non errauit contra septimam Synodum.lib.2. n.228.& seq.
Francofordiense Concilium nihil contra verum imaginum cultum definiuit. lib. 2.n.236.& seq.
Francofordiense Concilium Nycenæ Synodo nō potuit derogare.lib.2.n.235.
Francofordiense Concilium notam habuit definitionem septimæ Synodi. lib.2. nu. 228.& seq.
Francofordiense Concilium septimam Synodum nō damnauit.lib.2.n.213. & seq.
Francofordiense Concilium septimam synodum damnasse aliqui sentiunt.lib. 2. n.218.& seq.
Francofordiensi Concilio interfuerunt legati Pōtificis. lib.2.n.233.
Francofordiensis Cōcilij autoritas circa doctrinam de adoptione & seruitute Christi indubitata.lib.2.n.235.
Francofordiensis Concilij definitioni an Adrianus, & eius legati restiterint. libr. num.253.
Francofordiensis Concilij Patres supremam potestatem in Romano Pōtifice agnouerunt.lib.2.n.234.

G

Genebrardus de imaginū adoratione quid senserit.lib.2.n.219.
Gentiliacensis Synodus imagines recepit.lib.2.n.175.
Genuflexione Deus adorari solitus. lib.1.n. 159.
Genuflexio raro olim exhibita magnis etiam viris.ibidē.
Germani Patriarchæ Constantinop. de inseparabilitate imaginis à prototypo in adoratione testimonium. lib. 2.n.305.
Gloria Domini in scriptura non semper arcam fœderis significat.lib.2.n.105.
Gloria quid sit, & quomodo ab honore,& laude differat lib.1.n.3.
Gnosticorum hæresis.lib.3.nume.78.
Gratiarum actionis materia est beneficium.lib.1.numero.52.
Gratiæ solius habitualis titulo Christum adorare indecens est.lib.1.n.124.
Gregorij ad Serenum Episcopum responsio explicatur. lib.2.n.373.& seq.
Gregorij celebre testimonium de imaginū adoratione expenditur.ibidem.
Gregorius Nyssenus imaginē à prototypo in adoratione non separandam sensit. lib. 2.n.287.
Gregorius quo sensu imagines non esse adorandas dixerit.lib.2.n.193.

H

Hebræi non habent peculiare nomen, quod cultum signi sicet,sicut nec Latini.lib.1. num.5.
Hebręi voces neutras ignorāt. lib.2.num.83.
Helenæ pietas erga crucem Christi.lib.1.num.57.
Hemorthoissæ imaginis historia.lib.2.num.170.
Henrici Stephani de idoli significatione sentētia.lib.2. n 1.& i .
Heraclij in sanctæ crucis recuperatione historia.lib. 3. num.57.
Hæresum interemptrix quomodo Maria Virgo,libr. 1. num.193.
Hieremiæ Patriarchæ Constātinop. de adoratione imaginum testimonium expēditur.lib.2.numero.309.& seq.
Hieronymus Angestus imaginis adorandæ modum recte explicuit.lib.2. n.365.
Hieronymus de Praga imaginum impugnator. lib.2. num.21.
Hieronymus de Praga imaginem Vvicleffi venerabatur. ibidem.
Hieronymus quibus imaginibus adorationem negauerit.lib.2.num.190.
Hieronymi de cereis pro mortuis accensis sententia explicatur.lib.3.num.109.& seq.
Hincmari de Francofordiensi Concilio sententia. libr. 2. num.279.
Hincmarus Catholicus non in doctrina, sed in facto errauit.lib.2.num.247.
Hincmarus circa historiā Frācofordiensis Concilij deceptus.lib.2.n.245.& seq.
Hincmarus libros Carolinos confundit cum Concilio Francofordiensi. lib.2. nu. 246.
Hispania non habet multas imagines in parietibus depictas.lib.2.n.133.
Hispaniæ cōsuetudo antiqua, vt dānatis admorte cōmunio non

non daretur.lib.2.n.124.
Historici omnes cur decepti in historia Concilij Franc. lib.2.num.249.& seq.
Historici solum errore facti in ea historia decepti.lib.2. num.253.
Holcot de imaginum adoratione sententia expenditur. lib.2.num.164.
Hominem simul cum Deo adorari posse ex Leōtio probatur.lib.3.num.20.
Homini iusto plusquam ciuilis honor debetur.lib.3. n. 24.
Homini quando,& quomodo ciuilis honor debeatur.lib. 3.num.23.
Homo bifariam considerari, & adorari potest.libro3.n. 17.
Homo imago Dei viua duobus modis.lib.3.num.23.
Homo quilibet an publice adorandus.lib.3.num.21.
Homo quomodo simul cum Deo possit adorari.lib.3.n. 17.
Homo,& imago Dei an latria possit adorari. lib. 3. num. 4.17.& seq.
Homo,vt imago Dei coli potest non adorato Deo. lib. 2.num.325.
In homine Deus posset in iuria affici non lęso homine. lib.3.num.20.
Honorē si Sanctis deferamus adorationem etiam debemus.lib.1.num.149. & 150.
Honor imaginis semper in prototypon resultat. lib.2. num.406.
Humanitas Christi quomodo dicatur adorari per accidēs.lib.n.76,77.83.& 84.
Humanitas Christi deitati vnita quomodo coadorari dicatur.lib.1. numero. 74. & 75.
Humanitas Christi depicta nō separatur à Deitate in adoratione iuxta septimā Synodum.lib.1.num.110.
Humanitas Christi cogitatione à Verbo separata quomodo sit inadorabilis secundum Damascenum.lib. 1.num.163.
Humanitas Christi non potest à nobis non vnita Verbo considerari.lib.1.num. 125. & 126.
Humanitas Christi per se inferiori adoratione quā latria adoratur secūdum aliquos lib.1.num.86. & seq.
Humanitas dimissa à Verbo latria non adoranda. lib.1. num. 40.& 50.
Humanitas in Christo ferro ignito comparatur.lib.1. n. 66.

Huma-

Humanitas in Christo quomodo sit terminus adorationis latriæ.lib.1.n.71.
Humanitas in Christo latria propria nō adoratur secūdum Alensem,& alios.lib. 1.num.61.& 63.
Humanitas per se sola Verbū pro nobis orare poterat. li. 1.num.129.
Humanitas Christi nūc in cęlis pro nobis non orat. lib. 1.num.91.& 92.
Humanitas Verbo coniuncta perfectiori modo adoratur quam seorsum. lib.1. num. 138.
Humanitatem Christi eadem adoratione latrię cū Verbo colēdam definitum est. lib.1.num.64.& seq.
Humanitatem Christi per se sine Verbo non posse nunc adorari, ex Concilijs probatur.lib.1.num.107.&seq.
HumanitatemChristi,quā vocat Damasc. materiam,non esse, vt Deum adorandam, quomodo ipse intelligat. lib.1.num.82.
Idem ex Patribus ostenditur. lib.1.num.115.
Humanitatem Christi Deificatam adorari nō posse,nō adorata Deitate.lib.1.num. 98.99.101.& 102.
Humanitatem vna cum Verbo adorari, quomodo dicere non liceat.lib.1.numero 107.& 111.
Humanitati Christi cur latria in spiritu,& veritate tribui dicatur.lib.2.num. 427. & 428.
Humanitati Christi quæ adoratio debeatur secundum Scotum.lib.1.n.49.& 50.
Humiltas circa propriam excellentiā;adoratio circa alienam versatur.lib.1.num. 43.& 44.
Hyperdulia adoranda beatissima Virgo. lib.1. num.185. & seq.& 203.
Hyperdulia Christi humanitas etiam deitate sanctificata per se adorari potest secundum aliquos. lib.1. nu. 93.& seq.
Hyperdulia nomē à Patribus non vsurpatum.ibidem.
Hyperdulia optimum duliæ opus.lib.3.num.132.

I

IAcob cur locū visionis adorauerit.lib.3. num.9.
Iacob Ioseph virgam non adorauit,sed eum,qui virgam tenebat secundum Patres. lib.2.numero194.& 296.& 303.
Iacobi Paiuæ de adoratione imaginum sententia. lib. 2, num.377.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iconomachi omnium imaginum adorationem idololatriam vocant. lib. 2. num. 256. & seq. & num. 407.
Iconomachorum sectæ quot fuerint. lib. 2. numero 158. & seq.
Iconomachi semiprobi quales fuerint. lib. 2. num. 159.
Idem est motus in imaginem, & in id, cuius est imago, quomodo intelligendum. libro 2. num. 313. & seq.
Idoli varius vsus, & definitio. lib. 2. num. 1. & seq.
Idoloclastæ ab infidelibus occisi an sint Martyres. lib. 2. num. 129.
Idololatræ qui sint. libro 1. n. 11. & lib. 2. num. 9.
Idololatras Lutherus Christianos vocat propter titulos delatos in Virgini. lib. 1. num. 191.
Idololatria dicitur à Caluino Sanctorum cultus. lib. 1. n. 144.
Idololatria sine falsa existimatione non contingit. lib. 1. num. 47.
Idololatriæ origo. lib. 2. num. 76.
Idolorū aut falsum, aut nullum est prototypon. lib. 1. num. 6.
Idolorum origo. lib. 1. num. 6. & 7.
Idolum, & imago apud Ecclesiasticos non sunt idem. lib. 2. num. 13
Idolum, & imago quo differant. lib. 2. num. 3. 6. & 12.
Idolum nihil esse quomodo intelligendum. lib. 2. num. 3. & 4.
Idolum non à dolo dicitur, cum Græcū sit nomen. lib. 2. num. 13.
Iesu nomen quomodo adorādum. lib. 2. num. 142. & seq.
Ignorantia culpabilis, & inculpabilis. lib. 3. num. 32.
Imaginem Angelis effingere licet. lib. 2. num. 61.
Imaginem Christi depingere Iconomachi reprehendūt. lib. 2. num. 26.
Imaginem Dei depingere illicitum in veteri testamēto, non item in nouo secundū Clichtoueum. lib. 2. n. 43.
Imaginem Dei depingere licet. lib. 2. num. 45. & 46. & 55.
Imaginē Dei depingi nō posse quomodo dixerit Scriptura. lib. 2. num. 52.
Imaginem Dei depingi posse quo sensu Patres negauerint. lib. 2. num. 53.
Imaginem ita adorare licet, vt osculū illi infixum in prototypon trāsmittamus. lib. 2. num. 316.
Imaginem nō adorari, sed tātum esse condicionem adorationis putauit Caietanus. lib. 2. num. 316. & 390.
Imaginem per se, sine prototypo adorari, falsum esse, probatur. lib. 2. num. 324. & 325.
Imaginem qui adorat, eo ipso ex natura rei exēplar adorat secundum Tharasium. lib. 2. num. 298.
Imaginē sub qua Dæmon delitescit, qui adorat, quomodo ab idololatria excusetur. lib. 3. num. 31. & seq.
Imaginem profani hominis in templo suspendere, quomodo sit contra Scripturā. lib. 2. num. 148.
Imaginē sui linteo expressam Christus misit Agabaro. li. 2. num. 28.
Imaginem Trinitatis depingere illicitum esse aliqui putant. lib. 2. n. 44. & seq.
Imaginem Trinitatis licet depingere. lib. 2. n. 44. & seq.
Imagines ad recordationē solum seruire est cōtra Patrū doctrinam. lib. 2. num. 371. & seq.
Imagines absolute, & simpliciter adorari. lib. 2. numero 391. & seq.
Imagines amore concupiscētiæ, non amicitiæ possunt diligi. lib. 2. numero 401. & 402.
Imagines an improprie, & analogice adorari dicātur. lib. 2. num. 389. & seq.
Imagines Angelorum Xeneus tollebat. lib. 2. num. 57.
Imagines à prototypis separatas latria adorare, est iconolatrare. lib. 2. num. 333. & 334.
Imagines cur adorari simpliciter dicantur, licet colantur per accidens cum exēplari. lib. 2. num. 395.
Imagines cur Deus Iudæis prohibuerit. lib. 2. num. 76.
Imagines depingere tempore Euangelij licitū. lib. 2. num. 84.
Imagines idola vocare non licet. lib. 2. num. 2.
Imagines latria non coli, etiāsi cum prototypis adorētur, quomodo septima Synodus intelligat. lib. 2. num. 180. & seq.
Imagines in publicum ad adorādum propositæ cur sacræ dicantur. lib. 3. n. 11.
Imagines multæ in veteri Testamento absque nutu Dei factæ. lib. 2. num. 96.
Imagines nō fuisse Iudæis prohibitas, nisi modo adorationi accommodato. lib. 2. num. 98. & seq.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Imagines non nisi cum exemplari adorari, Scholasticorum testimonijs confirmatur. lib. 2. num. 271. & seq.
Idem ex Concilijs ostenditur. lib. 2. num. 273. & seq.
Idem Patrum testimonijs mõstratur. lib. 2. num. 286. & seq.
Idem Theologorum quorũdam rationibus probatur. lib. 2. num. 311. & seq.
Idem ratione à priori confirmatur. lib. 2. numero 313. & seq.
Idem ratione à posteriori ostenditur. lib. 2. num. 336. & seq.
Imagines per se alia adoratione, quam prototypi, adorãdæ secũdum quosdam. lib. 2. num. 256. & 265. & seq.
Imagines per accidens quomodo adorentur. libro 2. num. 388.
Imagines perperam in templis collocari Caluinus asserit. lib. 2. num. 114.
Imagines priusquam in templo collocarẽtur, olim vngebantur. lib. 2. num. 156.
Imagines quibus titulis à Gẽtibus adorabantur. lib. 2. n. 188. & 189.
Imagines quomodo in septima Synodo non latriæ, sed honoraria adoratione dicantur adorari. lib. 2. num. 257. & seq.
Imagines Trinitatis nouas effingere, quomodo reprehensione dignum sit. lib. 2. num. 57.
Imagines quibus rebus adorandæ. lib. 2. numero 167. & 175.
Imagines quo sensu Patres amandas dixerint. lib. 2. nu. 401. & seq.
Imagines quo sensu aliqui Patres dixerint non venerandas. lib. 2. num. 370. & seq.
Imaginibus à prototypis separatis nec latriã, nec dulia deferre licet. lib. 2. numero 350. & seq.
Imaginibus cultum esse deferendum miracula facta cõprobant. lib. 2. num. 177.
Imaginibus oratio non dicitur fieri. lib. 2. num. 431.
Imagini siue cõiunctæ, siue diuisæ à prototypo, quomodo septima Synodus latriã deneget. libro. 2. numero 281.
Imagini latria non exhibetur secundum Patrum sententiam. lib. 2. num. 364. & 365. & 420.
Imagini cultum deberi secũdum fidem Catholicam autoritate probatur. lib. 2. n. 161. & seq.

Imagini Christi, prout exemplar in se continet, latria debetur. lib. 2. num. 428.
Imagini nec per accidens sacrilicium deferri dicitur. lib. 2. num. 345. & 431.
Imagini quomodo inferior, quam prototypo tribuatur adoratio. lib. 2. num. 397. & seq.
Imaginis à prototypo diuisæ cultus, neq; ad religionem, neque ad duliam pertinere potest. lib. 2. num. 331. & 332.
Imaginis adoratio non est cõtra ius naturæ lib. 2. numer. 78.
Imaginis duplex honor per se & cum prototypo Patribus septimæ Synodi ignotus. lib. 2. num. 310.
Imaginis Dei viuæ, & pictæ discrimen. lib. 2. num. 325. & lib. 3. num. 24.
Imaginis definitio. lib. 2. num. 12.
Imaginis, & Scripturæ differentia. lib. 2. num. 165.
Imaginis, & exemplaris adoratio an duplex. lib. 2. num. 395. & 396.
Imaginis, & phantasmatis discrimen. lib. 3. num. 31
Imaginis figuram, & relationem in exemplar non adorati falsum est. lib. 2. num. 316.
Imaginis honor, & iniuria in prototypon resultat. lib. 2. num. 184.
Imaginis iniuria an sit minor contumelia prototypi. lib. 2. num. 539.
Imaginis irrationalis, & exemplaris vnum imperium, & vna glorificatio. lib. 2. num. 326.
Imaginis pictæ, & in speculo expressæ elegans comparatio. lib. 2. num. 301.
Imaginis Regis, & sancti viri discrimen. lib. 2. num. 181.
Imagini simplex debetur adoratio. lib. 2. num. 386. & 387.
Imago agni cur dicatur typus antiquis. lib. 2. num. 40.
Imago agni, & columbæ an Christo existente depingi debeat. lib. 2. num. 35.
Imago an possit illæso prototypo affici contumelia. lib. 2. num. 339. & seq.
Imago an materia latriæ dici possit. lib. 2. numero. 421. & 422.
Imago bifariam accipitur. lib. 2. num. 285. & 399.
Imago colũbæ, aut stellæ Magorum nunquam prohibita. lib. 2. num. 42.
Imago Christi à Nicodemo depicta. lib. 2. num. 29.
Imago Christi ex latria ado-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rari recte dicitur.lib.2.nu 422.
Imago Christi, & beata Virgo non eadem adoratione colenda.lib.1.num.198.
Imago Christi sub figura agni, quomodo prohibita.libr.2. num.36.& 38.& 39.
Imago Dei veteri testamento prohibita.lib.2.num.52.
Imago Dei quibus modis depingi possit.lib.2.num. 49. & 50.
Imago Dei viua quomodo adoranda.lib.2.num.325.
Imago depicta verbo mentis non recte comparatur. lib. 2.num.318.
Imago, & prototypus vnum sunt secundum Athanasiũ. lib.2.num.298.
Imago in adoratione se habet vt materia circa quam. lib. 3.num.44.
Imago in ornamentum tãtum posita, ad sui adorationem non ita mouet, sicut per se. lib.2.num.100.& 108.
Imago inuisibilium cur visibilis.lib.2.num.61.
Imago liber idiotarum recte dicitur.lib.2.num.56.
Imago licet adoretur cum exemplari, latria tamen ei nõ exhibetur secundum Patres septimæ Synodi.lib.2.num. 306.& 308.
Imago ligni cur dicatur à Ieremia doctrina vanitatis. lib.2.num.56.
Imago laudis an incapax. *lib.* 2.num.429.
Imago nũquam animo, & affectu à prototypo separanda est.lib.2.num.162.
Imago pars, exẽplar vero totũ à Theophane Neocęsariensi vocatur.lib.2.num.301.
Imago quasi imitago ab imitando dicta.libr.2. numero 12.
Imago quo pacto accipiatur à Patribus.lib.2.num.385.
Imago secundum se,& res irrationalis secundum se, sicut iniuriæ, ita & honoris incapax.lib.2.n.336.& seq.
Imago sine exemplari res inanima est, & ita non adoranda.lib.2.num.322.
Imago si non coniungatur exemplari secundum Leontiũ non adoranda.lib.2. num. 294.
Imago Trinitatis, adoratione latriæ adoratur, quo sensu concedendum.lib.2. num. 423. & 424.
Imaginum adoratio an reuelatione constet.lib.2. num. 418.
Imaginum adoratio per se, & per accidens quid.lib.2.nu. 265.& seq.

Ima-

Imaginum adorationem, Sanctorum cultui cur Patres comparent.lib.2.num.284. & 285.
De imaginum adoratione quo modo loquendum.lib.2.n. 409.
Imaginum cultus non scriptura, sed traditione constat. lib.2.num.167.
Imaginum cultus ratione probatur.lib.2.numero 166. & seq.
Imaginum Dei irreuerẽtia sacrilegium est.lib.1.nu.183. & seq.
Imaginum, & statuarum vsus ludris interdictus.lib.2. n. 66.& seq.
Imaginum honorem in exemplaria resultare, quomodo Concilia intelligant. lib. 2 n.266.& seq.
Imaginum in templis antiquitas ex Patribus probatur. libro.2.n.118.& 119.
Imaginum osores impij, contra vero propugnatores pij. lib.2.num.185.
Imaginum picturã, & sculpturam in veteri lege non fuisse prohibitam, multi sentiunt.lib.2.nume.63.& seq.
Imaginum prohibitio ceremonialis fuit.libro 2. numero 84.
Imaginum virorum sanctorũ iniuria, quale sit sacrilegiũ. lib.1.num.183.& seq.
Imoginũ vsus licet veteri lege interdictus fuerit, non ideo præcepta decalogi fuerunt plusquam decẽ.lib.2. num. 113.
Imperatores, ac Principi, quo in honore crucem habuerint. libro 3. numero 64. & seq.
Inanimata per se nec colũtur, nec amantur, sed per accidens.lib.3.num.38.
Inanimæ creaturæ secundum se submitti ex animo superstitiosum, aut frustrum.libr. 2.num.311.& seq.
Inanimatus Christi character quomodo secundum Leõtium adorãdus.lib. 3. num. 15.
Incensi oblatio non est sacrificium, quod soli Deo debetur.libr.2. numero 91. & 92.
Iniuria qui afficit imaginem, exemplari cõtumeliam irrogat.lib.2.num.337.
Instrumenta omnia, per quæ Deus miracula patrauit, adoranda. libro 2. num. 169. & 180.
Intentio, & electio sunt duo actus interni.lib.3. numero 42.
Intẽtio, & electio vnus actus in ge-

Universidad de Deusto
Biblioteca

in genere moris.lib.3. num. 40.
Intentio in omni adoratione requirenda, & expendenda secundum Leontium.libro 2.num.365.
Inuentionis Crucis viuificæ historia lib.3.num.55.59. & seq.
Ioannes ab Angelo prohibitus ne eũ adoraret. lib.1. num. 161.& 162.
Ioannes in spiritu visus est sibi Angelum adorare. libro 1.num.166.
Ioannes Vviclef non aperte Iconomachus.lib.2. nume. 21.
Ioannis Episcopi Thessal. dialogus relatus a septima Synodo explicatur.lib.2.n.58. & seq.
Ionas Aurelianẽsis quo sensu imaginibus adorationẽ negauerit.lib.2.num.194.
Iosephi ossa, quomodo post mortem prophetauerint.li. 3.num.81.
Irenæus cur Carpocratem reprehẽderit,quod Christi imaginem haberet.lib.2.nu. 186.
Irenæus nomine Iesu intelligit rem significatam.libr. 2. num.345.
Irrationalis creatura secundũ se iniuriæ,& honoris capax non est.libr.2.nume.336.& seq.
Irrationalis creaturaquomodo laudis in capax.lib.2.nu.331.
Iudæ labia, quæ Christi tetigerunt an possint adorari. li. 3.num.74.
Iudæi extra templum nihil adorabant.lib.2.num.75.
Iudæi imagines odio prosequuntur.lib.2.num.14.
Iudæi sicut & Gentes aliquando simulacra pro Dijs habuerunt.lib.2.num.185.
Iulianus apostata primus adorationem Sanctis abstulisse videtur.lib.1. numero. 144.
Iuramenti materia potest esse res inanimata.lib 3.num.10.
Iuramentum, & fides Deum varie respiciunt.lib. 1. nu. 55.
Iustitia,& eius partes ad creaturam rationalem sunt.lib. 2.num.329.
Iustitiæ partes potestatiuæ, quæ.lib.2.num. 328.& 329.

L

LAbari Constantini Magni descriptio.lib.3.num. 64.& 65.
Labarum,& Cantabrum an idem.lib.3.nume. 66.
Labarum nomen latinũ à soluendo laborem dictum.lib. 3.num.66.

Lactantius cur imaginem Deo erigendam non esse putauerit.lib.3.num.55.
Lamed Hebraica litera aliquãdo *ad*, aliquando *in* significat.lib.2.num. 82.
Lancea Christi latria non adoratur secundum Tharasiũ. lib.2.num.365.& 366.
Lanceas quaslibet,& alia passionis instrumenta an liceat adorare.lib.3. numero 74. & seq.
Latreuo verbum Græcũ quid significet.lib.1.num.8.
Latria an tribui dicatur imaginibus.libr.2. num.420.& seq.
Latria Christi, & Trinitatis imago adoratur, quo sensu concedendum.lib.2. num. 423. & 424.
Latria idem,quod religio.lib. 1.num. 40.
Latria imaginibus secundum Patres non defertur.libr.2. num.364.& seq.& 420.
Latria in spiritu, & veritate quid apud Patres septimæ Synodi.lib.2.num.364.
Latria non significat notam exteriorem,sed internum seruitutis affectum.li.2. num. 362.& 420.
Latria semper est adoranda Christi humanitas.lib. 3. n. 165.
Latriam alteri,quam Deo,deferre non licet secundum Patres.lib.2.numero.382.& seq.
Latriæ affectus an per accidẽs in imagine m tendat. libr. num.389.
Latrię,& duliæ discrimen,cum circa eundem actum externum versentur.lib.1. num. 307.
Latriæ vsus,& significatio.lib. 1.num.7.& lib.2. num. 362.
Laodicenum Concilium quid circa Angelorum adorationem prohibuerit.libr.1.nu. 164.
Laudari cur possit humanitas Christi per se,non tamen sine Verbo adorari.lib.3. nu. 131.
Laus ad imaginem quo modo terminetur.lib.2 nume. 429.
Laus quid sit,& quo ab honore differat.lib 1.num.3.
Legato qui faceret iniuriam, duobus illam irrogaret.lib. 2.num.337.
Legatus quomodo possit adorari.lib.2.num.324.
Leo Armenius Imperator Iconomachus.lib.2. numero 20.
Leocadia martyr quo tempore passa.lib.2.num.124.
Leo Isauricus primus edicto pu-

publico cultum Sanctorum interdixit.lib.1. n.144.
Leo Isauricus Imperator iconomachus.lib.2.n.19.
Leontius præclare docuit, res omnes inanimas posse coli. lib.3.n.6.& 15.
Leontius de adoratione Sanctis exhibenda quid senserit.lib.3.n.26.
Leontius imaginem in adoratione prototypi non separandam dixit.lib.2.numer. 297.
Leontius vestem, & imaginē cum prototypo adorādam docuit. lib.2.n.295.
Leo primus cur Romanorum consuetudinem de adorando Sole reprehenderit. lib. 3.num.15.
Leo primus quo sensu dixerit vtendum esse creaturis in adoratione.lib.3.n.14.
Lex naturalis dispensatione caret.lib.1.num.77.
Liber Euangeliorum quomodo colendus.lib.2.n.383. & 384.
Logos Græce quid significet, lib.3.n.101.105.& 106.
Loquendi modus seruandus cum de imaginū adoratione agitur.lib.2.num.419.& seq.
Ludouico Pio Hæretici falso asscribunt libellum contra imagines.lib.2.n.100.
Ludouicus Pius librum Claudij Taurinensis damnauit. lib.2.n.199.
Luminaria ad sepulcra Martyrum accensa quid significent.lib.3.n.111.
Lutherani quid de Eucharistiæ, adoratione sentiant lib.1.n.347.

M

MAhumetani idololatræ pauimentum sui templi osculantur.lib. 2. num.408.
Mahumetani imaginibus infesti.lib.2.n.14.
Mahumetani Mahumetū adorant.lib.2.n.408.
Mahumetani Sanctis adorationem negant.lib.1.n.140. & 144.
Manichæi Gentibus deteriores.lib.2.n.8.
Manichæi an imaginum impugnatores fuerint.lib.2. nu. 16.& 18.
Manichæus Martyrum memorias insectatur.lib. 1. num. 143.
Marcionistæ primi imaginum impugnatores.lib. 2. num. 15.16.& 17.
Mardochæus cultum latriæ Amano nondenegauit.lib. 1.n.157.

Mardochæus cur Amanum adorare noluerit. libro. 1. num.158.
Maria non obseruantia solū, sed etiam dulia adoranda est.lib.1.num. 201.
Maria,& imago Christi diuersimode adorantur.lib.1.nu. 198.
Maria honore Angelis præferenda.lib.1.num.187.
Maria maiori adoratione ob sanctitatem, quam ob affinitatem cum Christo veneranda. libro.1. num. 201. & 202.
Maria latria quomodo etiam possit adorari.libr. 1. num. 196.& 197.
Maria qua adoratione veneranda.lib.1.num.195.
Maria ratione maternitatis latria non est adoranda.lib.1. num.198.
Maria ratione contactus non est latria adoranda secundum S. Thom. lib. 1. num. 194.
Mariæ adorationem quo sensu Epiphanius negauerit.li. 1.num.190.
Mariæ adoratio religionis actus non est.libr.1.numero 199.
Mariæ cultum auferunt hæretici nostri temporis. libr. 1. num.185.& 188.
Mariæ dignitas creata latriæ cultu non est veneranda lib.1.num.200.
Mariæ Epitheta à Sanctis tributa. libro. 1. numero 191. & 192.
Marię peculiare adorationis genus debetur.libr.1. num. 185.& seq.
Mariam, dum Christum gestabat, tantum adorandam hæretici dicunt.lib.1.num. 145.
Mariam ratione affinitatis cum Deo, hyperdulia venerandam, quo sensu dixerit S. Thom. libro. 1. numero 203.
Martyrium religionis actus non est, sed fortitudinis, & caritatis.libro. 1. numero 42.
Martyrum passio non fuit sacrificium.ibidem.
Maximus Madaurēsis Sanctis adorationem ablatulit. lib. 1.num.144.
Medium quomodo propter finem appetatur.lib.3.n. 45.
Michael Balbus Iconomachus.lib.2.num.26.
Michael custos populi Israeliti.lib.3.num.92.
Michaelis cum diabolo pugna in epistola Iudæ quæ lib.3.num.90.
Miraculorum instrumēta an omnia

omnia adorãda lib.2. num. 179.& seq.
Moguntini Concilij de imaginum adoratione sensus.lib. 2.num.283.
Moguntinum Concilium quo sensu dixerit imagines non adorandas.libro.2. numero 371.
Monumenta Prophetarum ędificare an Christus reprehenderit.lib. 3. num. 85. & seq.
Motus in imaginem, & in id, cuius est imago, quomodo idem.lib.2. numero.307. & seq.
Moyses populum Iudaicum in terram promissionis cur non introduxerit. libro. 3. num.97.
Moysi mortuo potius, quã viuenti ne cultus deferretur, maius periculum fuit. lib. 3.num.93.
Moysis cadauer cur occultatum.lib.3.num.92.& seq.

N

NAbuchodonosor quomodo Danieli incẽsum obtulerit.li.1.num.178. 179
Nestorij error de Christi adoratione.lib.1.num.71.
Niceni Concilij secundi de imaginum adoratione definitio.lib.2.num.277.& seq.
Nicenum Cõcilium secundũ quando celebratum. lib.2. num.174.
Nicenum Concilium secundum vide septimam Synodum.
Nicephorus patriarcha Constantinopol.effigiem à prototypo inseparabilem docuit.lib.2.num.299.
Nomen Dei apud Malach.pro re significata.lib.2. numero 345.
Nomen Iesu & pro re significata, & pro voce sumitur lib.2.num.344.
Nomini Dei adoratio deferri potest per accidens:nõ oratio,aut sacrificium. lib.2.n. 345.

O

OBlationes an imaginibus fieri dicantur. libr.2. n. 431.
Oblationibus ad imagines accedere licitũ esse, quomodo dixerit septima Synodus.lib.2.num.432.
Obseruantia quid sit. libro.1. num.40.
Obseruantia sẽper est ad creaturam rationalem. libro.2. num.329.
Oratio ad Deũ, religionis est actus,non autem quæ fit ad Sanctos.lib.1.num.150.

Oratio ad imagines non dirigitur etiam per accidens. lib.2.num.431.
Oratio cur possit fieri ad solã humanitatem Christi non item adoratio. lib. 1. num. 129. & seq.
Oratio nec in vestem, nec in thronum Regis, sed in solã personam fertur. lib. 1. nu. 132.& lib.2.num.362.
Oratio quomodo sit actus intellectus.lib.1.num.14.
Oratio quomodo Deum respiciat.lib.1.num.54
Oret, pro nobis Christus vt cur ab eo nõ petamus. lib. 1.n.89.& 92.

P

PAuliciani hæretici cultum Christo denegarunt.lib. 3.num.48.
Paulo tãquam Mercurio Lycaones sacrificare volebãt. lib.1.num.160.
Paulus Diaconus Carolo Magno familiaris.lib. 2. num. 252.
Panis substantia etiamsi cum corpore Christi maneret, adorationem Chirsti non impediret.lib.2.num.353.& 354.
Partes personæ adoratæ quomodo adorẽtur.lib.1.num. 73.
Partes quomodo, & quando per se adorari dicantur.lib. 1.num.78.
Pectoris percussio adorationis actus est,non tamen ad latriam peculiariter pertinet.lib.1.num.45.
Pedes Christi tenere, & adorare, quomodo intelligendum secundum Athanasiũ. lib.1.num.81.
Personæ sacræ secundum se, religione non adorantur, sed dulia.lib.1.num.181.
Petrus ex modestia à Cornelio noluit adorari. lib.1. n. 161.
Petrus quomodo in trãsfiguratione Moysem, & Eliam nouerit.lib.2.num.73.
Petrus Fullo aut Gnapheus Theopaschitarum princeps lib.2.num.17.
Pharisæi cur hypocritæ à Christo dicti, dum ædificarent monumẽta.lib.3. num. 85. & seq.
Photius patriarcha,imaginum honorem in prototypum trãsire,affirmat.lib.2. num. 307.
Photius idem imaginem sine exemplari non adorandam dicit.lib.2.num.208.
Philippicus an primus inter Imperatores iconomachus. lib.2.num.19.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Philoxenus, aut Xeneus, seu Xenaias primus imaginum osor cuius fuerit cõdicionis. lib. 1. n. 17.
Pici Mirandulani de imaginum adoratione sententia expenditur. lib. 2. nu. 164. & seq.
Pietas semper est ad creaturam rationalem. lib. 2. numero 329.
Pingẽdi ars Iudæis an prohibita, & quomodo. li. 2. numero 110.
Pontifex Iudæorum nullam Cherubinis adorationem exhibebat. lib. 2. n. 101.
Porphyrius dæmones adorari à Christianis aiebat. lib. 1. num. 143.
Præfationis libri Carolini cõtextus explicatur. lib. 2. nu. 141.
Præceptum primum Decalogi aliquid habuit ceremoniale, quodiã cessauit. lib. 1. numero 115.
Præceptum vltimum Decalogi in duo diuidendum. lib. 2. num. 112.
Præputium Christi quomodo adorandum. lib. 3. n. 124.
Præsepe domini quomodo adorandum. lib. 2. n. 364. & seq.
Prophetarum monumenta ẽdificare, an Christus in Pharisæis reprehẽderit. lib. 3. n. 85. & seq.
Prophetarum ossa pullulare quid. lib. 3. n. 81.
Proskinysis, idest adoratio, apud Patres, & Scripturam aliquando latriam significat. lib. 1. n. 163.
Proskinysis significatio. lib. 1. n. 361. & 366.
Prostratio non est signum peculiare latriæ. lib. 1. n. 85.
Prototypon habet se, vt finis cui, in adoratione. lib. 3. numero 44.
Proximus caritate quomodo diligendus. lib. 1. nu. 19. & 37. & seq.
Proximus dupliciter diligi potest. lib. 3. n. 19. & 39. & seq.

Q

Quinisexta Synodus quę. lib. 2. n. 301.

R

Regnum Christi non carnale, sed spirituale. lib. 3. n. 98.
Religionis nomen commune est, nec solum Dei cultum significat. libro 1. numero 5.
Religionis obiectum potest esse omne virtutis opus. lib. 1. n. 10.
Religio Angelorũ apud Paulum quid. lib. 3. n. 101.
Religio semper est circa rem rationalem. lib. 2. num. 329.
Religiosi cultus diuersitas vnde sumenda. lib. 1. n. 54. 55. 165. & 166.
Religio soli Deo cultum defert. lib. 1. n. 95. & 96.
Religio voluntaria quid. lib. 3. n. 100. & 105.
Reliquiæ Christi sine Christo secundum aliquos adorari possunt. lib. 3 num. 117. & seq.
Reliquiæ Sanctorum sine Sanctis secundum aliquos adorari possunt. ibidem.
Reliquiæ secundum se non sunt adorationis capaces. lib. 3. n. 133. & 134.
Reliquiæ omnes adorari non possunt sine eo, cuius sunt. lib. 3. n. 110. & seq.
Reliquiarũ tactus an aliquid virtutis rebus imprimat. li. 3. n. 135.
Reliquiarum sacrarum, & imaginum discrimen secundum aliquorum sententiã. lib. 3. num. 118. & 119.
Reliquiarũ veneratio ab Eustathio sublata. li. 1. numero 142.
Reliquiæ sub forma cineris, vel ossis cur adorentur, nõ sub forma vermis. libro 3. num. 144.
Reliquiæ vt publice adorentur, Pontificis autoritate opus est. libro 3. numero 115.
Reliquias de collo suspensas deferre quomodo liceat. ibidem.
Reliquias incertas adorare an liceat. libro 3. numero 114.
Reliquias sanctas adorandas esse ex Scriptura, Concilijs, & traditione ostenditur. li. 3. num. 80. & seq.
Reliquias sub forma vermiũ colere an liceat. lib. 3. numero 114.
Reliquijs sacris qui hæretici cultum negauerint, & quis primus. lib. 1. numero 78. & seq.
Res inanima materia iuramenti esse potest. lib. 3. numero 10.
Res inanima secundum se adorationis capax non est. libro 2. numero 310. & seq.
Res inanima secundum se iniuriæ, & honoris incapax. libro 2. numero 336. & seq.
Res omnis inanima ritè cum Deo, sicut eius imago adorari potest. libro 3. numero 5. & seq.
Res omnis inanima cur passim

Universidad de Deusto
Biblioteca

sim non sit adoranda. lib. 3. num. 11.
Res quælibet ad Deum, Deiue cultum non constituta adorari non potest secundum quosdam. lib. 3. num. 1. & seq.
Res quælibet multis modis cũ Deo, & Sanctis cõiungi, & adorari potest. lib. 3. num. 8. & 9.
Rodulphus Aquauiua, & Alphonsus Paciecus cum Socijs societatis IESV vere Martyres. lib. 2. num. 130.
Romanorum in adorãdo Sole consuetudo. lib. 3. n. 15.
Romanum Concilium sub Gregorio tertio imaginum adorationem probauit. lib. 2. num. 173.
Roma quomodo purior sine simulacris ex sententia August. lib. 1. num. 54.

S

SAcerdotum honor secundum se ad religionẽ non pertinet, sed ad duliam, aut obseruantiam. lib. 1. n. 181.
Sacra offerre Christi humanitati quid. lib. 1. num. 134.
Sacramentarij Eucharistiæ sacramentum adorare, idololatriam putant. lib. 2. num. 346.
Sacramenta viuas imagines hæretici appellant. lib. 2. n. 155.
Sacramentum Eucharistiæ imaginem Christi hæretici vocant. ibidem.
Sacrarum rerum irreuerentia quando sit sacrilegium religioni oppositum. lib. 1. n. 183.
Sacræ res an secundum se adorandæ. lib. 2. num. 343.
Sacrificium adorationis actus non est. lib. 1. num. 42.
Sacrificiũ hominibus nequit offerri. lib. 1. num. 177.
Sacrificium humanitati Christi non potest offerri. lib. 1. num. 134.
Sacrificium imaginibus non offerendum. lib. 2. numero 431.
Sacrificium non est vnicum, & solum signum latriæ. lib. 2. num. 387.
Sacrificium quid. lib. 2. num. 431.
Sacrificium quomodo Deum respiciat. lib. 1. num. 54.
Sacrosyllabus liber in Concilio Francofordiensi compositus. lib. 2. num. 233.
Salomon absque dispẽsatione multas effinxit imagines, non tamen contra præceptum Domini. lib. 2. nu. 101.

Salu-

Salutatio de signo externo, & affectu seruitutis dicitur; latria vero non item. lib. 2. num. 362.
Sancti maiori cultu, quam ciuili adorandi. lib. 1. num. 146. & seq.
Sancti sacra adoratione venerandi. libro 1. num. 151. & 165.
Sanctis cum Patres negãt adorationem, de latria intelligunt. lib. 1. num. 163.
Sanctis in se non eo ipso negant adorationem, qui imagines, aut eorum reliquias execrantur. lib. 1. nu. 140. & 144.
Sanctis quis primus inter hæreticos adorationem negauerit. ibidem.
Sanctorum adoratio ad ipsos integre, & secundum affectũ seruitutis terminatur. lib. 3. num. 27.
Sanctorum adoratio diuerso modo transit in Deum, atque imaginis, & reliquiarũ Christi cultus. lib. 3. num. 28. & 29.
Sanctorum honor quomodo in Deum transeat. lib. 2. n. 184.
Sanguis Christi in terris relictus, vel ab imagine deriuatus quomodo adorandus. lib. 3. num. 124. & 125.
Scabellum Domini, quod est humanitas Christi, qua adoratione venerandum. lib. 1. num. 69.
Scabellum Domini, quod est humanitas Christi, vna cum Verbo adorandum. lib. 1. n. 118.
Scabellum, quod in Psalmo adorare præcipiimur, quid sit. lib. 2. num. 78.
Sculptile non facies tibi, quomodo intelligendum. lib. 2. num. 116.
Senonensis Concilij de adoratione imaginum definitio. lib. 2. num. 284.
Septima Synodus imaginibus non tribuit latria. lib. 2. num. 379. & 380.
Septima Synodus quare imaginum cultum adorationi aliarum rerum sacrarum comparet. lib. 2. num. 383. & seq.
Septimæ Synodi definitio nõ separat imaginem à prototypo in adoratione. lib. 2. num. 277. & seq.
Septimæ Synodi definitio expenditur. lib. 2. ibidem.
Septimæ Synodi falsæ partem hæretici huius tẽporis admittunt, partẽ negant. lib. 2. num. 207.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sepulcra Iustorum apud Iudæos in honore habita.lib. 3.num.81.& 85.
Sepulcrorum cõstructionem Christus non reprehendit. lib.3.num.85.& seq.
Sepulcrum Christi glorioſum lib.3.num.82.
Serenus Epiſcopus Maſſilienſis non fuit Iconomachus. lib.2.num.24.
Serpentem æneum adoratum fuiſſe,nunquam dixit Aug. lib.2.num.93.
Serpentem æneũ qua de cauſa fieri licitum fuit Iudæis ſecundum Tertullianũ.lib. 2.num.86.
Serpentem æneum cur Ezechias confregerit.lib.2. nu. 89.& 91.
Serpentem non fuiſſe adoratum. lib. 2. numero 90. & ſeq.
Serpens æneus an potuerit adorari.lib.2.n. 88.& ſeq.
Seruitus latriæ ſoli Deo deferenda præcipitur: adoratio autem non ſoli.lib. 1. num. 153.& 154.
Seuerus quomodo Angelorũ imagines abſtulerit.lib.2.n. 58.
Sextæ Synodi canones cuius autoritatis.lib.2. num. 30. & ſeq.
Simulacra quomodo à Gentibus adorata.libro 2.num. 187.
Simulacrum imago ficta.lib.2. num.13.
Simulacrum nõ à ſimilitudine,ſed à ſimulando dictum. ibidem.
Simulacrum pro idolo in Scriptura vſurpatur.ibidem.
Sindon,qua Chriſtus fuit inuolutus,vbi ſit.lib.2. num. 29.
Soli Deo honor, & gloria, quomodo intelligendum.lib.1. num.143.
Spes noſtra beata Virgo quare dicatur.libro 1. numero 185.
Species Crucifixi,ſub qua Dæmon delituerit, quomodo adorari poſsit ſine idololatria.lib.3.num.31.
Species cõiunctæ Chriſto,per accidens venerãdæ.lib.2.n. 399.
Species ſacramentales quomodo adorandæ. lib.2.nu. 357.& ſeq.
Staruam Chriſti erexit mulier à ſanguinis fluxu liberata. lib.2.num.28.
Stephanus Epiſcopus Boſtrorum in imagine ſemper exemplar adorandum eſſe dixit.lib.2.num.304.

Styli diuerſitas non arguit diuerſum ſemper autorẽ.lib. 2.num.145.
Surij de Francofordienſi Cõcilio ſententia.libro 2.num. 225.
Synodus Gentiliacenſis quo tempore, & qua de cauſa celebrata. libro 2. numero 173.
Synodus ſexta imagines recepit.lib.2.num.263.

T

V

VAſa ſacra an per ſe,& ſecundum ſe adoranda. lib.2.num.343.
Verbum cum carne ſua adorari recte dicitur,non cum homine, vel cum humanitate.libro 1. numero 135. & ſeq.
Verbum ſine carne,& carnem ſine Verbo non coli, quo pacto intelligendum.lib.1. num.128.
Veronicæ imagines quot, & vbi.lib.2.num.29.
Veſtis coniuncta, & ſeparata eadem adoratione cum re, cuius eſt,adoratur.lib.2.n. 293.
Virga Aaron adoranda. lib.2. num.180.
Virgam Ioſephi quomodo Iacob adorauerit. lib.2.num. 294.& 296.
Virgam Ioſephi Iacob nõ adoraſſe, quo ſenſu quidam Patres dixerint.lib.1. num. 371.& 372.
Virtutes quæ nã exterius cõſummari dicantur. lib. 1. num.39.
Virtutis actus propter ipſum fieri petit,non vitij.lib.2.n. 341.
Virtutum omnium ſpecies ſumenda ex bono concupito, excepta caritate. lib.1.n. 38.
Viſio Ezechielis cap.1. explanatur.lib.2.n.105.& 106.
Voci,& imagini adoratio per accidens deferri poteſt: nõ ſacrificium,nec oratio. lib. 2.num.345.
Voluntaria religio quid. lib. 3.num.100.& 105.
Vrbanus quartus inſtituit ſolennitatem feſti corporis Chriſti:non eius adorationem,quæ antiquior eſt.lib. 2.num.357.
Vvaldéſes imaginibus infenſi, lib.2.num.21.
Vvicleffi de adoratione humanitatis Chriſti error.lib.1.n. 59.& 60.
Vvicleffiſtæ Sanctorum cultũ negant.lib.1.num.146.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX RERVM EX LIB.

X

XEneus imagines è medio tollebat. libro 2. num. 57.

Y

Z

ZOgraphia quid. libro 1. num. 56.
Zuingliani imaginum impugnatores. lib. 2. num. 21.

FINIS.

INDEX

INDEX AVTORVM,

QVI IN DVABVS DISPVTA-tionibus contra Fœlicem & Elipandum citantur.

A

ABbas Vspergẽsis.
Acacius Melit.
Ado Viennensis.
Adrianus.
Albertus Magnus.
Alexandrinũ Concil.
Alex. Alensis.
Almaynus.
Ambrosius.
Ambrosius Morus.
Ammonius.
Anselmus.
Antoninus.
Aristoteles.
Athanasius.
Augustinus.

B

Basilius.
Basolis.
Beda.
Blondus.
Bonauentura.

C

Carolus magnus.
Chrysostomus.
Cœlestinus Primus.
Cyrillus Alex.

D

Damascenus.
Dionysius Alexand.
Durandus.

E

Elias Cretensis.
Elipandus
Ephesinum Concil.
Eusebius Emissenus.
Euthymius.
Eutrandus.

F

Francofordiense Conc.
Franciscus Feuardẽt.
Franciscus Turrianus.
Fulgentius.

G

Gabriel.
Genebrardus.
Gregorius Magnus.
Gregorius Nazianz.
Gregorius Nyssenus.

H

Hieronymus.
Hilarius.

I

Iacobus Billius.
Instituta.
Ioannes Mariana.
Ionas Aurelianensis.
Irenæus.
Isidorus.

L

Laurentius Surius.
Leo 1.
Leo 9.

M

Magister.
Maior.
Marius Victorinus.
Maximus.

N

Nicetas.

O

OEcumenius.
Origenes.

P

Paludanus.
Paulus Æmilius.
Petrus Diaconus.
Platina.

R

Regino.
Ricardus.

S

Sabellicus.
Sacrosyllabus.
Scotus.
Sigibertus.

T

S. Thomas.
Thomas Caietanus.
Thomas Argentina.
Toletanum Cõcilium.

V

Vigilius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX LOCORVM SCRIPTVRAE, QVAE IN DVOBVS disputationibus contra Fęlicem & Elipandum, vel allegantur, vel fusius explicantur.

Ex Psalmis.

85 S Alvum fac filium ancillæ tuæ. disp. 2. num. 113. & 139.
115. Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. ibidem.

Ex Isaia.

44. Noli timere seruus meus Iacob. ibidem.
53 Nos putauimus eum quasi leprosum. disp. 2. num. 159.

Ex Matthæo.

3. & 17. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. disput. 1. num. 45. 62. 78. & 81.
11 Confiteor tibi Pater Domine cęli, & terræ. disput. 2. numero 116.
16. Tu es Christus filius Dei viui. disp. 1. num. 46. & 51.
26. Pater si fieri potest. disput. 2. num. 116.

Ex Luca.

11. Pater noster, qui es in cęlis. disp. 1. num. 43.

Ex Ioannis Euãgelio.

3. Pater diligit filium, &c. disp. 1. num. 69.
8. Seruus non manet in domo in æternum filius manet, &c. disp. 2. num. 157.
14. Pater maior me est. disp. 2. num. 89. & seq.
15. Non dixi vos seruos, sed amicos, seruus enim nescit, &c. disp. 2. num. 158.
19. Consummatũ est. disp. 2. num. 116.
20. Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, &c. disp. 1. num. 49. 50. 80. & 116.

Ex Paulo.

Rom. 8. Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati. disp. 2. num. 145.
Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. disp. 2. num. 112.
Quod si filij, & hæredes. disp. 2. n. 156.
Qui etiam proprio Filio suo nõ pepercit. disp. 1. num. 44. 51. 58.

1. Ce-

1. Corint. 3. Omnia vestra: vos autem Christi. disp. 2. num. 98.
Christus autem Dei. disp. 2. num. 154.
1. Corinth. 15. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc ipse filius subiectus erit ei. disp. 2. num. 93.
Ephes. 5. Nemo enim vnquam carnem suã odio habuit, &c. disp. 2. num. 135.
Philip. 2. Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinã arbitratus est esse se equalem Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens &c. disp. 2. num. 142. & seq.
Coloss. 2. In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. disp. 1. num. 70.
Hebr. 4. Tentatum per omnia pro similitudine absque peccato. disp. 2. num. 145.

Ex Petro.

2. Pet. 1. Accipiens à Deo Patre honorem, & gloriam, &c. disp. 1. num. 54. & 55.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX RERVM,

QVAE IN DVABVS DISPVtationibus contra Fœlicem & Elipandum continentur.

A

Adoptare quid. disp. 1. num. 68.

Adoptio aliter fit inter homines, aliter fit a Deo. d. 2. num. 157.

Adoptio cur toti Trinitati tribuenda. d. 1. num. 10.

Adoptioni nō obstat, gratiam habitualem datam esse ante, vel post vnionem. d. 1. n. 64.

Adoptionis nomine quid intelligat Francofordiense Conc. d. 1. num. 71.

Adoptio nō tollitur per vnionem cum diuino supposito quia filiatio est naturę, non suppositi. d. 1. num. 67.

Adoptio non manet in natura vnita personæ diuinæ. d. 1. num. 30.

Adoptio omnis ex affectione ducit originem. d. 1. num. 73.

Adoptiuus filius semper re ipsa manet extraneus, nec vlla naturali vnione coniunctus adoptanti. disp. 1. n. 69.

Adriani epistola errorem de Christi adoptione, & seruitute damnans, autentica. disp. 1. num. 29. & 30.

Adrianus cur tam acriter in Elipandū inuehatur. disp. 1. num. 30.

Adrianus primus erroré Elipandi, & Fœlicis de Christi adoptione damnat. disp. 1. num. 22.

Adrianus ex honore, & communicatione in sede colligit, Christum seruum non esse. disp. 2. num. 136.

Adrianus etiam damnauit cū additamento *secundum humanitatem*, Christum seruum dicere. disp. 2. num. 112.

Adrianus etiam cum additamento damnauit Christum appellare filium adoptiuū. disp. 1. num. 43.

Adrianus ex professo definiuit Christum non esse seruum. disp. 2. num. 101.

Adrianus quo argumēto cōuictus damnauit asserentes Christum filium Dei adoptiuū. disp. 2. num. 68. & seq.

Alexandrinum Concil. indicat Christum non esse seruum. disp. 2. numero 103. & 104.

Ambrosius quo sensu Christū appellarit. disp. 2. numero 148.

Annonius quo tempore scripserit. disp. 1. num. 25.

Augustini testimonium, quo Christo adoptionem tollit. disp. 1. num. 56.

B

Beatiana hæresis ab Elipando dicebatur doctrina Beati. disp. 1. num. 2.

Beatus, erroris insimulat Elipandi sententiam. disp. 1. n. 2.

Beatus, & Heterius librum ediderunt contra Elipandū. disp. 1. num. 2. & 3.

Beatus, & Heterius nō interfuerunt Concilio Francofordiensi. disp. 1. num. 86. & 87.

C

Caro Christi non fuit adoptata, vt dicitur in Sacrosyllabo. disp. 1. n. 46.

Chrysostomus Christū seruū appellat secundū officium, non secundum condicionem. disp. 2. num. 118.

Christi humanitas Deo defert latriam, licet serua non sit. disp. 2. num. 156.

Christi humanitas cur dicatur in assumptione forma serui non in vnione. disp. 2. num. 140. & 141.

Christum filium Dei esse adoptiuum Patrum testimonijs ostenditur. disp. 1. num. 19.

Idem rationibus comprobatur. disp. 1. num. 20.

Christum etiā cum determinatione *secundum carnem*, filium adoptiuum dicere, damnatur. disp. 1. numero 41. & seq.

Christum dupliciter regnare. disp. 2. num. 93.

Christum secundum humanitatem esse filium adoptiuum Spiritussancti Durādus docet. disp. 1. num. 11.

Christum secundum hominē filium Dei naturalem, non adoptiuum esse definit Sacrosyllabus liber. disp. 1. n. 46.

Christum seruum dicere damnatum est. disp. 2. numero 100. & seq.

Christum seruum non esse, Scripturæ, & Patrum autoritate monstratur. disp. 2. n. 115. & seq.

Idē ratione aperte ostenditur. disp. 2. num. 128. & seq.

Christũ seruum quare Patres aliqui appellauerint secundum Adrianum. D. 2. num. 116.
Christum seruitutis spiritu nõ duci Conc. Francoford. cõtra Elipandum non definit. D. 2. n. 110. & seq.
Christus absolute non est dicendus filius naturalis Spiritussancti. D. 1. n. 82.
Christus absolute potest dici minor patre. Disp. 2. num. 90.
Christus absolute potest dici subiectus Patri, non sibi. disput. 2. n. 92.
Christus appellatione, & nomine tantũ seruus dicitur. disp. 2. n. 125.
Christus autem Dei, quomodo à Paulo dicatur. disp. 2. nu. 115.
Christus carnem suam nõ adoptauit. disp. 1. n. 46.
Christus, cur absolute filius Dei adoptiuus dici nõ possit iuxta Recentiorum sententiam. disp. 1. n. 12.
Christus, cur neque absolute, neque secundum humanitatem possit esse filius Dei adoptiuus. disp. 1. num. 68. & seq.
Christus cur absolute non dicatur filius sui ipsius. disp. 1. n. 75.
Christus *Deus homo*, aut *simul Deus* vocatur a Patribus. disp. 2. n. 113.
Christus, etiam secundum humanitatem, seruus dicẽdus non est. disp. 2. num. 121. & seq.
Christus figurate tantum in Scripturavocatur seruus secundum Adrianum. disp. 2. n. 115. & 140.
Christus in humana natura eiusdem nobiscum generis, non tamen eiusdẽ cõditionis fuit. disp. 2. n. 119.
Christus in nomine communicauit cum Deo. disp. 2. n. 133.
Christus natura vnctus, non tantum per gratiam. disp. 1. num. 70.
Christus in quãtum homo, cur non possit dici filius adoptiuus secundum Nominales. disp. 1. n. 13.
Christus in Scriptura nũquam dicitur filius adoptiuus Dei disp. 1. num. 50. & seq.
Christus in vtraque natura vnigenitus. disput. 1. numero 47.
Christus nunquam dixit vna nobis cum *Pater noster*, secũdum Adrianum, disp. 1. nu. 43. & 44.
Christus nunquam ab Euangelistis, aut Apostolis seruus vocatus. disp. 2. nume. 116.
Christus quo differat à filijs Dei adoptiuis secundum Patres. disp. 1. numero 70. & 72.
Christus quomodo formam serui acceperit. disp. 2. nu. 142. & seq.
Christus ratione gratiæ habitualis, neque est filius adoptiuus, nec naturalis. disp. 1. num. 76.
Christus secundum humanitatem cõmunicat cum Deo in sede maiestatis, & honoris. disp. 2. n. 131. & 132.
Christus secundum humanitatem communicat in omnibus bonis cum Patre. disp. 2. n. 130.
Christus secundum humanitatem non dicitur filius naturalis Dei a filiatione æterna. disp. 1. n. 78.
Christus seruus absolute dicendus esset, si cum additamento seruus concederetur. disput. 2. num. 137. & 138.
Christus seruus à multis appellatur, & qua de causa disputat. 2. numero 97. & 98.
Christus si esset adoptatus cur non mereretur nobis adoptionem secundum Adrianum. disp. 1. numero 45.
Christus si, vt homo, dici posset filius Dei adoptiuus, absolute etiam talis diceretur. disp. 1. n. 40.
Christus, vt homo, filius Dei est naturalis, & quomodo. disp. 1. n. 75.
Creaturæ bona magis Dei sũt, quam ipsius creaturæ. disp. 2. n. 98.
Creaturæ condicio sola non excludit libertatem respectu Dei. disputat. 2. num. 154.
De Christo multa dicipossunt cum additamento, quæ sine illo potius essent neganda. disputat. 1. numero 14. & 15.
Cyrillus Alexandrinus Christum seruum non esse aperte docuit. disp. 2. n. 120.
Cyrillus quo sensu Christum seruum appellarit. disput. 2. n. 142.

D

Damascenus ex professo probat Christum seruum non esse. disp. 2. n. 124. & seq.
Damascenus quo sensu dixerit, Christum subijci Patri necesse non habuisse. disp. 2. n. 93. & 94.
Deus quomodo dicatur creaturæ dominus. disp. 2. n. 154.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dionysius Alexãdrinus optimum constituit discrimen inter Christum, & alios Iustos. disp. 1. num. 72.
Diuinitatis participatio vnctio humanitatis dicitur à Patribus. disp. 2. num. 130.
Dominij negatio ad seruitutẽ non sufficit. disp. 1. numero 128.
Durãdus de humanitatis Christi adoptione quid senserit. disp. 1. num. 10. & seq.

E

Elias Cretensis, quomodo Christum seruũ appellet. disp. 2. num. 116.
Elipandi confessio recitatur. disp. 1. num. 6. 7. & 8.
Elipandi error ter damnatus. disp. 1. num. 25. & seq.
Elipandi historia: & quomodo ab errore resipuerit. disput. 1. num. 161.
Elipandi libellus in Francofordiensi Concilio legitur. disp. 2. num. 5.
Elipãdum cum Nestorio sensisse multi dicunt. disp. 1. n. 32.
Elipandum cum Nestorio nõ sensisse aperte monstratur. disp. 1. num. 34. & seq.
Elipandum spiritum seruitutis. & coactionis tantum in Christo posuisse affirmant nonnulli, sed falso. disp. 2. num. 110. & seq.
Elipandus alios habuit suæ sententiæ sectatores. disp. 1. num. 5.
Elipãdus Archiepiscopus Toletanus Fœlicis Vrgelitani Episcopi errorem sectatur. disp. 1. num. 1.
Elipandus ad Carolũ Magnũ scripsit, vt Beatiana sententia damnaretur. disp. 1. n. 4.
Elipandus Christum secundũ humanitatem tantum seruum dicebat. disp. 2. num. 121.
Elipandus Christum seruum esse palam pronuntiauit. disp. 2. num. 97.
Elipandus Christum vere Deũ & hominẽ esse profitetur. disp. 1. num. 8.
Elipandus cũ determinatione illa secundum humanitatẽ Christum dicebat filiũ adoptiuum, & in hoc sensu damnatus. disp. 1. num. 41. & seq.
Elipãdus cur Nestorianus dici possit. disp. 1. num. 33.
Elipandus eandem adoptionem, & seruitutem agnoscit in Christo, & Sanctis. disp. 1. num. 6. & 7.
Elipandus indigne fert suam doctrinam erroris insimulari à Beato, & Heterio. disp. 1. num. 3.
Elipandus Migetianorum hæresim damnauit. disput. 1. num. 3.
Elipandus non iure, sed solũ in verbis errauit. disp. 1. n. 88.
Elipandus neq; Arrianus, neque Nestorianus fuit. disp. 1. num. 5.
Elipandus nõ sensit, Christum seruum esse seruitute vili ex peccato orta. disp. 2. nu. 107. & seq.
Eusebius Emissenus Christum seruum non esse, perspicue docuit. disp. 1. num. 58.

F

Figurate, & propter naturã serui Christus seruus dicitur in Scriptura. disp. 2. num. 140.
Filiatio adoptiua nascitur ex negatione vnionis substantialis cum adoptante. disp. 1. num. 76. & 77.
Filiationis duplex genus. disputat. 1. num. 75.
Filiũ adoptatũ, & subsistentẽ in natura adoptata non esse idem, falso putauit Gabriel. disput. 1. numero 16. & 17.
Filius adoptiuus nõ postulat, vt prius tẽpore sit nõ filius adoptantis. disp. 1. num. 62.
Filius per gratiam, & adoptiuus, non idem. disp. 1. num. 87.
Fœliciana hæresis damnata est in Concilio Francof. disp. 1. num. 28.
Fœlicis Vrgelitani error. disp. 1. num. 7.
Fœlicis historia: & quomodo ab errore resipuerit. disp. 2. num. 159. & 160.
Fœlix Arrianus nõ fuit. disp. 1. num. 1.
Fœlix coram Pontifice publicè suum errorẽ abiurauit. disp. 1. num. 26.
Francofordiense Concilium damnat asserentes, Christũ seruum, etiam secundũ humanitatem. disp. 2. numero 122. & 123.
Francofordiense Concilium damnat dicentes, Christum filium esse adoptiuũ. disp. 1. num. 27. & seq.
Francofordiense Concil. etiã damnat asserentes Christũ secundum humanitatẽ filium esse adoptiuum. disp. 1. num. 41. & seq.
Francoford. Concil. damnat eos, qui adoptionem humanitati Christi adscribebant. disp. 1. num. 47.
Francofordiense Concil. ideo damnare Elipandum multi dicunt, quod cum Nestorio sen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

senserit.disp.1.n.32.& seq.
Francoford.Concil.non contendit probare vnitatem personæ Christi, sed illa supposita,non esse ibi adoptionem.disp.1.num. 34.
Francoford.Concil. non errore facti deceptum Elipandi sententiam de seruitute Christi damnauit.dis. 2.num.103.
Francof.Concil.omne seruitutis Genus Christo denegat.disp.2.num.109.
Francof.Concil. tanquam fidei dogma definiuit Christum non esse seruum, sicut neque adoptiuum.dis. 2.n.101.& 102.
Francoford.Concil.quot Patres adfuerint,quique Pontificis Legati.disp.1.n.29.
Francofor.Concilij autoritas multis non probatur.disp. 1.num.23.
Francofordiensis Concilij Elipandum damnantis auroritas defenditur. disp. 1. num.25.& seq.

G

Gabriel,& Nominales de Christi adoptione quid senserint.disp.1.n.13.
Gratia habitualis non dedit Christo filiationem adoptiuam.disp.1.n.76.
Gratiæ,&legis discrimẽ.disp. 2.num.158.
Gregorius Magnus Christum non esse filium adoptiuum sensit.disp.1.n.57.

H

Hilarij verba,quibus adoptionem Christi videtur astruere, & explicantur, & a mendo corriguntur.disp.1.num.83.& 84.
Hilarius Christi adoptionem videtur astruere.disput.1. num.19.
Hilarius,quia Christũ à Paulo proprium Dei filiũ appellari videt, adoptiuum negat.disp.1.n.59.
Humanitatem Christi adoptatam Nominales fatentur. disp.1.n.14.
Humanitatem Christi dicere adoptatam,damnatũ.disp. 1.num.42.
Humanitas Christi deitate sanctificata,& delibuta fuit secundum Patres.dispu.2. num.130.
Humanitas Christi euecta est ad Patris consessum.dis.2. n.133.
Humanitas in Christo nõ habuit supremum dominiũ, & tamen non fuit serua. disp.2.n.155.
Humanitas Christi prius natura fuit producta, quam gratia habituali exornata. disp.1.n.63.
Humanitas prius natura fuit extranea, quam vniretur. disp.1.n.62.
Humanitas Christi quomodo sederit ad dexterã Patris secundum Damascenum.disp.2.num.133.
Humanitas Christi si adoptaretur,ipse filius adoptiuus iure diciposset.dis.1.n. 15.
Hypostatica vnio adoptioni opponitur. disp.1.n.74.

I

Iesus natura vnctus:alij Sãcti dono gratiæ. disp. 2. num.131.
Ildefonsus, & Iulianus Archiep.Tolet.non senserũt Christum filium Dei esse adoptiuum.disp.1.n.85.
Irenæi verba,quæ Christi adoptionem videntur astruere,adducuntur.disp.1. nu. 19.& 83.
Isidorus Gothicarum Missarum autor extitit. disp. 1. n.85.
Isidorus in Christo adoptionem non agnoscit.disp. 1. num.59.
Iusti, & Sancti quomodo cũ filiatione adoptiua seruitutis statum non excludant.disputat. 2.num.157.

L

Latria non seruorum obsequium,sed summam subiectionem Deo debitam denotat.dis.2.num. 155.
Leo 1. Christum in vtraque natura filium propriũ,non adoptiuum appellat. disp. 1.num.60.
Leo 1.Christum non esse seruum aperte sensit. disp. 2. num.117.
Leprosus in Scriptura nũquã Christus appellatur,vt falso dicebat Elipandus. dis. 2.num.159.

M

Magistri ratio,qua probat,Christum non esse filium adoptiuũ, nil probat.disp.1.n.62.
Marius Victorinus Christum secundum carnem filium Dei esse adoptiuum sensit. disp.1.n.19.& 83.
Matrimonij vinculum duos facit eodẽ honore,& throno gaudere:sic & vinculũ vnionis hypostaticę. disp. 2.num.132.
Minister, & seruus Christus dicitur secundum officiũ, non secundum conditionem.disp.2.n.118.
Minoris,& serui non eadem ratio.disp.1.num.89.

Universidad de Deusto
Biblioteca

N

NAtura seruilis cũ negatione communicationis in bonis fundat relationem seruitutis. disp. 2. num. 128.

Nestorius copulationem vocabat, quod Elipãdus adoptionem. disp. 1. num. 71.

Nominales de Christi adoptione quid senserint. disput. 1. num. 13.

Nullum genus seruitutis post assumptionem in Christo mansit secundum Damascenum. disp. 2. num. 125.

O

OBediẽtia, & subiectio sola non constituit statũ seruituris. disp. 2. num. 151.

Omne genus seruitutis Christo denegat Conciliũ Francoford. disp. 2. num. 109.

P

PArticipium diuinitatis fuit causa ingenuitatis Christi. disp. 2. num. 110.

Patres Christo seruitutẽ denegant. disp. 2. num. 117.

Patres nonnulli quo sensu Christum seruum appellẽt. disp. 2. num. 148. & seq.

Personalis vnio omnem seruitutis iniuriã à Christi humanitate abstulit. disput. 1. num. 125. & 126.

Personæ vnitas in Christo adoptionis tollit iniuriam secundum Adrianum. disp. 1. numero 70.

R

RAdix in Christo libertatis participium fuit diuinitatis. disp. 2. num. 110.

Redemptoris nomẽ serui nomenclaturam excludit secundum Adrianum. disp. 2. num. 124.

Reginense, & Ratisponense Concilium idem. disput. 1. num. 16.

Reginensis Concilij Fœlicis errorem damnantis historia. disput. 1. num. 25. & 26.

Relationis seruitutis fundamentum nõ est natura nuda. disp. 2. num. 128.

S

SAcrosyllabus adoptionis originem quomodo explicet. disp. 1. num. 73.

Sacrosyllabus assumptionem opponit adoptioni. disp. 1. num. 72.

Sacrosyllabus liber à quo editus. disp. 1. num. 22.

Sacrosyllabus sentẽtiam Fœlicis, & Elipandi damnat. disp. 1. num. 22.

Scoti ratio, qua Christũ probat non esse filium adoptiuum, nil probat. disput. 1. num. 63. & 64.

Scotus affirmat, Christum filium Dei adoptiuum dici posse. disp. 1. num. 18.

Serui formã quomodo Christus accepisse dicatur. disp. 2. num. 142. & seq.

Seruitus naturalis, non vilis, & abiecta erat in Christo secundum aliquos. disp. 2. num. 106. & 107.

Seruitutem in Christo multi recentiores cum Elipando cur ponant. disp. 2. numero 97.

Seruitutem Scriptura, & Patres Christo denegant. disput. 2. numero 115. & seq.

Seruituris, ac dominationis vocabula non naturas indicãt, sed aliquid aliud referunt. disp. 2. num. 127.

Seruitutis conditiones, quæ. disp. 2. num. 105.

Seruitutis duplex genus. disp. 2. num. 105

Seruitutis fundamentum nõ est natura nuda, sed cum negatione cõmunicationis in bonis. disp. 2. num. 128.

Seruitutis spiritũ, & coactionis tantum damnare Concil. Francoford. dicunt aliqui, sed falso. disp. 2. num. 100. & seq.

Seruitutis varia genera Conc. Francofordiense enumerat & omnia illa Christo denegat. disp. 2. num. 109.

Seruum figurate tãtum Scriptura Christum appellat secundum Adrianum. disp. 2. num. 114.

Seruum qui Christum appellant cum Nestorio eũ diuidunt secundũ Damascenũ. disp. 2. num. 137.

Seruus nunquam dictus est Christus ab Apostolis, aut Euangelistis. disp. 2. n. 116.

Seruus quis sit, & quomodo sumendus, cum de Christo quæritur. disp. 2. num. 96.

Spiritussanctus, si humanitatẽ assumeret, eodem modo ac Christus diceretur filius naturalis Dei secundum humanitatem. disp. 1. num. 78.

Subditi, & serui non eadẽ ratio. disp. 2. num. 89.

Synaphia quid, & quomodo humanitati Christi nõ cõpetat, sed potius enosis. disput. 2. num. 71.

T

THeodiscius Episcopus Hispalẽsis Arrianus fuit Christumq; in propria natura filium adoptiuum dicebat. disp. 1. num. 60.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX RERVM EX DISP.

S. Thomæ ratio, qua probat Christum non esse filiũ adoptiuum. disp.1.num.65.

Toletanum Conciliũ 11 quomodo negauerit Christum esse filium Spiritussancti. disp.2.num.81.

Triplex cõmunicatio humanitatis Christi cum Deo. disp.2.num.130.& seq.

V

VInculũ Matrimonij duos facit eodem thoro, & honore gaudere, sic & vinculum vnionis hypostaticæ. disp.2.num.132.

Vnctio dicitur à Patribus diuinitatis participatio in Christo. disp.2.num.130.

Vnio hypostatica facit humanitatẽ eodem honore gaudere cum Deo. disp.2.num. 132.

Vnione ipsa humanitas Christi ingenuitatem est consequuta. disp.3.num. 121.123. 125.& 129.

LAVS DEO.

Tres isti de Adoratione libri, duæque de adoptione, ac seruitute Christi disputationes suo cõ sonant exemplari demptis mendis hic assignatis.

Fol.	pag.	linea	Mendum	Correctio.
1	2	34	virtutum	virtutem
3	2	21	fundamtẽis	fundamentis
3	2	30	q.130.	q.103.
7	1	25	eam	ea
7	2	13	quem	quod
9	2	20	Dicit	Dicitur
12	1	6	cap.	eadem
14	1	15	quam	qua
14	2	13	factorum	festorum
15	1	25	quomodo	quando
18	1	22	iuramento	iuranti.
19	2	3	cap.99.	cap.44.
20	2	29	*homin*	*hominem*
21	2	20	exagita	exagirata
22	2	27	figum	figonum
22	2	28	excellenita	excellentia
31	1	28	diuersas	diuersa
34	2	1	adorationib*	adorat adorari
35	1	9	eum in	cum in
35	2	32	act.9.	act.4.
37	2	1	*ne ipsi*	*vtipsi*
42	1	32	quoad	quod ad
49	1	14	in 3.q.art.	in. 3.q.8.art.
53	2	7.&11	q.96.	q 99.
54	2	12	instituere	instituere
55	1	17	Damascenus	Damianus
56	1	19	honoratioẽ	honoratiorem
59	2	20	cum Christi	cum Christo
61	1	7	vocar idola	vocari idola
61	1	30	auris	auis
67	1	3	vrgeppitan*	Vrgelitanus
70	1	11	Canone	Canon
71	2	26	Carranzæ	Carranza
72	1	33	in 3 p.	in primam
73	2	31	Esai.4.	Esai.40.
75	1	3	quod	quo
75	1	21	maiorum	maiorẽ
80	1	15	auocaretur	auocarentur
82	1	12	(inquit]	[inquiunt)
84	2	3	cipiendæ	accipiendæ
87	2	33	corporali	corporali
91	1	33	*Signorassi*	*Si ignoras te*
96	1	2	temeritatis	temeritati
103	1	36	dist.	&
112	1	11	refet	refert
113	2	1	Epipopos	Episcopos
113	2	12.& 23	Turrinen.	Taurinen.
114	2	9	*quod*	*quo*
119	2	25	miscum	missum
120	1	22	prefationis.Illi*	prefationis illi*
128	1	15	anno.669.	Anno.696.
129	1	2	paluo	paulo
145	1	21	reperitur	reperitur
147	1	10	phantasmata	phantasma.
148	1	23	subsubij it	se subijcit
154	2	17	cogitione	cogitatione
155	1	7	lib.5.	lib.4.
170	1	37	assignandum	assignandam
176	1	30	illo	vllo
178	2	22	superiorio	superioris
180	1	12	reicauimus	recitauimus
200	2	19	ita hoc modo	hoc modo
201	2	2	excudit	excusit
224	2	3	facimus	fecimus
225	1	28	sicut	& sicut
228	1	24	adorationem	adoptionem
229	2	30	dãnata non est,	damnata est,
235	1	37	occurt	occurrit
259	2	13	*vtrumque*	*verumque*
262	1	10	nequtr	nequit

In cuius rei testimonium has literas meo nomine subscripsi datas Complutiin insigni Lucen. Colleg. decima die mensis Maij, Anno 1594

Licenciatus Christophorus Ordoñez.

Universidad de Deusto
Biblioteca

COMPLVTI.

Ex officina Ioannis Gratiani, apud Viduam. Anno 1594.

Universidad de Deusto
Biblioteca

COMPLVTI

Ex officina Ioannis Gratiani, apud
Vallesium. Anno. 1594.

Universidad de Deusto
Biblioteca

